

MUHAMMED NAZMÎ-İ HALVETÎ
SIRR-I MA'NEVÎ
(MANZUM MESNEVÎ TERCÜMESİ)

Hazırlayan
Dr. Ekrem BEKTAŞ

MUHAMMED NAZMÎ-İ HALVETÎ

SIRR-I MA'NEVÎ

(İnceleme-Metin)

Hazırlayan:

Dr. Ekrem BEKTAŞ

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
MEVLANA ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
MEVLÂNA ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ

S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları

Yayın No: 3

Kaynak Eserler Serisi No: 2

ISBN

978-975-448-191-4

S. Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin 05.03.2009 tarih ve 2009/2

Toplantı Sayısı'nın 1 No'lu kararı uyarınca yayınlanmıştır.

İNCELEYENLER

Prof. Dr. Kemal YAVUZ (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Adnan KARAIŞMAİLOĞLU (Kırıkkale Üniversitesi)

Prof. Dr. Emine YENİTERZİ (Selçuk Üniversitesi)

Grafik Tasarım

Ali TARHAN (SÜMAM)

Baskı

Selçuk Üniversitesi Matbaası

I. BASIM

2009

KONYA

©

SELÇUK ÜNİVERSİTESİ

MEVLÂNA ARAŞTIRMA VE UYGULAMA MERKEZİ

www.mevlana.selcuk.edu.tr

mevlana@selcuk.edu.tr

Eşim Nure'ye,
ocuklarım Merve, M. Semih ve
A. Melih'e...

Yrd. Doç. Dr. Ekrem BEKTAŞ

Ekrem Bektaş, 1968'de Bitlis'in Hizan ilçesinin Süttaşı köyünde doğdu. İlkokulu doğduğu köyde; ortaokulu Hizan'da; liseyi Van Atatürk Lisesinde tamamladı. 1988 yılında başladığı Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden 1992'de mezun oldu. Aynı yılın Aralık ayında Ankara'nın Beypazarı ilçesinde öğretmenliğe başladı. 1993–1994 yılları arasında Ankara Uluğbey Lisesinde Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak çalıştı. 1994 yılında Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne Araştırma Görevlisi olarak atandı. 1996 yılında Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde “*Ahmed-i Dâî Divânı ve Bugünkü Türkçesi*” konulu Yüksek Lisans tezini tamamladı. 1997 yılında Doktora yapmak üzere kadrosu Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsüne aktarıldı. 2005 yılında Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Ana Bilim Dalında “*Muvakkit-zâde Muhammed Pertev Hayatı-Sanatı ve Divânı'nın Tenkitli Metni*” konulu teziyle Doktora öğrenimini tamamlayarak Harran Üniversitesine geri döndü. Mart 2007 yılında Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümüne yardımcı doçent olarak atandı. Hâlâ aynı görevi sürdüren Bektaş'ın Klâsik Türk Edebiyatı ile ilgili makaleleri çeşitli dergilerde yayımlanmıştır.

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ	VII
ÖN SÖZ	VIII-IX
KISALTMALAR	X
GİRİŞ: Türk Edebiyatı'nda <i>Mesnevî</i> 'nin Manzum Tercümelere	XI-XXII

I. BÖLÜM

MUHAMMED NAZMÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. Hayatı	1-3
2. Eserleri	3
2.1. Manzum Eserleri	3
2.1.1. Divân	3
2.1.2. Mî'yâr-ı Tarikat-ı İlâhî	4
2.1.3. Mev'iza-i Mücâhede	4
2.1.4. Sırr-ı Ma'nevî	4
2.2. Mensur Eserleri	4
2.2. 1. Hediyetü'l-İhvân	4-5

II. BÖLÜM

SIRR-I MA'NEVÎ'NİN İNCELENMESİ

1. Kaynaklarda Sırr-ı Ma'nevî	6-7
2. Eserin Yazılış Sebebi, Adı ve Tarihi	7-10
3. <i>Sırr-ı Ma'nevî</i> 'nin İçeriği	10-13
4. <i>Sırr-ı Ma'nevî</i> 'nin Dil ve Üslûp Özellikleri	13-21

VI

5. <i>Sırr-ı Ma'nevî</i> 'nin Nüshası ve Özellikleri	21-22
5.1. Cilt Özellikleri	22
5.2. İmlâ Özellikleri	22-24

III. BÖLÜM - METİN

Çevriyazıda İzlenen Yol	25
Çevriyazı Sistemi	26
METİN	27-340
DİZİN	341-351
SÖZLÜK	352-399
KAYNAKLAR	400-405

SUNUŞ

Yazıldığı 1250'li yıllardan bu yana üzerinde yüzlerce tercüme, şerh, sözlük ve inceleme gibi çalışmalar yapılan Mevlâna'nın Mesnevî'si tarih boyunca bu ilgiyi hiç kaybetmemiştir. Sahanın bilim adamlarınca âdeta bir Mevlâna veya Mesnevî edebiyatı oluşturacak şekilde birçok şâir ve yazara da özellikle hikâyeleriyle kaynaklık eden bu ölümsüz eser, barındırdığı evrensel ve güncel değerler bakımından da dil, din, ırk farkı gözetmeksizin farklı milletlerin ilgisini çekmiş, hâlâ da çekmektedir.

Kaleme alınmasından kısa bir müddet sonra başta oğlu Sultan Veled, Gülşehrî ve Âşık Paşa'da etkisi görülen Mesnevî, Anadolu'da yaygın olarak kullanılan Farsça'nın hâkimiyetini yitirmeye başlaması ve bu dili anlayanların azalmasıyla XVI. Yüzyıldan itibaren Türkçe'ye mensur olarak tercüme edilmeye başlanmıştır. Surûrî ve Sûdî ile başlayan bu çevirilerden önce ise Mesnevî'nin ilk manzum çeviri ve şerhi sayılan Mu'inniddin b. Mustafa'nın Mesnevî'nin I. Defter'ini kapsayan ve 1436 yılında Sultan II. Murad'a sunduğu *Mesnevî-i Murâdiyye*'si kendisinden sonra yapılacak olan manzum çevirilere öncülük etmiştir.

Mesnevî-i Murâdiyye'den sonra manzum çevirilerin en önemlilerinden olan Halvetî şeyhi Muhammed Nazmî efendinin 1676 yılında kaleme aldığı *Sırr-ı Ma'nevî*'si de yine Mesnevî'nin I. Defter'inin tam bir manzum çevirisidir. Tespit edilebildiği kadar tek nüsha halinde bulunan eser, Harran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı ABD öğretim üyesi Dr. Ekrem Bektaş tarafından çevriyazı olarak hazırlanmıştır.

S. Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi olarak yaptığımız bilimsel Kongre, Sempozyum, Panel ve Sergi gibi etkinliklerin tebliğlerini neşrederek bilim dünyasının hizmetine sunarken, tarih boyunca kaleme alınmış ancak neşredilmemiş konu ile ilgili temel metinleri de imkânlarımız ölçüsünde yayınlamayı önemli bir vazife olarak görüyoruz. Bu baktan olarak 2007 yılında Prof.Dr. Kemal Yavuz tarafından hazırlanan *Mesnevî-i Murâdiyye*'yi II cilt halinde neşretmiş ve oldukça güzel tepkiler almıştık. Şimdi de bu serinin 2. kitabı olan *Sırr-ı Ma'nevî*'yi siz değerli araştırmacıların hizmetine sunmaktan büyük gurur duyuyoruz.

Bu vesile ile uzun bir mesai sonunda *Sırr-ı Ma'nevî*'yi hazırlayan Dr. Ekrem Bektaş'a Mevlâna Kitaplığına bir eser daha kazandırmasından dolayı teşekkürlerimizi sunuyor, eserin yayınlanması aşamasında incelemeleriyle bizlere yol gösteren Prof.Dr. Kemal Yavuz'a, Prof.Dr. Adnan Karaismailoğlu'na ve Prof.Dr. Emine Yeniterzi'ye; eserin basım aşamasında çalışmalarda bulunan Merkezimiz görevlilerine ve Merkez'imizin kurulmasına öncülük ederek maddi-mânevi desteklerini esirgemeyen Rektörümüz Prof.Dr. Süleyman Okudan'a; ve çalışmalarımızda fikir ve emekleriyle katkıda bulunan Yönetim Kurulu üyelerimize teşekkür ediyoruz.

Dr. Nuri ŞİMŞEKLER

S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü

ÖN SÖZ

Mevlâna Celâleddin-i Rumî (1207–1273) tarafından kaleme alınan *Mesnevî-i Şerîf*, XIII. yüzyıldan günümüze kadar dünyanın pek çok yerinde binlerce esere kaynaklık etmiş olup bu fonksiyonunu sürdürmeye de devam etmektedir. *Mesnevî*'nin Türk edebiyatına kaynaklık eden eserler arasındaki yeri ve üstünlüğü de tartışma götürmez bir gerçektir. Mevlâna ve eserlerini bu derece ölümsüz kılan şey ise hiç şüphesiz onun insanlığa sunduğu evrensel düşünceleridir. Mevlâna'nın etkisi, oğlu Sultan Veled (öl.1312) ile birlikte Anadolu'da görülmeye başlamıştır. Bu cümleden olarak *Mesnevî*'nin, XV. yüzyıldan itibaren ilk Türkçe tercüme ve şerhleri yapılmaya başlanmıştır. Daha sonraki yüzyıllarda ise bu tercüme ve şerh faaliyetleri artmış ve günümüze kadar gelmiştir.

Halvetî tarikatine mensup Şeyh Muhammed Nazmî Efendi tarafından 1676 yılında yazılan *Sırr-ı Ma'nevî*, Mevlâna'nın *Mesnevî*'sinin ilk cildinin tam bir manzum tercümesidir. Tamamı 4100 beyit olan eser, Türk edebiyatında yapılmış ilk manzum tercüme arasında yer alması açısından önemlidir. Bununla birlikte Nazmî'nin eserini önemli kılan, *Mesnevî-i Şerîf*'in tercümesi olmasıdır. İşte *Mesnevî-i Şerîf*'in Türkçe manzum tercüme arasında yer alan *Sırr-ı Ma'nevî* adlı bu eser, çalışmamızın esasını teşkil etmektedir. Çalışma bir giriş ve iki ana bölümden meydana gelmektedir. Girişte *Mesnevî*'nin Türk edebiyatında yazılmış manzum tercüme hakkında kısa ve genel bir bilgi verilmiştir. Birinci bölümde, Muhammed Nazmî'nin hayatı ve eserleri incelenmiş; İkinci bölümde ise, *Sırr-ı Ma'nevî*'nin yazılış sebebi, yazılış tarihi, eserin adı ve eserin içerik, dil ve üslûp özellikleri üzerinde durulmuştur. Daha sonra eserin bilinen tek yazma nüshası tanıtılarak eserin çevriyazı metni verilmiştir. Ayrıca çalışmada geçen yer, şahıs ve özel adlar dizini ile metinde geçen ve anlamlarının bilinmediğini tahmin ettiğimiz bazı Arapça, Farsça ve arkaik Türkçe kelimelerin sözlüğü ilâve edilmiştir.

Tek nüshaya dayanarak metni kurduğumuz için bazı problemlerle karşılaştık. Çevriyazıda anlam ve veznin gerektirdiği eklemeler yapılmış ve bu eklemeler köşeli parantezle gösterilmiştir. Yine metinde geçen âyet ve hadislerin anlam ve kaynak-

ları dipnotta gösterilmiştir. Bu tür çalışmaların hatasız olamayacağı bilincindeyiz. Bütün dikkatlere rağmen yapılan hataların hoşgörü ile karşılanacağını ümit ediyoruz.

Çalışma konusunu belirlemede yardımlarını gördüğüm Prof. Dr. Adnan Karaismailoğlu'na; çalışmayı gözden geçiren Prof. Dr. Kemal Yavuz'a, Prof. Dr. Emine Yeniterzi'ye ve Prof. Dr. Mahmut Kaplan'a; kitabın basılmasında yardımlarını esirgemeyen S.Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü Yrd. Doç. Dr. Nuri Şimşekler'e ve Merkez çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca Farsça metinlerin çözümünde hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen ve elim bir kaza sonucunda kaybettiğim arkadaşım Dr. Hasan Almaz'a Allah'tan rahmet diler, emeği geçen tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Dr. Ekrem BEKTAŞ
Şanlıurfa / 2009

KISALTMALAR

age.	Adı geen eser
bk.	Bakınız
C.	Cilt
ev.	eviren
drl.	Derleyen
doç.	Doğum
H.	Hicri
hzl.	Hazırlayan
TDV	İslam Ansiklopedisi
Ktp.	Kütüphanesi
M.	Miladi
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
OM	Osmanlı Müellifleri
öl.	Ölüm
ra.	Radıyallahu anhu
s.	Sayfa
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
trc.	Tercüme
vd.	Ve devamı ve diğerleri
vs.	Vesayire
Yay.	Yayınları, Yayını
yk.	Yaprak
YLT	Yüksek Lisans Tezi
yy.	Yüzyıl

GİRİŞ

Türk Edebiyatında *Mesnevî*'nin Manzum Tercümeleri¹

Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin yirmi altı bin beyti bulan *Mesnevî*'si, Türk edebiyatında etkisi en çok olan eserlerin başında gelir². Bu etki, *Mesnevî*'nin yazıldığı tarihten günümüze kadar artarak devam etmektedir. Çünkü Mevlâna'nın eserlerinde dile getirdiği öğretiler, her dönemde insanların dertlerine ve manevî buhranlarına derman olmuştur.

Mesnevî'nin gerek Doğu gerekse Batı'da pek çok tercüme ve şerhlerinin yapıldığı bilinmektedir³. Ancak burada *Mesnevî*'nin manzum şerhlerinden ziyade manzum tercümeleri üzerinde kısaca durulacaktır.

Kaynaklar, Türk edebiyatında *Mesnevî*'nin ilk manzum tercümesi ve şerhinin Mu'înî'nin *Mesnevî-i Murâdiyye* adlı eseri olduğu konusunda birleşirler.

¹ Bu çalışmayı hazırlarken meslektaşım İsmail Güleç, aynı konuda daha önce makale olarak yayımladığı özgün çalışmasını genişleterek *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri* adıyla kitaplaştırdı. Büyük bir emeğin sonucu olarak yayımlanan bu kitaptaki bilgileri tekrar etmek amacıyla değiliz. Bundan dolayı bu bölüm çok kısa tutulmuştur.

² Âmil Çelebioğlu, "XIII-XIV (ilk yarısı) Yüzyıl Mesnevilerinde Mevlana Tesiri", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yayınları, İstanbul, 1988, s. 29-53; Hasibe Mazioğlu, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Başlamasında ve Gelişmesinde Mevlâna'nın Yeri ve Etkisi", *Mevlana'nın Düşünce Dünyasından*, (hzl. Nuri Şimşekler), Konya, 2005, s. 105-115.

³ Bu konu için bk. Hasibe Mazioğlu, "Mesnevî'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri", Mevlâna'nın 700. ölüm Yıldönümü Dolayısıyla Uluslararası Mevlâna Semineri (15-17 Aarlık 1973) (hzl: Mehmet Önder), Ankara, 1973, s. 275-296; İsmail Güleç, "Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri", *Türklük Bilgisi Araştırmaları/Journal of Turkish Studies*, C. 27/II, 2003, Günay Kut Armağanı-II, s. 161-176; İsmail Güleç, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, Pan Yayınları, İstanbul, 2008, Bundan sonra "Güleç, Mesnevî" kısaltmasıyla gösterilecektir.; Ali Temizel, "Mevlâna'nın Eserleriyle İlgili Olarak Eski Harfli Türkçe Telif Edilen Eserler", *Mevlâna Araştırmaları*, Editör: Adnan Karaismailoğlu, Ankara, 2007, s. 120-158; Yurt içi ve yurt dışında Mevlâna ve Mevlevîlik ile ilgili yapılmış çalışmalar için de bk. Adnan Karaismailoğlu, Sait Okumuş, Fahrettin Çoşkuner, *Mevlâna Bibliyografyası*, Konya, 2006; Mehmet Önder, İsmet Binark, Nejat Sefercioğlu, *Mevlâna Bibliyografyası*, C. I-II, Ankara, 1974.

XII

Hasibe Mazioğlu konu ile ilgili makalesinde, Mu'inî'nin II. Murad adına tercüme ettiği *Mesnevî-i Murâdiye*'si için övücü ifadeler kullanır ve en eski tercüme olduğunu söyler⁴.

Âmil Çelebioğlu da “Mevlâna Celâleddin-i Rûmî'nin *Mesnevî-yi Ma'nevî*'sinin birinci cildinin iki cilt halinde bir şerhi...” olduğunu ifade eder ve eser hakkında detaylı bilgiler verir⁵.

Mu'inî ve eseri üzerinde yetkin bir doktora tezi hazırlayan ve daha sonra tezini yayımlayan Prof. Dr. Kemal Yavuz ise *Mesnevî-i Murâdiyye* için şu hükmü verir: “Mesnevî'nin I. cildinin tam bir tercümesi ve şerhidir. Şairimiz üzerinde çalıştığımız esere göre bir hüküm vermek gerekirse altı ciltlik *Mesnevî*'nin yalnız birinci cildini seçmiş bunun tercüme şerhini iki cilde sığdırmıştır.”⁶

İsmail Güleç ise Mu'inî'nin *Mesnevî-i Murâdiyye* adlı eserini kısmen yapılan şerhler başlığı altında değerlendirir ve “Beş bin beyitlik bölüm birinci cildin tercüme ve şerhi olup *Mesnevî*'nin tamamının şerhi değildir.” der⁷.

Yukarıdaki ifadelerden de anlaşıldığı üzere Mu'inî, *Mesnevî*'nin birinci cildini önce manzum olarak Türkçe'ye tercüme etmiş daha sonra da seçtiği beyitleri yine manzum olarak bazan bir, bazen de birkaç beyit içinde şerh etmiştir.

Muhammed Nazmî'nin *Sırr-ı Ma'nevî*'si ise Türk edebiyatında Mu'inî'nin *Mesnevî-i Murâdiyye*'sinden sonra *Mesnevî*'nin ikinci manzum tercümesi olma özelliğini taşır. Nazmî'nin tercümesi de *Mesnevî*'nin tamamına değil, Mu'inî'nin daha önce yaptığı gibi sadece birinci cildinin manzum tercümesinden ibarettir⁸.

⁴ “Mevlâna'nın Mesnevî'sinin Türkçe manzum çevirilerinden bugün elimizde bulunan en eski çeviri II. Murad adına yapılmıştır. Bu Türkçe çeviri Mesnevî'nin I. cildinin çok başarılı bir şerhidir.” Mazioğlu, s. 275.

⁵ Âmil Çelebioğlu, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevî (XV. yy'a kadar)*, İstanbul, 1999, s. 255.

⁶ Kemal Yavuz, *Mu'inî'nin Mesnevî-i Murâdiyye'si Mesnevî Tercüme ve Şerhi*, Konya, 2007, C. I, s. 35.

⁷ Güleç, Mesnevî, s. 158.

⁸ Bu konuda daha sonra detaylı bilgi verilecektir.

Mu'înî'nin Mesnevî'den tercüme ettiği beyitlerin birkaçını Nazmî'ninki ile mukayese etmek için aşağıda sunuyoruz:⁹

Nâle-i neyden işitgil yâ bu ney
Kim neden ağlar neden köyner bu ney (2)

Güş-ı hûş aç tûy hikâyetler ider
Ayrılıklardan şikâyetler ider (3)

Nâlişümden 'avret ü er işledi
Yandı her kim ol işiden dişledi (22)

Nây-ı dilde şerha şerha çün firâk
Tâ ki eyde *şerh-i derd-i iştiyâk* (25)

Her kişi kim kâlsa aşlından bâ'îd
Yine vaşl-ı aşla cidd ider ced'îd (27)

Cümle meclislerde ney nâlân-durur
Maḥrem-i nikân u bed-ḥâlân-durur (29)

Kendü zannından gören yaram şanur
Nâydan cüyâ-yı esrâram şanur (34)

Nâlesinden sırr-ı ney şanmañ ba'îd
Kimi bâ-mâtem ider kimi be'îd (35)

Câna ten içre reh-i mestür yok
Lîki ten cân görmeğe destür yok (37)¹⁰

Edebiyatımızda Nazmî'den sonra Mesnevî'nin pek çok manzum tercümesinin yapıldığını görmekteyiz. Türk edebiyatında Mesnevî'nin tamamını ilk defa nazmen tercüme eden şair, Süleyman Nahifî (öl. 1739)'dir. Mesnevî'nin vezniyle yazılmış olan Nahifî'nin manzum tercümesi, Türk edebiyatında en çok tanınan ve okunan

⁹ Beyitlerden sonra parantez içinde verilen rakamlar, Mu'înî'nin *Mesnevî-i Muradiyye'si Mesnevî Tercüme ve Şerhi*, adlı eserindeki beyit numaralarını belirtir.

¹⁰ *Mesnevî-i Muradiyye*, C. II, s. 29-32.

XIV

tercüme olup Âmil Çelebioğlu tarafından yayımlanmıştır¹¹. Muhammed Nazmî ile Nahifî aşağı yukarı aynı yüzyılda yaşamışlardır. Nazmî Sırr-ı Ma'nevî'yi 1678 yılında tamamlarken, Nahifî' tercümesine 1712 yılında başlamış ve 1730 yılında da bitirmiştir. Nahifî'nin, manzum tercümesini yaparken, Nazmî'nin Sırr-ı Ma'nevî'sini görüp görmediğine dair elimizde bir bilgi yoktur. Nahifî de bu konuda bir bilgi vermez. Ayrıca tercüme eserlerde bu etkiyi tespit etmek de kolay değildir. Ancak Nazmî ile Nahifî'nin tercümelerinde birbirinin aynısı olan beyit ve özellikle de mısralar vardır. Birbirinin aynısı olan bu beyit ya da mısralar, metnin tümü göz önüne alındığında çok azdır. Dolayısıyla bundan hüküm çıkararak Nahifî'nin Nazmî'den etkilendiğini söyleyemeyiz. Tercüme metinlerin tamamında, *Mesnevî*'den alınan ortak kelimeler dışında pek bir benzerlik görülmez. Örnek olmak üzere Nahifî'nin tercümesinden birkaç beyti aşağıya alıyoruz:

Dinle neyden kim hikâyet itmede
Ayrılıklardan şikâyet itmede

Dir kamışlıktan kopardılar beni
Nâlişim zâreyledi merd ü zeni

Şerha şerha eylesin sînem firâk
Eyleyem tâ *şerh-i derd-i iştiyak*

Her kim aslından ola dûr u cüdâ
Rûzgâr-ı vaslı eyler muktedâ

Ben ki her cem'iyyetin nâlâmyem
Hem-dem-i *hoş-hâl ü bed-hâlâmyem*

Her kişi *zu'munca* bana yâr olur
Sohbetimden tâlib-i esrâr olur

¹¹ Süleyman Nahifî, *Mesnevî-i Şerif Aslı Ve Sadeleştirilmişiyile Manzum Nahifî Tercümesi*, (hzl. Âmil Çelebioğlu), Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1967; Bu çalışmanın sadeleştirilmiş kısmı daha sonra tekrar yayımlandı. bk. *Mevlâna Mesnevî-i Şerif, Tam Metin*, Mütercim: Süleyman Nahifî, Sadeleştirilen; Âmil Çelebioğlu, İstanbul, 2007.

Sırrım olmaz nâlişimden gerçi *dûr*
Lîk yok her *çeşm ü gûşa* feyz-i nûr

Birbirinden *cân u ten* pinhân değil
Lîk yok *destûr*-ı rü'yet cânâ bil

Oldu âteş sıyt-ı ney sanma *hevâ*
Kimde bu âteş yoğ ise hayf ana

Âteş-i aşk iledir te'sir-i ney
Cûşîs-i aşk iledir teşvîs-i ney¹²

Osmanlı Müellifleri'nde Abdullah Salâhî Uşşâkî (öl.1782)'nin de *Mesnevî*yi tercüme ettiği bildirilmektedir¹³. Ancak bugüne kadar herhangi bir nüshasına rastlanılmadığı; Salâhî'nin Mevlâna'nın bazı gazellerini nazmen tercüme ettiği ve *Divânı*'na aldığı ifade edilmektedir¹⁴.

Nahîfî'den sonra *Mesnevî*'nin tamamının manzum bir tercümesi de Mehmed Şakir Efendi (öl. 1836) tarafından yapılmıştır. Eser ve müellif hakkında bilgi veren Prof. Dr. Hasibe Mazioğlu, eserin 1256 H./1835 M. yılında bitirildiği, II. Mahmud'a sunulduğu ve tam bir nüshasının İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde olduğunu bildirmektedir. Mazioğlu, *Osmanlı Müellifleri*'nde olmayan bir bilgiye dayanarak *Mesnevî* mütercimi olarak iki Mehmed Şakir'den bahseder ve "...yukarıda üzerinde durduğumuz Üniversite Kütüphanesindeki yazma ise Es'ad Efendi Kütüphanesindeki yazmadan tamamen ayrı bir eserdir."¹⁵ diyerek bazı tereddütler ortaya koyar.

¹² Beyitler için bk. a.g.e. s. 3.

¹³ OM, C. I, s. 105.

¹⁴ Mehmet Akkuş , *Abdullah Selahaddin-i Uşşâkî, (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri*, 1998, s. 128-129; Güleç, s. 164.

¹⁵ bk. Mazioğlu, s. 289.

Abdullah Öztemiz Hacitahiroğlu da bu eserden bahsederek eserin 1242 H./1826 M.'da yazıldığını ve tek nüshasının Es'ad Efendi Kütüphanesinde olduğunu söyler¹⁶.

Mehmed Şakir'in kendi hattıyla yazdığı ve *Mesnevî*'nin ilk üç cildinin manzum tercümesini içeren bir yazma nüshası da Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, Muzaffer Ozak I, numara 112'de kayıtlıdır. Mehmed Şakir ve manzum *Mesnevî* tercümesi hakkında bir makele yazan Bilal Çakıcı, yukarıda da değindiğimiz üzere Mazıoğlu'nun ortaya koyduğu tereddütleri ortadan kaldıracak önemli bilgiler verir ve müellif nüshası olan eseri de tanıtır¹⁷.

Şakir Mehmed Efendi'nin yaptığı tercümenin ilk yedi beyti aşağıda sunulmuştur.

Gûş kıl neyden şikâyet eyliyor
İftirakından hikâyet eyliyor

Ki neyistândan beni kat' ideli
Cûşşümden merd ü zen inler belî

Sîne ister firkat ile şerha-dâr
İştîyâkun derdini şerh ide zâr

Kendi aslından uzak düşen kişi
Vuslatı kılmak taleb dâim işi

Ben ki her cem'iyetün nâlânıyam
Hem-celis-i âşık-ı vîrânıyam

Cümlesi zannında oldu bana yâr
Yâr esrârı derûnumda uyar

Sırrımı bu nâleden zann itme dûr
Lîk çeşm ü gûşda yokdur o nûr¹⁸

¹⁶ Hacitahiroğlu, s. 12

¹⁷ Bilal Çakıcı, "Mehmed Şakir'in Manzum Mesnevî Tercümesi" *Erdem Dergisi*, Sayı 50, Doğumunun 800. Yılında Mevlâna Özel Sayısı, Ankara, 2008, s. 51-59.

¹⁸ Çakıcı, s. 55.

Yenişehirli Avnî (öl. 1883)'nin de *Mesnevî*'yi nazmen tercüme ettiği ifade edilmektedir¹⁹.

Mesnevî'nin yapılmış bir diğer manzum çevirisi de Kütükçü Süleyman Hayri Bey (öl.1891)'e aittir. Tamamı 172 beytin tercümesinden ibaret olan eserin, Nahîfî tercümesinin zayıf bir taklidi olduğu ifade edilmektedir²⁰.

Dinle neyden ne hikâyet eyliyor
Ayrıllıklardan şikâyet eyliyor

Tâ ki kesdiler kamışlıktan beni
Nâlişim inletti her merd ü zeni

Ayrıllıktan bağı şerha isterim
Tâ ki derdi-i iştiyakı söylerim

Kendi aslından eger kim kalsa dûr
Vasla tekrar anın arzûsu olur

Ben ki her mecliste feryâd eyledim
Nîk ü bed-hâlân ile hoş-hâl idim

Yârim oldu kendi zannından şu bu
Etmedi râz-ı derûnum cüst cû

İmdi nâlemden degil sırrım uzak
Yok o nûr için velîkin göz kulak²¹

¹⁹ Özgül, s. 25; Güleç, s. 164, Temizel, s. 145. Bu konuda en açıklayıcı bilgiyi Abdülbaki Gölpınarlı verir: “Yenişehirli Avnî'nin dördüncü cildin sonuna kadar manzum bir tercümesi olduğunu söylerler. Rahmetli Suud Yavsi, birinci ciltle ikinci cildin dörtte birini tercüme ettiğini, birinci cildin, birkaç sahifesi noksan bir nüshasının kendisinde bulunduğunu söylemişti.” bilgisini naklettikten sonra dipnotta da “Tercümemin manzum olduğu doğru değildir. Mukaddemesi dışında eser mensurdur.”, Gölpınarlı, s. K

²⁰ Gölpınarlı, s. K; Mazioğlu s. 292; Hacitahiroğlu, s. 7-8; Güleç, Mesnevî, s. 106, Temizel, s. 139.

²¹ Mazioğlu, s. 293.

XVIII

Mehmed Galib Efendi (öl. 1906) de *Mesnevî*'nin bir kısmını manzum olarak tercüme ettiği ifade edilir²². Ancak bu tercümeyle ulaşamadık.

M. Faruk Gürtunca (öl. 1982) da *Mesnevî*'nin birinci cildinin ilk 213 beytini hece vezniyle nazmen tercüme etmiştir²³. Başarısız bir tercüme olduğu söylenen çalışma yayımlanmıştır²⁴. Birkaç beytini aşağıda sunuyoruz:

Dinle, bu Ney, bak, nasıl şikâyet etmededir
Ayrılıklardan nasıl hikâyet etmededir.

Bir kamışlık içinden koptuğumdan beri ben,
Kadın, erkek iniyor benim bu iniltimden

Ayrılıktan isterim parçalanmış bir yürek
İştîyâkın derdini açayım iç dökerek

Uzak düşen bir kimse vatanından, aslından
Arar geçer gününü vuslatın zaman, zaman!

Ben ki her toplulukta inilleyip döktüm yaş,
Kötü, hoş hallilerle oldum yakın arkadaş!

Herkes kendi zannınca bana oldu bir dost, yâr
İçimin sırlarını, fakat aramadılar!

Benim sırrım değildir feryatlarımdan uzak,
Yoktur o nur her gözde, her bir kulakta ancak!²⁵

²² Temizel, s. 147.

²³ Daha fazla bilgi için bk. İsmail Güleç, *Mesnevi*, s. 114-116; Mazıoğlu s. 192; Hacıtahiroğlu, s. 13.

²⁴ Mehmet Faruk Gürtunca, *Aslı, Türkçe Çeviri ve Açıklamalarıyla Mesnevî*, İstanbul, 1963.

²⁵ age., s. 5.

Konyalı Feyzi Halıcı'nın da *Mesnevî*'nin birinci ve ikinci cildin ilk 1001 beytlerini içeren ve *Mesnevî*'nin vezninde bir tercümesi vardır. Bu tercüme Konya'da beş ufak cilt halinde neşredilmiştir²⁶. İlk yedi beytin tercümesi aşağıda sunulmuştur:

Duy şikayet etmede her an bu ney,
Anlatır hep ayrılıklardan bu ney

Der ki feryadım kamışlıktan gelir
Duysa her kim, gözlerinden kan gelir.

Ayrılıktan parçalanmış, bir yürek
İsterim ben, derdimi dökmem gerek

Kim ki aslından ayırmış canını,
Öyle bekler, öyle vuslat ânını

Ağladım her yerde hep âh eyledim.
Gördüğüm her kul için dostum dedim.

Herkesin zannında dost oldum ama,
Kimse tâlip olmadı esrârıma.

Hiç değil feryadıma sırrım uzak,
Nerede bir göz, nerede bir can kulak²⁷

Fezullah Sacid Ülkü de *Mesnevî*'nin ilk cildini hece vezni ile tercüme etmiş ve yayımlamıştır²⁸. Ülkü "İki Söz" başlığı altında Nahifî'nin tercümesi ortada iken bu işe girişmesinin sebeplerinin anlatır. *Mesnevî*'deki incelik, derinlik ve coşkunluğun Nahifî tercümesinde olmadığını söyleyen Ülkü, bu tercümenin Türkçe değil Osmanlıca yazıldığı şeklinde tamamen indi görüşler ileri sürer²⁹. Hacıtahiroğlu da

²⁶ *Mesnevî (İlk 1001 Beyit), Manzum*, Çev. Feyzi Halıcı, Konya, 1982-1986; Bu konuda daha fazla bilgi için bk. Güleç, *Mesnevî*, s. 108-109.

²⁷ *age.*, s. 7.

²⁸ Fezullah Sacid Ülkü, *Mevlâna Celâleddin Rumi, Mesnevî Manzum Tercüme*, İstanbul, 1945.

²⁹ *age.*, s. 5.

XX

Sacit Ülkü'yü hece vezniyle *Mesnevî*'yi tercüme ettiği için eleştirir³⁰. Ülkü'nün hece vezniyle yaptığı tercümenin birkaç beyti aşağıda sunulmuştur:

Dinle Ney'den, nasıl hikâyet eder?
Ayrılıklardan şikâyet eder

Koptuğumdan beri kamışlıktan ben,
Ağlar kadın, erkek inleyişimden.

İsterim hasretle doğranmış yürek:
Derdimi dökeyim feryad ederek!

Aslından kopup da ayrı kalanlar
Gene o kavuşma gününü arar.

Her mecliste geldim ben âh ü zâra,
Eş oldum bedbahta ve bahtiyara.

Her biri sandı ki bana oldu yar;
Lâkin aramadı bende ne sır var

Sırrım feryadımdan değildir uzak
O nuru "yok" sanır lâkin göz, kulak!³¹

Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu tarafından da *Mesnevî*'nin kendi vezniyle manzum tercümesi yapılmıştır. Günümüz insanı, özellikle de gençliği düşünülerek yapıldığı için tercüme başarılı sayılmıştır. Tercümenin tamamı 1212 beyit olup yayımlanmıştır³². Hacıtahiroğlu eserinin Önsöz'ünde, Nahifî'nin adını anarak *Mesnevî* gibi hacimli bir eseri manzum olarak Türkçe'ye çevirdiği için büyük bir iş başardığını belirtir; ancak tercümenin dili için Nahifî'yi eleştirir³³. Hacıtahiroğlu'nun yaptığı tercümenin ilk yedi beyti şöyledir:

³⁰ Hacıtahiroğlu, s. 9; Gölpınarlı, s. L. ; Bu konuda daha fazla bilgi için bz. Güleç Mesnevi, s. 112.

³¹ Feyzullah Sacid Ülkü, *Mevlâna Celâleddin Rumî, Mesnevî Manzum Tercüme*, İstanbul, 1945, s. 13.

³² Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu, *Mesnevî (kendi vezniyle manzum tercüme)*, İstanbul, 1972.

³³ age., s. 6.

Dinle ney'den duy neler söyler sana,
Derdi vardır ayrılıklardan yana:

“Kestiler sazlık içinden der beni;
Dinler, ağlar: Hem kadın, hem er beni.

Göğsü göz göz ayrılık delsin de bir,
Sen o gün benden işit özlem nedir.

Her kim aslından uzak düşsün: Arar;
“Asl”a dönmekçin bir uygun gün arar.

Dost'a kâh yoldaş olup, kâh düşmana,
İnleyip sesler duyurdum her yana.

Dost olur –zannınca- her insan bana,
Sırlarım gel gör ki meçhûldür ona.

Sırlarım olmaz iniltimden uzak,
Her göz etmez fark işitmez her kulak.³⁴

Mevlâna ve Mevlevî muhibbi Konyalı Veysel Öksüz (öl. 1993) de 1981 yılında, *Mesnevî*'nin birinci cildini hece vezniyle (7+7=14) nazmen tercüme etmiştir³⁵.

Mesnevî'nin yazıldığı tarihten günümüze kadar etkisinin devam ettiğini yukarıda ifade etmiştik. Gerek yurt dışında, gerekse bizim ülkemizde her geçen gün Mevlâna ve eserlerine rağbet artmaktadır. Bu rağbetin güzel ve en son örneklerinden biri de günümüz şairlerinden Ahmet Metin Şahin'in çalışmasıdır. *Mesnevî*'nin tamamını aynı vezinle nazmen tercüme eden Şahin'in çalışması, üç cilt olarak yayımlanmıştır³⁶. Çalışma, M. Şefik Can'ın yazdığı takrizle başlar. Daha sonra kısa bir Önsöz yer alır. Şahin, Önsöz'de Nicholson baskısını esas aldığı, bu baskıda olmayan bazı beyitler için de Tahirü'l-Mevlevî şerhinden yararlandığını ifade eder.

³⁴ age., s. 29.

³⁵ Bu konuda daha fazla bilgi için bk. Emine Yeniterzi, *Mevlâna Âşığı Konyalı Bir Şair, Veysel Öksüz ve Şiirleri*, Konya, 2006, s. 11-13; Güleç, *Mesnevî*, s. 116-117.

³⁶ Mevlâna Celâleddin-i Rumî, *Mesnevî*, 3 Cilt, Nazmen Tercüme: Ahmet Metin Şahin, İstanbul, 2006.

XXII

Günümüz söyleyişine göre tercüme yapıldığından aruz kusurlarına rastlamak mümkündür. Bir fikir vermesi açısından manzum tercümenin ilk yedi beytini aşağıda sunuyoruz:

Dinle neyden bak neler söyler durur
Dertlerinden ayrılıktan dem vurur

Kestiler der, bir kamışlıktan beni
Dinler ağlar er, kadın cândan beni

Ayrılıktan dağlanan kalp isterim
Özlerim her neyse durmaz söylerim

Kim ki aslından uzak kalmış, arar
Her ne geçmiş, gelse tekrâr olsa yâr!

Yoldaş oldum düşmana hem dostu ben
Sürdü her mecliste bitmez inlemem

Anlayış meclisinde herkes yâr bana
Ermemişler gönlümün esrârına

Sırrım olmaz, hiç iniltimden uzak,
Görmeyen çok, duymamıştır hem kulak.

Gizli kalmaz tende cân hem cânda ten,
Cânı bilmek izni yoktur, bil ki se!³⁷

I. BÖLÜM

MUHAMMED NAZMÎ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

1. Hayatı¹

Şeyh Muhammed Nazmî, aslen Trabzonlu bir tüccar olan Ramazan Efendi'nin oğlu olup 1032 H./1622 M. yılında İstanbul'da dünyaya gelir. Gerek babasının zengin bir tüccar olması gerekse anne tarafından akrabalarının ilimle meşgul olması Nazmî'nin iyi bir eğitim almasına zemin hazırlar. Nazmî, ilk eğitimini âlim ve

¹ Muhammed Nazmî'nin hayatı hakkında gerek eski ve gerekse yeni kaynaklarda bilgi vardır. Bu bilgiler birbirinin ya tekrarı ya da kısmen özeti mahiyetindedir. Şairin hayatı hakkındaki eski kaynaklarda verilen bilgileri değerlendiren bilimsel çalışmalar da yapılmıştır. Özellikle Osman Türer tarafından hazırlanan doktora tezinde, kaynaklardaki bilgiler değerlendirilmiş ve Nazmî'nin hayatı teferruatlı bir şekilde yeniden yazılmıştır. Aynı bilgiler daha sonra yapılan bir yüksek lisan tezinde de tekrar edilmiştir. Bu yüzden Muhammed Nazmî'nin hayatı birinci derecede bizim çalışmamızın konusu olmayıp kısa tutulmuştur. Nazmî'den bahseden kaynaklar için bk: Şeyhî, *Vakayî'u'l-fuzâla*, (hzl. Abdulkadir Özcan), İstanbul, 1989, C. 2, s. 203-204; Mustafâ Safâî Efendi, *Tezkire-i Safâî*, (hzl. Pervin Çapan), Ankara, 2005, s. 613; Salim Enedi, *Tezkire-i Sâlim*, Der-sa'adet, 1315, s. 672-73; İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdetü'l-Eş'âr* (hzl. Abdulkerim Abdulkadiroğlu), Ankara, 1999, s. 472-473; Müstakim-zâde Süleyman, *Hulâsatü'l-Hediye*, Millet Kütüphanesi, Şer'iyye No. 1128. Müstakim-zâde Süleyman, *Mecelletü'n-Nisâb (Tıpkıbasım)*, Ankara, 2000, yk. 424b; Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifin Esmâü'l-Müellifin ve Âsârü'l-Musannifin*, İstanbul, 1955, C II, s. 308; Bağdatlı İsmail Paşa, *Keşfü'z-Zunûn Zeyli*, İstanbul, 1971, C. I, s. 534; Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1333, C. I, s. 175-76; Şemsettin Samî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Tıpkıbasım, Ankara, 1996, C. 6, s. 4590; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî Osmanlı Ünlüleri*, İstanbul, 1996, C. 4, s. 1241; Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, (hzl. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz), İstanbul, 2006, C. 3, s. 498-499; Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâ'ili (Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri)* hzl: Cemâl Kurnaz- Mustafa Tatçı, Ankara, 2001, C. 2, s. 1069-1070; *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, İstanbul, 1967, C. I, s. 511-512; Abdalbâkî Gölpınarlı, "Nazmî Şeyh Mehmed", *İslâm Ansiklopedisi*, Eskişehir, 2001, 147-148; Hasan Aksoy, "Nazmi Efendi", Mehmed, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2006, C. 32, s. 460-461; Haluk İpekten vd., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara, 1988, s. 328-329; Osman Türer, *Mehmed Nazmî Efendi, Osmanlılarda Tasavvufî Hayat -Halvetilik Örneği- Hediyetü'l-İhvân*, İstanbul, 2005; Halime Bektaş, *Şeyh Mehmed Nazmî Divânı (edisyon kritik, inceleme)*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış YLT), 2005.

aynı zamanda büyük bir hattat olan öz dayısı Fazlullâh Efendi'den alır. Ayrıca dersiâm Kara Süleyman Efendi, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhleri Sübbûhî Ahmed Dede ve el-Hâc Ahmed Dede gibi zamanın önemli âlimlerinden Tefsir, Hadis ve Fıkıh gibi ilimleri tahsil eder. Arapça ve Farsçayı da bu yıllarda öğrenir.

Muhammed Nazmî, gençlik yıllarından itibaren tasavvufa ilgi duymaya başlar. Henüz on sekiz yaşında iken Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi Şeyh-zâde Derviş Mehmed'in sohbetlerine katılır. Derviş Mehmed'in kerametvârî bir tavsiyesi üzerine 1057 H./1647 M. yılında Halvetî tarikatının Sivâsiyye kolundan olan Şeyh Abdulahad Nûrî (öl. 1650-51)'ye intisap ederek onun müridi olur. Kısa süre zarfında şeyhine gösterdiği samimiyet ve sadakatten ötürü müritler arasında ayrıcalıklı bir mevki kazanır. Ancak Nazmî'nin öğrenciler arasındaki bu ayrıcalıklı konumu fazla devam etmez, intisaptan dört sene sonra Şeyh Abdulahad Nûrî vefat eder. Muhammed Nazmî, şeyhinin ölümünden sonra başka bir tarikata meyletmez, şeyhinin şeyhi ve Halvetî tarikatının Sivâsiyye kolunun kurucusu Abdülmecid-i Sivâsî (öl.1639)'nin ruhaniyetine bağlı kalarak daha önce başlamış olduğu meratibini tamamlar. Yine Nazmî'nin kendi ifadelerine göre, şeyhinin ölümünden sonra Abdulahad Nûrî'nin halifelerinden Kazganî-zâde Süleyman Ağa (öl. 1669)'yı kendisine sohbet şeyhi olarak da kabul eder.

Nazmî, tarikat adabını tahsil ettikten sonra 1654-5 yılında Şehremîni civarında Ümmî Sinan-zâde Tekkesi'nin yakınında bulunan Yavaşca Mehmet Ağa Tekkesi'ne şeyh, camiine de imam ve vaiz tayin edilir. Henüz otuz üç yaşlarında iken bu görevlere atanan Nazmî, seksen yaşlarında ölünceye kadar bu görevleri sürdürür. Ayrıca İstanbul'daki bazı camilerde vaaz ve Cuma şeyhliği gibi görevlerde de bulunur.

Yukarıda değindiğimiz görevlerin dışında Nazmî, 1663 yılında düzenlenen Uyvar Kalesi fethine de, orduya moral vermek, dinî nasihatlerde bulunmak, kısacası orduyu cesaretlendirmek üzere ordu şeyhliğine görevlendirilir. Böylece hem "cihâd-ı manevî" hem de "cihâd-ı sûrî"yi gerçekleştirmiş olur. Muhammed Nazmî, seksen yaşında iken 24 Şevval 1112 H./3 Nisan 1701 M. tarihinde vefat eder. Şeyhi

bulunduğu Yavaşca Mehmet Ağa Tekkesi'nin bitişiğine defnedilir. Onun vefatı üzerine büyük oğlu Rafi'â Efendi, babasının makamına şeyh olarak oturur.

Nazmî Efendi'nin biri kız olmak üzere üç çocuğu olur. Büyük oğlunun ismi Abdurrahman Rafi'â, küçüğü ise Abdulmecid'dir. Kızı da Balat şeyhi Seyyid Hasan Nûrî Efendi'nin oğlu Şeyh Seyyid Mehmed Vahyî Efendi ile evlenir².

2. Eserleri

Muhammed Nazmî Efendi, kaynaklarda mutasavvıf yönüyle öne çıkmış bir şahsiyettir. Nazmî'nin, Yavaşca Mehmed Ağa Tekkesi'ne şeyh ve İstanbul'un bazı camilerinde de vaiz olarak görevlendirilip halkı irşad etmesi onun bu tasavvufî yönünün ağır bastığını gösterir. Uzun süre bu görevleri yerine getiren Nazmî'nin şairliği, mutasavvıf kişiliğinin gerisinde kalmıştır. Şairin dördü manzum olmak üzere mevcut beş müstakil eseri vardır. *Divânı* da dâhil eserlerin tümü tasavvufî içeriklidir. Müellifin en tanınmış ve en önemli eseri *Hediyetü'l-İhvân*'dir. Şimdi sırasıyla eserleri inceleyelim.

2.1. Manzum Eserleri

2.1.1. Divan: *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğunda*, Nazmî'nin Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan 769 numarada kayıtlı tek bir *Divân* nüshası tanıtılmıştır. Ancak Nazmî'nin *Divânı* üzerine bir Yüksek Lisans çalışması hazırlayan Halime Bektaş, yukarıda verilen nüshanın dışında bir de aynı Kütüphanenin Hazine Bölümünde 290 numarada kayıtlı bir nüshasının olduğunu tespit ederek tenkitli metni bu iki nüsha üzerine kurmuştur. Burada verilen bilgilere göre *Nazmî Divânı*'nda 9 kaside, 46 tarih, 172 gazel, 75 rüba'î, 1 kıt'a, 1 mesnevî ve 134 mu'amma vardır³.

² Nazmî'nin hayatı hakkında daha fazla bilgi için bk. Türer, s. 49-199; Bektaş, s. 230-257.

³ bk. Bektaş, s. 257.

2.1.2. Mi'yâr-ı Tarikat-ı İlâhî: Müellifin 1676 yılında mesnevî nazım şekliyle yazdığı ve tamamı 954 beyitten oluşan eseridir. Aruzun “mefâ’îlün mefâ’îlün fa’ûlün” vezniyle yazılmıştır. Tasavvufî bir eser olan *Mi’yâr-ı Tarîka*, hamdele ve salvele ile başlar. Seyr-i nüzûl ve seyr-i ‘urûc, konularından sonra tarikat erbabının seyr u sülukta dikkat etmesi gereken bazı meseleleri işler. Eserin adının ebced değeri yazıldığı tarihi gösterir. Eserin bilinen dört yazma nüshası vardır⁴.

2.1.3. Mev’iza-i Mucâhede: Nazmî’nin böyle bir eserinin olduğunu bildiren tek kaynak Müstakim-zâde Süleyman Efendi’nin *Hülâsatü’l-Hediyye*’sidir. Bilindiği gibi bu eser, Muhammed Nazmî’nin *Hediyetü’l-İhvân* adlı eserinin bir özetidir. Müstakim-zâde, eserin isminin işaretiyle 1087 H./1676 M.’da yazıldığını bildirmektedir⁵. Osman Türer de Nazmî’nin böyle bir eserinin olduğuna ihtimal vermekte; ancak eserin herhangi bir nüshasına rastlamadığını ifade etmektedir⁶.

2.1.4. Sırr-ı Ma’nevî: Çalışmamızın asıl konusunu teşkil ettiğinden eser üzerinde daha sonra genişçe durulacaktır.

2.2. Mensur Eseri

2.2.1. Hediyetü’l-İhvân: Müellifin tek mensur eseridir. Nazmî’nin ömrünün sonlarına doğru yazdığı bir eser olup, manzum eserlerine göre daha hacimlidir. Söz konusu eser üzerinde bir doktora tezi hazırlanmış ve bu çalışma yayımlanmıştır⁷. Türer, eserin muhtevası hakkında “...esas itibarıyla bir menakıp kitabı olmakla beraber, aynı zamanda teracim-i ahval kitabı özelliği de taşımaktadır.”⁸ der. Eserde Nazmî, mensubu bulunduğu tarikatın meşayih silsilesini esas alarak Halvetîlikte

⁴ Daha fazla bilgi için bk. Türer, s. 157-161; Bektaş, s. 232-237.

⁵ *Hülâsatü’l-Hediyye*, bk. 59b.

⁶ Türer, s. 157.

⁷ Osman Türer, 1979 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde eseri önce doktora tezi olarak hazırlamış daha sonra da çalışmasını yayımlamıştır. bk. dipnot 1.

⁸ Türer, s. 175.

pîr-i sâni olarak bilinen Seyyid Yahyâ-yi Şîrvânî (öl. 1463)den⁹ kendisine gelinceye dek yaşamış yedi şeyhin hal tercümelerini, keşif ve kerametlerini anlatır. Eserde menkıbeleri anlatılan Halvetî tarikatının Sivâsiyye koluna mensup şeyhler sırasıyla şunlardır: Şeyh Yusuf-ı Mahdûm (öl. 1485), Şeyh Muhammed Rukiyye (ö. 1484), Şeyh Şahkubâd-ı Şîrvânî (öl. 1504'ten sonra), Şeyh Abdulmecid-i Şîrvânî (öl. 1563), Şeyh Şemseddin Ahmed-i Sivâsî (öl. 1597-98), Şeyh Abdulmecid-i Sivâsî (öl. 1639) ve Şeyh Abdulahad Nûrî (öl. 1650-1). Eser, tasavvuf tarihi, özellikle de Halvetî tarikati açısından önemli bir eserdir. Eserin ismi, ebcele hesabıyla yazılış tarihini verir. Yedi nüshası tespit edilmiştir¹⁰.

⁹ Seyyid Yahya Şîrvânî'nin hayatı için bk. Hasan Almaz, *Bakü'den Anadoluya Yansıyan Işık Halvetî Pîr Seyyid Yahyâ Şîrvânî Hayatı ve Eserleri*, Ankara, 2007.

¹⁰ Daha fazla bilgi için bk. Türer, s.165-199; Bektaş, s. 238-257.

II. BÖLÜM

SIRR-I MA'NEVÎ'NİN İNCELENMESİ

1. Kaynaklarda Sırr-ı Ma'nevî

Eski kaynakların çoğunda Nazmî'ye dair verilen bilgilerin çok kısa ve birbirinin tekrarı olduğunu daha önce belirtmiştik. Yine bu kaynakların çoğunda şairin *Sırr-ı Ma'nevî* adlı eserinden söz edilmez. Meselâ; *Safâyî Tezkiresi*, *Nuhbetü'l-Âsâr*, *Hediyetü'l-Ârifin*, *Kamusu'l-A'lâm* ve *Tuhfe-i Nâ'îlî* gibi eserlerde Nazmî'nin bu eserine dair bir bilgi yoktur¹¹. Söz eden eserlerde de isim vermeden sadece Nazmî'nin *Mesnevî*'nin birinci cildinin nazmen tercümesini yaptığı bildirilir. Bu eserlerden *Sâlim Tezkiresi*'nde "...ve sâ'ir âsâr-ı kalemi olduğundan gayrı Nazmî mahlas-ı şerîfiyle müretteb *Divân-ı celîlü'l-'unvânı* vardır."¹² şeklindeki genel bir ifade ile geçiştirilmiştir. *Vakâyü'l-Fuzalâ*'da "Mesnevî-i Mevlevî defter-i evvelin Türkî nazmla tercemeleri ve Nazmî mahlası ile..."¹³ cümlesiyle verilen bilgi, *Osmanlı Müellifleri*'nde "Mesnevî-i Şerîf'in defter-i evvelinin nazmen tercümesi..."¹⁴, *Sicill-i Osmânî*'de "Mesnevî-i Şerîf defter-i evvelinin Türkçe nazmı ..." ¹⁵ gibi kısa ve birbirinin tekrarı biçimindedir. Aynı bilgiler *Mecelletü'n-Nisâb*'da da, "manzumen ve şerhi'l-defteri'l-evvel mine'l-Mesnevî..."¹⁶ şeklinde Arapça olarak tekrarlanmıştır. *Sefîne-i Evliyâ*'da ise "Şerh-i Mesnevî. I. cildin şerhi" şeklinde yanlış bir bilgi ile yer almıştır¹⁷.

¹¹ *Safâyî Tezkiresi*, s. 613; *Nuhbetü'l-Âsâr*, s. 473; *Hediyetü'l-Arifin*, C. II, s. 308; *Kamusu'l-Alâm*, C. 6, s. 4590; *Tuhfe-i Nailî*, C. 2, s. 1069-1070.

¹² *Salim Tezkiresi*, s. 673.

¹³ *Vakâyü'l-Fuzalâ*, C. 2, s. 204.

¹⁴ *Osmanlı Müellifleri*, C. I, s. 176.

¹⁵ *Sicill-i Osmanî*, C. 4, s. 1241.

¹⁶ *Mecelletü'n-Nisab*, bk. 424b.

¹⁷ *Sefîne-i Evliyâ*, s. 499.

Abdülbaki Gölpınarlı, *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki “Nazmî Şeyh Mehmed” meddesinde müellifin *Sırr-ı Ma'nevî* eserinden hiç bahsetmemiştir¹⁸. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*'nde ise “Sırr-ı Manevî, *Mesnevî*'nin I. cildinin aynı vezinde yapılmış tercümesidir.”¹⁹ cümlesiyle yukarıdaki eserlerde geçen bilgi aynen tekrar edilmiştir.

Halime Bektaş hazırladığı yüksek lisans tezinde, “Kaynaklarda Şeyh Mehmed Nazmî” başlığı altında Ayvansarayî Hafız Hüseyin'in *Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl* adlı eserini de sayar ve bu eserdeki Mehmed Paşa'yı Şeyh Mehmed Nazmî olarak değerlendirir²⁰. Oysa unvanından da anlaşıldığı gibi Mehmed bir paşadır. Mehmed Nazmî hakkında bilgi veren hiçbir kaynakta onun paşalığından ve “vüzerâ-yı devlet-i âliyyeden” olduğu yazılmaz. Sadece ölüm tarihlerinin aynı yıl olmasından hareketle iki şahsı aynı kişi olarak değerlendirmek mümkün değildir²¹.

Yukarıdaki bazı kaynaklarda ifade edildiği gibi Şeyh Muhammed Nazmî, Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin *Mesnevî*'sinin birinci cildinin tümünü manzum olarak tercüme etmiş ve eserine *Sırr-ı Ma'nevî* adını vermiştir. Bundan sonraki başlıklarda eser hakkında teferruatlı bilgi verilecektir.

2. Eserin Yazılış Sebebi, Adı ve Tarihi

Daha önce de belirtildiği üzere Nazmî'nin *Sırr-ı Ma'nevî* adını verdiği eseri, *Mesnevî*'nin birinci cildinin manzum tercümesini içermektedir. Nazmî'nin böyle bir işe girişmesinde, onun gençlik yıllarında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde verilen *Mesnevî* derslerinden aldığı feyzin etkisi olduğu muhakkaktır. Kendisinin Farsça'yı iyi bilmesinin de bunda etkili olduğu gözardı edilmemelidir. Nazmî, herhangi bir kimseye takdim etmek üzere *Mesnevî*'yi tercüme etmiş değildir. Şair, tercümenin sonunda “temme fi't-tarih” başlığı altında, sebab-i telif, eserin ismi ve yazılış tari-

¹⁸ Gölpınarlı, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, s. 148.

¹⁹ Aksoy, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 32, s. 461.

²⁰ Bektaş, s. 106, 107.

²¹ Daha fazla bilgi için bk., Ayvansarayî Hafız Hüseyin, *Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl*, hzl. Fahri Ç. Derin, İstanbul, 1978, s. 33

Abdülbaki Gölpınarlı, *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki “Nazmî Şeyh Mehmed” meddesinde müellifin *Sırr-ı Ma'nevî* eserinden hiç bahsetmemiştir¹⁸. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*'nde ise “Sırr-ı Manevî, *Mesnevî*'nin I. cildinin aynı vezinde yapılmış tercümesidir.”¹⁹ cümlesiyle yukarıdaki eserlerde geçen bilgi aynen tekrar edilmiştir.

Halime Bektaş hazırladığı yüksek lisans tezinde, “Kaynaklarda Şeyh Mehmed Nazmî” başlığı altında Ayvansarayî Hafız Hüseyin'in *Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl* adlı eserini de sayar ve bu eserdeki Mehmed Paşa'yı Şeyh Mehmed Nazmî olarak değerlendirir²⁰. Oysa unvanından da anlaşıldığı gibi Mehmed bir paşadır. Mehmed Nazmî hakkında bilgi veren hiçbir kaynakta onun paşalığından ve “vüzerâ-yı devlet-i âliyyeden” olduğu yazılmaz. Sadece ölüm tarihlerinin aynı yıl olmasından hareketle iki şahsı aynı kişi olarak değerlendirmek mümkün değildir²¹.

Yukarıdaki bazı kaynaklarda ifade edildiği gibi Şeyh Muhammed Nazmî, Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin *Mesnevî*'sinin birinci cildinin tümünü manzum olarak tercüme etmiş ve eserine *Sırr-ı Ma'nevî* adını vermiştir. Bundan sonraki başlıklarda eser hakkında teferruatlı bilgi verilecektir.

2. Eserin Yazılış Sebebi, Adı ve Tarihi

Daha önce de belirtildiği üzere Nazmî'nin *Sırr-ı Ma'nevî* adını verdiği eseri, *Mesnevî*'nin birinci cildinin manzum tercümesini içermektedir. Nazmî'nin böyle bir işe girişmesinde, onun gençlik yıllarında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde verilen *Mesnevî* derslerinden aldığı feyzin etkisi olduğu muhakkaktır. Kendisinin Farsça'yı iyi bilmesinin de bunda etkili olduğu gözardı edilmemelidir. Nazmî, herhangi bir kimseye takdim etmek üzere *Mesnevî*'yi tercüme etmiş değildir. Şair, tercümenin sonunda “temme fi't-tarih” başlığı altında, sebab-i telif, eserin ismi ve yazılış tari-

¹⁸ Gölpınarlı, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, s. 148.

¹⁹ Aksoy, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 32, s. 461.

²⁰ Bektaş, s. 106, 107.

²¹ Daha fazla bilgi için bk., Ayvansarayî Hafız Hüseyin, *Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl*, hzl. Fahri Ç. Derin, İstanbul, 1978, s. 33

hini ayrıntılı bir şekilde vermiştir. Sözünu ettiğimiz kısmın tamamı yirmi beş beyit olup ilk beyitte, Sırr-ı Ma'nevî', Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin veya Nazmî'nin ifadesiyle, Hazret-i Monlâ'nın Mesnevî'sinin ilk cildinin tercümesi olduğu ifade edilir:

Cild-i evvel 'avn-ı Hâk'la ey hümâm
Bu maħalde buldı encâm u tamâm

Ĥamdü li'llâh ol mu'ın ü zü'l-celâl
İtdi baħa niçe envâ'-i nevâl

Reh-ber olup baħa fazl-ı zü'l-minen
Meşnevî-i Ĥazret-i Monlâyı ben (4076–78)

Bilindiği gibi *Mesnevî*'nin yazıldığı dil Farsça'dır. Amacının şiir, şairlik ve sanat yapmak olmadığını söyleyen Nazmî, *Mesnevî*'de anlatılan hakikatleri insanlara ulaştırmak amacıyla tercümeye giriştiğini ve Farsça bilmeyenler için *Mesnevî*'yi Türkçe'ye tercüme ettiğini şu beyitlerde dile getirir:

Terceme idüp anı itdüm 'ıyân
Eyledüm Türki 'ibâretle beyân

Ĥaşd-ı şî'r ü şâ'iriyet itmedüm
Râh-ı remz ü ta'ciyeye gitmedüm

Tâ ĥafî kılmaya maķşûd u merâm
Añlayalar bileler her ĥaş u 'âm

İde her kişi o maħbûba nigâh
Her-kesüñ sînesin ide cilvegâh (4079–82)

Nazmî, bundan sonraki beyitlerde ise Mesnevî'yi güzel bir sevgiliye, yaptığı tercümeyle de o sevgiliye giydirilen yeni ve güzel bir elbiseye benzettir. Kendisinden önce kimsenin Mesnevî'yi tercüme etmediğini söyleyen Nazmî, tercümede metne bağlı kaldığını, beyitlerin mefhumundan hareketle tercümeyle yapmadığını, eğer böyle yapsaydı Mesnevî-i Ma'nevî'deki nüktelerin gizli kalacağı, yepyeni bir tel'if

eser ortaya çıkacağı ve o zaman nazm ehlinin tercümeyle beğeneceklerini dile getirir.

Mevlâna'nın da *Mesnevî*'yi yazmadaki amacının şiir olmadığı, şiirin ve anlatılan hikâyelerin sadece birer araç olduğu, asıl olanın ise eserde anlatılan dinî, tasavvufî hakikatler olduğu bilinmektedir. Nazmî'nin konuyla ilgili beyitleri aşağıdadır:

Yine geydi bir kabâ-yı nev o hûb
Ne kabâ merğûb u maḥbûbu'l-ḳulûb

Görmedi bu tarz-ı nevlê aşîḳân
Hem işidmemişdi gûş-ı ârifân

Sînede cân gibi pinhân besteler
Hırz-ı bâzû-yı dil ü cân itseler

Vechi var anuḳladur emn ü emân
İki âlemde selâmet bî-gümân

Terceme olsaydı mefhûmı eger
Ehl-i nazma olur idi mu'teber

Mümkin idi olsa her beyt-i daḳîḳ
Bir muḳaffel genc-i ma'nâ-yı veşîḳ

Lîk maḳşûd-ı cenâb-ı Mevlevî
Hem nûkât-ı *Meşnevî-i Ma'nevî*

Fehm olınmayup ḳalurdı ser-be-ser
Bu kitâb olurdu başka bir eşer (4083–90)

Bilindiği gibi Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin *Mesnevî*'si, *Mesnevî-i Şerîf*, *Mesnevî-i Ma'nevî*, *Mağz-ı Kur'ân* gibi birkaç farklı isimle anılır. Şair Nazmî'nin de *Mesnevî-i Ma'nevî* isminden hareketle manzum tercümesine *Sırr-ı Ma'nevî* adını vermiş olabileceğini düşünüyoruz. Kendisi bir Halvetî şeyhi olmasına rağmen Hz. Mevlâna'nın ruhundan himmet beklediğini dile getiren Nazmî, bundan sonraki beyitlerde dua etmeye başlar. Son beyitte de eserin ismini “*Sırr-ı Ma'nevî*” koyduğunu söyler ve “tamâm-ı Mesnevî” (1087 H./1676 M.) terkibiyle de eserin telif tarihini vererek eseri bitirir:

Himmet oldu çün bu hizmetden ğaraż
Rûh-ı Mevlânâ'dan umarım °ivaż

Hem kırâ°at iden erbâb-ı şafâ
Eylese bir fâtiha ihdâ baņa

Cümlemüzi Hâzret-i Rabbü'l-°ibâd
Eyleye iki cihânda ber-murâd

Şeyh Nazmî-i Muhammed bendesin
Râh-ı °aşķ içre ğarîb efkendesin

Eylesün manzûr-ı çeşm-i iltifât
Ola hemvâre nikû zât u şifât

Ola maķbûl-i ğalâ°iķ dâ°imâ
Ola dâ°im mażhar-ı zât-ı Hüdâ

Yâ İlâhî sa°yimi meşķur kııl
Her ğaţâmı luţf idüp mestûr kııl

Eyle ihyâ °aşķ-ıla cân u teni
Zemzem-i °irfâna sîr-âb it beni

Tercemem çün kim be-imdâd-ı Hüdâ
Buldı encâm u nihâyet Nazmîyâ

Nâm virdüm aņa **Sırr-ı Ma°nevî**
Oldı târiķi *tamâm-ı Meşnevî* (4091–4100)

3. Sırr-ı Ma°nevî'nin İçeriği

Sırr-ı Ma°nevî'nin tamamı, Nazmî'nin bazı hikâyelerin sonunda yazdığı dua beyitleri (toplamı 22 beyit) ile eserin sonundaki “temme fi't-tarih” (toplamı 25 beyit) kısmı dâhil 4100 beyittir. Nazmî'nin *Mesnevî*'nin hangi nüshasını tercümeyle esas aldığını henüz bilmiyoruz. Ancak *Sırr-ı Ma°nevî*, Reynold A. Nicholson²² baskısı ve Adnan Karaismailoğlu'nun Konya Mevlâna Müzesi numara 51'de kayıtlı

²² Celalüddin Mevlâ, *Mesnevî-i Ma°nevî* (hzl. Reynold A. Nicholson), Doktor Kademali Seramî'nin mukaddemesiyle birlikte, Tahran, 1380.

Himmet oldu çün bu hizmetden ğaraż
Rûh-ı Mevlânâ'dan umarım °ivaż

Hem kırâ°at iden erbâb-ı şafâ
Eylese bir fâtiha ihdâ baņa

Cümlemüzi Hâzret-i Rabbü'l-°ibâd
Eyleye iki cihânda ber-murâd

Şeyh Nazmî-i Muhammed bendesin
Râh-ı °aşķ içre ğarîb efkendesin

Eylesün manzûr-ı çeşm-i iltifât
Ola hemvâre nikû zât u şifât

Ola maķbûl-i ğalâ°iķ dâ°imâ
Ola dâ°im mażhar-ı zât-ı Hudâ

Yâ İlâhî sa°yimi meşķur kııl
Her ğaţâmı luţf idüp mestûr kııl

Eyle ihyâ °aşķ-ıla cân u teni
Zemzem-i °irfâna sîr-âb it beni

Tercemem çün kim be-imdâd-ı Hudâ
Buldı encâm u nihâyet Nazmîyâ

Nâm virdüm aņa **Sırr-ı Ma°nevî**
Oldı târiķi *tamâm-ı Meşnevî* (4091–4100)

3. Sırr-ı Ma°nevî'nin İçeriği

Sırr-ı Ma°nevî'nin tamamı, Nazmî'nin bazı hikâyelerin sonunda yazdığı dua beyitleri (toplamı 22 beyit) ile eserin sonundaki “temme fi't-tarih” (toplamı 25 beyit) kısmı dâhil 4100 beyittir. Nazmî'nin *Mesnevî*'nin hangi nüshasını tercümeyle esas aldığını henüz bilmiyoruz. Ancak *Sırr-ı Ma°nevî*, Reynold A. Nicholson²² baskısı ve Adnan Karaismailoğlu'nun Konya Mevlâna Müzesi numara 51'de kayıtlı

²² Celalüddin Mevlâ, *Mesnevî-i Ma°nevî* (hzl. Reynold A. Nicholson), Doktor Kademali Seramî'nin mukaddemesiyle birlikte, Tahran, 1380.

nüshayı esas alarak çevrisini yaptığı nüshadan bazı ufak tefek farklılıklar gösterir. Zaten Mevlâna Mesnevî"sinin yazma nüshaları arasında da bir tutarlılık olmadığı, bazı müstensihler tarafından metne müdahale edildiği de ifade edilmektedir²³.

Sırr-ı Ma'nevî, Mesnevî'nin ilk beyti olan

*Bişnev ez-ney çün hikâyet mî-koned
Ez-cüdâyihâ şikâyet mî-koned*

beytinin manzum tercümesiyle başlayıp; “Emîre'l-mü'minîn 'Alî kerreme'llâhu vechehü'nuş nedîm ve hem-demi olan pehlevân dimesi beyânındadır. Çünkü sen benüm yüzüme tükürdün, nefsum hareket ve dilümde ihlâş kalmadı seni öldürme-ye mâni° oldı.” başlığında verilen hikâyenin

*Sabr âred ârzü râ ne şitâb
Şabr kon va'llâhu a'lem bi's-şavâb*

Farsça beytinin manzum tercümesiyle son bulur. Bundan sonraki 25 beyitlik kısım müellif tarafından eserin temme kaydı için yazılmıştır. Daha önce ifade edildiği gibi Nazmî, bazı hikâyelerin sonunda dua beyitleriyle ilâveler yapmıştır. Özellikle metnin iki yerinde “Münâcât-ı Mütercim” başlığı olarak belirtilmiştir. Ancak Şeyh Nazmî'nin anlatılan hikâyelerdeki konulara uygun olarak yazdığı dua beyitlerinin hepsini aşağıda sunulmuştur:

Yâ İlâhî **Nazmî**'ye it reh-nümâ
Böyle bir pîr-i hidâyet âşinâ (79)²⁴

Tâ ki ola cümle kârı muntaẓım
Senden özge olmaya aña muhim (80)

Nazmî kuluña sen ey Rabb-i kerîm
Luṭf u ihsân u 'aṭâñı kıl 'amîm (226)

²³ Karaismailoğlu, s. 31.

²⁴ Parantez içindeki rakamlar, metindeki beyit numaralarını gösterir.

Eyle anı maẓhar-ı zāt u şifāt
Görine aña kemāhī kā'ināt (227)

Eyleme ser-mest-i taqlīd ü hevā
Nazmī'yi kııl mest-i tahkīk ey Hudā (334)

Nazmī'ye yā Rab luṭfuñ eyle hāş
Nefs elinden ol za'īfi it ḥalāş (283)

Şeyh Muḥammed Nazmī kuluñ ey Hudā
Eyle rūḥ-ı evliyāya āşinā (422)

Nazmī'yi pāk it ḥasedden Rabbenā
Eyle aḥlākuñla anı müctebā (453)

Tıfl-ı cān-ı **Nazmī**'yi sen ey Hudā
Şīr-i pistān-ı velīden vir ğidā (774)

Nazmī'yi 'aşkuñla giryān eyle sen
Derdüñ ile zār u nālān eyle sen (844)

Yā İlāhī itme 'aşkuñdan cüdā
Bir nefes anı be-ḥaḳḳ-ı Muştafā (845)

Münācāt-ı mütercim

Vesveseden **Nazmī**'yi idüp rehā
Maẓhar-ı ilhām u vaḥy it Rabbenā (1063)

Bir kulaḳ vir kim kelāmuñ işide
Bir göz i'tā it cemālüñ seyr ide

Bunuñ ile bulur ādem imtiyāz
Cümle ḥayvānātdan ey ehl-i rāz

Bir göñül vir kim be-ḥaḳḳ-ı Muştafā
Ḳābil-i 'aşḳ-ı cemālu'llāh ola

Bir 'ilim vir bilem anuñla beni
Kendüni bilen kişi bildi seni

Bir fenā vir maḥv ola hep mā-sivā
Sır gözinde görine vech-i bekā

Ola zât-ı baht ol dem âşikâr
Vâşıluj 'ilmîdür olan vaşl-i yâr (1069)

Münâcât-ı mütercim

Virüj kuluñ **Nazmî**'ye yâ Rab taleb
Anı eyle mazhar-ı feyz ü edeb (1374)

°Aşk u ihlâş u şadâkat vir aña
Vuşlat u °irfân maḥabbet vir aña

Nâr-ı hırmân ile yakma Rabbenâ
Nûr-ı kurb ile anı kıl pür-ziyâ

Luḫ idüp bizi bize işmarlama
Bu uzak yolda koma irgür saña (1377)

4. Sırr-ı Ma'nevî'nin Dil ve Üslûp Özellikleri

Her şeyden önce *Sırr-ı Ma'nevî* tercüme bir eserdir. Dolayısıyla şairin diğer telif eserlerini incelemeden üslûbu hakkında bir hüküm ileri sürmek isabetli olmayacaktır. Ancak şairimizin Türkçeyi kullanmadaki başarısı üzerine birkaç tespitte bulunmak mümkündür.

Muhammed Nazmî, sanat yapmak, şairliğini göstermek amacıyla olmadığını ve tercümede *Mesnevî* metnine sadık kaldığını kendisi ifade etmektedir. Bu yüzden *Mesnevî* beyitlerindeki bazı Arapça ve Farsça ibareleri özellikle de kafiye ve redifi oluşturan kelime ya da terkipleri aynen aldığını görüyoruz. *Mesnevî*'nin Farsça'sına az da olsa vâkıf olan bir okuyucu iki metnin ortak kelimelerini hemen farkedecektir. İki metin arasındaki bütün ortak kelime ve terkipleri göstermek yerine, burada dikkat çeken birkaç örnek beyit aşağıda verildi.

İsterem her şîne pür-zaḫm-ı *firâk*
Diyem aña *şerḫ-i derd-i iştîyâk* (3)²⁵

²⁵ Beyit sonunda verilen rakamlar çevriyazı metnindeki beyit numaralarını gösterir. *Mesnevî* ile ortak olan yerler ise italik dizilmiştir.

Ola zât-ı baht ol dem âşikâr
Vâşıluj 'ilmîdür olan vaşl-i yâr (1069)

Münâcât-ı mütercim

Virüj kuluñ **Nazmî**'ye yâ Rab taleb
Anı eyle mazhar-ı feyz ü edeb (1374)

°Aşk u ihlâş u şadâkat vir aña
Vuşlat u °irfân maḥabbet vir aña

Nâr-ı hırmân ile yakma Rabbenâ
Nûr-ı kırb ile anı kıl pür-ziyâ

Luḫ idüp bizi bize işmarlama
Bu uzak yolda kıoma irgür saña (1377)

4. Sırr-ı Ma'nevî'nin Dil ve Üslûp Özellikleri

Her şeyden önce *Sırr-ı Ma'nevî* tercüme bir eserdir. Dolayısıyla şairin diğerk telif eserlerini incelemeden üslûbu hakkında bir hüküm ileri sürmek isabetli olmayacaktır. Ancak şairimizin Türkçeyi kullanmadaki başarısı üzerine birkaç tespitte bulunmak mümkündür.

Muhammed Nazmî, sanat yapmak, şairliğini göstermek amacıyla olmadığını ve tercümede *Mesnevî* metnine sadık kaldığını kendisi ifade etmektedir. Bu yüzden *Mesnevî* beyitlerindeki bazı Arapça ve Farsça ibareleri özellikle de kafiye ve redifi oluşturan kelime ya da terkipleri aynen aldığını görüyoruz. *Mesnevî*'nin Farsça'sına az da olsa vâkıf olan bir okuyucu iki metnin ortak kelimelerini hemen farkedecektir. İki metin arasındaki bütün ortak kelime ve terkipleri göstermek yerine, burada dikkat çeken birkaç örnek beyit aşağıda verildi.

İsterem her şîne pür-zaḫm-ı *firâk*
Diyem aña *şerḫ-i derd-i iştiyâk* (3)²⁵

²⁵ Beyit sonunda verilen rakamlar çevriyazı metnindeki beyit numaralarını gösterir. *Mesnevî* ile ortak olan yerler ise italik dizilmiştir.

Anlaya mı puhte hâlin *hiç hām*
İhtisâr eyle kelâmı *ve's-selām* (18)

Kūze-i çeşm-i harişân tolmadı
Kāni° olmayan şadef pür olmadı (21)

Şād ol ey 'aşk-ı hoş-sevdā-yı dil
Ey ṭabīb-i cümle-'illethā-yı dil (23)

Ey devā-yı nahvet-i nāmūsumuz
°Aşkdur *Eflātūn u Cālīnūs*'umuz (24)

°Aşk cān-ı Tūr olunca °aşıkā
Tūr mest ü harr-ı Mūsā şā'ikā (26)

Olsa her kim hem-zebānından cüdā
Bi'zebāndur eyler ise *şad nevā* (28)

Bir gün olmuşdı o şeh eşheb-*süvār*
Maḥrem ü ḥaşān ile behr-i *şikār* (39)

Ḥaḫ dilerse dimediler *ez-batar*
Anlara gösterdi Ḥaḫ °*acz-i beşer* (50)

K'ey kemīne baḥşışı mülk-i cihān
Ben ne diyem sağa zāhir her *nihān* (60)

Ol ḥayāller k'oldı dām-ı evliyā
°*Aks-i meh-rüyān-ı büstān-ı Hudā* (73)

Sen baḡa *çün Muşafā* ben *çün 'Ömer*
Ḥidmetüğe bağladum *bende kemer* (78)

Didi sensin nūr-ı Ḥaḫ def°-i ḥarec
Mā'nāi eş-şabru miftāhu'l-ferec (99)

Merḥabā ey müctebā ey murtażā
Bizi koyup gitme kim gelür *każā* (102)

Ḥastalık zann itme °aşkı ey keyā
°*Aşk uşurlāb-ı esrār-ı Hudā* (113)

*Keh-rübây-ı fikr-i her âvâz odur
Lezzet-i ilhâm u vahy u râz odur (2131)*

Yukarıdaki örnek beyitlerde de görüldüğü gibi, bazı beyitlerin tamamına yakını Farsça'sıyla aynıdır. Bu da, şairin ifade ettiği gibi, metne ne kadar bağlı kaldığını gösterir.

Ancak Muhammed Nazmî, Türkçe'nin incelik ve güzelliklerine de hâkim bir şairdir. *Mesnevî* gibi yüksek hikmetleri barındıran bir eseri, oldukça rahat, hatta akıcı bir Türkçe ile manzum olarak çevirmek, Nazmî'nin şairlik yeteneğinin güçlü olduğu gösterir. Şairin tercümedeki başarısı hakkında bir fikir vermesi bakımından özellikle ilk on sekiz beytin tercümesini aşağıda sunuyoruz:

Dişle neyden ne hikâyet ider ol
Ayrılıklardan şikâyet ider ol

Kesdiler tâ kim kâmişlıktan beni
İşledür nâlem benüm merd ü zeni

İsterem her sîne pür-zağm-ı firâk
Diyem aña şerh-i derd-i iştiyâk

Her kim oldı kendü aşlından cüdâ
Girü ister aşlına ol vaşl ola

Ben ki her meclisde nâlân olmuşam
Nîk ü bedle cüft ü yârân olmuşam

Her kişi zannıyla olur başa yâr
Olmaz esrâr-ı derûnum âşikâr

Nâle-i dilden degül sırrum cüdâ
Lîk çeşm ü gûşa yok nûr-ı liķâ

Cân u ten beyninde bu^cd u dür yok
Her-kese cân görmege destür yok

Bâng-i ney âteşdür anı şanma bād
Yanmayan bu âteşe olsun remād

Āteş-i ‘aşk-ı Hudâ’dur neyde bu
Cüşiş-i ‘aşk-ı Hudâdur meyde bu

Ney olur yârinden ayrılana yâr
Perdeleri perdemüz eyler figâr

Ney gibi kim gördi zehr ü tiryâk
Ney gibi kim gördi dem-sâz-ı firâk

Ney haber virür reh-i pür-hündan
Kıssa-i ‘aşk-ı dil-i Mecnûn’dan

Maḥremi bu hüşuḡ erbâb-ı cünûn
Müşterîdür dile güş-ı ṭalibûn

Ġamda günler olmada bî-vaḡt u ân
Günler oldı yanmalara hem-zebân

Günlerümüz gitdi ise bâk yok
Bize sen ḡal ey senüḡ tek pāk yok

Şuya balıḡ olmayanlar sır olur
Şâ’im olanuḡ nehârî dîr olur

Aḡlaya mı puḡte ḡâlin hîç ḡâm
İḡtişâr eyle kelâmı ve’s-selâm

Ancak bütün tercümenin aynı güzellikte ve bu acıcılıkta olduğunu söylemek mümkün değildir. Gerek söyleyiş gerekse kafiye açısından kulağa hoş gelmeyen ahenksiz beyitler de vardır:

‘Āşık ol o zindeye kim bâḡî ol
Kim şarâb-ı cân-fezâya sâḡî ol (223)

Çün vezîr ol şâha bu mekri didi
Gitdi gönliḡden be-küllî ḡuşşası (372)

Birisinde Ḥaḡ ne kim virdi saḡa
Görinür evvel saḡa ḡüb ḡoş-liḡâ (497)

Bilmemiş yek-rengî-i ‘İsâ’yı o
Yok ḡum-ı ‘İsâ’den anda fi’l ü ḡü (517)

Bu sebebler ipin  alemde hem n
Çarh-i ser-gerd ndan  nlama Őaķın (872)

 b-ı h ilm   ateş-i h ıŐm ey p ser
Aç g z n i g r H ud 'dandur bular (875)

Ol ki yoķ ola  l p ola tur b
Kef-i  cadında eyler  zt r b (3134)

Nazm 'nin mutasavvıf kişiliğinin Őairliđinden daha  st n olduğu, kaynakların ittifak ettiği bir husustur. Ancak bu, onun Őairliđinin zayıf olduğu anlamına gelmez. Bunu, genel olarak Nazm 'nin manayı lafza tercih ettiği, s z n manaya g re ikinci derecede kaldığı Şeklinde anlamak daha doğru olur. *Mesnev * terc mesinde de bu g r Ő m z  destekleyen hususları g rmek m mk nd r.  rneğin metnin pek  ok yerinde aruz kusuru olarak bilinen *im le*, *zih f*, *vasl*, *kasr* ve T rk e kelimelerdeki kapalı bir heceyi bir bu uk hece olarak okumak (imale ve med) gibi hususlara rastlıyoruz.  zellikle  nl yle biten bir kelime ile yine  nl yle başlayan bir kelimenin  nl lerini, vezin zaruretinden tek a ık hece olarak kabul etmemiz gereken beyitler hayli fazladır. Biz de metinde b yle durumlarda ilk kelimenin  nl s n  hazf ederek vezne uydurmaya  alıŐtık. Birka   rnek vermek gerekirse:

Baŗa bu g n oldu yarın *aŗ'olur*
ŗanum olur mı heder ol da bulur (217)

Bu em net oldu aŗ'aşl u nij d
Toğdı Z r  aŗa mihr-i 'adl   d d (527)

Y zi *ŗar'oldı* zin dan bir zen ŗ
Z hreyi meŐ  eyledi Őaķın ten ŗ (552)

Bir zeni *z hr'eylemek* meŐ -i beden
H k u gil ŗılmaķ deg l mi meŐ -i ten (553)

ŗuruda balıķ *gib'olduķ* muŗtarib
Bendi ŗaldur Şuyı Şal it m nŐa'ib (580)

H lķ mevtinden  n *old' g h* anuŗ
 tdiler ŗabrin ŗiy metg h anuŗ (679)

Eyüler rengi şafâ *küpünd'olur*
Reng-i bed seyl-i siyâh ile gelür (782)

Çekdi mü'minlere bir dâ'ire Hüd
And'esen yil oldı nerm ü dil-rübüd (877)

Kendü *vādīsind'olan* hayvānlara
Oldı bir arslan musallaḫ anlara (923)

Eylediler şîr ile 'ahd-i belîğ
Kim bu *bi'atd'olmaya* ğadr ü dirîğ (1017)

Türkçe kelimelerde imâle yapmak aruz açısından bir kusur olmakla birlikte eski şairler bu tür kusurlara pek önem vermemişlerdir. Ancak zihaf için aynı şeyi söylemek zor olsa gerek. Nazmî'nin de *Mesnevî*'yi tercüme ederken zihaf hatalarını çok fazla önemsemediğini söyleyebiliriz. Aşağıdaki beyitlerde özellikle belli başlı kelimelerde yapılan zihaf hataları gösterilmiştir:

Şüfî'ibnü'l-vaḫt olur ey hoş refîḫ (136a)²⁶

Zîrâ her şehrüj 'ilâcı andadur (151b)

Reng-i rüyu nabzı olmadı dîğer (168b)

Didi ben ol âh âyüm kim behr-i nâf (214a)

'Âşîḫ ol o zindeye kim bâḫî'ol
Kim şarâb-ı cân-fezâya sâḫî'ol (223)

Gözedürdi tütî'dükkâni tamâm (254a)

Tütî'ler dilinde de ḫâzîḫ idi (255b)

Tütî'yi ḫodı nigehbân-ı dükân (256b)

Müsâ cân-ı 'İsâ ol 'İsâye cân (336b)

Ustâ didi ḫır birini söyleme (341b)

²⁶ Rakamlar beyit numaraları, harf ise beytin mısramı gösterir.

- Bir ş̄şeyi çünki iki gördi ol (343a)
 Olmaya Naşrânî^c âlemde ^ciyân (354a)
 Devr devr-i ^cİsâdur ey t̄alibân (371a)
 T̄ir-keşini h̄âlî eyler cüst ü cü (436b)
 B̄inî^r oldur ki duya ol bir çoku (457a)
 Bilmemiş yek-rengî^r i ^cİsâ'yı o (517a)
 Mâhî^r nedür baħr nedür fî'l-meşel (521a)
^cİsâ-i cān itdi deryāda qarār (588b)
 Cebr şanma ma^cni-i cebbārî^r dūr
 Z̄ikr-i cebbārî berāy-ı zārî^r dūr (634)
 Rūmî^r vü Türk ü ^cArab Ekrād-zā (681b)

Türkçe kelimelerdeki kapalı bir heceyi bir buçuk hece (imale ve med) olarak değerlendirmek gibi aruz kurallarına uymayan durumlarla da karşılaşırız. Ancak bunların sayısı fazla değildir. Bu durum özellikle “var, qar, baş, çan, kim, dir, çar, ay, bağ, az, tağ, yoç, ey, her” gibi kelimelerde çarşımıza çıkmaktadır. Metinde tespit ettiğimiz bazı örnekler aşığıda sunulmuştur:

- Yoç görünür *var* çün şekl-i hayāl (70b)
 Dir ^cAzrā' il aña hünā ta'āl (199b)
 Çanlar ağıtdı cü gibi gözi (212a)
 Çar olsa cümle ^cālem ser-be-ser (560a)
 Olma sen nevmîd *var* ümmîdler
 Çulmete gitme ki *var* çurşîdler (741)
 Dilkü oynın *var* gör çavşandan (1051a)
 Baş çaldurmuş idi mellāħ tek (1118b)

Kim oldu vîr ānede genc nihān (1795b)

Bil ḥayāl oldu °ademden *tar* hem (3159a)

Tardur zîrā ki zindān oldu teng (3161b)

Var oldu kibr ü nāzuḡdan cihān (3333a)

Girü varlık *tar* oldu ez-ḥayāl
Ol sebebden *ay* oldu çün hilāl (3160)

Ol biri bir *ay* görür hem āşikār (3820a)

Vir naşīḥat *az* kaldı devrden (2608b)

Çün şikārı *tağ*dan getürdiler (3089b)

Varlık itmez *yoğ*dan feryād u zār (2539a)

Ey geçmiş ḥālden tevbe iden (2261a)

Arapça şeddeli olarak okunması gereken “dükkān, evvel” gibi birkaç kelimeyi, vezin zaruretinden dolayı şeddesiz “dükān, evel” şeklinde okumak gerekir.

Ṭüṭṭüyi ḳodı nıgehbān-ı dükān (256b)

Her melek didi ki biz bundan evel (2720a)

Aşağıdaki iki beyitte de kafiye, göz kafiyesinden ziyade kulak kafiyesi düşünülerek sağlanmıştır.

Şuyı tatlu destîsi yeşil yeḡi
Hem çuḳurda cem° olan yağmur şuyı (2879)

Re’yümüzden °aḳl ü re’yüḡüz sizüḡ
Hep cihān-ārā °aḡāmuzdan bizüm (3098)

Bütün bunlara rağmen Nazmî, Mevlâna *Mesnevî*'sini manzum olarak Türkçe tercümede oldukça başarılıdır. Türkçe'nin ses ve kurallarına hâkim olan Nazmî, yaşadığı döneme göre sade bir Türkçe ile tercüme gerçekleştirmiştir.

Eserde bugün için arkaik diyebileceğimiz “*yapça yapça, yalugla-, taşra, çalgır-, kaç-, çap-, ilter, karaçu, artuğ, öyke, kaylan-, çeyne-, yel-, depelen*” gibi Türkçe kelimelerin kullanılması, mütercimnin Türkçe konusundaki hassasiyetini gösterir.

5. *Sırr-ı Ma'nevî*'nin Nüshası ve Özellikleri

Temel kaynaklarda ve yapılmış bazı çalışmalarda Nazmî'nin *Sırr-ı Ma'nevî* adlı eserinin bir tek nüshasının olduğu ifade edilmektedir²⁷. Biz de gerek yurt içi gerekse yurt dışı kütüphanelerinin kataloglarında yaptığımız araştırmalar sonucunda maalesef eserin başka bir nüshasına rastlayamadık. *Sırr-ı Ma'nevî*'nin bilinen tek yazma nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa, numara 693'de kayıtlı eserin 39b-94a sayfaları arasındaki nüshadır. Aynı cildin baş kısmında da Muhammed Nazmî'nin *Miyâr-ı Tarikat-ı İlâhî* adlı eseri yer almaktadır²⁸.

Elimizdeki nüshanın müellif nüshası olduğunu söylemek mümkündür. Osman Türer de “...istinsah kaydının bulunmaması, büyük bir ihtimalle her iki eserin de kendi hattı olduğunu göstermektedir.”²⁹ cümlesiyle bu konudaki görüşümüzü destekler. Bugüne kadar başka bir nüshanın tespit edilmemiş olması, metinde yapılan değişikliklere sah kaydı düşürülmesi, bazı beyitlerin üstü çizilerek yeniden derkenara yazılması, bazı başlıkların yerinin boş bırakılması gibi hususlar, eserin müellif tarafından yazıldığını gösteren delillerdir. Ayrıca bir müstensihin metne bu kadar müdahale edebileceğine ihtimal veremiyoruz.

Metnin başladığı 39b'de eser ve yazar adını bildiren ve sonradan yazıldığı anlaşılan “Teceme-i Mesnevî-i Şerîf cild-i evvel e'ş-Şeyh Nazmî-i Halvetî rahmetu'llâh” notu yazılıdır.

²⁷ Türer, s. 162; Ali Temizel, s. 101-102; Güleç, s. 164.

²⁸ Türer, s.159.

²⁹ Türer, s. 159.

Bütün bunlara rağmen Nazmî, Mevlâna *Mesnevî*'sini manzum olarak Türkçe tercümede oldukça başarılıdır. Türkçe'nin ses ve kurallarına hâkim olan Nazmî, yaşadığı döneme göre sade bir Türkçe ile tercüme gerçekleştirmiştir.

Eserde bugün için arkaik diyebileceğimiz “*yapça yapça, yalugla-, taşra, çalgır-, kaç-, çap-, ilter, karaçu, artuğ, öyke, kaylan-, çeyne-, yel-, depelen*” gibi Türkçe kelimelerin kullanılması, mütercimnin Türkçe konusundaki hassasiyetini gösterir.

5. *Sırr-ı Ma'nevî*'nin Nüshası ve Özellikleri

Temel kaynaklarda ve yapılmış bazı çalışmalarda Nazmî'nin *Sırr-ı Ma'nevî* adlı eserinin bir tek nüshasının olduğu ifade edilmektedir²⁷. Biz de gerek yurt içi gerekse yurt dışı kütüphanelerinin kataloglarında yaptığımız araştırmalar sonucunda maalesef eserin başka bir nüshasına rastlayamadık. *Sırr-ı Ma'nevî*'nin bilinen tek yazma nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa, numara 693'de kayıtlı eserin 39b-94a sayfaları arasındaki nüshadır. Aynı cildin baş kısmında da Muhammed Nazmî'nin *Miyâr-ı Tarikat-ı İlâhî* adlı eseri yer almaktadır²⁸.

Elimizdeki nüshanın müellif nüshası olduğunu söylemek mümkündür. Osman Türer de “...istinsah kaydının bulunmaması, büyük bir ihtimalle her iki eserin de kendi hattı olduğunu göstermektedir.”²⁹ cümlesiyle bu konudaki görüşümüzü destekler. Bugüne kadar başka bir nüshanın tespit edilmemiş olması, metinde yapılan değişikliklere sah kaydı düşürülmesi, bazı beyitlerin üstü çizilerek yeniden derkenara yazılması, bazı başlıkların yerinin boş bırakılması gibi hususlar, eserin müellif tarafından yazıldığını gösteren delillerdir. Ayrıca bir müstensihin metne bu kadar müdahale edebileceğine ihtimal veremiyoruz.

Metnin başladığı 39b'de eser ve yazar adını bildiren ve sonradan yazıldığı anlaşılan “Teceme-i Mesnevî-i Şerîf cild-i evvel e'ş-Şeyh Nazmî-i Halvetî rahmetu'llâh” notu yazılıdır.

²⁷ Türer, s. 162; Ali Temizel, s. 101-102; Güleç, s. 164.

²⁸ Türer, s.159.

²⁹ Türer, s. 159.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi elimizdeki yazma nüshanın başlıkları kırmızı kalemle yazılmış, bazı başlıkların da yerleri boş bırakılmıştır³⁰. Nüshanın 63b-66b arası yapraklarında yazı farklılık arz etmektedir. Bunun da mürekkep değişikliğinden kaynaklandığını tahmin ediyoruz. Eserin zahriyesinde 1164 tarihli Muhammed Ma'sum Le'âli-zâde el-Müderriş adına temellük kaydı vardır.

5.1 Cilt Özellikleri

Cilt kenarları meşin, sırtı bez, sertaplı ve miklepli mukavva, kapaklar ebru kâğıtla kaplıdır.

Ebadı: 210x140; yazı alanı 170x125 mm. Dört sütün halinde.

Yazı: Talik

Satır sayısı: 20

Müstensih: Müellif hattı

İstinsah tarihi: Eserin sonunda istihşah kaydı yoktur.

Baş: Dişle neyden ne hikâyet ider ol
Ayrılıklardan şikâyet ider ol

Son: Nâm virdüm aña Sırr-ı Ma'nevî
Oldı târihi tamâm-ı Meşnevî

5.2. İmlâ Özellikleri

Faruk Kadri Timurtaş, *Tarihî Türkiye Türkçesi'ni*, Eski Osmanlıca (Eski Anadolu Türkçesi) XIII-XV; Klâsik Osmanlıca XVI-XIX ve Yeni Osmanlıca XIX-XX olmak üzere üç ana gruba ayırır³¹.

Sırr-ı Ma'nevî, XVII. yüzyılda Klâsik Osmanlı Türkçesi olarak adlandırılan dönemde kaleme alınmıştır. Ancak eserde, hem yazıldığı dönemin dil özellikleri

³⁰ Metinde boş bırakılmış başlıkların yerine, Adnan Karaismailoğlu tarafından yapılan Mesnevî çevirisindeki başlıklar köşeli parantez içinde verilmiştir.

³¹ Faruk Kadri Timurtaş, *Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları III Osmanlı Türkçesi Grameri*, İstanbul, 1995, s. 2.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi elimizdeki yazma nüshanın başlıkları kırmızı kalemle yazılmış, bazı başlıkların da yerleri boş bırakılmıştır³⁰. Nüshanın 63b-66b arası yapraklarında yazı farklılık arz etmektedir. Bunun da mürekkep değişikliğinden kaynaklandığını tahmin ediyoruz. Eserin zahriyesinde 1164 tarihli Muhammed Ma'sum Le'âli-zâde el-Müderriş adına temellük kaydı vardır.

5.1 Cilt Özellikleri

Cilt kenarları meşin, sırtı bez, sertaplı ve miklepli mukavva, kapaklar ebru kâğıtla kaplıdır.

Ebadı: 210x140; yazı alanı 170x125 mm. Dört sütun halinde.

Yazı: Talik

Satır sayısı: 20

Müstensih: Müellif hattı

İstinsah tarihi: Eserin sonunda istihşah kaydı yoktur.

Baş: Dişle neyden ne hikâyet ider ol
Ayrılıklardan şikâyet ider ol

Son: Nâm virdüm aña Sırr-ı Ma'nevî
Oldı târihi tamâm-ı Meşnevî

5.2. İmlâ Özellikleri

Faruk Kadri Timurtaş, *Tarihî Türkiye Türkçesi*'ni, Eski Osmanlıca (Eski Anadolu Türkçesi) XIII-XV; Klâsik Osmanlıca XVI-XIX ve Yeni Osmanlıca XIX-XX olmak üzere üç ana gruba ayırır³¹.

Sırr-ı Ma'nevî, XVII. yüzyılda Klâsik Osmanlı Türkçesi olarak adlandırılan dönemde kaleme alınmıştır. Ancak eserde, hem yazıldığı dönemin dil özellikleri

³⁰ Metinde boş bırakılmış başlıkların yerine, Adnan Karaismailoğlu tarafından yapılan Mesnevî çevirisindeki başlıklar köşeli parantez içinde verilmiştir.

³¹ Faruk Kadri Timurtaş, *Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları III Osmanlı Türkçesi Grameri*, İstanbul, 1995, s. 2.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi elimizdeki yazma nüshanın başlıkları kırmızı kalemle yazılmış, bazı başlıkların da yerleri boş bırakılmıştır³⁰. Nüshanın 63b-66b arası yapraklarında yazı farklılık arz etmektedir. Bunun da mürekkep değişikliğinden kaynaklandığını tahmin ediyoruz. Eserin zahriyesinde 1164 tarihli Muhammed Ma'sum Le'âli-zâde el-Müderriş adına temellük kaydı vardır.

5.1 Cilt Özellikleri

Cilt kenarları meşin, sırtı bez, sertaplı ve miklepli mukavva, kapaklar ebru kâğıtla kaplıdır.

Ebadı: 210x140; yazı alanı 170x125 mm. Dört sütun halinde.

Yazı: Talik

Satır sayısı: 20

Müstensih: Müellif hattı

İstinsah tarihi: Eserin sonunda istihşah kaydı yoktur.

Baş: Dişle neyden ne hikâyet ider ol
Ayrılıklardan şikâyet ider ol

Son: Nâm virdüm aña Sırr-ı Ma'nevî
Oldı târihi tamâm-ı Meşnevî

5.2. İmlâ Özellikleri

Faruk Kadri Timurtaş, *Tarihî Türkiye Türkçesi*'ni, Eski Osmanlıca (Eski Anadolu Türkçesi) XIII-XV; Klâsik Osmanlıca XVI-XIX ve Yeni Osmanlıca XIX-XX olmak üzere üç ana gruba ayırır³¹.

Sırr-ı Ma'nevî, XVII. yüzyılda Klâsik Osmanlı Türkçesi olarak adlandırılan dönemde kaleme alınmıştır. Ancak eserde, hem yazıldığı dönemin dil özellikleri

³⁰ Metinde boş bırakılmış başlıkların yerine, Adnan Karaismailoğlu tarafından yapılan Mesnevî çevirisindeki başlıklar köşeli parantez içinde verilmiştir.

³¹ Faruk Kadri Timurtaş, *Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları III Osmanlı Türkçesi Grameri*, İstanbul, 1995, s. 2.

hem de Eski Anadolu Türkçesinin dil hususiyetleri görülmektedir. Bu yüzden *Sırr-ı Ma'nevî*'nin çevriyazısı, metnin el verdiği ölçüde Eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine göre yapılmıştır. Ancak bazan kafiye ve redif zaruretinden dolayı Eski Anadolu Türkçesinin fonetiğine uyulmamıştır. Örneğin metinde hep “degül” şeklinde okuduğumuz kelime, redif olarak kullanılan iki beyitte “degil” şeklinde okumayı gerektirmektedir:

Bir sözi kim söyleye bî-'aql u *dil*
Biñ tekellüf eylese lâyıķ *degil* (132)

Şükr-i Haqqı her-kese sen farz *bil*
Pes cidâl itmek yüz ekşitmek *degil* (1567)

Yazma nüshada bazı kelimelerin yazılışında tutarlılık olmadığını görüyoruz. Özellikle Türkçe “*yer, bir ve biz*” gibi kelimelerin yazılışları farklıdır. Ye-mek fiilinin geniş zaman 3. teklik şahıs çekimi olan olan “yer” birkaç yerde “ییر” biçiminde yazılırken pek çok yerde de “mekân” anlamındaki yer “یر” ile aynı yazılmıştır. Biz metinde bir tutarlılık olsun diye hepsini “*yir*” şeklinde okuduk. *Bir* kelimesi ve *biz* zamiri bazen “بز” ve “بیز” şeklinde yazılmış. *Tuzlu* kelimesi bir beyitte “توزلو” bir beyitte de “توزلی” biçiminde yazılmıştır.

Metnin çoğu yerinde “küçük” şeklinde yazılan kelime bir yerde Eski Anadolu Türkçesi söyleyişine uyularak “kiçik” yazılmıştır³².

Bir beyitte aslı Farsça olan “şürbâ” kelimesi, hem “*çorbâ*” hem de “*şürba*” şeklinde farklı yazılmıştır. Yine aynı beyit içerisinde süt kelimesi hem “t”li hem de “d”li şekillerine raslıyoruz.

Eski Anadolu Türkçesi dönemi metinlerinde çokça rastlanılan ve derecelendirme eki olarak kullanılan –rek, -rak eki aşağıdaki beyitte Arapça ve Farsça kelimelere getirilerek kullanılmıştır.

³² Metin üzerinde bu fark dipnot olarak belirtilmiştir.

Kesb tevekkülden degüldür hübrek
Var mıdur teslîmden maĥbübrek (939)

Yine aŐaĥıdaki mısralarda Eski Anadolu Türkçesi'ne ait zamir kökenli 1. çok-
luk şahıs eki olan -vuz, -vüz; ile zarf-fiil eki olan -uban üben kullanılmıştır.

Kim çeke *vüz* biz hemân faĥr u sitem (2313a)

*

Nür iken biz ola *vüz* zulmet-ĥarîm (2723a)

Yalvar *uban* diseĥ olma müstaĥîm (3614a)

II. BÖLÜM

SIRR-I MA'NEVÎ'NİN İNCELENMESİ

1. Kaynaklarda Sırr-ı Ma'nevî

Eski kaynakların çoğunda Nazmî'ye dair verilen bilgilerin çok kısa ve birbirinin tekrarı olduğunu daha önce belirtmiştik. Yine bu kaynakların çoğunda şairin *Sırr-ı Ma'nevî* adlı eserinden söz edilmez. Meselâ; *Safâyî Tezkiresi*, *Nuhbetü'l-Âsâr*, *Hediyetü'l-Ârifin*, *Kamusu'l-A'lâm* ve *Tuhfe-i Nâ'îlî* gibi eserlerde Nazmî'nin bu eserine dair bir bilgi yoktur¹¹. Söz eden eserlerde de isim vermeden sadece Nazmî'nin *Mesnevî*'nin birinci cildinin nazmen tercümesini yaptığı bildirilir. Bu eserlerden *Sâlim Tezkiresi*'nde "...ve sâ'ir âsâr-ı kalemi olduğundan gayrı Nazmî mahlas-ı şerîfiyle müretteb *Divân-ı celîlü'l-'unvânı* vardır."¹² şeklindeki genel bir ifade ile geçiştirilmiştir. *Vakâyî'ü'l-Fuzalâ*'da "Mesnevî-i Mevlevî defter-i evvelin Türkî nazmla tercemeleri ve Nazmî mahlası ile..."¹³ cümlesiyle verilen bilgi, *Osmanlı Müellifleri*'nde "Mesnevî-i Şerîf'in defter-i evvelinin nazmen tercümesi..."¹⁴, *Sicill-i Osmânî*'de "Mesnevî-i Şerîf defter-i evvelinin Türkçe nazmı ..." ¹⁵ gibi kısa ve birbirinin tekrarı biçimindedir. Aynı bilgiler *Mecelletü'n-Nisâb*'da da, "manzumen ve şerhi'l-defteri'l-evvel mine'l-Mesnevî..."¹⁶ şeklinde Arapça olarak tekrarlanmıştır. *Sefîne-i Evliyâ*'da ise "Şerh-i Mesnevî. I. cildin şerhi" şeklinde yanlış bir bilgi ile yer almıştır¹⁷.

¹¹ *Safâyî Tezkiresi*, s. 613; *Nuhbetü'l-Âsâr*, s. 473; *Hediyetü'l-Arifin*, C. II, s. 308; *Kamusu'l-Alâm*, C. 6, s. 4590; *Tuhfe-i Nailî*, C. 2, s. 1069-1070.

¹² *Salim Tezkiresi*, s. 673.

¹³ *Vakâyî'ü'l-Fuzalâ*, C. 2, s. 204.

¹⁴ *Osmanlı Müellifleri*, C. I, s. 176.

¹⁵ *Sicill-i Osmanî*, C. 4, s. 1241.

¹⁶ *Mecelletü'n-Nisab*, bk. 424b.

¹⁷ *Sefîne-i Evliyâ*, s. 499.

Abdülbaki Gölpınarlı, *İslâm Ansiklopedisi*'ndeki “Nazmî Şeyh Mehmed” meddesinde müellifin *Sırr-ı Ma'nevî* eserinden hiç bahsetmemiştir¹⁸. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*'nde ise “Sırr-ı Manevî, *Mesnevî*'nin I. cildinin aynı vezinde yapılmış tercümesidir.”¹⁹ cümlesiyle yukarıdaki eserlerde geçen bilgi aynen tekrar edilmiştir.

Halime Bektaş hazırladığı yüksek lisans tezinde, “Kaynaklarda Şeyh Mehmed Nazmî” başlığı altında Ayvansarayî Hafız Hüseyin'in *Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl* adlı eserini de sayar ve bu eserdeki Mehmed Paşa'yı Şeyh Mehmed Nazmî olarak değerlendirir²⁰. Oysa unvanından da anlaşıldığı gibi Mehmed bir paşadır. Mehmed Nazmî hakkında bilgi veren hiçbir kaynakta onun paşalığından ve “vüzerâ-yı devlet-i âliyyeden” olduğu yazılmaz. Sadece ölüm tarihlerinin aynı yıl olmasından hareketle iki şahsı aynı kişi olarak değerlendirmek mümkün değildir²¹.

Yukarıdaki bazı kaynaklarda ifade edildiği gibi Şeyh Muhammed Nazmî, Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin *Mesnevî*'sinin birinci cildinin tümünü manzum olarak tercüme etmiş ve eserine *Sırr-ı Ma'nevî* adını vermiştir. Bundan sonraki başlıklarda eser hakkında teferruatlı bilgi verilecektir.

2. Eserin Yazılış Sebebi, Adı ve Tarihi

Daha önce de belirtildiği üzere Nazmî'nin *Sırr-ı Ma'nevî* adını verdiği eseri, *Mesnevî*'nin birinci cildinin manzum tercümesini içermektedir. Nazmî'nin böyle bir işe girişmesinde, onun gençlik yıllarında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde verilen *Mesnevî* derslerinden aldığı feyzin etkisi olduğu muhakkaktır. Kendisinin Farsça'yı iyi bilmesinin de bunda etkili olduğu gözardı edilmemelidir. Nazmî, herhangi bir kimseye takdim etmek üzere *Mesnevî*'yi tercüme etmiş değildir. Şair, tercümenin sonunda “temme fi't-tarih” başlığı altında, sebab-i telif, eserin ismi ve yazılış tari-

¹⁸ Gölpınarlı, *İslâm Ansiklopedisi*, C. 9, s. 148.

¹⁹ Aksoy, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 32, s. 461.

²⁰ Bektaş, s. 106, 107.

²¹ Daha fazla bilgi için bk., Ayvansarayî Hafız Hüseyin, *Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl*, hzl. Fahri Ç. Derin, İstanbul, 1978, s. 33

hini ayrıntılı bir şekilde vermiştir. Sözü ettiğimiz kısmın tamamı yirmi beş beyit olup ilk beyitte, Sırr-ı Ma'nevî', Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin veya Nazmî'nin ifadesiyle, Hazret-i Monlâ'nın Mesnevî'sinin ilk cildinin tercümesi olduğu ifade edilir:

Cild-i evvel 'avn-ı Hâk'la ey hümâm
Bu maħalde buldı encâm u tamâm

Ĥamdü li'llâh ol mu'ın ü zü'l-celâl
İtdi baħa niçe envâ'-i nevâl

Reh-ber olup baħa faẓl-ı zü'l-minen
Meşnevî-i Ĥazret-i Monlâyı ben (4076–78)

Bilindiği gibi *Mesnevî*'nin yazıldığı dil Farsça'dır. Amacının şiir, şairlik ve sanat yapmak olmadığını söyleyen Nazmî, *Mesnevî*'de anlatılan hakikatleri insanlara ulaştırmak amacıyla tercümeye giriştiğini ve Farsça bilmeyenler için *Mesnevî*'yi Türkçe'ye tercüme ettiğini şu beyitlerde dile getirir:

Terceme idüp anı itdüm 'ıyân
Eyledüm Türki 'ibâretle beyân

Ĥaşd-ı şî'r ü şâ'iriyet itmedüm
Râh-ı remz ü ta'ciyeye gitmedüm

Tâ ĥafî kılmaya maqşûd u merâm
Añlayalar bileler her ĥaş u 'âm

İde her kişi o maħbûba nigâh
Her-kesüñ sînesin ide cilvegâh (4079–82)

Nazmî, bundan sonraki beyitlerde ise Mesnevî'yi güzel bir sevgiliye, yaptığı tercümeyle de o sevgiliye giydirilen yeni ve güzel bir elbiseye benzettir. Kendisinden önce kimsenin Mesnevî'yi tercüme etmediğini söyleyen Nazmî, tercümede metne bağlı kaldığını, beyitlerin mefhumundan hareketle tercümeyle yapılmadığını, eğer böyle yapsaydı Mesnevî-i Ma'nevî'deki nüktelerin gizli kalacağı, yepyeni bir tel'if

eser ortaya çıkacağı ve o zaman nazm ehlinin tercümeyle beğeneceklerini dile getirir.

Mevlâna'nın da *Mesnevî*'yi yazmadaki amacının şiir olmadığı, şiirin ve anlatılan hikâyelerin sadece birer araç olduğu, asıl olanın ise eserde anlatılan dinî, tasavvufî hakikatler olduğu bilinmektedir. Nazmî'nin konuyla ilgili beyitleri aşağıdadır:

Yine geydi bir kabâ-yı nev o hûb
Ne kabâ merğûb u maḥbûbu'l-kulûb

Görmedi bu tarz-ı nevl-e aşîkân
Hem işidmemişdi gûş-ı ârifân

Sînede cân gibi pinhân besteler
Hırz-ı bâzû-yı dil ü cân itseler

Vechi var anuḥladur emn ü emân
İki âlemde selâmet bî-gümân

Terceme olsaydı mefhûmı eger
Ehl-i nazma olur idi mu'teber

Mümkin idi olsa her beyt-i daḳîk
Bir muḳaffel genc-i ma'nâ-yı veşîk

Lîk maḳşûd-ı cenâb-ı Mevlevî
Hem nûkât-ı *Meşnevî-i Ma'nevî*

Fehm olınmayup ḳalurdı ser-be-ser
Bu kitâb olurdu başka bir eşer (4083–90)

Bilindiği gibi Mevlâna Celâleddin-i Rumî'nin *Mesnevî*'si, *Mesnevî-i Şerîf*, *Mesnevî-i Ma'nevî*, *Mağz-ı Kur'ân* gibi birkaç farklı isimle anılır. Şair Nazmî'nin de *Mesnevî-i Ma'nevî* isminden hareketle manzum tercümesine *Sırr-ı Ma'nevî* adını vermiş olabileceğini düşünüyoruz. Kendisi bir Halvetî şeyhi olmasına rağmen Hz. Mevlâna'nın ruhundan himmet beklediğini dile getiren Nazmî, bundan sonraki beyitlerde dua etmeye başlar. Son beyitte de eserin ismini "*Sırr-ı Ma'nevî*" koyduğunu söyler ve "tamâm-ı Mesnevî" (1087 H./1676 M.) terkibiyle de eserin telif tarihini vererek eseri bitirir:

Himmet oldu çün bu hizmetden ğaraż
Rûh-ı Mevlânâ'dan umarım °ivaż

Hem kırâ°at iden erbâb-ı şafâ
Eylese bir fâtiha ihdâ baņa

Cümlemüzi Hâzret-i Rabbü'l-°ibâd
Eyleye iki cihânda ber-murâd

Şeyh Nazmî-i Muhammed bendesin
Râh-ı °aşķ içre ğarîb efkendesin

Eylesün manzûr-ı çeşm-i iltifât
Ola hemvâre nikû zât u şifât

Ola maķbûl-i ğalâ°iķ dâ°imâ
Ola dâ°im mażhar-ı zât-ı Hudâ

Yâ İlâhî sa°yimi meşķur kıł
Her ğaţâmı luţf idüp mestûr kıł

Eyle ihyâ °aşķ-ıla cân u teni
Zemzem-i °irfâna sîr-âb it beni

Tercemem çün kim be-imdâd-ı Hudâ
Buldı encâm u nihâyet Nazmîyâ

Nâm virdüm aņa **Sırr-ı Ma°nevî**
Oldı târiķi *tamâm-ı Meşnevî* (4091–4100)

3. Sırr-ı Ma°nevî'nin İçeriĝi

Sırr-ı Ma°nevî'nin tamamı, Nazmî'nin bazı hikâyelerin sonunda yazdığı dua beyitleri (toplamı 22 beyit) ile eserin sonundaki “temme fi't-tarih” (toplamı 25 beyit) kısmı dâhil 4100 beyittir. Nazmî'nin *Mesnevî*'nin hangi nüshasını tercümeyle esas aldığı henüz bilmiyoruz. Ancak *Sırr-ı Ma°nevî*, Reynold A. Nicholson²² baskısı ve Adnan Karaismailoĝlu'nun Konya Mevlâna Müzesi numara 51'de kayıtlı

²² Celalüddin Mevlâ, *Mesnevî-i Ma°nevî* (hzl. Reynold A. Nicholson), Doktor Kademali Seramî'nin mukaddemesiyle birlikte, Tahran, 1380.

nüshayı esas alarak çevrisini yaptığı nüshadan bazı ufak tefek farklılıklar gösterir. Zaten Mevlâna Mesnevî"sinin yazma nüshaları arasında da bir tutarlılık olmadığı, bazı müstensihler tarafından metne müdahale edildiği de ifade edilmektedir²³.

Sırr-ı Ma'nevî, Mesnevî'nin ilk beyti olan

*Bişnev ez-ney çün hikâyet mî-koned
Ez-cüdâyihâ şikâyet mî-koned*

beytinin manzum tercümesiyle başlayıp; “Emîre'l-mü'minîn 'Alî kerreme'llâhu vechehü'nuş nedîm ve hem-demi olan pehlevân dimesi beyânındadır. Çünkü sen benim yüzüme tükürdün, nefsum hareket ve dilümde ihlâş kalmadı seni öldürmeye mâni° oldı.” başlığında verilen hikâyenin

*Sabr âred ârzü râ ne şitâb
Şabr kon va'llâhu a'lem bi's-şavâb*

Farsça beytinin manzum tercümesiyle son bulur. Bundan sonraki 25 beyitlik kısım müellif tarafından eserin temme kaydı için yazılmıştır. Daha önce ifade edildiği gibi Nazmî, bazı hikâyelerin sonunda dua beyitleriyle ilâveler yapmıştır. Özellikle metnin iki yerinde “Münâcât-ı Mütercim” başlığı olarak belirtilmiştir. Ancak Şeyh Nazmî'nin anlatılan hikâyelerdeki konulara uygun olarak yazdığı dua beyitlerinin hepsini aşağıda sunulmuştur:

Yâ İlâhî **Nazmî**'ye it reh-nümâ
Böyle bir pîr-i hidâyet âşinâ (79)²⁴

Tâ ki ola cümle kârı muntażım
Senden özge olmaya aña muhim (80)

Nazmî kuluña sen ey Rabb-i kerîm
Luţf u ihsân u 'aţâñı kıl 'amîm (226)

²³ Karaismailoğlu, s. 31.

²⁴ Parantez içindeki rakamlar, metindeki beyit numaralarını gösterir.

Eyle anı maẓhar-ı zāt u şifāt
Görine aña kemāhī kā'ināt (227)

Eyleme ser-mest-i taqlīd ü hevā
Nazmī'yi kııl mest-i tahkīk ey Hudā (334)

Nazmī'ye yā Rab luṭfuñ eyle hāş
Nefs elinden ol za'īfi it ḥalāş (283)

Şeyh Muḥammed Nazmī kuluñ ey Hudā
Eyle rūḥ-ı evliyāya āşinā (422)

Nazmī'yi pāk it ḥasedden Rabbenā
Eyle aḥlākuñla anı müctebā (453)

Tıfl-ı cān-ı **Nazmī**'yi sen ey Hudā
Şīr-i pistān-ı velīden vir ğidā (774)

Nazmī'yi 'aşkuñla giryān eyle sen
Derdüñ ile zār u nālān eyle sen (844)

Yā İlahī itme 'aşkuñdan cüdā
Bir nefes anı be-ḥaḳḳ-ı Muştafā (845)

Münācāt-ı mütercim

Vesveseden **Nazmī**'yi idüp rehā
Maẓhar-ı ilhām u vaḥy it Rabbenā (1063)

Bir kulaḳ vir kim kelāmuñ işide
Bir göz i'tā it cemālūñ seyr ide

Bunuñ ile bulur ādem imtiyāz
Cümle ḥayvānātdan ey ehl-i rāz

Bir göñül vir kim be-ḥaḳḳ-ı Muştafā
Ḳābil-i 'aşḳ-ı cemālu'llāh ola

Bir 'ilim vir bilem anuñla beni
Kendüni bilen kişi bildi seni

Bir fenā vir maḥv ola hep mā-sivā
Sır gözinde görine vech-i bekā

Ola zât-ı baht ol dem âşikâr
Vâşıluj 'ilmîdür olan vaşl-i yâr (1069)

Münâcât-ı mütercim

Virüj kuluñ **Nazmî**'ye yâ Rab taleb
Anı eyle mazhar-ı feyz ü edeb (1374)

°Aşk u ihlâş u şadâkat vir aña
Vuşlat u °irfân maḥabbet vir aña

Nâr-ı hırmân ile yakma Rabbenâ
Nûr-ı kurb ile anı kıl pür-ziyâ

Luḫ idüp bizi bize işmarlama
Bu uzak yolda koma irgür saña (1377)

4. Sırr-ı Ma'nevî'nin Dil ve Üslûp Özellikleri

Her şeyden önce *Sırr-ı Ma'nevî* tercüme bir eserdir. Dolayısıyla şairin diğer telif eserlerini incelemeden üslûbu hakkında bir hüküm ileri sürmek isabetli olmayacaktır. Ancak şairimizin Türkçeyi kullanmadaki başarısı üzerine birkaç tespitte bulunmak mümkündür.

Muhammed Nazmî, sanat yapmak, şairliğini göstermek amacıyla olmadığını ve tercümede *Mesnevî* metnine sadık kaldığını kendisi ifade etmektedir. Bu yüzden *Mesnevî* beyitlerindeki bazı Arapça ve Farsça ibareleri özellikle de kafiye ve redifi oluşturan kelime ya da terkipleri aynen aldığını görüyoruz. *Mesnevî*'nin Farsça'sına az da olsa vâkıf olan bir okuyucu iki metnin ortak kelimelerini hemen farkedecektir. İki metin arasındaki bütün ortak kelime ve terkipleri göstermek yerine, burada dikkat çeken birkaç örnek beyit aşağıda verildi.

İsterem her şîne pür-zaḫm-ı *firâk*
Diyem aña *şerḫ-i derd-i iştîyâk* (3)²⁵

²⁵ Beyit sonunda verilen rakamlar çevriyazı metnindeki beyit numaralarını gösterir. *Mesnevî* ile ortak olan yerler ise italik dizilmiştir.

Anlaya mı puhte hâlin *hiç hām*
İhtisâr eyle kelâmı *ve's-selām* (18)

Kūze-i çeşm-i harişân tolmadı
Kāni° olmayan şadef pür olmadı (21)

Şād ol ey 'aşk-ı hoş-sevdā-yı dil
Ey ṭabīb-i cümle-'illethā-yı dil (23)

Ey devā-yı nahvet-i nāmūsumuz
°Aşkdur *Eflātūn u Cālīnūs*'umuz (24)

°Aşk cān-ı Tūr olunca °aşıkā
Tūr mest ü harr-ı Mūsā şā'ikā (26)

Olsa her kim hem-zebānından cüdā
Bi'zebāndur eyler ise *şād nevā* (28)

Bir gün olmuşdı o şeh eşheb-*süvār*
Maḥrem ü ḥaşān ile behr-i *şikār* (39)

Ḥaḳ dilerse dimediler *ez-batar*
Anlara gösterdi Ḥaḳ °*acz-i beşer* (50)

K'ey kemīne baḥşışı mülk-i cihān
Ben ne diyem sağa zāhir her *nihān* (60)

Ol ḥayāller k'oldı dām-ı evliyā
°*Aks-i meh-rüyān-ı büstān-ı Hudā* (73)

Sen baḡa *çün Muşafā* ben *çün 'Ömer*
Ḥidmetüğe bağladum *bende kemer* (78)

Didi sensin nūr-ı Ḥaḳ def°-i ḥarec
Mā'nāi eş-şabru miftāhu'l-ferec (99)

Merḥabā ey müctebā ey murtażā
Bizi koyup gitme kim gelür *każā* (102)

Ḥastalık zann itme °aşkı ey keyā
°*Aşk uşurlāb-ı esrār-ı Hudā* (113)

*Keh-rübây-ı fikr-i her âvâz odur
Lezzet-i ilhâm u vaḥy u râz odur (2131)*

Yukarıdaki örnek beyitlerde de görüldüğü gibi, bazı beyitlerin tamamına yakını Farsça'sıyla aynıdır. Bu da, şairin ifade ettiği gibi, metne ne kadar bağlı kaldığını gösterir.

Ancak Muhammed Nazmî, Türkçe'nin incelik ve güzelliklerine de hâkim bir şairdir. *Mesnevî* gibi yüksek hikmetleri barındıran bir eseri, oldukça rahat, hatta akıcı bir Türkçe ile manzum olarak çevirmek, Nazmî'nin şairlik yeteneğinin güçlü olduğu gösterir. Şairin tercümedeki başarısı hakkında bir fikir vermesi bakımından özellikle ilk on sekiz beytin tercümesini aşağıda sunuyoruz:

Diḡle neyden ne ḡikâyet ider ol
Ayrılıklardan šikâyet ider ol

Kesdiler tâ kim ḡamışlıḡdan beni
İḡledür nâlem benüm merd ü zeni

İsterem her sîne pür-zaḡm-ı firâḡ
Diyem aḡa šerḡ-i derd-i ištiyâḡ

Her kim oldı kendü ašlından cüdâ
Girü ister ašlına ol vašl ola

Ben ki her meclisde nâlân olmuşam
Nîk ü bedle cüft ü yârân olmuşam

Her kiši ḡannıyla olur baḡa yâr
Olmaz esrâr-ı derünum âšikâr

Nâle-i dilden degül sırrum cüdâ
Lîk çešm ü ḡuša yoḡ nür-ı liḡâ

Cân u ten beyninde bu^cd u dür yoḡ
Her-kese cân görmege destür yoḡ

Bâḡ-i ney âtešdür anı šanma bād
Yanmayan bu âteše olsun remād

Āteş-i ‘aşk-ı Hudâ’dur neyde bu
Cüşiş-i ‘aşk-ı Hudâdur meyde bu

Ney olur yârinden ayrılana yâr
Perdeleri perdemüz eyler figâr

Ney gibi kim gördi zehr ü tiryâk
Ney gibi kim gördi dem-sâz-ı firâk

Ney haber virür reh-i pür-hündan
Kıssa-i ‘aşk-ı dil-i Mecnûn’dan

Maḥremi bu hüşuḡ erbâb-ı cünûn
Müşterîdür dile güş-ı ṭalibûn

Ġamda günler olmada bî-vaḡt u ân
Günler oldı yanmalara hem-zebân

Günlerümüz gitdi ise bâk yok
Bize sen ḡal ey senûḡ tek pāk yok

Şuya balıḡ olmayanlar sır olur
Şâ’im olanuḡ nehârî dîr olur

Aḡlaya mı puḡte ḡalîn hîç ḡâm
İḡtişâr eyle kelâmı ve’s-selâm

Ancak bütün tercümenin aynı güzellikte ve bu acıcılıkta olduğunu söylemek mümkün değildir. Gerek söyleyiş gerekse kafiye açısından kulağa hoş gelmeyen ahenksiz beyitler de vardır:

‘Āşık ol o zindeye kim bâḡî ol
Kim şarâb-ı cân-fezâya sâḡî ol (223)

Çün vezîr ol şâha bu mekri didi
Gitdi gönliḡden be-küllî ḡuşşası (372)

Birisinde Ḥaḡ ne kim virdi saḡa
Görinür evvel saḡa ḡüb ḡoş-liḡâ (497)

Bilmemiş yek-rengî-i ‘Īsâ’yı o
Yok ḡum-ı ‘Īsâ’den anda fi’l ü ḡü (517)

Bu sebebler ipin  alemde hem n
 arh-i ser-gerd ndan anlama  ağın (872)

 b-ı hilm   ateş-i hışm ey p ser
 A g z n i g r H d 'dandur bular (875)

Ol ki yoğ ola  l p ola tur b
 Kef-i  cadında eyler  ztr b (3134)

Nazm 'nin mutasavvıf kişiliginin şairliğinden daha  st n olduğu, kaynakların ittifak ettiği bir husustur. Ancak bu, onun şairliğinin zayıf olduğu anlamına gelmez. Bunu, genel olarak Nazm 'nin manayı lafza tercih ettiği, s z n manaya g re ikinci derecede kaldığı şeklinde anlamak daha doğru olur. *Mesnev * terc mesinde de bu g r ş m z  destekleyen hususları g rmek m mk nd r.  rneğın metnin pek ok yerinde aruz kusuru olarak bilinen *im le*, *zih f*, *vasl*, *kasr* ve T rke kelimelerdeki kapalı bir heceyi bir buuk hece olarak okumak (imale ve med) gibi hususlara rastlıyoruz.  zellikle  nl yle biten bir kelime ile yine  nl yle başlayan bir kelime-nin  nl lerini, vezin zaruretinden tek aık hece olarak kabul etmemiz gereken beyitler hayli fazladır. Biz de metinde b yle durumlarda ilk kelimenin  nl s n  hazf ederek vezne uydurmaya alıştık. Birka  rnek vermek gerekirse:

Başa bu g n oldu yarın *ağ'olur*
 anum olur mı heder ol da bulur (217)

Bu em net oldu ağ'aşl u nij d
 Toğdı z r  aēa mihr-i 'adl   d d (527)

Y zi *kar'oldu* zin dan bir zen ē
 Z hreyi meş  yledi  ağın ten ē (552)

Bir zeni *z hr'eylemek* meş-i beden
 H k u gil ılmağ deg l mi meş-i ten (553)

uruda balıē *gib'olduğ* muştarib
 Bendi aldur şuyı şal it m nşa'ib (580)

H k mevtinden  n *old' g h* anuē
  tdiler abrin iy metg h anuē (679)

Eyüler rengi şafâ *küpünd'olur*
Reng-i bed seyl-i siyâh ile gelür (782)

Çekdi mü'minlere bir dâ'ire Hüd
And'esen yil oldu nerm ü dil-rübüd (877)

Kendü *vādīsind'olan* hayvānlara
Oldı bir arslan musallaḫ anlara (923)

Eylediler şîr ile 'ahd-i belîğ
Kim bu *bi'atd'olmaya* ğadr ü dirîğ (1017)

Türkçe kelimelerde imâle yapmak aruz açısından bir kusur olmakla birlikte eski şairler bu tür kusurlara pek önem vermemişlerdir. Ancak zihaf için aynı şeyi söylemek zor olsa gerek. Nazmî'nin de *Mesnevî*'yi tercüme ederken zihaf hatalarını çok fazla önemsemediğini söyleyebiliriz. Aşağıdaki beyitlerde özellikle belli başlı kelimelerde yapılan zihaf hataları gösterilmiştir:

Şüfî'ibnü'l-vaḫt olur ey hoş refîḫ (136a)²⁶

Zîrâ her şehrüj 'ilâcı andadur (151b)

Reng-i rüyu nabzı olmadı dîğer (168b)

Didi ben ol âh âyüm kim behr-i nâf (214a)

'Âşîḫ ol o zindeye kim bâḫî'ol
Kim şarâb-ı cân-fezâya sâḫî'ol (223)

Gözedürdi tütî' dükkâni tamâm (254a)

Tütî'ler dilinde de ḫâzîḫ idi (255b)

Tütî'yi ḫodı nigehbân-ı dükân (256b)

Müsâ cân-ı 'İsâ ol 'İsâye cân (336b)

Ustâ didi ḫır birini söyleme (341b)

²⁶ Rakamlar beyit numaraları, harf ise beytin mısramı gösterir.

- Bir ş̄şeyi çünki iki gördi ol (343a)
 Olmaya Naşrânî^c âlemde ^ciyân (354a)
 Devr devr-i ^cİsâdur ey t̄alibân (371a)
 T̄ir-keşini h̄âlî eyler cüst ü cü (436b)
 B̄inî oldur ki duya ol bir çoku (457a)
 Bilmemiş yek-rengî-i ^cİsâ'yı o (517a)
 Mâhî nedür baħr nedür fî'l-meşel (521a)
^cİsâ-i cân itdi deryâda qarâr (588b)
 Cebr şanma ma^cni-i cebbârîdür
 Z̄ikr-i cebbârî berây-ı zârîdür (634)
 Rûmîvü Türk ü ^cArab Ekrâd-zâ (681b)

Türkçe kelimelerdeki kapalı bir heceyi bir buçuk hece (imale ve med) olarak değerlendirmek gibi aruz kurallarına uymayan durumlarla da karşılaşırız. Ancak bunların sayısı fazla değildir. Bu durum özellikle “var, qar, baş, çan, kim, dir, çar, ay, bağ, az, tağ, yoğ, ey, her” gibi kelimelerde çarşımıza çıkmaktadır. Metinde tespit ettiğimiz bazı örnekler aşığıda sunulmuştur:

- Yoğ görünür *var* çün şekl-i hayâl (70b)
 Dir ^cAzrâ'il aña hünâ ta'al (199b)
 Çanlar ağıtdı cü gibi gözi (212a)
 Çar olsa cümle ^câlem ser-be-ser (560a)
 Olma sen nevmîd *var* ümmîdler
 Çulmete gitme ki *var* çurşîdler (741)
 Dilkü oynın *var* gör çavşandan (1051a)
 Baş çaldurmuş idi mellâh tek (1118b)

Kim oldu vîr ānede genc nihān (1795b)

Bil ḥayāl oldu °ademden *tar* hem (3159a)

Tardur zîrā ki zindān oldu teng (3161b)

Var oldu kibr ü nāzuḡdan cihān (3333a)

Girü varlık *tar* oldu ez-ḥayāl
Ol sebebden *ay* oldu çün hilāl (3160)

Ol biri bir *ay* görür hem āşikār (3820a)

Vir naşīḥat *az* kaldı devrden (2608b)

Çün şikārı *tağ*dan getürdiler (3089b)

Varlık itmez *yoğ*dan feryād u zār (2539a)

Ey geçmiş ḥālden tevbe iden (2261a)

Arapça şeddeli olarak okunması gereken “dükkān, evvel” gibi birkaç kelimeyi, vezin zaruretinden dolayı şeddesiz “dükān, evel” şeklinde okumak gerekir.

Ṭūṭīyi ḳodı nıgehbān-ı dükān (256b)

Her melek didi ki biz bundan evel (2720a)

Aşağıdaki iki beyitte de kafiye, göz kafiyesinden ziyade kulak kafiyesi düşünülerek sağlanmıştır.

Şuyı tatlu destīsi yeşil yeḡi
Hem çuḳurda cem° olan yağmur şuyı (2879)

Re’yümüzden °aḳl ü re’yüḡüz sizüḡ
Hep cihān-ārā °aḡāmuzdan bizüm (3098)

Bütün bunlara rağmen Nazmî, Mevlâna *Mesnevî*'sini manzum olarak Türkçe tercümede oldukça başarılıdır. Türkçe'nin ses ve kurallarına hâkim olan Nazmî, yaşadığı döneme göre sade bir Türkçe ile tercüme gerçekleştirmiştir.

Eserde bugün için arkaik diyebileceğimiz “*yapça yapça, yalugla-, taşra, çalgır-, kaç-, çap-, ilter, karaçu, artuğ, öyke, kaylan-, çeyne-, yel-, depelen*” gibi Türkçe kelimelerin kullanılması, mütercimnin Türkçe konusundaki hassasiyetini gösterir.

5. *Sırr-ı Ma'nevî*'nin Nüshası ve Özellikleri

Temel kaynaklarda ve yapılmış bazı çalışmalarda Nazmî'nin *Sırr-ı Ma'nevî* adlı eserinin bir tek nüshasının olduğu ifade edilmektedir²⁷. Biz de gerek yurt içi gerekse yurt dışı kütüphanelerinin kataloglarında yaptığımız araştırmalar sonucunda maalesef eserin başka bir nüshasına rastlayamadık. *Sırr-ı Ma'nevî*'nin bilinen tek yazma nüshası, Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa, numara 693'de kayıtlı eserin 39b-94a sayfaları arasındaki nüshadır. Aynı cildin baş kısmında da Muhammed Nazmî'nin *Miyâr-ı Tarikat-ı İlâhî* adlı eseri yer almaktadır²⁸.

Elimizdeki nüshanın müellif nüshası olduğunu söylemek mümkündür. Osman Türer de “...istinsah kaydının bulunmaması, büyük bir ihtimalle her iki eserin de kendi hattı olduğunu göstermektedir.”²⁹ cümlesiyle bu konudaki görüşümüzü destekler. Bugüne kadar başka bir nüshanın tespit edilmemiş olması, metinde yapılan değişikliklere sah kaydı düşürülmesi, bazı beyitlerin üstü çizilerek yeniden derkenara yazılması, bazı başlıkların yerinin boş bırakılması gibi hususlar, eserin müellif tarafından yazıldığını gösteren delillerdir. Ayrıca bir müstensihin metne bu kadar müdahale edebileceğine ihtimal veremiyoruz.

Metnin başladığı 39b'de eser ve yazar adını bildiren ve sonradan yazıldığı anlaşılan “Teceme-i Mesnevî-i Şerîf cild-i evvel e'ş-Şeyh Nazmî-i Halvetî rahmetu'llâh” notu yazılıdır.

²⁷ Türer, s. 162; Ali Temizel, s. 101-102; Güleç, s. 164.

²⁸ Türer, s.159.

²⁹ Türer, s. 159.

Daha önce de ifade ettiğimiz gibi elimizdeki yazma nüshanın başlıkları kırmızı kalemle yazılmış, bazı başlıkların da yerleri boş bırakılmıştır³⁰. Nüshanın 63b-66b arası yapraklarında yazı farklılık arz etmektedir. Bunun da mürekkep değişikliğinden kaynaklandığını tahmin ediyoruz. Eserin zahriyesinde 1164 tarihli Muhammed Ma'sum Le'âli-zâde el-Müderriş adına temellük kaydı vardır.

5.1 Cilt Özellikleri

Cilt kenarları meşin, sırtı bez, sertaplı ve miklepli mukavva, kapaklar ebru kâğıtla kaplıdır.

Ebadı: 210x140; yazı alanı 170x125 mm. Dört sütun halinde.

Yazı: Talik

Satır sayısı: 20

Müstensih: Müellif hattı

İstinsah tarihi: Eserin sonunda istihşah kaydı yoktur.

Baş: Dişle neyden ne hikâyet ider ol
Ayrılıklardan şikâyet ider ol

Son: Nâm virdüm aña Sırr-ı Ma'nevî
Oldı târihi tamâm-ı Meşnevî

5.2. İmlâ Özellikleri

Faruk Kadri Timurtaş, *Tarihî Türkiye Türkçesi*'ni, Eski Osmanlıca (Eski Anadolu Türkçesi) XIII-XV; Klâsik Osmanlıca XVI-XIX ve Yeni Osmanlıca XIX-XX olmak üzere üç ana gruba ayırır³¹.

Sırr-ı Ma'nevî, XVII. yüzyılda Klâsik Osmanlı Türkçesi olarak adlandırılan dönemde kaleme alınmıştır. Ancak eserde, hem yazıldığı dönemin dil özellikleri

³⁰ Metinde boş bırakılmış başlıkların yerine, Adnan Karaismailoğlu tarafından yapılan Mesnevî çevirisindeki başlıklar köşeli parantez içinde verilmiştir.

³¹ Faruk Kadri Timurtaş, *Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları III Osmanlı Türkçesi Grameri*, İstanbul, 1995, s. 2.

hem de Eski Anadolu Türkçesinin dil hususiyetleri görülmektedir. Bu yüzden *Sırr-ı Ma'nevî*'nin çevriyazısı, metnin el verdiği ölçüde Eski Anadolu Türkçesinin fonetik özelliklerine göre yapılmıştır. Ancak bazan kafiye ve redif zaruretinden dolayı Eski Anadolu Türkçesinin fonetiğine uyulmamıştır. Örneğin metinde hep “degül” şeklinde okuduğumuz kelime, redif olarak kullanılan iki beyitte “degil” şeklinde okumayı gerektirmektedir:

Bir sözi kim söyleye bî-'aql u *dil*
Biñ tekellüf eylese lâyıķ *degil* (132)

Şükr-i Haqqı her-kese sen farz *bil*
Pes cidâl itmek yüz ekşitmek *degil* (1567)

Yazma nüshada bazı kelimelerin yazılışında tutarlılık olmadığını görüyoruz. Özellikle Türkçe “*yer, bir ve biz*” gibi kelimelerin yazılışları farklıdır. Ye-mek fiilinin geniş zaman 3. teklik şahıs çekimi olan olan “yer” birkaç yerde “ییر” biçiminde yazılırken pek çok yerde de “mekân” anlamındaki yer “یر” ile aynı yazılmıştır. Biz metinde bir tutarlılık olsun diye hepsini “*yir*” şeklinde okuduk. *Bir* kelimesi ve *biz* zamiri bazen “بز” ve “بیز” şeklinde yazılmış. *Tuzlu* kelimesi bir beyitte “توزلو” bir beyitte de “توزلی” biçiminde yazılmıştır.

Metnin çoğu yerinde “küçük” şeklinde yazılan kelime bir yerde Eski Anadolu Türkçesi söyleyişine uyularak “kiçik” yazılmıştır³².

Bir beyitte aslı Farsça olan “şürbâ” kelimesi, hem “*çorbâ*” hem de “*şürba*” şeklinde farklı yazılmıştır. Yine aynı beyit içerisinde süt kelimesi hem “t”li hem de “d”li şekillerine raslıyoruz.

Eski Anadolu Türkçesi dönemi metinlerinde çokça rastlanılan ve derecelendirme eki olarak kullanılan –rek, -rak eki aşağıdaki beyitte Arapça ve Farsça kelimelere getirilerek kullanılmıştır.

³² Metin üzerinde bu fark dipnot olarak belirtilmiştir.

Kesb tevekkülden degüldür hübrek
Var mıdur teslîmden maħbübrek (939)

Yine aşağıdaki mısralarda Eski Anadolu Türkçesi'ne ait zamir kökenli 1. çok-
luk şahıs eki olan -vuz, -vüz; ile zarf-fiil eki olan -uban üben kullanılmıştır.

Kim çeke *vüz* biz hemân faqr u sitem (2313a)

*

Nür iken biz ola *vüz* zulmet-ķarîm (2723a)

Yalvar *uban* diseñ olma müstaķîm (3614a)

III. BÖLÜM-METİN

Çevriyazıda İzlenen Yol

Tespit etmiş olduğumuz *Sırr-ı Ma'nevî*'nin bu yegâne nüshasının müellif hattı olduğu kanısındayız. Nüshanın müellif hattı olması, çevriyazı metnini kurmada büyük bir kolaylık sağlamıştır. Ancak bu durum, zaman zaman güçlüklerle de yol açmıştır. Çünkü müellif tarafından yazılan nüshası da olsa tek nüsha üzerine metni kurmaya çalışmanın riskli yönleri vardır. Özellikle boş bırakılan yerleri doldurmak, üstü çizilen kelimeleri tamir etmek ve vezne uymayan mısralarda müellife rağmen müdahalede bulunmak kolay değildir. İşte üzerinde çalıştığımız *Sırr-ı Ma'nevî*'de de bu bahsettiğimiz hususlar söz konusudur. Buna göre:

- 1- Eserin tek nüshası olduğu için tenkitli metin yapılamamıştır.
- 2- Nüshada metnin geçtiği yaprak “yk” kısaltmasıyla çevriyazının hemen kenarında verilmiştir.
- 3- Metinde tespit ettiğimiz yazım yanlışlarının aparatta doğrusunu “D” (Düzeltilme) ile verdikten sonra metindeki yanlış yazılışlar fark olarak verilmiştir.
- 4- Metinde geçen âyet, hadis ve bazı Arapça ibarelerin anlamları dipnotta verilmiştir. Ancak bazı başlıklarda geçen âyet ve hadislerin anlamları Nazmî tarafından verildiğinde sadece kaynak gösterilmiştir.
- 5- Metin seslendirilirken mümkün olduğu kadar metnin imlâsına sadık kalmıştır.
- 6- Mana vermekte zorlandığımız ya da okuyamadığımız beyitlerin sonunda (?) işareti konulmuştur.
- 7- Metnin yazı çevriminde Eski Türk Edebiyatı alanında bugüne kadar uygulanagelen *Türk İlmî Transkripsiyon K[ı]lavuzu*'ndaki³³ çevriyazı, imlâsında ise, *Türkoloji Dergisi*'nde yayımlanan “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” başlıklı makaleyle teklif edilen imlâ sistemine uyulmuştur³⁴.

³³ *Türk İlmî Transkripsiyon K[ı]lavuzu*, İstanbul, 1946.

³⁴ İsmail Ünvere, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” *Türkoloji Dergisi*, C. XI, S.1, s.51-89.

Çevriyazı Sistemi

1. Arap elifbasında bulunduğu halde bugünkü Türk abecesinde bulunmayan işaretler ve harfler şöyle gösterilmiştir.

ع	‘
ث	š
ح	ḥ
خ	ḫ
ذ	ẓ
ص	ṣ
ض	ẓ, ḍ
ط	ṭ
ظ	ẓ
غ	ġ
ق	q

2. Arapça ve Farsça kelimelerdeki hurûf-ı medler,

ا	ā
و	ū
ى	ī

ile gösterilmiştir.

3. Nazal “ك” ĩ ile gösterilmiştir.

4. Farsça kelimelerdeki vāv-ı madûle “˘” işareti ile gösterilmiştir.

5. Birleşik isim ve sıfatlar arasına “-” işareti konulmuştur.

III. BÖLÜM-METİN

Çevriyazıda İzlenen Yol

Tespit etmiş olduğumuz *Sırr-ı Ma'nevî*'nin bu yegâne nüshasının müellif hattı olduğu kanısındayız. Nüshanın müellif hattı olması, çevriyazı metnini kurmada büyük bir kolaylık sağlamıştır. Ancak bu durum, zaman zaman güçlüklerle de yol açmıştır. Çünkü müellif tarafından yazılan nüshası da olsa tek nüsha üzerine metni kurmaya çalışmanın riskli yönleri vardır. Özellikle boş bırakılan yerleri doldurmak, üstü çizilen kelimeleri tamir etmek ve vezne uymayan mısralarda müellife rağmen müdahalede bulunmak kolay değildir. İşte üzerinde çalıştığımız *Sırr-ı Ma'nevî*'de de bu bahsettiğimiz hususlar söz konusudur. Buna göre:

- 1- Eserin tek nüshası olduğu için tenkitli metin yapılamamıştır.
- 2- Nüshada metnin geçtiği yaprak “yk” kısaltmasıyla çevriyazının hemen kenarında verilmiştir.
- 3- Metinde tespit ettiğimiz yazım yanlışlarının aparatta doğrusunu “D” (Düzeltilme) ile verdikten sonra metindeki yanlış yazılışlar fark olarak verilmiştir.
- 4- Metinde geçen âyet, hadis ve bazı Arapça ibarelerin anlamları dipnotta verilmiştir. Ancak bazı başlıklarda geçen âyet ve hadislerin anlamları Nazmî tarafından verildiğinde sadece kaynak gösterilmiştir.
- 5- Metin seslendirilirken mümkün olduğu kadar metnin imlâsına sadık kalmıştır.
- 6- Mana vermekte zorlandığımız ya da okuyamadığımız beyitlerin sonunda (?) işareti konulmuştur.
- 7- Metnin yazı çevriminde Eski Türk Edebiyatı alanında bugüne kadar uygulanagelen *Türk İlmî Transkripsiyon K[ı]lavuzu*'ndaki³³ çevriyazı, imlâsında ise, *Türkoloji Dergisi*'nde yayımlanan “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” başlıklı makaleyle teklif edilen imlâ sistemine uyulmuştur³⁴.

³³ *Türk İlmî Transkripsiyon K[ı]lavuzu*, İstanbul, 1946.

³⁴ İsmail Ünvere, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler” *Türkoloji Dergisi*, C. XI, S.1, s.51-89.

Çevriyazı Sistemi

1. Arap elifbasında bulunduğu halde bugünkü Türk abecesinde bulunmayan işaretler ve harfler şöyle gösterilmiştir.

ع	س
ث	ş
ح	h
خ	h
ذ	z
ص	ş
ض	z, d
ط	t
ظ	z
غ	g
ق	q

2. Arapça ve Farsça kelimelerdeki hurûf-ı medler,

ا	ā
و	ū
ى	ī

ile gösterilmiştir.

3. Nazal “ك” ĩ ile gösterilmiştir.

4. Farsça kelimelerdeki vāv-ı madūle “˘” işareti ile gösterilmiştir.

5. Birleşik isim ve sıfatlar arasına “-” işareti konulmuştur.

METİN
SIRR-I MA'NEVÎ

Bi'smillâhîr'rahmani'r-rahîm

Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün

39b

Diñle neyden ne hikâyet ider ol
Ayrılıklardan şikâyet ider ol

Kesdiler tâ kim çamışlığdan beni
İñledür nâlem benüm merd ü zeni

İsterem her sine pür-zañm-ı firâķ
Diyem aña şerh-i derd-i iştiyâķ

Her kim oldı kendü aşlından cüdâ
Girü ister aşlına ol vaşl ola

5

Ben ki her meclisde nâlân olmuşam
Nîk ü bedle cüft ü yârân olmuşam

Her kişi zannıyla olur baña yâr
Olmaz esrâr-ı derûnum âşikâr

Nâle-i dilden degül sırrum cüdâ
Lîk çeşm ü gûşa yok nûr-ı liķâ

Cân u ten beyninde bu'd u dûr yok
Her-kese cân görmege destûr yok

Bâñg-i ney âteşdür anı şanma bād
Yanmayan bu âteşe olsun remād

10

Âteş-i 'aşķ-ı Hüdâ'dur neyde bu
Cûşış-i 'aşķ-ı Hüdâdur meyde bu

Ney olur yârinden ayrılana yâr
Perdeleri perdemüz eyler figâr

Ney gibi kim gördi zehr ü tiryâķ
Ney gibi kim gördi dem-sâz-ı firâķ

Ney haber virür reh-i pür-hündan
Kıssa-i aşk-ı dil-i Mecnûn'dan

Maḥremi bu hüsuḡ erbâb-ı cünûn
Müşterîdür dile güş-ı ṭalibûn

15 Ğamda günler olmada bî-vaḡt u ân
Günler oldı yanmalara hem-zebân

Günlerümüz gitdi ise bâk yok
Bize sen ḡal ey senüḡ tek pāk yok

Şuya balıḡ olmayanlar sır olur
Şâ'im olanuḡ nehârî dîr olur

Aḡlaya mı puḡte ḡâlin hîç ḡâm
İḡtişâr eyle kelâmı ve's-selâm

Bendi kır âzâd ol gel ey oḡul
Altuna aḡçeye yeter olma ḡul

20 Baḡri ṭoldursañ eger bir kûzeye
Aḡa şıḡan yetmeye bir rûzeye

Kûze-i çeşm-i ḡarişân ṭolmadı
ḡâni° olmayan şâdef pür olmadı

°Aşḡdan kimüḡ libâsı çāk olur
Cümle ḡırş u °aybdan ol pāk olur

Şâd ol ey °aşḡ-ı ḡoş-sevdâ-yı dil
Ey ṭabîb-i cümle-°illethâ-yı dil

Ey devâ-yı naḡvet-i nâmûsumuz
°Aşḡdur Eflâṭûn u Câlînûsumuz

25 °Aşḡ-ıla bu cism ber-eflāk olur
Kûh raḡş u devr ider çâlāk olur

°Aşḡ cân-ı Ṭür olunca °āşıkâ
Ṭür mest ü ḡarre Mûsâ şâ'ikâ

Sen leb-i dem-sâz ile cüft ol başa
Ney gibi bir nice söz diyem saña

Olsa her kim hem-zebânından cüdâ
Bî-zebândur eyler ise şad nevâ

Çünkü gül gitdi bozuldı gülsitân
İşidilmez ser-güzeşt-i bülbülân

30 Cümle ma'şûkadur 'âşık perdedür
Zindedür ma'şûk [u] 'âşık müreddür

'Aşkdan pervâsı olmayan kişi
Murğ-ı bî-per gibi vâveylâ işi

Ben nice olam 'ağıldan hişsedâr
Tâ ser-â-pâ olmayınca nür-ı yâr

Nür-ı yârüm şağda şolda taht u fevķ
Gerdenümde başda güyâ ki tavķ

'Aşk ister bu söz ola âşikâr
Âyine ğammâz olsa vechi var

35 Âyineğ ğammâz olmadı senüğ
Jengi zîrâ gitmedi cân u tenüğ

Âyineğde zâhir olmaz vech-i yâr
Nazmiyâ zîrâ ki daĥı jengi var

40a

**Bir pâdişâh bir câriyeye 'âşık olup âĥir-i kâr ol
câriyeye mâlik olduĝı hikâyedür.**

İşidüğ ey döstlar bir dâsitân
Ol haķıķat 'ayn-i ĥâl-i 'âşikân

Bir zamânda var idi bir pâdişâh
Dîn ü dünyâ pâdişâhıydı o şâh

Bir gün olmuşdı o şeh eşheb-süvâr
Maĥrem ü ĥâşân ile behr-i şikâr

- 40 Görđi bir cāriye yolda çünki şāh
Cāriyeye bende oldu pādīşāh
- Mürġ-i cānı uçmaġa çün açdı bāl
Mālik oldu virdi aña hayli māl
- Aldı vaşla irdi ol şāh-i celīl
Gör kazāyı cāriye oldu °alīl
- Fī'l-meşel har buldı pālān yoġidi
Çün semer buldı eşegi kurd yidi
- Bardaġı buldı yetişmez şuya dest
Şu bulunca bardaġı oldu şikest
- 45 Her tarafından şāh idüp cem°-i tabīb
Didi elñüzde iki cān-ı habīb
- Cān işi āsān baña cānān odur
Derdliyim ben hastaya dermān odur
- Her ki dermān eyleye cānānuma
Mālik olur gencüme mercānuma
- Didiler bu yolda cān oynayalum
°Āķilüz bunuñ °ilācın bulalum
- Her birimüz bir Mesīh-i rüzgār
Bir belāya bizde biñ dermān var
- 50 Hāķ dilerse dimediler ez-başar
Anlara gösterdi Hāķ °ac-z-i beşer
- İnşā°allāh dimemek kāsvet olur
Dille demek °arızī hālet olur
- Çoķ kişi var almaz istişnā dile
Cānı ammā cān-ı istişnā ile
- Her ne deġlü itdiler ise °ilāc
Renci artdı bulmadı şıhhat miżāc

- Câriye oldu marâzdan mû mişâl
 55 Çarıklı yaşı şâhuñ oldu cû mişâl
 Şafrâya döner kaçâdan hall-^casel
 Revğan-i bādâm olur huşki^c amel
 Gidüp itlâk-ı helîle kabz ider
 Hem-çü neft âb olur imdâd-ı şerer

**Bu şerh-i şerîf pâdişâha tabîblerüñ câriyeye 'ilâcdan 'aczleri zâhir
 olıcağ tabîblerden rû-gerdân olup dergâh-ı Hâkîk'a yüz sürdükde bir
 mübeşşir-i gaybî⁷ [y]i vâkıf^casında görüp tabîb-i İlähiye vâşıl ve murâd
 hâşıl olmasın beşâret beyânındadır.**

- 'Aciz oldu çün hâkimler gördi şâh
 Yalın ayağ mescide dek gitdi şâh
 Vardı mihrâb-ı namâza ağladı
 Secdegâhın yaşı Ceyhün eyledi
 Geldi ğarq-âb-ı fenâdan keşrete
 Hoş lisân açdı şenâ-yı hâzrete
 60 K'ey kemîne bahşîşi mülk-i cihân
 Ben ne diyem saña zâhir her nihân
 Didi Mevlâ sırruñuz zâhir baña
 Âşikâren eyleñüz lâkin du^câ
 Çünkü zâhir oldu cânından hurûş
 Bahr-i ihşân-ı İlähî itdi cüş
 Ağlayarak h^vâba vardı pâdişâh
 Gördi bir pîr-i hidâyet destgâh
 Didi ey şeh hâcetüñ oldu revâ
 Bir ğarîb gelse gerek yarın saña

57b Kenarda yazılı olan mısraı aldık. Metindeki mısra şöyledir: "Gitdi çıplak mescide dek pâdişâh"

- 65 Ol ḥakīm-i ḥazīq-ı üstāddur
Anı şādık bil emīn vedāddur

Gör °ilācında anuḡ sihr-i ḥelāl
Hem mizācında kemāl-i z̄ü'l-celāl

Gice gidüp oldu çün rüz-ı vişāl
İtdi maşrıqdan güneş °arz-ı cemāl

Pencereden olmuş idi muntazır
Tā ki ola āşikārā gizli sır

Gördi bir fāzil bulunmaz māyede
Āfitāb ammā miyān-ı sāyede
- 70 Karşudan gelür o meh hem çün hilāl
Yoğ görünür var çün şekl-i ḥayāl
- 40b K'ol °ademdür bu ḥayāl ender revān
Bir ḥayāl üzre yeler ḥalk-ı cihān

Ol ḥayāl üzre iderler şulḡ u ceng
Ol ḥayāl üzre iderler faḥr u neng

Ol ḥayāller k'oldı dām-ı evliyā
°Aks-i meh-rüyān-ı büstān-ı Ḥudā

Ol ḥayāli kim düşünde görđi şāh
Görđi ol mihmānda bī-iştibāh
- 75 Karşu vardı aḡa şeh ḡapuya dek
İtdi istiḡbāl aḡa ḡapuya dek

İki baḡrī āşinā bilişdiler
Bī-tekellüf iki cān görışdiler

Sevdügüm sensin degüldür cāriye
Līk °ālemde sebebler sāriye

Sen baḡa çün Muşafā ben çün °Ömer
Ḥıdmetüḡe baḡladum ben de kemer

Yâ İlâhî **Nazmî**'ye it reh-nümâ
Böyle bir pîr-i hidâyet âşinâ

80 Tâ ki ola cümle kârî muntaẓım
Senden özge olmaya aña muhim

**Cenâb-ı ħudâvend-i veliyyü't-tevfîķden her ħalde edebe ri'âyete
muvaffaķ olmaķ ricâ eylemegi ve bî-edebliğüñ zarar-ı 'azîmin beyân ider.**

İsterüz Mevlâ bize vire edeb
Bî-edeb olana olmaz luġf-ı Rab

Kendüye Şanma ziyân-ı bî-edeb
Belki yaķar âteşe dünyâyı hep

Mâ'ide gökden inerdi her zamân
Bî-Őirâ' u bî-meŐaķķat râyegân

Ķavm-i Mûsâ'dan bir iki bî-edeb
Didi bize sebze olsa mükteseb

85 Münkaġı^c oldı ġa^câm-ı âsumân
Ķaldı zer^c ü dâs u renc-i bî-kerân

Eyledi Ħaķ'dan Şefa^cât cün Mesîĥ
Bir ġabaķla virdi ni^cmet Ħaķ feŐĥ

Girü küstâĥân olup bî-edeb
Fazla ni^cmeti götürürlerdi hep

Anlara 'İsâ didi ey ħavm-i dâl
Dâyimîdür buña eksilmek muĥâl

ĦırŐı ħoņ rızķuņuz âlüfte gelür
Ulular yanında bu küfrân olur

80 Bu beyit kenarda yazılmış.

84 Bu beyitte Şu ayete telmih vardır: "Ey Musa! Bir tek yemekle yetinmeyiz; bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiği Şeylerden; sebzesinden, hıyarından, sarımsağından, mercimeğinden, soğanın-
dan bize ħıkarsın dediniz..." , Bakara, 61.

- 90 Hırş ile ol görmedükler itdi bed
Anlara rahmet apusu oldu sed

Bitmez ot virmez zekātın ađniyā
Hem vebā ā^cūna bā^cişdür zinā

Her ne gelür kişiyē zulmāt u am
Ma^cşiyetden bī^c-edeblikden o hem

Her ki dost yolında merd olmaz o fil
Reh-zen-i merdān u nā^c-merd oldu bil

Āsumān oldu edebden pür-ziyā
Hem melek oldu edebden Murtażā
- 95 Oldı küstāhī kūsūf-ı āfitāb
Cür^oeti iblīsī itdi redd-i bāb

**Pādişāha düşünde mülākātı ile müjde eyledükleri abīb-i İlähī'ye
mülākāt itmesi beyānındadır.**

- Göricēk şāh anı itdi der-kenār
Aş gibi anı itdi cān-şikār

Dest ü pāyin öpdī şāh-i pür-kemāl
Meskenini rāhını itdi sū^oāl

Şorışaraq şadre dek ıdı bile
Didi buldum genc āhīr şabr ile

Didi sensin nūr-ı Hā def^c-i hārec
Ma^cnī-i eş-şabru miftāhu'l-ferec
- 100 Vech-i pākūndür cevāb-ı her sū^oāl
Hāl idersin müşkili bī^c-ıl ü āl

Tercemānisuđ öñülde olanuğ
Dest-irisüğ amurda alanuğ

Merhabâ ey müctebâ ey murtażâ
Bizi koyup gitme kim gelür kaçâ

Sağa tâlib olmayan ey muçtedâ
Ol helâk olsun muhaççağ bî-mürâ

Çün tamâm oldu bu bezm-i pür-kerem
Elini tutdı götürdi tâ harem

**Pâdişâh o tabîbi hastanuç hâlin görmek için başı ucına götürüp
kendü gitmesi beyânındadır.**

- 105 Hastanuç hâlini didi pâdişâh
Hem öñinde kodı üstâdı o şâh
- 41a Reng-i rüy [u] nabzını gördi hakîm
Oldı esbâb u 'alâmâta 'alîm
- Didi kim şâh itdiler hayli 'ilâc
Lîk oldı bâ'îş-i süy-i mizâc
- Olmadılar vâkıf-ı hâl-i beden
Şıgımuram iftirâdan Haçça ben
- Gördüğü dem rencin iz'ân eyledi
Lîk şehden yine pinhân eyledi
- 110 Renc-i şafrâdan degüldi bu ta'ab
Çoqusından bilinür her bir haçtab
- Gördi zârîsi anuç zâr-ı gönül
Teni hoş olmuş giriftâr-ı gönül
- 'Âşıkı rüsvây ider zârî-i dil
Hastalık olmaz çü bîmârî-i dil
- Hastalık zann itme 'aşkı ey giyâ
'Aşç uşurlâb-ı esrâr-ı Hudâ
- 'Aşç olmuş yâ haçîkat yâ mecâz
Küy-ı yâra reh-ber olur bî-niyâz

115 ‘Aşkı nice eylesem şerh ü beyân
‘Aşka gelsem oluram haclet-künân

Rû-şen olur gerçi tefsîr-i zebân
‘Aşkı ta‘bîr itmemek evlâ hemân

Hâme gerçi yazmada çâlâk olur
‘Aşka geldükde dili şad çâk olur

‘Aql anı şerh itmede der-gil çü har
Şerh-i ‘aşk u ‘âşığı hem ‘aşk ider

Āfitāba āfitāb oldu delîl
Yüz çevirseñ göremeziñ ey ‘alîl

120 Sāye andan gerçi kim virür nişân
Şems gibi olmaz ammâ nūr-ı cān

Sāye gūyâ kışşa-h’āndur ey püser
Şems zāhir olsa şakḡ olur ḡamer

Şems-veş olmaz cihānda bir ṭabîb
Şems-i cān bâḡidur ey cān-ı ḡabîb

Şems ḡāricle egerçi bî-naḡîr
Mişlini taşvîr anuḡ olur yesîr

Şems-i cān kim ḡāric-i çarḡ-i eşîr
Zāhir ü bâṭında yoḡ aḡa naḡîr

125 Zātı olur mı taşavvur yâ ḡayāl
Tā mişālin ola taşvîre mecāl

Çünki vech-i şems-i dîñ ola ‘iyān
Şems-i tābān-ı cihān olur nihān

Vācib olur çün gele nāmı anuḡ
Şerḡ ola fî‘l-cümle in‘āmı anuḡ

Bu nefes cān tutdı dāmānum benüm
Būy-ı Yūsuf buldı bu cānum benüm

- Dime haqq-ı şoḡbet için lâ vü nî
Söyle ol ḡoş ḡâller[ün] aḡvâlini
- 130 Tâ zemîn ü âsmân ḡandân ola
'Aḡl ü rûḡ u çeşmümüz tâbân ola
- Baḡa teklîf itme kim oldum fenâ
Fehme geldükde kelâl olmaz şenâ
- Bir sözi kim söyleye bî-'aḡl u dil
Biḡ tekellüf eylese lâyıḡ degil
- Ben ne diyem bir ḡalemde ḡuş yoḡ
Şerḡ idersem yâri fehm ü ḡuş yoḡ
- Şerḡ-i hicr-i dil-ber ü ḡün-ı ciger
Bu zamân olmaz ola vaḡt-i diger
- 135 Didi iḡ'âm it beni ey nîk ḡâl
Vaḡt keskin ḡılıç eyle i'ticâl
- Şüfî ibnü'l-vaḡt olur ey ḡoş refîḡ
Yarın olsun dimez erbâb-ı ḡarîḡ
- Sen meger şüfî degülsin ey cüvân
Sîneden mevcüdü ma'düm bil hemân
- Didüm örtülmek güzeldür sırr-ı yâr
Sen ḡikâye zımnına gel ḡüşdâr
- ḡoş olur ḡâyet ki sırr-ı dil-berân
ḡışşasında ḡayrınuḡ ola beyân
- 140 Didi luḡf it âşikârâ bî-ḡulül
Söyle def' itme beni ey bu'l-fuzül
- Pes açığı söyle bunu ey meh-cebîn
Âşikâr olmaḡ gerekdür zıkr-i dîn
- Perdeyi ḡaldur da çıplaḡ söyle ben
Sevmem ol yâri k'ola der-pîrehen

139b "Söylenile der-ḡadıḡ-i dîḡerân" mısraının yerine kenarda metne aldığımız mısra yazılmıştır.

Didüm 'uryân ola ger ol yâr-ı cân
Ne alursun sen ne vaşl ü ne miyân

Ârzünü eyleme adden füzün
Kûha âat eylemez bir berg-i dñn

145 Âfitâb eyler cihâni pür-ziyâ
Lîk dünyâyı yaar olsa dü-tâ

41b Fitne vü an dökmeqi itme merâm
Şems-i Tebrîzî'den olsun söz temâm

Bunun olmaz eylemek itmâmını
Yüri söyle ışşanun encâmını

**Ol velî, câriyenün marazın teşhîş için câriye ile alvet olmak
murâd eyledüğün beyân ider.**

alvet eyle didi şâha âneyi
Dür eyle dostı [vü] bîgâneyi

Kimse tutmasun ula dehlîzden
Şorayum aa bir iki îzden

150 âne hâlî aldı bir deyyâr yo
Bir abîb bir asta var âgyâr yo

Yapa yapa didi şehrüñ andadur
Zîrâ her şehrüñ 'ilâcı andadur

Ol şehirde saa kimdür arabâ
Döstuñ kimdür senün ey meh-liâ

Nabzını tutdı vü didi di baa
Bileyim cevri-i felek n'ider saa

Bir işinün ayağına batsa âr
Ayağını dizine or zâr zâr

155 İgne ucıyla arar ucın eger
Bulamazsa dudağıyla yaş ider

- Hâr ayağda vire böyle iztırâb
Dilde diken nice olur vir cevâb
- Dildeki hârı göreydi her denî
Ĝam kaçan âzürde ideydi teni
- Merkebün kıyruğına kıosan diken
Kalgır anuğ def'ini bilmez neden
- Muħkem olur kııraduğça pek geçer
Ağa bir 'âkıl gerek ihrâc ider
- 160 Derd ile ħar def'-i ħâra sa'y ider
Çifte atduğça nice yüz zahm açar
- O ħakîm-i ħâr-çîn üstâd idi
İmtihân idüp elin nabza kıodı
- Kıışsa yolundan kenîzek ħâlini
Ağa şordı dostlar aħvâlini
- Kıışşalar didi ħekîme âşikâr
Ĥâcesinden döstlerinden ne ki var
- Söyledüğü kıışşaya dutmuşdı güş
Nabzına cünbişine tutmuşdı hüş
- 165 Tâ kimüñ nâmiyla nabzı cüst olur
Yâri oldur cânı andan süst olur
- Döstân-ı şehri ta'dâd eyledi
Şoğra şehri-i âħeri yâd eyledi
- Kendü şehrüñden çıkınca ey 'alîl
Kangı şehre evvelâ düşdi sebîl
- İsm-i şehri-i âħeri virdi ħaber
Reng-i rüyı nabzı olmadı dîger
- Nice şehri ü ħâceden birer birer
Virdi hem nân u nemeklerden ħaber

- 170 Ev-be-ev her şehri üstād da didi
Reng-i rüy u nabzı tağyır olmadı
- Nabzı bir hāl onda idi bī-maḳāl
Çün Semerḳandı aḡa itdi su'al
- Nabzı sür'at itdi yüzi oldı zerd
K'anda bir ḳuyumcıdan olmışdı ferd
- Çün bu rāza vāḳıf oldı ol ḡakīm
Ol belānuḡ aşlına oldı 'alīm
- Didi semti ḳanda baḡa vir ḡaber
Didi Köprübaşı semti Ğātifer
- 175 Didi senüḡ rencüḡi bildüm neden
Siḡrler idem ḡalāş itmekte ben
- Şād u eymen färig ol ki saḡa ben
An'idem kim maḡar ider bā-çemen
- Ben ḡamuḡ yirem senüḡ sen yime ḡam
Yüz pederden ben saḡa müşfiḳ ḡam
- Şaḳın itme kimseye sen keşf-i rāz
Gerçi senden pādişāḡ eyler niyāz
- Merḳad-ı rāzı anuḡ kim dil ola
Ol kişi maḳşūda tiz vāşıl ola
- 180 Didi Peyḡām-ber olursa sır nüḡüft
Tiz olur ol kişi maḳşūdına cüft
- Dāne yir altında çün pinhān olur
Sırrı anuḡ sebze-i bostān olur
- Sīm ü zer olmasa ger pinhānda
Perveriş bulur mı idi kānda
- Va'deler iḡsānlar idüp ol ḡakīm
Ḥastayı itdi ḡalāş-i renc-i bīm

- 42a Va'de-i şâdıķ olur hem havf-i cân
Va'de-i kâzib virür tasa hemân
- 185 Va'de-i ehl-i kerem genc-i revân
Va'de-i nâ-dân oldu renc-i cân

**Ol velî hastanuj rencine vâķıf olup pâdişâha câriyenuj marazın
'arz eyledüğün beyân ider.**

Ba'd-ez-ân 'azm-ı hużür-ı şâh idüp
Şâha andan şemmecik âgâh idüp

Didi budur buña tedbîr-i şavâb
Zer-geri ihzâr idesin bâ-şitâb

Zer-geri ol şehrden da'vet idüğ
Hil'at u zer gönderüp 'izzet idüğ

İşidüp sulţân hakîmüğ pendini
Cân u dilden tutdı anuj fendini

**Pâdişâh Semerķand'a elçiler gönderüp câriyenuj derdine
'ilâc için ol zer-geri da'vet itmesi beyânındadır.**

- 190 Şâh aña gönderdi bir iki resûl
Hâzıķ u zîrek idiler hem 'adûl
- Çün Semerķand'a gelüp iki emîr
Zer-gere sulţândan oldılar beşîr
- Didiler ey kâmil ustâ san'atuj
Fâş oldu her şehirde ķudretüğ
- Pâdişâh itdi seni ey bahtiyâr
Kendüye kıyumculıķa ihtiyâr
- İşte hil'at işte altun işte sîm
Varıcaķ sulţâna olursuj nedîm
- 195 Gördi zer-ger mâl u hil'at bî-şümâr
İtdi terk-i şehri ehl-i ihtiyâr

Şādmān girdi yola şāha gider
Bilmez anuñ cānuna şeh қаşd ider

Bindi nāzik atlara mesrūr u şād
Hūn bahāsın şandı devlet nā-murād

Nice kimse sefer ider ez-қаzā
Gider ayağıyla tā sū'ī'l-қаzā

Mülk ü 'izz ü devlet eyler ol hayāl
Dir 'Azrā'il aña *hūnā ta'āl*

200 Çünkü yoldan geldi ol merd-i ğarīb
Pādişāha anı iletdi tabīb

Şāha iletdiler anı nāz ile
Tā yana ol şem'a biñ niyāz ile

Şāh aña hayli ta'zīm eyledi
Maḥzen-i altunı teslīm eyledi

Didi şāha ol ḥakīm-i çāre-sāz
Cāriyeyi vir buña ey şāh-bāz

Tā kenīzek vaşl ile şihḥat bula
Āb-ı vaşlıyla ol āteş def' ola

205 Cāriyeyi aña virdi pādişāh
Şanki geldi bir yire mihr ile māh

Altı ay sürdiler anda zevḳ ü kām
Tā ki şihḥat buldı ol kız bi't-tamām

Şoñra bir şerbet virüp aña tabīb
Tā kızuñ öñinde eridi ğarīb

Hastelikden çün cemāli ḳalmadı
Duḥterüñ fikr-i vişāli ḳalmadı

Çünkü zişt ü nā-ḥoş oldu yüzi zerd
Duḥterüñ gönline yap yap oldu serd

- 210 Reng ü rüya olan 'aşk-ı bî-ķarār
 'Aşk olmaz olur āhır neng ü 'ār
- Kāş zer-ger 'ayb olaydı ser-be-ser
 Tā bu yolda virmeyeydi cān u ser
- Ķanlar aķıtdı cū gibi gözi
 Düşmen oldu cānına anuĶ yüzi
- Düşmen-i řāvūs oldu ziyneti
 Nice řāhuĶ ķatle bā'ış şevketi
- Didi ben ol āhüyüm kim behr-i nāf
 Dökdi bu şayyād benden hūn-i şāf
- 215 Ħayf ben ol dilküyüm kim pusudan
 Postı için öldüre bir ehrimen
- Yā ben ol fīlim ki zaĥm-i fīl-bān
 Dökdi ķanımı berāy-ı üstühān
- BaĶa bu gün oldu yarın aĶ'olur
 Ķanum olur mı heder ol da bulur
- Sāyesin dīvār ider gerçi dirāz
 Girü aĶa ric'at eyler bî-mecāz
- Bu cihān daĶ fi'lümüz gūyā nidā
 Bize rāci'dür nidālardan şadā
- 42b 220 Bunı didi virdi cānın bî-menās
 Ol kenîzek oldu 'aşķından Ķalāş
- Öliler 'aşķı degüldür pāydār
 AnuĶ için mürde olmaz bize yār
- Zinde 'aşķıyla dil ü çeşm ü beden
 Her zamān olmaķda tāze Ķonçeden
- 'Āşķ ol o zindeye kim bāķī ol
 Kim şarāb-ı cān-fezāya sākī ol

Anuñ ‘aşkın iste kim hep enbiyâ
Oldılar ‘aşkıyla anuñ evliyâ

225 Sen dime bize o şâha râh yok
Kim kerîme müşkil iş yok luḫfi çok

Naẓmî kuluḡa sen ey Rabb-i kerîm
Luḫf u iḫsân u ‘aṭâḡı kıl ‘amîm

Eyle anı maẓhar-ı zât u şıfât
Görine aḡa kemâhî kâ’inât

**Ol ṭabîb kuyumcıyı zehirlemek işâret-i İlähî ile olup hevâ-yı nefis ü
te’emmül-i fâsid ile olmadığın beyân ider.**

Zer-geri öldürmek ol ḫâzık ḫaḫîm
Ne ümîd ile idi ne ḫod zi-bîm

Ṭab‘-i şâh için degüldi bu ‘amel
Gelmiş idi emr-i Ḥaḫ ile ecel

230 Kesdi başını Ḥızır bir oḡlanuñ
Sırrını bilmez ‘avâmu’n-nâs anuñ

Aḡa kim Ḥaḫ’dan ola vaḫy u ḫiṭâb
Her ne söylerse olur ‘ayn-ı şavâb

Cân viren ḫatl eylese olur revâ
Desti anuñ nâ’ib-i dest-i Ḥudâ

Öḡine ḫo başuñ İsmâ‘il-sân
Şâd u ḫandân tıḡine vir bâş u cân

Şâd u ḫandân kıla cânuñ tâ ebed
Cân-ı pāk-i Aḫmed-âsâ *bâ-Aḫed*

235 Ol zamân ‘âşık çeker cām-ı şafâ
Kendü maḫbûbı elinde ḫatl ola

Şehvet için dökmedi bu kanı şâh
Bed-gümânlık idüp itme iştibâh

Bunu zannetme ola âlûdegî
'Aşk olur mı şafvet-i pâlûdegî

Anuñ için bu riyâzet bu cefâ
Sîmden tâ ayrıla 'aşk u cüfâ

Bil medâr-ı imtihân-ı nîk ü bed
Anuñ içündür sicille zer zebed

240 Olmasa ger işi ilhâm-ı İlâh
Yırtıcı bir kelb idi degüldi şâh

Pâk idi şehvetden 'ârî-i hevâ
Eyü itdi kem görindi şüretâ

Gemiği deldi Hızır çün baırda
Yüz dürüstlük var şikest-i Hızırda

Vehm-i Mûsâ itmedi fehm ü hayâl
Bu havâda uçma sen bî-perr ü bâl

Qırmızı güldür aña sen dime kan
Mest-i 'aqla dime Mecnûn-ı zamân

245 Hûn-ı mazlûmânı itse ol murâd
İsmiñi itmezdüm anuñ zıkr u yâd

Eşkiyâ medhiyle ditrer 'arş-ı Rab
Müttaqîyi bed-gümân eyler bu bâb

Şâh idi ammâ şeh-i âgâh idi
Hâş idi hâş-ı veliyyu'llâh idi

Böyle bir sulţân anı kim katl ider
Ol kişi baht u sa'âdetle gider

Fâ'ide görmese anı qahrda
Mağz-ı lutf-ı Hâk buni qaçan ide

250 Nişter-i haccāmdan ditrer şağır
Vālide bu ğamdan olur zevk-gır

Nīm cān olursa virür nice cān
Vehme gelmez luḫ ider ol mihr-bān

Evliyāyı kendüğe itme kıyās
Anları idrāk itmez bu havās

**Bu hikāye bir baqqālūñ tūḫsi dükkānında yağ döküp ol sebeble
tūḫi dilsüz olup söylemedügidür.**

Bir zamān var idi bir baqqāl ferd
Ḥoş şadā bir tūḫye mālīkdi o merd

Gözedürdi tūḫi dükkānı tamām
Söyler idi halka luḫ ile kelām

255 Nuḫ-i insān ile hoş nāḫı idi
Tūḫiler dilinde de hāzık idi

Ḥāce bir gün evine oldu revān
Tūḫiyi kodı nıgeh-bān-ı dükān

43a Bir kedi bir mūşa per-tāb eyledi
Bīm-i cāndan tūḫıcik beliḫledi

Şıçradı bir cānibe oldu revān
Gül yağı şışesini kırdı hemān

Geldi cūnkim Ḥāce evden muḫterem
Geçdi oturdu dükāna muḫteşem

260 Gördi yağ olmuş libās u her maḫal
Tūḫnün başına urdı oldu kel

Bir iki gün itmedi nuḫ u kelām
Merd-i baqqāl eyleyüp feryād-ı tām

Yoldı saçın şaḫalın didi dirīğ
Āfitāb-ı ni‘metümi tutdı mīğ

- Ellerüm kırılmış olsa ol zamân
Urmayaydum başına ben bî-emân
- Eyledi in'âm-ı dervîş ü gedâ
Tâ ki nuṭṭa ide o murğ-i hoş-şadâ
- 265 İki üç gün geçecek hayrân u zâr
Oturup dükkânda nevmîd-vâr
- Biş ğam u âlâma olup yâr u râm
Didi bu murğ ide mi âyâ kelâm
- Buṇa didüm ne ide ne eyleye
Tâ ki nuṭṭa gele tûṭî söyleye
- Cevlakî-i baş açığ yalın ayak
Başı kel idi anuṇ güyâ kabaḳ
- Geçdi gördi tûṭî anı söyledi
Bang urdı ey fulân dervîş didi
- 270 Neden ey kel kellere olduṇ emîr
Sen de yağ şisesi mi kırduṇ faḳîr
- Bu kıyâsından gülişdi ḥalk aṇa
Şandı kendü gibi ol'ehl-i fenâ
- Kendüñi pâkâne eyleme nazîr
Beṇzer imlâda egerçi şîre şîr
- Bu sebeble ḥalk güm-râh oldılar
Kim-durur abdâl-ı Ḥaḳ bilmediler
- Evliyâyı kendü gibi bildiler
Kendülerin enbiyâdan kıldılar
- 275 Didiler anlar beşer biz de beşer
Hem bizüm gibi olar da yir iḳer
- Bilmediler enbiyâ vü evliyâ
Oldılar râh-ı Ḥudâ'ya reh-nümâ

273a Kenarda "Geçdi anı tûṭî görüp söyledür" mısraı var.

İki arı bir çiçekden itdi fâl
Oldı birinde zehir birinde bal

Yidügi ahünuñ âb u kâh-ı hüşk
Oldı birinde necis birinde müşk

İki kâmiş bir mağalden şu içer
Anda olur bād-hevâ anda şeker

280 Nice yüz biñ böyle teşbîh ü mişâl
Farq var mâ-beynde heftâd sâl

Bir kişi nâr yir pelîd ü dūr olur
Ol birisi yir ser-â-ser nūr olur

Biri yir aña olur buhl u hâsed
Ol birisine olur ‘aşq-ı Ehad

Bu mağal münbit olur ötesi şūr
Bu ferîşte olur ol iblîs hūr

Her iki şüret bir olsa bî-şikâk
Cümle şular olur idi hoş-mezâk

285 Zevki olmayan ne bilsün ey fetâ
Tatlu şu nedür yâ-hod ne acı mâ

Mu‘cizeye sihri eyleme kıyâs
Mu‘cizeye mekr olur mı hîç esâs

Virdi Mûsâ`ya ‘aşâyı Müste‘ân
Hem getürdi çok ‘aşâlar sâhîrân

Ol ‘aşâyâ beñzemez bunlar velî
İki iş beyninde var farq-ı celî

Bu işüñ şoñunda var la’n u cüdâ
Ol işüñ hem âhîri raħm-ı Hudâ

290 Cengde maymün-ı tabî‘at kâfirân
Bil tabî‘at âdeme ider ziyân

Ne 'amel eylerse âdem dem-be-dem
Anı gördükde ider maymûn hem

Eyledüm âdem gibi eyler gümân
Farqını bilür mi ol istîze-cân

Biri li'llâh ider ol biri riyâ
Olur a'mâl-i mürâyî hep hebâ

Mü'mine uyar munâfık der-namâz
Mü'min itdükçe niyâz eyler o nâz

295 Hıacda oruçda namâz u hem zekât
İtmede mü'min münâfık bürd ü mât

Mü'min olur bürd ü gâlib 'âkıbet
Hem münâfık mât olur der-âhiret

43b

Gerçi işler iki kişi bir işi
Biri Mervî biri Râzî ey kişi

Her kişi kendü maqâmına gider
Kârına nâmına göre zevk ider

Mü'mine mü'min diseñ mesrûr olur
Nâmını diseñ münâfık hor olur

300 Nâm-i mü'min oldu zâtından habîb
Nâmı fi'linden anuñ oldu ğarîb

Mîm u vâv u mîm u nûn olmaz şerîf
Bilinür anuñla mü'min ey laţîf

Ger münâfık diseñ erbâb-ı nifâk
İstemez bu nâmdan itmez mezâk

Olmasa bu nâma düzah iştiqâk
Düzah itmezdi münâfıkla vifâk

Bedligi bu nâmuñ olmaz harfden
Acılığı âbuñ olmaz zarfdan

- 305 H̄arf z̄arf oldu aḡa ma'nā çü āb
Baḡr-ı ma'nā-yı sini *ümmü'l-kitāb*
- Oldı acı tatlu baḡruḡ ey cüvān
Ortasında *berzaḡun lā-yebḡiyān*
- İkisinüḡ aşlı birdür bī-gümān
İkisinden de geç aşla ir hemān
- H̄ālīş altun ḡalb altuna 'ayār
Oldı meḡek bī-meḡek yoḡ i'tibār
- Her kimüḡ cānına ḡodı H̄aḡ meḡek
O bilür nedür yaḡın ne reyb ü şek
- 310 Geḡzine şıçrasa kişinüḡ ḡa'ām
Çıḡmaduḡça eylemez ārām-ı tām
- Niçe biḡ loḡmada bir ḡār-ı ḡaḡır
Olsa anı farḡ ider ḡiss-i debīr
- ḡiss-i dūnyā bu cihāna nerdübān
ḡiss-i dīnī nerdübān-ı āsmān
- Şiḡḡati bu ḡissüḡ olur her ḡabīb
Şiḡḡati ol ḡissüḡ oldu bil ḡabīb
- Buḡa şıḡḡat oldu ma'mūrī-i ten
Şiḡḡat ol ḡisse ḡarābī-i beden
- 315 Baḡtlu ol kim aḡa 'aşḡ ola me'āl
Terk ide o ḡānmān u cān u māl
- Cān yolunda cismini vīrān ide
Şoḡra ol vīrāmī ābādān ide
- Genc-i māl içün o kim evin yıḡar
Mālı alup evini zībā yapar

305b "O, katımızda bulunan Ana Kitap'ta (levh-i mahfuzda) mevcut...", Zuhruf, 4.

306b "Birbirine geçip karışmazlar", Rahmān, 20.

- Şuyı kesüp ırmağı pāk eyleyen
Şoğra şalar âb-ı pāk-i sim-ten
- Eti yarup çıkarırlar demreni
Şoğra lahm-ı taze bitürür teni
- 320 Kāl'ayı alınca eyerler hārâb
Şoğra yaparlar nice yüz burc u bâb
- Bilinür mi keyf-i ef'âl-i Hudâ
Didügüm didüm zarüretle saña
- Gâh iderüm kâr gâhî zıdd-ı kâr
Kâr-ı dінде 'aql olur hayrân u zâr
- Öyle hayrânî degül kim dür ider
Öyle hayret belki garq-ı nür ider
- Birinüñ yüzi cenâb-ı hâzrete
Birisinüñ kendüsine keşrete
- 325 Her-kese eyle nazar hıfz it özi
Ola ki hıdmetle bileydüñ yüzi
- Çünki çok iblîs-i âdem-rüy var
Alma her kişiden el bey'at-medâr
- Bil ki şayyâd urıcağ bāng u şafîr
Aldadur çok kuşları ol murğ-gîr
- İşidicek şıklığı murğ-i faķîr
Cinsi zan idüp olur dâma esîr
- Harf-i dervîşi uğurlar merd-i dün
Sâde-dillere ider anı füsün
- 330 Kâr-i merdân-ı Hudâ rû-şen olur
Kâr-i dünân hîle-i Bîjen olur
- Yüñden arslanı yaparlar behr-i māl
Bü Müseylem'e laķab Aħmed muħâl

Bü Müseylem'e laķab kezzāb olur
İsm-i Aķmed hem ulū'l-elbāb olur

Mihr-i Őahbā-yı İlahī müşk-i nāb
Bāde-i mey-ķāneden olur 'azāb

Eyleme ser-mest-i taķlīd ü hevā
Naźmī'yi ķıl mest-i tahķīķ ey Hūdā

**Ol Yahūdī pādīŐāhınuķ ħikāyetidür ki kendü milletine
ta'aŐşubdan NaŐrānileri ķatlı ider idi.**

- 44a** 335 Var idi bir Őeh Yahūdī zulm-ķū
Düşmen-i 'İsā vü NaŐrānī 'adū
- Dīn-i 'İsā 'ahdi idi ol zamān
Mūsā cān-ı 'İsā ol 'İsā'ya cān
- Rāh-ı Hāķ'da Şaşı idi ķünkü Őāh
Bir vücūda iki itmiŐdi nigāh
- Didi ustā Şaşı ħıdmetķāra sen
Var ķötür bir Şişe vardur odadan
- Didi oĝlan Şişe iki bī-mürā
ĶaņıŐını getürem ustā Őaņa
- 340 Didi ustā Şişe birdür ey ĝulām
Aķvel olup virme aņa iki nām
- Didi ey ustā baņa ta'n eyleme
Ustā didi ķır birini söyleme
- Birini ķırduķda ĝördi ĝayrı yoķ
ĶıŐm ile Şaşı olanlar ķatı çoķ
- Bir ŐiŐeyi ķünkü iki ĝördi ol
Birini ķırduķda hep itdi ufül
- ĶıŐm u Şehvet kişiyi aķvel ider
Ķoĝrı rūķı egri vü mubdel ider

345 Çün ğarâz gele hüner meslûb olur
Göz gönjûlden ğâfil u maĥcûb olur

Çünkü kâğî rüşvete vire karar
Zâlim ü mazlûma itmez i'tibâr

Pes 'inâd ile o şâh-ı kıaltabân
Öyle aĥveldür ki yâ Rabb el-emân

Öldürüp mü'minleri hep bî-günâh
Oldı güyâ dîn-i Mûsâ'ya penâh

Ol Cühüdiler şâhunun vezîri pâdişâha ta'lim-i mekr itdügidür.

Bir vezîri vardı anuĝ işve-dih
Kim murâd itse şuya bağlar girih

350 Didi tersâlar idüben hıfz-ı cân
Dînlerini senden iderler nihân

Yok yire kıatl eyleme kim sûd yok
Dînde zîrâ büy-i misk ü 'ûd yok

Gizlü sırdur dîne olur yüz ğılâf
Zâhiri senüĝ gibi içi hilâf

Şeh vezîre didi yâ tedbîr ne
Buĝa mekr ü çâre vü tezvîr ne

Olmaya Naşrânî 'âlemde 'iyân
Dîn-i 'İsâ olmaya zâhir nihân

355 Didi şâhum kes kıulaĝum elümi
İt ğazâbla bu işi yar dilümi

Çek beni hem dâra bî-çün ü çerâ
Şoĝra bir kimse şeffî olsun baĝa

Bu işi it reh-güzâr-ı 'âmda
Çâr-şûda eyle şubĝ u şâmda

Şoĝra sür bir şehre beni eyle dūr
Tâ ki idem anlara biĝ şerr ü şūr

Ol vezîr Naşrânîlere eyledügi telbîs beyânındadır.

Gizlüce ben diyeyim Naşrâniyem
Ol Hudâ bilür benüm hâlümü hem

360 Oldı vâkıf şâh çün İmânuma
Çaşd itdi ol mi'âd-ı cânuma

Diledüm dînüm idem şehden nihân
Dînin anuğ idem izhâr u 'iyân

Şâh duydu 'âkıbet esrârımı
Diñlemez oldı benüm güftârımı

Didi sözüñ igne gibi nânda
Hem dilüñden pencere var cânda

Gördüm ol pencereden ben cânuğı
Hâlüñi bildüm işitmem kâlüñi

365 Cân-i 'İsâ olmasa çâre başa
Ol Cühüd eylerdi biñ dürlü cefâ

Cân u başum virürem 'İsâ için
Anı minnet bilürem dimem niçün

Cânı 'İsâ'dan dirîğ itmem velî
Vâkıfum dînine 'ilmine celî

Hayf olur başa kim ol dîn-i pāk
Ola cāhiller arasında helāk

Haqq'a olsun şükr hem 'İsâ'ya tā
Olmışım ben dîn-i Haqq'a reh-nümâ

370 Ol Cühüd u dînini terk eyledüm
Belüme zünnârı şimdi bağladum

Devr devr-i 'İsi'dür ey tâlibân
İşidüñ esrâr-ı dîni râyegân

Çün vezîr ol şâha bu mekri didi
Gitdi gönliñden be-küllî ğuşşası

Didügi işleri itdi aña şâh
Halk buña oldı hayrân u tebâh

Sürdi Nasrânîler içre itdi dâm
Ol da halkı da^cvete itdi kıyâm

Naşârâ'nuñ mekr-i vezîri kabûl itmeleri beyânındadır.

375 Nice yüz biñ merd-i tersâ süyine
Yapça yapça derilüp hep küyine

Gizlice anlara eyledi beyân
Sırr-ı *İncî* ile zünnârı ^ciyân

Zahiren ol vâ^ciz-i aḥkâm idi
Lîk bâḫında şafîr ü dâm idi

Anuñ içün ba^czı aşḫâb-ı Resûl
Şordılar andan ne mekr-i nefsi-i ğül

Söyle ne ḫîle ğarâz eyler nihân
Ol ^cibâdât ile ihlâşla ^ciyân

380 İtmediler faẓl-i tã^câti su'âl
^cAyb-ı zâhir oldı anlara muḫâl

Mekr-i nefsi zerre zerre mü-be-mü
Bilmiş iken şübhesüz anı kamu

Mû-şikâfân-ı şaḫâbe ol zamân
Oldılar bu vâ^cdan hayret-künân

Nazmî'ye yâ Rab luḫfuñ eyle ḫâş
Nefs elinden ol za^cîfi it ḫalâş

Naşârâ'nuñ ol vezîre tâbi^c olması beyânındadır.

Virdiler Tersâlar aña dil tamâm
Ne ola taḫlîd-i bî-cây-ı ^cavâm

385 Ekdiler câna maḫabbet toḫmını
Şandılar kim nâ^cib-i ^cİsâ anı

O hemān Deccāl idi a^cmā la^tin
Ey Hūdā yetiş bize sensin mu^tin

Nice yüz biñ dām vardur ey Hūdā
Çuş gibi bizse ħariş ü bī-nevā

Her nefes bir tāze dāma mübtelā
Oluruz olsağ da^canķā yā hümā

Sen idersiñ dā'imā bizi ħalāş
Biz iderüz yine bir dāmı menāş

390 Biz bu anbāra çoruz buğday dilā
Cem^c olan buğday olur hep hebā

Biz niçün fikr itmezüz tā hüş ile
Bu zarar buğdaya mekr-i müş ile

Delmede anbārumuz bizüm şıçan
Fenn-i müş ile ħarāb anbār-ı cān

Evvel ey cān def^c-i şerr-i müş kıl
Şonra buğday cem^cine sen cüş kıl

Ne buyurdi işit ol şadr-ı şudür
Bil namāz olmaz illā bi'l-ħuzür

395 Olmasa anbārda müş-ı dağal
Çırķ yıllık kanı buğday-ı^c amel

Azar azar şıdķ her rüz-ı vefā
Niçün olmaz cem^c der-anbār-ı mā

Āhen [u] çakmağdan āteş kim çıkar
Çav kabül idüp anı cāna çeker

Līk bir ħırsız karanlıkda nihān
Barmağın āteşler üzre çor hemān

Söndürür āteşleri itmez ferāğ
Tā ki yanmaya felekde bir çerāğ

400 Her qademde olsa yüz biş dām eger
Sen bizümle olıcağ kim ğam çeker

Çün °ināyātūñ bize ola muqīm
Ol ħarāmīden kim eyler ħavf ü bīm

Dām-ı tenden her gice ervāhumuz
Qurtarırsıñ qoparup elvāhumuz

Bu qafesden qurtılır her gice cān
Fāriğ ü āzāde bī-qayd-i cihān

Ehl-i zindān ħabsi bilmezler gice
Ehl-i devlet devleti bilmez nice

405 Gice yoğ efkār-ı nef° ü hem ziyān
Yoğ ħayāl-ı bu falān u bu filān

Ħāl-i °arif böyledür ey pāk-zād
Hem rükūdün didi Ħağ itme °inād

Ħāl-i dünyādan uyurlar rüz u şeb
Nitekim ħāme döner der-dest-i Rab

Ol ki görür ħāmeyi görmez eli
Zanneder ħāmeyle bu fi°l-i celī

Şemmecik bu ħālden gösterse Ħağ
Ħ°āb-ı ħissīye var[ır]lar cümle ħalğ

410 Cānları şaħrā-yı bī-çūna gider
Rūħ u tenleri olur āsūde-ser

45a Çünki nūr-ı şubħ ide °arz-ı cemāl
Kerkes-i zerrīn-i gerdün aça bāl

Pür-şadādan girü dām içre çeken
°Adl u dāda cümleyi çeken çü sen

Fāliqū'l-işbāħ İsrāfīl-vār
Şüretine her-kesi eyler sipār

406b "...uykuda oldukları halde...", Kehf, 18.

- Münbasıt ervâhı tenle habs ider
Her teni yüklü ider bār-i diger
- 415 Cān atından egeri aldı çü o
Sırr-ı en-nevmu ahu'l-mevt oldu bu
- Gündüz anuñçün götürür girü Haq
Ayağına qoya anuñ bend-i tavq
- Girü ol şahradan ol perverdigār
Götürür otlakdan anı zır-bār
- Kaş çün Aşhāb-ı Kehf olsa bu rüh
Yā-hod itse hıfz çün keşti-i Nüh
- Tā ki tūfān-ı belā-yı hüşdan
Qurtula-y-ıduq bu dil bu hüşdan
- 420 Ey nice Aşhāb-ı Kehf ü 'ārifān
Hem-nişinüñ hem-demüñdür bu zamān
- Ġār anuñla yār eyler o sürüd
Mühr urılmış çeşmüñe ammā ne sūd
- Şeyh Muhammed Nazmī** kuluñ ey Hudā
Eyle rüh-i evliyāya āşinā

Halife Leylā'yı gördükde begenmedügi beyānındadır.

- Didi Leylā'ya halife ey nüfeys
Senüñ 'aşkuñla mı Mecnün oldu Qays
- Ġayriden hüsnüñ degül efzün u cüş
Didi sen Mecnün degülsin ol hamüş
- 425 Uyanıq olan ziyāde uyhuda
Uyanıq da uyhuda hem qayguda

415b "Uyku ölümün kardeşidir.", Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâ'id ve Menbau'l-Fevâ'id*, 5/69; Aclunî, C. 2, s. 329.

Haqla uyanıķ degül çün cānumuz
Uyanıķlık bendümüz zindānumuz

Cān hayālün dimesün yir her zamān
Fıkr-i havf u sūd u hırmān u ziyān

Çomadı cānda şafā vü luḫf u fer
Hem idemez āsmān üzre sefer

O kişi uyḫudadur ki her hayāl
Aḫa maḫlab ola eyle aḫa fāl

430 Dīvi çün kim gördi ḫūrī-ves be-ḫ'āb
Şehvetinden aḫa dökdi hayli āb

Nesli toḫmın şūra ekdi bī-me'āl
Kendüye geldükde gördi yoķ hayāl

Başı aḫrır oldu teni hem pelīd
Āh o şüretten geh olur nā-bedīd

Bir kuş olsa gökyüzünde cilveger
Yirde anuḫ gibi bir kuş devr ider

Ebleh ol zıllı şikāra sa'y ider
Yorulınca anuḫ ardınca gezer

435 Bī-ḫaber kim bu o murḫuḫ sāyesi
Bilmedi kim ḫanda aşlı dāyesi

Sāyeye atar ḫamu oḫların o
Tīr-keşini ḫālī eyler cüst ü cū

Çalmaz anuḫ tīr-keş-i 'ömründe tīr
Zıll-ı şayda yelenün cismi erir

Sāye-i Yezdān'ı bulsa dāyeden
Çurtara anı hayāl u sāyeden

Sāye-i Rabb-i raḫīm ol bendedür
Ölmiş 'ālemden anuḫla zindedür

- 440 Dāmenin tīz tut anuḡ kim bī-gümān
Görmeyesin fitne-i āhīr-zamān
Keyfe medde'z-zille naḡş-i evliyā
Nūr-ı mihr-i Ḥaḡḡ'a olur reh-nümā
Bu yola gitme o olmazsa delīl
Lā uḡibbi'l-āfilīn didi Ḥalīl
Sāyeden şems-i ḡaḡīḡīye yetiḡ
Dāmen-i şeh Şems-i Tebrīz'e yapıḡ
Bilmedüḡse sen ne rāh-ı 'urs u sūr
Gel ziyā'ü'l-ḡaḡ Ḥüsāmü'd-dīn'e sor
- 445 Tutmaya bu yolda boḡazın ḡased
Kim ḡasedle oldu şeyṡān ṡard u red
O ḡasedden eyledi Ādem'den 'ār
O sa'ādet ile itdi kār-zār
Bil ḡaseddür bend-i rāh-ı evliyā
Kimde kim yoḡdur ḡased devlet aḡa
Bu cesed beyt-i ḡaseddür bī-gümān
Hem ḡasedden oldu vīrān ḡānedān
Çün ḡased evi cesed oldu velīk
Bu cesedi pāk ider Allāh nīk
- 45b** 450 *ṡahhīrā beytī* beyān-ı pākīdür
Genc-i nūr gerçi ṡılısmı ḡākidür
İtme pākāna ḡased ey merd-i rāh
Tā ḡasedle olmaya ḡalbūḡ siyāh
Ol ḡubār-ı pāy-ı merdān-ı Ḥudā
Şaḡ ḡased başına ṡopraḡ hem-çü mā

441a "...ḡölgeyi nasıl uzattıḡımı...", Furkan, 45.

442b "...batanları sevmem...", En'am, 6.

450a "...evimi temiz tutun...", Bakara, 125.

Nazmî'yi pāk it ḥasedden Rabbenā
Eyle ahlâķuñla anı müctebā

Vezîrûñ ḥasedi beyânındadır.

Ol vezîrle çün ḥased toğdı bile
Ėulađını burnını virdi yile

455 Maķşadı niş-i ḥasedle ide çāk
Nice miskîn zehresin cânın helāk

Kim ḥasedden ķoparırsa bir burun
Kendü burnın ķulađın kesdi o dñn

Bĩnĩ oldur ki duya ol bir ķoku
Bũy aña bir cânibe aça ķapu

Her kimüñ ķoķusu yoķ ma'nāsı yoķ
Bũy bũy-ı dĩndür kim zevķi çoķ

Kim ki ķoķu duydu şükrin itmedi
Kāfir-i ni'met olup burnın yedi

460 Şükr eyle şākirāna bende ol
Anlaruñ öñinde öl pāyende ol

Reh-zen olma çün vezîr-i bed-şıfat
Virme halka ruḥşat-ı terk-i şalāt

Nāşıñ-ı dñn idi ol kāfir vezîr
Mekr idüp ḥelvāya ķodı acı sır

Naşārā'nuñ ḥāzıķları vezîrûñ mekrini fehm eyledükleridür.

Sözlerinden ehl-i zevķ ü ḥũşyār
Gördi bir lezzet içinde acı var

Nükteler söyler ki her bir ḥarfi ķahr
Kim cül-āb-ı kand ile ālüde-zehr

465 Zāhiren dirdi 'ibādet eyleñüz
F'îl ile dir istirāhat eyleñüz

Zâhiren aqçe beyâz u hem cedîd
Elün eşvâbuñ qarardur çün hadîd

Qırmızı yüzlü şererdür gerçi nâr
Hep siyeh-kârîdür aña fi'l ü kâr

Yıldırımıñ nûr gerçi şüreti
Göz kamaşdurmağ anuñ hâşiyeti

Kim ki câhil ğayr-i şâhib-zevğ idi
Sözi anuñ gerden[in]de tavğ idi

470 Altı ay miqdârı ba'd-ez-nefy-i şâh
Ol vezîr oldı Naşârâ'ya penâh

Dîn ü dil virdiler aña hep mekân
Emrine hükmine virdi halk cân

Şâh ol reh-zen vezîre gizlü haber götürmesidür.⁵⁴

Gönderüp ol şâha şâh aña haber
Şâh aña tutmuşdı güneş ü kamer

Yazdı gönderdi şeh ey muğbil vezîr
Vaqt oldı olasıñ baña beşîr

Didi şâhum sa'yim oldur ser-be-ser
Dîn-i 'İsâ'da koyam ben fitneler

Qavm-i Nasârâ on iki sıbt ve fırqa olması beyânındadır.

475 Qavm-i 'İsâ itselerdi dâr u ğîr
Hâkim idi anlara on iki mîr

Her fariğüñ bir emîri var idi
Ol fariğ ol mîre hıdmetkâr idi

Qavmi ile on iki mîr-i kebîr
Olmış idi bende-i mekr-i vezîr

⁵⁴ Başlık kenarda yazılmıştır.

İnanurlardı anuñ güftârına
Hep uyarlardı anuñ reftârına

Her beg öñinde anuñ her vaqt u ân
Emr ideydi cümlesi virürdi cân

Vezîrûñ aḥkâm-ı İncî'i taḡlîḡ ü taḥlîḡ itmesidür.

- 480 Her birine virdi bir tûmâr o ḥar
Yazdı her tûmârda naḡş-i diger
- Her birinüñ oldı aḥkâmı diger
Biribirine muḥâlîf ser-be-ser
- Birine yazdı riyâzât ile cû'
Tevbe anda rûkn idi şarḡ-ı rücû'
- Yazdı birinde riyâzet hep hebâ
Bu yola lâzım olan cûd u 'aḡâ
- Yazdı birinde ki cû' u cûd-ı ḥalḡ
Şirkdür sizden bilâ-şek nezd-i Ḥaḡ
- 485 Ğayr-i teslîm ü tevekkül bî-keḡâm
Cümlesi ḡamda şafâda mekr ü dâm
- 46a Ḥıdmeti vâcib dimiş birinde hem
Eyleyen fikr-i tevekkül müttehem
- Birisinde emr ü nehy-i Kirdḡâr
'Aczümüz şerḡine anuñ behr-i kâr
- Tâ ki 'aczümüz ḡörevüz râyegân
Ḳudret-i Ḥaḡḡ'ı bilevüz ol zamân
- Birisinde yazdı 'acz oldı vebâl
'Acz küfr-i ni'met oldı hem ḡalâl
- 490 Ḳudretüñi ḡör odur luḡf-i Ḥudâ
Ḳudretüñi ni'met-i Ḥaḡ bil şehâ

488 ḡörevüz D: Metinde "ḡöreyüz" / bilevüz D: Metinde "bileyüz" şeklindedir.

Birisinde bu ikiden kıl güzār
Büt olur her görmiyen itme nazar

Birisinde şem'i şöndürmek yamān
Kim nazar oldu bu cem'e şem'-sān

Çün nazardan geçesin ey merd-i dīn
Şem'-i vaşlı gice söndürdün hemīn

Ol birinde şem'i söndür itme bāk
Göresin nice 'ivaz ey merd-i pāk

495 Şem'i söndür tā ki cān efzūn ola
Şabr ile Leyl'iñ saña Mecnūn ola

Terk-i dünyāyı kim eyler ihtiyār
Aña dünyādan gelür her ne ki var

Birisinde Hāq ne kim virdi saña
Görinür evvel saña hūb hoş-liķā

Ol saña āsāndur anı it kabūl
Virme zaḥmet kendüye itme nükūl

Anı alma idi birinde cevāb
Ger kabūl idesiñ olduñ redd-i bāb

500 Muhtelif yollar kıatı āsān olur
Her kişiye milleti ḥod cān olur

Hāq müyesser itdügi hep olsa rāh
Her Cühūd u Gebr olurdu dīnde şāh

Birisinde her ne müyesser saña
Ol ḥayāt-ı dil olur cāna ğidā

Zevķ-i ṭab'uñ geçdi çün oldu tebāh
Şüre yir gibi bitürmez bir giyāh

Hāşılı olur peşimānī anuñ
Şatılacaķ kıaldı ḥusrānī anuñ

- 505 Ol müyesser olmaz ender 'âkıbet
Nâm olur aña mu'asser 'âkıbet
- Sen müyesser ne mu'asser ne eger
Bildüj ise yüzlerine kııl nazar
- Birisinde dimiş üstâd it taleb
'Âkıbet-bîn iste isteme haseb
- 'Âkıbet-bînz didiler her milel
Oldılar lâ-büd zelîl ü bed-'amel
- 'Âkıbet-bînlık kolay olaydı şâf
Dînde olmazdı bu deñlü ihtilâf
- 510 Ol birinde sensin üstâd ey keyâ
Anuñ için olduñ üstâd-âşinâ
- Suñre-i merdân olma âdem ol
Kendüñi bil olma hayrân yolu bul
- Birisinde de dimiş bu cümle bir
İki gören kişicik şaşu faķır
- Ol birinde yüz bir olmaz bî-hilâf
Bunu diyen oldu mecnûn bî-güzâf
- Her biri bir kıavl kim zıdd-ı diger
Bir olur mı hîç zehr ile şeker
- 515 Geçmeyince zehr ü sükkerden kişi
Gülşen-i vahdetde yok anuñ işi
- On iki tûmâr-ı hayret-efkeni
Yazdı ol dîn-i Mesîh'üñ düşmeni

Bu ihtilâf şüretde rû-şen olup haķıkatde olmaduğın beyân ider.

Bilmemiş yek-rengî-i 'İsâ'yı o
Yok hum-ı 'İsâ'dan anda fi'l ü hû

Câme-i şad-reng o küpden bî-mürâ
Sâde vü bî-reng olurdu çün şabâ

- Olmaz ol yek-rengi kim virür melâl
Belki ol çün mâhî vü âb-ı zülâl
- 520 Gerçi kurunuñ hezârân rengi var
Çuri ile balıguñ hem cengi var
- Mâhî nedür bañr nedür fî'l-meşel
Beñzeye tâ mâlike 'azze vü cel
- Nice biñ deryâ vü balıñ der-vücüd
Eyler ol ikrâm u cûda hep sücüd
- Çok 'aâ yağmurları bārân ola
Ol sebeble bañr dūr-efşân ola
- Doğmaludur şems-i luñfi bî-hisâb
Çarıña tâ bañr-ı cüd ile seħâb
- 46b** 525 Pertev-i zâtına mañhar oldu tîn
Dânededen ħâşıl vire rüy-i zemîn
- Ne ekerseñ yir aña olur emîn
Ekdüğüni bitürür saña zemîn
- Bu emânet oldu añ'aşl u nijâd
Toğdı zîrâ aña mihr-i 'adl ü dâd
- Ħağ nişânın virmedükçe nev-bahâr
Ħâk itmez sırlarını âşikâr
- Bir cemâda gör ki viridi ol cevâd
Hem ħaberler hem emânet hem sedâd
- 530 Bir cemâdı eyleyen fañlı ħabîr
'Âķilânı eyledi ħahrı ħarîr
- Bunı dirdüm cân u dilde cüş yok
Kime diyem dünyede bir güş yok
- Çanda varsa güş andan oldu çeşm
Çanda varsa seng andan oldu yeşm

525a Metinde bu mısra düzeltilmiş ve kenarda yazılmıştır.

Kîmiyâ-kâra ne şeydür kîmiyâ
Mu'cize-baḥşâ ne olur sîmiyâ

Bu şenâ benden olur terk-i şenâ
Bu vücûda dâldur varlık ḥaḫâ

535 Varlığı öñinde yok cümle vücûd
Varlık öñinde anuñ kûr u kebûd

Olmasa kûr andan olurdu fenâ
Germî-i mihre olurdu âşinâ

Ta'zietden olmasaydı ol kebûd
Buz gibi toñmaz idi her bir vücûd

Bu mekrde vezîrûñ ḥasâreti beyânındadır.

Şeh gibi nâ-dân u ğâfildi vezîr
Pençeleşdi Rabb-i kâdirle ḥaḫîr

Öyle kâdir kim 'ademden âdemi
Hem yaratdı nice yüz biñ 'âlemi

540 Yüz bunuñ gibi cihân peydâ ola
Çünkü çeşmüñ kendüñi bînâ ola

Saḡa nisbet bu cihân ğâyet kebîr
Pîş-i kudret zerreden daḡı ḥaḫîr

Cânuñuz ḥabsi degüldür bu cihân
Sa'y idüñ aḡa k'odur şahrâ-yı cân

Bu cihân maḫdûd yokdur aḡa ḫad
Naḡş u şüret oldu ol ma'nâya sed

Nice yüz biñ nîze-i Fir'avn-ı pest
Bir 'aşâ-yı Mûsâ'dan oldu şikest

545 Nice yüz biñ ṭbb-ı Câlînûs hem
Ol dem-i 'İsâ'ya nisbet derd ü ğam

Nice yüz biñ defter-i eş'âr var
Oldı ol ümmîye nisbet cümle 'âr

Böyle bir gâlib Hudâ'ya cânını
Virmeye mi olmayan âgâh denî

Tağ gibi çok göñül kopardı Hâk
Urdı çâpük kuşlar ayağına kaç

Olmadı fehm ü zekâ râh-ı Hudâ
İnkisâr oldu medâr-ı her 'aâ

550 Çok hazîne fikr idüp bucağ kazan
Ol hayâl-endîşe kaldı renc-i ten

Gâv kimdür olasin şağal aña
Hâk nedür kâh olasin ey giyâ

Yüzi qar'oldı zinâdan bir zenüñ
Zühreyi mesh eyledi şağın tenüñ

Bir zeni zühr'eylemek mesh-i beden
Hâk u gil kalmağ degül mi mesh-i ten

Olmış iken âsmânda rûh u dil
Kalduñ esfelde dirîgâ âb u gil

555 Esfeline kendüñi mesh eylemek
Olmış iken reşk-i maşsüd-i melek

Gör bu meshi eylemek neden niçün
Bu mesih ol meshe nisbet pest u dün

Necme çapduñ himmet atın ey keyâ
Añlamaduñ âdem-i mescûdı yâ

Bil ki Âdem-zâdesiñ ey nâ-ğalef
Niceye dek pestligi bildüñ şeref

'Âlemi tutmağ dilersiñ ser-te-ser
Dolduram dirseñ cihâni ey püser

560 Qar olsa cümle 'âlem ser-be-ser
Mihir anı bir nazra ile mahv ider

Yüz anuḡ gibi vezîrûḡ vizrini
Bir şererle Ḥaḡ ider ifnâ denî

Ol taḡayyül çeşmesin ḡikmet ider
Ol zehirler 'aynını şerbet ider

Ol gümân-engîze ḡalḡ ider yaḡîn
Hem maḡabbet bitürür esbâb-ı kîn

47a Nârî İbrâḡim'e ol gülzâr ider
Ḥavfî rûḡa râḡat u dergâḡ ider

565 Bî-sebeb kârında ben sevdâyi'em
Hem ḡayâlinde çü sofestâyi'em

Vezîrûḡ kavm-i Naşârâ'yı idlâl için mekr-i aḡer peydâ itmesidür.

Ol vezîr oldı yine bir fitne-kâr
Va'zı koyup itdi ḡalvet ihtiyâr

Nâr-ı şevḡa yaḡdı aḡbâbın hemîn
Niçe günler oldı çün ḡalvet-güzîn

Ḥalḡı mecnûn eyledi şevḡı anuḡ
İftirâḡ u şoḡbet u zevḡı anuḡ

Yalvarup zârîlik itdiler aḡa
Olmış idi ol riyâzetden dü-tâ

570 Bize sensüz yoḡdurur nûr u sürür
Bî-'aşâ nice olur aḡvâl-i kûr

Luḡf idüp Allâḡ için ey muḡtedâ
Şoḡbetüḡden eyleme bizi cüdâ

Biz çü tıfluz sen bize dâye şehâ
Üstümüzden säyeḡi itme cüdâ

Didi cânım sizden olur mı cüdâ
Lîk taşra çıḡmaḡa yoḡdur rızâ

561a vezîrûḡ D: Metinde "vezîri" şeklindeidir.

Geldiler beyler şefa'ât itdiler
Hem mürîdân hayli minnet itdiler

575 Bize ne bed-bahtlıktur ey kerîm
Dîn ü dilden kalmışuz sensüz yetîm

Sen bahân'itdükçe biz ey hüşmend
Süz-ı dilden eylerüz biñ âh-ı serd

Hüy idindük sözlerüñ güş itmege
Hikmetüñ südini hem nüş itmege

İtme bu cevri bize Allâh için
Hayrı te'hîr eylemeñ bilsek niçün

Göñlümüzi cümlemüz virdük saña
Sensüz olur hâşilumuz hep hebâ

580 Kıruda balık gib'olduk muztarib
Bendi kaldur şuyı şal it münşa'ib

Saña benzer kimse yok 'âlemde pes
Bize Allâh için ol feryâd-res

Vezîrûñ mürîdleri def' itmesi beyânındadır.

Didi anlañ ey sözüñ râğıbları
Va'z u güftâr-ı zebân tãlibleri

Penbeyi bu güş-ı hâdden def' idüñ
Bend-i hissi çeşmüñüzden ref' idüñ

Sır kulağı penbesidür güş-i ser
Şağır olmazsa bu güş olur o ker

585 Hiss ü güş u fikri ol kim terk ide
İrci'î kavli-i kerîmin işide

580b münşa'ib D: Metinde "münşağib" şeklinde yazılmıştır.

585b "...dön...", Fecr, /28.

Uyanıklıkda iderseñ güft ü gü
Uyhu sözünden alur mısuy çoğu

Seyr-i zâhir kavlı u fi'l-i ğâfilân
Seyr-i bâtın oldu fevķ-i âsumân

Hiss-i huşķı gördi huşķiden toğar
‘İsâ-i cân itdi deryâda karar

Cism-i hâķî kıriya eyler sefer
Seyr-i cân deryâ-yı eyler reh-güzer

590 Kırlıkda çünkü ‘ömr itdi güzeşt
Gâh tağda geh deñizde gâh deşt

Kanda itdün âb-ı hayvâmı taleb
Kanda olur mevc-i deryâ şaķķ ‘aceb

Mevc-i hâķî vehm ü fehm [ü] fikrümüz
Mevc-i âbî oldu maħv u sekrümüz

Bunda olan mest oldu anda dūr
Kim ki bunı gördi anda oldu kūr

Güft ü güy-ı zâhiri oldu ğubâr
Eyle bir müddet sükût u huşdâr

Mürîdler tekrâr vezîre “Halveti terk eyle” diyü recâ itmeleridür.

595 Didiler ey pîr ‘illet eyleme
Bu firîb ü cevri bize söyleme

Bâr-ğire tākatince bâr ço
‘Acizâne kudretince kâr ço

Her kuşuñ kadrince olur loķması
Her kuşuñ incîr olmaz tu‘mesi

Ŧıfla süd yirine etmek virseler
Ŧıfl-i miskîni ol etmek katlı ider

Çünkü sonra dişleri bite hemân
Kendü tâlîb olup ister laħm ü nân

- 600 Kuş kanadı bitmeden uçsa eger
 Yırtıcı kedi anı tu' me ider
- 47b Çün kanadı gele uçar kendü hem
 İstemez şıklık tekellüf eyü kem
- Dîv ü şeytânı ider nuḡkuḡ hamûş
 Kulağumuzu sözüñ itmez mi hûş
- Nuḡka gelseñ hûş olur hep gûşumuz
 Huşkumuz baḡr olur olsañ sen deñiz
- Senüñ ile ḡak bize gökden ey
 Ey münevver senüñ ile cümle şey
- 605 Sensüz olsaḡ bu felek üzre zālâm
 Sensüz ey meh bu felek bize ḡarâm
- Şüret-i rif'at ki bu eflâkedür
 Ma'na-i rif'at revân-i pâkedür
- Şüret-i rif'at berây-ı cismdür
 Cismler ma'nâya nisbet ismdür

Vezîrûñ mürîdlere “Ḥalveti terk itmeme” diyü cevâb virmesidür.

- Didi şoḡbetlerüñüz itmeñ keşîr
 Pendüm olsun cânlarda cây-gîr
- Ben emînem müttehem olmaz emîn
 Ger dir isem âsmâna ben zemîn
- 610 Kâmil isem kâmile inkâr ne
 Nâḡış isem zaḡmet ü iḡrâr ne
- Ḥalveti terk eylemem ey ḡalibân
 Anuḡ için k'oldı şuḡlum ḡâl-i cân

605a Bu mısra kenarda yazılmıştır.

Mürîdlerün halvet-i vezîre tekrâr i'tirâz itmeleridür.

Didiler kim ey vezîr inkâr yok
Sözümüzde ta'ne-i ağıyar yok

Lîk gözyaşı firâkıdan revân
Âh-ı cāngâh olmada dilden 'ıyân

Dâyesiyle eylemez ma'sûm ceng
Söyler ammâ ne bulursa nîk ü neng

615 Biz mişâl-i çeng sensin zahme-zen
Biz degülüz eyleyen efgân sen

Ney gibiyüz bizde sendendür nidâ
Dâğ gibiyüz bizde sendendür şadâ

Biz çü şatranc itmedeyüz bürd ü mât
Senden olur bürd ü mât ey hoş-şifat

Biz kimüz ey bize olan cân-ı cân
Tâ senüñle olavüz biz hem-'inân

Biz 'adem varlığumuzda hem 'adem
Sen vücûd-ı bâķîsüñ ey zü'l-kerem

620 Şîrüz ammâ şûret-i şîr-i 'alem
Cümlemüz olmağda yelden dem-be-dem

Gizlüdür yel cümlemüz ammâ 'ıyân
Bizden eksik olmasun gizlü olan

Bu vücûd u cünbişi sensin viren
Cümle varlığı iden îcâd sen

Yoğa varlık lezzetini gösteren
Yoğı sensin kendüñe 'âşık iden

Lezzet-i in'âmuñı itme dirîğ
Nuql u ħamr u cāmuñı itme dirîğ

618b olavüz D: Metinde "olayüz" şeklindedir.

- 625 Ger dirîğ itseñ kim ider cüst ü cû
Naşş naşşâşa olur mı tünd-hû

Bize eyleme nazâr ey Rabb-i ber
İtdügün ikrâm u cûda kııl nazâr

Ne teğâzâ var idi ne hüd vücüd
İstemeden bize itdün lutf u cüd

Naşş olur naşşâş öñinde hem qalem
Çün şabî mağlûb u ʿâciz der-şikem

Kudretün öñinde halk-ı bârgâh
ʿÂciz igneden şikem-i kârgâh
- 630 Gâh şeytân gâh Âdem naşş ider
Gâh şadı vü gehî gam naşş ider

Yoğdur el tâ idevüz anuñla def^c
Nuşş yok tâ söyle bu dârr bu nef^c

Oqu *Kurʿân* dan nedür tefsîr-i beyt
Didi Mevlâ *mâ remeyte iz remeyt*

Atsağ oğ bizden degüldür ol ʿamel
Biz kemânuz oğ atan Rabb-i ecel

Cebr şanma maʿni-i cebbârîdür
Zikr-i cebbârî berây-i zârîdür
- 635 Zârlıgumuz delîl-i iztirâr
Hem hiçâbumuz delîl-i ihtiyâr

Olmasa bizde eger kim ihtiyâr
Olmaz idi bu hayâ vü şerm ü zâr

Ustâ şakirdi niçün teʿdîb ider
Bunca tedbîri göñül tertîb ider

631a idevüz D: Metinde İdeyüz” şeklindedir.

632b “Attıñ zaman sen atmadın.”, Enfâl, 17.

- Dir-iseñ sen ğāfil olma cebrden
Māh-ı haqqı gizleme bulutda sen
- 48a İřidürseñ buña var bir hoş cevāb
Küfrden dīni iderseñ intiĥāb
- 640 H̄astelikde ĥasret ü zārī olur
Cümle āġāhī vü bīdārī olur
- Ol zamān ki olasın bīmār sen
Cürmüñe eylerseñ istiġfār sen
- Görinür ol dem saña ħubĥ-ı günāh
Niyyet eylerseñ ideyim °azm-ı rāh
- °Ahd idersin kim ideyim ba°d ez-ān
Tā°at-i Mevlā'da sa°y-i bī-kerān
- Pes yaĥīn bilindi bu bīmārlik
Virir imiş ādeme bīdārlik
- 645 Pes bu aşlı bil ki sen ey aşl-cū
Her kimün kim derdi var aldı ħoĥu
- Kimde kim bīdārlik derdi çok
Her kimün āġāhlığı çok zerdi çok
- Beste-i zencīr olan itmez sürür
Hem esīr-i ĥabs eyler mi şabūr
- Ayaġunı baġlu görürseñ eger
Saña musallaĥ nice ħapucılar
- Pes musallaĥ olma sen ber-°ācizān
Bu degül zīrā ki ħab°-i bendegān
- 650 Görmedünse cebr-i Haqq'ı sus hemān
Gördün ise ħanı yā sende nişān
- Ķanġı kāra meyl ider ħalbün hemān
Ķudretünjı anda görürsün °ıyān

Çanğı kâra meylüñ olmaz yoğ recâ
Cebri olup dırsüñ eyledi Hudâ

Enbiyâ dünyâ işinde cebriyân
Kâr-i dînde cebri olur kâfirân

Enbiyâ °uqbâyı itdi ihtiyâr
Câhilân dünyâyı itdi ihtiyâr

655 Her kuş uçar kendü cinsi süyına
Cân uçar ammâ habîbi küyına

Çün cehennem hâbsi oldu kâfirân
Sicn-i dünyâ anlara oldu mekân

Cins-i °illiyîn oldu enbiyâ
Oldı °illiyîn cânlarına câ

Bu sözüñ pâyânı yoğ ey dil hemân
Gel tamâm-ı kıssa-yı eyle beyân

Vezîr müridleri halveti terk itmemesinden nevmîd eyledügidür.

İçerüden virdi âvâz ol vezîr
K'ey müridler oluñuz benden habîr

660 Baña °İsâ böyle gönderdi haber
Dostlarıñ hışımlarıñ eyle güzer

Oturup tenhâ yüzüñ dîvâra vir
Kendü kendüñden de halvet eyle dir

Gayri yoğ destür-i güftâr ü kelâm
Ba°d ez-în size sözüñ yoğ ve's-selâm

Elvedâ° ey dostlar ben ölmüşem
Yiri yedinci felekde bulmuşam

Tâ felek altında çün nâr-ı haşab
Yanmışam zevk ü °anâda vü °aşab

665 Hâzret-i °İsâ'ya oldum ba°d ez-în
Tâ firâz-i çarh-i çârumda çarîn

Veziirüñ her beyi başka başka velî-^cahd itmesidür.

Beyleri şonra idüp da^cvet tamâm
Her birine didi tenhâ bir kelâm

Dîn-i 'İsâ' da benüm cân u tenüm
Nâ'ib-i Hâk'sıñ halîfemsıñ benüm

Ėayri beyler cümlesi tâbi^c saña
İtdi 'İsâ cümlesin şayi^c saña

Saña her kim uymaz ise ey emîr
Öldür anı yâ-ğod it Ėabs ü esîr

670 Lîk ben dünyâda iken söyleme
Ölmeyince ben riyâset eyleme

Ölmeyince ben bunı itme beyân
Eyleme da^cvâ-yı şâhî bî-gümân

İşte tûmâr işte ağkâm-i Mesîğ
Ümmete bir bir bunı oğu faşîğ

Her emîre böyle didi bî-mürâ
Sensin el-ân nâ'ib-i dîn-i Ėudâ

Her birini eyledi bir bir ^cazîz
Oña didügin buña da didi tîz

675 Her birine virdi bir tûmâr kâr
Her birinde ol birinüñ zıddı var

Oldı ol tûmârlar hep muğtelif
Şanki Ėarf-i yâ idi tâ bâ-elif

Zıdd idi Ėükmi bu tûmârıñ aña
Bundan öñ dimişdük ol zıddı saña

48b Veziirüñ Ėalvetde kendüsini öldürdügidür.

Çırk gün andan şonra açmadı Ėapu
Kendüsin Ėatl eyledi ol fitne-cü

- 680 Halk mevtinden çün old'âgâh anuñ
İtdiler kabrin kıyâmetgâh anuñ
- 680 Kabrine cem^c oldu mahlûkât-ı Hâk
Haftanın yırtup şaşalın yolarak
- Ol kadar kim şağışın bilür Hudâ
Rûmî vü Türk ü^c Arab Ekrâd-zâ
- Başlarına saçdılar hâkin hemân
Derdin anuñ buldılar dermân-ı cân
- Kabri üzre halk bir ay bî-kelâm
Gözlerinden kan ağıtdılar müdâm
- İtdiler anuñ firâkıdan figân
Hem ulular hem kiçiler hem şahân

Ümmet-i 'İsâ (a.s) ol on iki begden velî-^cahd kangısı idügin taleb eylemeleridür.

- 685 Didiler bir ay geçince ol vezîr
Kimi itdi kendü yirine emîr
- Tâ anuñ yirine ola ol imâm
Vire bize tâ ki bey^cat ol hemân
- Çün güneş gıtdi vü bize urdı dâğ
Aña çâre olmaz illâ kim çerâğ
- Gözümüzden çünki gıtdi vaşl-ı yâr
Bize andan nâ³ibîdür yâdigâr
- Geçdi gül çün gülsitân oldu hârâb
Büy-ı gül bulunmaz illâ der gül-âb
- 690 Çünkü Hâk bu gözlere olmaz^cıyân
Nâ³ib-i Hâk oldılar peygâm-berân
- Yok ğalağ itdüm ki nâ³ible menüb
İki zann iderseğ olmaz nîk ü hûb

679a Bu mısra kenarda yazılmıştır.

İkidür şüret-pereste ey debîr
Çırtılan şüretten aña oldu bir

Şürete baksañ gözün iki 'ıyân
Nür-ı çeşm ammâ ki birdür bî-gümân

İki gözün nürü fark olmağ muhâl
Cümle gözde nür bir itme cidâl

“Lâ nufferîku beyne ahadin” ma'nâsınca cümle peygâm-berler

nür-ı Hâk olması beyânındadır.

- 695 On çerâğ olsa bir evde ey fetâ
Gayırdur biribirinüğ şüretâ
- Her birinüğ nürünü kim fark ider
Çünkü nür-ı şem'aya ola nazar
- Eyleseñ yüz ayva vü almayı 'ad
Şoñra şıksañ yüz gidüp kalur ahad
- Çısmet ü a'dâd olmaz ma'nide
Tecziye efrâd olmaz ma'nide
- Hoşdur itmek dost ile dost ittihâd
Ma'niyi tut şüreti itme murâd
- 700 Ço bu ser-keş şüret erisün be-renc
Tâ o renc altında gör vahdet çü genc
- Sen eritmezseñ 'inâyethâ-yı Hâk
Eridür ol kim odur mevlâ-yı Hâk
- Gösterür dillere kendü ol rahîm
Hırka-i dervîşi diker ol kerîm
- Münbasıt bir gevher idük biz ezel
Başsuz ayaqsuz o 'âlemde ecel

Başlık "...onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeksüzün...", Bakara, 136.

702a kendü D: Metinde "kendü ben" şeklindedir.

Bir güher idük mişâl-i âfitâb
Bî-girih hem şaf idük anda çü âb

705 Şürete geldi çün ol nür-ı sere
Çoğalup oldu çü zıll-i küngüre

Küngüreyi itse vîrân mancınık
Ortadan giderdi fark-ı ın farık

Şerhin iderdüm bunun ben ey cüvân
Korçarum yağıla bundan nice cân

Nükteler var bunda çün tığ-i metin
Kalkanuy yoksa şakın varma yakın

Gelme bu elmâsa karşı bî-siper
Tığe zîrâ kesmedür hüuy u hüner

710 Anuy için tığı itdüm der-ğilâf
Tâ ki bir kej-tab' itmeye hilâf

Geldük imdi kışşanuy itmâmına
Doğrılar 'ahd-i vefâ encâmına

Kalkdılar bu muhtedâdan şonra hep
Yirine bir nâ'ib itdiler taleb

Velî-'ahd olmada beglerüñ nizâ'ı beyânındadır.

Geldi ol beglerden ilerü biri
Öñine geldi o kavmüñ bî-çeri

49a Didi şimdi nâ'ibem ihvân ben
Nâ'ib-i 'İsâ dağı el-ân ben

715 İşte bu tûmâr bürhânüm benüm
Nâ'ibüm ben şimdi devrânüm benüm

Geldi bir beg ilerü başdı kadem
Ol da da'vâ-yı hilâfet itdi hem

Gösterüp ol dağı bir tûmâr züd
İkisi de itdiler hışm-i Cühüd

- Hep birer birer o begler geldiler
Birbirine çekdiler tîğ ü teber
- Her birinüñ tîğ ü tûmârı be-dest
Birbirine düşdi çün fîlân-ı mest
- 720 Kâtl olındı nice biñ Naşrâniyân
Küştelerden oldı nice püştegân
- Açdı kıan seyler gibi oldı revân
Tozdan oldı dağlar gökde 'ıyân
- Fitneler tohımın ki ekmişdi vezîr
Kıavmuñ oldı başına derd-i kebîr
- İçlü içlü çok cevizler kırdı ol
Şoñra rûh-i pâka kıaşd itdi o ğül
- Kâtl olınmak ölmek oldı bu tene
Elmayı nârı kırarsuñ aña ne
- 725 Ol ki tatludur olur ol nâr-dâñg
Çüriyen yimişde olmaz ğayr-i bâñg
- Ma'nası olanuñ olur âşikâr
Çürük olanlar olur rüsvây u h'âr
- Tut kıulağ ma'nâya ey şüret-perest
Ma'nâ zîrâ şürete bâl ü per est
- Ehl-i ma'nâya olursañ hem-nişîn
Çok 'atâlar bulasın ey merd-i dîn
- Cân-ı bî-ma'nâ bu tende bî-hilâf
Şan ağaçdan bir kıılıçdur der-ğilâf
- 730 Kıında iken vardur anuñ kıymeti
Kııksa kıından olur âteş âleti
- Cenge ağaç kıılıcı götürme sen
Bağ muqaddem yoksa virdüñ cân u ten

Ağaç ise gayrısın eyle taleb
Ger ola elmās oña gel kıl ıtarab

Evliyā ceb-hānesinde tıġ-i tız
Evliyāyı görmedür kīmyā ‘azīz

Cümle dānāyān bunı dirler hemīn
Oldı dānā *reḥmeten li’l-‘ālemīn*

735 Nār alursañ çatlaġın al ey püser
Dānesinden çatlaġı virür ḥaber

Ey mübārek şaḡ ki ağzından ‘ıyān
İçı görine çü dürr-i dürc-i cān

Nā-mübārek ḥande-şakḡ-kı lāle k’ol
Görinür anda siyāhī-i göñül

Nār-ı ḥandān gülşeni ḥandān ider
Şoḥbet-i merd ādemi insān ider

Ol ki seng-i şaḡra yā mermer ola
Bulıcaḡ şāḥib-dili gevher ola

740 Pāklar sevgisini cānuñda қо
Göñülü dil-ḥoşlara vir ey ulu

Olma sen nevmīd var ümmīdler
Zulmete gitme ki var ḥurşīdler

Ehl-i dil semtine çeker seni dil
Ten çeker kim ide ḥabs-i āb u gil

Ehl-i dilden vir dil ü cāna ġidā
İste bir muḡbilden iḡbāl ey keyā

Tıfl-i cān-ı **Nazmī**’yi sen ey Ḥudā
Şır-i pistān-ı velīden vir ġidā

734b “...ālemlere rahmet olarak gönderdik”, Enbiyā, 107.

744 Bu beyit kenarda yazılmıştır.

Ta'zîm-i na't-i Resûlullah (şala'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve selem)**İncîl'de mezkûr olmasıdır.**

- 745 Var idi *İncîl*'de nâm-ı Muştafâ
Ol ser-i peygâm-berân baħr-i şafâ
- Ĥilye vü şekli anuĥ mezkûr idi
Ĝazv ü şavmı anda hem meştûr idi
- Niçe Naşrânî umup ecr ü şevâb
Gelseler ol nâma behr-i ihtisâb
- Bûs iderler idi tütup muĥterem
Yüz sür[er]lerdi o vaşf-i pâke hem
- Didügüm fitneden ol kavm-i güzîn
Oldılar ol fitnelerden hep emîn
- 750 Bulmadı şerr-i vezîr anlara râh
Nâm-ı Aĥmed anlara oldu penâh
- Oldı nesli anlaruĥ cemm-i ġafîr
Nûr-ı Aĥmed anlara oldu naşîr
- Bir bölügi kim Naşârâ'nuĥ hemân
Tutdılar nâm-ı Resûl'i müstehân
- Oldılar bu fitneden ĥ'or u ĥaķîr
İrdi anlara ġam-ı şerr-i vezîr
- 49b Oldı dîni anlaruĥ ĥabt u ĥaĥâ
Geldi ol tûmârlardan bu belâ
- 755 Nâm-ı Aĥmed ola ĥırz-ı dîn ü cân
Nûr-ı pâki 'âleme ola emân
- Nâm-ı Aĥmed ola çün ĥısn-ı ĥaşîn
Ne ider zâtı k'odur rûĥu'l-emîn

748b sürerlerdi D: Metinde "sürlerdi" şeklindedir.

Bu şeh-i hün-rîzden sonra yine
K'ol vezîrûn düşdilerdi mekrine

Bir gayri Cühüd pâdişâhınun helâk-i dîn-i 'İsâ'ya sa'y eyledügidür.

Bu şehün neslinden âher pâdişâh
Çavm-i 'İsâ'ya çeküp tîğ-i tebâh

Bu hurûca ister-iseñ bir haber
Sûre-i *zâti'l-burûc'a* kııl nazâr

760 Sünnet-i bed k'eyledi evvelki şâh
Kıldı anuñla 'amel bu pâdişâh

Her ki çor 'âlemde bir bed sünneti
Aña her sa'ât irişür la'neti

Eyüler çodılar eyü sünneti
Kemler ammâ çodı çulm u la'neti

Tâ kıyâmet kem ki kemlerden doğar
Yüzi kemlige olup kemlik ider

Eyülere oldı mîrâş tatlu âb
Ne güzel mîrâş *evreşne'l-kitâb*

765 Baķsañ olmışdur niyâz-ı çâlibân
Şu'lelâ-yı gevher-i peyğam-berân

Şu'leler gevherler ile devr ider
Şu'leler hem cânib-i kâna gider

Pencerenüñ nûrı evi dolanur
Burcdan burca güneş zîrâ yürür

Kim ki bir yıldıza eyler intisâb
Aña ol yıldızla olur inçilâb

759b "...burçlar sahibi...", Bürûc, 1.

764b "...kitabı mirâs verdik.", Fâtır, 32.

- Ṭālî'î Zühre olan eyler ıtarab
Meyl-i küllîsi olur 'aşk u taleb
- 770 Ṭālî'î Mirrîḥ-i hün-rîz ise ger
Ceng ü bühtân u huşümet ıan ider
- Bu nücümüñ var verâsında nücüm
K'olmaz anda iḥtirâk u naḥs u şüm
- Ġayri göklerde döner ol aḥterân
Şanma kim bu görinen heft âsmân
- Şâbitât-ı tâb-ı envâr-ı Hudâ
Biribirine ne vaşl u ne cüdâ
- Ṭālî'î kimüñ ki ola bu nücüm
Ol ider kâfirlere ıa'n u rücüm
- 775 Hışm-i Mirrîḥî degül hışmı ıamu
Münkalibdür ğâlib ü mağlûb-ı hû
- Nür-ı ğâlib naşş u zulmetden emîn
İşbi'aynın nûrı Mevlâ'da rehîn
- Cânlara ol nürdan şaçdı Hudâ
Muḫbil olanlar etek tutdı aña
- Ol nişâr-ı nürdan alan naşîb
Yüz çevirdi cümleden oldu ḥabîb
- Her kimüñ dâmân-ı 'aşkı olmaya
Ol nişâr-ı nur-ı Hâk'dan bulmaya
- 780 Cüz'lerüñ yüzleri semt-i külledür
Bülbülüñ 'aşkı vü zârı güledür
- Ṭaşrasında reng-i insân u baıar
Var içinden iste envâ'-ı diger
- Eyüler rengi şafâ küpünd'olur
Reng-i bed seyl-i siyâh ile gelür

Şıbgatu'llāh nām-ı reng-i müsteṭāb
La'netu'llāh ism-i reng-i nā-şavāb

Ol ki deryādandur ol baħra gider
Her şey eyler geldügi seyre güzer

785 Dağ başından gelmede seyl-i revān
Cismümüzden 'aşk-ıla gider bu cān

**Bir Cühüd pādişāhı 'azīm āteş yakup ve kenār-ı āteşe bir büt vaz' idüp
ol büte secde ideni āzād ve itmeyeni iħrāk bi'n-nār eyledügidür.**

Ol Cühüd-i kelb gör ne eyledi
Çoyup āteş yanına bir büt didi

Kim buğa secde ider olur ḥalāş
İtmeyenüñ yiri āteş 'ām u ḥāş

Olmadı nefsi bütin kırmaç ehem
Doğdı nefsinden anuñçun bu şanem

Bütlerüñ anasıdur nefsi yamān
Zīra kim nefsi ejdehādur büt yılan

50a 790 Büt şerer çaçmaçla taşdur nefsi dūn
Ol şerer şudan sönüp olur zebūn

Seng ü āhen şu ile bulmaz sükūn
Ādemoğlı bu ikisinden zebūn

Seng ü āhen āteşi cānda tutar
Şu nice ol āteşe itsün güzār

Zāhiri nāra bulursa şu zafer
Seng ü āhen nārına itmez eşer

Taş u çaçmaçdur 'uyūn-ı nār u dūd
Çatreleri küfr-i Tersā vü Cühüd

795 Bardağın küpün şuyı fānī olur
Çeşme şuyı dā'imā bākī olur

Bardağ içre büt siyeh-âb-i nihân
Çeşme-i âb-i siyeh nefsi-i hevân

O yunulmuş büt nedür seyl-i siyâh
Büt yapan nefsi oldu 'ayn-ı şâh-râh

Yüz küpi bir pâre taş eyler şikest
Çeşme şuyına irişmez taş u dest

Büti kırmağ sehdür gâyetle sehl
Sehl görmek nefsi oldu cehl cehl

800 Nefsi bilmek ister-iseñ ey püser
Kıssa-i nâr-ı cahîme kıl nazâr

Her nefes bir mekri var mekri 'iyân
Niçe biñ Fir'avn'ı ğark ider hemân

Eyler-iseñ Rabb-i Mûsâ'ya güriz
Dökmez imânuñ şuyın Fir'avn-i hîz

İt Aḥad'la Aḥmed'e gel ihtîşâş
Kardaş ol Bū Cehl nefsünden ḥalâş

Küçük oğlancık nuḡka gelüp âteş içinden ḥalkı âteşe da'vet itmesidür.

Bir zeni oğluyla getürdi Cühūd
Büt önüne k'âteşî şu'le-füzūd

805 Alup andan oğlın atdı âteşe
K'avratuñ yüregine kırkı düşe

Secde kaçd idüp didi zen bilmedüm
Didi oğlan ey ana ben ölmedüm

Bunda gel ey ana bunda ben ḥoşam
Şüretâ gerçi miyân-ı âteşem

Âteş oldu gözlere bend ü hicâb
Raḥmet-i Mevlâ'dan itme ictinâb

Bunda gel bürhân-ı Ḥaḳḳ'ı göresiñ
'İşret-i ḥâşân-ı Ḥaḳḳ'ı göresiñ

- 810 Gel içerüye şu gör âteş-mişâl
Bir cihândan k'âteşidür şu cemâl

Sırr-ı İbrâhîm'i gel gör âşikâr
K'âteş olmuşdı aja verd-i bahâr

Şandum ölüm beni doğurduğda sen
Çatı korğdum bu cihâna gelmeden

Doğıcağ zindândan buldum rehâ
Bu cihân gördüm ki hoş reng ü hevâ

Rağm gibi şimdi bu dünyâ bağa
Çünkü bu âteşde buldı dil şafâ
- 815 Ben bu âteş içre gördüm bir cihân
Zerresi anuğ dem-i 'İsâ-nişân

İşte bir 'âlem ki yok şeklinde var
Ol cihân var şekli ammâ bî-çarâr

Analık haqqıçun ana gel beri
Gör ki bu âteşde yokdur âzerî

Vâlide gel içerü gör 'izzeti
Gel içerü çoma elden devleti

Çudretin gördük o kelbüğ ey ana
Bunda gel gör tâ nedür luğf-i Hudâ
- 820 Merhametden isterim bunda seni
Bir şafâ buldum ki bilmem ben beni

Âteşe gir halkı da'vet eyle hem
K'âteş içre çodı Hağ h'ân-ı kerem

Ey Müselmânân gelüğ bî-irtiyâb
'Azıb-ı dînden çayrısı cümle 'azâb

Girüğüz bu âteşe pervâne-vâr
Bunda zîrâ var nice yüz biğ bahâr

- İşidicek bu nidâyı ol gürûh
Cümle halkuñ cânına düşdi şükûh
- 825 Bunı gören merd ü zen bî-ihtiyâr
Yandılar ol âteşe pervâne-vâr
- Ne müvekkel ne çeker var cezb-i yâr
Acıları tatlu itmek aña kâr
- Öyle girdiler ki halkı ol 'avân
Men' idüp dirlerdi girmeñ el-emân
- Çara oldu ol Yahûdî'nün yüzi
Hem peşimân oldu hem yandı özi
- 50b Halk ĩmâna çü 'âşık oldılar
Cismini yakmağda şâdık oldılar
- 830 Mekr-i şeytân kendüsin itdi tebâh
Şükr-i şeytân kıldı anı rû-siyâh
- Ėayrınuñ yüzine kim ki ne sürer
Çubhı anuñ kendü yüzine irer
- Her ki halkuñ câmesini itdi çâk
Kendüsinuñ yırtar anlara ne bâk

**Hâzret-i Resûlu'llâh'uş (şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve selem) nâm-ı şerifini
suħriyye ile okuyanuş ağızı egri çalması beyânıdadur.**

- Ağzın egüp suħriyyeyle söyleyen
Yâ Muhammed oldu bî-şek keç-dehen
- Geldi didi yâ Muhammed 'avf kün
Kim senüñ elçâf u 'ilmüñ *min ledün*
- 835 Cehl ile suħriyye itdüm ben saña
Baña 'â'id oldu suħriyyem baña

Perdesin çāk itse kişinüĝ Hudā
Ṭa'ne-i pākāna eyler mübtelā

Ḥaĝ dilerse örte 'aybını o kes
Ehl-i 'ayb 'aybından urmaz ol nefes

Diler ise Ḥaĝ bize yarı ide
Meylümüzi cānib-i zārī ide

Ey mübārek göz k'ola giryān aña
Ey mübārek dil k'ola büryān aña

840 Ağlamanuĝ şoĝı āhir ħandedür
Merd-i āhir-bīn mübārek bendedür

Şulı yirde sebze vü ni'met olur
Gözyaşı dökenlere raĥmet olur

Aĝla çün dülāb eyle nāleler
Gülşen-i cānuĝda bite tā ħuĝdar

Aĝlayana raĥm it ola saĝa raĥm
Ḳıl za'ife raĥm ide Mevlā raĥm

Nazmī'yi 'aşĝuĝla giryān eyle sen
Derdüĝ ile zār u nālān eyle sen

845 Yā İlähī itme 'aşĝuĝdan cüdā
Bir nefes anı be-ĥaĝĝ-ı Muştafā

Ol Cühüd pādişāhınuĝ āteşe 'itāb itmesidür.

Āteşe didi o şeh ey tünd-ĥū
Ḳanı 'ālem-süz olan ṭab'-i nīkū

Yaĝmaz olduĝ ḳanı yā ĥāşiyetüĝ
Baĥtumuzdan döndi gibi niyyetüĝ

Yoĝ-idi āteş-pereste sende raĥm
Urmaz olduĝ düşmenüĝe şimdi zaĥm

Yaĝmaĝ idi senüĝ ey nār 'ādetüĝ
Yaĝmaĝa yoĝ-idi senüĝ ḳudretüĝ

850 Bu 'aceb göz bağı mı yâ 'aql bend
Nice yakmaz böyle bir nâr-ı bülend

Câzûlık mı itdiler yâ sîmiyâ
Bahtumuzdan 'aks-i tab'uy oldu yâ

Didi âteş kim niye ben âteşim
Gel içerü tâ göresin tâbişim

Tab'ım olmadı diger-gün ey kişi
Tîğ-i Hâk'uy izn-ile kesmek işi

Çadırı öñinde kelb-i Türkmân
Çâpilüs eyler görince mihmân

855 Görse geçen ecnebî bigâne-rû
Hamle görür kelbden şîrâne o

Ben köpekden kem miyim kullukda yâ
Türkmân'dan kem midür kâdir Hudâ

Âteş-i tab'uy seni gamgîn ide
Ol yakışı emr-i şâh-ı dîn ide

Âteş-i tab'uy ki şâdîlık vire
Aña şâdîlık şeh-i dînden ire

Ġam görürseñ dilde istiğfâr kıl
Emr-i Hâk'la geldi ol ġam kâr kıl

860 Hâk dilerse °ayn-ı ġam şâdî olur
°Ayn-ı bend-i pâ-y-ı âzâdî olur

Yil şu âteş hâk cümle bendedür
Baña saña ölü Hâk'la zindedür

Hâk öñinde âteş itmekde kıyâm
Kıvrılır dolaşur °âşık-veş müdâm

Taşı ursañ demüre âteş çıkar
Emr-i Hâk ile hem olur âşikâr

Taş ile demür olur sebab velîk
Sen yukarı kııl nazar ey merd-i nîk

865 Āhen-i nefis ü hevâyı urma sen
Bu ikisi doğurur çün merd ü zen

51a Ol sebab olur bu esbâba medâr
Ol sebebsüz bu sebab eyler mi kâr

Ol sebebler k'enbiyâ oldı delîl
Ol sebebler bu sebeblerden celîl

Bu sebabde ol sebab °âmil olur
Ol sebebsüz bu sebab bâtil olur

Bu sebabüñ °aql olur hem mahremi
Ol sebeblerüñ nebîler hem-demi

870 Fârisî'de buğa didiler resen
İp kuyu içinde eyler kâr u fen

Çıkrıgıñ dönmesine olur medâr
Döndüreni görmemek noķşân u °âr

Bu sebebler ipin °âlemde hemîn
Çarh-i ser-gerdândan anlama şaşın

Olma ser-gerdân u hâlî hem-çü çarh
Yanmayasın beynsüzlikden çü merh

Āteşi yili yaratdı emr-i Hâķ
Her birini mest itdi hamr-i Hâķ

875 Āb-ı hilm ü âteş-i hışm ey püser
Aç gözüñi gör Hüdâ'dandur bular

Hâķķ'a vâķıf olmasaydı cân-ı bād
Eylemezdi farķ beyn-i kavm-i °Ād

Yil Hüd Peygâm-ber zamânında °Ād kavmini helâk eyledügidür.

Çekdi mü'minlere bir dâ'ire Hüd
And'esen yil oldı nerm[ü] dil-rübüd

- Kim ki haṭdan ṭaşra ḳaldı bî-mürâ
Pâre pâre itdi anı ber-hevâ
- Çekse ger Şeybân-ı Râ'î hem-çünân
Ḳoyunuṅ eṭrâfına bir haṭ 'iyân
- 880 Gitse idi cum'aya ol pîr eger
Virmeye ḳurdlar ḳoyuna tâ zarar
- Dâ'ireye ḳurdlar girmezdi hem
Ol nişândan çıkılmaz idi hem ğanem
- Kurd u ḳoyun hırşu yiline ebed
Dâ'ire-i merd-i Ḥaḳ olmaḳda sed
- Böyledür bād-ı ecille 'arîfân
Nerm ü hoşdur çün nesîm-i gülsitân
- Âteş İbrâhîm'e eyler mi zarar
Çünki maḳbûl-i Ḥaḳ olmışdı o er
- 885 Nâr-ı şehvet ile yanmaz ehl-i dîn
Çeker ammâ ğayrı tâ ḳa'r-i zemîn
- Mevc-i deryâ Ḥaḳḳ'ıñ emriyle yeler
Ümmet-i Mûsâ'yı Ḳıbtî'den seçer
- Ḥâk-i Ḳârûn'a buyurdu çün Hudâ
Tâc u taḫtıyla anı itdi fetâ
- Âb u gil oldu dem-i 'İsâ'ya yâr
Oldı bir perende murġ-i bâl-vâr
- Oldı tesbîḫüñ buḫâr-ı âb u gil
Murġ-i cennet oldu nefḫ-i şıdḳ-ı dil
- 890 Ṭûr itdi nûr-ı Mûsâ ile raḳş
Oldı kâmil şüfî andan gitdi naḳş
- Ṭaġ 'aceb mi olsa şüfî ey dedem
Bir kesekden idi cism-i Mûsâ hem

**Cühüd pâdişâhının inkâr ve ta'n itmesi ve hâş nâşihlerinün
naşihatın kabûl itmemesidir.**

Çok 'acâ'ib gördi ol şâh-ı Cühüd
Ta'n u inkârın ziyâd itdi hâsüd

Haddi geçme didi nâşihler aña
Tâ bu deñlü ceng atın sürme şehâ

Nâşihâtı bende urdı ol pelîd
Zulmi hâdden izdiyâd itdi Yezîd

895 Ğaybdan geldi o demde bir nidâ
Ğahrumuza dâyin ey kelb-i gedâ

Ğırık eriş âteş yalıñlanup hemân
Yağdı Cühüdları cümle bî-emân

Çün ezelden anlaruñ aşlıydı nâr
Eylediler aşlı âher ihtiyâr

Çünki âteş-zâde idi ol farîk
Sûy-ı küldür cüz'lere âhir tarîk

Çünki mü'min yakıcı nâr idiler
Odları kendülere itdi eşer

900 Anlar kim ümmî ola *Hâviye*
Hâviye anlara olur zâviye

Ana oğul birbirin eyler taleb
Der-ğafâdur fer'lerle aşl hep

Şuya gerçi havzlar zindândur
Bâd neşf eyler anı erkândur

51b Ğurutur ilter anı kâna çarar
Göremezsiñ az az ilter rûzgâr

900a "...onun anası (yeri, yurdu) Hâviye'dir.", Kâria, 9.

- Cânlarumuzu nefesler âb-vâr
Habs-i 'âlemden azar azar çalar
- 905 Eyler eyü sözler Allâh'a şu'üd
Varır ol yire ki bilür ol Vedüd
- İder enfâs-ı mübârek irtikâ
Bizden olur tuhfe-i dârü'l-bekâ
- Ba'dehû gelür mükâfât-ı maqâl
Hâzret-i Hâk'dan bize za'f-ı menâl
- Şonra virür nice emşâlin Hudâ
İre tâ kim kul 'aţâya dâ'imâ
- Böyle çıkar böyle iner dâ'imâ
Tayyib enfâs u mükâfât-ı Hudâ
- 910 Bil ki bu cezb-i İlähî bu guşuş
Ol tarafından geldi andandur cuşuş
- Göz diker ol semte kişi râyegân
Sürmiş idi bir gün anda havf-i cân
- Kendü cinsinden ider her-kes şafâ
Cüz'lere külden olur mihr ü vefâ
- Her ne cinse kim kişi kıyıl olur
'Âkıbet ol zümreye vâşıl olur
- Cinsümüz degül bizüm etmekle şu
Yisek içsek bize olur cüst ü cü
- 915 Âb u nânuş yok bize cinsiyyeti
Var bir âhîr i'tibâr eyle katı
- Cinsümüzden ğayriden zevk u şafâ
Cinse beşzer anuş içündür dilâ
- Cinse beşzeyen olurmuş 'âriyet
'Âriyet bâkî kalur mı 'âkıbet

Hoş gelür murğa eger evvel şafır
Bile çün cinsi degül eyler nefir

Teşne zevk ider serâbı göricek
Şu degüldür gördi gider âba dek

920 Müflisâna kalb aqçe hoş gelür
Varıcaq darb-hâneye rüsvây olur

Kalb aqçe olmasun reh-zen saña
Kec hayâlün olmasun çâh-ı belâ

Gel *Kelîle*'den işit bu kışşayı
Hem o kışşadan taleb kıl hisşeyi

Şikârların arslana “Tevekkül eyle ve kesbi terk eyle” dimesi beyânındadır.

Kendü vâdîsind'olan hayvânlara
Oldı bir arslan musallaat anlara

Pusudan gelüp kapardı anları
Ol mağalden ürker oldı cânları

925 Geldiler arslana hîle itdiler
Rızquı her gün virelüm didiler

Ğayrı şayd ardınca yilme ey keyâ
Tâ ki telh olmaya bize bu giyâ

Arslanın şikârlara cevâb virmesi ve cehdün fâ'idesin dimesidür.

Didi hoş görsem vefâ olmasa mekr
Gördüm ammâ hayli mekr-i Zeyd ü Bekr

Ben helâk-i mekr-i halkam şad hezâr
Beni şokdı nice 'akreb nice mâr

Merdüm-i nefsüm derünümde kemîn
Cümle halkdan artuq eyler mekr ü kîn

930 *Çulağum lâ yuldeğü'l-mü'min* dedür
Çavl-i Peyğam-ber dil ü cânumdadur

Ol şikârlar tevekküli cehd ve iktisâb üzre terciğ itmeleridür.

Cümle didi ey hâkîm-i bâ-ğaber
Fâ'ide itmez çadere bil çazer

Kim çazerden zâhir olur şür u şer
Gel tevekkül it tevekkül hûbter

Gel çazâya pençe urma ey 'azîz
Tâ çazâ senüçle itmeye sitiz

Öli ol geldükde sağa hük-m-i Haç
Sağa zağm urmaya tâ Rabbu'l-falaç

Arslan cehd ü iktisâbı tevekkül ve teslim üzre terciğ itmesidür.

935 Didi arslan kim tevekkül emr-i Rab
Sünnet-i Peyğam-ber oldı hem sebeb

Didi Peyğam-ber nidâ idüp bülend
Çıl tevekkül eyle hem çayvânı bend

Remz-i *el-kâsib çabîbu'llâh* i bil
Terk-i esbâb itme tevekkül de çıl

52a

Şikârlaruğ tevekküli icthâd üzre terciğ itmeleridür.

Didiler kesb oldı za'f-ı çalçdan
Loçma-i tezvîr behr-i çalçdan

Kesb tevekkülden degüldür hûbrek
Var mıdur teslimden maçbûbrek

930a "Mümin, bir delikten iki defa sokulmaz.", Buhârî, Edeb, 83; Müslim, Zühd, 63, İbn Mace, Fiten, 13.

937a "...kazanan Allah'ın sevdiğidir", Heysemî, C. 2, s. 64; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 18/167.

- 940 Çok kişi kaçar belâdan der-belâ
Kaçdı mârdan oldu şayd-ı ejdehâ

İtdügi hîle kişiye dâm olur
Anı ki cân şandı hûn-âşâm olur

Kaşuyı kaşadı düşmen hâne
Oldı Fir'avn mât bu efsâne

Nice biş tıfl öldürüp kan eyledi
Anı kim arardı ol evde idi

Gözümüzde 'illet-i bisyâr var
Gel fenâ kıl bu gözi al çeşm-i yâr
- 945 Gözümüze görmesi ni'me'l-'ivaż
Görmesinde bulunur küllî ğaraż

Tutmaz ise yürümezse tıfl eger
Babasınun omzıdur aña maşar

Çün fuzûl olup uzatdı el ayak
Mişnet-i zaşmet ile kaşadı yayak

Elden ayakdan muşaddem cânlar
Hep vefâdan zevka uçardı meger

Oldı emr-i *ehbitû* zindânumuz
Hâbs-ı hışm u hırş u kâni' cânumuz
- 950 Biz 'iyâl-i haşretüz hem şîr-cû
Didi Aşmed *halk* 'iyâlu 'llâh kamu

Gökden ol kim yağdurur yağmur hemân
Kaşadır olur raşmet ide vire nân

949a "...inin !", A'raf, 24.

950b "Halk Allâh'ın ayâlidir.", Aclunî, C. 1, s. 1380.

Arslan cehdi tevekkül üzre yine tercih itmesidür.

- Didi gerçeksiz velî Rabb-i cihân
Öğümüzde kodı bizüm nerdübân
- Pāye pāye çıkılır ey nîk nām
Bunda cebri olmak oldı hırş-ı cān
- Ayağuş varsa kişi gel olma leng
Hem elüj var ise gizlü itme ceng
- 955 Virse bir bel bendesine bir kişi
Bî-zebân ma'lûm olur anuş işi
- Bel gibi eller işârât-ı Hüdâ
Âhîr-endîşî 'ibârât-ı Hüdâ
- Cānuşa ço gel işârâtın anuş
Ol işârâta vefâda vir cānuş
- Vire esrâr ol işâretler saşa
Saşa bir iş vire ki yük kaldura
- Hâmil iken seni ol maħmûl ide
Kâbil iken seni ol maħbûl ide
- 960 Kâ'il-i emr olasın kâbil iken
Vaşla tâlibken olasın vaş sen
- Sa'y şükr-i ni'met ü kudret olur
Cebrîlik inkâr-ı her ni'met olur
- Şükr-i kudret kudretüj efzûn ider
Cebr-i ni'met ni'metüjî dün ider
- Cebrdür yolda uyumağ uyuma
Görmedükçe bâbı muṭlağ uyuma
- Uyuma ey kâhil-i bî-i'tibâr
Bulmaduğça tâ dıraht-ı mîvedâr
- 965 Dalı taħrîk idicek her laḫza bād
Nâ'imüj başına döke nuḫl u zād

Cebr uyumağdur miyân-ı reh-zenân
Vahtsüz öten kuşa virmezler emân

Hâk işâretlerine bıyık büzen
Er şanursın görsej ammâ anı zen

Ne kadar 'aqluğ olursa güm olur
Başda kim 'aql olmaya ol düm olur

Şükr itmezsej olur şüm u şenâr
Cây olur şükr itmeyene қа'ı-r-ı nâr

970 Hem tevekkül eyle hem kııl kesb ü kâr
Ekin ek şonra Hüdâ'ya kııl sipâr

Girü hayvânâtuñ tevekküli kâr u kesbe terciğ itmeleridür.

Cümle çağrışdılar ey mîr-i kebîr
Ol sebeb eken hârişân-ı faķır

Nice gürüh nice yüz biğ merd ü zen
Pes niçün maħrûm olurlar 'ömrden

Niçe biğ kes ibtidâ-yı dehrden
Açmış iken ejdehâ gibi dehen

Ol kadar mekr itdiler ol 'âķilân
Tağı yirinden kıopardıldardı şan

975 Vaşf idüp mekirlerin dir zü'l-celâl
Ol mekirdeñ zâ'il olurdı cibâl

52b Kısmet-i rüz-ı ezelden ğayrı kâr
Cehde göstermedi a'mâl u şikâr

Bâñıl oldu cümleten tedbîr ü kâr
Kaldı ancağ hükmi-Râbb-i Kirdkâr

Kesbi sen bir nâm bil ey nâmdâr
Cehdi bir vehm añla ey şâhib-'ayâr

**Ḥazret-i 'Azrâ'îl bir adama nazar idüp ol adam ḥavfindan Süleymân
'aleyhi's-selâmuḡ sarâyına kaçması ve tevekkülü cehd üzre terciḡün taḡriri
ve cehdüḡ fâ'idesi az olduḡın beyân ve 'iyândur. Va'llâhu a'lem bi's-şavâb.**

- Geldi bir kuşluḡ zamânı bir cüvân
Kaşrına girdi Süleymân'uḡ hemân
- 980 Yüzi şarı dudaḡı gök ḡor u zâr
Pes Süleymân didi ey ḡâce ne var
- Didi 'Azrâ'îl baḡa bir nazar
İtdi kim ḡışm ile yüregüm deler
- Didi Süleymân murâduḡ neyse di
Ey penâh-ı cân yile buyur didi
- Tâ ki Hindüstân'a ilete beni
Ola andan ḡurtaram cân u teni
- Faḡrdan gerçi kaçır ḡalk-i cihân
Loḡma-i ḡırş u emel olur hemân
- 985 Ḥavf-ı faḡr ol ḡâcenüḡ faḡrı hemân
Ḥırş u cehdi bil ki sen Hindüstân
- Yile oldı kim Süleymân'dan ḡitâb
Bunı Hindüstân'a götür ḡıl şitâb
- Ertesi gün vaḡt-i divân u suḡen
Pes Süleymân didi 'Azrâ'îl'e sen
- Ol Müselmân'a ki ḡışm ile nazar
İtmiş idüḡ kim anuḡ cânın yaḡar
- Didi ḡışm ile nazar olmaz edeb
Bunda göricek anı itdüm 'aceb
- 990 Kim buyurmuşdı Ḥudâ yârî hemân
Cânın al Hindüstân'da bî-emân
- Didüm olsa yüz ḡanadı daḡı ger
Niçesine yarın ol Hind'e gider

Sen cihānuñ işini hep böyle bil
Aç gözünü gör nedür sırr-ı celîl

Kendüden kaçmak kişi oldu muhāl
Kıpalum kimden Hüdā'dan hod vebāl

Girü arslan cehdi tevekkül üzre terciḥ ve cehdün fā'idelerin beyān itdügidür.

Didi kim aslan tevekkül hoş ola
Yā niçün kesb itdi cümle enbiyā

995 Anlaruñ cehdini idüp Hāḡ revā
Ne ki gördiler sıcaḡ şoḡuḡ cefā

Hıleleri anlaruñ oldu laḡif
Kim zarıfün itdügi cümle zarıf

Eylediler murḡ-i gerdünü şikār
Oldı eksikleri eفزün şad hezār

Ḳādir olduḡça çalış ey ehl-i fen
Enbiyā vü evliyā yolunda sen

Pençeleşmek bā-ḡazā olmaz cihād
Biz ḡazādan olduḡ aḡa i'tiyād

1000 Kāfirim bir kimse görürse ziyān
Ṭā'at u İmān yolunda bir zamān

Baḡlama başuñı çün yarık degül
Bir iki gün çalış andan ḡande kıl

İsteyen dünyāyı itdi maḡāl
İsteyen 'uḡbāyı oldu nıḡ ḡāl

Kesb-i dünyāda meger bārid dilā
Terk-i dünyāda mekir oldu revā

Mekrdür zindānı delmek mekr lıḡ
Oldı ammā kim be-ḡāyet mekr nıḡ

1005 Bu cihān zindān biz olduḡ ḡabs aḡa
Delegör zindānı kırtar cān dilā

Ġaflet-i ĤaĤĤ'a sebep dŷnyā odur
Şanma altun 'avrat oğul aĤĤadır

Mālî Allāh iĤŷn olduğsa ĥamŷl
Ni'me mālun şālîĥun didi Resŷl

Geminŷŷ şudur helākine sebep
Şusuz ammā gemi yŷrŷr mi 'aceb

Māl ŷ mŷlki gŷŷline Ĥŷn Ĥomadı
Pes Sŷleymān kendŷne miskĪn didi

1010 AĞzı bağlu bardaĤ āb ŷzre gŷzer
Ĥŷnki yille tŷlŷdur şuda yŷzer

Ĥŷnki dervişlik yilini dil bula
Āb-ı 'ālem ŷzre ol sākĪn ola

53a GerĤi mŷlkidŷr anuğ cŷmle cihān
DĪde-i cānında lā-şeydŷr hemān

Ur dehān-ı dile mŷhr ol hem-Ĥŷ dŷr
Bād-gĪr-i *min ledŷn*'den eyle pŷr

Cehd ĥaĤ derd ŷ devā ĥaĤ ey pŷser
Nefy-i cehd iĤinde mŷnkir cehd ider

Cehdŷŷ tevekkŷl ŷzre terciĥi muĤarrer olmaĤlıĖıdır.

1015 Bŷyle ĤoĤ ĥŷccet getŷrdi řĪr-i mĪr
Ītdi ol cebrĪleri ilzām u řĪr

Dilkŷ vŷ āhŷ vŷ çavşan u ĤaĤal
Eylediler terk-i cebr ŷ ĤĪl ŷ Ĥāl

Eylediler řĪr ile 'ahd-i belĪĖ
Kim bu bĪ-'ad'olmaya Ėadr ŷ dirĪĖ

1007b "Helal mal ne gŷzel.", AclunĪ, C. 2, s. 320.

1013b "...(Allah) tarafĪndan...", Hŷd, 1.

Gele her gün rızķı bî-zaħmet aña
Kesb ü kâra aña zaħmet almaya

ur'a her gün kime düşerse hemân
Pârs ise gide aslana devân

1020 Çünki geldi tavşana bu câm-ı devr
Çağırup didi yeter bize bu cevır

ayvânât tavşanun aslana gitmede te'ħır eyledügin inkâr eyledükleridür.

Didi ol avm nevbetümüzde aña
'Ahdı bozmadu idüp cânlar fedâ

İsteme bu nâmlıgumuz ey 'anüd
Tâ ki incinmeye aslan yürü züd

avşanun anlara virdügi cevâbdur.

Didi mühlet virün ey yârân baña
Mekr idem ki ğamdan olası rehâ

Mekr ile cânlarunuz bula emân
Buña evlâd ola vâriş râyegân

1025 Her peyâm-ber ümmetini bî-kelâm
Böyle bir maħlaşa ourdu müdâm

aşra gitmegi felekden gördiler
Merdümeğ gibi küçük itsek nazâr

Göz bebegin gördi küçük halk eger
Ululığın anlamadı bir beşer

ayvânâtun tavşana i'tirâz itmeleridür.

Didi avm aqla sözümüz ey eşek
Kendü tavşanlığun aqla itme şek

Bu ne lâf olur ki senden ulular
âtırından itmedi bu iş güzar

- 1030 'Acaba düşdün bize geldi kaçā
Yoħsa senüğ gibiye bu söz ħaħā

Ṭavşanüğ ħayvānāta ğirü cevāb virmesidür.

- Didi yārān baġa bu ilhām-ı Ḥaħ
Ben za'ıf aldum kavīlerden sebaħ
- Arıya anı ki bildürdi Ḥudā
Anı bilmez merkeb ü aslan şehā
- Ṭatlu ile ıolu ev eyler binā
Ḥaħ o 'ilmüğ ħapusın açdı aġa
- Ḥaħħ ipek ħurdına öğretdüğini
Ḥiç bilür mi anı yā fil-i denī
- 1035 Ādem-i ħākīyi 'ālim kıldı Ḥaħ
Yirde gökde ne ki var virdi sebaħ
- Nām u nāmūs-ı melek oldı şikest
Körlüğine anuğ o ħaħdur şikest
- Altı yüz biġ yıl olan zāhid-siyer
Ol buzaġuya aġız baġı düzer
- 'İlm-i dīn südini tā kim içmeye
Ol yüce köşk cânibinden geçmeye
- Ehl-i ħiss aġzına olur 'ilmi bend
Virmeye süd aġa ol 'ilm-i bülend
- 1040 Ḥaħre-i dilde o gevher var dilā
Gökde vü deryāda yoħdur mişl aġa
- Niceye dek olasın şüret-perest
Cān-ı bī-ma'nā ki şüretten pür est

1030a düşdün D: Metinde " düşdün yā" şeklindedir.

1039a Bu mısra düzeltilerek kenarda yazılmıştır.

Şüret ile âdem insân olsa ger
Aḥmed ile ola bir Bū Cehl-i ḥar

Eyleseñ dīvāra tasvīr âdemī
Var mı ol şüretde noḡşān u kemī

Cümle aslanlar ḡodılar yire ser
Çün seg-i Aşḡāb oldu mu‘teber

1045 Ne ziyān itdi aḡa naḡş-i nūfūr
Cānı oldu çünki ḡarḡ-i baḡr-i nūr

Naḡş-i âdem yazılır mı nāmede
‘Ālim ü ‘ādil yazılır ey dede

53b ‘Ālim ü ‘ādil-durur ma‘nā-yı ten
Şeş cihetde bulamazsuḡ anı sen

Lā-mekāndan tene doḡar ey kişi
Göklere şıḡsın mı hıç cān güneşi

Ṭavşanuḡ dānişi ve dānişuḡ fażilet ve menāfi‘i beyānındadır.

Bu söze yoḡdur nihāyet bī-gümān
Ḳıssa-i ṭavşana ṭut sen gūş-ı cān

1050 Şat eşek ḡulaḡın al gūş-ı kemāl
Şıḡmaz eşek ḡulaḡına bu maḡāl

Dilkü oynın var gör ṭavşandan
Mekrini gör ṭavşanuḡ aslana sen

Ḥātem-i mülk-i Süleymān ‘ilmdür
Cümle ‘ālem şüret ü cān ‘ilmdür

Bu hünerden âdeme ey zū-fünūn
Oldı maḡlūḡāt u ṭaḡ u ṭaş zebūn

Bu hünerden faredür şīr ü peleng
Muḡtaribdür baḡr ḡavf eyler neheng

1055 Bu hünerden ötüri dīv ü perī
Ḳaçuban âdemden oldılar berī

Gizlü düşmen âdeme çoğdur şağın
Çorçağ âdem oldı 'âkil dūr-bîn

Hulq-i gizli hûlarıdur âşikâr
Göñüle her-dem ider te'sîr ü kâr

Ġusl için gitseñ eger ırmağa sen
Şu içinde hârdan çorçar beden

Gerçi şu içinde gizli ol diken
Ayağuna batdı bildüğ anı sen

1060 İztrâb-ı vaħy u hâr-ı vesvese
Bir kese olmaz olur bu her-kese

Hissünji sa'y eyle kim mübdel ola
Cân göziyle gör ki müşkil hâll ola

Bilesiñ kimler sözün redd eyledüğ
Kimlerüğ sözine eyva'llâh didüğ

Münâcât-ı Mütercim

Vesveseden *Nazmî*'yi idüp rehâ
Mazhar-ı ilhâm u vaħy it Rebbenâ

Bir kulağ vir kim kelâmuñ işide
Bir göz i'tâ it cemâlüğ seyr ide

1065 Bunuğ ile bulur âdem imtiyâz
Cümle hayvânâtdan ey ehl-i râz

Bir göñül vir kim be-ħağğ-ı Muştafa
Çâbil-i 'aşğ-ı cemâlu'llâh ola

Bir 'ilim vir bilem anuğla beni
Kendüni bilen kişi bildi seni

Bir fenâ vir maħv ola hep mâ-sivâ
Sır gözinde görine vech-i bekâ

Ola zāt-ı baht ol dem âşikâr
Vâşılun 'ilmîdür olan vaşl-i yâr

Girü naĥcîrler tavşanun mekrinün sırrın taleb itmesidür.

1070 Didiler tavşana kim mekrün nedür
Söyle görelüm senün fikrün nedür

Sen ki arslan ile eylersin savaş
Gizleme fikrünü eyle bize fâş

Meşveret idrâk u hüşyârî virür
'Aql 'aqla kuvvet ü yarî virür

Meşveret idün didi fahr-i cihân
Meşveret iden kişi çekmez ziyân

Tavşan ol ĥayvânâtı mer'âdan men' itmesidür.

Lâyık olmaz kişi râzın söylemek
Kim oyun gâh cüft gelür gâh tek

1075 Eylesen bir şâf âyîneye âh
Tiz olur âyinenün yüzi siyâh

Üç şeyi söyleme depretme lebün
Seferünü altunuñi mezhebün

Kim bu üçe gizli düşmen bî-şümâr
Duyulursañ sañ'olurlar âşikâr

Bir iki kimseden itmezseñ nihân
Sırrun olur 'âleme şâyî' hemân

İki üç kuş bir yire bağlansa hem
Yir yüzinde ĥayrî çekmezler elem

1080 Meşvereti gizli itmek ĥübdür
Bir kinâyeyle ĥalať maĥbûbdür

Dostlarıyla meşveret itse Resûl
Vâkıf olmaz idi aşlına fuĥûl

Zîra temşîl içre dirdi ey ulu
Tâ başı ayağı bilmeye 'adû

Cümle anlardan cevâb alurdi o
Ġayr anuñ sözünden almazdı çoķu

54a Tavşanun aslana eyledügi mekr ü hilenün kışsa ve beyânıdır.

Eglenüp bir sâ'at ol tavşan hemân
Geldi aslan öñine şonra devân

1085 Böyle geç geldüğüñ tavşan faķır
Yirleri yırtup çağırurdi o şır

Dir idi ben didüm idün ki 'ıyân
'Ahde itmezler vefâ bu aħmaķân

Böyle sözlerini çoķ çaldı yire
İnanıram yine ben bu sözlere

Ġaldı 'âciz ol kaba şaķallu mır
Öñin ardın bilmedi aħmaķ faķır

Yol düz altında velî var dâmlar
Ma'nâ bulunmaz tehî çoķ nâmlar

1090 Dâma beñzer lafz u nâm ey nîk-nâm
Ömrümüz şuyına ħum tatlu kelâm

Bir ħum olur şu çıkar andan revân
Ġatı azdur anı ara bul hemân

Nedür ol ħum ey oğul merd-i Ġudâ
Ġaķķ'ı bulup Ġaķ'dan olmışdur cüdâ

Dîn şuyı andan bulur cüş u şafâ
Andan olur tâlibe neşv ü nemâ

Merd-i Ġaķķ'uñ Ġayri ħurı ħum hemân
Âb-ı 'ömrün yir senün ol her zamân

1095 İste ħikmet merd-i Ġaķ'dan ey ħaķım
Tâ olasın sen daħı andan 'alım

Ṭālib-i ḥikmet olur kân-ı ḥikem
Aña taḥşil ü sebep olmaz ehem

Ḥāfız-ı levḥ oldı bir maḥfûz-ı levḥ
‘Aklı oldı rûḥdan maḥzûz u revḥ

‘Aklı üstād idi aña evvelā
‘Aklı şākird oldı aña ba‘de-zā

‘Aql Cibrīl gibi dir ey Muştafā
Bir ḳadem ḳorsam yaḳar beni ziyā

1100 Beni bunda ḳo ilerü ol revān
Bu benüm ḥaddümdür ey sultān-ı cān

Kim ki kāhil olup itmez şükr ü şabr
O hemān bilür ki tutar pāyi cebr

Cebrī olan kendüsin rencür ider
Öyle ḥasta kendüsin der-gür ider

Lāg ile ḥasta olan didi Resül
Ḥasta ölür olur mişāl-i şem‘ ol

Cebr kırık bağlamağa didiler
Hem bitişikdür üzülmiş bir tamar

1105 Çünkü sen bu yolda ḳırmadıḳ ayağ
Kime gülerseḳ ne ayağında bağ

Ol ki dīn yolunda ḳırmışdur ayağ
Bindi ol geldi aña Ḥaḳ‘dan burāk

Ḥāmil-i dīn oldı maḥmül ey fetā
Ḳābil-i dīn oldı maḳbül-ı Ḥudā

Ḥaḳḳ‘uḳ emrin çün ḳabül itdi Resül
Şoḳra cīnn ü inse fermān itdi ol

Eyler iken aña yıldızlar eşer
Oldı yıldızlar aña fermān-ber

1110 Bunda işkâl eyler-iseñ sen eger
Pes idersin şekk *en-şakka'l-kamer*

Tāze it İmānuñ olmaya söz ol
Ey hevāyī tāze eyleyen cehül

Tā hevā tāzedür İmān olmaya
Oldı kilīdi bu vādīnūñ hevā

Eyledüñ te'vīl-i ħarf-i bikri sen
Kendüñi te'vīl it itme zikri sen

Eyledüñ *Ḳur'ān*'ı te'vīl-i denī
Senden alçağ oldı ma'nā seni

Siğegün rekik te'vīlinūñ züyüf-ı bī-i'tibār olması beyânındadır.

1115 Ol siğege beñzer aĥvāluñ hemīn
Kim ol ādem zann idüben kendüsin

Kendüsinden geçmiş içmedin şarāb
Zerresini zann iderdi āfitāb

Vaşfın işitse toğanlaruñ 'iyān
Dirdi ben 'ankā-yı Ḳāfım bī-gümān

Bevl-i ħarda yaprağ anda ol siğek
Baş kaldurmuş idi mellāĥ tek

Dir idi kim gemiyi deryāyı ben
Fikr iderdüm çoğ zamān āyā neden

1120 İşte deryā işte gemi ben hemān
Ustā gemiciyim ehlüm re'y-rān

Şalını sürerdi olup reh-nümün
Bu görünürdi aña ħadden füzün

54b Aña nisbet bu sidik bī-ħadd idi
Ol nazarla gördi çün gerçek didi

Görişine göre olur  alemi
Böyle ba ruş böyle olur  ademi

Eyleyen te v l-i b t l   n meges
Vehmi bevl-i  ardur  ilmi  ar u  es

1125 Re'y ile itd gi te v li  osa
Ol si egi ba tı eylerdi h m 

Ol si ek mi anda bu  ibret ola
R h  anu  Őurete olmaz rev 

 avşanu  ge  gelmesinden arslanu  anırup  a ırmasıdır.

Aslana  arşu  oyan  avşan-ı ferd
R h  olmaz l yık-ı  add   cesed

Didi aslan  ışm   k n ile ben m
S z ile ba ladı g z m d şmen m

Ba ladı cebr ler n mekri beni
 td' a   ılı ları  asta teni

1130 Di lemem Şimden ger  böyle  aber
Kim sad -y  g l u Őey andur bular

Durma yırt bunları ey g n l hem n
Postların yırt kim bulardur p st n

Post ned r d rl  d rl    l     l
Şu y zinde na ş eglenmek mu  l

S z  abu dur i i ma n dur hem n
S zi Őuret anla sen ma n y  c n

 r k i n  ayb n  rter ger i post
Őa  i ' rter  ayretinden  ayb u dost

1135   n  alem yil ola k ge z ola Şu
Ne yazarsa  bozılır f 'l-  l o

Nağş-ı şudan iden ümmîd-i vefâ
Döndi elin ışıarak bil şehâ

Yil ne âdemde hevâ vü ârzü
Çün hevâyı geçdün olduñ yâr-ı Hû

Hübduz aḥbâr-ı Rabb-i Kirdgâr
Kim olur başdan ayağa pâydar

Şevket-i şâhân olur cümle fenâ
Çalır ammâ nâm u şân-ı enbiyâ

1140 Kim hevâdur şöhret-i şâhân hevâ
Kibriyâdandır berât-i enbiyâ

Ağçelerden de gider nâm-ı şehân
Nâm-ı Aḥmed bâkîdür itme gümân

Nâm-ı Aḥmed nâm-ı cümle enbiyâ
Yüz didün toḫsan denildi ey fetâ

Ṭavşanun mekri beyânındadır.

Gitmede ṭavşan te'ḥîr eyledi
Mekrini aslana tedbîr eyledi

Girdi yola ba'de te'ḥîr-i dırâz
Tâ ki aslana diye bir iki râz

1145 Bil çok 'âlem var diyâr-ı 'ağlda
Gör ne vüs'at var biḥâr-ı 'ağlda

Şüretümüz ol deñizde ey püser
Şu yüzinde kâseler gibi yeler

Dolmaduḫça şu yüzündedir legen
Dolıcaḫ deryâya ğarḫ olur iñen

'Aḫl pinhân 'âlemî zâhir dedem
Şüretümüz mevcdür andan ya nem

Şüretümüz neyi vesîle ider
Ol vesîleyi deñiz ṭaşra atar

1150 Görmeye tā dil-dehend-i rāzı ol
Bilmeye hem tır-i dūr-endāzı ol

Atını zāyi' şanup eyler sitiz
Yeldür[ür] atını yolda tiz tiz

Gerçi zāyi' şanup atın ol cevād
Atı anı çekmeddür hem-çü bād

Eyler ol ser-sem figān u cüst ü cū
Her taraf şorar gezer kapu kapu

Dir ki atum kim uğurladı 'aceb
Dirler altuñda nedür ey bī-edeb

1155 Dir ki at altumda atum kanı yā
Kendüñe gel ey at issi bī-nevā

Cān zuhūrından nihān u gizlidür
Küpde şuyı görür ol kim gözlidür

Göre mi kırmızı yeşil şarı mor
İbtidā ol kişi kim görmeye nūr

Çün tala elvāna 'aql-i müsteşāb
Olur ol nūra o rengler hep hicāb

Çün gice ol rengler ola nihān
Bildüñ olur reng-i nūr ile 'iyān

55a 1160 Nūrı nice gösterür nūr-i birün
Böyledür reng-i hayāl-i enderün

Zāhiri nūra sebep şems ü sühā
Nūr-ı bāṭın 'aks-i envār-ı Hudā

Nūr-ı nūr-ı çeşmüñ oldı kadr-i dil
Nūr-ı çeşmi nūr-ı dilden aña bil

Bil ki nūr-ı nūr-ı dil nūr-ı Hudā
Kim o 'aql u hisden olmışdur cüdā

- Gice nür olmaz görünmez rengler
Nûrî pes zıddıyla bildüñ ey püser
- 1165 Rengi görmek nûrî görmekdür hemân
Buni zıdd-ı nür ile bildüñ 'ıyân
- Zahmet ü renci yaratdı kim Hudâ
Tâ bu zıdla biline zevk ü şafâ
- Gizlüler zıddı ile olur 'ıyân
Çünkü Haqq'ıñ zıddı yok olur nihân
- Kim görünür nür evvel şoñra reng
Zıdd ile zıd bilinür çün Rûm u Zeng
- Pes bilindi nür zıdd-ı nür ile
Geldi zıd zıddı ile kalb ü dile
- 1170 Nür-ı Haqq'ıñ zıddı yokdur bî-gümân
Tâ ki zıddıyla o nür ola 'ıyân
- Haqq'ı idrâke göze yokdur mesâğ
Buni saña gösterir Mûsâ vü tağ
- Şüret ü ma'nâyı şîr ü bîşe bil
Yâ-hod âvâz-ı söz ü endîşe bil
- Bu söz âvâz fikrden zâhir olur
Bağr-i endîşe 'aceb kıandan gelür
- Çünkü söz mevcini göresin laţîf
Bildüñ anuñ bağrini hûb u şerîf
- 1175 Çün 'ilimden mevc-i endîşe yele
Andan âvâz ile söz şüret gele
- Pes suhenden doğdı şüret öldi hem
Mevc ilettdi kendüni bağre dedem
- Çün 'ademden oldı ol şüret birün
Girü gıtdi *innâ ileyhi râci'un*

1177b "biz O'na döneceğiz...", Bakara, 156.

Her nefes ölür dirilürsiñ 'ıyân
Dünya bir sâ'at didi faħr-i cihân

Fikrümüz Hû'dan havâda çün ħadenk
Ber-hevâ durmaz gider tâ Ĥaĥĥ'a dek

1180 Her nefes dünyâyı Mevlâ yeñiler
Biz beĥâda yeñilikden bî-ħaber

'Ömr yeñi yeñi irer nehr-vâr
Gören anı zanneder kim pâydar

Tîzliginden müstemir şekil eger
Tîz çevirseñ âteş olur bir şerer

Ucı yanmış çubuğı dönder müdâm
Bir 'azîm âteş görünür ey hümâm

Tîz-i destî eyledi anı dirâz
Sür'at-ı şun' ile oldı çok bu az

1185 Olsa 'allâme bu sırruñ ĥâlibi
Ol Ĥüsâmü'd-dîn'üñ olsun kâtibi

Tavşanuç aslana irişdügidür.

Pür-ğazab aslan hem pür-ħışm u şür
Gördi kim tavşan ırâĥdan geliyor

Ĥorĥusuz küstâĥ yilüp gelür o
Ĥışm u kîn ile ĥazabla turş-rû

Ĥorĥusuz gelmek giderür töhmeti
Cür'et eyler def'-i şekk ü reybeti

Geldi çün bî-bâk tavşan tâbe-şaf
Çağırup aslan didi ey nâ-ħalef

1190 Yırtarım ben nice fîller dem-be-dem
Yavuz aslanlar ĥulağın burmışam

Bir küçük tavşan ki böyle bî-mecâl
Emrüme itmeye benüm imtişâl

Terk-i h'âb-ı gâflet-i har-güş it
Na'ra-i aslanı ey har güş it

avşanuj giç geldüğine 'özr beyân eylesidür.

Didi tavşan diyem 'özrüm vir emân
'Afv ider ise hudâvend-i zamân

Didi ne 'özr ey kuşur-i eblehân
Pâdişâha gelinür mi bu zamân

1195 Murğ-i bî-vaqte virirler mi emân
Ahmağ 'özrin diñlemez 'âkil olan

55b Ahmağuj 'özri günâhından beter
'Özri nâ-dânuñ olur zehr-i hüner

'Özrüy ey tavşan dânişden iraq
Ben ki tavşan degülüm tutmam kulak

Didi ey şeh nâ-kesüm gerçi ki ben
'Özrini sitem görenüñ diñle sen

Bâ-huşuş olur zekâtı câhuñuj
Yañılana ol delîli râhuñuj

1200 Suyı ırmaqlara viren bañr iken
Her hesi başında oldur götüren

Vire mi noqşân deryâya kerem
Ola mı deryâ keremden biş ü kem

Didi aslan ehle iderüm kerem
Her-kese haftân bulınca keserem

Didi tavşan ger degülsem luğa cā
Başum öñünde senüñ ey ejdehā

Yola kuşluk vaqti girdüm idi hem
Yoldaşumla sen şehe tā kim gelem

1205 Bağa bir tavşanı itdiler refiğ
Sen şehe gönderdilerdi ol ferîğ

Yolda bir arslan kaçdı itdi bize
İkimüze kaçdı gelürken size

Ol şehenşāha kıluz didüm aña
Ol kapu kullarıyuz itme mürā

Didi şehenşāha kimdür it hayā
Añma her bir nā-kesi havf it baña

Yırtaram hem seni hem şāhuñı ben
Yoldaşuñla dönesin kapumdan

1210 Didüm aña ço beni bār-i dıger
Şāhumuñ yüzün görem virem haber

Yo[ld]aşuñı rehn vir tā kim baña
Mezhebümde yoħsa kurbān sen sezā

Çoq recā itdüm velī sūd itmedi
Beni gönderdi anı alıqodı

Yoldaşum üç ben kadardı ey emīr
Semiz idi güzel idi hem kebīr

Bağladı şimden gerü ol bu yolu
Saña didüm hāli ben bil ey ulı

1215 İtme ümmīd-i vazīfe ba'd-ez-ān
Hākkı didüm hākkı acıdur bī-gümān

Yolu pāk eyle vazīfenē tā gele
Def it anı qorqmaz ol senden hele

Aslanuñ tavşana cevāb virüp ve tavşan ile yola girmesidür.

Didi bismi'llāh gel kandanadur ol
Düş öñüme gerçek-iseñ qanı yol

Tā anuñ yüz kat cezāsını virem
Kizb ise sözüñ saña neler idem

- Düş öğüme it kulağuzluk başa
Götür anı dāmına it mübtelâ
- 1220 Bir kıyu kim tavşan itmişdi nişân
İtdi aslana o çâhı dām-ı cân
- Gitdiler ol deñlü göründi kıyu
İşte bir tavşan şaman altında şu
- Şu şamanı götürür şahrâya hep
Tağı götürse olur ammâ 'aceb
- Dām-ı mekrin itdi aslana kemend
Özge tavşan ki geçe aslana fend
- Şanki bir Mūsâ idi yâ Nil-i pāk
Leşkeriyle itdi Fir'avn'ı helāk
- 1225 Bir yar[ım] kanat siğek Nemrüd'ı o
Bî-tekellûf başı yivin yardı o
- Düşmenüñ sözin tutanuñ hâli zâr
Gör cezâsın kim hasûda ola yâr
- Hâli Hâmân'a uyanuñ böyl'olur
Hâli şeytâna uyanuñ böyl'olur
- Gerçi düşmen dost gibi söyler saña
Dâm bil ger dâneden dirse n'ola
- Saña şekker virse bil sen anı zehr
Zâhiren luğf itse bil sen anı kıahr
- 1230 Çün kazâ gele görünmez illâ post
Añlamazsuñ ki bu düşmen mi ya dost
- Budur iş çünki it Haqq'a niyâz
Nâle vü tesbîh ü şavm it kııl namâz
- Nâle idüp di ki ey esrâr-dân
Mekr taşıyla bizi dögme amân

Kelblik itdükse biz ey şîr âferîñ
İtme aslanı bize yâr u qarîñ

Şekl-i âteş virme şuya yâ İläh
Âteş içinde kıoma şekl-i miyâh

56a 1235 Çün şarâb-ı kıahrdan mest ola ten
Yoqlara sensin begüm varlık viren

Varlık oldur görmede bağlana çeşm
Tâ ki taş incü görine yün peşm

Ne durur varlık havâs mübdel ola
Gözde ilğın ağacı şandal ola

**Kışsa-i Hüdhüd ve Süleymân (a. s) ve anuñ beyânındadır ki çün
kazâ gele münevver gözler bağlanup görmez olur.**

Kırsalar otaķ Süleymân'a eger
Cümle kıuşlar kıdmetine geleler

Kendülere bulup anı hem-zebân
Cân ile öğine oldılar revân

1240 Cümle kıuşlar eyleyüp terk-i şadâ
Kıardaşından efsâh oldılar aña

Hem-zebânlıkdur kıışmılık ey cüvân
Kışi nâ-mahremle zindânda hemân

Hem-zebân çok Türk ü Hindü yâr olur
İki kıardaş birbirine kıâr olur

Dille hem-râz olmaķ ol kıod kıayrı şey
Hem-zebânlıkdan göñül birliği ey

Bî-işâret bî-kitâbet bî-lisân
Zâhîr olur dilde yüz bîn tercemân

1245 Cümle kıuşlar her biri esrârını
İlm ü hünerden ne ise kıarını

Gösterirlerdi Süleymân'a 'ıyân
Kendülerin 'arz idüben her zamân

Bu vücüd ü kibrden degüldi bil
Tâ ilerü çeke anı ol celîl

Bir kûl almak dilese bir kişi
Hünerin 'arz itmedür kuluñ işi

Aña kûl olmağdan itse bende 'âr
Olur ol topal şağır hasta vü zâr

1250 Nevbet irdi hüdhüde çünki hemân
Eyleyüp ol şan'at u fikrin beyân

Didi ey şeh şan'atundan bir hüner
Diyeyim benden müfîd ü muhtaşar

Didi söyle ne hünerdür ol hüner
Didi kim açsam havâda bâl ü per

Çün baqam diğğat göziyle yüceden
Görürem şuyı yirüñ dibinde ben

Çandadur deriñ midür rengi ne hem
Toprak u taşdan mı çıkar görürem

1255 Ey Süleymân şu içün ben âgehi
Tut seferlerde bile hâk-i rehi

Pes Süleymân didi ey eyü refîk
Ol beyâbânlar ki yok şuyı 'amîk

Leşkere şuyı bulursañ bî-keder
Olasıñ aşhâba saqqâ her sefer

Çarganuç hüdhüde ta'n u dahl itmesidür.

Çarğa çün işitdi eyledi hâsed
Didi Süleymân'a bu söz egri bed

1254b çıkar D: Metinde "çıkarrı" şeklindedir.

Şāh öjinde itmedi edeble āl
Hem huşuşan eyledi kizb-i muāl

1260 Bu nazār olsaydı aa ey hümām
opraq altında niün görmezdi dām

Niün olur bend-i dām ol hoş-nihād
Niün olur ol afesde nā-murād

Didi Süleymān revā mı hüdhüdā
Senden evvel kāsede cür'a ola

Mestlik izhār idesin ayrandan
İdesiņ öņümde kizb ü lāf sen

Hüdhüd arganuņ a'n ve daline cevāb virmesidür.

Didi ey řāh-ı faır ü ađniyā
Diņleme dūřmen sōzin behr-i Hudā

1265 Bāıl ise itdügüm da'vā řehā
Gerdenümden kes başum eyle cüdā

arġa k'oldı münkir-i hükm-i azā
Nice biņ 'al olsa kāfir di aa

Kāfirāndan sende bir kāf olsa bil
ün kūs-i zen cāy-ı řehvetsiņ rezīl

Ben havāda dāmı görürem řehā
Örtmese 'alum gözini ger azā

ün azā gele uyur re'y-i řavāb
Ay siyāh olup utulur āfitāb

1270 Böyle örter pes azāyı āderi
Bil azādandur azānuņ münkeri

56b

**Ḥazret-i Ebû'l-beşer Âdem (a.s) kıssası ve kazâ Âdem'ün nazarın
nehy-i şariha ri'ayet ve te'vili terke ri'ayetden bend itmesidür.**

Bu'l-beşer ki '*alleme'l-esmâ*'ya mîr
Her tamarı niçe biñ 'ilm ile sîr

Adını her şey'ün olduğu gibi
Tâ kıyâmet bilür idi ey şabî

Her laqab ki virdi bâtıl olmaz ol
Kime çapük didi kâhil olmaz ol

Bildi evvel sonra mü'min olanı
Şonra kim kâfir-durur bildi anı

1275 Her şeyün adını işit ehlden
'*Alleme'l-esmâ*' rumûzın diñle sen

Bilürüz eşyanuñ ismin zâhirâ
Bâtinî ismin bilür ancak Hudâ

Degneginüñ adı Mûsâ'ya 'aşâ
Ḥazret-i Mevlâ yanında ejdehâ

Bunda 'Ömer adı idi büt-perest
Lîk mü'mindi adı rûz-ı elest

Ol ki bize ismidür anuñ menî
Ḥağ katında oldurur naqış seni

1280 Yoğiken bir şüret idi bu menî
Olduğı gibi bilürdi Ḥağ anı

Pes ḥağîkat oldur ad u sanumuz
Ḥağ öñinde neyse âhir şanumuz

1271a "İsimleri öğretti.", Bakara, 31.

1275b "İsimleri öğretti.", Bakara, 31.

Her-kese bir ad ço[ya]rlar 'âkıbet
Ad olur mı ol ki kona 'âriyet

Gördi nūr-ı Hâk'la çün Ādem ata
Sırr-ı esmā oldu zāhir hep aña

Nūr-ı Hâk'ı anda gördi çün melek
Secde idüp hıdmetin itdi dilek

1285 Ben ol Ādem nāmını medh iderem
Tā kıyāmet medhin itsem kâşıram

Cümleyi bilürdi çün geldi kaçā
Bilmeyüp bir nehy eyledi haḫā

Nehy taḫrīmī midür āyā ki bu
Bilmedüm tenzīhī midür yoḫsa o

Buldi göñlünde çü te'vīl-i kavī
Ḥayret ile ḫab'ı buğday diledi

Bāğbānuḫ batdı pāyına çü ḫār
Düzd fırsat bulup eşyāyı çalar

1290 Gitdi ḫayret çünki geldi yola zār
Gördi kim ḫırsız götürmiş ne ki var

Rabbenā innā zalamnā didi vāh
Geldi karaḫu yaḫıldum yolu āh

Bir bulutdur kim kaçā örter güneş
Şīr ü ejderhāyı eyler mūş-veş

Dāımı vaḫt-i ḫükmdede görmez isem
Anda cāhil yaluḫuz ben degülem

Ey sa'ādetlü o iyi kār ide
Zor terk eyleye āh ü zār ide

1295 Ger kaçā itse seni zulmet-şıfat
Hem kaçā ḫutar elüñi 'âkıbet

Ger kazâ yüz kerre kaşd-ı cân ide
Hem kazâdur cân vire dermân ide

Ger kazâ yüz kerre yoluñı ura
Çaduruñ âhir semâ üzre kıra

Bil keremden kırkudur seni Hudâ
‘Âlem-i Eymen’de sultân ide tâ

Çok uzandı bu söze olmaz karar
Diñle aslan kıssasın al i‘tibâr

Tavşan kuyuya yaklaşduğda aslandan ayağın girü çekmesidür.

1300 Çün yakın geldi kuyuya gördi şîr
Girü kaldı yoldan ol tavşan faķîr

Didi aslan kim niçün kalduñ girü
Ayağuñ çekme girü gel ilerü

Didi kanı el ayağ gitdi kamu
Kopdı ciger ditredi cân ey ulu

Reng-i rüyum gördüñ oldı şanki zer
Yüregümden hod virür rengüm haber

İtdi simâyı mu‘arrif Rabb-i ber
‘Ârifân simâya eylerler nazâr

1305 Reng ü bü ğammâz oldı çün ceres
Atı saña ğamz ider bāng-i feres

Bāngi her şey’üñ virür andan haber
Farğ olunur bāng-i ğarla bāng-i der

Ħalkı temyîz itmede dir Muştafâ
Dili altında kişi gizli ola

57a Reng-i rü virür göñüllerden nişân
RaĦmet it dik göñlüme mihrüñ hemân

Yüz kızılığ-ı-durur şükre nişân
Şarı çehre oldı küfrāndan beyân

- 1310 Baña ol geldi ki dest ü pā kıomaz
Reng-i rüy u kıuvvet ü sımā kıomaz
- Ol ki her neye gelür ise kıırar
Kıoparur ağacı kökünden ırar
- Baña ol geldi ki andan oldu māt
Ādemođlı cān-ver cāmıd nebāt
- Bunlar eczādur hem andan küllıyāt
Levn’olur şarı kıoķusı fāsıdāt
- Tā cihān geh şābir olur geh şekūr
Büstān ĥaftān geyer gāh geh ‘ūr
- 1315 Bu güneş dođduķda doğar nār-gün
Geçicek bir sāt olur ser-nıgün
- Gökde yıldızlar olurken pür-zıyā
Şonra olurlar iķrāķa mübtelā
- Ayda kim yıldızdan artuķdur cemāl
Renc-i daķdan oldu mānend-i ĥayāl
- Yırde varken bu sükün [u] bu edeb
Zelzele virür aķa lerze vü teb
- Bu havā olmuş iken rüķa kıarın
Çün kıazā gele vebā olur hemın
- 1320 Tātlu şu kim rüh ile hem-şıredür
Gölde şarı acı vü hem tıredür
- Āteşüķ kim yil bıyığında idi
‘Āķıbet yil aķa ölürsüķ didi
- Gör deķızüķ ıztırāb u cüşını
Aķla tebdılāt-ı ‘aķl u ĥüşını
- Başı döner cüst ü cūda āsmān
Ĥāl-i güyā ĥāl-i evlādı hemān

- Geh hâzîz ü geh miyâna gâh evc
Sa'd u naḥs aña gelürler fevc fevc
- 1325 Kendü nefsunḡden sen ey cüz'î 'ıyân
Bil nedür aḥvâl-i ser cümle cihân
- Çünki külliyâta vardur renc ü derd
Nice olmaz cüz' külle rüy-i zerd
- Bâ-ḥuşûş ol cüz'î kim ezdâddan
Cem' ola topraḡ u od u bâddan
- Bu 'aceb olmaz ḡoyun ḡurtdan ḡaçā
Ḳurda ḡoyun virse dil 'aceb ola
- Ülfeti bu zıdlaḡ oldu ḡayāt
İḡtilâf u cengleri oldu memāt
- 1330 Luḡf-ı Ḥaḡḡ'ı gör ki şîr ü gûra hem
İki zıdda virdi ülfet ey dedem
- Çün cihân ḡasta vü zindânî ola
Yâ 'aceb mi ḡasta ger fânî ola
- Şîre virdi o bu yüzden nice pend
Didi beni girü ḡor işte bu bend

Aslanuḡ ḡavşana şormasıdur ki niye benden ayauḡ girü çekdüḡ.

- Didi aslan nedür esbâb-ı maraḡ
Ol sebebi di odur baña ḡaraḡ
- Didi ḡavşan bu ḡuyudadur o şîr
Oldı bu ḡal'ada emîn ü emîr
- 1335 Ḳa'r-i çâhı eyler 'âḡil iḡtiyâr
Kim olur ḡalvetde zevḡ-i ḡalb-i zâr
- Zulmet-i ḡalḡdan ḡuyu yigdür baña
Ḳurtarır baş ol ki ḡalḡdan çeke pâ
- Gel öḡe gör zaḡmumu ḡâhır mıdur
Gör ki aslan ḡuyuda ḡâzır mıdur

Didi tavşan yaqdı ol âteş beni
Al kucağıña meger hıfz it teni

Sen zahır olursañ ey kân-ı kerem
Gözüm açup kuyu içine baqam

Aslan kuyuya bakup kendünün ve ol tavşanun 'aksini görmesidür.

1340 Çekdi aslan gögsine anı hemân
Kuyuya dek seyr ile oldı revân

Çünki itdiler kuyu içre nazar
Şu içinde gördiler 'aks ü eşer

Gördi aslan şuda 'aksi yıldırar
Kucağında bir semiz tavşanı var

Şu içinde haşmını gördi dilr
Tavşanı koyup çehe şıradı şır

Qazduğı kuyuya düşdi şır-i har
Zâlimün zulmi başına geliser

1345 Çâh-ı muzlim oldı zulm-i zâlimân
Böyle didiler cemî'-i 'âlimân

57b Kim ki zulmı çok kuyusu qorqı hep
Kemlige kemlik 'adil buyurdi Rab

Manşibuñdan sen ki zulm itdüñ o ân
Kendüñe bir kuyu qazduñ bî-gümân

Kendüñe şarma ipek qurdi mişâl
Kendüñe qazduñ kuyu endâze al

Şanma kim ola za'ifân bî-naşır
Süre-i zâ cā'yı oqu ol habır

1350 Fil-iseñ qaçarsa senden haşm eger
Pes cezâ *ṭayrân ebâbîl* al haber

- Bir za'îf yirde didükde el-emân
Zâr zâr iñler sipâh-ı âsmân
- Işırup dişüñle itseñ kan hep
Dişüñ ağrı tutsa n'eylersiñ 'âceb
- Şîr 'aksin gördi kıyuda o ħar
Bilmedi kendü 'adâvetden meger
- 'Aksini zann itdi kendüye 'adüv
Lâ-cerem çekdi kılıç itdi ğulûv
- 1355 Ey nice zulmi görürsüñ ğayrdan
Kendü ħuyuñdur görürsüñ anda sen
- Varlığuñdur oldı anlardan 'iyân
Ger nifâķ u zulm-i bed-mestî amân
- Sensin ol ol zaĥmı urduñ sen sağa
Ol zamândan la'net itdüñ kendüñe
- Ol bedi kendüñde görseydüñ 'iyân
Kendüñe düşmen olurduñ ey cüvân
- Ħamle itdüñ kendüñe ey sâde bâl
Kendüñe ħamle iden aslan mişâl
- 1360 Çünkü ħuyuñ ħa'rına irdüñ hemân
Bildüñ ol nâ-kesligüñ senden 'iyân
- Ħa'r-i çehde gördi aslan kendüsin
Kendü naķşın ğayri zann itdi hemîn
- Kim çıkardı bir za'îfüñ dişini
İtdi ol şîr-i ğalať-bîn işini
- Ey gören 'ammî yüzinden ħâl-i bed
'Aks-i ħâlüñ itme 'ammüñden raşad

1350b "Onların üstüne ebâbil kuşlarını gönderdi.", Fil, 3.

1353b Metinde "kendüyin" şeklindedir.

Birbirine āyinedür mü'minīn
Böyle buyurdu o faḥrū'l-'ālemīn

- 1365 Pencereyi camı reng-āmīz iden
Güneşüñ nūridur aḡla anı sen
- Gözüñe gök āyine tıtdıñ 'ıyān
Ol sebebden gök görüñdi bu cihān
- Gök şışeden oldu körlük ey cüvān
Kendüñe kem di dime ġayra yamān
- Nūr-ı Ḥaḡ'la mü'min itmese naẓar
Ġaybı nice görür idi ey püser
- Çünki nāru'llāh ile itdüñ naẓar
Eyü kem aḡlanmaz ey cāna peder

- 1370 Azar azar nūrı nāra ur ki sen
Tā ki nāruñ nūr ola ey bu'l-ḡazen
- Yā İlähī sen şaçup mā-i ṡahūr
'Ālemüñ nārını eyle cümle nūr
- Emrüñe fermān-ber deryā senüñ
Āteş ü şü hep ḡudāvendā senüñ
- Ger dilerseñ āteş āb-ı ḡoş olur
Diler-iseñ āb-ı āteş cüş olur

Münācāt-ı mütercim

- Virüñ ḡuluñ **Nazmī**'ye yā Rab ṡaleb
Anı eyle maẓhar-ı feyz ü edeb
- 1375 'Aşḡ u ihlāş u şadāḡat vir aḡa
Vuşlat u 'irfān maḡabbet vir aḡa

1364a "Müminler birbirinin aynasıdır.", Ebu Davud, Edeb, 49.

1371 Bu beytin başında kırmızı mürekkeple "münācāt" diye yazılmış.

Nâr-ı hırmân ile yakma Rabbenâ
Nûr-ı kırb ile anı kıl pür ziyâ

Luţf idüp bizi bize işmarlama
Bu uzaq yolda kıoma irgür saqa

avşanuş hayvânâta müjde itmesidür ki “Aslan kıuyuya düşdi ve helâk oldu.”

urtulup aslan[dan] oldu şâdmân
Oldı hayvânâta toğrı ol revân

ehde gördi aslanı zâr u fiğân
arh urup şahrâya gitdi şâdmân

1380 urtulup mevtden urur el çün çenâr
Tâze vü raqşân havâda berg ü bâr

Hâkdan âzâd olunca berg ü bâr
Baş çeküp oldu nedîm-i rûzgâr

Dalı yapraqlar yarup oldu devân
Tâ ağaç doruğına çıkdı hemân

58a

Şat'ehu diliyle idüp şükr-i Hâq
İrladı yaprağ u mîve muttefaq

Didiler besler kökümüz zü'l-^caţâ
Tâ ağaç *esteğlez* oldu *v'estevâ*

1385 Âb u gille bağlanan cân u fu'âd
urtılacaq âb u gilden oldu şâd

Oldılar raqşân havâ-yı ^caşqda
Mâh-ı tâbân-veş şafâ-yı ^caşqda

Raqş idince cism ü cândan şorma sen
Câna neler var bilür mi anı ten

1383a “Onlar filizini yarıp çıkarmış,...”, Fetih, 29.

1384a bk. bir önceki beyit.

Aslanı tavşan kıoya zindāna hayf
Kala bir tavşandan aslana hayf

Böyle 'uyüb iken ol budur 'aceb
Kim diyeler fahr-i dīn aña laķab

1390 Sen ki aslansın kıuyu dibinde ferd
Nefs-i tavşan dōke kıanuķ derdmend

Nefs-i tavşan ide şahrāda ķerā
Sen ķeh-i ķün ü ķerāda yūf saña

Gitdi hayvānāta ol aslan-gīr
Muştuluk ey kıavm gelmişdür beşīr

Müjde müjde ey gürüh-i 'İş-sāz
Gitdi ol kelb-i cehennem nāra bāz

Müjde müjde ol 'aduvv-i cān hemān
Kırdı dişin kıahr-ı Hālīķ ve's-selām

1395 Ol ki çok kelleler itmişdi şikest
Süpürüp cārüb-ı mevt eyledi pest

Hayvānlar tavşanuķ etrāfına cem' olup cümlesi tavşana şenā itmesidür.

Ol zaman cem' oldılar cümle vuķuş
Şād u ķandān itdiler cüş u ķurüş

Hālķa oldılar o ortada ķü şem'
Secde idüp didiler aña o cem'

Sen melek yā-ķod perī Cibrīl'sin
Yoķ sen aslanlara 'Azrā'īl'sin

Her ne-iseñ cānumuz kıurbān saña
Kıoluņa kıuvvet zihī 'irfān saña

1400 Hāķ bu şuyı sürdi cūyuņa senüñ
Āferīn kıoluņa bāzuņa senüñ

Nice inandurduñ aņı mekrüģe
Nice sürdün ol 'avānı mekrüģe

Çışşayı söyle ki dermân em ola
Girü söyle cânlara merhem ola

Zülmünü naql it anuñ bu ânda
Nice yüz biñ zaħmı vardur cânda

Didi bu te'ÿid-i Hâķ'dur ey mihân
Yoksa bir tavşan kim ola bî-nişân

1405 Virdi kuvvet kalbüme hem daħı nür
Nür-ı dil ele ayağā virdi zür

Cânib-i Hâķ'dan gelür tafşîller
Hem der-i Hâķ'dan gelür tebdîller

Devr ü nevbet 'âleminde bunı Hâķ
Ehl-i zanna gösterür virür sebaķ

Tavşanuñ naħcîrâna "Zinhâr buña şâd olmañ" diyü naşîħat virmesidür.

'Âlem-i nevbetde şâd olma şaķın
Nevbete bağlusuñ olma sen emîn

Mülk'anuñ nevbetden 'âlî ola ger
Nevbetin eflâk üzre çaldılar

1410 Ehl-i Hâķ nevbetden olmuşdur ħalâş
Cânları olmuşdur 'işret ihtîşâş

Bir iki gün bu şarâbı terk iden
Ol şarâb-ı bâķiye tutar dehen

"Race'nâ min'el-cihâdi'l-aşgar ile'l-cihâdi'l-ekber" ħadişinüñ tefsîridür.

Zâhiri ħaşmı ben öldürdüm şehâ
Çaldı bir ħaşm içerü oldur belâ

Bunı öldürmek degül 'aķla revâ
Şîr-i bañın tavşana olmaz ğidâ

- Nefs düzaḥdur ne düzaḥ ejdehâ
Eksilür mi yedi deryâ ile yâ
- 1415 Yedi deryâyı eger içse henüz
Zerrece eksilmez ol insân-süz
- Taşlar kâfirler ü hem taş-dil
Gelüp aña gireler zâr u hacil
- Anı sâkin itmeye bunca ğidâ
Aña irince Hudâ'dan bu nidâ
- Diye doydun mı diye doymam henüz
İşte âteş işte şu^ele işte süz
- °Älemi bir loḡma eyler ol şedîd
Na'ra urup yine dir *hel min mezîd*
- 58b** 1420 Lâ-mekândan kıoya aña Hâḡ ḡadem
Ol zamân sâkin ola urmaya dem
- Nefsümüz çün cüz²i düzaḥdur hemân
Cüz² küll ḡab^cın tutar itme gümân
- Pây-i Mevlâ'dur ki anı depeler
Hâḡ'dan özge kim anuḡ pâyın çeker
- Ḥoḡrı oḡ korlar kemâna her biri
Egri bir güne bu yayuḡ oḡları
- Ḥoḡrı ol oḡ gibi ḡurtul yaydan
Ḥoḡrılar şıçrar kemândan bî-miḡen
- 1425 Ceng-i zâhirden çün itdüm ben rucū^c
Eyledüm pes bâḡınî cenge şurū^c
- Dönderüp küçük ğazâdan göz ü yüz
Biz Nebî ile büyük seferdeyüz
- İsterim tevfiḡ-i ḡuvvet vire Rab
Kûh-ı Kâf'ı ḡoparam iḡneyle hep

1419b "Daha ziyâde var mı?", Kaf, 30.

Bir kolay aslandur ol kim şaf boza
Şîr odur kim nefsinî şıyup düze

**Hzret-i 'Ömer'e Rûm Pâdişâhından elçi gelüp ve
Hzret-i 'Ömer'den kerâmet görmesi beyânındadır.**

Gel işit bu ortada bir kışşasın
Tâ sözümden alasın bir hışşesin

1430 Geldi Kayser'den 'Ömer'e bir resûl
Tâ Medîne'ye uzak yollardan ol

Didi kanda kaşr-ı sultân ey haşem
Tâ ki ben anda atum rahtum çekem

Didiler yok kaşrı anuñ ey seni
'Ömer'üñ var kaşr-ı cân-ı rû-şeni

Gerçi beglikle anuñ âvâzesi
Hücre-i dervîş gibi kâzesi

Kaşrını nice görürsün sen anuñ
Cân gözünde çünki kıl bitmiş senün

1435 Kıldan 'illetden gözünjî pâk kıl
Şoñra kaşrını anuñ idrâk kıl

Her kimünj ola hevesden cânı pâk
Tîz görür hâzreti eyvânı pâk

Çün Muhammed oldı bu oddan hâlâş
Kanda baksa gördi vechü'llâhı hâş

Bil refîkünj vesvese şeytân iken
Añlamazsunj *semme vechü'llâhı* sen

Her kimünj kalbinden ola feth-i bâb
Göñli göginde görür yüz âfitâb

1438b "...Allah'ın yüzü (zati) ...", Bakara, 115.

- 1440 Ğayrılar beyninde zāhirdür Ğudā
Nitekim yıldızlar içre meh şehā

İki parmağın gözünge ço hemān
Görünür mi hiç inşāf it cihān

Görmemekle sen cihān olmaz ʿadem
Nefs elindendür bu ʿayb ey bī-himem

Parmağın kaldır gözünge bir zamān
Şonra neyi ister-iseñ gör ʿıyān

Nūḥ'a didi ümmeti ḳanı şevāb
Didi Ğaḳ'dandur *büründiler şiyāb*
- 1445 Bürüdünüz başunuzla yüzünüz
Görmedünüz gerçi kim var gözünüz

Ādemī görmek-durur ğayrısı post
Görmek olur ki göresün rüy-ı dost

Rüy-ı yāri görmeyenden kūr ey
Bāḳī ḳalmaz dōst olmaḳ dūr ey

Elçi kim bu sözleri ğüş eyledi
Oldı müştāḳ-ı ʿÖmer cüş eyledi

Oldı maḳşūdı anuñ rüy-ı ʿÖmer
Raḥt u atın zāyi ʿ itdi ser-te-ser
- 1450 Her ḫaraf ol merd-i kār ardınca zār
Gider idi şoraraḳ dīvāne-vār

Dirdi dünyāda ola bir böyle merd
Hem cihāndan gizlene cān gibi ferd

Anı arardı ola bende aḡa
İsteyen maḫlūbunı bulur dilā

Gördi bir aʿrābī zen anı ğarīb
Didi ḫurmā sāyesindedür ḫabīb

1444b "...(beni görmemek için) elbiselerine büründüler.", Nūḥ, 7.

Zîr-i hürmâ halkdan olmuş cüdâ
H'âba varmış gölgede zıll-ı Hudâ

Resûl-i Rûm 'Ömer'i hürmâ ağacı altında uyur bulduğudur.

- 1455 Geldi anda durdu ırakdan haķır
'Ömer'i gördükde ditredi faķır
- 59a** Geldi bir hâlet 'Ömer'den şânına
Bir güzel hâlet hem indi cânına
- Mihr ü heybet birbirine zıd iken
Bu iki zıddeynde cem' olmak neden
- Kendüye didi ki gördüm nice şâh
Çok ulu sultâna oldum hayr-h'âh
- Bende yoķdı pâdişâhlar haşyeti
'Aqlum aldı bunuğ ammâ heybeti
- 1460 Aslana kaplana vardum bî-direng
İtmed'anlardan yüzüm tebdîl-i reng
- Nice kerre cenge girdüm şâdmân
Şîr-veş oldum k'olurdu iş yamân
- Yaraladum yaralandum bî-ķıyâs
Kimseden gelmezdi göñlüme hirâs
- Yoķ silâhı yird'uyur bir nesnedür
Ditrer endâmum cemî'an bu nedür
- Heybet-i Haķ'dur degüldür havf-i halk
Bu degüldür havf-i merd-i ehl-i delķ
- 1465 Kim ki Haķ'dan ķorķup ola müttakî
Ķorķar andan cinn ü insân u şakî
- Bu fikir de bağlayup el ol Resûl
Tâ 'Ömer bîdâr olunca durdu ol

Kayser'ün elçisi Hazret-i 'Ömer'e selâm virmesidür.

Hıdmet itdi 'Ömer'e virdi selâm
Didi Peyğam-ber selâm andan kelâm

Pes selâmın ald'öjine oğıdı
Havf itme durma gel otur didi

Hâ'ifine *lâ-tehâfû* dur nüzül
Anlara lâyıkdurur bu ecr-i kül

1470 Kim ki qorqar anı iderler emîn
Qorqanuğ göñlini itmezler hazîn

Qorqmayana sen dimezsen qorqma pes
Ders alur mı olmayan muhtâc-ı ders

Ol dili gitmiş dil-şâd eyledi
Hâtır-ı vîrânın âbâd eyledi

Ba°dehü didi nice sözler dağık
Kim şifât-ı Hâq'dan ol ni'me'r-refîk

Dağı abdâla Hâq'ıñ ihsânını
Tâ bile hâl u maqâmuñ şânını

1475 Hâl 'arusuñ gitmesi reftâr ile
Bil maqâm ammâ ki halvet yâr ile

Şâh gayr-i şâh görür cilvesin
Vaqt-i halvet şâh olur ammâ qarîn

Hâş u 'âma cilve itmişdür 'arūs
Halvet içre şeşle gitmişdür 'arūs

Süffilerden ehl-i hâl çok ey hümâm
İçlerinde azdur erbâb-ı makâm

Cânı menzillerini itdi beyân
Rûhunuñ seyrânını itdi 'iyân

- 1480 Ol zamāndan kim tehî ezmāndan
Ol maḳām-ı ḳuds-i °ālî-şāndan

Ol havādan k'anda bu sî-murğ-ı rūḫ
Bundan evvel gördi pervāz u fütūḫ

Her-kesūḫ pervāzı göklerden keşir
Hem ümîd ü hırşî °aşîḳdan vefir

Buldu aḡyār şüretinde yār °Ömer
Cānı anuḫ ṭālib-i sırr u ḫaber

Şeyḫ kāmîl idi ṭālib müştehî
Merd çāpük idi merkeb dergehî
- 1485 Gördi mürşid ḳābil-i irşād u dem
Toḫm-ı pāk ekdi zemīn-i pāka hem

Resül-i Rûm'uş emîrû'l-mü'minînden su'âl itmesidür.

- Elçi didi ey emîrû'l-mü'minîn
Niçün indi cān yire ey merd-i dîn

Bu ulu ḳuş nice oldu der-ḳafes
Didi Ḥaḳ oḳıdı efsün u ḳışaş

Ol °ademlerde ki yoḳdur çeşm ü güş
Çün füsün oḳıyacaḳ eyler ḫurüş

Ol füsün ile °ademler tîz tîz
Gelmeden süy-i vücûda ey °azîz
- 1490 Bir füsün oḳır girü mevcûda Rab
°Askerin sürer °ademden yaḫa hep

Bir ḳulaḡa dir gül-i ḫandān ider
Bir ṭaşā söyler °aḳıḳ ü kân ider

Cisme bir āyet didi cān oldu o
Mihre bir söz didi raḫşān oldu o

Ḳulaḡına dirse bir nükte maḫūf
Pes düşer güneş yüzine yüz kūsuf

59b

ulağına ne didi ebrj
Kim gznden ırbalarla yaş dker

1495 Ne didi hkj ulağına Hud
Kim murıb oldu epsem d'ım

Pes teredddde alur şfte-hl
Aa kim didi mu'amm-yı mal

Bu iki znda alup eker emek
Bunu mı itsem anı mı diyerek

Emr-i H'la birine virp arr
kisinden birin eyler itiyr

tmesn dirsej tereddd hş-ı cn
Tama panbu işide gş-ı cn

1500 Keşf ola t kim mu'ammlar saĝa
Zhir  bın amu ma'lm ola

Pes maĝall-i vahy oldu gş-ı cn
Vahy nedr sylemek hsden nihn

Cn gzi ulağı bu hsden ĝarb
'Aĝl u hs ulağı andan b-naşb

Cebr dirsem 'aşĝı ol b-şabr ider
'şk olmayan o hbsin cebr ider

Bu ma'ıyyetdr degldr cebr bu
Nridur anuĝ degldr ebr bu

1505 Cebr ise bu cebr-i 'şkdur begm
Zmm olınan cebr-i fşkdur begm

Cebri anlar bildiler kim ey pser
Aĝmak ola dillerinden H başar

Anlara gemiş gelecek şkr
Zkr-i mz anlara neye yarar

- İhtiyâr u cebr olardan mu'teber
Çatrelere olur şadeflerde güher
- Çatire iken taşrada küçük büyük
Pes şadefde dürr olur büyük küçük
- 1510 Nâfe-i âhû gibi ol kavm hem
İçerüsi miskdür taşrası dem
- Taşrada bu mâye dime çan iken
Nâfeye girdükde misk olmağ neden
- Taşrada gerçi bakır h'or ey püser
Oldı iksir içre altun u Güher
- İhtiyâr u cebr olur sende hayâl
Olur anlarda velî nûr-ı celâl
- Sofrada oldukça nân oldı cemâd
Oldı rûh-ı âdemîde rûh-ı şâd
- 1515 Sofrada etmek olur mı müstehîl
Cân anı tebdîl ider ez-selsebîl
- Çuvvet-i cân bu olunca bî-gümân
Yâ ne oldur ağıla zûr-ı cân-ı cân
- Zûr-ı cân ile bir et pâre cüvân
Dağı bahrı kânı şakç eyler 'iyân
- Zûr-ı cân-ı Kûh-ken yarar çacer
Zûr-ı cân-ı cân ider *şakç-ı kamer*
- Ger bu dil enbân-ı râzı keşf ide
Cân-i 'arif cânib-i 'arşa gide

**Hzret-i Âdem (a.s) sırr-ı hayr u ihtiyâra vâkıf olmağın ol zelleyi
“Rabbenâ zalamnâ”¹⁰⁶ demekle kendü nefesine izâfet idüp şeytân kendü
günâhın “Bimâ ağveytenâ” demekle Hâk Teâlâ’ya izâfet eylesidür.**

- 1520 İkisın gör fi’l-i Hâk-vâr halk-vâr
Fi’lümüz vardur bizüm bil âşikâr
- Yoğise ortada halkuñ ger işi
Kimseye dime niçün itdüy kişi
- Hâk bizüm işlerümüz İcâd ider
Fi’lümüz âşâr-ı Hâk’ı yâd ider
- Söyleyen yâ lafzı görür yâ ‘arâz
Bir nefesde ola mı iki ğarâz
- Gitse ma’nâ semtine ger kaldı söz
Birden öñin ardını görür mi göz
- 1525 Ol zamân kim gördüñ arduñ râyegân
Sen kaçan görürsüñ arduñ ey cüvân
- Hârf u ma’nâyı muhîf olmaz revân
Nice olur ikisin Hâlık bu cân
- Cümleyi itmiş ihâta Kirdigâr
Girü tutmaz kârdan bir ğayrı kâr
- Didi şeytân niçün azdurduñ beni
Kendü işüñ gizledi dîv-i denî
- Didi Âdem ki *zalamnâ Rabbenâ*
Fi’l-i Hâk’dan şanma ki ğâfil ola
- 1530 Fi’l-i Hâk’ı gizledi idüp edeb
Bu güneñ benden did’oldı luğf-ı Rab

¹⁰⁶ “Ey Rabbimiz! Biz kenimize zulmettik...”, “Öyle ise beni azdırmana karşılık ...”, A’raf, 23-16.

1529a “Ey Rabbimiz! Biz kenimize zulmettik.”, A’raf, 23.

60a

Âdem'e tevbe idicek didi Rab
Ben yaratmadum mı o cürmi 'aceb

Ol benüm taqdîrüm idi bî-gümân
'Özr vaqti fi'lümi itdün nihân

Didi kim korçdum ki olam bî-edeb
Seni dost tutdum anuñcun didi Rab

Hürmet iden buldı hürmet ey debîr
Kim ki sükker getüre levzîne yir

1535 Tayyibât oldu naşîb-i tayyibîn
Yâri hoş it incit ol yine emîn

Farğ için ey dil getür bir hoş mişâl
İhtiyârı cebri bil aña me'al

Ra'şeden bir el ki ditrer oldu ho
Senüñ oynatduñ el gibi mi o

İkisi de gerçi kim halk-ı Hudâ
Lîk olmaz bu kıyâs aşlâ aña

Bundan olduñ nâdım itdün hevesin
Mürte'iş nâdim midür ey mümtehin

1540 Baḡş-ı 'aqlîdür bu 'aql-i hîleger
Bu yola giden za'îf ola meger

Baḡş-ı 'aqlî ger dür ü mercân ola
Ġayrıdur ol çünki baḡş-ı cân ola

Baḡş-i cânuñ pes maḡâmı başkadur
Bâde-i cânuñ kıvâmı başkadur

Ol zamân kim baḡş-i 'aqlî sâz idi
Pes 'Ömer'le Bu'l-ḡakem hem-râz idi

'Aḡldan kim câna geldi çün 'Ömer
Oldı anda Bu'l-ḡakem Bû-Cehl-i ḡar

- 1545 Semt-i hiss ü °aqlda kâmil idi
Câna nisbetle velî câhil idi
- Bahş-i hiss ü °aql eşerdür yâ sebeb
Bahş-i cân ammâ °acebdür bu'l-°aceb
- Nür-ı cân gelse gider ey müstażî
Lâzım u melzûm u nâfî muқтаżî
- Bir başîret toğsa bir nür-i celîl
Olmaz ol a°mâ ider terk-i delîl

“Ve hüve ma°aküm eyne mâ küntüm” âyetinüñ tefsîridür.

Ya°nî “Allâh sizinledür her kıanda iseñüz.”¹⁰⁹

- Yine geldük kıışşaya biz ey püser
Kıışşadan hod taşra degüldük eger
- 1550 Cehle gelsek ol Hâk'uş zindânıdur
°İlme gelsek ol anuş eyvânıdur
- Uyhuda mestânesidür cânumuz
Uyanıklıkda odur destânumuz
- Ağlasağ anuş şehâb-ı rızkıyuz
Gülsek anuş ol zamân pes berkıyüz
- Hışm ü cenge gelsek °aks-i kıahrıdur
Şulh u °özr eylersek °aks-i mihridür
- Biz kimüz °âlemde °âlem pıç pıç
Biz elif gibiyüz ol tutar mı hiç

**Resül-i Rüm'uş Hâzret-i °Ömer'den su°âlidür ki “Bu rûh ne
sebeb ile âb u gil-i cisme mübtelâ oldu.”**

- 1555 Çün °Ömer'den bunu işitdi resül
Nür-ı °irfân itdi kıalbine duhûl

1547b nâfî muқтаżî D: Metinde “nâfî vü muқтаżî” şeklindedir.

¹⁰⁹ Başlık için bk., Hadid, 4.

Çalmadı anda su'âl [u] hem cevâb
Cümleden geçdi hañâ vü ger şavâb

Aşla irdi qodı fer'î bî-mağâl
Hikmet eclîçün idüp ammâ su'âl

Didi yâ °Ömer ne sırdur ne zühür
Böyle muzlim yirde habs olmuş o nür

Âb-ı şâfî ola balçıkda nihân
Bu bedende bağlana ol şâfi cân

1560 Didi °Ömer eyledüñ bañş-i °ağım
Bağladuñ ma'nâyı harfe ey kelîm

Habs itdüñ ma'nâ-i âzâdı sen
Bağladuñ bir harfde pes bâdı sen

Bunu itdüñ ki olasın fâ'ide
Sen hod olduñ fâ'ideden perdede

Ol ki andan toğdı bu nef'-i keşîr
Gördigümüz görmeye mi ol başîr

Nuñk vañtı cüz'-i cüz' iken dilâ
Fâ'id'ola küll külde olmaya

1565 Sen cüzüñ kârında ola nef'-i tām
Pes niçün külle ola ta'n u kelām

Söyleme yoğise sözde fâ'ide
Yohsa şükr it i'tirâzı qo dede

Şükr-i Haññ'ı her-kese sen farz bil
Pes cidâl itmek yüz ekşitmek degil

Şükr olur ise yüz ekşitmek eger
Kimse olmaz sirke gibi şükr ider

60b

Yol iderse cigere sirke hemîn
Di aja sirkeden ol sirk-engebîn

1570 Ma' nâ kim nazm ola odur sehv ü ħabṭ
Ol şapan taşı gibi olur mı zâbṭ

**“Men erāde en yeclise ma'a'llāhi felyeclis ma'a ehli't-taşavvuf”
ḥadīş-i şerifinüñ beyânındadır. Ya'nî “Bir kimesne Allāh Te'ālā
ile oturmak murād eylese ehl-i taşavvuf ile otursun.”**

Elçiyi mest itdi bu bir iki cām
Ne risālet qaldı anda ne peyām

Ḳudretu'llāh ile ḥayrān oldı ol
Bir yire irdi ki şāh oldı resül

Seyl geldi bahre baḥr oldı o dem
Dāne ḥāke geldi maḥşül oldı hem

Çün ta'alluḳ buldı nān u bu'l-beşer
Öli etmek dirilüp duydı ḥaber

1575 Mum odun çünkim fedā-yı nār ola
Zulmeti cümle gide andan ola

Sürme taşı göze bû[-yı] 'aceb
Gözci olur görmege olur sebeb

Devlet aḡa oldı nefsinden ḥalāş
Eyledi bir zinde cāna iḥtişāş

Vāy o ḥayya ola mevtāya qarīn
Oldı meyyit ḥayy iken ol merd-i dīn

Çün kaçup Ḳur'ān'a itdün irtibāṭ
Enbiyā rūḥıyla itdün iḥtilāṭ

1580 Oldı Ḳur'ān ḥāl u şān-i enbiyā
Māhiyān-ı baḥr-i pāk-i kibriyā

Oḳuyup Ḳur'ān'ı itmezseñ ḳabül
Enbiyā vü evliyāyı görmiş ol

Ger kabûl itseñ okuduğça kışaş
Murğ-i cāna dar olur pes bu kafes

Çuş kim aña çün kafes zindāndur
Ger ħalāş istemeye nā-dāndur

Rūĥlar kim bu kafesden ħurtula
Enbiyā-yı hādi[ye] lāyık ola

1585 Bu kafesden ħurtulanlardur müdām
Yol budur ħurtulmaya bu ve's-selām

Bu kafesden biz bununl'olduğ ħalāş
Kim bu yol-durur buña ancağ menāş

Kendüñi eyle °alîl-i zār zār
Seni ideler ħalāş ez-iştihār

İştihār-ı ħalkdur bend-i ħavî
Bend-i āhenden bu kem mi ey seni

**Bir bāzergāna Hisdüstān'a ticārete gitdükde kafesde maĥbūs
olan tūĥisi Hindüstān tūĥilerine selām göndermesidür.**

Var idi bir tūĥı bir tācirde pes
Olmış idi tūĥı maĥbūs-i kafes

1590 Çünki bāzergān sefere itdi °azm
Gitmege ol Hind'e itdi °azm u cezm

Her ħula cāriye[ye] idüp şehā
Didi size ne getürem diğ baña

Her biri didi murādını aña
Cümlesine ħ~āce va'd itdi şehā

Didi tūĥıye saña ne armağan
Getüreyim tuĥfe-i Hindüstān

Didi ol tūĥı ki anda tūĥiyān
Çün göresin eyle aĥvālüm beyān

- 1595 Kim fulān tūī size müştākdur
Biz de ammā ki pür-eşvākdur

Eyleyüp size selām eyledi dād
Sizden ister çāre vü rāh-ı reşād

Didi lāyık mı ki olam iştiyāk
Cān virem bunda olam der-iftirāk

Ben olam bend içre bunda zārda
Siz olasız sebze vü eşcārda

Böyle mi olur vefā-yı dōstān
Bunda ben hābs u siz onda şādmān
- 1600 Ben faķır-i zārı aņup ey mehān
Bir ķadehle merģzār içre hemān

Yāri yāri aņsa hoş meymūn ola
Bā-ħuşūş ol Leylā bu Mecnūn ola

Ey büt-i mevzūnma olan ħarīf
Ĥūn-ı dil nūş itmedür kār-ı za‘īf

Bir ķadeh nūş eyleyüp yād it beni
Dādumı virmek dilersenē ey seni
- 61a** Yā bu ben üftādenūņ yādıyla sen
İçdügūņde dök yire o cür^eadan
- 1605 Ķanı ol va^edeyle ķanı ol yemīn
Va^edeler ķanı o lebin sūkkerīn

Bu firāķa kemlik olduysa sebeb
Keme kem itdūņ ne oldu fark^eaceb

Bize şol kemlik ki itdūņ cengden
Yıgdür ol bize şadā-yı çengden

1595b Mısraın vezninde aksaklık var.

1605b o lebin D: Metinde “oluban” şeklindedir.

- Ey bize cevruñ vefâdan hûbdur
İntikâmuñ cândan maḥbûbdur
- Bu ola nâruñ °aceb nûruñ nedür
Mâtemüñ bu olıcağ sûruñ nedür
- 1610 Bu ḥalâvet kim senüñ cevruñde var
Luḫfuñuñ ğavrını kim ider şümâr
- İñlerem ḳorḳaram inanup o yâr
Cevrin az ide baña ol şive-kâr
- Luḫ u ḳahrı °aşığıyam cidd ile
Ülfet itdüm ben bu iki zıdd ile
- Bu dikenden bostâna ger gidem
Derd ile bülbül gibi feryâd idem
- Bu °aceb bülbül ki açduḳda dehân
Ḥâr ile gülzârı yir birden hemân
- 1615 Bu ne bülbül bir balıḳdur âteşin
°Aşḳdan nâ-ḥoşlar aña ḥoş hemîn
- Güle °aşığı kendü ḥod gül bu °aceb
Zâtına °aşığı ider °aşkın taleb
- °Uḳûl-i İlähî ḳuşlarınuñ ḳanatları şan°atıdur.**
- Ḳıṣṣa-ı ḫıṭî-i cân budur dilâ
Ḳanı bir kes kim buña maḥrem ola
- Ḳanı bir murğ-i za°îf-i bî-günâh
Anda ola hem Süleymân hem sipâh
- İñlese âh itse bî-şükr ü gile
Yeddi ḳat göklere düşe ḡulgüle
- 1620 Aña dâ°im yüz kitâb yüz peyk gelür
Bir kez Allâh dise yüz *lebbeyk* gelür

1620 “Buyur” anlamında Arapça bir söz.

Hağ katında cürmi tã^catdan hasen
Küfri öjinde anuğ İmān kühen

Her-dem olur aña yüz mi^crâc-ı hâş
Tâci üzre çodı Hağ yüz tãc-ı hâş

Şüreti hâk üzre cānı lâ-mekān
Lâ-mekān kim fevğ u hem sâlikān

Lâ-mekān degül ki fehm ide ricāl
Yâ-hod andan toğa saña bir hayāl

1625 Belki hükümünde mekān u lâ-mekān
Cennet enhâriyla çün ehl-i cinān

Yüz çevir bundan yeter şerh ü hitâb
Söyleme *va'llāhu a'lem bi's-şavāb*

**H'âcenüñ Hindüstān tũtũlerin gördükde kendünüñ
tũtũsinüñ haber ve selāmın irişdüdügidür.**

Döstlar bundan girü geldük hemān
Murğ ü tãcir kışşası ola beyān

Çünki Hind iqlimine itdi güzer
Gördi bir kaç tũtũ şahrāda gezer

Çeküp atuğ başını itdi nidā
Ol emānet ü selām oldı edā

1630 İçlerinden titredi bir tũtũ pes
Düşdi öldi gayrı virmedi nefes

Söyledüğine peşimān oldı hep
Didi şunuñ mevtine oldum sebeb

Bu o tũtũye hışım idi meger
İki cism ammā ki cān bir ey püser

1626b "Allah doğruyu en iyi bilendir." anlamında bir söz.

Niçün itdüm bunı getürdüm peyâm
Yağdı ol bî-çâreyi bir hâmed kelâm

Taş ile demür gibidür bu zebân
Şıçrayan andan olur âteş hemân

1635 Urma taşı demüre itme güzâf
Gâh vech-i naql ile gâhice lâf

Kim kârânu her taraf hod penbezâr
Penbeye düşse ne ider bir şerer

Zâlim anlardur ki diküp gözlerin
Yağdılar bir sözle dünyâyı hemîn

Bir söz ile bir cihân vîrân olur
Ulu dilkü cân bulup aslan olur

Cânlar aslında egerçi 'İsâ-dem
Gâh zağm olur gehî merhem dedem

61b 1640 Cânlardan kalğar ise ger hicâb
Her-kesün sözi olur 'İsâ-hiğâb

İster iseñ sözüñ ola mu'teber
Yime şabr it hırşdan kând u şeker

Şabır oldı ârzü-yı zîrekân
Oldı helvâ ârzü-yı küdekân

Şabr iden çıktı felekden yuğaru
Kim ki ol helvâ yidi gitdi girü

Ferîdü'd-dîn-i 'Atğâr kuddise sırrehunuğ bu kavlinüñ tefsîridür:

Tü şâhib-nefsî ey gâfil miyân-ı hâk hün mî hor
Ki şâhib-dil eger zehrî hored ân engübîn baş ed

**Ya'nî "Ey gâfil! Sen şâhib-nefssün, toprak içinde kan yirsün
ammâ bir göñül şâhibi eger zehr yirse ol zehr aña bal olur."**

Ehl-i diller eylemez bundan ziyân
Yirler ise zehr-i kâtil ger 'iyân

1645 Buldılar şıhhat geçüp perhîzden
Tâlib-i miskîn dağı maḥmûm-ı ten

Didi Peyğam-ber ki ey tâlib cerî
Sen saḥın maṭlûb ile itme merî

Âteşe Nemrûd iken itme duḥûl
Girer iseḡ evvel İbrâhîm ol

Ne şinâversüḡ ne ḥod baḥrî vaṭan
Atma kendüḡ °ucbile deryâya sen

Oddan ol kırmızı güller bitürür
Hem zararlıardan fevâ'id getirür

1650 Kâmilüḡ destinde ḥâk altun olur
Zer kefi-nâkışda ḥâk-i dün olur

Çün ḳabûl-i Ḥaḳḳ ola ol merd-i dîn
Eli işlerde olur dest-i metîn

Dîv ü şeyṭân elidür nâkış eli
Ḥîle vü teklîf dâmindâ belî

Cehl kâmilde olur °ilm ü kemâl
°İlm nâkışda olur cehl ü vebâl

Her ne kim tuta °alîl °illet olur
Tutsa bir kâmil küfür millet olur

1655 Ey yaya atlu ile ḳo lecci sen
İster iseḡ baş ayaḳ tüt şimdiden

Sâhîrler Ḥâzret-i Mûsâ'ya ta°zîm idüp "Emrûḡüz nedür?

Evvel °aşâyı siz mi atarsız meydâna?" didükleridür.

Sâhîrân-i °ahd-i Fir°avn-ı la°în
İtdiler Mûsâ ile çün lecc ü kîn

Lîk Mûsâ'yı ki taḳdîm itdiler
Sâhîrân aḡa ki tekrîm itdiler

- Didiler fermân senüñdür ey keyâ
İster iseñ sen birağ evvel 'aşâ
- Didi yoğ evvel anuñ ey şâhirân
Hîlelerin atdılar pes sâhirân
- 1660 Bu kadar ta'zîm ile dîn aldılar
Pes cedelcün el ayağ kesildi ger
- Hâğğ-ı Mûsâ'yı çü bildi sâhirân
El ayağ virdiler ol cürme hemân
- Kâmiline loğma vü nükte halâl
Sen degülsin kâmil ol lâl itme kâl
- Dil degülsün sen kulağ ol ey ulu
Kulağa buyurdi Hâğğ kim *ve'nşitû*
- Toğıcağ oğlan süd içer bir zamân
Söylemez cümle kulağ olur hemân
- 1665 Azğını dikmek gerek nice zamân
Sözden ol tâ ögrene lafz u beyân
- Ger kulağ tutmazsa tî tî söyler ol
Kendüsin 'âlemde dilsüz eyler ol
- Annesinden ol ki şağır toğdı pes
Dilsüz olup eylemez söze heves
- Söze diğlemek gerekdür evvelâ
Söze diğlemek yolundan gel dilâ
- Dâhîl oluñ evlere ebvâbdan*
İsteyüñ mağşüduñuz esbâbdan
- 1670 Sem'e mevķûf olmayan nuğğ u kelâm
Nuğğ-i Hâllâğ oldu ancağ ve's-selâm

1663b "...susun ki...", A'raf, 204.

1669a "Evlere kapılardan girin.", Bakara, 189.

Ol ider icād aña üstād yoķ
Cümleye mesned aña isnād yoķ

Ġayrılar şan^c atda sözde bī-maķāl
Tābī^c-i üstād u muħtāc-ı mişāl

Bu sözüñ ehli degülsüñ ey dede
Eskiler key ağla bir virānede

62a

Ağladı kırtuldu ādem zelleden
Vaķt-i tevbe ağla sen ey mümteħen

1675 Yire Ādem indi k'āğlaya müdām
Tā ola maħzūn ide feryād-ı tām

Yeddi gün cennetden Ādem bī-gümān
Gitdi pā-māçāna ^cözr için hemān

Ādem evlādından-iseñ sen daħı
Ol talebde zümresinden ol aħı

Gözyaşın dil āteşin it naķl-i cān
Kim güneş yağmurla güler büstān

Ne bilürsüñ göz yaşı zevķini pes
Etmek oldu görmemişlere heves

1680 Eyle bu etmek tağarcıñın celā
Ululuķ gevhlerleriyle dola tā

Tıfl-i cāna virme şeytān südini
Şonra meleklerle ortaķ it anı

Tā ki zulmānī melül ü tīresin
Bil ki şeytān ile sen hem-şīresin

Loķma kim ol arturur nūrda kemāl
Oldı ol kesb-i ħelāl ile nevāl

Çünki ķandīlümüzi söndüre yağ
Şu di aña ol ki söndüre çerāğ

1681b meleklerle D: Metinde "meklerle" şeklindedir.

- 1685 °İlm ü hikmet loğma-i hilden toğar
°İşk u riğkat loğma-i hilden toğar
- Loğmadan çünkim göresün hıkd u dām
Cehl ü ğaflet toğdı bil anı harām
- Arpa biter mi begüm buğdaydan
At eşek toğurduğun gördün mi sen
- Loğma tohm u mīdesi ezkardur
Loğma deryā incüsü efkardur
- Pes helāl loğmadan olur itme şek
Hıdmet u dost iline °azm eylemek

Bāzergān Hind tūṭilerinden gördüğün kendü tūṭisine naql itmesidür.

- 1690 İtdi bāzergān ticāreti tamām
Girü geldi menziline şād-kām
- Her kuluğa getürüp bir armağan
Cāriyelere bağısladı nişān
- Didi tūṭī kāmı armağan kula
Ne ki gördün ne ki didün di baņa
- Didi virmem k'olmuşum nādım aņa
Kim yidüm el parmağ ıırdım aņa
- Ben °abeş bu çig haberi niçün āh
Getürüp itdüm sefāhet cehl ü āh
- 1695 Didi ey h̄ āce peşmānlık neden
Ne bu hışm u kīne bā'ış söyle sen
- Didi didüm şekveji ey hoş şadā
Bir gürüh tūṭīye kim beņzer baņa
- Biri aldı çünkü derdün den koğu
Ditredi kopdı yüregi oldu o
- Nādım oldum bu ne söz bī-°ā'ide
Çün didüm pişmānlık itmez fā'ide

- Çıksa bir nükte ağızdan bil ki sen
Oğ gibidür ol ki çıktı yaydan
- 1700 Girü dönmez yoldan ol oğ ey püser
Seyli başdan bağlamak gerek meger
- Başdan aşdı çün tutar dünyâyı hep
Ger cihānı yıksa olunmaz ʿaceb
- Ġaybda toğar her işden bir eşer
Hük-m-i halk ile degül mevlüdler
- Ortağı yok cümlesin Hāk halk ider
Nisbeti bize mevalīdün eger
- Zeyd ʿAmr’a atdı bir oğ ey debīr
ʿAmr’ı yaraladı kaplan gibi tīr
- 1705 Bir sene miqdārı oğdan toğdı derd
Hāk yaradur derdleri şanma ki merd
- Oğ atan Zeyd korqusından ölse ger
Tā ölünce ʿAmr’a derd itdi eşer
- Gerçi ağırdan eşerden öldi o
Zeyd’e oğ atdığıçün kattāl oğu
- Ağrıları Zeyd’e nisbet eyle sen
Cümlesin gerçi ki Mevlā’dur iden
- Böyledür ekin nefes tuzağ cimā^c
Bu eşerler Hākḳ’a rām u müsteṭā^c
- 1710 Evliyāda var Hudā’dan zor hū
Girü getirürler atılmış oğu
- Dest-i mevlūdı sebebden bağlar o
Nādım olsa çün yed-i Hākḳ ile bu
- Dinmiş olur dinmemiş bā-feth-i bāb
Pes ne andan şış yanar ne hod kebāb

- 62b Her göñülden nükteyi işidür o
Sözleri nâ-bûd maḥv ider kamu
- Ey ulu ḥüccet gerek ise saḡa
Oḡusun *min âyetin ev nünsihâ*
- 1715 Oḡu *ensevküm zikrî* âyetin
Aḡla nisyân ḡomaları ḡudretin
- Aḡdurupmamaḡa ḡâdirven
Ḥalḡuḡ anlar dillerine ḡâhirven
- Baḡlar ise ol naḡar yoln eger
İş becermez olsa da ehl-i hüner
- Masharayî şanduḡuz ehlü's-sümü
Oḡuyuḡ *Ḥur'ân*'dan *ensevkümü*
- Şâh-i 'âlem bu bedenler şâhidur
Ehl-i diller cân u benler şâhidur
- 1720 Görmege iş fer^c oldu itme şek
Pes degüldür âdem illâ göz bebek
- Bu sözi kâmil dimeḡ emr-i muḡâl
Kim ider aşḡâb-ı merkez men^c-i ḡâl
- Andan aḡmaḡ hem unutmāḡ âdeme
Hem urur feryâd-res ehl-i ḡama
- Yüz biḡ iden daḡı kimden ol ulu
Her gice göñülleri boşaldur o

1712b ebâb D: metinde "itâb" şeklinde yazılmış.

1714b "Biz bir âyeti nesheder yahut onu unutturursak, ondan daha hayırlısını yahut mislini getiririz.", Bakara, 106.

1715a "...size beni yâdetmeyi unutturdu..." Mü'minûn, 110.

1716 Beytin vezninde aksaklık var.

1718b bz. 1715. beyit.

Gündüz eyler dilleri andan tolu
Ol şadefler dolar incüden kamu

1725 Cümle evvel itdüğü efkâr hep
Cânlar anlar kim hidâyet itdi Rab

Şan^cat u ^caqluñ gelür senden yaña
Tâ sebebler kapusın aç a saña

Gitmez altuncı işi âhengere
Ol eyü hüy gide mi o münkere

Şan^cat u hüy u hüner çehre mişâl
Şâhibine geliser yevmü's-su'âl

Hüy u şan^cat uyğudan sonra kamu
Şâhibine yelerek gelür girü

1730 Fikr ü şan^cat pes seher vaqtinde hem
Andan ider kim odur eyü vü kem

Şol güvercin gibi ğayr-i şehrdin
Dâne için eyleye ^cazm-i vağan

**Ol tûñî bâzergândan ol tûñîleruñ hareketini işitdükde kafesde
öldügin ve h^ıâce teveccüh-i fiğân itdüğü beyânındur.**

Çün işitdi tûñîler ne itdügin
Ditredi düşdi bu da öldi hemîn

H^ıâce gördi tûñî düşmiş çün o dem
Şıçradı urdı külâhın ire hem

Gördi çün bu hâl ile olmuş helâk
H^ıâce şıçradı yaqasın itdi çâk

1735 Didi ey tûñî-i hoş elhân u hü
Saña bu ne niçün oldı böyle bu

1731b ^cazm-i vağan D: Metinde “^cazmi vağan” şeklindedir.

- Ḥayf tūṭî-i hoş-āvāzum benüm
Ey nedîmüm yâr-ı hem-rāzum benüm
- Ḥayf tūṭî-i hoş-elḥānum benüm
Rāḥat-ı cān bāğ-ı reyḥānum benüm
- Pes Süleymān böyle bir kuş bulsa ger
İtmez idi ğayr-i kuşlara nazar
- Ey dirîğā tūṭî kim buldum ucuz
Lîk yüzünden çevirdüm tîz yüz
- 1740 Çok ziyān eylerseñ ey dil sen baña
Söyleyici sen ne diyem ben saña
- Ḥırmen ü âteş de sensin ey zebān
Ḥırmene âteş urup itme ziyān
- Cān senden dā'imā eyler fiğān
Gerçi ne virseñ anı eyler hemān
- Genc-i bî-pāyān sensin ey zebān
Renc-i bî-dermān sensin ey zebān
- Kuşlara şıklık belā-yı cān sen
Hem enîs-i vaḥşet-i hicrān sen
- 1745 Bir emān vir baña sen ey bî-emān
Baña kîne eyleyüp kıran kemān
- İşte uçurduñ kuşumı ey zebān
Zulm murğın senden üz otla amān
- Yā cevābum ver yā-ḥod dād it baña
Yā surūr esbābını yād it baña
- Ey benüm tūṭî-i zulmet-sūzum āh
Ey benüm tūṭî-i rüz-efrūzum āh
- Ey benüm tūṭî-i hoş-āvāzum āh
İntihādan evvele itdüñ mi rāh

1744a şıklık belā-yı D: Metinde “şıklık kim belā-yı” şeklindedir.

- 1750 °Āşık-ı zaḥmet oldı [nādān ebed] ?
Ḳalk oḳu *lā uḳsimu tā fī kebed*
- 63a** Yüzüñ ile fāriḡ oldum kebedden
Şāfī oldum ırmaḡuñda zebeden
- Hep ḡayālünḡden [.....]
Kesilüp naḳd-i vücūdunda tamām
- Ġayret-i Ḥaḳ idi Ḥaḳḳ'a çāre yok
Ḳanı bir dil ḡükm-i Ḥaḳ'da pāre yok
- Ġayret anuḡ kem uḡurı cümleñüḡ
Ol beyānuḡ dan münezzeḡdür senüḡ
- 1755 Ey dirīḡā yaşum olsa baḡr-vār
Dil-ber-i zībāya olsaydı nişār
- Ṫüṫī bir ḡoş ḡū-yı dil-dārum idi
Tercemān u fikr ü esrārüm idi
- Rızḳ virsem virmesem gelür baḡa
Gelür evvel sözden ol yāda dilā
- Ṫüṫī kim vaḡy idi āvāzı anuḡ
Bu vücūddan evvel āḡāzı anuḡ
- Sende olmışdur o ṫüṫī pür-nihān
°Aksidür her gördü[ḡü]ñ anuḡ °ıyān
- 1770 Şāduḡı sen andan ilter zevḳuḡ ol
Zulmi andan °adl-veş itdünḡ ḡabül

1749a āvāzum D: Metinde “revānum” şeklindedir.

1750b Birinci mısraın vezninde aksaklık olduḡu gibi okunuşunda da problem var. Biz anlamdan hareketle metin tamiri cihetine gittik. “Bu beldeye -ki sen bu beldedesin- babaya ve ondan meydana gelen çocuḡa yemin ederim ki biz, insanı (yüzyüze geleceḡi nice) zorluklar içinde yarattık.”, Beled, 1-4.

1751a kebeden” D: Metinde “kebed-dem” şeklindedir.

1752a Metinde boş bırakılmış.

- Ol ki cânı ten için yağıdı dilâ
Cânı yağıdı tenine virdi ziyâ
- Yanmışum ben yanmış ister ol kişi
Tâ ki benden hâre ura âteşi
- Yanmış olur kâbil-i âteş ufûl
Yanmışı ol âteşi cezb ider ol
- Ey dirîğâ ey dirîğâ ey dirîğ
Böyle bir ay kıala zîrâ zîr-i mîğ
- 1775 Âh etsem âteş-i dil tîz ola
Şîr-i hicr-âşüfte vü hün-rîz ola
- Ol ki tünd ü mest ola °âkîl iken
Nic'olur alsa ele câm aqla sen
- Mest-i aslan vaşfdan bîrûn ola
Gülşene gelse dağı efvûn ola
- Qâfiye fikr iderem yârüm benüm
Dir yeter ço ğayret didârum benüm
- Qâfiye fikrin ço ey cân u tenüm
Qâfiye-i devletüm sensin benüm
- 1780 Hârf nedür fikri ola sağı kâr
Hârf ne dîvâr-ı bâğı şanki hâr
- Hârf u şavtı sözi terk it °âşîkâ
Bu üçü terk it muşâhib uy bağı
- Ol demî kim anlamamışdı Halîl
Ol demî kim bilmemişdi Cebra'îl
- Ol demî kim itdi o demden nihân
Sağı diyem anı ey sırr-ı cihân
- Ol nefes k'urmadı andan °İsâ dem
Ğayret-i Hâk bizsüz urmaz anı hem

1778b Mısram vezninde aksaklık vardır.

1785 Biz lûgatde oldı çün işbâtı nefy
Ben ki ma°dümum benüm bî-zât u nefy

Varlığı yokluğda buldum ben gedâ
Varlığı yokluğda pes itdüm fedâ

Ğullarınun ğulıdur cümle şehân
Ölmişinun ölmüşü cümle cihân

Pâdişâhlar pestlerinun pestidür
Halk cümle mestlerinun mestidür

Ğuşlara şayyâd olur ol şikâr
Tâ ki anları ider şayd u kenâr

1790 Cân ile °uşşâkı ister dil-berân
Cümle ma°şükân şikâr-ı °âşıkân

Kim °âşığı göresin ma°şük bil
Öldürür ma°şük u °âşık ey halîl

Teşneler şu ister ise bî-gümân
Âb-ı cüd °âlemde ister teşnegân

Çünkü ol °âşık-durur sen sâkit ol
Sen ğulağ ol çün ğulağun çeker ol

Bend ile çünki seyl ola revân
Yoğsa rüsvây u ğarâb oldı cihân

1795 Bağa ne ğam olsa virâne cihân
Kim oldı virânede genc nihân

Ğarğ-i Hâğğ ister ki ola ğarğter
Mevc-i bağr-i cân gibi zîr ü zeber

Altı mı deryâ yig üsti mi güzel
Oğı mı ğalkanı mı anuğ ecel

Vesveseyle pârelenmişsin dilâ
Zevğı bilesin belâdan özge tâ

- Ger murâdunda şeker zevki ola
Bî-murâdî hod murâd-ı dil-rübâ
- 1800 Yıldızdır şan-bahâ-yı yüz hilâl
°Älemüñ şanın dökerse ol helâl
- 63b İstedüm göñlüni yârüñ râz ile
Ol bahâne itdi baña nâz ile
- Didüm olmuş ğarķ °aql u cân saña
Didi var git oğuma efsün baña
- Bilmezem ne fikr idersüñ anı ben
Çünki iki gözle gördüñ dostı sen
- Ey girân-cân hor gördüñ yâri sen
Kim ucuz aldıñdı anı cümleden
- 1805 Her ki ucuz alur ucuz virür ol
Gevherî etmeke virür tıfl ki ol
- Ğarķum ol °aşķa kim anda ğarķ-ı leb
Evvelîn ü âhirînüñ °aşķı hep
- Bunı mücmel didüm itmedüm beyân
Yoğsa hem efhâm yanar hem zebân
- Ben ki leb diyem ü leb-deryâ olur
Ben ki lâ diyem murâd illâ olur
- ¶atluluğumdan yüzüm ekşisi hep
Sözümüñ çoğluğudur şamta sebep
- 1810 ¶atlu[lu]ğumuz iki °âlemde tâ
Ekşilik perdesi altında qala
- Her kulağa girmeye bu söz bu dem
Nice yüz sırr-ı ledünden bir direm

*Be-her çe ez-râh ü emânî çe küfr ân ğarf ü çe îmân
Be-her çe ez-düst dūr üftî çe zışt ân nağş ü çe zibâ*

Ya'nı her ne ile ki rāh-ı Hāḡ'dan girü ḡalasuḡ ne farḡı var ol ḡarfūḡ ger İmān imiş ger küfr imiş. Ve her ne ile ki dostdan ırāḡ olasaḡ ne farḡı var ol naḡşuḡ gerek zışt olmış gerek zibā. Ve der-ma'nı-i ḡavl-i 'aleyhi's-selām "İnne Sa'den le-ḡayūrun ve ene aḡyarū min Sa'din. Va'llāhu eḡyarū minnı ve min ḡayretihi ḡarreme'l-fevāḡişe mā ḡahare minhā ve mā baḡane." Ve ol ḡadış-i şerīfūḡ ma'nāsı tefsirūḡdedür ki Resūl-i Ekrem (a.s) buyurur: "Taḡkīḡen Sa'd ziyāde ḡayret şāḡibidür. Ve ben Sa'd'den ḡayretliyim. Ve Allāh Te'alā benden daḡı ḡayretlidür. Ve Allāh Te'alā'nun ḡayretindendür ki fevāḡişe ve ḡabāyihūḡ āşikārın ve gizlisin ḡarām eylemişdür."¹³⁰

Cümle 'ālem oldı anuḡ çün ḡayūr
ḡayret-i Hāḡ cümleden itdi 'ubūr

Cān gibidür Hāḡ çü ḡālībdur cihān
Kemlik iylik ḡālība cāndan hemān

Kimūḡ oldı ḡiblesi miḡrāb-ı 'ayn
Gitmek İmān cānibine oldı şeyn

1815 Kim ki oldı pādişāha cāmedār
Aḡa şāḡiçün ticāret 'ayb u 'ār

Her kim ola pādişāha hem-nişīn
Aḡa eşik üzre oturmaḡ ḡabīn

Kime elin öpdürürse pādişāh
Ol ayaḡın öpmek isterse ḡünāh

Ayaḡ üzre baş ḡomak [ḡıdmet] dilā
Aḡa göre oldı bu ḡıdmet ḡaḡā

ḡayret ü ḡışm ider aḡa pādişāh
Görmüş iken ḡoḡuya ḡāni' ola

1820 ḡayret-i Hāḡ fi'l-meşel buḡday hemān
ḡayret-i insān ḡüyā kim şaman

¹³⁰ Başlık için bk, Müslim, Liān, 16.

Aşlını ğayretlerüñ Hâķ'dan bilüñ
Ĝayret-i insânı Fir'avn'dan kıluñ

Terk idüp şerhın bunuñ şekvâ idem
On gönüllü yâr cevrinden dedem

İñlerüm zîrâ aña hoş nâleler
İki 'âlemden ğam u nâle diler

Acı acı iñledür destân-ı yâr
Çün degülem hem-dem-i mestân-i yâr

1825 Nice olmam şeb gibi bî-rüz ben
Görmedüm çün rüy-i rüz-efrüz ben

64a Nâ-hoşî hoş cânuma anuñ dilâ
Yâr-ı dil-rencânuma cânum fedâ

Kendü renc ü derdüme ben 'âşıkam
Şâh-ı ferdüm çünki hoşnüd şâdıkam

Ĝam tozin sürme idem gözüme tâ
İki gözüm deñizi incü tola

Anuñ için hâlķuñ ağladığı yaş
Yaş şanma incüdür ey h'âce taş

1830 Cân-ı cânumdan şikâyet eylerem
Eylemem şekvâ rivâyet eylerem

Dir gönül kim olmuşam rencide-ten
Bu nifâķından iderem hânde ben

Toğrılık it toğrılaruñ fâhri sen
Ey ki sen şadr u kapuñ eşigi ben

Şadr u eşk ma'nide yâ kıandadır
Sen ben olmaz anda kim yâr andadır

Ey ki cânı sen ü benden kıurtulan
Erde vü 'avratda laţif rûh olan

- 1835 °Avrat er çün bir ola sensüj hemîn
Çünkü birler maḥv ola sensüj o hîn
- Bu ben ü biz sözlerin düzmek neden
Nerd-i hıdmet oynayasuñ tâ ki sen
- Bu ben ü sen girü hem bir cān olur
°Āqıbet mustaḡraḡ-ı cānān olur
- Hep bu var ey emr-i kün gel baḡa sen
Ey münezzeh ḡıl ü ḡāl diñlemeden
- Seni bu cismānī göz görmek muḡāl
Ḥandeñi vü nāleñi itmez ḡayāl
- 1840 Gülmek ü ḡam ḡaydına düşen göñül
Olmaz anı görmege lâyıḡ oḡul
- Ol ki ol ḡayd-ı ḡam u yā ḡandedür
Ol bu iki °āriyetle zindedür
- Bāḡ-ı sebz ü °aşḡa yoḡ ḡadd u kenār
Anda var şādī vü ḡamdan ḡoş şimār
- Bu iki ḡāletden °āşıklıḡ ulu
Yoḡ bahārı yoḡ ḡazānı sebz-ḡü
- Vir zekāt-ı ḡüsnüñi ey ḡüb-rü
Şerḡa şerḡa cān şerḡın vir girü
- 1845 Ğamze-i ḡammāzdan idüp nazār
Cānuma ḡodı yine bir dāḡ-ı ter
- Ḳanumı döksün ḡelāl olsun o yār
Ben ḡelāl iderem ol ider firār
- İstemezsüj ehl-i derdüñ nālesin
Göñlüne niçün dökersüj ḡam hemîn
- Ey ki her göz kim o maşrıḡdan ḡoḡar
Cüşda buldı seni ḡürşid-vār

- Yine virürseñ bahâne baña yâ
Ey şeker tudağlarına yok bahâ
- 1850 Ey ki sensin köhne dehre yeñi cân
Bu ten-i bî-cândan işit fiğân
- Terk idüp Allâh için gül şerhini
Eyle gülden dür bülbül şerhini
- Şādî vü ğamdan degüldür cüşumuz
Hem hayâl u vehm şanma hüşumuz
- Ġayri bu hâlet olur nâdir o hâl
Münkir olma sen ki kâdir zü'l-celâl
- Hâlet-i insândan itme sen kıyâs
Cüd u ihsân içre eyleme esâs
- 1855 Cevr ü ihsân şādî ğam hâdiş-durur
Bunlar öliñ Hâk buña vâriş-durur
- Şubh oldı şubha ey püşt ü penâh
Ol Hüsâmü'd-dîn'e ğayri °öñr-ğ°âh
- °Öñr-ğ°âh-i °ağl-i küll ü cân sen
Cân-ı cân-ı şu°le-i mercân sen
- Toğdı nür-ı şubh biz vaqt-i şabâh
Hep senüñ nûruñdan olmağmış râh
- Bizi itdi câm-ı °aşkuñ bu'l-°aceb
Bâde kimdür ki bize vire țarab
- 1860 Cüşda bâde fağır-i cüşumuz
Çarğ-i gerdişde gedâ-yı hüşumuz
- Bâde bizden mest biz andan degül
Cism bizden hest biz andan degül
- Güyyâ biz arı kâlıblar çü mûm
Hâne hâne arı kâlıblar çü mûm

- 1875 Öli tûfî öyle perrân eyledi
Şarqdan şan şems seyrân eyledi

H̱`âce hayrân oldu kuşuñ kârına
Vâkıf oldu tûfînüñ esrârına

Qaldurup başını didi tûfiyâ
Bizi hâlûñden haberdâr it ki tâ

Ni'tdi ol anda ki sen olduñ `alem
Bizi yaqduñ eyledüñ bir mekr-i kem

Didi ol fi'l ile nuşh itdi baqa
Kem gülüp açılma itme hoş şadâ
- 1880 Zîre âvâzuñ seni bend eyledi
Kendin öli gösterüp pend eyledi

Ey olan güyâ-yı bezm-i `âmm u hâş
Bencileyin öl ki bulasuñ halâş

Dâne olursañ düşürüp kuşlar yir
Gönçe olursañ uşaklar qoparır

Dâneyi gizle ser-â-ser dâm ola
Gönçeyi gizle giyâh-ı tam ola

Kim mezâda vire hüsñin ey fetâ
Yüz kazâ yüz qor öñinden yaqa
- 1885 Hışmlar gözler hâsedler bî-me'âl
Başına dökile meşkten şu mişâl

Anı yırtarlar hâsedler düşmenân
Vaqtini yağmâ iderler döstân

Bu bahâr u seyr bilmeyen hemîñ
Ne bilür bu rüzgârüñ kıymetin

Hıfz-ı luţf-i Hâqq'a eyle ilticâ
Dökdi ervâh üzre nice biñ `atâ

Bulasın tã bir penãh özge penãh
Ãteş ile Şu ola sağa sipãh

1890 Nũh'a Mũsã'ya değizler yãr idi
Anlaruğ dũşmenine řahhãr idi

Ãteş İbrãhĩm çũn oldu ĩşãr
Geldi Nemrũd'uç dilinden dũd u nãr

İtmedi mi dağ Yaĥyã'yı taleb
Çaşd idenler ağa şaş atdı hep

Didi ey Yaĥyã bağa kaç gel ki sen
Tã penãh olam sağa Őemşĩrden

Ŧũĥĩnũę ĥĩ ace-i tãcire vedã itmesi ve uğması beyãnındadır.

Ŧũĥĩ virdi ĥĩ aceye nuş-ı tamãm
Şonra didi el-vedã sağa selãm

1895 Ħĩ ace didi var emãnu'llãhda ol
Şimdi gøsterdũę bağa bir iki yol

Ħĩ ace didi bu bağa pend-i nişãb
Ŧutayum anuğ yolın bu yol řavãb

Ŧũĥĩden cãnum ola mı kem
Cãn eyũ izli gerekdũr ey dedem

**Ħalkuę ta'zĩminũę zãrãrĩ ve barmağ ile gøsterilmenũę
zãrãrĩ beyãnındadır.¹³²**

Ten şafes Şeklinde oldu cãna ĥãr
Gelici gidici aldatmağda yãr

Dir ki bu hem-rãz oldum ben sağa
Dir ki o enbãz oldum ben sağa

1900 Dir ki bu yoğdur senũę gibi vũcũd
Sendedũr fażl ü cemãl iĥşãn u cũd

¹³² başlık kenarda yazılmıştır.

- Ol biri dir hep senüñdür kâ'inât
Cânumuz senden ider kesb-i hayât
- 65a Halkı gör kendüne olmuş esîr
Kibrile gitdi elinden ol faķır
- Bilmez ol kendü gibi nice begin
Şu içine atdı şeytân-ı la'în
- İltifât-ı halk şîrîn loķmadur
Andan az ye âteş-âgîn loķmadur
- 1905 Âteşi gizlü şafası âşikâr
Tütünü şonra çıkar ey hâksâr
- Dime kim ol medħe aldanmam şaķın
İzlerem medħi tama' dandur hemîn
- Medħ iden ger hicv iderse âşikâr
Nice günler gönli yaķar o nâr
- Niye hicv itdüğini bildüñ 'iyân
K'itdügi ümmîd-i dil itdi ziyân
- Ol eşer ħalür dilüñde çok zamân
Var bu ħâlet medħde it imtiħân
- 1910 Nice günler ol eşer bâķî ħalür
Mâye-i kibr ü ħurür-ı cân olur
- Eyü görünür ki tatlıdur medħ
Kem görünür acıdur zîrâ ki ħadħ
- Acı ma'cün gibidür ħadħ ey cüvân
Acısı ħalür dilüñde çok zamân
- Ger yiseñ ħelvâ şafası tîz geķer
Bu anuğ gibi müdâm itmez eşer
- Zâhiren gider eşer ħalür nihân
Zıddı zıddıyla bilürsün ey cüvân

1915 Gizlü te'şiri şeker gibi hemîn
Nîşter ister bu çibandur ba'c-d-i ħîñ

Nefs olur medħile Fir'avn-i kebîr
Nefsîñi ħor eyle olmasın emîr

Bende ol hem-râh-ı sulţân olma sen
Zahm-i bî-tob gibi çevgân olma sen

Yohsa çün çalmaya bu luţ u cemâl
Senden o kişilere gelür melâl

Ol cemâ'at geh saña virürdi rîv
Göreler çün seni dirler işte dîv

1920 Cümlesi dir seni görse taşra git
Baş kaldurdu çabirden ölmîş it

Tâze oğlana ko[ya]rlar ki nâm
Anı ħîleyle iderler şayd-ı dâm

Çünkü şaklana bu nâmlıķla o
'Âr ider şeytân dimez ki n'oldı bu

Âdem olduķça sen ördekden la'îñ
Hem yiler hem tatdur şahbâ-yı kîñ

Çünkü şeytân ħüyı ola saña yâr
Pes kaçır senden la'îñ-i nâbe-kâr

1925 Dâmenüñe yapışan meddâħlar
Hep kaçarlardı böyle olursañ eger

**“Mâ-şâ'a'llâhu kâne” ħadışını tefsirdür.
Ya'ni “Allâh Te'âlâ diledüğü olur.”¹³³**

Hep didügüñ kîñ bu yolda ey fetâ
Ĥiçün olmazsa 'inâyât-i Ĥudâ

Olmayınca 'avn-ı Ĥaķ ħâşân-ı Ĥaķ
Ger melek ise olur çara varaķ

¹³³ Başlık için bk. İmam Gazali, *İhyâu Ulûmiddîn*, Hikmet Neşriyat, C. 3, s. 211.

- Ey Hudâ fazlûñ senüñ hâcet-revâ
Kimseyi senüñle yâd olmaz revâ
- Bu kadar irşâdı itdün sen °aâ
°Aybumuz örtdüñ bunuñla ey Hudâ
- 1930 Eyledün bir kaçre °ilm evvel °aâ
Anı deryâña ulaşdur şâniyâ
- °İlmden bir kaçre itdün câna hâş
Anı hâk-i ten-hevâdan it halâş
- Andan evvel yirler anı hasf ide
Andan evvel yiller ide neşf ide
- Neşf iderse yiller ey kâdir Hudâ
Anı anlardan alursuñ bî-çerâ
- Kaçre yire düşse olsa yâ havâ
Kudretüñ gencinden olur mı rehâ
- 1935 Ger °adem yâ yüz °adem içre gide
Gel diseñ aña başın ayağ ide
- Nice biñ zîd zıddım ifnâ ider
Yine hükümün anları taşra çeker
- Bil °ademlerden vücûda her zamân
Gelmededür kârvân ber-kârvân
- Her gice hod fikrler hem °ağllar
Ol deriñ deryâda mağv olur gider
- Girü vaqt-i şubh ol Allâhiyân
Baş ururlar deñizden çün mâhiyân
- 1940 Nice dal yaprağ hazân vaqti yine
Bozılup gitdi ölüm deryâsına
- Mâtem idüp qarğa pes geydi siyâh
Ol yeşillige ider gülşende âh

65b

Gelicek Hâk'đan girü fermân aña
Ey °adem vir yidüğüñ girü baña

Yidüğüñi girü vir ey mevt sen
Otdan ü yaprağđan u otluğđan

Bir nefes kül °ağla qardaş gör °iyân
Sende de vardur bahâriyla hâzân

1945 Tâze vü ter gör göñül bağın hemîñ
Tolu ğonçe serv ü gül hem yâsemîñ

Çoğluğđndan yaprağđıñ gizlendi dal
Keşret-i külden nihân şahrâ cibâl

Hep bu sözler ki didüm °ağl-i qülüñ
Büyıdur ol bâğ-ı serv ü süñbülüñ

Büy-ı gül gördüñ mi olmaz anda gül
Cüş-ı mül gördüñ mi olmaz anda mül

Saña qulavuz u reh-berdür qođu
Cennet ü kevsere ister seni bu

1950 Qoğu nürânî ider gözi yüzi
Qođudan açıldı Ya°qüb'üñ gözi

Gözi çirkîn qoğu kim bî-nür ider
Büy-ı Yüsuf gözleri mesrür ider

Çünki Yüsuf olmadıñ Ya°qüb ol
Ağla anıñ gibi pür-âşüb ol

Diñle kim didi Hâkîm-i Ğaznevî
Bulasıñ eski vücüduñda nevî

Yüz gerekdür gül gibi kim ide nâz
Yoğise hüsñ olma bed-hü it niyâz

1955 Çirkîn olur yüzi çirkîn itse nâz
Sahtdur görmez göze derd-i dirâz

Eyleme Yûsuf öjinde hûsn ü nâz
İt niyâz u âh-ı Ya'kûb'ı tırâz

Tûfî ölmek ma'nâsı oldu niyâz
Öl niyâz u fakırda ol ehl-i râz

Tâ bir 'Îsâ-dem seni zinde ide
Kendü gibi hûb u ferhunde ide

Hîç bahâr ile yeşersin mi hâcer
Hâk olursañ dürlü dürlü gül biter

1960 Nice yıllar taş idüñ güyâ hemân
Tecrübe için gubâr ol bir zamân

Pîr-i çengî hikâyesidür ki fakırından Allâh için mezârlarda çeng çalar idi.

Hâzret-i 'Ömer rağiya'llahu 'anh zamân-ı şeriflerinde.

An'ışitdün ki zamân-ı 'Ömer'de
Var idi bir çengî-i şakrak dede

Bülbül âvâzından eylerdi 'aceb
Hoş şadâsından yüz olur bir tarab

Bezemişdi nağmesi her meclisi
Çoparırdı idî kıyâmetler sesi

Şanki İsrâfîl'di ses itse hemân
Ölülerüñ cismine gelürdi cân

1965 Olmuş İsrâfîl'e yâr-i hem-nişîn
Fil kanatlanur işitse nağmesin

Urur İsrâfîl bir gün nâlesin
Cân virür çürük bedenlere hemîn

Dilde ider nağmeler hem enbiyâ
Tâlibe virür hayât-i bî-bahâ

Bî-haber bu nağmelerden güş-ı his
Kim sitemden güş-ı his olmuş habis

Âdem işitmez perînüñ nağmesin
Kim perînüñ esrârına yok yaķın

1970 Bu cihândanken o nağme ey h̄'āce
Nağme-i dil bu ikisinden yüce

Kim perî vü âdemî zindânîdür
Her ikisi bende-i nâ-dânîdür

Ma'sere'l-cinni oķu Raħmân'dan
Testetü'tenfüzü'yı aņla sen

Enbiyâ gönjlüğde olan nağmeler
Evvelâ dir ey yok eczâ-yı beşer

Bu 'ademden baş kırtarmaķ ehem
Bir yaņa atup hayâl u vehm hem

1975 Ey bu 'âlemde çürük ebdânuğuz
Bitmedi toğmadı bâķî cânuğuz

Dirsem ol nağmelerüñ şemmesin
Dağmelerden baş urur cânlar hemîn

Tut kulaķ ol nağmelerde dūr yok
Saņa naķla lîk anı destür yok

Evliyâ bil oldu İsrâfîl-vâr
Kim ölüye ider anlar cân-nişâr

Ķabr-i tenden ölmüş olan kesleri
Kefeninden çıkarur nefesleri

66a 1980 Dir bu ses ġayrı şadâlardan cüdâ
Kim diriltmek kâr-ı âvâz-ı Ħudâ

Biz ölüp olduķ fenâ-ender-fenâ
Geldi âvâz-ı Ħudâ bulduķ beķâ

1969b yok D: metinde "yokdur" seklindenir.

1972 "Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin çevresinden çıkıp gitmeye gücünüz yetiyorsa geçin. Ancak büyük bir güçle çıkıp gidebilirsiniz.", Raħmân, 33.

- Âşikâren gizlû âvâz-ı Hudâ
Meryem'e virdüğünü virür sağa
- Ey bu post altında olanlar fenâ
Girü gelün döstdan geldi nidâ
- Ol şadâyı muṭlaḳâ Allâh didi
Gerçi 'Abdu'llâh boğazından idi
- 1985 Didi oña ki dilün gözün benüm
Hem rızâ hem hışm u hem özün benüm
- Yüri bî-semî' ü bî-başîrda sen
Sır da sensin belki şâhib-sır da sen
- Sen benüm olup viresün baş u cân
Ben daḫı senün olurum bî-gümân
- Sağa dirüm gâh sen gâhî benüm
Her ne dirsem âfitâb-ı rû-şenüm
- Çanğı müşkâta virem bir dem ziyâ
Nice biñ müşkiller anda ḫall ola
- 1990 Bir çaraḫu k'olmaya güneşle dūr
Bir nefesümüzle olur maḫz-ı nūr
- Âdem'e esmâyı gösterdi Hudâ
Ġayrılara andan oldı rû-nümâ
- Nürü andan al yâ-ḫod Âdem'den al
Bâdeyi destîden al yâ ḫümdan al
- Ol kabaḫ küpe ulaşıḫdur tamâm
Ol kabaḫ senün gib'olmaz şâd-kâm
- Görene devlet beni didi Resûl
Daḫı şu ki gördi beni gören'ol
- 1995 Bir çerâḫ alsa şemi'den nūr u tâb
Anı gören şem'i gördi bî-ḫicâb

Yüz çerāğa naql olınsa ol ziyā
Aşlı gördi şonrakin gören şehā

Nür-ı evvelden dilerseñ anı al
Şem°-i cāndan al dilerseñ bir me’āl

İster-iseñ gör çerāğ-ı evvelī
İster-iseñ āhiri gör ey velī

**Ehl-i ḥadıṣ-i şerīfūñ beyānındadır ki Resül-i ekrem °aleyhi’ş-şalatü
ve’s-selām buyurur ki “*İnne li-Rabbiküm fi-eyyāmi dehrüküm nefehātin
elā fete’arrezü lehā.*” “Ya°nī °ömrünüz günlerinde güzel rāyihalar vardır.**

Ġāfil olmañ andan. Hışşedār olmağa sa’y idüñ.”¹³⁶

Didi Peyğam-ber nice elṭāf-ı Hāḳ
Günler içre virmede size sebaḳ

2000 Tıtuñuz bu vaḳte °aḳl u güşuñız
Böyle elṭāfi ḳapasız tā ki siz

Nefḫa geldi sizi gördi gitdi o
Kimi dilediyse cān-baḫş itdi o

Bir daḫı gelür bu nefḫa ḫāzır ol
Ḳalma andan daḫı girü zākir ol

Buldı andan cān-ı nār āteş-küşü
Mürde-cān hem buldı andan cünbişi

Cān-ı āteş buldı andan inṭifā
Mürde geydi hem beḳāsından ḳabā

2005 Bundan olur cünbiş-i Tübā °ām
Cünbiş-i ḫalḳ gibi degül bu ḫırām

Bu düşeydi yire göge ḳorḳudan
Zehreleri şu olurdı ol zamān

¹³⁶ Başlık için bk. Aclunı, C. 1, s. 231-232; Heysemı, *Mecmua’z-Zevâid ve Menbau’l-Fevâid*, C. 1, s. 84.

Bilesün ne bu dem-i bî-müntehâ
Oķı *fe-ebeyne en yeħmilnehâ*

Ne idi *aşfaķne minhâ* ey cüvân
Ėorķudan olmasa dağuğ Ėalbi Ėan

Dün gice el virdi nice ma' nâ âh
Geldi bir Ėaç loķma oldu sedd-i râh

2010 Loķma için Ėabs ola Loķmân giri
Vaķt-i Loķmân'dur sen ey loķma yüri

Hep bu Ėam tasa olur bir loķmadan
ĖıķaruĖ Loķmân' uÇ elinden diken

Yoķ anuğ elinde diken gölge hem
Ėırşdan yoķ sizde temyîz ey dedem

Gördigün Ėurmayı sen ağla diken
Ėatı nân-kür görmedün sen eydesen

Cânı Loķmân' uÇ Ėudâ gülzâr ola
Ayağında Ėastelik Ėârı n'ola

2015 Bir devedür bu cesed kim yir diken
Bir Muħammed-zâtdür ağa binen

Ey deve arķaĖda bir deng gül nihân
Ėoķusından bitmede yüz gülsitân

66b Sen muğaylâna idersün meyl sen
Nice bir gül devşir[ir]sün Ėârdan

Bu Ėaleble her yağa devr eyleyen
Nice bir dirsün bu gülşen Ėanda sen

Ayağuğdan çıķmaduķça bu diken
Göz ĖaraĖluķ idemezsün seyr sen

2007b "...onlar bunu yüklemekten çekindiler...", Ahzâb, 72.

2008a "...(sorumluluğundan) korktular.", Ahzâb, 2.

2014a gülzâr D: metinde "güzlârî" şeklindedir.

- 2020  Aleme Őıĝmayan  dem b -g m n
Bir diken ucunda olur ol nih n
- Muŝtaf  geldi bula bir hem-nefes
S yle baĝa ey H meyr  s yle ses
- Ey H meyr   teŝe  o na'li sen
Ola na'l nden la'l-g n beden
- Bu H meyr  lafzı te'niş oldu c n
Aĝa da didi m 'enneŝ  alim n
- L k te'niş eylemez c na ziy n
R ha merd   zen ŝer k olmaz  iy n
- 2025 Bu m 'enneŝden m zekkerden ŝer f
Deg l o c n  uridan yaŝdan la'f f
- Bu deg l ol c n bu yiye n ndan
G h sayru g h arıqlaya beden
- Hoş ider hoşdur daĝı  ayn-ı hoŝı
Olmayan hoş hoş olur m'ey m rteŝı
- Sen şekerden  atlu olduĝsa hem n
G h  olur ol şeker senden nih n
- Kimi şeker itse te'şir-i vefa
Pes şeker olur mı şekerden c d 
- 2030 Balsa  aŝıĝ kend den ĝamr-ı raĝıĝ
 Aĝl anda maĝv olur maĝv ey refıĝ
-  Aĝl-i c z'  m nkir-i  aŝĝ-ı H d 
G ster r ger i ki ŝ hib-sır ola
- Z rek   d n  vel  olmadı l 
D vd r olmazsa melek maĝv u fen 

2022b Mısraın vezninde aksaklık var.

2026b sayru D: Metinde "sayre" şeklinde yazılmış.

- Gerçi sözde işde olur yârümüz
Hâle gelsek bilmez ammâ kârumuz
- Maıv olur çün varın itmedi fenâ
Tav'an olmazsa olur kerhen dilâ
- 2035 Cân kâmindür nidâsı hõd kemâl
Muştafâ dirdi *erihnâ yâ Bilâl*
- Ey Bilâl eyle şadânı yüce sen
Cânıña nefh itdüğüm enfâsdan
- Âdemî ol demdi medhüş eyleyen
Yeddi gök ehli[ni] bî-hüş eyleyen
- Bî-hõd itdi Aımed'i ol şavt-i râz
Leyle-i ta'ris fevt oldu namâz
- Uyıkudan kaldurmadı başın Resûl
Tâ güneş kuşluk yirine geldi ol
- 2040 Ol 'arûs öñinde ol gice tamâm
Dest-bûs itdiler aşâb-ı 'izâm
- 'Aşk u cân ikisi de pinhân u ğayb
Ger 'arûs itlâk idersem itme 'ayb
- Söylemezdüm yâr olsaydı melûl
Bir nefes hem virse mühlet baña ol
- Lîk dir söyle ki 'ayb olmaz baña
Bu degül illâ teğâzâ-yı kaçâ
- 'Ayb gören kişiye olur bu 'ayb
Ğayb görsün mi olanlar cân-ı ğayb
- 2045 Halka nisbetle olur 'ayb u kuşûr
Hakk'a nisbetle degüldür 'ayb u zûr
- Hakk'a nisbet hikmet olur küfr hem
Bize nisbet itseñ âfet derd ü ğam

Yüz hünerle cem^c ola bir^c ayb eger
Ol nebât içre çûba beñzer meger

İkisin yeksân çekerler bî-gümân
Her biri zîrâ ki oldı cism ü cân

Ulular didi bunı itme hilâf
Cism-i pākân oldı^c ayn-ı cân şâf

2050 Nefsleri nağşları sözleri
Cân-ı muṭlaḡ oldı cümle özleri

Anlara düşmen olanuḡ cānı cism
Ṭavlada ziyād oyunu gibi ism

Ṭopraḡa ıarışdı anlar oldı ḡāk
Bunlar ammâ ṭuza düşdi oldı pāk

Ol nemekden emlaḡ oldı Muştafâ
Ol ḡaberden efşah oldı Muştafâ

Bu nemek mîrâş-ı bâḡıdır kamu
Senüñ ile vârişân it cüst ü cü

2055 Oturur öñüñde öñüñ yoḡ belî
Var öñüñ ol fikr ider cân yoḡ velî

Öñüm ardum var dirsüñ bî-gümân
Bend-i cisme baḡlusuñ maḡrûm-ı cân

67a Vaşf-ı tendür ard ü öñ alçaḡ yüce
Bî-cihetdür cân-i rû-şen ey ḡ^ı ace

Nür-ı pāk-i şehden aç gözüñ şehâ
Aḡlama kuteh-nazarlar gibi tâ

Sen sen-iseñ gelmede şādî vü ḡam
Ḳanı öñi ardı olmayan^c adem

2060 Gün yaḡarlıdur yûri var tâbe-şeb
Bunı yaḡmur şanma bu bārân-ı Rab

**Hzret-i Âyişe-i şiddîka, hâzretden şorduğudur ki “Yâ Resûla'llâh
siz bu gün mezârlığa girdüğünüzde yağmur yağdı ne 'aceb mübârek
libâsuğuz işlanmamış” Resûl-i ekremüñ 'Âyişe'ye cevâbidur.¹⁴³**

Mağbereye gitdi bir gün Muştafâ
Dostlarından bir cenâzeyle dilâ

Țoldurup kabrini topraqla hemân
Virdi yir altında aña tâze cân

Bu ağaçlar âdem oğlı güyyâ
Hâkden el kaldurup eyler du'â

Halka iderler işârât-ı keşîr
Kulağı olan kişi olur habîr

2065 Yaprak elle daldan dille 'ıyân
Țoprağın göñlündeki eyler beyân

Şuya dalmış bahrîler gibi bular
Gâh olur tâvûs olur geh qarğa-vâr

Bunları kışın ider mağbûs Hâk
Qarğalar iken ider tâvûs Hâk

Kışda virür bunlara gerçi memât
Yazın ammâ ki virür yaprak hayât

Münkirân dirler ki bu 'âlem kadîm
Pes nice dirüz ki yaratdı kerîm

2070 Anlara körlük dil-i 'uşşâkda
Hâk bitürdi bâğ u bostân ey dede

Dilde her bir gül ki қоқа bî-gümân
Söyler ol gül sırr-ı gülzârı 'ıyân

Münkirân rağmına anlardan қоқu
'Âlemüñ etrafına gider kamu

¹⁴³ Metinde “Hzretüñ şeklindedir.

Büy-ı gülden boğ böcegi münkirān
Tavula döymez yayakça mağz u cān

Eylemişler kendülerin şugle ğarķ
Hiç bakmazlar ne bu lem'a bu berķ

2075 Göz uğurlarlar ki yokdur çeşm-i cān
Göz odur ki göre bir cāy-ı emān

Maķbereden çünkü döndi Muştafa
Geldi kim Şiddīka'ya hem-rāz ola

°Āyişe gördi yüzün çün Aħmed'ün
Kodı yüzine elin ol emcedün

Şarığına yüzine ğīsūsına
Yaķasına gögsine bāzūsına

Didi Peyğam-ber ne ararsın aņa
Didi kim yağdı bu gün yağmur şehā

2080 Araram eşvābuņı idüp taleb
Görürem ıřlanmamıřsuņ ne °aceb

Ne koduğdı didi bařuņa Resül
Başuma kodum revākī didi ol

Didi kim anuğ için ey pāk ceyb
Saņa gösterdi Hudā bārān-ı ğayb

Ol bu yağmurdan degüldi ey °arī
Ğayrıdur buludı bařķa gökleri

**Ėakīm Senāyī kuddise sırruhu'nuğ iki beyt-i şerifinüğ
tefsiridür ki beyān olnur:**

*Āsmānhāst u vilāyet-i cān
Kār-fermā-yı āsmān-i cihān*

*Der-reh-i rūĖ pest [ü] vālāhāst
Kūhhā-yı bülend ü deryāhāst*

“Ya'ni vilâyet-i cânda gökler vardır ki cihân göğüne emr ider, hâkimdür. Rûh yolunda alçağ yüksek vardır ki yüce tağlar ve dağı deryâlar vardır” buyurur.

- Buludı yağmuru ğaybuğ ğayrıdur
Gögi de güneşi dağı ayrıdur
- 2085 Görmez anı kimse illâ evliyâ
Ğayriler şekde ki dâ'im halk ola
- Bir maţar var bâğa virür tâze cân
Bir maţar var gülşeni eyler hazân
- Nef'i yaz yağmurunuğ olur 'aceb
Sıtmadur güz yağmuru bostâna hep
- Ol bahâr yağmuru ider sebzezâr
Bu hazân yağmuru ider târmâr
- Böyledür kış yiller ü hem âfitâb
Hep tefâvüt üzredür aňla cevâb
- 67b** 2090 Ğaybde de var böyle envâc-i keşîr
Hem ziyân hem fâyide renc-i kebîr
- Bu dem-i abdâldan olur ol bahâr
Cân u dilden biter andan sebzezâr
- Ağaca yaz yağmuru ider eşer
Anlaruğ nefesleri eyüy'eser
- Çalsa bir yirde çurı ağaç eger
Cân yilinden bilme anı ey püser
- Esdî yil eyledi kârın âşikâr
Cânı olan anı itdi ihtiyâr

**Ol hadîs-i şerîfün ma'nasındadır ki Resûlu'llâh 'aleyhi's-selâm buyurur ki
"Evvel bahârün şouğı ile ğanîmetlenün ki ol ağaçlara itdügi bedenleriñüze
ider. Ve güz şouğundan kaçın. Zîrâ taḥkîk ol ağaçlara ne iderse
bedenleriñüze dahı anı ider."¹⁴⁴**

2095 Yaz şouğundan didi kim Muşafâ
Gövde gözi örtmeñüz ey aşfiyâ

Kim ider cânuñuza ol rüzgâr
Anı kim ağaçlara ider bahâr

Lîk idün güz şouğundan hâzer
Anı ider size kim bâğa ider

Râvîler pes zâhirine gitdiler
Hem bu şüretle kanâ'at itdiler

Bî-ḥaberdür cāndan pes ol gürüh
Görmediler kâni görüp tağ u küh

2100 Hâḫ katında ol ḥazān nefis ü hevâ
'Aḫl ü cân oldı bahâriyla beḫâ

Var ise bir 'aḫl-i cüz'î sende ger
Ṭâlib ol iste bir 'aḫlı kâmil er

Tâ o külden cüz'ün ola kül müdām
'Aḫl-i kül nefis üzre ola bend-i tām

Cüz' ü küll ol külden oldı âşikâr
'Aḫl olur pes bâdeden mest ü fikâr

Bu olur te'vîli kim enfâs-ı pāk
Oldı güyâ kim bahâr-i berg ü tāk

2105 Ḳatı vü yumşaq kelâm-i evliyâ
Örtme ten kim dînüñe nâfi' ola

¹⁴⁴ Hadîs'in son kısmı Aclunî'de geçiyor. bk. Aclunî, C. 1, s. 322.

Serd diye yumşak diye hoş tut hemîn
Tâ şouqdan ıssıdan kırtulasın

Germ ü serdîdür bahâr-ı zindegî
Mâye-i şıdık u yaqîn-i bendegî

Zîre andan diridür bostân-ı cân
Bu cevâhirden tolu  ummân-ı cân

 Aqil n g nl ne olur nice  am
Ba -ı dilden bir hilâl olursa kem

** AyıŖe'n n Res lu'll h h zretinden s ' l itmesi ki "Bu g n ya mur
sırrı ne idi?" vall hu a'lem.**

2110 Mefh r-i kevneyne Ŗidd k'a didi
Bu ya an ya murda hikmet ne idi

Bu  aceb b r n-ı rahmet mi idi
Kibriy  mı idi ne met mi idi

B y-ı el f-ı bah r den mid r
Yo sa g z  f t-k r den mid r

Didi tesk n-i  am i un ol ya ar
Kim muŖbetden o kim  albe to ar

 dem ol  teŖde  alsaydı eger
 ok fen  v  na Ŗa d Ŗerdi beŖer

2115 Bu cih n v r n olurdu ol zam n
 urtulurdu h rŖdan halk-i cih n

Bu cih nu  diregi  aflet-durur
 Aqil olmak  aleme  fet-durur

Ol cih ndandur  aqil  un ol hem n
 alib olsa pest olur hep bu cih n

H rŖ  ar g y  g neŖd r  aql-i c n
 Aql Ŗu g y  ki kird r bu cih n

Ol cihândan az sızar bunda meded
Tâ cihânda azmaya hırş u Һased

2120 Çok sızar ise eger kim feyz-i ğayb
Ne hüner Һala bu  alemde ne  ayb

BuҺa yok Һad ibtidâya gel hemân
Merd-i mutrib kışşasın eyle beyân

**PİR-i ÇENĞİNÜŖ HİKÂYESİNÜŖ BÂKİYYESİ VE
ANUŖ HÂLÂŞI BEYÂNINDADUR. VA'LLÂHU A'LEM.**

Halğ o mıtribden olurdu pür-şarab
Bitirürd'âvâzı Һâlât-ı  aceb

Murğ-i dil perrân olur itse nidâ
 Aql-ı cân Һayrân olur itse şadâ

Çünkü  ömri geçdi oldu çenğî pîr
 Aczle oldu bâz-ı cânı peşşe-gîr

68a 2125 Olmuş idi küp gibi arkası Һam
Pâldüm idi gözi üzre Һaşı hem

Güzel âvâzı anuŖ olmuşdu bed
İtibâr itmezdi aҺa bir aҺad

Reşk-i Zühre olan ol ra nâ nevâ
Bir Һoca eşşek sesiydi güyiyâ

Çanğî ma müredür olmaya Һarâb
Çanğî sağfî gördüŖ olmaya şurâb

Ancağ âvâz-ı velîye yok fütür
K'olur anlaruŖ deminden nefh-i şür

2130 Bir göŖül kim diller andan cümle mest
Bir fenâ kim andan olur cümle hest

Keh-rübây-ı fikr-i her âvâz odur
Lezzet-i ilhâm u vaҺy u râz odur

2123b "olur" D: Metinin ilk mısranda "olurdu" şeklindedir.

- Çünkü muṭrib oldu böyle şeyḫ ü pîr
Oldı bir girdeye muḥtâc u faḳîr
- Didi virdüḡ °ömr ü mühlet tâ kese
Eyledüḡ elṭâf İlähî ben ḥase
- Olmuşam yetmiş yıl °iṣyân iktisâb
Kesmedüḡ iḥsânüḡ itmedüḡ °itâb
- 2135 Yoḡ bu gün kesbüm ḳonuḡam ben saḡa
Çengi senüḡcün çalaram ey Ḥudâ
- Aldı çengin ele Allâh diyerek
Gitdi ḳabristâna feryâd ederek
- Didi Ḥaḳ'dan isterem ger beş bahâ
Çün kemi eylüge ṭutar ol Ḥudâ
- Çengini çok çaldı ḳodı yire baş
Çengi yaşdıḡ itdi yatdı dökdi yaş
- Mürḡ-i cāmı uyudı buldı ḫalâş
Çengilikden çengden oldu ḫalâş
- 2140 Zaḫmet-i tenden cihândan ḳurtulup
Sâde °âlem cân-fezâsını bulup
- Cânı onda ırlayup idüp nevâ
Dirdi beni ḳosalar bunda n'ola
- Cânum oldu râḫat-ı bâḡ u bahâr
Oldı bu şaḫrâda [mest-i] lâlezâr
- Bunlar ayaḡsuz ḳanatsuzdur sefer
Hem yinür dişsüz dudaḡsuz her şeker
- Zıkr ü fikrinde çü yoḡ renc-i dimâḡ
Sâkinân-i çarḫ ile olmaḡda lâḡ
- 2145 Görmişem kûr [gözler ile] bir cihân
Devşirür elsüz gül ü reyḫân bu cân

2143a Bunlar D: Metinde "Bunlara" şeklindedir.

Murğ-i bahrî ğarķ-i deryā-yı  asel
Çeşme-i Eyyüb nüş u muğtesel

Anda Eyyüb ayağından başa dek
Rencden pāk oldu nūr-ı şarķ tek

Meşnevî gökler gibi olsa  azîm
Şığmaya bundan aña pes ba'z nîm

Kim bu vâsi' yirler ü gökler hemî
Darlığında pärelerdi gönlümi

2150 Bir cihân gördüm uyukum içre ben
İnkişâfından açıldı bâl-i ten

Bu cihânuñ yolu olsa âşikâr
Anda bir lahza kim eylerdi karar

Emr-i Hâķ geldi ümîdüñ kesme sen
Gir yola çıktı ayağundan diken

Cân-ı çengî anda kalmış istedi
Kim fezâ-yı rehmet ü ihsân idi

**Hâtifüñ Hâzret-i  mer'e taķķık dimesidür ki “Şu kadar altun beytü'l-mâldan
ol kimseye vir ki mezâristânda uyumuşdur”. Vallâhu Te'âlâ a'lem.**

Virdi Hâķ bir uyku  mer'e o dem
Alamadı uykudan kendini hem

2155 Böyle bî-vaķt uykudan itdi  aceb
Ğaybdan geldi bu vardur hükmi Rab

Uyudu gördi düşünde güyyâ
Cânına geldi Hüdâ'dan bir nidâ

Bir nidâdur ol ki aşl-ı her-nidâ
Ol-durur ancak nidâ bâķî şadâ

Türk ü Kürd ü hem  Acem daķı  Arab
Anı anlarlar kulaksuz cümle hep

Bu ne sözdür Türk Zengî hem °Acem
Bunu aklar taş ağaç toprak hem

2160 Her nefesde dir *el'est* ol Kirdgâr
Cevher ü a°râz olurlar cümle var

Ger *belâ* gelmezse anlardan velî
Yoğdan anlar geldiği oldu *belî*

Didüm idi aklar zî-seng ü çüb?
Diyeyim bir kışşa saña aqla hûb

68b

Ḥannâne direginüñ işlemesi. Çünkü Resûlu'llâh'a minber yaptılar. Zîrâ cemâ'at çoğaldı ve didiler ki "Va°z eşnâsında biz senüñ mübârek yüzüñi görmezüz" ve Resûl ve şahâbenüñ o nâleyi işitmesi ve Resûlu'llâh'ıñ direge âşikâren ve °alenen su'âl ve cevâbı beyânındadır.¹⁴⁹

Hecr-i Aḥmed'le Ḥanâne ol direk
İñledi ağladı ehl-i °aql tek

Meclis-i va°z ortasında râyegân
Andan âgâh oldu her pîr ü cüvân

2165 Kaldılar hayretde aşḥâb-ı Resûl
Neden işler bu direk bâ-°arz u tûl

Didi Peyğam-ber ne istersin sûtün
Didi cānum fūrkatüñle oldu hûn

Baḡa dayanur idüñ ḡoduñ beni
Mesned itdüñ minberi gördüm seni

İster-iseñ naḥl-i ḡurmâ ol eger
Şarḡ u ġarb ehli yiye senden şemer

2160a "...Ben sizin Rabbiniz değil miyim?..." , A'râf, 172.

2161b "Evet (buna) şahit olduk..." , A'râf, 172.

¹⁴⁹ Başlık için bk. Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, C. 2, s. 446; Darimî, *Sünen*, 1/49.

Yâ o  alemde ide bir serv a ad
Tâ ter ü t ze  alasın t -ebed

2170 Didi anı isterem d 'im olam
İ it ey   afil a açdan olma kem

Ol diregi g mdi yire ol em n
 a r ola adem gibi t  yevm-i d n

T  bilesin kimi o uya  ud 
Ol ki i eyler cih n i in fed 

Her kime ola  ud 'dan k r u b r
Buldı anda zev  itdi terk-i k r

A a kim esr rdan yo  ke f   d d
Eylemez ta d k ide n le cem d

2175 Dilden itmez itse de ol ittifa 
Dimeyeler kim budur ehl-i nifa 

Olmayadı v kif n-ı emr-i k n
Ma v olur idi cih nda bu su en

Nice y z bi  ehl-i ta l d   ni  n
Bir yarım vehm anlara virdi g m n

 ann ile ta l d   istidl lleri
 anla   'im c mle perr   b lleri

Virse  eyt n anlara bir   bhe ger
C mle ol k rlar ba  a a ı d  er

2180 P y-ı istidl l a açdur   ik r
Hi  a aç ayak olur mı p yd r

Anca  ol  u b-ı zam n ehl-i nazar
Kim va  retten olur ta   ire-ser

Olur a m nu  ayadı pes  a  
Ba  a a ı d  meye ta   zre t 

- Ol bir atlu kim odur halka zafer
Oldur ehl-i dîne sultân-ı başar
- Pes aşâ ile görür a'câ yolu
Göz'açık âdem penâhında velî
- 2185 Olmayaydı gözliler şehler eger
Mürde olurdu cemî'î kürlar
- Gelmez ekmek biçmek a'câdan şehâ
Ne ticâret fâ'ide ne hod binâ
- Olmayaydı size ger ef'dâller
Kırılırdı çüb-ı istidlâller
- Bu aşâ nedür kıyâs eyle delîl
Ol aşâyı size virdi ol celîl
- Çün aşâ ol'âlet-i ceng ü nefîr
Ol aşâyı kır ey a'câ-yı faķîr
- 2190 Hâķ aşâ virdi gelesiz oņa tâ
Hışmile siz urduņuz aņa aşâ
- Kürlar içinde ne işe geldüņüz
Getürüņ ortaņuz gözciyi siz
- Tut etegin kim ki virmişdür aşâ
Baķ neler görmişdür âdem ez-âşâ
- Mu'cizât-ı Aķmed ü Mûsâ niger
Oldı aşâ mâr direk aldı haber
- Mâr aşâdan nâle direkden hemîn
Urmada beş kerre nevbet behr-i dîn
- 2195 Yoķsa ma'ķül olsa idi bu meze
Hâcet olmazdı bu deņlü mu'cize
- âķla uyanı ider âķıl ķabûl
Mu'cizesüz [.....]

Bu ʿarīḳ-i bīkr-i nā-maʿḳūlī gör
Muḳbilūḡ gönlūḡde bu maḳbūlī gör

Ādemīden nite kim iblīs ü ded
Ḳaçdılar ceziʿreye idüp ḡased

Muʿcizāt-ı enbiyādan ḡavfdan
Çekdi münkirler ot altına beden

2200 ʿIrz-ı İslām ile tā ʿİş ide o
İde sālūshıḳ ki bilinmeye bu

69a Nitekim ḳalb aḳçe ol naḳd-i tebāh
Yek-düzī var hem var anda nām-ı şāh

Sözleri zāhirde tevḡīd-i Ḥudā
Bāḡını delüceli etmek dilā

Felsefenūḡ zehresi yok dem ura
Dem urursa Ḥaḳḳ anı muḡkem ura

Eli ayaḡı cemād cāmı meger
Her ne dirse ikisi fermān-ber

2205 Dil ile gerçi ki töhmet itmede
Eli ayaḡı şehādet itmede

**Ḥazret-i ʿaleyhi's-selāmuḡ muʿcize izḡār eylesidür ki Ebū Cehl laʿīnūḡ
elindeki ufaḳ taşlar söze gelüp Muḡammed ʿaleyhi's-selāmuḡ ḡaḳ
Peyḡam-ber olmasına şehādet etmeleri.**

Vardı Bū Cehl'ūḡ avucunda ḡacer
Didi ey Aḡmed nedür bu vir ḡaber

Ger resül-iseḡ ne avcumda nihān
Çün idersūḡ gökdeki rāzı beyān

Diyeyim isterseḡ anlardan ḡaber
Yā-ḡod anlar mı disün benden siyer

- Bü Cehil didi ki bu nâdir olur
Didi Aḥmed Ḥaḳ buḡa ḳâdir olur
- 2210 Avucı içindeki her tâş u seng
İtdiler cümle şehâdet bî-direng
- Lâ-İlâhe* didi *illâ'llâh* be-hem
Didiler *Aḥmed Resûlu'llâh* hem
- İşidince bunı Bü Cehl-i la'în
Taşları urup yire bâ-hışm u kîn
- Didi sâḫir görmedüm sen gibi ben
Sâḫirânuḡ başı sen ser-tâci sen
- Başına topraḳ ki ol kûr ü la'în
Gözi şeytân idi anuḡ ḫâk-bîn

**Pîr-i Çengînüḡ ḳışsasüḡ baḳıyyesi ki emirü'l-mü'mînîn 'Ömer hâtıfden
ävâz geldi diyü ḫaber virmesidür.**

- 2215 Giri muḫrib ḫâleti diḡle tamâm
K'intizârdan geldi aḡa 'acz-i tām
- Geldi hâtıfden 'Ömer'e bir nidâ
Ḳulumuḡ ḫâcetlerini it revâ
- Bir ḳulum vardur ki ḫâş u muḫterem
Var mezâristâna aḡa it kerem
- Ey 'Ömer ḳalk al zi-beytü'l-mâl-i 'âm
Avcuḡa ko yedi yüz altun tamâm
- İlet aḡa anı di ey ihtiyâr
Bu ḳadar şimdi hele ma'zûr var
- 2220 Saḡa bu miḳdâr ibrişim bahâ
Ḥarc it anı dükenicek gel baḡa

2211 "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed aleyhisselâm Onun elçisidir." anlamında kelime-i tevhid.

Heybetinden bu şadānuş pes °Ömer
Şıçradı bu kâra bağladı kemer

Pes mezâristāna yüz tıtdı °Ömer
Koltuğında kîse yiler devr ider

Gezdi eṭrāf-ı mezâristānı çok
Gördi pîrden ğayrı anda kimse yok

Bu degül didi yine dolandı mîr
°Āciz oldı ğayrı yok illā ki pîr

2225 Didi Haḡ buyurdı bir kulum ki o
Lāyık u şāfî vü kütlu nîk-hû

Pîr-i çengî oldı mı ḡāş-ı Hudā
Ne güzel bu sırr-ı pinhān ḡabbe-zā

Yine dolaşdı kubbûri pes °Ömer
Şayd arar arslan gibi ol zû-hüner

Çün yakîn bildi ki yokdur ğayrı pîr
Didi zulmetde münevver dil keşîr

Geldi ādāb ile yanına °Ömer
Aḡsırup °Ömer uyandı pîr ber

2230 °Ömer'i gördi ta°accüb itdi pîr
Gitmek ister lîk ditrer ol faḡîr

Didi maḡfî dād senden ey Hudā
Muḡtesib mi çengî-i pîre cezā

Baḡdı ol pîre °Ömer ol iḡtiyār
Gördi kim yüzi şararmış şermsār

Pes °Ömer didi ki benden ḡorḡma sen
Saḡa getürdüm Hudā'dan müjde ben

Eyledi Mevlā seni medḡ ü şenā
Tā °Ömer'i °āşık eyledi saḡa

2235 Öñüme otur benüm ey pür-niyâz
Tâ ki güşuğa diyem iqbâl-i râz

Ḥaḡ selâm eyledi şordı ḡalûñi
Renc ü ġamdan nicedür aḡvâlûñi

Bir kaç altun işte ibrişim bahâ
Buni ḡarc eyle girü gel sen baña

69b

İşidicek ditredi pîr-i ḡarâb
Elini çiyneidi itdi iztırâb

Çağırup didi ki ey Rabb-i başîr
Pes ḡayâdan eridi bî-çâre pîr

2240 Çünkü çok ağladı ḡadden aşdı şevḡ
Çengi yire urdı kırdı itdi zevḡ

Sen ḡicâbumsın benüm Allâḡ'dan
Yolumı ördüñ benüm şeh-râhdan

Ey içen ḡanum benüm heftâd sâl
Ey yüzüm senden siyeh piş-i kemâl

Saña maḡşûş ey Ḥudâ luḡf-ı vefâ
Ma'şiyetde geçmiş 'ömre kııl 'aḡâ

Virdi Ḥaḡ bir 'ömr her vaḡti nevâl
Kimse anuñ kıymetin bilmek muḡâl

2245 Ḥarc itdüm 'ömrümi ben dem-be-dem
Cümle üfürdüm anı der-zîr ü bem

Âḡ maḡâm u perde-i evc-i irâḡ
Gitdi yâdımdan dem-i telḡ -i firâḡ

Tîzî-i küçekden oldu sîne çâk
Ḡurudı maḡşülüm oldu dil helâk

Bu yigirmi dört maḡâmdan âḡ u âḡ
Kâr-bân geçdi günüm oldu tebâḡ

Ey Hudā feryād-ı nefşümden saña
Dād-ı ħāhem yine nefşümdür baña

2250 Var mıdır bir kimse baña dād ider
Ol ki benden baña aķrebdür baña

Kim bu benlik baña andan her zamān
Gitse benlik anı görürdüm ʿıyān

Saña ol kimse gibi kim vire zer
Kendüne olmaz aña olur nazār

Böyle ağlardı iderdi nāleler
Nice yıllık cürmin aňardı meger

**Ĥazret-i ʿÖmer pīr-i çengīnün nazārın maķām-ı giryede maķām-ı istiğrāka
durduğunuğ beyānidur. Ve zīrā ađlamaķ varlık maķāmındandur, istiğrāķ
fenā ʿālemindendür. Mađlūb olan fenādur.**

Pes ʿÖmer didi ki rāz-ı vāh vāh
Varlığuğdan oldı āşār u güvāh

2255 Ol ki fānī ola rāhı başķadur
Varlığuğ zīrā günāhı başķadur

Varlık olur aňmadan māzīyi hem
Māzī müstaķbel ĥicāb-ı Ĥaķ dedem

Bu ikisin āteşe yaķ tābe-key
Olasın bundan boğum boğum çü ney

Neyde boğum olsa hem-dem olmaya
Ol leb ü āvāze mağrem olmaya

Çün řavāf itdün řavāf oldı ridā
Eve geldün hem yine varlıkla yā

2260 Ey ĥaberleri Ĥudā’dan bī-ĥaber
Tevbeğ olmuşdur günāhuđdan beter

2256a “hem-dem” D: Metinde “hem-dām” şeklindedir.

- Ey geçmiş hâlden tevbe iden
Pes kaçan bundan idersin tevbe sen
- Gâh idersün bâng-i zîri kıble sen
Gâh giryegâh-ı zârı kıble sen
- Çün °Ömer âyîne-i esrâr idi
Cân-ı pîr esrârdan bîdâr idi
- Cân gibi bî-girye hem bî-ħandedür
Gitdi cânı ğayrı cândan zindedür
- 2265 Geldi bir ğayret aña kim ol zamân
Hep gözünden çığdı °arz u âsmân
- Geldi bundan özge aña cüst ü cü
Bilmezem ben sen bilürsün di ne o
- Bundan özge geldi aña kâl u ħâl
Oldı ol ğarķ-i cemâl-i zü'l-celâl
- Öle ğarķ olmadı ki kırtula tâ
Bilmez anı baħrden ğayri şehâ
- Külden °aql-i cüz'î virmezdi ğaber
Olmasaydı bu teķâzâlar eger
- 2270 Çün teķâzâ ber-teķâzâ irişür
Ol deñizün mevci bunda irişür
- Bunda irdi kışşası pîrüh sözi
Pîr ü ħâli perdeye çekdi yüzi
- Ĝüft ü ğüdan pîr silikdi dâmenin
Aĝzımızda ğaldı ba°zı söz hemîn
- Ol şafâ vü zevķ ü °îş için dilâ
Nice yüz biñ cân fedâ olsa revâ
- Bîşe-i cânı şikâra ol toĝan
Cân-bâz ol hem-çü ħurşîd-i cihân

- 2275 Bezl ider cânın güneş şubh u mesâ
Boşalursa doldururlar dâ'imâ
- 70a Cân saç ey âfitâb-ı ma'nevî
Göster eski 'âleme tâ kim nevî
- Âdem'ün cisminde bu cândur revân
Ġaybdan gelmekte çün âb-ı revân

**Ol iki melekün du'âsınınuñ tefstridür ki her gün her çar-sû başında nidâ idüp
der ki: "Allâhumme a'ti külle münfîkin halefen allâhüme a'ti külle mümsikin
telefen." Ya'nî: "Yâ Rab! Her mâlını şaklamayup fuğâraya virenlere 'ivâz vir
ve her mâlını şaklayup fuğâraya virmeyenlere telef virve anı beyân ider ki ol
münfîk ki Allâh yoluna harc yoħsa hevâ yoluna iden degüldür.**

- Didi Peyğam-ber ki pend için sağa
İki ferişte ider dâ'im nidâ
- Ey Hudâ vir eşhiyâya sen ğinâ
Birine vir biğ 'ivâz yüz biğ cezâ
- 2280 Ol ki virmez mâlını şaklar hemân
Aña vir dâ'im ziyân içre ziyân
- Virmeden ey virmemek var ey hümâm
Mâl-i Hâkķ'ı emr-i Hâkķ'a vir müdâm
- Tâ 'ivâzlar vire niçe genc ü kân
Kâfirândan olmayasın râyegân
- İste bir vâşıldan emr-i Hâkķ'ı tâ
Emr-i Hâk her dilde bulunmaz dilâ
- Ġaflet ehlin kırkudur *Ķur'ân* da hep
K'anlaruğ infâķı ħasret oldı hep
- 2285 Ķavm-i Mekke ceng-i Peyğam-berde ol
Şandılar ħurbânları ola ħabûl
- Develer ħurbân iderlerdi ki tâ
Aħmed'e ğâlib ola ol eşkiyâ

Yağı bir kul gibi kim ol 'adl ider
Mâl-i şahı bāğiyâne bezl ider

Böyle kuluñ 'adl u dâdı âşikâr
Yüz karası oldu hem hışma medâr

Çorqusından vir anuñgun mü'minîn
Toğrı yola it hidâyet ey hemîn

2290 Bezl-i mâl ider sehliler her zamân
Bezl-i cân oldu sehlâ-yı 'âşikân

Nân virürsüñ Hâkq'a nân virür saña
Cân virürsüñ Hâkq'a cân virür saña

Ger dökerse yaprağını bir çenâr
Yine virür pür aña yapraq Kirdgâr

Çalmasa bezl eylesen elünge mâl
Fazl-ı Hâkq seni ider mi pây-mâl

Her kim ekse olur anbârı tehî
Mezra'asında olur ammâ behî

2300 Ol ki anbâra çodı men' eyledi
Pes havâdiş şıçanı bitı yedi

Bu cihân fânî beğâda it taleb
Şüretün boş ma'nañ ammâ nehr-i Rab

Acı cânuñ tut kılıca bî-emân
Şoñra al deryâ gibi bir tatlu cân

Bu çapuya olmaduñsa âşinâ
Diñle bir kışsa diyeyim ben saña

**Ol bir halifenün kışşasıdur ki keremde kendü zamânında Hâtem-i Täyî
geçmiş idi ve nazârın tutmaz idi. Ya'nî bî-nañır idi ve's-selâm.**

Bir halife var idi Bağdâd'da
Hâtem'i kul itdi cüd u dâda

2292b Mısraın vezninde aksaklık var. pür D: Metinde "pür" şeklinde yazılmıştır.

- 2305 Cūd u ikrām sancağın kıaldurmuş o
Faqr u hācet dūnyeden gitmiş kıamu
- Bahşışindendür deñiz olmuşdı şāf
Pes sehāsı gitmiş idi tā be-Ķāf
- °Ālem-i hāke o ebr ü āb idi
Mazhar-ı bahşāyiş-i vehhāb idi
- Baħr u kāna virdi cūdı zelzele
Gelür idi her tarafından kıāfile
- Ķible-i hācāt idi dervāzesi
Gitdi dehre cūdnuñ āvāzesi
- 2310 Hem °Acem hem Rūm u hem Türk ü °Arab
Cūd u iħşānına itmişdi °aceb
- Āb-ı ħayvān idi hem baħr-ı kerem
Ĥayy idi andan °Arab daħı °Acem

Bir fakır a°rābınun kıışsası ve ħatununun fakırılık ve yoķluk sebebi ile eri olana°rābiyle mā-cerāsını beyāndur. Va'llāhu Te°ālā a°lem bi-ħaķķi'l-ħāl.

- Zevci bir a°rābınun gice idi
Güft ü güyü ħadd aşırđı didi
- 70b Kim çekevüz biz hemān faqr u sitem
Cümle °ālem hoş ola biz pür-elem
- Etmegümüz yoķ kıatık ħod derd ü reşk
Bardağumuz yoķ şu gözden aķan eşk
- 2315 Ĥırķamız gündüzde tāb-i āfitāb
Gice yorğan yaşdıķ oldu māh-tāb
- Ķurş-ı ayı şanmışuz biz kıurş-ı nān
Göge uzatduķ elümüz rāyegān
- Faķrumuzdan geldi bizüm faķra °ār
Gice gündüz fikrümüzdür fikr ü kār

Bizden ürker âşinâ bîgâne hep
Sâmirî-veş'âkîl ü dîvâne hep

İstesem bir kimseden bir mercimek
Dir ki merg ü derd ye çekme emek

2320 Faḫr-ı evlād-ı 'Arab cūd u gāzā
Sen 'Arab'da gūyiyā ḫaṭṭ-ı ḫaṭā

Ne gāzā olduḡ gāzāsuz biz helāk
Tîḡ-i faḫr itdi bizi ḫod çāk çāk

Ne 'aṭā oldı gedālîḡ bize kār
Biz havāda iderüz şekl-i şikār

Bir ḫonuk gelse eger ki ol menem
Uyuduḡda cāmesini şoyaram

**Mürîd-i muḫtācuḡ müdde'î ve müzevvire muḫtāc olması onları şeyḡ, muhteşem,
vāşıl-i kāmîl zann idüp ve naḡd u nesi'eyi naḡddan ve ḫāliş gümüşî ḡalb gümüşden
farḡ itmemesi ve ber-beste ki şüret uğrısudur ber-rüsteden ki muḫlişāndur
anlamaması beyānındadır.**

Anuḡ için didiler erbāb-ı fen
Ehl-i iḫsāna ḫonuk olmak ḫasen

2325 Sen aḡa olduḡ mürîd ü mîḫmān
Ḥāşılūḡ alur senüḡ virmez emān

Ol degül ḡālib k'ide ḡālib seni
Nūr virmez tîre ider ol demi

Kendüde yok zerrece nūr-ı Ḥudā
Ġayre nice vire ol nūr u ziyā

Gözi aḡrır ḡayre itdükte devā
Göz ṭaşı çeküp ider gözi fedā

Ḥālimüz faḫr u 'ġināda böyle pes
Bize ḫonuk olmasun bir ferd ü kes

- 2330 Görmeyen on sene atı Őuretā
Gözin açsun bize basun dā'imā
- Zāhirimüz çün derün-ı müdde^cā
Gönlü ara dili olmuş Şa^cŐa^cā
- Ne Hudā'dan bir ou var ne eşer
Da^cvā idüp dir ki Őit'üm bül-beşer
- Nefsini göstermemiŐ Őeytān aa
Dir ki abdālüm re'is-i evliyā
- Ço kişi derviŐlerüŐ sözin çalar
Tā anı adem Őana her nāmdār
- 2335 Söze geldükde geçinür Bāyezīd
^cĀr ider anuş derünından Yezīd
- Nān u h^vān-ı āsmāndan bī-niŐān
İtmemiŐ aa Hudā bir üstühān
- Çağırup dir mün'im ü āzādeyim
Nā'ib-i Hā'um hālīfe-zādeyim
- E'Ő-Őalā di sāde diller e'Ő-Őalā
İŞte ni^cmet yiyüŐüz doyunca tā
- Va^cde-i ferdāŐı hāla nice sāl
Ol apuda ğāyet-i ferdā muhāl
- 2340 Ço zamān ister ki sırr-ı ādemī
ĀŐikārā ola eyüsi kemī
- Genc mi dīvār-ı cismüŐ altı yā
Beyt-i mār u mūr mı yā ejdehā
- Çün bilindi ol degülmiŐ ber-vücüd
^cÖmr-i tālīb gitdi bilinmiŐ ne sūd

Anuñ beyânındadır ki az vâkıf olur ki “Bir mürîd-i şâdık bir müdde’î müzevvir mürşide şıdık ve itikâd ile ricâlu’llâhdandır” diyü irâdet kuşağın bağlar. Ve ol itikâd ile bir maķâma vâsıl olur ki şeyhi ol mertebeyi vâkıf’asında göremez. Ve ol mürîd şu ve âteş zarar eylememek bir şâhibü’l-kirâm kimse olur âteş ve şu şeyhine zarar ider. Lakin ziyâde az vâkıf olur.

Az olur t̄alib h̄ulûşunda dede
Aña şeyhüñ kizbi ola fâ’ide

Niyyetiyle ol bulur ‘âlî maķâm
Şeyhi cân şandı o cism idi tamâm

2345 Gice itdi kıbleyi bir kes recâ
Kıblesüz oldı namâzi pes revâ

71a Müdde’îñün kaçıt-ı cânı sırdadır
Lîk kaçıt-ı nân bize zâhirdedür

Müdde’î-veş müdde’î setri niçün
Cân çekişeyüz qurı bir ‘ırz için

A‘râbînün zevcine şabr ile emr eylemesi ve ‘avratına şabr u
faķruñ fażiletini dimesidür.

Didi a‘râbî ne sende bu taleb
Gitdi ‘ömrüñ çoğı ne kaldı ‘aceb

Çoğa aza ‘âkil eyler mi nazâr
Seyl gibi ikisi de tîz geçer

2350 Şâf olmış seyl yâ-ħod tîre-rü
Söyleme andan ki bâķî degül o

Bu cihânda niçe biñ hayvân var
Kim düirilür ‘îş ider bî-kesb ü kâr

Üveyik dâ’im Ĥudâ’ya şükr ider
Gice rızķum yok diyü çekmez keder

Ḥamd ü şükr eyler Ḥudā'ya ʿandelīb
Kim viren sensin bize rızq ey mucīb

Çün toğana şāh elindendür taʿam
Cümleden ümmīdini kesdi tamām

2355 Böyle tüt sözi sipekden tābe-fil
Hep ʿiyālu'llāh Ḥaḫ niʿme'l-muʿīl

Sīnemüzdeki bu ğamlar ne ki var
Böyledür bu öyledür odan toğar

Kökümüz kıran bu ğamlar dāsumuz
Böyle bu öyledür o vesvāsumuz

Ḥastelik bil ki ölümden pāredür
Pāresin sür kim ölüme çāredür

Çaçmağ olmaz çünki cüzʿī mevten
Küllī başuğa dökerler aḡla sen

2360 Cüzʿī merg olursa ki tatlu saḡa
Mevti daḡı bil saḡa tatlu ola

Ḥastelikler oldı ölümden resūl
Ol resūlden yüz çevirme ey fużūl

Tatlu dirilen olur acı daḡı
Tenine tapan iletmez cānını

Çoyunu kim kırdan eve çekseler
Belki semizin boğazlarlar meger

Gice geçdi ey Temer oldı seḡer
Nice bir efsāne-i altun zi-ser

2365 Sen cüvān iken ḫanāʿat-ver idüḡ
Tālib-i zer oldun evvel zer idüḡ

Mīveyi aşma niçün kāsīd ola
Mīve vaḡti pişmeye fāsīd ola

2355b Ne güzel güvenilen (yardım dilenen)dir.

Mîven̄ olmak gerek idi tatlu hep
Sen mû-tâf gibi girü gitmek 'aceb

Çiftimüzsün̄ çift gerekdür hem şıfat
Tâ ki hâşıl ola cümle maşlaḥat

Çift olur çifte münâsib ser-be-ser
Mest ü pâpûç çiftine eyler nazar

2370 Pâbucuḡ biri ayaḡa olsa ṭar
İkisi de kârına olmaz medâr

Ḳapunuḡ iki ḡanadı bir olur
Hiç olur mı ḡurduḡ eşi şîr olur

Deveye olur ber-â-ber her çuvâl
Biri ṭolı biri boş olmak muḡâl

Ben ḡanâ'at içre olam dil ḡavî
Sen şenâ'at içre olasın cerî

Merd-i ḡânî' ez ser-i iḡlâş u süz
Böyle dirdi 'avratına tâbe-rüz

A'rabî'nün 'avratı a'rabî'ye naşîḡat eylesidür ki kendü maḡâm-ı kıdemünḡden ziyâde söz söyleme ki Ḥaḡ Te'âlâ "*lime teḡûlüne mâ-lâ tef'alûn*" buyurmuşdur ya'nî "Niçün işlemedigünüzü söylersiz"? Gerçi maḡâm-ı tevekkül dürüstdür, 'âlidür. Lâkin senün̄ maḡâmıḡ degüldür ve bu kendü maḡâm ve mâ-melekden 'âlî sözi söylemek saḡa ziyân eyler. "*Kebûre maḡten 'inde'llâh*" olur. Ya'nî "Allâh ḡatında ḡaşm u ḡaḡab bundan girer ve 'aḡım olur."¹⁵⁶

Sizün̄ dimekten şol şey ki üşenmezsiz.

2375 Ḥayḡırup zen didi ey 'âr issi er
Artuḡ efsünüḡ yimem ṭoḡrı ḡaber

Türrehât-ı da'vet ü da'vâyı ḡo
Yürî kibr ü naḡvet ü ḡavḡâyı ḡo

¹⁵⁶ Başlık için bk. Saff, 2-3.

Niçeye dek tımçurâk u kâr u bâr
Kendü hâlin gör utan ey nâbe-kâr

Kibr-i kem ammâ gedâdan dağı kem
Câme ıslak kar u şovuk rüz hem

71b

Niçe bir da^cvâ ne bu bād-ı burût
Ey evi güyâ ki beyt-i ^cankebüt

2380 Cānuş aldı mı *kanâ^c*atdan ziyâ
Sen *kanâ^c*at ismine olduş rızâ

Didi Peyğam-ber *kanâ^c*at *genc* ağı
Genc ü renci anlamadış sen dağı

Bu *kanâ^c*atdur begüm genc-i revân
Lâf urma senge sensin renc-i cān

İtme gılzet dime başa cüft sen
Ehl-i inşâfa olurum cüft ben

Mîr ü begden dem urursın cümle hep
Niçün içersün sişek kanın ^caceb

2385 Kelblerle bu kemik cenginde sen
İçi boş ney gibi efgānuş neden

Başu başma horluğla süst hem
Yohsa ne varsa şamaruñda direm

Kendü ^caqlın benden ey artuğ gören
Nice gördüñ bu ben eksik ^caqlı sen

Bize gâfil kurd gibi şıçrama var
Senüñ ^caqluñdan ider Mecnün ^câr

Çün senüñ ^caqluñ ola halka ^cıqâl
Ol ılan ^caqrebdür ^caql olmağ muhâl

2390 Hâşm ola zulmüñe mekrüñe Hudâ
Mekr-i ^caqluñ ola bizlerden cüdâ

Hem ılsın hem füsünce bu 'aceb
Mâr-gîr ü mârsuñ 'âr-ı 'Arâb

Çarğa bilse çirkin oldığın eger
Çar gibi ğamdan erirdi meger

Bir kişi ılana efsün okusa
Ol ılan da okuya efsün aña

Olmasaydı dâm aña efsün-ı mâr
Ol füsün-ı mârâ olmazdı şikâr

2395 Hırş-ı kesb ile füsün iden hemân
Añlamaz efsün-ı mârı ol zamân

Ġâfil olma ey füsünge dir o mâr
Gör benüm efsünuma olduñ şikâr

İsm-i Hâkğ ile şikâr itdün beni
Eyledün rüsvây u bed-nâm u denî

İsm-i Hâğ'dur bend ü bağ olan baña
Nâm-ı Hâğğ'ı dâm itdün vây saña

Senden alsun ism-i Hâğ dâdum benüm
Nâm-ı Hâğğ'a virmişem cân u tenüm

2400 Yâ benüm zağmumla cânuñ çan ola
Yâ benüm gibi yirüñ zindân ola

Zen bunuñ gibi yoğun sözle meger
Erine okıdı nice nâmeler

**Erkek 'avratına naşîhat eylesidür ki "Fağirlere çor baçma ve kâr-ı
Hâğğ'a kemâl-i çanla baç ve fağir ü fağirlere kendü yoçluğuş ğümân ve çayâl ile
çâ'neyleme. Ve'llâhu Te'âlâ a'lem.**

Didi ey zen zen misin yâ bu'l-çazen
Fağr fağrüdür başuma urma sen

Mâl u altun başa çuyiyâ külâh
Kel olan eyler külâha pes penâh

- Ol ki ola anda zülf-i mu^cteber
Çün külâhı gide olur hübter
- 2405 Oldı güyâ merd-i Hâk nür-ı başar
Göz açık gerek ki ide ol nazâr
- Şatar iken kılunı bende-furüş
Çıkarır haftâni haftân ^cayb-püş
- Hîç şoyar mı ^caybı olursa eger
Belki haftânla aña hîle ider
- Dir ki kemden eyüden maħcüb^cdur
Şoysañ eli ürker ol maħbüb^cdur
- H^vâce batmış baħr-ı ^cayba tâbe-güş
Mâli vardur mâl olur ^cayb-püş
- 2410 ^cAybını görmez anuñ tãmi^c beden
Ki tãma^cdur dilleri cem^c eyleyen
- Dürr ü cevher söyler ise bir faķır
Ne kulağ tutar faķır ü ne kebır
- ^cAkla şıgmaz kâr-ı dervîş ey püser
Eyleme dervîşe sen egri nazâr
- Mâl u mülki kodi çün dervîşler
Ulu ni^cmetlere buldılar zafer
- Çün Hudâ ^cādildür ol ^cādil Hudâ
Eylemez dervîşlere cevr ü cefâ
- 2415 Birine vire nice mâl ü menâl
Ol birin nâra ata ol zü'l-celâl
- Kim bu zannı iderise yaķa nâr
Bir Hudâ'dur dü cihâni itdi var
- 72a** *Faķr-ı faħrî* şanma kim ola mecâz
Nice biğ var anda gizlü ^cizz ü nâz

Başa laqablar qoduñ idüp gâzab
Yâr-gîr [û] mâr-gîr itdüy laqab

Çıkarıram dişini tutsam ilan
Tâ başın dövmekden olmaya ziyân

2420 Kim o diş aña °adü-yı cân u sem
Düşmeni bu °ilmile dost iderem

Ben tama°la oqumam her-gîz füsün
Eyledüm ben hırşî zirâ ser-nigün

Hâşa-li'llâh halk için hırşî ide cân
Var kanâ°atdan gönülde bir cihân

Armud ağacında görürsün yamân
İn aşğa tâ ki qalmaya gümân

Çünkü döndüñ döndi başuñ ey ulu
Hâneyi döner görürsün sensin o

**Anuñ beyânındadır ki her-kesün cünbişi kendü maqâmındandır ve her-kes kendü
dâ°ire-i vücüdünden görür. Meşelâ gök şişe güneşi gök ve kırmızı şişe
kırmızı gösterür. Çünkü şişelerde renkler olmaya beyâz olur. Cümle şişelerden
ol toğrı söyleyici ve toğrı gösterici olur. Va'llâhu a°lem.**

2425 Aħmed'e didi Ebü Cehl-i la°în
Yok Benî Hâşim'de zîşt sencileyin

Didi Aħmed aña toğrı söyledüñ
Haddi geçdüñ gerçi toğrısın didüñ

Didi Şiddîk Aħmed'e ey âfitâb
Sen ne şarkîsün ne ğarbi bî-sehâb

Didi Aħmed râst didüñ ey °azîz
Ey bu dünyâdan olan pâk u temiz

Didi hâzır aña ey şadrü'l-verâ
Her iki zîd nicesi toğrı ola

- 2430 Didi ben āyīne-i pākīzeyem
Bende görür kendüsin Türk ü °Acem
- Sen ʔama°-kār aḡladuḡ ey zen beni
Zen gibi etme taḡarri ey seni
- Pes ʔama° gibi bu raḡmetdür velī
Yoḡ ʔama° bunda bu ni°metdür velī
- Bir iki gün faḡrı ile imtiḡān
Faḡr içinde gör ḡnā-yı bī-kerān
- Faḡra ṡabr it ḡo melāli ey keyā
Kim bu faḡr içindedür °izz ü ḡnā
- 2435 Sirke šatma gör nice biḡ cān u bāl
Pes ḡanā°atdan ḡariḡ-i baḡr-ı bal
- Gör nice biḡ acı çekmiṡ cānı sen
Gül-šeker içinde gül gibi ḡasen
- Ey dirīḡā sende olmasa ḡuṡūr
šerḡ-i dil cānumda eylerdi zuḡūr
- Cān memesinde bu söz sütdür °ıyān
Emmeyince cūṡ idüp olmaz revān
- Müstemi° cūn isteyüp teṡne ola
Vā°iz öli ise söyleye dilā
- 2440 Müstemi° cūn tāze ola bī-melāl
Sözde dil-sūz ide yüz dilli maḡāl
- Gelse nā-maḡrem ḡapudan pes o dem
Perdede mestūr olur ehl-i ḡarem
- Gelse bir maḡrem ḡararsuz iḡerü
Aḡa ol mestüreler ḡöstere rü
- Her neye kim zīb ü zīnet ideler
Gözlüler iḡün iderler ey püser

- Ola mı âvâz-ı çeng ü zîr ü bem
Bir kulağ için ki işitmez aşam
- 2445 Yoğ yire Hâk miske virmedi çoğu
Hiss içündür yoğ zükâm ola ne bu
- Çün semâ vü arzı halk itdi şükûr
Ortasında kodı niçe nâr u nûr
- Âdem u hayvâna yir oldı mağar
Gökleri itdi melekler müstağar
- Hâkiyân ehl-i semâya dil-fikâr
Müşterîsi her mekânüñ âşikâr
- Pes sen ey mestûre-i sâhib-vefâ
Kendüñi a' mâ için düzdüñ mi yâ
- 2450 °Âlem incü ile tolsa ey habîb
Bende yem olmaya çün saña naşîb
- Cengi yol urmağı ey zen eyle terk
Yoğsa beni terk kaçduñ eyle berk
- Eyü kem cengine yoğ bende merâm
Kim bu göñlüm şulhdan ürker müdâm
- 72b Ephem ol yoğsa iderem anı ben
Hân mânı terk iderem kal esen

°Avrat erinüñ hâtırına ri'âyet ve söyledigi sözden istigfâr itmesidür.

- Gördi °avrat erini ser-keş tamâm
Ağladı kim ağlamak °avrata dâm
- 2455 Didi kim senden buni itmem ümîd
Senden ümmîdüm benüm luğf-i mezîd
- Geldi zen yoğluğ yolundan içerü
Didi hâk-i pâyüñem ey hûb-rû
- Cism ü cân her ne ki var senüñdür ol
Hüküm ü fermân hep senüñ redd ü kabûl

Gerçi bî-şabr idi faqr ile göñül
Senüñ için idi benümçün degül

Sen benüm derdüme olmışduñ tabīb
İstemem kim olasın sen bî-naşīb

2460 Cānuñ için bu degül benüm için
Senüñ içündür bu nāle bu hanın

Ben ki va'llāhī senüñcün ölmüşem
İsterem ben dā'im öñüñde olam

Kāşki cānum cānuña olsun fedā
Cānuñ olsa cānuma vāqıf n'ola

Çünkü sen baña idersüñ böyle zan
Baña gerekmez bu cān u bu beden

Toprak altun u gümüşden ey baña
Çünkü sen benümle olasın şehā

2465 Sen ki cān u dilde itmişdün vañan
Bu kadarla beni terk itmeñ neden

Çudretüñ varımı terk itseñ eger
Sen teberrā eyleseñ cān °özr ider

Añ o vañtı olmuş idüm ben saña
Şanki bir büt sen tapar idüñ baña

Çuluñ uydı saña göñli taldı nūr
Yandı dir pişdi mi diyüñ ber-sürür

Ispanağım ne pişirirseñ pişir
Tatlu yā-ñod eşki çorba ile dir

2470 Söyledümse küfr geldüm dīne ben
Ma°rıż-ı hükmüñe geldüm cāndan

Bilmedüm şāhāne hūyuñı ğarīb
Öñüñe küstāñ sürdüm ğar °acīb

- Çünkü °avfıñdan senüñ yağıdım çerâğ
Tevbe itdüm i°tirâza yoğ mesâğ
- Öñüñe ÷odum senüñ tiğ ü kefen
Boynum ur ÷odum öñüñe başı ben
- Ayrılığdan başa eyleme kelâm
Ne dilerseñ it bunu itme merâm
- 2475 Sende gizlü °özüñ-ñ° âhüm var benüm
Sende bensüz bir penâhüm var benüm
- °Özüñ-ñ° âhem sende hıñıñdur şehâ
Aña dayanup göñül ider hatâ
- Gizlü rahmet it baş'ey hıñm eyleyen
Kim senüñ hıñıñ eyüdüñ baldan
- Dirdi bu üslüb ile luğf-ı kelâm
Ağlamak tutdı bu ortada tamâm
- Hâdden aşdı ağlamak hem hây hây
Ağlamadan olmışıdı dil-rübây
- 2480 İtdi bir âteş bu yağmur âşikâr
Göñlüne urdı o merdüñ bir şerâr
- Merd güzel yüzine olmışıdı esîr
Kılluğ izhâr ide zen n'olur fağîr
- Ol ki kibrinden göñül lertzân ola
Nic'olur çün ol saña giryân ola
- Ol ki nâzından dil ü cân kıan ola
Çün niyâz ide bu dil büryân ola
- Cevri anuğ kim ola dâm-ı şikâr
°Özrümüz nedür çü °özr ide o yâr
- 2485 *Züyyine li'n-nâsı* Hâğ'dur bezeyen
Ol ki Hâğ bezedi kırtulmağ neden

2485a "....insanlara çekici kıldı.", Âli İmrân, 14.

Çünkü üns için yaratmışdur Hudā
Nicesi Havvā'dan Ādem kat⁶ ola

Rüstem olsa Hamza'dan olsa dilīr
Avratınun sözine olur esīr

Ol ki 'ālem sözünun mesti idi
Söyleye ey 'Ā'īşe baña didi

Āteş üzre şu olur gālib dede
Kāynadur āteş şu olsa zarfda

2490 Arasına girse bir çölmek n'ola
Yoğ idip āteş şuyı eyler havā

Zāhiren 'avrata er gālib olur
Bāṭnen mağlūb kim ṭālib olur

73a Böyle hāşiyet olur insānda
Pes maḥabbet az olur ḥayvānda

“İnehunne yağlibne'l-ākīl ve yeğlibehünne'l-cāhil” haberinun beyānındadır.

Ya'nī 'avratlar 'ākīl erlere gālib olurlar ve cāhil erler 'avratlara gālib olurlar.¹⁶⁰

Didi kim Peyğam-ber-i āḥir-zamān
Geldi gālib 'ākilān üzre zenān

Līk cāhiller zene gālib olur
Anun için kem kavī hārib olur

2495 Kim olarda az olur luṭf u vedād
Anlara ḥayvānlık olmışdur nihād

Mihr ü rikḳat vaşf-i insānī olur
Ḥışm u şehvet vaşf-i ḥayvānī olur

Pertev-i Ḥaḳ'dur o ḥod ma'sūḳ degül
Güiyā Ḥālīḳ'dur ol maḥlūk degül

¹⁶⁰ Başlıktaki hadis için bk., İbn Kesir, *el-Bidāye ve'n-Nihāye*, 10/163.

**Merd-i a'rabî taleb-i ma'şetden 'avratınun iltimâsına kendüsini teslim
itmesi ve 'avratınun i'tirâzını âşâr-ı Hâk bilmesidür.**

*Be-nezd-i 'aql her dânendeî hest
Ki bâ gerdende gerdânendeî hest*

**Ya'nî "Her 'âlimün 'aql katında bu zâhirdür ki her dönücünün bir döndüricisi
vardur."**

Bu sözine nâdim oldı şöyle şan
Kim dem-i âhırde zulme zâlimân

Didi niçün hışm-ı cân-ı cân olam
Cânumun başına depmeler uram

2500 Çün kazâ gele kalur göz görmeden
Başı ayakdan seçemez 'aql-i fen

Kendüsin yir çünki geçdi ol kazâ
Perde yırtılmış görüp yırtar yağa

Didi merd aña peşimân olmuşam
Kâfir isem ger Müselmân olmuşam

Ben günehkârem baña raḥm eyle sen
Beni ḳoparma kökümnden yirden

Pîr-i kâfir çün peşimân ola ol
Çünkü 'özü idüp Müselmân ola ol

2505 Hâzretün pür-raḥmet ü hem pür-kerem
'Âşıkundur hem vücüd ü hem 'adem

'Âşıkı ol kibriyânun küfr İmân
Bendesı ol kimiyânun mis ü cân

**Hâzret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâm daḳı Fir'avn her ikisi mushḥar-i meşiyet-i İlahî
olması beyânındadır. Nitekim zehr ve pâ-zehr daḳı nûr ve zulumât ve
Fir'avn'un 'aleyhi'l-la'ne ḥalvetde 'arzı şikest olmamaḳ için münâcât eylesidür.**

Mûsâ vü Fir'avn ma'nânun kulu
Zâhiren ol yolda ol yolsuz belî

Ḥaḫḫ öñinde Mūsā gündüz iñledi
Dün yarısı oldı Fir^cavn ağladı

Kim bu ne ğul gerdenümde ey Ḥudā
Olmasa ğul ben dimezdüm ben baña

2510 Ol ki Mūsā'yı münevver eyledüñ
Beni andan hem mükedder eyledüñ

Mūsā'yı andan ki meh-rü eyledüñ
Cānumı andan siyeh-rü eyledüñ

Hĩç olur mı yıldızum andan yüce
Çün ḥusūf ola nedür çāre ḥ^ıāce

Nevbetüm sultān u Rab çalındı ger
Ay tütulduğda çalarlar taşlar

Ḥalḫ urup ol taşa ğavġā itdiler
Ayı ol zaḥm ile rüsvāy itdiler

2515 Ben ki Fir^cavn'am ḥalḫdan vā baña
Zaḥm-i taş ol Rabbiye'l-a^clā baña

Ḥ^ıācedaşuz aña ammā ḥikmetüñ
Keseri yarar budağı şan^catüñ

Aşlar aña sonra bir şāḥ-i ^cacīb
Ġayri budağı kesüp eyler ġarīb

Var mı budağa keserden hĩç menāş
Şāḥ olur mı keserden hĩç ḥalāş

Ol keserde kuvvetüñ çün Rabbenā
Toġrı egrimüz kerem it ey Ḥudā

2520 Girü kendüye didi Fir^cavn ^caceb
Rabbenā dimez miyim ben cümle şeb

Ḥāk ü mevzün oluram tenhāda ben
Çün irem Mūsā'ya ḥün olmağ neden

- 73b
- Çalb altun rengi on çat olsa ger
Âteşe girse siyeh-rûdur o zer
- Çalıbam çalbüm senüñ hükümünde dost
Oluram bir lahza iç bir lahza post
- 2525
- Sebz oluram ekin ol dise baña
Şaru oluram dise zıst ol şehâ
- Oluram bir dem çamer bir dem siyâh
Buña kim çâdir budur kâr-ı İlâh
- Hük-m-i kün çevgâni öñinde müdâm
Gâh mekânda eylerem gâh lâ-mekân
- Rengsüzlik kim ola renge esîr
Müsâ Müsâ'ya ide ceng-i keşîr
- Çünkü bî-rengî ola saña 'iyân
Şulh ide Fir'avn ile Müsâ hemân
- Ger bu nüktede gelürse bir su'al
Rengden hâlî olur mı çıl ü çâl
- 2530
- Bu 'aceb bu reng ol bî-rengden
Reng bî-reng ile ceng itmek neden
- Revğanuñ aşlına şu iken sebeb
Şoñra niçün zıdd olur şuya 'aceb
- Çünkü yoğruldu şudan yağ oldu şâf
Niçün ider yağ ile şu ihtilâf
- Gül dikendendür diken gülden dilâ
Bu ikisinde nedür bu mâ-cerâ
- Yâ degüldür ceng bu hikmet-durur
Har şatanlar cengi bir san'at-durur
- 2535
- Ne odur ne bu bu hayrânlık dede
Mâl isterseñ ara vîrânede

2523a çalbüm D: Metinde "çalbümün" şeklindedir.

Ol ki gencine tevehhüm eyledüñ
Ol tevehhümden anı güm eyledüñ

Re'y ü vehmüñi 'imâret gibi bil
Genc 'imâretle olur mı ey halîl

Pes 'imâretde olur varlıgla ceng
Yokluğa varlıqdan olur 'âr u neng

Varlıq itmez yokdan feryâd u zâr
Belki yok ider o vara dâd u zâr

2540 Sen dime ben eylerem yokdan gürîz
Yok kaçar senden yigirmi kez 'azîz

Zâhiren kendüne oğur ey seni
Redd ider degnekle bâtında seni

Bâz-güne na'ldur bu ey selîm
Bil ider Fir'avn'dan nefret Kelîm

Eşkiyanın iki cihanda mahrûm olmasının beyânındadır ki

“Şakî dünyâda ve âhiretde ziyân eyler.”¹⁶²

Bir tabî'î i'tikâd itmiş hemîn
Gök yumurda şarısı güyâ zemîn

Didi bu sâ'il nice kalur bu yir
Ortada gökler muhîf iken meger

2545 Bir aşılmış kandîl-âsâ bî-sebeb
Aşağa yukaru gitmeye 'aceb

Ol tabî'î didi cezb eyler semâ
Şeş cihetden kim kalur pes ber-hevâ

Olsa mıknâfîsden bir kubbe ger
Âhen anuñ ortasın eyler mağar

¹⁶² “...O dünyasını da, ahiretini de kaybetmiştir...”, Hac, 11.

- Birisi didi hekimüñ gök latîf
Kendüye çeksün mi yiri pür-keşîf
- Belki def eyler zemîni âsmân
Anuñ için qaldı ortada hemân
- 2550 Redd ider çün hâtır-ı ehl-i kemâl
Olur anuñçun nice Fif'avn-ı dâl
- Def ider pes bu cihân hem ol cihân
Qaldı ol yolsuzlar bî-in ü ân
- Baş çekerseñ evliyâdan bî-mağâl
Senden anlar bil ki tütmişdur melâl
- Keh-rübâların iderlerse 'iyân
Cezb iderler varlığıñ otın hemân
- Keh-rübâların iderlerse nihân
Olasın teslîm iken tuğyân-ı cân
- 2555 Ancılayındur bu kim hayvânlıq
Eylemiş anı esîr insânlıq
- Rûtbe-i insânı dest-i evliyâ
Râm ider hayvân gibi hem ey keyâ
- Didi Aḥmed kullarum tıtuḡ reşâd
Ḥalḡa cümle oḡı sen *ḡul yâ 'ibâd*
- Sen devesüñ deveci 'aḡlūñ dedem
Seni çeker her tarafa eyü kem
- 'Aḡlūñ 'aḡlı olıcaḡ pes evliyâ
Cümle ḡalḡa devecidür güyiyâ
- 2560 Anlara 'ibretle âḡir ḡıl naḡar
Nice biḡ câna biri reh-ber yeter
- Ne ḡılavuz ne deveci aḡla sen
Belki bir gözdür görür şemsü'l-minen

- Bir kaçılmış mîhdür gice cihân
Muntazırdur gündüze güne hemân
- 74a Bir güneş kim işte zerrede nihân
Çuzı postında saña şîr-i jiyân
- İşte bir deñiz şaman altında o
Ol şamana ayağuş bî-şübhe ço
- 2565 Şübhe vü zann olsa kalbünde eger
Rağmet-i Hağ'dur berây-ı rāh-ber
- Yalıñuz geldi cihāna her resül
Yüz cihāna mâlik idi gizli ol
- °Ālem-i kübrā-yı efsûsın Hudā
Bir kühen nakş içre gösterdi saña
- Gördi eblehler anı ferd ü za°if
Ne za°if olur olan şāha harif
- Didi ebleh çok degül bir kişi bu
Var aña kim °ağıbet-bîn olmaz o

Hağret-i Şālih °aleyhi's-selāmı ve devesini zāhir gözi hağır ve haşmı yok görmesi beyānındadır. Hağ Te°ālā bir leşkeri helāk murād eylese anlara haşmların hağır ve az gösterir tā ki ol haşm gālib ola. Kāle Te°ālā “ Ve yuğallilüküm fi-a°yühim li-yağziya'llāhu emren kāne me°üle.”¹⁶⁴

- 2570 Nāğa-i Sālih deveydi şüreti
Cehl ile sinirledi bir kavm anı
- Şu için haşm oldılar aña o kavm
Nān-kūr u āb-kūr oldu bu kavm
- Ol deve içerdi āb-ı cüy u mîğ
Āb-ı Hağğ'ı tutdılar Hağ'dan dirîğ

¹⁶⁴ “Allah, olacak bir işi yerine getirmek için (savaş alanında) karşılaştığımız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor.”, Enfāl,44.

- Nâkadur gūyâ ki çeşm-i Şâlihân
Bir puşu k'eyler o çatlı-i t'alihân
- Oldılar derd ile hâlik ol ümem
Nâkatu'llâhi ve suqyâ itdi hem
- 2575 İstedi pes şîhne-i qahr-ı Hudâ
Bir deveye bir cihâmı hûn-bahâ
- Rûhı Şâlih bil teni nâka mişâl
Tende faqr u nâka cânda var vişâl
- Rûh-ı Şâlih âfeti itmez kabûl
Nâkaya zahm olur olmaz rûha ol
- Rûh olmaz qâbil-i âzâr-ı dñn
Nûr-ı Hâk olsun mı küffâra zebûn
- Hâk anuqün ulaşıq cisme nihân
İncideler cismi ide imtiyhân
- 2580 Cismi âzâr oldı âzâr-ı Hudâ
Âb-ı cûya muttaşıl küpdeki mâ
- Cisme itmişdür ta^ealluq kim İlâh
Cümle ^eâlem ideler aqa penâh
- Kimse aqlar göñlüne bulmaz zafer
Kim şadef görür zarar görmez güher
- Evliyânuy qorsuy ayağına baş
Rûh-ı Şâlih'le olursun h^çâcedaş
- Didi Şâlih çünki oldı bu hâsed
Hâk'dan irişür gadâb-ı bî^caded
- 2585 Girü üç gün geçicek Hâk'dan ^eiyân
Gele bir âfet ki tuta üç nişân
- Cümleñüzüñ yüzünüñ rengi meger
Reng-i âher ola itdükde nazâr

2574 "Allah'ın devesine ve onun su hakkına dokunmayın.", Şems, 13.

Pes ola evvelki gün çün za^cferân
Ola ikincide güyâ erğuvân

Yüzünüz üçüncü gün ola siyâh
Gele andan şonra pes qahr-i İlah

Bu gadâba benden istersenî nişân
Tağa oldu deve küçügi revân

2590 Tutar-isenüz ola çâre pedîd
Yoğsa kaçdı dâmdan murğ-i ümîd

Tutamadılar küçük oldu ba^cîd
Gitdi tağlar içre oldu nâ-bedîd

Şanki rûh-ı pāk idüp tenden ^câr
Eyledi ol cânib-i Haqq'a firâr

Didi Şâlih oldu mübrem bu qazâ
Boynın urdı şahş-ı ümmîdün Hudâ

Bu küçük ne oldu tab^c-ı evliyâ
İdüñüz anlara ihsân u ^catâ

2595 Kurtulursız gelse gönli yerine
Yoğsa nevmîd oluban ellerine

Çün işitdiler va^cîdi münkeder
Gözlerin dikdiler olup muntazar

Gördiler evvelki gün yüzleri zerd
İtdiler nevmîd olup âh-ı serd

Qızarup ikinci gün rüy u beden
Oldılar me'yûs ümîd ü tevbeden

Oldı üçüncü günü yüzler siyâh
Hük-m-i Şâlih râst oldu bî-sipâh

74b 2600 Baş koyup kesdi ümîdi cümlesi
Kuş gibi diz çökdiler kesüp sesi

- Getürüp *Kur'an*'da Cebrîl-i emîn
Şerh idüp bu hâli didi *câsimîn*
- Ol zamân diz çök saña ta'lîm ola
Böyle diz çökmek olur havf u hayâ
- Oldılar hep za'ım-ı kâhra muntazır
İtdi yoq ol şehi kâhr-ı muqtedir
- Geldi Şâlih şehre halvetden girü
Gördi şehri dūd u neft üzre kamu
- 2605 Cüz'leri işitdi eyler nâleler
Gördi cânı gözleri kan yaş döker
- İşidüp Şâlih buğa itdi hemîn
Eyledi ol kavm için âh u enîn
- Didi ey kavm itdiñüz Hâk'dan firâr
Sizden itdüm Hâk'a girü âh u zâr
- Hâk buyurdi şabr it bu cevre sen
Vir naşihat az qaldı devrden
- Ben didüm pendümi bend itdi cefâ
Pend südin artırur meyl u şafâ
- 2610 Bağa ol deñlü cefâlar itdiler
Toñdı şîr-i pend reglerde meger
- Hâk didi virdüm saña luğ-ı tamâm
Ben senüñ zaħmuña merhemler koyam
- Gök gibi göñlümi şâf itdi Hudâ
Hâtırundan gitdi hep cevr ü cefâ
- Eyledüm yine size pend-i dığır
Nice sükker gibi emşâl u haber
- Tâze süd itdüm şekerden âşikâr
Söze süti balı halı itsem ne var

2601b "...diz üstü dona kaldılar.", A'râf, 78.

- 2615 Sizde zehr olurdu bu elṭāf kelām
Zehr idüğüz başdan ayağa tamām

Ġam çekem mi ço ġam olsun ser-nigün
Ġam idüğüz başa ey kavm-ı harün

Kimse ġam gitdi diyü eyler mi zār
Baş oñulsa kılmı kim yolar

Kendü kendüne didi ey nevhager
Näleñe lāyık degüldür bu nefer

Toğrı *Ķur'an* oğuyan kec oğuma
Zālīmīne dil nice maħzün ola
- 2620 Cān u dilinde girü buldı bükā
Geldi bir raħmet sebebsüz pes aña

Yaşına ġayrān olurdu ol vücüd
Bī-sebebdı kaçre-i deryā-yı cūd

°Aklı aña dirdi bu girye neden
Lāyık-ı girih degül bu siħre-fen

Ne bu girye işleri ġod hep vebāl
Kīneleri ġod sipāh-ı bed-fi°āl

Paslı vü kara göñülleri yamān
Dilleri şan zehr-i mār idi hemān
- 2625 Nefesi dişleri seg-sār güyyiā
°Aķrebe gözleri ağızları cā

Ceng ü istihzālarına ağlamak
Şükr itdi anları maħbūs-ı Ĥaķ

Elleri ayaķları gözleri kec
Şulħları ġışm u hem ārzūları kec

Naķl u taķlīd ile itmişler vifāķ
Rūy-ı pīr-i °aķla ķomışlar ayaķ

İstemezler pîr cümle pîr-i hâr
Hep riyâ işleri yoç çoğdan hâber

2630 Bendeler getürdi cennetden Hudâ
Anlara gösterür ehl-i nârî tâ

“Merece'l-bahreyni yeltekiyân beyne-hümâ berzeğün lâ-yebğiyân”¹⁶⁷ âyet-i kerîmesinüñ ma'ânâsinüñ beyânındadır. Ya'nî Hâk Te'âlâ iki deryâyı biri tatlu ve biri acı muttaşıl ağıtdı. Lakin Allâh Subhânehu ve Te'âlâ'nun kudreti hâciz ve hâ'ıldür biribirine qarışmazlar.

Bağsañ ehl-i nâr u cennet mürtebiğ
Ortada hâ'il var itmez muhteliğ

Ehl-i nâr u nûr itmiş ihtilâf
Ortalarında velî var kûh-ı Kâf

Toprak altun k'anda eyler ihtilâf
Ortalarında nice şahrâ ribâf

Boncuğ incü dizilecek mürtebiğ
Yolcular gibi k'olurlar muhteliğ

2635 Nısfı deryânun şekerden tatludur
Ta'c mî tatlu rengi meh-veş katludur

Yarısı güyâ ki olmuş zehr-i mâr
Ta'c mî acı rengi muzlim şanki nâr

75a Birbiriyle ceng ideler taht u evc
Güiyâ deryâdur olmuş mevc mevc

Cengleri şüreti cism-i tengde
İhtilâf-ı cân şulh u cengde

Şulh mevcî doğuşursa ey fetâ
Kînelerden sîneler olur rehâ

¹⁶⁷ Başlık için bk.: Rahmân, 19-20.

- 2640 Mevc-i ceng olurdu şekl-i dîğ̃er
Sevgileri ider ol zîr ü zeber

Sevgi acıyı ider tatlu oğul
Sevginüñ zîrâ ki aşlı toğrı yol

Tatluyı qahr acıya çeker müdâm
Tatlu ile acı bir mi ey hümâm

Tatluyı acıyı görmez bu nazâr
‘Aq̃ıbet-bîn ol göresüñ ey püser

Çeşm-i âhîr-bîn görürse revâ
Çeşm-i âhûr-bîn olur ‘ayn-ı haţâ
- 2645 Çok şeker gibi lezîz ü tatlu var
Ol şeker içinde vardur zehr-i mâr

Qoqusından duyar anı ‘âqılân
Ağzına alduğda duyar dîğ̃erân

Dudağı boğazı anı redd ider
Gerçi dir şeytân yiyüñ itmeñ hâzer

Boğazında birinüñ zâhir olur
Bedeninde birinüñ bâhir olur

Ol birini vaqt-i hâcetde yaqâr
Zevki bir ciger-i delq̃ yara açar
- 2650 Niçe günden sonra birine qoyar
Ol biri öldükde qabr içre toyar

Qabrde mühlet olursa bî-quşûr
Lâ-büd ider yevm-i maşşerde zuhûr

Her nebât u sükker ü şehd-i cihân
Aña bir mühlet virür devr-i zamân

Niçe yıl geçmek gerek kim âfitâb
La‘la vire reng-i rûy u âb u tâb

- İki ayda hâşıl olur sebzevât
Yetişir bir yılda gül bulur şebât
- 2655 Anuñiçün didi Hâk'azze vü cell
Süre-i *En'âm*'da zıkr-i ecel
- Her kıluñ olsun kulağ işit nikât
Nüş olsun içdüğüñ âb-ı hayât
- Âb-ı hayvân di buña dime kelâm
Köhne harf içre yeñi cân gör müdâm
- Diñle bir nükte dañı sen ey refîk
Cân gibi gizlidür ol gâyet dañık
- Bir yir olur kim olur yüz zehr-i mâr
Hâk'ıñ emri ile gâyet hoş-güvâr
- 2660 Bir mañalde zehr bir yirde devâ
Bir mañalde küfr bir yirde revâ
- Gerçi anda olur ol cânâ zarar
Bunda geldükde olur dermân u fer
- Koruğuş şuyı olur ekşi velîk
Üzüm olduğda olur tatlu vü nîk
- Soñra küpde hamr olup olur harâm
Sirke olduğda olur *nîme'l-edâm*

2655b “Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O’dur. Bir de onun katında mayyen bir ecel (kıyamet günü) vardır. Siz hâlâ şüphe ediyorsunuz.”, *En’âm*, 2.

2663b “Ne güzel içecek.” anlamında Arapça bir söz.

Ol nesneyi ki velî-yi kâmil ider anuñ beyânındadır ve mürid küstâhlik idüp onu itmek lâyiğ degüldür. Zîrâ helvâ tabîbe ziyân itmez ammâ hastaya ziyân ider, qar ve şouk üzûme zarar itmez ammâ ğuruğa zarar ider ki henüz yoldadır.

“*Li-yağfire leke’llâhü mâ teĳaddeme min zenbike vemâ teaĳĳar*”¹⁷⁰

âyetine daĳı mazĳar olmuşdur.

Zehr yise bir velî ol nüş olur
Yise bir t̳alib velî bî-hüş olur

2665 *Rabbi heblî*yi Süleymân’dur diyen
Virme benden ğayriye bu mülki sen

Görme benden ğayrı bu luĳı sezâ
Bunu şanma kim ĳaseddür yâ hevâ

Cânile *lâ yenbaĳî* sırrın oĳu
Sırr-ı *min ba’dî* baĳılden midür ol

Belki gördi mülkde nice ĳaĳar
Cümleten mülk-i cihândur bîm-i ser

Bîm-i ser hem bîm-i cân hem bîm-i dîn
İmtihân olmaz bize böyle hemîn

2670 Pes Süleymân himmet olmalı ki t̳a
Geçe böyle zîb ü zînetden şehâ

Böyle kuvvetle Süleymân daĳı hem
Oldı mevcinden o mülküñ beste-dem

Çün bu ĳamdan ĳondı göñline ĳubâr
Raĳmet idüp cümle ĳalĳa oldı yâr

75b Hem şeffî olup didi mülk ü livâ
Vir kemâl ile virürseĳ ey ĳudâ

¹⁷⁰ “Böylece Allâh, senin geĳmiş ve gelecek ĳünahını baĳışlar.”, Fetih, 2.

2665a “Süleyman: Rabbim! Beni baĳışla; bana senden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlük ver. Şüphesiz sen, daima baĳışta bulunansın, dedi.”, Sâd, 35.

2667 Bu beyitteki âyet için bk. bir önceki dipnot.

Kime virseñ vir kemâl ile kerem
Ol Süleymân olur ol kişi benem

2675 Şoğra olmaz benden ol benümle hem
Benüm ile ne dimekdür ol benem

Şerhi farz iken bunun ben ħod yine
Girü döndüm kışsa-i merd ü zene

°Arabuñ ve °avratınuñ mâ-cerâsinuñ muhliş ve te'vili beyânındadır.

Qışsasını erüñ °avratuñ tamâm
Girü ister anı bir muhliş merâm

Merd ü zen aĥvâli olunmışdı naql
Bunu sen bil bu mişâl-i nefis ü °aql

Bu er °avrat oldu nefis ü °aql hem
Eyüye keme gerekdür bu ehem

2680 Bu iki lâzımlı bu dünyâda pes
Gice gündüz cengdedür her nefes

Zen eviñ ister hemişe ĥâcetin
°Irz u etmek şofra vü manşıb hemîn

Nefs °avrat gibi maşşüdın diler
Geh ta°azzum geh tevâzu°lar ider

°Aqlda olmaz bu fikr ü bu merâm
°Aql u fikrinde Ĥudâ'dur ve's-selâm

Qışsa-i ĥiřşe egerçi dâne dâm
Şüretini kıřsanuñ diñle tamâm

2685 Pes beyân-ı ma°nevî yetse n'ola
Ĥalk-ı °âlem °âtl u bâtl ola

Hem maĥabbet fikr ü ma°nâ olsa ger
Zâhiren şavm u şalâtı kim n'ider

Virür anuñçün hedîye döstân
Döstluğdan şüretâ virür nişân

Tâ şehâdet eyleye bu armağan
Ol maḥabbet üzre kim olmuş nihân

Zâhiri iḥsân şâhiddür ʿiyân
Gizli sevgi üzre ey maḥbûb-ı cân

2690 Şâhidüñ geh râst u geh pest olur
Kimi meyden kimi südden mest olur

Süd içüp mestânelik peydâ ider
Hây u hü u fitne vü ğavġâ ider

Şâ'im ü ʿâbid mürâyî dâ'imâ
Tâ anı zann ideler mest dilâ

Ḥâşılı başka olur zâhirde kâr
Nice eyler gizli şey'i âşikâr

Vir bu temyîzi bize yâ Rab sen
Añlayalum egriyi tâ doğrıdan

2695 Hiss-i temyîz eylemek nice ola
Meger ol ḥiss-i nûr-ı Yezdân ola

Ger eşer yoksa sebep izhâr ider
Ol ḥuşımlık gibi ḥubb izhâr ider

Ol ki nûr-ı Ḥaḫ aña oldu imâm
Olmaz ol esbâb u âşâra ğulâm

Tâ maḥabbet göñline ura ziyâ
Ol eşerden fâriğ olur bî-mürâ

Hâceti yok olana i'lâm-ı mihr
Kim maḥabbet yüzün urdı tâ sipihr

2700 Bunda çok tafşîl var olsun tamâm
Bu söz ammâ iste anı ve's-selâm

Oldı ma'na gerçi şüretde bedîd
Şüret u ma'na karîb u hem ba'îd

Şu ağaç gibi delâletde sedîd
Bağsañ ammâ ki haqîkatde ba'îd

Dime mâhiyyât u hâşiyâtı ço
Eyle şerh-i hâl-i ân dü-mâh-rû

‘Arab kendü dil-beri olan ‘avratınun iltimâs ve recâsına göñül koyup ve râzî olup ve “Benüm saña bu teslim olmamda bir hîle ve imtihânım yokdur” diyü yemîn eylemesi beyânındadır.

Didi er geçdüm hilâf itmem ‘iyân
Hüküm elünge çek kılıc virme emân

2705 Her ne dirseñ ben saña fermân-berem
Eyü kem ne dirseñ anı eylerem

Ben vücûduñda senün oldum ‘adem
Ben muhibbem hubb ider a‘mâ aşam

Didi zen iylik mi kaçduñ başa hep
Sırrımı hîleyle açığ mı ‘aceb

76a Didi vâ’llâh ‘âlimü’s-sırru’l-hafî
Kim yaratdı Âdem’i itdi Şafî

Üç arış kâlibda gösterdi Hudâ
Her ne var elvâh [u] ervâhda aña

2710 Her ne varsa tâ ebed cümle Hudâ
‘Alleme’l-esmâdan öğretti aña

Bî-hod oldı tâ melek tadrîsden
Kuds-i âher buldı ol taqâdsiden

İtdi keşf anlara Âdem’den zühür
Âsmândan olmadı bu keşf ü nür

2708a “Gizli sırları bilen Allah’tır” anlamında Arapça bir söz.

2710b “Allah Âdem’e bütün isimleri öğretti.”, Bakara, 31.

2712a keşf D: Metinde “bir keşf” şeklindedir.

Buldı ol deñlü fezâ-yı pāk-cān
Teng geldi aña yedi āsmān

Didi Peyğam-ber buyurmuşdur Hudā
Alçağa yüksege şıgmam ben belā

2715 Göklere yirlere °arşa bī-hilāf
Şıgmazam ben bir hoş aňla itme lāf

Mü'minüñ göñline şıgdum bu °aceb
Beni isterseñ göñülde it taleb

Didi gir kıllaruma ol mülteķī
Rü'yetüm cennetine ey mütteķī

°Arş ol nūr ile vüs°atle hem
Kıalbi gördi gitdi kendinden o dem

°Arş hod olmuş-durur ğāyet kebīr
Līk şüret ma°nāya nisbet şaĝīr

2720 Her melek didi ki biz bundan evel
Ülfet itmişdük yir ile bī-maħal

Yire toħm-i ĥidmeti ekdükde hep
Bu ta°alluķdan biz eylerdük °aceb

Bu °alāka pes bu topraĝa neden
Āsmān üzere yār olmuş iken

Nūr iken biz olavüz zülmət-karīn
Nūr ile zülmət dirilsün mi hemīn

Büyuñ ey Ādem sebepmiş meyle ma
Yirden imiş pes arış arĝaç sana

2725 Doķumışlar ĥākdan cism ü tenüñ
Nūr-ı pāküñ yirde bulmuşlar senüñ

Beynümüzde bu olan mihr ü vefā
Ĥākte bulmuşduķ anı evvelā

2714b yüksege D: Metinde "yükseke" biçimindedir.

Yirdeyüz yirden °aceb gâfil idük
Yirde medfün gencden zâhil idük

Çün bize buyruldı ol yirden sefer
Acı oldu ağzumuz bundan meger

Nice hüccetler getürdük biz buña
Yirümüze kim gele yâ Rebbenâ

2730 Nür-ı tesbîh ile tehlîlât hep
Kıl ü kıla şatasuñ olur °aceb

Hükm-i Hağ bize döşedi bir bisât
Kim diyüñ siz bâ-ıarık-i inbisât

Her ne gele dilünjüze yoğ ziyân
Mağbül oğulla peder gibi hemân

Lâyık olmaz böyle söz size velî
Hem ğazabdan rahmetüm sâbık belî

Pes bu sebki idüp izhâr ey melek
Sizde kodum nice şüphe nice şek

2735 Tâ ne dirseñüz ğazab itmem ebed
Hilmümi inkâr ider mi bir aħad

Hilmüm içinde nice mâder peder
Her nefes toğar u mağv olup gider

Bağr-i hilmümden köpük hilm-i cihân
Kef gelür gider deñizdür aşl u kân

Ne diyem ol dürr öñinde bu şadef
Degül illâ keff-i keff-i keff-i keff

Ol köpük hağğı vü ol deryâ-yı sâf
Kim degül bu imtiħân u kavlı [u] lâf

2740 Bu söz itmişdür mağabbetden tülü°
Ol Hüdâ hağğı ki añadur rucü°

İmtihân ise öñünde bu heves
İmtihânı imtiḥân it bir nefes

Sırrı örtme sırrum ola tā °iyân
Yine kâdirsem baña emr it hemân

Göñlün örtme göñlüm olsun âşikâr
Her neye kâbilsem idem ihtiyâr

Ne ideyim yoğ elümde çäre hıç
Cânuma bağ baña işler piç piç

**°Avratün kendü ket-ḥudâ ve şâhib-ḥânesi olan erine rızık talebinün yolını
ta°yın ve beyân ol daḥı kabûl eylemesi beyânındadır.**

2745 Didi °avrat bir güneş itdi zuhûr
Buldı °âlem cümle andan zîb u nûr

76b Nâ'ib-i Hâk ol ḥalîfe cûd-kâr
Şehr-i Bağdâd oldu andan nev-bahâr

Şâh olasıñ şâha eyle intisâb
Eyleme her müdbir ardınca şitâb

Muḥbil ile şöḥbet oldu kîmiyâ
Bir nigâhı gibi kimyâ kand'ola

Çün Ebû Bekr'e nazar itdi Resûl
Oldı bir taşdıĳden Şiddîĳ ol

2750 Didi beni şâh eyler mi kabûl
Bî-bahâne nice idem yâ duḥûl

Yâ gerekdür ḥîle yâ-ḥod intisâb
Âlet olmayınca olmaz fetḥ-i bâb

Biri Mecnûn'ı görüp itdi ḥitâb
Ḥastadur Leylî-i mekkâre-ḥisâb

Bî-bahâne niçe gidem didi âh
Gitmez isem ḥ°od olur ḥâlüm tebâh

Ben olaydum kâşkî hâzık tabîb
Eyleseydüm 'azm-ı Leylâ-yı habîb

2755 *Ḳul te'âlev* didi bize çün Hudâ
Oldı ref'-i şermde bu reh-nümâ

Şeb-perenüj olsa gözi âleti
Gündüz uçup hoş olurdu hâleti

Didi 'avrat şâh olduḡda 'iyân
'Ayn-ı âlet ola her bî-âletân

Varlık u da'vâ imiş âlet meger
Pest ü bî-âlet olursañ iş beter

Didi âletsüzligi itmem merâm
K'oluram bî-âletî ile menâm

2760 Pes gerek iflâsuma benüm güvâh
Raḡm ide yâ mûnis ola pâdişâh

Güft ü güdan rengden ḡayrı güvâh
Gösterürseñ saña raḡm ide o şâh

Olsa şâhid hîleden sözden eger
Ḳâḡî yanında olur merdûd u şer

Şâhidi ola anuḡ taşdıḡ-i hâl
Nûrı anuḡ zâhir ola bî-maḡâl

**'Arabuḡ miyân-i bâdiyeden bir destî yağmur şuyunu Baḡdâd cânibinden
emîrû'l-mü'minin olan pâdişâha Baḡdâd'da şuya maḡaḡt olmak mülâḡazası
hediye eylesidür.**

Didi 'avrat şıḡ o kendüñden tamâm
Hem geḡesüñ kudretüñden ve's-selâm

2765 Destide yağmur şuyu var hoş şudur
Saña ser-mâye vü mülk esbâb odur

Destî ile şuyı ilet gir yola
Pâdişâha armağan düz it şenâ

Di ki bundan ğayrı yoğ bizde sebeb
Bundan a[°]lâ şü olur mı hıç [°]aceb

Gerçi çok anda metâ[°]-i hoş-nümâ
Böyle şü bulunmaya nâdir ola

Nedür ol bardağ ten-i maşşürumuz
Andaki şü hod havâss-ı şürumuz

2770 Küpümüz bardağumuz sen ey Hudâ
Fazluğ ile eyle bizden *eşterâ*

Bardağuğ beş lülesidür penç his
Pâk tut ol şuyı eyleme necis

Tâ bu bardağa yol ola süy-ı bağır
Bardağumuz tuta tâ kim hüy-ı bağır

Armağanuğ şâha ilet ol cerî
Hüb görür aña olur müşteri

Ola bundan şonra âbı râyegân
Bardağumdan tola niçe yüz cihân

2775 Lüleyi pek bağla küpden eyle pür
Hâğ *hevâdan gözi yumuğ* buyurur

Ğirre olup didi yoğ bu armağan
Öyle bir şâha budur lâyığ hemân

Bilmedi zen reh-güzârında meger
Anda cârî şâttü güyâ kim şeker

Şehrde cârî değiz gibi ol âb
Balığ ağı gemiler var bî-hisâb

2770b "...satın aldı.", Tevbe, 111.

2775b Bu beyit için bk. "... gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle.", Nür, 30.

Yürü sultāna göresin kār u bār
Göre hiss anda aqar enhār-vār

2780 Bizde bu idrāk ü hiss-i nā-tüvān
Çatredür ol nehr-i şāfidür hemān

°Avrat yağmur şuyı ile tolu destîyi hırkasınıu içine diküp ve erinüñ gāyet
i'tikādından aña maḥabbet virmesi beyānındadır.

Destînüñ bağla başını didi er
Kim bu hediye bize çok nef' ider

77a

Dik keçe içine bu destîyi sen
Pādişāh orıcın aça bu şudan

Bu şu yok °ālemde bî-ıtlākdur
Bu rahîk ü mâye-i ezvākdur

Acı şu içerler idi dā'imā
Gözleri za'f u cisim olmuş dü-tā

2785 Tuzlu şu olursa murgüñ meskeni
O ne bilür cāy-ı āb-ı rü-şeni

Tuzlu şuyı eyleyen cāy-ı şebāt
Ol ne bilür nehr-i Ceyhün u Furāt

Sen bu fānî dünyeyi terk itmeden
Ne bilürsin inbisāt u maḥvı sen

Naql-i ecdād ile bilürsüñ n'ola
Oldı ebced gibi bu sözler saña

Ebced ü hevvez olur gāyet °iyān
Her küçük bilür velî ma' nā nihān

2790 Destîyi aldı pes ol merd-i °Arab
°Azm-ı rāh idüp giderdi rüz u şeb

Destîye āfāt dan lertzān beden
Şehre ilet di anı bir tepeden

Döşeyüp seccâde zen eyler niyâz
Rabbi sellim dirdi kıllup çok namâz

Ki şuyı hırsızdan it hıfz ü penâh
Bağra irgür gevheri sen yâ İlâh

Gerçi zevcüm °âkıll u âgâhdur
Gevhere düşmen gedâ vü şâhdur

2795 Gevher ol nedür bu hüd kevşer-eşer
Kaşresidür bunun aşl-ı her güher

Eyler eylerdi du°âlar âh u zâr
Erün ağır yüki gam hüd bî-şümâr

Taş u hırsızdan olup sâlim hemân
Oldı tâ dâru'l-hilâfeye revân

Gördi bir dergâh ni°metler tolu
Ehl-i hâcet dâm kurmuş sū-be-sū

Her tarafda ehl-i hâcet dâ'imâ
Ol kapudan bulur ihşân u °aṭâ

2800 Mü'min ü küffâra zişt ü hüb hem
Şanki yağmur güneşi yâ-hüd İrem

Gördi bir kavmi bezenmiş şâd-kâm
Kavm-ı âher muntazır itmiş kıyâm

Hâş u °âm a°lâ vü ednâ rāyegân
Cân bulmuş şürdan güyâ cihân

Ehl-i şüret cevhere olmuş garîķ
Ehl-i ma°nâ baḥr-ı ma°nâya refiķ

Ol ki bî-himmet bulur mı himmet ol
Himmet issi buldı ulu ni°met ol

Anuñ beyânındadır fakîr, kerem ve kerîme ‘âşık olduğı gibi kerîm dañı ‘âşık-ı fakîrdür ve eger fakîr şabr itse kerîm ol fakîrün çapısına gelür idi ve eger kerîm şabr itse fakîr kerîmün çapısına gelürdi. Lakin fakîrün şabri fakîre kemâldür, kerîmün şabri kerîme noğşândur.

- 2805 Gel gel ey tâlib-i dîv oldı şadâ
Sâ'ile muhtâcdur zîrâ şehâ

Cüd ister sâ'il ü faqr u ğarîb
Nitekim mir'ât-ı şâf ister habîb

Hüb olur âyîne de maħbûb hem
Hep gedâdan görünür vech-i kerem

Veç-duhâ da didi anuñçün Hudâ
Yâ Muhammed *eyleme redd-i gedâ*

Çün gedâ âyîne-i cüd oldı pes
Rûy-ı mir'âta ziyân eyler nefes

2810 Birinün cüdün gedâ eyler bedîd
Ol biri virür gedâya çok mezîd

Cüd-ı Hâkk'a âyîne oldı gedâ
Cüd-ı muflâkdur olan Hâk-âşinâ

Bu ikiden olmayan ğod mürdedür
Bu çapuda yoğ o nağş-ı perdedür

**Hudâ'ya dervîş ü muhtâc ve Hudâ'ya teşne olan kimesne ile
Hudâ'dan dervîş-i rû-gerdân olup ğayriye teşne ve tâlib olan
kimesnenün beynini fark beyânındadır.**

Şüretî dervîş olmaz ehl-i cân
Nağş-ı kelbe atma sen hiç üstühân

Loğmaya ʿāşık olur mı ehl-i Hāḡ
Ḳoma ölmüş naḡş öḡine sen ṭabaḡ

2815 Ḳurı balıḡı imiş ol nān arar
Şekl-i balıḡ līk deryādan ḡaçar

Ev ḡuşıdur degül o sī-murḡ-i Ḳāf
Lūt yir Hāḡ'dan yimez ol feyz-i şāf

77b ʿĀşık-ı Hāḡ'dur velī behr-i nevāl
Cānı degül ʿāşık-ı ḡüsn ü cemāl

Ger tevehhüm itse anı ʿaşḡ-ı zāt
Zāt olmaz vehm-i esmā vü şifāt

Vehm ḡādişdür bilürsin bunu sen
Hāḡ Teʿālā ṭoḡmadı bir kimseden

2820 Vehmine taşvīrine ʿāşık geḡen
Ḳanda olur ʿāşık-ı şāḡib-minen

Vehme ʿaşḡı şādıḡ olursa eger
Ol mecāz olur ḡaḡīḡat al ḡaber

Bu söz ister kim ola şerḡ-i ḡasen
Ḳorḡaram aḡlamaya fehm-i kühen

Nice fehm-i nāḡış-ı kuteh-naḡar
Yüz ḡayāl-i nā-münāsib fikr ider

Rāst aḡlar mı sözi her nā-sezā
Her ḡuşa incir olur mı ḡidā

2825 Bā-ḡuşuş ol ḡuş olup ḡürüye ol
Pür-ḡayāl aʿmā ola görmeye yol

Naḡş-i māḡīye deḡiz ne ḡara ne
Reng-i Hindī'ye şabun ne ḡara ne

Naḡşı ger ḡamnāk yazsaḡ ber-varaḡ
Ol ḡam u şādīden alsun mı sebaḡ

- Şüreti ğamnâk ol çekmez keder
Şüreti ħandân o andan bî-ħaber
- Dilde taħrîr olınan şadı vü ğam
Ol ğam u şadıye nisbet naķş kem
- 2830 Bizüm içündür bu naķş-ı ğam nedîm
Bize zâhir ola râh-ı müstaķîm
- Şüret-i ħandân senüñçündür o hem
Tâ o şüret ola ma'nevî 'alem
- Bu cihân ħammâmına naķş olınan
Câme-kende câme gibidür hemân
- Taşrada ancak görürsün câmeler
Câmeyi ço içerü gel it nazâr
- Kim o semte câme ile yoķ güzër
Câme tenden ten bu cândan bî-ħaber

**Ĥalîfenüñ çavuşları ve kaçucuları a'rabîye ikrâm için ve hediyesin kabûl
içün ilerü gelmeleri beyanındadır. Ve's-selâm.**

- 2835 Pes ol a'rabî beyâbandan revân
Geldi çün dârü'l-ħilâfete hemân
- Öñine geldi naķîbân hoş siyer
Yüzine ihsân gül-âbın saçdılar
- Ĥâcetini bildiler bî-ķîl ü ķâl
İşleri ĥod luţf u ihsân bî-su'âl
- Aña didiler ki ey vech-i 'Arab
Sen ne yirdensin nice râh u ta'ab
- Didi yüz virürseñüz vechüm virem
Yüzüme baķmazsañüz pây-ı ĥarem
- 2840 Ey yüzi gözde nişân-ı mihterî
Şevketüñüz hoş çü zer-i Ca'ferî

Bir yüzüñüzdür sizüñ rüy-ı hezâr
Dîñüñüze nice altunlar nişâr

Cümle gözde nür-ı Hâk ile nazâr
Bahşîş için şâha itmişdür sefer

Kim urursız kîmiyâ-yı nazradan
Bu bakır halkuñ başına bî-mihen

Bir ğarîbem gelmişem bir tepeden
Pâdişahuñ luftı ümmîdiyle ben

2845 Bûy-ı luftı dutdı dünyâyı tamâm
Cânları hem hıfzı zerresi müdâm

Gelmişidüm bunda gerçi behr-i mâl
Çünki geldüm olmuşam mest-i cemâl

Biri etmekçiye gider ala nân
Göricek etmekçiyi virür o cân

Biri itdi kaçd-ı seyr-i gülsitân
Oldı anuñ seyri vech-i bâğbân

Ol °Arab gibi kıyudan çekdi âb
Rüy-ı Yûsuf dan şata bûy-ı gül-âb

2850 Gitdi Mûsâ kim ide nârı menâş
Gördi bir nâr oldı âteşden hâlâş

Şıçradı düşmenden °İsâ rûh-ı Hâk
Göge iletđi anı ol şıçramaş

Âdem'e buğday egerçi oldı dâm
Tâ vücûdundan gele cümle enâm

Loşma için dâma tutulđı toğan
Pâdişahuñ kolını itdi mekân

Oşumağa mektebe küçük gider
Şuş ümmîdiyle ola luft-ı peder

- 78a 2855 Pes o mektebden ol âhir şadr olur
Gerçi aylık virür ammâ bedr olur
- Ceng için °Abbās geldi itdi kīn
Muṣṭafā'yı ḳaldıra hem ḳalḳa dīn
- Tā ḳıyāmet oldı ol dīne mu'īn
Oldı evlādı ḫalīfe ber-zemīn
- Gelmişidüm bu ḳapuya cerr idem
Çün ḳapuya geldüm oldum şadr hem
- Etmek için şu getürdüm armağan
İtdi bü-yı nān beni cennet-mekān
- 2860 Âdem'i nān itdi cennetden cüdā
Beni itdi ehl-i cennet āşinā
- Şudan etmekden geçüp oldum melek
Yok ğaraż bu bābda mişl-i felek
- Bu cihānda gerdiş olmaz bī-sebeb
°Āşıḳuḳ cān u teninde ğayrı hep

Anuḳ beyānındadır dünyāya °āşıḳ ve tālib, ziyā-yı āfitāb düşmiş dīvāra °āşıḳ olan kimesneye beḳzer ki cehd ü sa'y eylemez. Ol nūr ve revnaḳ dīvārdan olmayup ḳurş-ı āfitābdan oldıḳı aḳlaya. Lā-cerem bi'l-küllıye gönlini dīvāra baḳlar. Çünkü aḳşām ola pertev-i āfitāb āfitāba ulaşa ol kimse ebedī maḫrūm ḳalur nitekim. Ḫaḳ buyurur “ *Ve ḫıle beynehüm ve beyne mā yeştehün*” Ya'ni “Anlaruḳ murādları ile ortalarına ḫā'il ḳılındı”¹⁸³ dimekdür ve's-selām.

°Āşıḳ-ı küll olmadı °uşşāḳ-ı cüz'
Ḳaldı külden ol k'ola müştāḳ-ı cüz'

Çünki bir cüz' bir cüz'e ülfet ider
Külle ma'şūḳı anuḳ ḫod tiz gider

¹⁸³ Başlıktaki âyet için bk., Sebe , 54.

2865 Masħara vü bende oldu ol vaġel
Ėarġ olmiş her za'ife urur el

Ol degül ħâkim aña tîmâr ide
H'âcesine mi aña mı kâr ide

°Arabda bu meşeldür ki “Zinâ idersenġ ħürre ile it; sirġa idersenġ incü sirġa eyle.”

Ėürreye eyle zinâ oldu meşel
İncü uğurla hem oldu muntaġal

Ėul efendisine gitdi ġaldı zâr
Gül ġokusu gitdi güle ġaldı ħâr

Sevdüğinden dür u mehcür oldu hem
Sa'yi ġayi' pâyı ma'zür oldu hem

2870 Beġzer ol avcıya tıtdı sâyeyi
Sâyeye tıtan tıta mı ser-mâyeyi

Tıtdı bir ġuş gölgesi bir nâbe-kâr
Ėuş ağaçda bu işe ħayrân u zâr

Bu müdenmaġ kime güler kim °aceb
Bâtl imiş bu hem bilinmez sebep

Sen aña dirseġ küle cüz' muttaşıl
Dikeni yi güli diken muġtemil

Muttaşıl olmaz küle cüz' her yaġa
Yoġsa bâtl idi ba's-i enbiyâ

2875 Ėalkı Ėaġġ'a vaşla geldi enbiyâ
Bir olursa cüz' ü küll ne vaşl ola

Bu söze olmaz nihâyet ey ġulâm
Aġşam oldu ġışşayı söyle tamâm

°Arab destiyi pâdişâhüġ ħıdmetkârlarına işmarlayup teslîm itmesinüġ

beyânındadır.

Ol şü destîsini dutdı ilerü
Şâh öġinde toġm-ı ħıdmet ekdi o

- Didi şâha iletüj hedyem ki hâş
Sâ'ilem hâcetden idüjüz halâş
- Şuyı tatlu destîsi yeşil yeñi
Hem çuğurda cem^c olan yağmur şuyı
- 2880 Güldiler bundan çapucılar belî
Cân gibi mağbûl tutdılar velî
- Luţfi zîrâ eyü şâhuñ ser-be-ser
Eylemişdi cümle erkâna eşer
- Şâhlar hüym re^câyâ aħz ider
Gök yeşil olsa yeşil olur bular
- Pâdişâh bir havz erkân lüleler
Lüleden ağan şu ol gölden ağar
- Çünki havzuñ şuyı cümle pâk ola
Lülede şular leţâfetnâk ola
- 2885 Havzda murdâr u acı olsa şu
Lülelerden ağan ol şudur kamu
- Muttaşıldur havza zîrâ lüleler
Bu sözüñ ma^cnâsına dal ey püser
- 78b** Luţf-ı Hağ ile bu cân-ı lâ-mekân
Tende cümle ne eşer itdi ^ciyân
- Aşl-ı zâtı pâk ^cağluğ luţfi hem
Cümle cismi pür-edeb itdi dedem
- ^cAşğ-ı pâk-ı bî-ğarâr u bî-sükün
Cümle cisme olur ol derd-i cünün
- 2890 Luţfi ol baħruñ k'ola kevşer-eşer
Taşı anuğ hep olur dürr ü Güher

184 2889 Bu beyit kenarda yazılmıştır.

Ne h nerle ust  kim ma r f ola
Oylece Őakirdleri mevŐ f ola

Olsa  st di uŐ l  hem uŐ l
Oquyup Őakird anı eyler  uŐ l

Fıĥ oqur  st d faĥ h ise eger
Ol uŐ li anlamaz fıĥha yeler

Naĥv  olur ise  st di  iy n
Hem olur Şakirdi naĥv  b -g m n

2895 Var bir ust  kim o maĥv-ı r hdur
C n-ı Şakirdi de maĥv-i Ő hdur

Bu h nerlerden  l m vaĥti hem n
Faĥrın bilmekd r bu yolda z d-ı c n

Naĥv  ile gemicin n  ik yesi bey nındadır.

Bir gemiye bindi bir naĥv  meger
 tdi ol  od-b n gemiciye naz r

Didi hiĥ naĥv oquduĥ m  didi l 
Didi yarım  omr n olmuşdur fen 

Gemiciye geldi bundan iztir b
L kin ol dem virmedi aĥa cev b

2900 Gemiye gird- ba atdı r zg r
Gemici didi ki ey naĥv -i y r

Y zmeĥi bil r mis n s yle baĥa
Didi benden y zmeĥ isteme Őeh 

Didi c mle  omr n ey naĥv  fen 
Ėarĥ olur Şimdi gemi olmaz reh 

Bunda maĥv olmaĥ gerek naĥv  ned r
Maĥv-iseĥ y ri Şuda yoĥdur  aĥar

- Ölüyü deryâ başı üzre tutar
Diri olan kimseyi deryâ boğar
- 2905 Olasın vaşf-i beşerden ey seni
Başı üzre tuta baħr-ı sır seni
- Sen ki halka ħar diyesin rāyegān
Ħar gibi kalduħ çamurda ol zamān
- Sen cihānda olsaħ °allāme eger
Pes fenā-yı °ālem işte it nazār
- Naħvî vaşl itdüm anuħcün buħa
Semt-i maħvı öğredem tā kim saħa
- °İlm-i fiħh u kaşd-ı naħv u şarf-ı şarf
Nākış olur dā'im ey yār-ı şigerf
- 2910 °İlmimüzdür ol şu destîsi dilā
Ol ħalîfe Dicle-i °ilm-i Ħudā
- Dicle'ye götürürüz destî tolu
Ķubħını bilmezsek olduħ ħar ħamu
- Ol °Arab anuħcün ma'zûr idi
Dicle'den ol ħāfil idi dūr idi
- Dicle'den bizüm gibi olsa ħabîr
Destîyi götürmez idi ol faħîr
- Belki olsa Dicle'den vāħıf eger
Destîyi taşa ururdu bî-keder

**Ħalîfe a'rābînüħ hediyyesini ħabûl idüp ve ol hediyyeden ve ol destîden
kemāl-i istiġnāsı ile °aħā ve iħsān buyurması beyānındadır.**

- 2915 Şāh işitdi ħālını gördi °ıyān
Destisin altunla toldurdu hemān

2907a olsaħ D: Metinde "olasın" şeklindedir.

Fağrdan a[°]rābīyi itdi ħalāş
Virdi bahşışler dağı ħil[°]at ki ħāş

Ṭolu altun destīyi virüñ aña
Götürüñ gitdükde Dicle'den yaña

Pes naķībāna buyurdı ol ķubād
Ol cihān-ı bahşış ol baħr-i dād

Ḳaradan geldi bu geldükde hemīn
Dicle'den götürüñüz ol yol yaķın

2920 Dicle'den gemiye bindi ol [°]Arab
Secde itdi bükülüp itdi edeb

Ne [°]aceb ehl-i kerem olur bu şāh
Bu [°]acebdür şuyı aldı pādīşāh

Nice ol deryā-yı cūd itdi ķabūl
Böyle bir āb-ı ħaķīri mūrı ol

[°]Ālemi bir destī anla ey püser
[°]İlm ü ħiss ile ṭoludur ser-be-ser

Cümlesi bir ķatre baħri ħüsn-i Rab
Çoķluğundan şığmadı postīne hep

79a 2925 *Kenzi maħfi* çoķluğundan oldu çāk
Ḳāki itdi her felekden tāb-nāk

Kenzi maħfi pürlüğinden itdi cüş
İtdi ħāki bir şeh-i atlas-püş

Dicle-i Ḳaķ'dan göreydi bir ġadīr
Destīyi ol dem ķırardı ol faķīr

Kim ki gördi bī-ħod oldu itdi zār
Ṭaşa urdı destiyi Mecnūn-vār

2925 “Gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim, mahlukatı yarattım ki bilineyim.”, Aclunî, C. 2, s. 124.

- Ġayretinden destîyi ʔaşa uran
Destî kırıldı bütün oldu hemân
- 2930 K p kırıldı Şu d k lmedi vel 
Y z d r stl k bu kırıklıkda bel 
- İtdi k p n  her c z  taĥŐ l-i h l
‘Aql-i c z’ diye g rin r bu muĥ l
- Anda ne dest  olur z hir ne  b
ĤoŐca g r *va'll hu a'lem bi'Ő-sav b*
- Ma'n  b b n ur saĥa b z ideler
Perr-i fikri ur ki Şeh-b z ideler
- Perr-i fikr n  oldu balçıklı gir n
Saĥa z r  g l yimek oldu c  n n
- 2935 Etmek et gild r yime  ok it ĥ zer
Ĥalmayas n gil gibi yirde meger
- A  olursan  kelb olursun  ber-zeb n
Ser-keş   bed-h yi v  bed-aşl-n m n
- Ĥoĥ olursan  ĥod daĥı murd rsun 
Gitdi ĥiss n  Şanki bir d v rsun 
- Bir nefes murd r bir dem kelb-i s r
Nice giders n  reh-i Ĥaĥĥ'a faĥ r
-  let-i Őayduĥı kelb anla hem n
Nefs-i kelbe azrak at sen  st ĥ n
- 2940 Kelb olur ser-keş toĥ olsa her zam n
Ol kaĥan avdan yaĥa ola rev n
-  ekdi a'rab 'yi faĥr u zilleti
Ol ulu derg ha buldı devleti

2932b ‘‘Allah doĥruyu daha iyi bilir’’ anlamında bir s z.

2938b giders n D: Metinde ‘‘giders n ki’’ Őekindedir.

ışşada dinmiş idi iřsān-ı řāh
Ol faķire ki aŗa yoķdı penāh

Her ne dirse merd-i °āřık bŷy-ı °ařķ
řıŗrar aŗzından anuŗ der-kŷy-ı °ařķ

Fıķh dirse faķr bil ol ķulı sen
Ol řadādan bŷy-ı faķr olur gelen

2945 Kŷfr dirise gelŷr andan bŷy-ı dīn
şek dirise şekki ĥod olur yaķīn

Egri dirse gŷrinŷr ol mŷtaķīm
Bu ne egri ŧoŗrıyı ide selīm

Egri kef baŗr-ı řadaķatdan velī
Aşl-ı řāf ol tīreyi eyler °alī

Ol kefi maķbŷl u řāfī aŗla sen
şanki sŷymekdŷr leb-i ma°řŷŷdan

Seb-i nā-ma°mŷl olmişdur aŗa
Ĥoř ki maķbŷbı cemālićun revā

2950 Ger şekerden piřŷresi şekl-i nān
Emicek ta°m-ı şeker gelŷr hemān

Bulsa bir mŷ'min bir altun bŷt eger
Mŷřrik ićun ķor mı anı ey pŷser

Belki atar āteře itmez ĥazer
°āriyet řŷretin anuŗ maŗv ider

Đalmaya bŷt naķřı altun ŷzre tā
Reh-zen ŷ māni° olur řŷrī řehā

Altunŷn zātı Ĥudā'dan ol °aŗā
Naķř-ı bŷt °āriyet olmişdur aŗa

2955 Yaķma bir pire ićun sen bir kilīm
Gŷndŷze olma siŗek ićun °azīm

Büt-perest olma olup bend-i şuver
Şüreti ço ma'nâya eyle nazar

Hâcısın sen hâcıyı eyle taleb
Türk olsun Hindü olsun yâ Arab

Bakma anuñ naşsına vü rengine
Kaşdına bak azmine âhengine

Qara ise de hem âhengündür ol
Di beyâz aña ki hem-rengündür ol

2960 Bu hikâyet dindi pes zîr ü zeber
Âşıkun fikri gibi bî-pâ vü ser

Başı yoqdur ki ezelle hem-inân
Ayağı yoqdur ebedle hem-zebân

Belki bir şu kaşresi anuñ iyân
Baş ayağ hem baş ayağ yoğ râyegân

Hâşa-li'llâh bu hikâyet ola bu
Hâlümüzdür bu senün bizüm kamu

Şüfî kerr ü fer ile olur dedem
Zîkr olmaz ol ki mâzî ola hem

79b 2965 Hem Arab biz hem sebû biz hem melik
Cümle biz yû'fekü anhu men üfik

Âql[ı] er bil avratı nefis ü tama
Bu ikisi münkir-i aql ile şem

Diñle şimdi aşl-ı inkârı neden
Kim olur küllüğ cüz'î envâ'-i fen

Cüz'-i küll cüz' olmadı nisbet be-kül
Büy-ı gül gibi degül k'ol cüz'-i gül

Cüz'-i sebze luğf-ı cüz'-i gül olur
Bâng-ı kumrî cüz'i ol bülbül olur

2965b "Ondan (Kur'an'dan veya imandan) dönen döndürülür.", Zârîyât, 9.

2970 Ger olam meşgûl-i işkâl ü şavâb
Teşnegâna pes kaçan virem şarâb

Sağa olursa bu işkâl u ħerec
Şabr it kim *şabr miftâhü'l-ferec*

Eyle sen efkârdan perhîz-vâr
Fikr ħayvânât diller mişezâr

Her devânuş başı perhîz eyle yâd
Kim kaçınmağ uyuzı eyler ziyâd

Her devânuş aşlı perhîz oldu hem
Perhîz eyle cân ħavî olsun dedem

2975 Ķâbil ol bu sözlere ħulağ-mişâl
Tâ ki altun küpe düzem sağa al

Küpe nedür olasin sen kân-ı zer
Ay'dan Ülker'den olasin zeber

Evvelâ işit bu ħalk-i muhtelif
Muhtelif cânlardur ez-yâ tâ-elif

İhtilâf u şekdedür hep ħarfler
Gerçi bir yüzden bir olur ser-be-ser

Żidd iken bir yüzden olur mütteħid
Hezl ise bir vech-i âħer ile cid

2980 Pes ħiyâmet [°]arz-ı ekberdür o gün
[°]Arz ister zîneti olan bu gün

Her ki zîşt ü Hindü-yı sevdâ ola
Rûz-ı [°]arz olduğda ol rüsvâ ola

Yüzi kim anuğ degüldür âfitâb
İstemez giceden özge ol niħâb

2971b “Sabır sevincin anahtarıdır.”, Aclunî, C. 2, s. 21.

2974b Perhîz D: Metinde “perhîzi” şeklindedir.

- Bir gül olmaya ola cümle hâr
Düşmen-i esrâr ider anuñ bahâr
- Ol ki ser-tâ-pâ gül ü süsen ola
İki çeşm olur bahâr olsa aña
- 2985 Hâr-ı bî-ma' nâ hazân ister hazân
Tâ ide da'vâ-yı hâl-i gülsitân
- Örtüle hüsni anuñ nengi bunuñ
Reng görünmeye anuñ jengi bunuñ
- Pes hazân aña bahâr u hem hayât
Bir görünür seng ü yâğüt-i zekât
- Pes hazânda bilür anı bâgbân
Biri görmek gibi mi görmek cihân
- Ben cihânum dirse ol kes ebleh ol
Gökde yıldızlar nedür cüz'-i meh ol
- 2990 Pes dimekdedür kamu nağş u nigâr
Müjde müjde geldi işte nev-bahâr
- Tâ çiçek tâbân ola hem-çün zirih
Mîveler eyler mi hiç peydâ girih
- Döküle çiçek ider mîve zuhûr
Ol giderse andan ider bu şudûr
- Dökilür çiçek olur pes mîve-vâr
Ten kırıldığda olur cân âşikâr
- Mîve ma' nâdur şükûfe şüreti
Ol şükûfe müjde mîve ni' meti
- 2995 Kuvvet olmaz tâ kırılmaz cirm-i nân
Şalkımı kırmazsañ olmaz küt-ı cân
- Pes helîle kırılır bâ-edviye
Şoñra olur şîhât-efzâ edviye

PİR-i HUDĀ'nuñ şıfatı ve aña muṭāva'at ve teslīm olmağ beyānındadır.

Ey Hüsāmü'l-Ḥağ Ziyā'ü'd-dīn be-gīr
Bir iki kâğez yazılsun vaşf-i pīr

Gerçi nāzūkdür tenüñde zūr yoğ
Līk bī-ḥurşīd bizde nūr yoğ

Gerçi çün kândīl n'ra siriştesin
Līk ser-ḥayl-i dile ser-riştesin

3000 Çünki ser-rişte elüñde ey hümām
İğd-i dil incülerine vir nizām

Pīr-i kāmīl vaşfını yaz bi't-tamām
Pīre irmekdür tariğat ve's-selām

Pīri yaz ağla bu ḥalkı güz-mişāl
Ḥalk gice pīr mäh-ı ḥoş-ḥişāl

Eyledüm baht-ı cüvāna nām-ı pīr
Pīr-i Ḥağ'dur ol ne ez-eyyām-ı pīr

80a Öyle pīr ol kim aña yoğ ibtidā
Öyle bir dürr-i yetīm olmaz bahā

3005 Ḥaylī kuvvetli olur köhne şarāb
Bā-ḥuşuş ola ledünden iktisāb

Pīre ir kim pīrsüz bil bu sefer
Oldı pūr-ḥavf u pūr-āfet pūr-ḥağar

Bir yola gitseğ nice kez ey ḥalīl
Yağılırsuğ yine olmasa delīl

Pes o yol kim görmedüñ hīç anı sen
Bī-ḳilāvuz gitmek ol yola neden

Sāye şalmazsa saña pīrān oğul
Pes seni ḥayrān ider āvāz-ı gül

3010 Seni gülān azdurup eyler zarar
Senden āğiller bu yolda kaldılar

- Oğu *Qur'ân*'da yağılmış sâlikîn
N'eylemiş anlara iblîs-i la'î'n
- Doğru yoldan niçe biñ yıl itdi dūr
Eyledi anları 'uryân bî-şu'ūr
- Anlaruñ kemiklerin gör kılların
'İbret al ol yaña sürme ħar şaķın
- Çek eşegüñ başını getir yola
Yolcılardan yol bilenlerden baña
- 3015 Merkeb-i nefsünden el çekme şaķın
Meyli zîrâ sebzârâdur hemîn
- Bir nefes sen anı terk itseñ eger
Nice fersaħ otlâğa doğru gider
- Yola düşmen merkebüñ mest-i 'alef
İtdi çok ħar-bendeyi âħir telef
- Yolu bilmezseñ ne isterse o ħar
'Aksin it kim doğru yoldur bu güzer
- Meşveret it anlar ile it ħilâf
'Âşî olmazsañ iderler i'îlâf
- 3020 Olma nefsile hevâya sen ħalîl
Pes *yüçillek 'an sebîli'llâhı bil*
- Bu hevâyı kimse kırmaz dünyede
Sâye-i mürşidden özge ey dede

Hzret  aleyhi's-sel m n Hzret-i  Al 'ye va iyet eylemesid r ki    n her bir kimesne bu nev  t 'at ile Hz Hz Te  l ya ta arr b isteye, sen   kil n ve h ş benden n   hbeti ile Hz Hz Te  l  h zretine ta arr b iste, t  anlar n c mlesinden pi - adem ve s b k olasın.  Hzd 'ya ta arr bde anı bey n ider.¹⁹⁴

Didi Pey am-ber  Al 'ye ey  Al 
 r-i Hz Hz'su  pehlev nsu  ey vel 

L k itme kend ne hem i tim d
S ye-i na l-i Hzd 'y  it mur d

Z llına ol   kil n gel ey c v n
Seni  ı armaya yoldan n kil n

3025 G lgesi yirde anu    n k h-ı   f
R h dur s -murg-ve    l  tav f

T  kıy met na tini dirsem eger
Ma ta  u   yet yok a a ey p ser

 ret-i ins nda gizli  fit b
Bunu a la Hz Hz bil r ned r  av b

R h-ı  ems d r deg l mihr-i felek
Zinde n rından anu  ins   melek

Y   Al  sen c mle  t 'atdan  i  r
Eyle z ll-ı h ş-ı Hz Hz'ı i tiy r

3030 Her ki i bir  t 'at ile k rger
Kend sine anı ma la  zann ider

Sen y ri it s ye-i h ş  men  
 unki gizl  d  men nden ol hal  

C mle  t 'atdan bu   l d r bel 
C mleyi ge d n bunu la ey  Al 

¹⁹⁴ Ba lıkta ge en hadis-i  erifi kaynaklara tespit edemedik.

- Çünkü irdüğ pîre ol teslim-i tām
Hükmi Hızr'ı eyle Mūsā-veş merām
- Şabr eyle kār-ı Hızr'a bî-nifāk
Tā dimeye Hızr git *hazā firāk*
- 3035 Gemiye deldükde niçün dime sen
Tıflı öldürse saçuñ yolmağ neden
- Eline çünkim elüm didi Hudā
Tā *yedü'llāh fevka eydihim* dilā
- Dest-i Hağ öldürse ol virür hayāt
Zinde ne eyler anı cān-ı şebāt
- Her ki nādir bu yola tenhā gider
Himmet-i pîr ile hem eyler sefer
- Ġā'ibāndan dest-i pîr olmaz kaşır
Ġabza-i Allāh'dür çün dest-i pîr
- 80b 3040 Böyle hil^cat giyeler çün Ġā'ibān
Ġā'ibāndan hāzırān yigdür ^cıyān
- Ġā'ibāna çün nevāle vireler
Pes misāfirler ne luṭfa ireler
- Öğlerinde ol ki bağladı kemer
Taşrada olan gibi midür o er
- Pîre irdüğ olma nāzük-dil şağın
Süst olma hem-çü āb u Ġil şağın
- Eyleme her zaḥm ile kîne dilā
Āyîne şayḳalsuz olmaz rû-nümā

3034b "İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır.", Kehf, 78.

3036b "Allāh'ın eli onların ellerinin üzerindedir.", Fetih, 10.

Bir Kazvîni bağrı üzre arslan şüretini gök çividden urması ve ‘aķıbet igne zağmından peşimân olması beyânındadır ve’s-selâm.

- 3045 Bir hikâyet diğle dir şâhib-beyân
Olmışidi ‘âdet-i Kazvîniyân
- Çolına arķasına gögsüne hem
İgne ile gök iderlerdi raķam
- Geldi bir Kazvîni dellâka hemân
Didi şîrînlük bağa yaz ey cüvân
- Didi ne şüret yazam ey pehlevân
Didi kim yaz şüret-i şîr-i jiyân
- Ṭâli‘üm çün kim esed yaz naķş-i şîr
Cehd it gök rengi eyle hûb u şîr
- 3050 Didi kağı ‘uzvuğ üzre naķş idem
Didi bağrum üzre it anı raķam
- İgneyi dellâk çün urdı ağa
İgne zağmı bağrın itdi mübtelâ
- Pehlevân feryâd idüp dir ey seni
Bu ne şüretdür ki öldürdüğ beni
- Didi arslan yaz buyurmuşduğ bağa
Didi kağı ‘uzva itdüğ ibtidâ
- Didi kim kuyruğdan itdüm ibtidâ
Didi terk it kuyruğı ey çeşm-i mâ
- 3055 Dümgeh-i şîr ile tutuldu nefes
Kuyruğı tutdı dümüm kesildi ses
- Bî-düm olsun şîr kim ey üstâd
İgne zağmından harâb oldu fu’âd
- Ėayrı yirin yazup urdı çünki zağm
Bî-muğâbâ eylemedi ağa rağm

- Yine feryâd itdi ƣanġı ʿuzvı bu
Didi ƣulaġın yazaram ey nikû
- Didi olmasun ƣulaġı ey ƣakîm
Gûşı ƣo urma baġa zaġm-i elîm
- 3060 Ğayrı yire şoġdı dellâk iġneyi
Yine feryâd itdi Ƙazvîni didi
- Bu üçünci ʿuzvı nedür söyle tîz
Didi budur ƣarnı arslanı ʿazîz
- Didi ƣarnı daġı olmasun şehâ
Derdüm artıġ oldu zaġm urma baġa
- Ƙaldı dellâk aġa ġayrân dir amân
Parmaġın ışırdı ƣaldı ƣoġ zamân
- İġneyi urdı yire üstâd pes
Didi gördi mi bunı ʿâlemde kes
- 3065 Başı ƣarnı ƣuyruġı yoġ şîri yâ
Kimse gördi mi yaratdı mı Ĥudâ
- Şabr it ƣardaş bu derde tâ ki cân
Zaġm-ı nefis-i kibrden olsun emân
- Ol kim anlar itdiler terk-i vücüd
Anlara ay u güneş eyler sücüd
- Kim ki tenden nefis-i kibri mürd ola
Ebr u ġurşîd ola fermân-ber aġa
- Bir göġül kim ola şem^c-efrüz-ı rûz
Âfitâb eyler mi anı ġarġ u sûz
- 3070 Didi Ĥaġ zâhir güneş ġaġġında kim
Meyl iderdi toġıcaġ ʿan *kehfihim*
- Ĥâr u ġas hep ola çün gül mu^cteber
Ol cüz' öġinde kim ol külle gider

3070b "...maġaralarının saġına meyleder.", *Kehf*, 17.

Ne-durur Mevlā'ya ta'zīm anla bil
Kendüñi tutmağ-durur h'ār u rezīl

Ne-durur tevḥīd-i Ḥaḡ fehm-i kü l it
Kendüñi vāḥid öñinde yağ kü l it

Gün gibi olmağ dilersen pür-ziyā
Şeb gibi varlığıñı yağ ey keyā

3075 Ḥaḡ vücūdında vücūdun eyle rāz
Mis gibi kīmyāyı at eyle güdāz

Mā vü mende ḡaldı elün pek yamān
Cümle vīrānlıḡ ikilikden 'iyān

Ḳurd ve dilkü arslan ḥıdmetinde şikāra gitdükleri beyānındadır.

81a Ḳurd arslan dilkü ḡaşd idüp şikār
Ṭaḡlara gitdiler ol üç yār-ı ḡār

İdeler yardımlaşup çok şaydlar
Baḡlayalar yolu idüp ḡaydlar

Ol ulu şaḡrāda bu üç nāmdār
Eyleyeler ḡatı çok şayd u şikār

3080 Gerḡi bunlardan olurdu şīre 'ār
İdüp ikrām oldu yoldaş oldu yār

Böyle şāha gerḡi leşker zaḡmet est
Yoldaş oldu kim cemā'at raḡmet est

Böyle bir aya olur yıldızdan 'ār
İtdi cūdından nücüm içre ḡarār

Aḡmed'e geldi veşāvīrhüm müşīr
Re'yine bir re'y olmazken naḡīr

Altun arpa ile vezn olur eger
Arpa cevher olmaz ammā mişl-i zer

- 3085 Rûh u alıb Şimdi oldu hem-^cinān
Seg nigeĥ-bān idi bābı bir zamān
- Bu cemā^cat oldılar taĥa revān
Ol muĥı̄b arslan rikābında hemān
- aĥ keĥisi Őıĥrı tavşan-i semīn
Buldılar ĥün işleri bitdi hemīn
- Kim ola bir ceng-cū Őire arīn
Gice gūndūz yir kebāb-ı dil-niŐin
- ĥün Őikārı aĥdan getūrdiler
DepelenmiŐ yaralu anlı ĥeker
- 3090 urda dilkūye ama^c geldi yamān
Kim olur mı ısmet-i ^cadl-i Őehān
- Bunlaruĥ ^caks itdi fikri Şire hep
Bildi arslan kim bua nedūr sebep
- Kim ola esrāra arslan u emīr
Ol bilūr her ne ki fikr ide zamīr
- Gōĥli ĥıfz eyle ey endiŐe-ĥū
Kem fikirlerden ki bilūr cūmle o
- Bilūr ammā merkebin sūrer ĥamūŐ
Yūzūĥe gūler ki ide rūy-pūŐ
- 3095 Őīr bildi vesveselerin ^ciyān
ınmadı itdi ri^cāyet ol zamān
- Kendū kendūne didi idem sezā
Sizlere ben ey ĥaŐisān u gedā
- Olmadı re'yūm benūm kāfī size
annuĥuz budur ^caāmuzda bize
- Re'yūmūzden ^cal ũ re'yūĥuz sizūĥ
Hep cihān-ārā ^caāmuzdan bizūm

3098 Bu beyitte kafiye ve redif yok.

Naşş naşşāşa ‘aceb ne zann ider
Viren oldur çün aña zann u haber

3100 Böyle sū’-i zann idesiz āşikār
Baña siz ezmānesüz siz neng ü ‘ār

Zānnīne bi’llāhi zanne’s-sev’ rā
Kesmez isem başuñuz ‘ayn-ı haṭā

‘Āruñuzdan çarḥi daḥı kırtaram
Tā kıala ‘ālemde bu destān hem

Bu fikirde şīr zāhirde güler
Ḥuftesinden sen emīn olma ḥazer

Māl-i dünyā ḥande-i Ḥaḳ’dur hemān
Bizi eyler mest ü maḡrūr-ı cihān

3105 Saña yigdür ḥastalık faḳr u keder
Vardur ol ḥande ṭuzāğında zarar

**[Arslanın kurdu imtihān etmesi ve
“Ey kurt! Gel, avları aramızda pay et” demesi.]²⁰¹**

Didi arslan kıurda taḳsīm eyle sen
‘Adli tāze eyle ey gürk-i kühen

Nā’ibüm ol sen benüm kıismetde tā
Zāhir ola sen ne gevhersün baña

Didi gāv-ı vaḥşīdür ḥişşen şehā
Sen büyüksün ol büyük saña sezā

Ṭāğ keçisi baña ol orta vasaṭ
Ṭavşanı ey dilkü sen al bī-ḡalaṭ

3101a “Allah hakkında kötü zanda bulunan.....”, Fetih, 6.

²⁰¹ Metinde başlık yeri boş bırakılmış. Köşeli parantez içine aldığımız başlıklar, *Mevlāna Celāleddīn Rūmī, Mesnevī*, hzl. Adnan Karaismailoğlu, Ankara, 2004 adlı eserden alınmış (s. 135); bundan sonra bu eser (Karaismailoğlu 2004:) kısaltmasıyla verilecektir.

3110 Ne didüñ bir dañı [di] ey gürk sen
Ben olam da sen diyesüñ sen ü ben

Ne köpekdür kırd kendin göre kes
Bir benüm gibi esed öñinde pes

Didi ey ħar gel öñüme ol ħabır
Gelicek öñine anı yırtdı şır

Görmedi çün anda °aql ü rüşd hem
Postunı yüzdi siyâsetde o dem

Beni görmek sende kıoya °aql u kâr
Böyle cân ölmek gerekdür ħ̃âr u zâr

81b 3115 Nüçün olmaduñ öñümde fânî sen
Farzdur baña uram boynuñı ben

Vech-i Ħağ'dan ħayı *şey' hâlik* ola
Vech-i Ħağ'da ölmeyen fânî dilâ

Kim ki ola zât-ı Mevlâ'da fenâ
Küllü şey'in hâlikün olmaz cezâ

Geçdi zîrâ *lâ'yı illâ* dadur ol
Fânî olmaz bulan *illâ*ya vuşul

Ħapuda olan men ü mâ'yı oğur
Ħapudan merdüddur lâ'yı doğur

[Dostunun kıapısını çalan kışinin ħikâyesi: Dost içeriden dedi: "Kimdir o?"]

"Benim dedi. Dost "Madem sen, sensin, kıapıyı açmıyorum.

Dostlardan "Ben" olan kimseyi tanımıyorum. Git" dedi.]²⁰⁵

3120 Biri bir dosta gelüp kıağdı kıapu
İçerüden didi dostı kimdür o

3116a "O'nun zatından başka her şey yok olacaktır.", Kasas, 88.

3117b Âyetin anlamı için bk. bir önceki dipnot.

3118 "Lâ" (yok), "illâ" da (ancak o) anlamındadır.

²⁰⁵ Başlık için bk. Karaismailoğlu, 2004: s. 136.

Didi ben didi yüri vaḳti degül
Kim degül bu loḳma ḥ̣ān-ı ḥām degül

Ḥāmı ḡayrı āteş-i hecr ü firāḳ
Kim pişirür it-durur terk-i nifāḳ

Gitdi ol miskīn idüp bir yıl sefer
Yandı hecr-i yār ile şām u seḡer

Puḡte oldı şehrine geldi girü
Pes şerīki ḥānesin devr itdi o

3125 Ḳapuyı urdı edeble ḥavf ile
Gelmeye nā-puḡte söz tā kim dile

Yāri ḡayḳırdı ḳapuyı kim ḳaḳar
Didi sensin ḳapuda ey dil-sitān

Çünki sen bensün didi gel iḳerü
Bu eve şıḡmaz iki kişi ḳamu

İki iplik geḳmez igneden °iyān
Çünki birsüḡ gir bu igneden hemān

İgne iplik irtibāt itse sezā
İgne gözi deveye olmaz revā

3130 İnce olur mı °aceb cism-i cemel
Meger eyleye riyāzāt u °amel

Ḥaḳḳ eli gerekdür aḡa ey fülān
Kim ola her bir muḡāla kün fe-kān

Dest-i Ḥaḳḳ'dan mümkin olur her muḡāl
Ḳorḳusından her ḡarūn olur ḡayāl

Gözsüz ebraş nedür olmuş ādemī
Diri eyler ol °azizüḡ bir demī

Ol ki yoḳ ola ölüp ola turāb
Kef-i İcādında eyler iztirāb

- 3135 *Külle yevmin hüve fı̄şe'mi* oğı
Anı bî-kâr u 'amel şanma ahlî
- Azacık işi budur her gün Hudâ
Eyler üç 'asker revâne bî-mürâ
- Ana rahmine biri ardın gider
Ana rahminden anı evlâd ider
- Birü gelür rahm-ı mâderden 'ıyân
Kimi er kimi dişi dolar cihân
- Biri 'âlemden gider gelüp ecel
Tâ göre her-kes ne itdiyse 'amel
- 3140 Bu söze pâyân olmaz bî-gümân
Kışşasın it ol iki dostuñ hemân
- Didi yâri gel ki sensin cümle ben
Yoğ hilâf aşlâ mişâl-i gül-diken
- Bir kat oldı bî-galağ iplik-künün
İkidür gerçi ħurûf-ı kâf u nün
- Kâf u nün çekicidür hem-çü kemend
Tâ 'adem ola ber-emr-i mu'temed
- Pes olur şüretde ip gerçi dü-tâ
İkisinden bir eşer olur şehâ
- 3145 Ger iki ger dörd ayağ yol kaç' ider
İki kat miğrâz gibi bir keser
- İki ortağ çırpıcı gör bî-ħilâf
Zâhiren eylerler anlar ihtilâf
- Işladur birisi bezi ibtidâ
Ol bir ortağı kurıdur şâniyâ
- Ol biri ol kuruyı işlar girü
İki zıd şan ceng iderler rû-be-rû

3135 "O her an yaratma halindedir.", Rahmân, 29.

Bu iki zıd gösterür gerçi cidâl
İşleri dilleri bir aňla mişâl

3150 Her nebîye her velîye başka râh
Cümle birdür çün ide vaşl-i İlâh

82a

Müstemi^cde olmaya çün intibâh
Şu degirmen taşını götürdi âh

Şu degirmen üzre olurken revân
Gitdi degirmene sizinçün hemân

Ger size lâzım degülse degrimân
Aşlına olur yine ol şu revân

Dilde ta^clîme gelür nuţk u edâ
Yoħsa ırmağı sözüň olur cüdâ

3155 Söz olur tekrâr sensin sebz-revân
Ol cinâna tahtıdur enhâr-ı cân

Ol maķâmı câna göster ey Hüdâ
Kim kelâm anda olur bî-ħarf edâ

Tâ ki cân-ı pâk ide başın ķadem
Süy-ı şaħrâ-yı ^cademde bî-elem

Ķatı vâsi^cdür o şaħrâ-yı ^cadem
Gelür anda bu ħayâl u cism hem

Bil ħayâl oldu ^cademden țar hem
Ol sebebdendür ħayâlât oldu ğam

3160 Girü varlık țar oldu ez-ħayâl
Ol sebebden ay oldu çün hilâl

Girü hestî-i cihân ħiss ü reng
Ȧardur zîrâ ki zindân oldu teng

Ȧarlıĝa oldu sebep terkîb ^caded
Cânib-i terkîbe ħis eyler meded

Süy-ı hisden ʿâlem-i tevḥîd bil
Birlik istersen o yaña it sebîl

Emr-i kün bir fi'l idi pes nün u kâf
Söze geldi oldı ma' nâ pāk u şâf

3165 Bu sözün pâyânı yoǵdur bî-gümân
Ḳurduñ aḥvâli nic'oldı it beyân

[Arslanın pay etmede terbiyesizlik yapmış olan kurdu cezalandırması]²⁰⁷

Başını ḳurduñ ḳopard'ol ser-firâz
İki baş eyleyüp ola imtiyâz

Fenteḳamnâ budurur ey gürk-i pîr
Çünki ölmedün öñümde ey faḳîr

Döndi andan şoñra dilküye o şîr
Didi bunı eyle baḫş-ı bî-naẓîr

Secde idüp didi bu gâv-ı semîn
Sen şehe ḳuşluḳ ta'âmıdur hemîn

3170 Tağ keçisi öyle vaḳti şeh-râh
Yaḫni olur ey muzaffer pâdişâh

Hem o tavşan daḫı ola çünki şâm
Sen mükerrem şâha olur ta'âm

Didi ey dilkü sen itdün ʿadl-i tâm
Kimden öğrendün bu baḫşa yoḳ kelâm

Kimden öğrendün bunı sen ey büzürg
Didi şâhum oldı ustâm ḫâl-i gürg

Didi çün ʿaşḳumla olduñ mübtelâ
Üçi de şayduñ senüñ al git şehâ

²⁰⁷ Başlık için bk. Karaismaioǵlu 2004: s. 137.

3167b “.....kendilerinden intikam aldık.”, A`râf, 136.

- 3175 Bizüm olduğ cümle çün ey dilkü sen
Nice incidem sen olduğ çünki ben
- Ben senüğ oldum şikârumla şamu
Didi gökden ayağuğ yuğarı Ŗo
- ŖutduĖ  ibret çün o gürg-i dündan
Dilkü degülsün esedsin bağa sen
-  AĞıl oldur Ŗuta  ibret Ėayriden
Dostu mevtinden ki ola pür-miğen
- Dilkü ol dem itdi yüz şükr ü du a
Kim bu Ŗurdan ŖoĖra Ŗordı ol bağa
- 3180 Bağa evvel dise kısmet eyle sen
Kim Ėalâş eylerdi andan cân u ten
- Pes ağa olsun nice şükr ü ber n
Bizi itmedi geenlerle Ėar n
- Tâ iŖitdük anlara ne itdi ĖaĖ
Bize gemiŖ ümmet oldılar sebağ
- Bize gemiŖ ŖurdaruĖ Ėalı hem n
Dilkü gibi cânumuz itdi em n
- Ümmet-i merĖüme anuğçün bize
Didi AĞmed muŖtuluk olsun bize
- 3185 Ŗılları kemikleri durur  iy n
Göriğüz aluğ naŖ Ėat ey muğ n
-  AĞıl itmez gibi eyler luğf u d d
Çün iŖitdük n'oldılar Fir avn u  Ad
- Kibri terk itmezse Ė linden digeri
Dağı idl linden  ibret alalar

[Nuh'un kavmini "Ey aşağılanmışlar! Bana kötü davranmayınız, ben bu arada gerçeğe örtüyüm. Allah'a kötü davranıyorsunuz" diye tehdit etmesi.]²⁰⁹

- 82b Didi Nüh ey kavm ben ben degülüm
Ben ölüp cânân ile cân u dilüm
- 3190 Gitdi çün benden havâss-ı bu'l-beşer
Oldı Hâk başa kulağ 'ilm ü başar
- Ben yoğ oldum bu nefes andan başa
Kâfir olur kim inanmazsa buğa
- Var bu dilkü nağşınığ içinde şîr
Olma bu dilkü yanında sen dilîr
- Şüretinden ger inanmazsağ hemîn
Andan işitmezdüğ aslanuğ sesin
- Nüh'uş olmasa Hudâ'dan ger yedi
Bir cihânı nice gark eyler idi
- Bir ten içre nice şîr olmuş nihân
Şanki âteş idi o hürmen cihân
- 3195 'Öşri hıfz itmezse çünkim hürmeni
Böyle bir âteş kor ağa ol seni
- Kim bu gizlü aslan öğinde 'ıyân
Bî-edeb kurd gibi açarsa dehân
- Yutar ol aslan anı kurd gibi tâ
Fenteğamnâ minhüm okur ağa
- Zahm urur kurd gibi ağa dest-i şîr
Kim olursa aslan öğinde dilîr
- Kâşkî ol zahm cisme gelse tâ
Kim dil ü îmân u cân sâlim ola

²⁰⁹ Başlık için bk. Karaismailoğlu, 2004: s. 138.

2197b "...kendilerinden intikam aldık...", A'râf, 36.

3200 Gitdi gücüm geldi çün bunda kelâm
Diyemem bu sırrı ber-vefķ-i merâm

Dilkü gibi idün açlık ihtiyâr
Olmañ ol aslan öñinde hîlekar

Çoñ öñinde ben ü bizi tâ revâ
Mülk anuñdur virüñüz mülki aña

Çoğrı yola gele çünkim bir faķır
Aña mülk olur cemî'-i şayd u şır

Kim muķaddesdür şıfat sübhân aña
Post u mağza ihtiyâc olur mı yâ

3205 Her şikâr u her kerâmetler ki var
Çulları için pür itdi Kirdgâr

Halk için yaratdı şâha yoķ meded
Cümle devletleri bildüñse pesend

Ol ki devleti cihânı itdi var
Mülk ü devlet aña ne işe yarar

Hakķ öñinde hıfz idüñüz cân u dil
Olmayasız bed gümândan tâ hacil

Sırr u fikr ü cüst ü cüyü görür o
Nitekim hâliş süd içre olsa mü

3210 Ol k'ola naķş-ı sivâdan sîne şâf
Naķş-ı ğayba âyinedür bî-hilâf

Sırrumuzı pek bilür ol Kirdgâr
Zîra mü'min mü'mine âyinedâr

Aķçemüzi çünki ura bir mehek
Ol yaķınen bilür itmez ğayrı şek

Aķçelere cânı oldu çün mehek
Naķd-i ķalbi bilmede eyler mi şek

**[Padişahların, gözlerinin onlarla aydınlanması için ârif sûfleri
karşılarında oturmaları]²¹²**

- Böyle idi 'âded-i şâhânda da
Bunu işit var ise hâtır dede
- 3215 Şol tarafda turur idi pehlevân
Kim göñüle oldu şol cânib mekân
- Şağda defterdâr u erbâb-ı kalem
Kim olur şağ elle 'ilm ü hem raqam
- Şüfiyâne itdi öñinde maqâm
K'âyinedür câna anlar bî-kelâm
- Şaykal urdılar dile bā-zıkr ü fikr
Görine mir'ât-i dilde naqş-i bıkr
- Şulb-ı fıtratdan toğduñ hûb nazîf
Ço öñine âyineñ olsun lañîf
- 3220 Āyinenüñ 'âşıkıdur rüy-ı hûb
Câna şaykal oldu taqvâ-yı kulüb

Hzret-i Yûsuf 'aleyhi's-selâma misâfir gelmesi ve ol misâfirden Hzret-i

Yûsuf aleyhi's-selâm'ıñ armağan ve hediye itme istemesidür.

Anı beyân ider ve's-selâm.

Geldi uzaqdan meger bir yâr-ı cân
Yûsuf-ı şiddiqa oldu mihmân

Kim küçükken oldıardı âşinâ
Āşinâlık yaşdığıydı müttekâ

Didi kim qardaşlarum itdi hâsed
Didi zencîr idi anlar ben esed

²¹² Başlık için bk. Karaismailoğlu 2004: s. 139.

2219a hûb nazîf D: Metinde "hûb u nazîf" şeklindedir.

Aslana zencir olmaz 'ayb u 'ar
Biz kazadan itmezüz şekvâ vü zâr

83a 3225

Gerden-i şîr üzre ger zencir ola
Zencir çoyanlar evvel mîr ola

Didi ne itdi saña zindân ü çâh
Didi eksildüm egerçi mişl-i mâh

Yeñi ay eksilür olur bir hayâl
Şoñra bedr olur semâda bî-mişâl

Dövüle hāvanda çün dürr-i yetim
Gözde göñülde olur nür-i 'azim

Çünkü bir buğday ekseñ yire sen
Niçe şalkım ola bitse hâkdan

3230

Girü degirmende dövseler nevâ
Kıymeti artup olur nân u gıdâ

Gir[ü] etmek dövilür dişde dañı
Olur 'aql u cân u fehm u hüş añı

Girü ol cân çünki mañv-ı 'aşk ola
Yü 'cibü'z-zurrâ'ı oñu ba'de-zâ

Bu söze pâyân olmaz eyle sed
Yüsuf'a ne didi di ol nîk-merd

**Hzret-i Yüsuf 'aleyhi's-selâmuñ misâfirde armağan
taleb itmesi beyânındadır.**

Kışşadan şoñra didi kim ey fülân
Ne getürdün bizüm için armağan

3235

Eli boş gelmek bize güyâ ki siz
Varmadur degirmene buğdaysuz

Hâk te'âlâ halka dir rüz-ı haşir
Kanı nedür armağan rüz-ı neşir

- Geldiñüz tenhâ vü yoğ sizde ğıdâ
Nitekim sizi yaratmadı ola
- Ne getirdüñüz 'aceb siz armağan
Rûz-ı maşser için ey pîr ü cüvân
- Şađduñuz gelmeyesiz öñüme yâ
Âhîret bâtil görindi size tâ
- 3240 Hâğ saña mihmân olur it i'timâd
Maţbah-ı ihsânı aç it bezl vedâd
- Münkir olmazsañ niçün boş ola el
Nice varırsuñ o bâba bî-'amel
- H'âb u ğorda nef'i az it ey keyâ
Tâ ki ola armağan 'inde'l-liķâ
- Uykuyı az it gice it âh u zâr
Eyle istiğfârı her eşhâr kâr
- Bâri bir miķdâr sa'y it çün cenîn
Vireler saña ğavâss-ı nûr-bîn
- 3245 Bu raĥim gibi cihândan taşra tâ
Gidesiz bir yire kim vâsi' fezâ
- Aña *arzu'llâhi vâsi'dür* Hudâ
Yir yir ol kim aña gitdi enbiyâ
- Ol geñiş yirden göñül olsun mı dâr
Naĥl-i ten anda kıurıamaz sebzezâr
- Yüklenüp olduĝ ğavâssuñı zebûn
Pes olursuñ çünki yorĝun ser-nigûn
- Çünki sen maĥmûl olduĝ vaķt-i ğ'âb
Gitdi turgunluķ daĥı renc ü ğadâb

3237 Bu beytin anlama için bk., En'âm, 94.

3246a "...Allah'ın yeri geñiş degil miydi?...", En'âm, 94.

- 3250 Uyku hâli bir numûnedür saña
Nice maḥmûl olur aḡla evliyâ

Evliyâ Aşḡâb-ı Kehf oldı aḡı
Ṭurmada dönmede uyḡuda daḡı

Evliyâdan bî-tekellüfdür fi'âl
Şaḡ u şoldan bî-ḡaberdür ehl-i ḡâl

Ne-durur *zâte'l-yemîn* fi'l-i ḡasen
Ne-durur *zâtü'ş-şimâl* eşḡâl-i ten

Bu ikisin gerçi işler enbiyâ
Bu ikiden bî-ḡaberler çün şadâ
- 3255 Ṭaḡ işit-durur şadânı ḡayr ü şer
Ṭaḡ ikisinden de ammâ bî-ḡaber

**Misâfirüḡ Yûsuf 'aleyhi's-selâma dimesidür ki "Saña armaḡan bir âyîne getürdüm
tâ her bâr ki ol âyîneye naḡar idesin. Kendü güzel yüzüḡi ḡoresüḡ ve beni aḡasın."**

Anı beyân ider. Ve's-selâm.

Didi Yûsuf ḡanı bize armaḡan
O bu sözden utanup itdi fiḡân

Didi çün sa'y eyledüm ben nâtüvân
Saña lâyiḡ bulmadum bir armaḡan

Kâna nice ḡötürem bir ḡabbe ben
Ḳaṭre(y)i ummâna ḡötürmek neden

Kimyonı Kirmân'a ḡötürmek hemân
Ger ḡuzûruḡa getürsem baş u cân

- 3260 Yoḡdur bir toḡm bu anbârda
Ḥüsnüḡüḡ ḡayrı ki yoḡ diyârda

3255 "...Doḡduḡu zaman maḡaraların saḡına meyleder; batarken de sol taraftan onlara isabet etmeden geḡerdi...", Kehf, 17.

83b

Sağa bu âyine lâyıķ cümleden
Getürem çün nür-ı sîne anı ben

Tâ göreseñ yüzüñ anda rāyegān
Ey ki sensin şems-i şem'-i āsmān

Bir münevver âyine işte sağa
Göricek yüzüñ aņasın beni tâ

Virdi bir âyine-i şāf-güher
Hüblar âyineye eyler nazar

3265 Varlığa yoķluķ-durur âyine-vār
Aħmaķ olmayan ider yoķluğı kār

Görinür yoķluķda varlıķ ey fetā
Ağniyā eyler faķirāna seħā

Kimle kim noķşān u yoķluķ hāl ola
Hübluķ âyinesi şan'at aņa

Nāndur mir'āt-ı aç u gürsine
Kav u çaķmaķ ķolçaķıdur âyine

Çünki ķaftān dikülüp ola tamām
Nice olur derziye muħtāc u rām

3270 Olsa yonulmamış ağac bī-'amel
Dülger anı saķf ider yā-ħod temel

Gider anda baĝlayın kırık şınıķ
Ola anda ayağı eli şınıķ

Olmasa ger ĥasta vü rencür zār
Hiç olur mı şan'at-ı tıb āşikār

H'ār u dün olmasa baķır dā'imā
Görinür miydi kemāl-i ķimiyā

Oldı hem noķşān mir'āt-ı kemāl
Bu ĥaķāret oldı mir'āt-ı celāl

- 3275 Kim olur zıd ile zıd zāhir ‘amel
Sirkeden bilindi hem şehd ü şeker

Kim ki noqşānımı ide āyīne
Sür‘at ile çapdı ol istikmāle

Hāq̄q’a uçup olamaz ol ehl-i hāl
Zann iden kendinde tekmīl ü kemāl

Bir marāz pindārdan bedter kebīr
Yok-durur cānuḡda ey girih esīr

Gözden ü göñülden aḡla çok zamān
Tā ki senden gide bu ‘aceb yamān
- 3280 ‘İllet-i iblīs enā ḡayr oldu pes
Bu marāzda müşterekdür cümle kes

Kendüyi ehl-i tevāzu‘ gören o
Şuyı şāfī şanur altı boḡ kıamu

Çün karışdırup ideler imtiḡān
Şu necāset rengini tutar hemān

Iрмаḡuḡ dibi necāset ey fetā
Gerçi şāfī görünür ırmaḡ saḡa

Yol bilür bir pīr var şāḡib-zekā
Bāḡ-ı nefse ider ol icrā-yı mā
- 3285 Şu bilür mi olduḡuḡ pāk u ‘alem
‘İlm olur nāfi‘ Hāq̄ ‘ilmi olsa zām

Hīç kıılıç şabın yunup ider mi kār
Yarayı cerrāḡa tefvīz eyle var

Cem‘ olur her yaraya üşür meges
Tā ki kıubḡın görmeye bir ferd ü kes

Ol siḡek fikrūḡle mālūḡdür senūḡ
Yaraḡ ise zūlmet-i ḡālūḡ senūḡ

Yaraña merhem eger kim qorsa pîr
Ol zamân sâkin olur derdûñ faqîr

3290 Çünkü şîhhat buldı bile kim o tâ
Pertev-i merhem irişmişdür aña

Çekme merhemden baş ey yâr teni
Bilme senden aña pertevden anı

Kâtib-i vahyûñ mürted olmasıdır. Anuñ içün ki vahyûñ pertevi anuñ qalbine urdı.

**Ol âyeti Peyğam-ber 'aleyhi's-selâmdan evvel oqudı ve didi ki "Pes ben dañı
mağall-i vahy-i İlähi'yim" anı beyân ider ve's-selâm.**

Hzret-i 'Osmân'dan evvel bir kişi
Vahy gelse yazmaq olmışdı işi

Çün Muhammed vahyden dise sebağ
O hemân yazardı anı ber-varağ

Pertev-i vahy itdi anı tâbdâr
Buldı hikmet ol dilinde aşikâr

3295 'Aynını ol hikmetüñ didi Resül
Bu qadardan yolu yañıldı fuzül

Anı kim dirdi Resül ol nür-ı nür
Ol muhaqağ itdi qalbümden zühür

Pertev-i endişesin gördi Resül
Cânı üzre qahr-ı Hağ itdi nüzül

84a Hem kitâbet gitdi vü hem gitdi dîn
Muşafâ'ya düşmen oldı itdi kîn

Muşafâ didi ki ey gebr-i tebâh
Senden olsa nür olmazduñ siyâh

3300 Sen olayduñ çeşme-i nür-i İläh
Sende çıkmaz idi bu âb-ı siyâh

'İrz anuñ bunuñ öñinde 'iyân
Şınmaz idi bağlasa bundan dehân

Cānını yakmışdı gerçi bu sebeb
Tövbeye kıadir degüldi bu ‘aceb

Āh iderdi fayide itmezdi āh
Tığ başı kapucağ n’eyler külāh

‘Irzına Hāğ urdı yüz batmān hadīd
Çok kişi bağılı vü bağı nā-bedīd

3305 Bağılı kibr ü küfr ile öyle bu rāh
Kıadir olmaz eyleye izhār-ı āh

Didi *ağlālen fehüm be-muğmeğün*
Bize bu ağlāl olmaz ez-birün

Ĥalfihim sedden fe-ağşeynāhümü
Görmeye ardınd’öğinde bendi o

Rengi şahrā tutar ol sedd-i belā
Bilmez ol kim oldurur sedd-i kıazā

Sedd-i rüy-ı dil-berüñdür şāhidüñ
Sedd-i rüy-ı mürşidüñdür mürşidüñ

3310 Ey niçe kāfirde var sevdā-yı dīn
‘Irzları bend olmuş anlara hemīn

Bağ gizli līk āhenden beter
Kim demür bağı kırar balta teber

Mümkün olur bend-i āhenden rehā
Gizlü bağı kimseler itmez devā

Bir kişiği aru şöğarsa eger
Tab‘ı ol sā‘at anı def‘e yeler

Kibr ü varlığdan olursa zağm ger
Ğam kıavī olur ağı kim em ider

3306a “... O halkalar çenelere kadar dayanmaktadır.”, Yāsīn, 8.

3307a “...arkalarından bir set çektik de onları kapattık.”, Yāsīn, 9.

3315 Sînenen eyler bunuñ şerhi zuhûr
Çorçaram nevmîd olasın bî-ñuzûr

Olma sen nevmîd kendün şād it
İrişür feryāda Hāç feryād it

Ey seven 'afvı bağışla bize sen
Ey tabīb-i 'illet-i zaħm-ı kühen

'Aks-i hikmet ol şaķıy'itdi helāk
Kendünji görme olursuñ sen de hāk

Ey birāder saña hikmet cāriye
Saña ol ābdāldan bil 'āriye

3320 Gerçi bulduñ sen de bir nūrānī cā
Oldı çoñşuñdan münevver ol serā

Şükr eyle eyleme kibr ü gurûr
Görme kendün toķ kulaķ itme kuşûr

Hāyf kim bu hālet-i 'āriyyeti
Enbiyādan dūr itdi ümmeti

Çuliyam anuñ ki her ķanda gide
Vāşıl olmadum sımāta zann ide

Çoķ maķāmı geçmek ister sālīkā
Bir gün ire menzil-i aşlıye tā

3325 Çızarur demür velī zātı degül
Pertev-i 'āriyyet-i āteşdür ol

Pencere olsa münevver yā serā
Bil güneşdendür o nūr ol ziyā

Her der [ü] dīvār dir ki rû-şenem
Nûrı almam ğayriden rû-şen menem

Dir güneş ey ğāfil-i hāl ü me'al
Ben dolunduķda olur ma'lüm hāl

Dir yeşillik zātīdür bizde bu hāl
Şād u hāndānız daḥı zībā cemāl

3330 Yaz faşlı dir ki tūruḡ ey ümem
Kendūḡüzi görüḡüz çün ben gidem

Nāz ider ten dir ki bende ḥüsn ü ān
Cān ammā kuvvetin itmiş nihān

Rūḡ aḡa dir ey necāset ne bu zāt
Bir iki gün saḡa bendendür ḡayāt

Var oldı kibr ü nāzuḡdan cihān
Bilesüḡ ḡālūḡ ben olduḡda revān

Dostlaruḡ saḡa kazarlar bir mezār
Seni ideler ta'ām-ı mūr u mār

3335 Bed ḡoḡıdan burnını tūta o kes
Ol ki dirdüḡ ḡayli dostumdur bu kes

Pertev-i rūḡ oldı nuṡḡ u çeşm [ü] ḡüş
Oldı āteşden şuda olan ḡurüş

Nitekim cān pertevi bu tendedür
Evliyānuḡ pertevi de bendedür

84b Çünki cānuḡ cānı cāndan çeke pā
Cānda cānsuz ten gibi olur fenā

Anuḡ için ben ḡorum yire cebīn
Tā ki şāhid ola baḡa rüz-ı dīn

3340 Yevm-i dīnde *zelzele* ola hemīn
Cümle ḡāle şāhid ola bu zemīn

Āşikāre pūr *vire aḡbārı* hep
Nuṡḡa gele bu zemīn ḡār u ḡaṡab

3340a "...sarsıntısıyla sallandığı...", Kadr, 1.

3341a "...bütün haberlerini anlatır.", Kadr, 4.

- Buğa münkir felsefe-i pür-fiten
Dir yûri ur başuğı dîvâra sen
- Nuḡ-ı âb u nuḡ-ı ḡâk u nuḡ-ı ġil
Oldı maḡbûs-ı ḡavâss-ı ehl-i dil
- Felsefî kim münkir-i ḡannânedür
Evliyânuğ ḡâline bîġânedür
- 3345 Dir o câhil pertev-i sevdâ-yı ḡalk
Çoġ ḡayâlâta sebeb ḡûlyâ-yı ḡalk
- Belk'anuğ küfr ü fesâdı 'aks urur
Bu ḡayâl-i münkiri kendü görür
- Felsefî kim münkir-i şeyḡân olur
Suḡre-i şeyḡân olur nâ-dân olur
- Görmedünse dîvi kendin görsün o
Almı gök olmazdı olmasa delü
- Her kimün ḡöḡlinde şekk ü şübhe var
Felsefî-i maḡfî'dür ol nâbe-kâr
- 3350 Gösterür ol i'tikâdı ġâḡ ġâḡ
Ol ḡamar anuğ yüzün eyler siyâḡ
- Sizde var-durur ḡâzer ey mü'minân
Sizde vardur çoġ cihân ammâ nihân
- Cümle yetmiş iki millet sizde var
Vâḡ ki bir ġün senden olur âşikâr
- Her kime ki bu söze ġmân ola
ḡavf ile yapraġ gibi lertzân ola
- Güldüġüḡ şeyḡâna pes andan begüm
Kendünġi şanduğ velîlerden begüm
- 3355 Çünki cân tersine ġiye pöstîn
Saġa vâveylâ ide çoġ ehl-i dîn

3348a örmedünse D: Metinde "Görmedi ise" seklindedir.

Gerçi yaldızlı dükānda şād olur
Çün mehek yok āfet-i hussād olur

Perdemüz açma sen ey settār mīr
İmtihānda yine sen ol dest-gīr

Gice qalb altuna olur hem-‘ayār
Altun ammā rūza eyler intizār

Dir zebān-ı hāl ile şabr eyle tā
Ey müzevvir gündüz olsun rü-nümā

3360 Niçe biñ yıl oldu iblīs-i la‘īn
Evliyādan hem emīrū‘l-mū‘minīn

Ādem’e kibrinden atdı maḥz u kīn
Tā kıyāmet oldu rüsvāy u la‘īn

**Bel’am-ı Bā‘ūr’uñ du‘ā eylemesidür ki “Mūsā ve kavmi ki bu şehri
muḥāşara eylemişlerdür, nā-murād girü dönder” diyü ve Bel’am’uñ
du‘āsınuñ qabül olması beyānındadır ve’s-selām.**

Bel’am-ı Bā‘ūr’a kim ḥalk-ı cihān
Tābi‘ oldılar çü ‘İsā-i zamān

Secde itmezlerdi andan ğayre kes
Ḥasteye efsūnı şıḥhat idi pes

İtdi Mūsā’ya ḥuşūmet bī-me’āl
İstimā‘ itdüñ ne gūne oldu hāl

3365 Nice biñ iblīs ü Bel’am der-cihān
Böyle peydā oldu vü oldu nihān

Bu ikisin eyledi meşhūr İlāh
Tā olalar ğayriye bunlar güvāh

Bu ikisin aşdı dāra ol kebīr
Yoḥsa qahr içinde ḥırsızlar kesīr

Bunlaruñ tūğın iletđi şehre hep
Qahr ile ölen şayılur mı ‘aceb

- Nāzenīnsin līk bir ḥad var saḡa
El-ḥazer ḥaddūnden öte ḡoma pā
- 3370 Senden a'lā ile itme kār-zār
Seni yeddi ḡat yir altına şoḡar
- Ḳıṣṣa-i 'Ād u Şemūd oldu hemīn
Tā ki şānı enbiyāyı bilesin
- Bu nişān u ḡasf u ḡazf u şā'ıḡa
Oldı vaşf-ı 'izz-i nefsi-nāṭıḡa
- Ādem iḡün ḡatl olur ḡayvān hep
Hūş iḡün ḡatl olunur insān hep
- Hūş ne oldu 'aḡl-i küll-i hūşmend
'Akl-i cüz'ī 'aḡl ammā 'aḡl-i bed
- 3375 Cümle ḡayvānāt-ı vaḡşī keşīr
Oldı ḡayvānāt-i ünsīden ḡaḡīr
- 85a Vaḡşīnūḡ ḡanı olur ḡalka sebīl
İtmediler ülfet-i 'aḡl-i celīl
- Pest oldu vaḡşiyān bī-iḡtilāf
Kim ḡaçup ādemden itdiler ḡilāf
- Saḡa 'izzet ola mı ey nādire
Çünki olduḡ sen *ḡumur müstenfire*
- Ḳatl olunmaz ḡar ki bulmuşdur şalāḡ
Çün ola vaḡşī olur ḡanı mübāḡ
- 3380 Gerḡi ḡarda yoḡdur idrāk u şuhūd
Ṭutmadı ma'zūr anı ammā Vedūd
- Çünki vaḡşī ola andan ādemī
Nice ma'zūr ola ey yār-i semī

3373b Hūş D: Metinde “هش” şeklindedir.

3375b ünsīden D: Metinde “ünsīdiden” şeklindedir.

3378b “...ürküp kaçan yaban eşekleri gibi...”, Müdessir, 50.

Hün-ı kâfir lâ-cerem oldu mubâh
Nitekim vahşiyi katl eyler rimâh

‘Avratı oğlanı oldu hep sebîl
Oldılar zîrâ ki bî-‘aql u zelîl

Pes o ‘aql ‘ağıldan özge bir ‘aql
‘Aklıktan eyledi hayvâna naql

**Hârût [ve] Mârût’uñ kendü ‘işmetlerine i’timâd itmeleri ve dünyâda
pâdişâhlık itmeleri ve fitneye düşmeleri beyânındadır.**

3385 Mişl-i Hârût u çü Mârût-ı şehîr
Yidiler kibrile zehr-âlûd-ı tîr

‘İşmetine eylediler i’timâd
Şu şıgırı ide şîre i’tikâd

Boynuzıyla gerçi ol çâre ider
Erkek aslan boynuzın anuñ kırar

Boynuz olsa kibri gibi cümle ger
Aslan elbette anı katl ider

Bâd-ı şarşar gerçi çok ağac kırar
Bir yeşil baş otluğa ihsân ider

3390 Ža’fgâha zaħm ide bād-i hilâf
Zür u kuvvetden sen ey dil urma lâf

Ağacın budağı çok olsa ger
Çorçmayup cümlesini keser döker

Yaprağa ammâ ki itmez çâre ol
Yaraya zîrâ ki urmaz yara ol

Āteşe odun çok olursa ne ğam
Ūrke mi qaşşâb çok olsa ğanem

Ma’nâ öñinde olur şüret zebûn
Çarħi ma’nâsıdur iden ser-nigûn

3395 Çarh dolâbından kıyâs it aňla sen
Dönmesi kimdendür anuň 'aqlıdan

Dönmesi bu qalıbuň mişl-i siper
Bil ki gizli rûhdandır ey püser

Rûzgâr ma'nası gerdân ider
Şol dolâb gibi ki şu ile döner

Dâhil ü hâric olan her bir nefes
Rûhdandır kim nihân-ı pür-heves

Gâh cım eyler anı ki hâ vü dâl
Gâh şulh eyler anı gâhî cidâl

3400 Gâh gülistân eyler anı gâh hâr
Gâh yemîn eyler anı gâhî yesâr

Buncılayın rûzgârı ol Hudâ
Eylemişdi qavm-ı 'Âd'a ejdehâ

Ol yeli mü'minlere itme gümân
Eyledi şulh u mürâ'ât u emân

Didi el-ma'nâ huve'llâh şeyh-i mâ
Kim odur baħr-i ma'ânî-i Hudâ

Cümle yeddi qat zemîn ü âsmân
Çöp gibi ol baħrda olur revân

3405 Hâmlesi raqşı çöpüň şu üzre hep
İztrâbıdur şuyuň aňa sebep

Çün cedelden eyle sâkin çöpi âb
Sâhile atmaz anı ol âb-ı nâb

Çünkü sâhilden çeke mevce dilâ
Otluğa nâr itdügin ider ana

Âħir olmaz bu söze eyle beyân
Qışsa-i Hârût u Mârût'ı hemân

**Kıssa-i Hârût ve Mârût'un bâkiyyesi ve anların dünyâda çâh-ı Bâbil'de
ğadâb ve 'itâb olunması beyânındadır. Ve's-selâm.**

Çünkü halkın cürm ü fıskı bî-gümân
Zâhir olsa ikisine ol zamân

3410 Ellerin çeynerler idi hışm ile
Görmeyüp kendü 'uyûbın çeşm ile

Âymede görse zıst âdem özin
Hışm idüp dönderür andan ol yüzün

Görse hod-bîn bir kişide bir kuşur
Andan eyler âteş-i düzağ zuhûr

85b Hımye-i dîn dir bu kibre ol fakîr
Nefs-i kâfir kendüde olmaz başîr

Başka olur gayret-i dîne nişân
Sebzâr olur ol âteşden cihân

3415 Didi Hağ siz nûr u rû-şensiz eger
İtmeğüz 'âşiye gafletle nazâr

Şükr idüğ siz ey sipâh-ı 'abd-i hâş
Ferc ü şehvetden siz olmışsınız halâş

Halk ideydüm sizde şehvetle hevâ
Ğayrı size mesken olmazdı semâ

Ey melekler sizde ol 'işmet ki var
'Aks-i hıfz u 'işmetümdür âşikâr

Anı benden bilüğüz sizden şakın
Tâ size gülmeye şeytân-ı la'în

3420 Öyle kim ol kâtib-i vahy-i Resûl
Kendüsinde gördi hikmet nûr ol

Şaydı kendün şavt-i mürgân-ı Hudâ
Anda pervâz eyledi ol çün şadâ

Çuşlaruñ lahnını vaşf itseñ eger
Añlamağ mümkün mi maqşudın meger

Öğrenüp bilseñ şadâ-yı bülbüli
Ne bilürsüñ nice vaşf eyler güli

Ger bilürseñ oldu ol zann u gümân
Leb kııldısından añlar şağırân

Bir şağır hasta çoñsınuñ hâfırı şormağa gitmesidür anı beyân ider.

3425 Bir şağıra didi bir şâhib-kemâl
Ki senüñ çoñsuñ olupdur hasta-hâl

Kendüne didi şağır kulaqla ger
Añlamam sözün anuñ duymam haber

Haştede hod nerm olur şıyt u şadâ
Lâ-büd ammâ varmalıyuz biz aña

Çün görem kim tudağın oynada
Bir kıyâs eyleyeyim benden aña

Çün diyeyim nice hâlüñ ey şerîf
Dir zâhir eyüyem hoşum lañif

3430 Ben diyeyim şükr ne çorbâ saña
Dir ki şerbet mercümeğ şürbâsı yâ

Ben diyeyim nüş olsun ey cüvân
Kim tabîbüñdür diyem dir kim fülân

Ben diyeyim kim mübarekdür o yâr
Çün o gele eyü olur cümle kâr

Tecrübe itdük biz anı ey fetâ
Kañda varsa oldu hacetler revâ

Bu cevâb u bu kıyâs ile hemân
Haştenüñ öñine geldi ol zamân

3435 Didi nicesin didi öldüm nizâr
Didi şükr it hasta bundan oldu zâr

Bu ne şükr olur bu düşünmüş başa
Bu kıyasında şağır itdi haḫā

Didi ne yirsin didi kim zehr-i mār
Didi nūş ola ziyāde oldı zār

Didi bundan şonra kim eyler 'ilāc
Gele bunda ide işlāḫ-ı micāz

Didi 'Azrā'il gelür ey bu'l-füzül
Pek mübārekdür ayağı şād ol

3440 Taşraya çıkdı didi ol şādmān
Şükr kim itdüm ri'āyet bu zamān

Ḫaste didi ey 'adū-yı cān-ı mā
Bilmez idük biz seni ey pür-cefā

Ḫastenüj ḫāḫırı oldı pür-keder
İster aḫa göndere dürlü ḫaber

Bir kişi yise ta'ām-ı bed eger
Gönlüni bulandurup ḫusmaḫ diler

Öykesin yutmaḫ budur ḫaylanma sen
Tā cezāsın bulasın şīrīn suḫen

3445 Şabrı yoḫdı ḫasta darıldı didi
Ḫanı bu seg 'avratı ḫaḫbe gidi

Her sözine vireyim nice cevāb
K'ol zamān şīr-i dilüm itmişdi ḫ'āb

Çün 'iyādetden tesellīdür merām
Böyle ḫāḫır şorma oldı intiḫām

Tā ki göre düşmenin za'f u nizār
Zişt-i cāmı tā ki eyleye ḫarār

Nice kimseler 'ibādetler ider
Göñli rizvān u şevāb ister diler

3450 Ma'şiyetdür bu haqîkatde hafî
Çoq bulanıq var ki şanursuq şafî

Ol şağır gibi ki ol itdi gümân
İylik itdüm ol hod itmişdi ziyân

86a Şād u handān dir ki hıdmet eyledüm
Koşşuluk haqqın ri'âyet eyledüm

Kendü için yaqdı bir nār-ı 'azāb
Hastenüj hem hâtırın itdi harāb

Qorquq ol âteşden ıqād itdügüz
Ma'şiyetlerde çoq ifsād itdügüz

3455 Didi bir şāhib-riyāya Muştafā
Qıl namāzuq kim sen itmedüj edā

İşte bu havfa 'ilac için saqa
Her namāz içinde geldi *ihdinā*

Kim qarışdurma namāzum ey Hudā
Bā-namāz-ı dāllin ü pür-riyā

Ol kıyāsı kim şağır itdi medār
İtdi bunca şöhbeti ol tarmār

Bā-ğuşuş ola kıyās-ı hiss-i dün
Vahy-i Haq'da kim odur hadden füzün

3460 Güş-ı hissün harfe lāyık ise ger
Güş-ı gaybuq bil şağırdur ey püser

İbtidā naşş muqābelesinde kıyās getüren şeytāndur anı beyān ider.

Bu kıyāsı eylemişdi evvelā
Ol Hudā öjinde iblīs-i gedā

2454a âteşden D: Metinde "âteşden ki" şeklindedir.

2456b "Bize doğru yolu göster.", Fâtiha, 6.

Didi toprağdan olur âteş laţif
Hâkdan ol ben ise nâr-ı şerîf

Pes iderüz aşlı fer' üzre kıyâş
Aña zulmet bize nûr oldu esâs

Didi Hağ ensâba yoğdur i'tibâr
Zühd ü taqvä iledür fażl u vağâr

3465 Bu degül mîrâş-ı fânî-i cihân
Ola ensâb ile bu mîrâş-ı cân

Belki bu mîrâş-ı cümle-enbiyâ
Buğa vârişdür revân-ı etkiyâ

Mü'min oldu oğlı Bû Cehl'ün 'ıyân
Nüh'ün oğlı oldu kâfir bî-gümân

Hâk-zâde oldu bir nûr-ı İlâh
Sen ki âteş-zâdesün yüzün siyâh

Bu tağarrî bu kıyâs-ı rûz-ı ebr
Yâ gicede kıble için itdi cer

3470 Çün güneş ola görünse Ka'be hem
Kim tağarrî vü kıyâs ider dedem

Ka'be[y]i görmezlenüp döndürme yüz
Sen kıyâsından ki budur toğrı söz

Murğ-i Hağ'dan sen işitsen bir şadâ
Hıfz idersün zâhirîn idüp edâ

Şoğra eylersün kıyâs-ı bî-şuhûd
Bir hayâl-i mağzı itdün ber-vücûd

İştilâhı vardur abdâluğ deger
Andan olmaz sözler aşlâ haber

3475 *Manıku't-Tayr*'ı şadâdan öğrenin
Eyledün nice kıyâş-ı râh-zen

- Senden ol hasta gibi diller hazen
Dir şağır itdüm ri'âyet çâre ben
- Kâtib-i vahy işidüp kuşdan şadâ
Zann iletdi kim kuşa ortağ ola
- Bir kıanat urdı aña kuş oldu kûr
Gitdi ka'r-ı merg ü tîra zâr u zûr
- 'Aks ile yâ zann ile siz de hâzer
Âsmândan düşüp olmağ der-be-der
- 3480 Olduğuz Hârût u Mârût'dan füzün
Nâmuğuz bunuğla *naħnu'ş-şâffün*
- Bedligine bedlerüğ rahmet idüğ
Benlige ğod-bînlige la'net idüğ
- Olmaya ğayret gele Hâk'dan şağın
Baş aşığa düşesiz yire ğazîn
- Didiler fermân senüğdür ey Hudâ
Sen amân virmezsin ol kıanda ola
- Bunu didiler velî dilde bu kıâl
Biz eyü kıullar ider mi bed-mağâl
- 3485 Kıomadı iki melegi iztirâb
Ekmeyeler toğm-ı kibri nâ-şavâb
- Didiler kim ey 'anâşırdan beşer
Pâkî-i rûğaniyândan bî-ğaber
- Biz ki gerdünda toğkunuz perdeler
Yire geldüğün oluruz dâdger
- İderüz 'adl u 'ibâdât u namâz
Gice gidüp gökde eylerüz niyâz
- Tâ olalum şöhre-i devr-i zamân
Tâ kıoyalum yirde biz emn ü emân

3480b "...orada sıra sıra dururuz...", Sâffât, 165.

- 3490 Gökleri yire kıyās itme şaķın
Rāst gelmez fark var gizli hemīn
- 86b **Cāhillerden kişi kendü hālını ve meslegini gizlemek
lāzım idüğünü beyān ider.**
- Diñle bunu bir hākīm-i cāndan
Başuñ anda o ki içdüñ bāde sen
- Mestiçün mey-hāneden kim dāl olur
Suhre vü bāzīçe-i eţfāl olur
- Yolda her bir cānibe düşüp gezer
Balçık içre aña her ebleh güler
- Böyle o düşmiş uşaklar peşine
Bī-haberler bu ne mestī mey yine
- 3495 Hālķ uşakdur merddür mest-i Hudā
Bāliğ oldur eyleye terk-i hevā
- Didi dünyā lu^cb u lehv-i nā-sezā
Siz uşaksız rāst buyurur Hudā
- Lu^cbı terk it olasın şāhib-kemāl
Rūh pāk olmazsa pāk olmağ muhāl
- Ehl-i şehvet şan cimā^c-i tıfl ider
Kim sürerler birbirine ey püser
- Ne ola tıfluğ cimā^c-ı bir uyuz
Rüstem ü ğāzī cimā^c-ına zebūn
- 3500 Cengi hālķuñ ceng-i küdekdür hemān
Cümlesi bī-ma^cnā aşlı yoğ muhān
- alb kılıçları ağaçdan cengde
Cümlesinüñ aşdı hep bī-fā²ide
- Hep amışdan ata olmuşlar süvār
Kim burāķumdur benüm düldül-şikār

- Cümlesi hammâl iken ʿâlî-cenâb
Zann ider maḥmûldur şâhib-rikâb
- Bir gün ol maḥbûl olanlar nîk-zât
Giçeler tokkuz felegi sürüp at
- 3505 Rûḥ aḡa eyler ʿurûc u hem melek
Rûḥ ʿurûc itdükde ditrer nûh felek
- Bindüğüz çocuk gibi dâmâna hep
Güşe-i dâmân at olur mı ʿaceb
- Ḥaḡ buyurdu *zandan olmaz fâʿide*
Merkeb-i zan şanmaḡuz göge gide
- Aḡleb-i zannını terciḡ oldu dâd
Şems zâhir olıcaḡ olmaz ʿinâd
- Merkebüğüz göresüğüz ol zamân
Pâyüğüz imiş size merkeb olan
- 3510 Vehm ü ḡiss ü fikrüğüz itmek gümân
Kim uşâḡlaruḡ ḡamış atı hemân
- ʿİlmi aşḡâb-ı dilüğ hammâlıdur
ʿİlmi aşḡâb-ı tenüğ aḡmâlıdur
- ʿİlm kim câna ura ol yâr olur
ʿİlm kim tende ḡala ol bâr olur
- Didi Ḥaḡ kim *yaḡmilü asfâr* olur
ʿİlm kim olmaya andan bâr olur
- ʿİlm andan olması bî-vâsiḡa
Şâbit olmaz ol çü reng-i mâşıḡa
- 3515 Çekseḡ ammâ ol yüki itseḡ ʿamel
Yüküğ olup saḡa virürler bedel

3507a “...Şüphesiz zan, haktan (ilimden) hiçbir şeyin yerini tutamaz.”, Yûnus, 36.

3513a “...kitapları taşır...”, Cum’a , 5.

Çekme bār-ı ʿilmi ez-behr-i hevā
Tā gönülde ʿilm-i Hāḡ zāhir ola

Tā gelesin dilden ʿilme süvār
Düşe bundan şonra omzuḡdan o bār

Ḳurtarur seni hevādan cām-ı Hū
Ey ki sen Hū'dan bilürsin nām-ı Hū

Nāmdan ne toḡar ancaḡ bir ḡayāl
Ol ḡayālūḡ oldu dellāl-i vişāl

3520 Ola mı dellāl bī-medlül hīç
Olmasa cadde olur mı ḡül hīç

Var mı bir nām olmaya zātı oḡul
Hīç ḡāf u lāmdan ḡopsun mı ḡül

İsmi bildüḡ it müsemmäyı taleb
Ayı gökde gör şuda görmek ʿaceb

Nām u ḡarfi geçmek istersin eger
Geç vücūduḡdan be-küllī ey püser

İt riyāzet geç çün āhen rengden
Olasın āyīne-i bī-reng sen

3525 Kendüḡi şāf eyle sür evşāfuḡı
Tā göresin zāt-ı pāk ü şāfuḡı

Göresin gönülde ʿilm-i enbiyā
Ne kitāb ister buḡa ne ustā

Didi Aḡmed ümmetüm içinde var
Baḡa hem gevher ya ki himmetde yār

Beni ol nūr ile görür cānları
Ben nice andan görürüm anları

Ne eḡādīş ü ne rāvī ne kitāb
Anlara āb-ı ḡayāt olmuş şarāb

87a 3530 *Sırr-ı emseynâ li-Kürdiyyâ* budur
Râz-ı aşbañnâ 'Arâbiyyâ budur

Gizli 'ilme ister-iseñ bir mişâl
Rûmî ÇİNİ kışşasından diñle kıâl

**'İlm-i naqqâşlıkda Rûmîler ile ÇİNİler bañş ve cidâl eyledikleri ve her biri
kendü hâlerinden şüret yazup ve taşvîr eylemeleri kışşasıdur.**

Didi ÇİNİler bizüz naqqâşlar
Didi Rûmİler bizümdür kerr ü fer

Didi sultân kim iderem imtiñân
Çanğıñuz da'vâsını ider beyân

Ehl-i ÇİN ü Rûm oldu hâzîrûn
Rûmiyânun 'ilmi olmışdur füzûn

3535 Çİniyân didi ki bize bir yiri
İdeler mañşûş size ol yiri

Var idi iki muqâbil ev hemİN
Birin aldı ÇİNİ Rûmİ birisin

ÇİNİler istedi şehden nice reng
Pes hazine açdı virdi bî-direng

Virir idi her şabâñ nice boya
Çİniyâna ider idi hem 'atâ

Rûmiyân didi ne lâzım naqş ü reng
Bize lâyıq iş bu kim olmaya jeng

3540 Çapuyı çapayup itdiler cilâ
Sâde vü şâf oldılar hem-çün semâ

Renglüye var reñgsüzlige râh
Reng bulut reñgsüzlük oldu şems ü mâh

3530 "Kürd olarak akşamladım, Arap olarak sabahladım", Ebu'l- Vefâ-yi Kürdî (öl. 501H/1107M).
Daha fazla bilgi için bk.

Her ne bulutda görürseñ nūr u t̄ab
Bil ki oldur nūr-ı m̄ah u āfit̄ab

Çün ‘amelden f̄ariğ oldı Ç̄iniȳan
Çaldılar d̄āvūllar oldı ş̄adm̄an

Geldi gördi ş̄ah anda naqşlar
‘Aql u fehmi alur itdükde naz̄ar

3545 Şoñra geldi Rūmiȳana p̄adiş̄ah
Ortadan perdeyi qaldurdu çü ş̄ah

‘Aksi ol taşv̄ir ü naqşuñ b̄i-sebeb
Urdu bu d̄iv̄ara kim ş̄af idi hep

Anda olan bunda oldı āşik̄ar
Gözi göz evinden eylerdi ş̄ik̄ar

Rūmiȳan ol ş̄üf̄ilerdür ey peder
Anlaruñ yok h̄ifz̄ı vü ‘ilmi h̄üner

Şaykal itmişler vel̄ikin s̄ineye
Terk idüp h̄ırş ile buhl u k̄ineye

3550 Bil ş̄af̄a-yı āȳme vaşf-ı dil o
Ş̄üret-i b̄i-münteh̄aya q̄abil o

Ġaybdan bir ş̄üret-i b̄i-vaşf u ħ̄ad
İtdi Mūs̄a’ya gön̄üldeñ ‘arz-ı ħ̄ad

Şıgmaz ol ş̄üret egerçi göklere
‘Arş u kürse baħra balıġa yire

Bunlara z̄ir̄a ki vardur ħ̄add u ‘ad
Olmadı mir’āt-ı q̄albe bil ki ħ̄ad

‘Aql bundan oldı s̄akit ȳa muğil
Kim dil oldur ȳa-ħ̄od olmuşdur o dil

3555 Olmadı her şey’üñ ‘aksi t̄a ebed
Ġayrı dil k’ola ‘aded hem b̄i-‘aded

Her ne naķış tāze gelse bî-'aded
Bî-ħicāb anda görünür tā ebed

Çurtulupdur rengden erbāb-ı ħāl
Görür anlar her naķışda bir cemāl

Naķş u kışır-ı 'ilmi anlar geçdiler
Rāyet-i 'ayne'l-yakīni açdılar

Gitdi fikr ü geldi ammā rū-şenā
Oldılar tāt u baħra āşinā

3560 Mevtiden kim ħavf ider her hūşmend
Aña eylerler bu zümre riş-ħand

Anlaruñ göñlüne kim bulur zafer
Pes şadef ider zarar itmez güher

Geçdiler gerçi ki naħv u fiħhdan
Buldılar ammā ki maħv u faķr-ı ten

Tā sekiz cennet nuķūşı bî-taleb
Anlaruñ ħalbinde zāhir oldı hep

'Arş u kürsiden olup 'ālī-maķām
Maķ'ad-ı şıdķ içre eylerler ħırām

Peyğam-ber şalla'llāhu 'aleyhi ve-sellemüñ Zeyd rağiya'llāhu te'ālā 'anhaya

su'al itmesidür ki "Bu gün nicesin ve uyķudan nice ħalkduñ".

Ve Zeyd rađiya'llāhu 'anhu cevāb virmesidür ki "Yā Resūlu'llāh mü'min

oldıgumuz ħalde şabāħa dāħil oldum."²³⁴

87b 3565 Didi Aħmed Zeyd'e bir gün ey fetā
Nicesin bu gün sen ey şāħib-şafā

Didi 'abd-i mü'minüm didi Resūl
Bāğ-ı İmānuñ nişānı ħanı ol

3664b "Takva sahipleri cennetlerde ve ırmakların kenarlarında...", Kamer, 55.

²³⁴ Zeyd olarak verilen sahabe Haris (r.a)'dır. Bu konu için bk. Abdurrezzak, *el-Musannef*, 11/129.

Didi gündüz şâ'im oldum teşne-leb
Terk idüp 'aşk ile h'âbı cümle şeb

Tâ ki geçdüm rûz u şebden hem-çünân
Çalkana nice geçerse oğ sinân

Ol tarafda cümle millet bir imiş
Nice yıllar rûz u sâ'at bir imiş

3570 Müttehid oldı ezel ebedle hem
'Aqla yol yoğ anda zîrâ kim 'adem

Didi nedür bize andan armağan
Bu diyâr 'aqlına olmaya nihân

Didi gögi nice görür ins ü cân
Bağa 'arş u ehl-i 'arş öyle 'iyân

Sekkiz uçmağ yeddi tamu cümle hep
Bağa zâhir oldı itmeğüz 'aceb

Her biri halkuğ bağa oldı 'iyân
Buğday arpa gibi olmışdur beyân

3575 Kimdür ehl-i nâr kim ehl-i cinân
Mâr u mâhî gibi oldı hep 'iyân

Bunda bilür evliyâ bî-iştibâh
Anda *kimüñ yüzi ağ kimüñ sıyâh*

Bundan evvel cân kim pür-'ayb idi
Ana çarnında idi vü gayb idi

Ana çarnında şağîdür 'âşiyân
Cismüñ evşâfindan olurlar 'iyân

Çıfl-i câna bu ten oldı hâmile
Mevt derd-i vaz'-ı haml ü zelzele

3580 Cümle cânlar olmuş ağa muntazar
Tâ ne gûne çoğa bu cân-ı baçar

- Zengiyân diye ki bizümdür bu cân
Rûmiyân diye bizümdür râyegân
- Çünki toğup gele dünyâya o cân
Şübhe qalmaz kara aq olur 'iyân
- Zengîise götürürler Zengiyân
Rûmîise götürürler Rûmiyân
- Toğmaduqça 'âleme müşkil bu hâl
Toğmamışı bilen azdur ol ricâl
- 3585 Ol ider nûr-ı Hudâ ile nazâr
Post içinden aña yol olmuş meger
- Aşlı cümle nuţfenüñ bi-şübhe aq
Lîk cân-ı Rûmî vü Zengî şîkâq
- Aḥseni't- taqvim* 'e virür reng cân
Zengî ise esfele çeker hemân
- Zeyd'den söyle dükenmez bu kelâm
Kârvândan qalmayalum ve's-selâm
- Yevme tebyezzü vü tesvveddü vücûh*
Türk ü Hind olur mübeyyîn her gürûh
- 3590 Hind ü Türki toğmaduqça bilmeziz
Bilinür toğduqda arıq mı semiz
- Âhîretde nice ise cümlesin
'Avrat u er görmemiş 'ayne'l-yaqîn
- Söyleyem yâ söylemeyem bir nefes
Tudağın ışırdı Aḥmed didi bes
- Sırr-ı ḥaşri diyeyim ey Muştafâ
Neşri bu gün eyleyem keşf ü edâ

3587a " ...insanı en güzel biçimde yarattık.", Tîn, 4.

3589a "Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin de karardığı gün...", Âl-i İmrân , 106.

Ço ki idem perdeleri çäk çäk
Gevherüm ola güneş-veş tâbnâk

3595 Tâ ki nûrumdan tütulsun âfitâb
Göstereyim naḥl ü bîdi bî-hicâb

Sırr-ı ḥaşri göstereyim âşikâr
Ḥâliş ile ḳalbi eyleyem ‘ayâr

Kesüñ aşḫâb-ı şimâlün eli zâr
Küfr ü îmân rengin idem âşikâr

Olmuş erbâb-ı nifâka yedi bâb
Baḳa rû-şendür bu hem-çün âfitâb

Diyeyim nedür belâ-yı eşḳiyâ
İşidülsün ṭabl u kûs-ı enbiyâ

3600 Cennet ü a‘râf u nârı bî-gümân
Göstereyim göre kâfirler ‘iyân

Göstereyim daḫı ḫavz u kevşeri
Mest ide âb u şadâsı anları

Teşne kimdür kevşeri eyler ṭavâf
Göstereyim yek-be-yek kim bî-ḫilâf

Ol kişiler kim şusuz yiler hemân
Göstereyim ben bu dem eli ‘iyân

Sürinür omzuma omuzları hep
Na‘raları ḳulağumdadur ‘aceb

88a 3605 Ehl-i cennet gözüme hep âşikâr
Eylemişler birbirin der-kenâr

El ele alup ziyâretler olur
Leblerinde büse ğâretler olur

Şağır eyledi ḳulağum bâḅ-i âḫ
Ehl-i nâruḅ na‘rası vâ-ḫasretâḫ

- Bu işâretdür iderdüm ben fuzûl
Çorçarum âzâr ide beni Resûl
- Söyler idi böyle ser-mest ü harâb
Yağasından tutdı ol 'âlî-cenâb
- 3610 Didi çek başını atıñ oldu germ
'Aks-ı *lâ-yestecîb* geldi gitdi şerm
- İtdi âyineñ senüñ terk-i ğılâf
Âyine mîzân ider mi hiç hilâf
- Âyme mîzân tutar mı hiç nefes
Yâ utansa yâ-ğod âzâr itse kes
- Âyme mîzân meheklerdür ğasen
İki yüz yıl hîdmet eylerseñ de sen
- Yalvaruban diseğ olma müstağîm
Artuğ it eksiltme bundan ey nedîm
- 3615 O saña dir itme başa rîş-ğand
Âyine mîzâna olmaz ğîle pend
- Bizi 'âlî eyledi Ğağ virdi dâd
Kim bizümle bilinür nağş u ziyâd
- Böyle olmasağ ne şey idük hemân
Olmaz idük zînet-i rüy-ı cüvân
- Lîk besdür çek ğılâf âyineñe
Gerçi kim oldu tecellî sineñe
- Zeyd didi zarf olur mı hiç bağal
Âfitâb-ı Ğağğ'a vü şems-i ezel
- 3620 Hem bağalı hem dağalı yırtar ol
Ne cünün ğalur öñinde ne 'uğûl
- Didi kim bir göze bir barmağ ğo sen
'Âlemi ğâlî görür ol şemsden

Barmağ ucı mâhı eylemek nihân
Bu Hudâ'nun setrine oldu nişân

Tâ ki örte 'âlemi bir noğtadan
Tutulur güneş begüm bir sağıttan

Bağla ağzuñ bañr-ı kalbe it nazâr
Bañri hod Hâkğ itdi mañküm-i beşer

3625 Şanki 'ayn-ı selsebîl [ü] zencebîl
Oldı hük-m-i ehl-i cennetde zelîl

Hükümümüzde çâr enhâr-ı cinân
Zûrumuzdan bilme emr-i Hâğ hemân

Çanda istersek olurlar hep revân
Sihr gibi kim murâd-ı sâñirân

Anlara hâkimdurur kalb u revân
Gözümüz çeşmesi gibi hep revân

Dil dilerse gide süy-ı zehr-i mâr
Diler ise gide süy-ı i'tibâr

3630 Diler ise gide mañsûsata pes
Diler ise gide melbûsâta pes

Diler ise gide külliyâta ol
Diler ise gide cüz'iyâta ol

Oldı beş hissün dañı bil hem-çünân
Emr-i dildür anda zâhir her zamân

Her ne yaña kim işâret ide cân
His gider ol cânibe dâmen-keşân

Emr-i dilde el ayak a'zâ şadâ
Nitekim Mûsâ elinde ol 'aşâ

3635 Dil dilerse ayak ider tîz rağş
Yâ kemâle gider itmez ğayrı nağş

- Dil dilerse el ider ol dem hisâb
İster ise parmağın yazar kitâb
- Elde bir gizli ele olmuş esîr
Gizli ammâ ten eline ol müşîr
- Diler ise düşmene bir mâr olur
Diler ise bir velîye yâr olur
- Dil dilerse el olur kefçe ta'âm
Diler ise ola gürz-i hâş u 'âm
- 3640 Dil ne dir a'zâya biline 'aceb
Özge vuşlatdur 'aceb gizli sebeb
- Buldı mı mühr-i Süleymân dil 'aceb
Kim bu beş hissün yuları anda hep
- Taşradan beş hiss anuñ mağhürıdur
İçerüden hem anuñ me'mürıdur
- Sende on his yedi endâm-ı diger
Dağı anlar söze gelmez ey püser
- Zür u kuvvetde Süleymân hem-demi
Ur perî vü dîve ey dil hâtemi
- 3645 Olma bu mülkün de hîle hem-demi
Almaya üç dîv elüğden hâtemi
- 88b Şoğra tuta 'âlemi ismüğ senüğ
Ola şâh-ı dü-cihân cismüğ senüğ
- Ger elüğden dîv alursa hâtemüğ
Gide şehlik bahtuğ olmaz hem-demüğ
- Oldı pes yâ hasretâ vü yâ 'ibâd
Hâtm ü lâzım size tâ *yevme't-tenâd*

3642a hiss anuñ D: Metinde "hissün anuñ" şeklindedir.

3648b "Kıyamet günü" anlamında Arapça bir ibare.

Münkir-iseñ kendü dīviñe eger
Āyine mīzān yoğ sende meger

**Ĥazret-i Loğmān'ı ĥıdmetkār ve ĥapu yoldaşları turfānda getürdügümüz
yimişleri ol yedi diyü tōhmet itmeleri beyānındadır ve's-selām.**

- 3650 Ĥ'ācesi yanında Loğmān oldu bil
Ĥulları içinde ol ĥ'ār u zelīl

Ĥulların gönderdi hep bāğa ki tā
Getüreler mīve eyleye şafā

Oldı Loğmān anlara gerçi tufeyl
Pür-ma'ānī kendü ĥara mişl-i leyl

Cem' olan mīveyi ĥıdmetkārlar
Ĥoş yidiler ĥabuşur bī-'ārlar

Didiler ĥ'āceye Loğmān yidi hep
Ĥ'āce Loğmān'a darıldı pür-ğazab
- 3655 Şordı Loğmān kim nedendür bu ĥazāb
Ĥ'āce Loğmān'a 'itāba açdı leb

Didi Loğmān Ĥağ katında seyyidā
Bende-i ĥā'in olur mı Murtażā

İmtihān it cümlemüzi ey kebīr
Bize ıssı şuyı içir eyle sīr

Şoñra bir şaħrāya bizi sür hemān
Atlu sen bizler piyāde ol revān

Ol zamān gör kim-durur bed-kār hem
Gör ne şun'-ı kāşifü'l-esrār hem
- 3660 Ĥ'āce virdi bunlara pes ıssı şu
Ĥorqusından ĥullar içdiler ĥamu

Şoğra sürdi bunları şağrâlara
Yeldürüp gezdürdi çok tenhâlara

Çuşmağa başladı zağmetden çamu
Anlara kuşdurdı mîve ıssı şu

Çünkü Loğmân kuşdı dağı bî-hilâf
Geldi anuğ mi'desinden âb-ı şâf

Hiçmet-i Loğmân'dan oldu bu şuhûd
Ağla nedür hiçmet-i Rabbü'l-vücûd

3665 Âhîretde gör yine sizden o kâr
Gizli kim olmazdı aşlâ âşikâr

İssı şuyı içecek kaç' ola hep
Perdeler rüsvây olalar bü'l-'aceb

Nâr ile olur 'azâb-ı kâfirân
Taşı zîrâ âteş eyler imtiyhân

Seng-i hârâ gibi çalbe pür-uşûl
Nerm didük itmedi pendi çabûl

Yara kem olsa 'ilâcı kem gerek
Kim eşek başına lâyıkdur köpek

3670 Kemlere kem budur anuğ hiçmeti
Ziştüñ oldu zişt çifti bâbeti

Pes ne çifte t̄alib-iseñ sen dağı
Mağv olup anuğla hem vaşf ol ağı

Nûra t̄alib müsta'id-i nûr olur
Bu'da t̄alib mu'ceb olup dür olur

3661 Beytin anlamı için bk. "Gizlenenlerin ortaya döküldüğü gün...", Târık, 9.

²⁴² 3670 Beyitte şu ayete telmih vardır. "Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır...", Nûr, 26.

Ger hālāş ise bu zindāndan murād
Baş çekme secde it ol urb u şād

**Zeyd kışşasınınu bāiyyesidür. Resül ‘aleyhi’s-selāmu cevābındaki
lisān-ı Peyam-berdendür.**

Bu söze yodur nihāyet alk Zeyd
Söz burāın yeter eyle bend ü ayd

3675 Nāıa itdükde ‘aybı āşikār
Yırta aybü perdelerin her ne var

ayb malüb-ı Hā oldu āh āh
Sür davulcıyı ki balasun bu rāh

Dizginü çek sürme pek mestür ey
Kendü zannından işi mesrür ey

Hā diler kim nā-ümīd olan ‘ibād
İdeler dā’im ‘ibādet i’tiād

Bir ümīd ile müşerref olalar
Aa hıdmetle murādın bulalar

3680 Hā diler her-kese ide mekremet
Cümleye ola ‘umüm-ı meramet

Hā diler kim hep emīr ü hem esīr
Olalar hāvf u recā ile hāzīr

Perdede olma gerek hāvf u recā
Biline ol perdede şāh u gedā

89a Perde yırtılsa gider hāvf u recā
Kerr ü ferri oldu aybu ber-hevā

Bir nehirde bir yit itdi ümān
Bu balı tuta Süleymān’dur ‘ıyān

3673b Bu beytin anlamı için bk. “Allah’a secde et ve (yalnızca O’na) yakla.”, Beyyine, 19.

3685 Ger Süleymân ise niçün tıtdı ferd
Yohsa simâ-yı Süleymân'da bu merd

Çaldı bu endîşede hayrân u zâr
Tâ Süleymân oldu şâh-ı kâm-kâr

Çaçdı dîv eyledi terk-i mülk ü taht
Çanını dökdi o dîvün tîğ-i baht

Çaçdı çünkim barmağına hâtemi
Oldı pes dîv ü perînüñ hem-demi

Baçmağa geldi aña cümle ricâl
İçlerinde idi ol şâhib-hayâl

3690 Çünki gördi barmağında hâtemin
Gitdi endîşe gümân geldi yakîñ

Anda vehm olur kim olmaya 'ıyân
Bu taħarrî görmemekdendür hemân

Sînede olur hayâl-i ğayb 'azîm
Hâzır ola çün hayâl olmaz nedîm

Ger semâ-i nürda olur mahtar
Hem qara yirde nice otlar biter

Yü'minün bi'l-ğayb lâzımdur hemîn
Bağladıq anuñçün eviñ revzenin

3695 Gökleri yarsak tamâm itse zühür
Nice dirdük var mıdur anda fütür

Tâ bu zulmetde taħarrî itdiler
Her kişi fehmine göre gitdiler

'Aks ola bir müddet işler lâ-cerem
Şıhneyi hırsız götüre vara hem

Çoq ulu sulţân-ı 'âlî-himmeti
Kendü kulu kul ide gör hikmeti

Ġā'ibāne ullu itmek h bdur
Hıdmeti ġā'ibde it mab bdur

3700 Şāhı  ninde iden med   şenā
Bir mi aa ide ġā'ibde ayā

Memleket ucında bir dizdār tā
Saltanatdan şāhdan olmuş c dā

al'ayı a'dāya virmez ıfz ider
Virse aa nie bi sım   zer

Pādiřeh yo ol ged klerde m dām
Anda āzır gibi eyler ihtimām

Şāh  ninde bu olur mab l-i tām
Kim  ninde hıdmet idenden m dām

3705 Ġā'ibāne zerrece ıfz olsa kār
Yig-durur āzırda olsa şad hezār

şimdi ĩmān eylemek mam d olur
 licecek olur 'iyān merd d olur

Ġā'ib olan şey'e mest r olma iy
Balayup azuı meşk r olma iy

Sen s k t it s yleme ey yār-ı ġār
a ider 'ilm-i led nnı āřikār

şemse zıřā n rı olmuşdur g vāh
C mle şeylerden olur řāhid İlāh

3710 S yler m kim eyley p *ur'ān* beyān
a-durur řāhid melekler 'ālimān

řāhid Allāh u melek   ehl 'ul m
Yo-durur Rab ancak ol Rabb-i yed m

 n řehādet ide a ned r melek
Tā řehādete ola ol m şterek

- Kim şu'â'-ı âfitâbı bî-ħicâb
Görmez ol cân gözi kim ola ħarâb
- Nür-ı şemsi yarasa çün görmez ol
Çat'-ı ümmîd eyleyüp oldı ħumûl
- 3715 Pes melâ'ik de bizüm gibi hemân
Nür-ı şemsi anlamağda nâ-tüvân
- Bu ziyâyı biz güneşden bulmuşuz
Dermendâna 'inâyet olmuşuz
- Yeği ay gibi ya üç günlük ya bedr
Her melege başka olur nür-ı ħadr
- Üç ya dörd ħanatlıdur nür u şafâ
Mertebesince meleklerle ziyâ
- Nitekim perr-i 'uğül-ı insiyân
Farğ çoğdur ortalarında 'ıyân
- 3720 Nîk ü bedde her-kese olur ħarîn
Ol melek kim beğzemiş aña hemîn
- Nür-ı şemsi göremez gözi tebâh
Yıldız ammâ aña olur şem'-i râh

**Peyğam-ber 'aleyi's-selâmuğ Zeyd'e rażiyallâhu 'anh dimesidür ki "Bu sırrı
bundan açık söyleme ve mutâbakatı ħıfz eyle" dimekdür.**

- 89b Didi Peyğam-ber ki *aşĖâbum nücüm*
Yolcılara şem' [u] şeytâna rücüm
- Her-kese olsa eger bu çeşm ü zür
Âfitâb çarĖinden alurdı nür
- Nemçe ħâcet olmaz idi ey zelîl
Necm olaydı nür-ı ħurşîde delîl

- 3725 Dir buluta gölgeye toprağa mäh
Ben de nâsum lîk vaḥy ider İläh

Ay u yıldız olmaz idi mu^cteber
Âfitâbı her kişi görse eger

Siz ṭabî^catda idüm ben daḥı tâ
Virdi şems-i vaḥy bu nûrı baĝa

Şemse nisbet gerçi vardur zülmetüm
Zülmet-i nefse zîyâ vü behcetüm

Zâ^cfum oldur tâ gele ṭâḳat saĝa
Kim degülsin lâyıḳ-ı *şems-i duḥâ*
- 3730 Sirke vü bal gibi itdüm imtizâc
Tâ cigerler zaḥmına olam ^cilâc

Ḳurtulup ^cilletden olduĝ nîk-ḥâl
Sirkeyi ḳo hep ĝidâĝı eyle bal

Taḥt-ı dil ma^cmür ola ĝidüp hevâ
Arş-ı Raḥmân olur ol dil dâ²imâ

Ḥükm ider ol dilde Ḥaḳ bî-vâşıṭa
Ḥâşıl oldu dilde çün bu râbıṭa

Bu söze yoḳdur nihâyet ḳanı Zeyd
Olmaya rüsvâ ola pendümle ḳayd
- 3735 Söylemek ḥikmet degül esrârı bil
Çün ḳıyâmetde olur izḥârı bil

Zeyd ḥikâyesine rücû^c itmek beyânındadır ve's-selâm.

Zeyd ḳaçdı bulamazsuĝ anı sen
Şıçradı şaff-ı ni^câl u na^clden

3729b “Güneşe ve kuşluk vaktideki aydınlığına...”, Şems, 1.

3732b “Rahmân, Arş'a istivâ etmiştir.”, Tâ Hâ, 5.

- Sen ki olduñ Zeyd bulmaz kendüsin
Ol necim gibi k'ola şemse qarın
- Bulamazsuñ naqş andan hem nişân
Kehkeşân yolunda bulmazsuñ şaman
- Oldı hiss-i nuṭṭ-i bî-pâyânumuz
Maḥv-ı nûr-ı dâniş-i sultânumuz
- 3740 Dillerinde °aql u hiss-i kâmilîn
Mevc-der-mevc °ilm-i Ḥaḡ'da *ḥâzîrîn*
- Pes icâzet ola çünkim gele şeb
Gizli yıldızlar ider kârın taleb
- Virdi °aql ol bî-°uḡûla gine Ḥaḡ
Güş-ı °aqla ḥalkalar oldu sebaḡ
- El қақup raḡş idüp ideler şenâ
Diyeler bizi *yaratduḡ* Rabbenâ
- Çürümüş kemük deri yevmü'l-cezâ
Toz қoparup fâris-i meydân ola
- 3745 Ḥamle ideler °ademden bâ-vücüd
Âḥiretde hem şekûr ü hem künüd
- Başını çevire görmezlenme yâ
Baş çevirmedüḡ °ademde sâḡiyâ
- Pes ayak başduḡ °ademde rû-be-rû
Kim қoparur beni yirümden diyü
- Şun°-ı Ḥaḡ niçün görünmeye saḡa
Kim şaçuḡdan çekdi getürdi Ḥudâ
- Tâ seni ḥalk itdi bâ-envâ°-ı ḥâl
Kim saḡa gelmezdi ol vehm ü ḥayâl

3740b°....karşımızda hazır bulunacaklar.”, Yâsîn, 32.

3743b°....iki defa dirilttin.”, Mü'min, 11.

3750 Bu  adem H aqq'a hem iŐe bended r
D v iş g r kim S leym n zinded r

D v d zer h v z gibi k seler
K dir olmaz kim ide ref -i zarar

Sen nice ditrers n id p h vf hem
Da ı artu  kor ucudur bil  adem

El urursın mańŐba ger i ki sen
C n  ekiŐmekd r o sa a h vfdan

 AŐ -ı H a 'dan  ayrı c mle ey p ser
C n  ekiŐmekd r Şeker yimekse ger

3755 C n  ekiŐmek gitmed r s y-ı mem t
El  ek p n Ő itmek  b-ı h y t

Mevt   h ka h lkun   iki g zi var
 b-ı h yv na nice y z  an  utar

Cehd it t ksan ola bu y z g m n
Gice git yo sa gice gider hem n

Gicelerde  alib ol bu r zı sen
 n n e  o  a l-ı zulmet-s zı sen

Bu  ara u gicede  ok n k olur
 b-ı h yv nu  yiri t rik olur

3760 Nice  alk  baŐun  y  uy udan
B yle  aflet to mın ekd n  unki sen

90a

 l  uy u  l  lo ma oldu y r
Uyudu  sen gice h rsız itdi k r

Kim-durur h Őmu  bil r mis n  aceb
H kiy nu   teŐiler h Őmı hep

Şuya hem evl dına h Őm oldu n r
N ra nice h Őm-ı c n oldu Şular

- Söndürür şu âteşi zîrâ ki o
Şuya evlâdına olmışdur 'adû
- 3765 Nâr-ı şehvet bil gelür bu nârdan
Anda zîrâ aşl-ı her cürm ü miñen
- Zâhiri âteş söyünür âbdan
Nâr-ı şehvet nâra çeker añla sen
- Nâr-ı şehvet şu ile bulmaz sükûn
Kim cehennem-tab'ê dur dañı füzûn
- Şehvet odına ne çâre nûr-ı dîn
Nûruñuzdan söndi nârü'l-kâfirîn
- Söndürür bu âteşi nûr-ı Hudâ
Nûr-ı İbrâhîm eyle üstâ
- 3770 Âteş-i Nemrûd nefsüñden şehâ
Çurtula bu cism-i zâruñ dâ'imâ
- Nâr-ı şehvet sürmeden olur mı kem
Şübhesüz çalmağdan olur kem dedem
- Âteşe odun koşañ sen dâ'imâ
Hiç odundan söne mi âteş dilâ
- Odunı çekdükte âteş söndi o
Âteşe zîrâ ki taqvâ dökdi şu
- Nârdan çara olur mı rû-yı hûb
Anı tezyîñ itdi taqvâ-yı kulûb
- Emîrû'l-mü'minîn Hazret-i 'Ömer zamânında
şehre âteş düşmesi beyânındadır.**
- 3775 Düşdi bir âteş 'Ömer 'aşrında fâş
Yandı andan çurı ağaç gibi taş
- Yandı andan hep binâlar hâneler
Belki kuşlaruñ çanadı lâneler

3765a gelür D: Metinde "getir" şeklindedir.

Nıfı şehriñ yandı ol âteşle hep
Çorqup ol âteşden itdi şü'aceb

Çırbalarla döker idi sirke şü
Ol od üzre 'âkil olanlar kamu

Âteş olurdu 'inâdından ziyâd
Aña bî-ğadlikden irdi 'avn u bâb

3780 Halk 'Ömer'den yaña itdiler şitâb
Didiler söndürmiyor bu nârî âb

Didi Haç'dan bir 'alâmetdür o nâr
Buğlünüz nârından oldı şü'ledâr

Sirke şü nedür idüñ luğ ü kerem
Baña uyan terk iderler buğli hem

Halk didi açmışuz bâb-ı şemen
Olmışuz biz eşhiyâ-i dehrden

Didi nân virmek size resm ü 'alem
El açup Allâh için idüñ kerem

3785 İşleriñüz hep ta'azzum fahr u nâz
Sizde yokdur havf u taqvâ vü niyâz

Toğm-ı mâlı ekme her yire şağın
Yol kesiciye kılıç virme hemîn

Ehl-i dîni aña ehl-i kînden
Evliyâyı iste yâr ol aña sen

Kendü kavmine ider her-kes nişâr
Zann ider ahmağ ki itdüm bende-kâr

**Hâzret-i 'Alî kerreme'llâhu vecchü'nun haşmı yüzine tükürdükte emîrü'l-
mü'minîn Hâzret-i 'Alî elinden kılıcın bırakması beyânındadır ve's-selâm.**

Ol 'Alî'den öğren ihlâş-ı 'amel
Şîr-i Haç'ı şanma kim ide dağal

- 3790 Başdı çün bir pehlevānı cengde
Tiz çıkardı kılıcın kim katl ide
- O °Alī'nün yüzine tükürdi vā
Kim odur faḥr-i Nebī vü evliyā
- Ol yüze tükürdi ol kim vech-i māh
Secde vaḳtinde iderdi secdegāh
- Atdı şemşirini fī'l-ḥāl ol °Alī
Bu ğazāda kāmīl oldı ol velī
- Pehlevāna virdi ḥayret bu °amel
Bu ne °avf u merḥametdür bī-maḥal
- 3795 Didi baḡa çekmiş idüñ tiğ sen
Niçün atduñ beni terk itdüñ neden
- Sen ne gördüñ yig benümle cengden
Süst olduñ beni şayd itmekde sen
- Sen ne gördüñ hışmuḡa geldi sükün
Böyle bir nār-ı ğazab oldı zebün
- 90b Sen ne gördüñ ki anuñ °aksi benüm
Nür itdi cümle bu cān u tenüm
- Gördüğüñ kevn ü mekāndan mu°teber
Kim o cāndan yig ki virdüm cān u ser
- 3800 Şīr-i Rabbānī şecā°atde çü sen
Pes mürüvvetde seni kimdür bilen
- Sen mürüvvetde hemān kim ebr-i Tīh
Geldi andan çok ta°ām-ı bī-şebīh
- Cehd ile buğday virür ebr u sehāb
Pişirüp tatlu iderler şeyḡ u şāb
- Ebr-i Mūsā raḡm u luḡfı itdi °ām
Virdi pişmiş tatlu zaḡmetsüz ta°ām

- Puhte-hürân için ol kân-ı kerem
Raḥmeti kaldırdı °ālemde °alem
- 3805 Kırx yıl ol iḥsân u in°ām u ta°ām
Bir gün eksik olmadı geldi tamām
- Tā ki anlardan nice ednā meger
Purasa marol tere istediler
- Ümmet-i Aḥmed ki olmışdur kirām
Ḥaşre dek anlara bâkî bu ta°ām
- Çün *ebînet inde Rabbî* oldu fâş
Yüf°im ü yusḳmî oldu nân u aş
- Buni hiç te°vîl itme it ḳabûl
Boğazuña sût gibi eyle duḫûl
- 3810 Eyleyüp te°vîl iden redd-i °aṭā
Bu ḫaḳîḳat aña olmışdur ḫaṭā
- Ža°f-ı °aḳlından görür buni ḫaṭā
°Aḳl-ı kül cān °aḳl-ı cüz°î post ola
- Kendüñi te°vîl it aḫbârı degül
Beynüñe bed söyle gülzāra degül
- Ey °Alî sen cümle °aḳl u dînsin
Baña söyle gördüğünñ şemmesin
- Cānumı ḫilmüñ ḳılıcı itdi çāk
Ḥākümi °ilmüñ şuyı hep itdi pāk
- 3815 Sırr-ı Hû'dur bilürüm di āşikār
Kim ḳılıcsuz ḳatlı olupdur aña kār
- Ol Ḥudā'dur şāni°-i bî-cāriḫa
Vāhib-i her-fā°ide her rāyiḫa

3808 “Ben sizin gibi değilim. Ben gecelerim. Rabbim beni doyurur, içirir.”, Ebu Huzeyme, Sahih, 7/409; Darimî, Sünen, 5/217.

- İçürür °aqla nice hamr-ı şafâ
Bî-ḥaberdür çeşm ü gūşa yok °aḫā
- Söyle ey şeh-bāz-ı °arş-ı ḥoş-şikār
Sen ne gördüñ Ḥaḫ'dan ol vaḫt āşikār
- Gözlerüñ ḡaybi bilür görür °iyān
Ehl-i zāhir gözlerinden ol nihān
- 3820 Ol biri bir ay görür hem āşikār
Ol biri dünyayı görür teng tar
- Ol biri üç ay görür muḫterem
Oturur bir yirde bu üç kişi hem
- Üçinüñ de gözi ḫulaḡı gūşād
Senüñ ile āşinā benümle yād
- Bu ya °ayn-ı siḫr ya luḫf-ı ḫafī
Saḡa naḫş-ı gürk u baḡa Yūsufī
- On sekiz biñ °ālem u yā-ḫod füzün
Her-kesüñ gözine olmaz ol zebün
- 3825 Aḫ bu rāzi ey °Alī-yi Murtażā
Ey ḫazā-i sū'a sen ḫüsn-i ḫazā
- Ol ki °aḫıl buldı anı söyle sen
Yā diyeyim gördüm esrārı ben
- Bende sendendür sen eylersin nihān
Ay gibi nūri şaçarsın bī-zebān
- Söze gelen çünki ḫurş-ı māḫ ola
Gice yola gidici gele yola
- Sehv ü ḡafletden bulalar emn-i rāḫ
Bāḡ-i ḡūla ḡālib olur bāḡ-i māḫ
- 3830 Söylemeksiz ay ola çün reh-nümā
Söylese olur ziyā üzre ziyā

Çünkü sensin bāb-ı şeh-r-i °ilm sen
Çünkü sensin nūr-ı şems-i hilm sen

Ey kapu ol t̄alib-i bāba gūşād
Senden ire kışra t̄alib-i murād

Sen açıl ey bāb-ı rahmet tā ebed
Ey Hudā'nuñ bārgāhı mu°temed

Her havā her zerre bir manzar kamu
Kim dir açılmasa var bunda kapu

3835 Açmaya bir kapuyı çün dīde-bān
Hāṭıra gelmez efendi bu gümān

Çün kapu açıla cān hayrān olur
Murğ-i ümmīd-i tama° perrān olur

Bulsa bir vīrānede bir kişi māl
Her harābede arar aṅla mişāl

91a Sen ki bir dervīşde bulmaduñ güher
İstemezsin gayrı dervīşden dürer

Nice yıllar kendü zannıyla gezen
Burnı deligüni geçmez bü-y-ı fen

3840 Ğaybdan gelmese burnuṅa қоқu
Gördigüñ burnuṅdur ancak қanı bū

Ol pehlevān Hāzret-i °Alī kereme'llāhu vechehūdan su'āl itmesi beyānındadır.

**“Çünkü baṅa zafer bulup ve ğālib olduñ. Niçün elüñden қılıcı atduñ ve beni
қatlden ferāğ itdüñ” beyānındadır.**

Pes didi ol nev-Müselmān-ı velī
Mestligüñden lezzetinden yā °Alī

Kim buyursın yā emīrū'l-mü'minīn
Cān tende düritdi gūyā ki cenīn

Yedi yıldız her cenīne bir zamān
Nebet ile hıdmet eylerler hemān

- Çün gele ol vaqt cân tuta cenîn
Ol zamân güneş aña olur mu'în
- 3845 Ol cenîni uyandır pes âfitâb
Kim güneş virür cenîne cân u tâb
- Gayrı yıldızdan ider naqş iktisâb
Cân virür ammâ ki aña âfitâb
- Kağı yoldan pes ta'alluğ buldı o
Rağm-ı mâderde güneşle hûb-rû
- Gizli yoldan ki gözümüzden ırağ
Âfitâb-ı çarha çok yol var vifâğ
- Bir yol ol altun andan küt olur
Bir yol ol andan hâcer yâkût olur
- 3850 Bir yol ol kırmızı ider la'li ol
Bir yol ol berq-âver ider na'li ol
- Bir yol ol kim puhte ider mîveyi
Bir yol ol 'âkil ider kâlîveyi
- Âşikâre söyle ey şeh-bâz-ı dâm
Pâdişâhi kolını iden maqâm
- Söyle ey şeh-bâz-ı 'anqâ-gîr-i şâh
Ey şikest iden sipâhı bî-sipâh
- Şüretâ birsin ü ma'nâ şad hezâr
Söyle bendeğ bâz ki oldı şikâr
- 3855 Bu mağall-i qahrda rahmet neden
Ejdehâya kimdür el viren di sen

Emîrû'l-mü'minîn Hâzret-i 'Alî'nün cevâb virmesidür ki ol hâletde elinden

kılıcı atmağa sebep ne olmışdur anı beyândur ve's-selâm.

Didi Hâkq için ururam tîgi ben
Bende-i Hâk ola mı me'mûr-ı ten

Şîr-i Hâk̄k'um olmazam şîr-i hevâ
Dînüme şahid olur işüm şehâ

Mâ remeyte iz remeyt olur çü âb
Ben ki tîğüm urıçıdır âfitâb

Rahtımı yoldan giderdüm ey ümem
Ben Hüdâ'dan ğayrısın bildüm °adem

3860 Gölgeyim ben şahibümdür âfitâb
Kapucıyum aña degülem hicâb

Ben o tîğüm cevheri anuñ vişâl
Hayı iderem itmezem katl ü kıtâl

Tîğümün cevherlerin örter mi şan
Buludumu süremez bād-ı vezân

Ben ki küh-ı şabr u hilmüm °adl u dād
Tağ yirinden koparamaz tünd-bād

Çöpdür ol kim yelden ola târmâr
Kâtı çoğdur nâ-muvâfiğ rûzgâr

3865 Bād-ı hışm u bād-ı şehvet bād-ı âz
Sürer anı k'olmaya ehl-i namâz

Tağum anuñ varlıgum bünyâdıdır
Kâh olursam bādum anuñ bādıdır

Bād-ı Hâk̄ ile olur meylüm benüm
°Aşk-ı Hâk̄'dür çünkü ser-ğaylüm benüm

Şehlere hışm oldı şeh bize ğulâm
Bağladum hışmı idüp zîr-i licâm

Urdı hilmüm tîği hışmum gerdenin
Rağmet oldı hışm-ı Hâk̄ baña hemîn

3870 Nûra ğarçum gerçi sağf oldı harâb
Cennet oldum gerçi nâmum Bû-türâb

Bir ğazâda gelse bir °illet başa
Tîġi ħıfz itmek olur başa sezâ

Tâ sever li'llâh ola nâmum benüm
Buġzdan li'llâh ola kâmum benüm

Tâ ki Allâh ola eylersem seġâ
Tâ ki imsâk eylesem Allâh ola

91b

Eylerüm Allâh için buġl u °aġâ
Cümle Allâh iderüm itmem riyâ

3875 İtdüğüm li'llâh degül taġlîd hem
Gördüğümdür zann u taġyîl eylemem

İctihâd u hem taġarri ġitdi ħîn
Baġladum dâmân-ı Ĥaġġ'a âsitîn

Ger uçarsam bilürüm tayrân yirin
Ger dönersem bilürüm devrân yirin

Yük çekersem yiri bellüdür saġa
Mâhum öñümde güneşdür muġtedâ

Bundan artuġ ħalka söyleme maġâl
Irmaġa deryâyı şıġdurmaġ muġâl

3880 Söyleyem alçaġ ki fehm ide °uġûl
°Ayb olunmaz kim budur kâr-ı Resûl

Ben ġarâzdan ħür güvâhüm it şümâr
Ķul şehâdet itse olmaz i°tibâr

Ķul şeri°atde şehâdet itse ger
Vaġt-i da°vâda olur mı mu°teber

Ger nice biñ ħul iderlerse güvâh
Şer°a lâyıġ olmaz ol bî-iştibâh

Ĥaġ ħatında şehvete ħullar beter
Rıġġ ile ħullardan aşġâb-ı naġar

3885 Bir sözinden h^vācenūñ olur bu hür
Ol dirilür tatlu ölür līk mür

Bende-i şehvet olur mı hiç halāş
İtmedükçe fażl-ı Hāķ in^eām-ı hāş

Bir kıuyuya düşdi kim yok ğür aña
Ol günāhıdur anuñ yok cevır aña

Bir kıuyuya atdı kendin ol ki ben
Bulamam dibine irür bir resen

Yiter olursa eger bu söz füzün
Pes ciger ne seng-i hārā ola hün

3890 Ol ciger kim olmaya kıan sahtdur
Ĝāfil ü meşĝül u hem bed-bahtdur

Ol gün olur kıan ki olmaz süd hiç
Şimdi kıan ol olmaya merdüd hiç

Kıullarıñ olmaz güvāhı cün kıabül
°Adl odur ki olmayasın ğıla kıul

Dindi *erselnāke şāhid* der-nüzur
Varlıĝından oldu cün hür ibni hür

Çünkü hürürüm hışm baĝlar mı beni
Vaşf-ı Hāķ itdi müzeyyen bu teni

3895 Gel seni āzād itdi fażl-ı Hāķ
Raħmeti hışmını itmişdür sebaķ

Gel içeri şimdi yok saña haşar
Taş iken itdi seni kımyā güher

Küfr ü hār-ı küfrden olduñ halāş
Ĝül gibi açıl cü bulduñ bāĝ-ı hāş

Sen ben olduñ ben sen ey şāhib-ħaşem
Sen °Alī olduñ yā nice kıatlı idem

3893a “.....Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.”, Ahzāb, 45.

- Eyledüğ bir ma'şiyet tâ'atdan ey
Gökleri geçdüş bu sâ'atde sen ey
- 3900 Pes mübârek ma'şiyet kim itdi merd
Çopmaya mı hârdan evrâk-ı verd
- Cürm olur mı 'Ömer'e kaçd-ı Resûl
Kim anuñla oldı dergâha vuşul
- Sihr-i sâhîrlerle Fir'avn anları
Çatl idüp cânâna irdi cânları
- Anları olmasa sihri ol Cuhûd
Anları çatl eylemezdi ol 'anûd
- Çünkü gördiler 'aşâ vü mu'cizât
Tâ'at oldı ma'şiyet ey bed-sıfât
- 3905 Urdı me'yûs olmanuñ boynın Hudâ
Çün günâh ü ma'şiyet tâ'at ola
- Seyyi'âtı çün ide tebdîl o ber
Ol hasûduñ rağmına tâ'at ider
- Bundan evvel recm-i şeytân-i recim
Çatladı itdi hâsed anı dü nîm
- Ol çalışur bir günâh itdüre tâ
Anuñ ile bizi kuyuya tıķa
- Çün göre kim tâ'at oldı ol haṭâ
Nâ-mübârek olur ol sâ'at aṭa
- 3910 İçerü gel bir çapu açdum saña
Sen tükürdüş ben saña itdüm 'aṭâ
- Ben cefâ idenlere idem kerem
Şol ayağ öñine ben başum çoram
- Pes vefâ idenlere virem hemân
Nice genc ü nice mülk-i Câvidân

**Hzret-i Peyğam-ber ‘aleyhi’s-selāmuñ emirü’l-mü’minin ‘Alî kereme’llāhu
vechehūnuñ rikābdārınuñ (Yk.92a) ıulagına dimesidür ki:
“ ‘Alî’nün ıatli senün elünđe olsa ki gör saña ħaber virdüm.”**

Ben o merdüm ıatılüm olursa ger
Luıf-ı bālın eylemem zehr-i keder

Çākerem gūşına didi Muşafā
Gerdenümden başımı ider cüdā

3915 Vaħy ile āgāh itdi ol Resül
Kim beni āħir helāk ider o ıul

Ol dir idi beni öldür ewelā
Tā ki benden gelmeye böyle ħatā

ıatlım itmiş senün elünđe Ĥudā
Kim ıazāya ħıle ıādir mi ola

Ol dūşüp öñüme dirdi ey kerīm
Ĥaı rızāsıçün beni it iki nım

Tā baña olmaya bu encām-ı bed
Kendüne yanmaya cānum tā ebed

3920 Ben aña didüm ki ıurıdı ıalem
Bu ıalemde ser-nigündür çok ‘alem

Cān u dilden yok-durur buğzum saña
Kim degül senden bu Ĥaı’dandır baña

Sen Ĥaı’a āletsin iden dest-i Ĥaı
Ālet-i Ĥaıı’a ben itmem ıa’n u daı

Didi kim yā bu ıışāş olmaı nedür
Didi bu sırr-ı ħafıden şorma sen

Kārına ger Ĥaıı iderse i’tirāz
İ’tirāzından bitirür ol riyāz

3925 İ’tirāz itse yaraşur kārına
Luıf u ıahrında aħad oldur yine

- Bu havâdiş şehri içre mîr odur
Mülklerde mâlik-i tedbîr odur
- Āletini kırar ise ol Hudâ
Ol kırılmış olmuşa eyler °aṭâ
- Remz-i *nenseḥ* âyetin ev nünsihâ
Ne'ti hayren der girüsü bil miḥâ
- Her şerîc at k'am nesh itdi Hudâ
Otluḡ idi gül °ivaḡ virdi aṇa
- 3930 Şuḡl-i rüzî gice ider nesh ü yād
Bir cemâdı gör ki °aḡl ider ziyād
- Girü itdi giceyi mensüh-ı rüz
Tâ cemâdı yaḡdı ol âteş-fürüz
- Gerçi zulmet oldu ol ḡvâb u sübât
Zulmet içre bulunur âb-ı ḡayât
- °Aḡl olur zulmetde şâf u tâze hem
Sekte olur bâ°is-i âvâza hem
- Kim olur zıdd ile zıddlar âşikâr
Nûrı zulmetde yaratdı Kirdḡâr
- 3935 Oldı ceng-i Muştafâ şulḡa medâr
Tâ kıyâmet oldu şulḡ ol kârzâr
- Nice biḡ baş kesdi pes ol dil-sitân
Tâ emân bula ser-i ehl-i cihân
- Nice tâze şâḡ kesdi bâḡbân
Tâ büyüyüp naḡl ola mîve-resân
- Bâḡdan ḡopardı otluḡı °alîm
Tâ ki ola bâḡ u hem mîve kerîm

3928 “Biz bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak (ertelersek) mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz.”, Bakara, 106.

- Kim dişi çıkardı yirinden tabīb
Tā hālāş ola elemelerden habīb
- 3940 Naş içinde çok ziyād oldu şebāt
Var şehidāna hayāt-ender-hayāt
- Kesilürse bu boğaz ey nīk-nām
Yürzeķüne ferih̄in olur ta^cām
- Ḥalk-i hayvān kesilürse ^cadl ile
Ḥalk-i insān bitdi andan faẓl ile
- Kesile insān boğazı aņla sen
Ne toğar andan kıyās it aņla fen
- Toğdı üçünci boğaz tīmār-ı Ḥaķ
Şerbet-i Ḥaķ oldu vü envār-ı Ḥaķ
- 3945 Ol kesik boğaz iķer şerbet ki tā
Ḳurtula lā'dan ezel olmuş ola
- Besdür ey himmeti az eli қаşır
Tā ki saņa cān ola nān-ı kesir
- Anuğ iķün mīve virmez ta^catüñ
Nān iķün yüz şuyı dökmek ^cadetüñ
- Cān-ı his bu nāna şabr itmezse ger
Kīmiyāyı pül idesüñ misi zer
- Cāme-şüy olmaķ dilerseney ey fülān
Çericiler semtini eyle mekān
- 3950 Urucuñ kırdı ise etmek n'ola
Kim kırık bağlarsa pek yapış aņa
- Eli kırık bağlayanuğ bil hemīn
Kırması işlāh olur anuğ yaķın
- 92b** Ger kırarsaņ sen anı dir ol saņa
Sen dürüst it sende ḥod yok dest ü pā

- Çırmağ anuñ haqqı olur kim o kes
Çırığı ıslâha kâdir ola pes
- Ol ki yırtar dikmeye kâdirdür o
Her ne şatsa alur andan hûb-rû
- 3955 Hâneyi vîrân ider zîr ü zeber
Pes o sâ'at hem ider ma'cûr u ter
- Ol bedenden kesse bir başı eger
Nice yüz biñ başı ol dem var ider
- Emr-i Hağ'la pes kışâş olur şebât
Didi zîrâ var *kışâş içre hayât*
- Kimde var ol zehre kim tâ kendüden
Ol esîr-i Hağğ'a ola tîğ-zen
- Bunı bilür ol ki Hağğ itdi başîr
Kim o kâtil oldı mağlûb-i kâdir
- 3960 Her kimün bu hükm geldi başına
Çatı ider oğlını baqmaz yaşına
- Yürî hafv it eyleme ta'n-ni bedân
Dâm-ı hükm öjinde 'azcün bil hemân

Âdem 'aleyhi's-selâmuñ iblîsün çalâletinden ta'accub eylemesi beyânındadır.

Ve's-selâm.

- Olıcağ iblîs-i 'aşî bu'l-beşer
Eyledi aña hağâretle nazar
- Kendüsi görüp begendi kendüsin
Kim görindi kâr-ı iblîs-i la'în
- Gayret-i Hağ aña didi ey Şafî
Saña mestür oldı esrâr-ı hafî
- 3965 Kürki tersine giyerse ol Hudâ
Çağı yirinden çoparır bî-recâ

3957b "Kısasta sizin için hayat vardır.", Bakara, 179.

Niçe âdem perdesin yırtar o dem
Niçe şeytânı Müselmân ide hem

Didi Âdem tevbeler bu kibrden
Böyle küstâh olmayam bir dağı ben

Bu günâhı yâ Rab ʿavf it bendeden
Tevbe bu sözden beni aḥz itme sen

Başa yardım it hidâyet eyle sen
İftihâr olmaz ğanî vü ʿilmden

3970 Ḳalbi azdırma ki itmişdüy kerem
Dönder ol kemligi ki yazdı ḳalem

Cânuma itme benüm sūʿi'l-ḳazâ
İtme ihvân-ı şafâdan hem cüdâ

Fürḳatüñden acı yoḳdur hiç hiç
Sen muʿîn olmazsañ olur piç piç

Raḥtumuzdur raḥtumuza râh-zen
Cismümüzdür cânumuza câme-ken

Elümüz yir ayağumuz her zamân
Cân iletmez kimse virmezseñ emân

3975 Bu ḥaṭarlardan eger ḳurtarsa cân
Ḥavf u idbâr olur olmaz ol emân

Vâşıl-ı cânân olmaz çünki cân
Tâ ebed zaḥmetledür bulmaz emân

Câna yol virmez-iseñ bulmaz necât
Cân ki sensüz sağ ola oldu memât

Ḳullarıña ṭaʿn iderseñ vechi var
Saña lâyıḳdur bu kâr ey kâm-kâr

Mihr ü mâha bî-ziyâ dirseñ eger
Ḳadd-i serve yâ dü-tâ dirseñ eger

- 3980 Göklere °arşa eger dirseñ ħaķı̄r
Kāna deryāya eger dirseñ faķı̄r
- Bu kemālünje göre olur revā
Saña maĥşüş oldu tekmīl-i fenā
- Kem ħaţardan hem °ademden pāksın
Yoĥları icād iden bī-bāksın
- Bitiren yaķmaĥa ĥod olur °alīm
Yırtan olur dikmegi daĥı fehīm
- Her ĥazānla çünki yaķar bāĥı o
Girü bitirür gül-i şıbāĥı ol
- 3985 Dir ki ey yanmışlar oluñ tāze siz
Yine oluñ ĥüb u ĥoş āvāze siz
- Çeşm-i nergis kūr iken itdi başı̄r
Başı kesik nāyı itdi ĥoş-şarı̄r
- Biz ki maşnū°-ı cenāb-ı şāni°üz
Biz zebūnuz her ne virseñ ķāni°üz
- Cümle nefsī nefsī güyān oluruz
Luţfuñ olmaz ise şeytān oluruz
- Bize şeytānlıķdan oldu bu menāş
Kim bizi körlükden itdüñ sen ĥalāş
- 3990 Kimde varsa zindelik sensin delīl
Olsa a°mā bī-delīl olur zelil
- 93a Her ki senden ĥayrı ĥoş nā-ĥoş ķamu
Ādemi yaķıcı bir āteşdür o
- Her kime āteş penāh u püşt olur
Ol Mecūsī olur u Zerdüşt olur
- Ol ki Ĥaķķ'uñ ĥayrıdur bāţıl olur
Bir bulutdur fażl-ı Ĥaķ hātıl olur

**Girü ‘Alî kerreme’llâhu vechehû’nuñ hikâyesine rucû^c ve kıtiline
musâmağa itmesi beyânındadır.**

Gel ‘Alî’den kıtilinden it beyân
Kıtiline luğfını eyle ‘ıyân

3995 Didi görürüm hemîşe düşmenüm
Ağa hışm itmem nedîmümdür benüm

Kim ölüm helvâ gibi tatlu bağa
Pençe urmuş kalkmama ölmem şehâ

Ölmeden ölmek bize oldu helâl
Yimeden yimek bize oldu nevâl

Şüreten mevt ü haķıķatden hayât
Zâhiren noķşân u bâtında necât

Anadan toğmağ cenîne ğam kamu
Bu cihânda yeñiden açılmağ o

4000 Bende var çün ölmege ‘aşğ u hevâ
Tehlikeye düşme dinildi bağa

Tatlu şeylerden olur nehy ‘âdetâ
Acıdan hod nehye hâcet var mı yâ

Acı olsa içi taş dânenüñ
Acılığı nehyi olmışdur anuñ

Bağa ölmek dânesi şîrîn olur
Bel hüm ahyâ ı bağa temkîn olur

Öldürüñ beni idüñ levm ey şıķât
Kim bağa kıtlümde var dâ’im hayât

4005 Ölmededür bağa dirlik ey fetâ
Tâbe-key bu fūrķat-ı mavtın bağa

4000b “Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.”, Bakara, 195.

4003b “...onlar diridirler.”, Âl-i İmrân, 169.

Fürkatüm olmasa dünyâda sükûn
Dinmez idi pes *ileyhî râcî'ün*

Râcî' olur şehrine gele girü
Gele fark-ı dehrden vahdete o

**Rikâbdârûñ dâ'imâ Hz. 'Alî kerreme'llâhu vecchü'nuñ öñine düşmesi
Beyânındadır ki "Ey emîrü'l-mü'minîn beni öldür ve bu kazadan beni
kurtar" diyü söylemesi beyânındadır.**

Girü geldi k'ey 'Alî öldür beni
Görmeyem ben tâ o vaqt-i cân-keni

Ben helâl itdüm benüm dök kanımı
Görmeyem tâ ol günü al cânımı

4010 Didi ki her zerre bir kâtil ola
Hânçer ile katlûñe mâ'il ola

Bir kılıñ kesmege olmaz iktidâr
Böyle yazıldı ezelde çün bu kâr

Lîk gam çekme şeff' olam saña
Ben ki rûhum nefse kul olmağ hañâ

Bu tenüñ yoğdur yanumda kıymeti
Tensüz itdüm rûh ile ben ülfeti

Hânçer ü şemşîr olur reyhân baña
Mevt olur bir gülşen ü bostân baña

4015 Cismini tâ böyle pâ-mâl eyleyen
Ol hilâfet istesün mi añla sen

Zâhiren isterdi güyâ câh u hüküm
Göstere gayre ki nedür râh u hüküm

Tâ hilâfet bula bir cân-ı diger
Hem ola nañl-i hilâfet pür-şemer

**Anuñ beyânındadır ki Peyğam-ber ‘aleyhi’s-selâmuñ Mekke’yi fetih etmek
istemesi dünyâ mülkine dost olduğundan degül, nitekim buyurmuşdur:
“E’-d-dünyâ cîfetün”²⁶² baña emr-i İlähî ile eydür.**

Ahmed itse Mekke fetihinde himem
Hıbb-i dünyâ ile olmaz müttehem

Ol ki aña mahzen-i heft âsmân
‘Arz olınuğda ibâ ide hemân

4020 Baña baqsun diyü her bir hür u cân
Dolmuş idi cümle yeddi âsmân

Bezemişdi kendüsini cümle hep
Aña dostdan gayre yok idi taleb

Öyle dolmuşdı aña iclâl-i Hâk
Aña yol bulmaz idi hep âl-i Hâk

Bize şıgmaz enbiyâ vü mürselîn
Hem melek hem rûh dağı kümmelîn

Didi biz zâguz degülüz zâğ zâğ
Mest-i şıbâguz degülüz mest-i bâğ

4025 Mağzen-i eflâk ü hem cümle ‘uğul
Hâr idi güyâ ki ber-çeşm-i Resül

93b Pes ne ola Mekke vü Şâm u ‘Irâk
Kim aña göstere ceng ü iştiyâk

Bu gümânı aña eyler bed-zamîr
Kim ider kendine hırşından nazîr

Şarı şırçayı iderseñ sen niğâb
Şarı görünür ziyâ-yı âfitâb

²⁶² “Dünya leştir.”, Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, C. 3, s. 1263; Aclunî, C. 2, s. 294.

4024a “Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı.”, Tûr, 17.

- Çır bu şarı mâ'î şîşeyi ki sen
Ağlayasın tâ ğubârı merdden
- 4030 Fârisüñ eṭrâfını tutmuş ğubâr
Merd-i Hâḡ şandun o tozi âşikâr
- Toz görüp iblîs didi kim bu ṭîn
Benden ey olsun mı ben âteş-cebîn
- Tâ göresin sen °azîz anı beşer
Bil saña iblîs' dendür ol nazâr
- Olmasun iblîsün oĝlı di baña
Ol segün mîrâsı n'eyler sende yâ
- Seg degül ben şîr-i Hâḡḡ'im Hâḡ menâş
Şîr-i Hâḡ şüretten olmışdur ḡalâş
- 4035 Şîr-i dünyâ ṭâlib-i emvâl ü berg
Şîr-i Mevlâ ṭâlib-i âzâd u merg
- Çünki ölmek içre gördi yüz vücüd
Yandurur pervâne gibi yüz vücüd
- Ölmege ṭâlib olurlar şâdıkân
İtdi bu söz her Cühüd'ı imtihân
- Didi *Ḳur'ân* da ki ey ḡavm-i Yehüd
Şâdıkâne ölmek oldı genc ü sūd
- Fâ'ide ister vazî' ü hem şerîf
Ârzü-yı mevt olur andan laṭîf
- 4040 Ey Yahüdîler utanun ḡalkdan
Dilünüzle bârî [olsun] mevt-i ten
- Buña ḡâdir olmadı hîç bir Cühüd
Çün Muḡammed'den işitdiler Yahüd

4038 Bu beytin anlamı için bk. Cum'a, 6.

4040b olsun D: Metinde "isteḡ" şeklindedir.

Didi Aḥmed dilleri dise eger
Bir Cühüd almazdı alemde g zer

Pes Yah diler vir p m l u ar c
Kim bizi r sv y itme ey sir c

 n d kenmez bu kel m [ ] bu su en
Vir el j baa ki g rd j y ri sen

4045 G l sene gel eyle terk-i mezbele
 nki sen z lmetde g rd j me  ale

B -tevauf t z it vaz -i adem
Bu apuyı o budur b g-ı İrem

**Em r 'l-m 'min n Al  kerreme'll hu vecch 'nuj ned m ve hem-demi olan
pehlev n dimesi bey nındadır. " nki sen ben m y z me t k rd j, nefs m
hareket ve dil mde ihl ş almadı seni  ld rmeye m ni  oldu" anuj bey nındadır.**

Didi aa pes em r 'l-m 'min n
Ceng vatı ey c v n-ı ber-g z n

 nki t k rd j y z me sen ben m
Bundan oldu mutarib nefs   ten m

Nı fı li'll h oldu v  nı fı hev 
a i inde  irket olur mı rev 

4050 Sende a na  itdi bu c n u teni
M lk-i a'su  ben yaratmadum seni

Na -ı a'ı yine emr-i a bozar
Sırasın dostu  yine a ı ırar

İ idince bunu g nli doldı n r
ırdı z nn rı olup  ahib-uz r

Didi ben ekmi  iken to m-ı cef 
ayrı d rl  bamı  id m ben saa

Sen od olmu su  ter z -yı ud 
Belki her m z na dil ey Murta  

4055 Sen benüm olmışsuñ aşl u maḥlabum
Sen ḥod olmışsuñ ziyâ-i mezhebüm

Bendesiyim ol çerâğuñ ben gedâ
Kim çerâğuñ andan almışdur ziyâ

Ben o mevcûñ ḳuluyum o baḥr-ı nûr
Andan itdi böyle bir gevher zuḥûr

Baḥa °arz eyle şehâdet bu zamân
Kim seni gördüm ser-efrâz-ı cihân

Elli âdem aḳrabâsından meger
°Aşıkâne dîne yüz döndürdiler

4060 Tîğ-i ḥilimle bu deñlü ḥulḳı o
Girü aldı tîğden bu ḥalḳı o

Tîğ-i ḥilm âhen ḳılıçdan pek keser
Belki yüz leşkerden artuḳdur zafer

Bir iki loḳma yimişdi bu tenüm
Doḡdı andan cüşiş-i fikrüm benüm

Âdeme bir buḡday olmışdur kûsûf
Nûrî bedri çün zeneb eyler ḥusûf

94a Ne laḥîf olur göñül bir pâre nân
Ayn anuḡ eyleye Ülker nihân

4065 Ma'nevî etmek yiyen olur o sūd
Çünki şüret ola olur ol Cüḥûd

Yeşil ot gibi deve yirse eger
O yiyişden bula lezzet nef'ger

Çün yeşillik gide ḳuruya o ân
Bir deve yirse eger anı hemân

Yırtar avurdın damaḡın ey dirîğ
Böyle bir nâzûk gül-i ter oldu tîğ

Nān ki ma^cnā idi hār sebz olur
Çünkü şüret ola huşk u gebz olur

4070 Sen ezel ki ^câdetüñ üzre hemīn
Kim yir idüñ ey vücūd-ı nāzenīn

Ol қоқu üzre ye bu huşkī hemān
Kim қarışdı топраға ma^cnā-yı cān

Kim қarışdı hāke oldur huşk u mür
Ġayrı andan eyle perhīz ey şütür

Söz қarışdı топраға ol deñlü tā
Şu bulandı қuyunuñ aғzın қаpa

Tā ki anı şāf ide yine Hudā
Tīre iden anı şāf itse revā

4075 Şabr ile biter murād itme şitāb
Eyle şabr Allāhu a^clem bi^cş-şevāb

Temme fi't-tārīh

Cild-i evvel ^cavn-ı Hāq'la ey hümām
Bu maḥalde buldı encām u tamām

Hāmdu li'llāh ol mu^cīn ü zū'l-celāl
İtdi baḡa niçe envā^c-i nevāl

Reh-ber olup baḡa fażl-ı zū'l-minen
Meşnevī-i Hāzret-i Monlāyı ben

Terceme idüp anı itdüm ^cıyān
Eyledüm Türki^c ibāretle beyān

4080 Қашд-ı şī^cr ü şā^ciriyyet itmedüm
Rāh-ı remz ü ta^cmiyeye gitmedüm

Tā hāfī қalmaya maқşūd u merām
Añlayalar bileler her hāş u ^cām

İde her kişi o maḥbūba nigāh
Her-kesüñ sīnesin ide cilvegāh

- Yine geydi bir kabâ-yı nev o hûb
Ne kabâ merğüb u maḥbûbu'l-ḳulûb
- Görmedi bu tarz-ı nevlê 'âşîḳân
Hem işidmemişdi gûş-ı 'ârifân
- 4085 Sînede cân gibi pinhân besteler
Hırz-ı bâzû-yı dil ü cân itseler
- Vechi var anuḳladur emn ü emân
İki âlemde selâmet bî-gümân
- Terceme olsaydı mefhûmı eger
Ehl-i nazma olur idi mu'teber
- Mümkin idi olsa her beyt-i daḳîḳ
Bir muḳaffel genc-i ma'nâ-yı veşîḳ
- Lîk maḳşûd-ı cenâb-ı Mevlevî
Hem nûkât-ı *Meşnevî-i Ma'nevî*
- 4090 Fehm olınmayup ḳalurdı ser-be-ser
Bu kitâb olurdu başḳa bir eşer
- Himmet oldu çün bu hıdmetden ğaraż
Rûḫ-ı Mevlânâ'dan umarım 'ivaz
- Hem ḳırâ'at iden erbâb-ı şafâ
Eylese bir fâtiḫa ihdâ baḳa
- Cümlemüzi Ḥazret-i Rabbü'l-'ibâd
Eyleye iki cihânda ber-murâd
- Şeyḫ Nazmî-i Muhammed** bendesin
Râh-ı 'aşḳ içre ğarîb efkendesin
- 4095 Eylesün manzûr-ı çeşm-i iltifât
Ola hemvâre nikû zât u şifât
- Ola maḳbûl-i ḫalâ'îḳ dâ'imâ
Ola dâ'im mażhar-ı zât-ı Ḥudâ

Yâ İlâhî sa'îyimi meşkür kııl
Her haţâmı luţ idüp mestür kııl

Eyle ihyâ 'aşk-ıla cân u teni
Zemzem-i 'irfâna sîr-âb it beni

Terzemem çün kim be-imdâd-ı Hudâ
Buldı encâm u nihâyet Nazmîyâ

4100 Nâm virdüm aña **Sırr-ı Ma'nevî**
Oldı târîhi *tamâm-ı Meşnevi*

تمام مثنوی
Sene 1087 H./1676 M.

DİZİN
(Şahıs, Yer, Eser)

A

- Abbās, 245
Abdülbaki Gölpinarlı, 7
Abdüllâh, 177
Abdüllâh Öztemiz Hacıtahiroğlu, XV, XX
Abdullah Salâhî Uşşaki, XV
Abdulmecid, 2, 3
Abdulmecid-i Sivâsî, 2
Abdurrahman Rafi'â, Refi'a Efendi, 3
Acem, 190, 191, 202, 212
Âd, 92, 270, 283, 287
Âdem, 60, 68, 74, 105, 123, 124, 136, 142, 143, 154, 172, 176, 177, 181, 187, 194, 200,
213, 216, 233, 234, 244, 245, 284, 285, 329, 330, 331, 337
Âdemoğlu, 86, 125
Adnan Karaismailoğlu, 10
Ahad, 87, 326
Aḥmed, 44, 51, 83, 87, 98, 106, 113, 181, 184, 191, 193, 194, 195, 200, 211, 221, 262,
270, 296, 299, 301, 318, 334, 336
Ahmet Metin Şahin, XXI
Alî, 11, 258, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 324, 326, 332, 333, 336
Allâh, 60, 69, 70, 95, 103, 144, 146, 149, 164, 167, 172, 173, 175, 177, 189, 197, 200,
207, 227, 259, 310, 316, 323
Âmil Çelebioğlu, XII, XIV
Amr, 156
Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi, XVI
Arab, 19, 78, 190, 202, 203, 230, 233, 237, 239, 243, 244, 246, 249, 250, 253
Arapça, VIII, 2, 6, 13, 20, 23, 25, 26
Aşhâb-ı Kehf, 58, 276

Ay, 122, 126, 218, 254, 312, 319

Âyişe, 183, 184, 187

Ayvansarayî Hafız Hüseyin, 7

Azrâ'il, 19, 42, 290

B

Bağdād, 201, 236, 237

Balat şeyhi Seyyid Hasan Nûrî Efendi, 3

Bâyezîd, 204

Bekr, Ebu Bekr, 96, 236

Bel'am-ı Bâ'ür, 284

Benî Hâşım, 211

Bijen, 51

Bilâl, 181

Bilâl Çakıcı, XVI

Bü Cehl, Ebü Cehl, 87, 106, 194, 195, 211, 292

Bü Müseylem, 51

Bu'l-Hakem, 143

C

Ca'ferî, 243

Cālînūs, 14, 28, 67

Ceyhün, 31, 239

Cibrîl, 110, 132

Cühüdî, 53, 54, 64, 80, 83, 86, 87, 90, 93, 94, 335

Ç

Çāh-ı Bābil, 288

Çāpilūs, 91

Çîni, Çîniyān, 297, 298

D

Deccâl, 55
Dicle, 249, 250
Diyanet İslam Ansiklopedisi, 7

E

Eflâṭūn, 14, 28
Ekrâd, 19, 77
el-Hâc Ahmed Dede, 2
En'âm, 227
Es'ad Efendi Kütüphanesi, XV
Eski Anadolu Türkçesi, 22, 23, 24
Eski Osmanlıca, 22
Eski Türk Edebiyatı, 25
Eymen, 125

F

Fârisî, 92
Farsça, VIII, IX, 2, 7, 8, 11, 13, 15, 23, 26
Faruk Kadri Timurtaş, 22
Fazlullâh Efendi, 2
Ferîdü'd-dîn-i 'Atṭâr, 151
Fezullah Sacid Ülkü, XIX
Feyzi Halıcı
Fir'avn, 67, 87, 98, 119
Furât, 239

G

Ġâtifer, 40
Gebr, 64, 279

H

- Ḥaḳḳ, 23, 31, 54, 59, 63, 75, 87, 90, 91, 92, 93, 103, 105, 109, 110, 115, 116, 119, 124, 127, 142, 145, 152, 153, 156, 160, 162, 169, 181, 194, 200, 201, 204, 209, 218, 222, 223, 224, 225, 229, 241, 246, 251, 258, 266, 272, 278, 303, 304, 310, 314, 316, 321, 322, 323, 326, 329, 331, 335, 336
- Ḥakīm-i Senāyī, 184
- Ḥakīm-i Ġaznevī, 174
- Ḥālīḳ, 132, 142, 216
- Halime Bektaş, 3, 7
- Halvetī, VIII, 2, 4, 5, 9, 21
- Ḥalīl, 60, 161
- Hāmān, 119
- Hamza, 216
- Ḥannāne, 191
- Hārūt, 286, 287, 288, 293
- Hasibe Mazıoğlu, XII, XV
- Ḥātem-i Tāyī, 201
- Hāviye, 94
- Ḥavvā, 216
- Ḥazret-i Monlā, 8, 338
- Ḥazret-i ‘Osmān, 279
- Ḥazret-i Şālīḳ, 222
- Hediyetü'l-Ârifin, 6
- Hediyetü'l-İhvân, 3, 4
- Ḥızır, 44, 45
- Hind, Hindū, 101, 120, 147, 150, 253, 254
- Hindüstān, 101, 147, 150
- Hūd, 18, 92
- Ḥudā, 10, 12, 14, 16, 17, 27, 32, 35, 44, 47, 48, 50, 52, 54, 56, 58, 60, 63, 68, 78, 82, 85, 88, 90, 91, 92, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 105, 109, 110, 114, 115, 122, 123, 125, 134, 136, 137, 140, 143, 156, 168, 172, 173, 176, 177, 179, 180, 184, 189, 190, 192, 194, 196, 197, 198, 200, 203, 204, 205, 206, 208, 210, 216, 218, 222, 223, 224, 225,

227, 230, 231, 233, 234, 235, 237, 238, 241, 249, 252, 256, 258, 259, 261, 267, 268,
271, 275, 278, 288, 291, 293, 294, 301, 304, 313, 315, 318, 320, 322, 325, 326, 327,
329, 336, 338, 339, 340

Hüdhüd, 120, 121, 122

Hülâsatü'l-Hediyye, 4

Hümeyrâ, 180

Hüsâmü'd-dîn, 60, 116, 167

Hüsâmü'l-Hağ, Ziyâud-din, 256

I

Irâk, 334

İ

İbrâhîm, 69, 88, 93, 152, 170, 315

İlâh, İlâhî, 10, 11, 12, 31, 32, 34, 44, 45, 51, 90, 95, 120, 130, 149, 188, 219, 224, 240,
268, 279, 284, 292, 312, 333

İncîl, 55, 63, 82

İrem, 240, 336

İslâm Ansiklopedisi, 7

İsmâ'il, 44

İsmail Güleç, XII

İstanbul, 1, 2, 3, 7

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, 3

K

Ka'be, 292

Kâf, 134

Kamusu'l-A'lâm, 6

Kara Süleyman Efendi, 2

Ûârûn, 93

Ûays, 58

Ûaysır, 135

Kazganî-zâde Süleyman Ağa, 2
Çazvîni, 260, 261
Kelîle, 96
Kelîm, 220
Kemal Yavuz, XII
Çıbtî, 93
Kirdgâr, 63, 113, 191, 201, 272, 327
Klâsik Osmanlıca, 22
Konya Mevlâna Müzesi, 10
Köprübaşı, 40
Küh-ken, 140
Çur'ân, 74, 335
Kütükçü Süleyman Hayri Bey, XVII

L

Leylâ, 58, 148, 237
Loğmân, 179, 306, 307

M

Mağz-ı Kur'ân, 9
Manıku't-ı Tayr, 292
Mahmud II, XV
Mârût, 286, 287, 288, 293
Mecelletü'n-Nisâb, 6
Mecnûn, 16, 28, 45, 58, 64, 148, 208, 236, 250
Mecûsî, 331
Medîne, 135
Mehemmed Paşa, 7
Mehmed Galib Efendi, XVII
Mehmed Şakir Efendi, XV
Mervî, 49
Mesnevî, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 17, 18, 21, 339
Mesnevî-i Ma'nevî, 8
Mesnevî-i Şerîf, 6, 9, 21
Mesnevî-i Murâdiyye, XI, XII

- Mesîh, 30, 33, 65, 77
Mevlâ, 31, 33, 74, 75, 79, 85, 87, 90, 116, 123, 134, 156, 196, 262, 265, 335
Mevlânâ, 10, 339
Mevlâna Celâleddin-i Rumî, XII
Mirrîh, 84
Mi'yâr-ı Tarîka
Muḥammed (Hz.), 89, 135, 179, 194, 241, 279, 335
Muhammed Ma'sum Le'âlî-zâde el-Müderris, 22
Muhammed Nazmî, 1, 2, 3, 4, 7, 13, 15, 21
Mu'înî, XI, XII, XIII
Murtażâ, 34, 306, 319, 336
Müsâ, 14, 18, 28, 33, 45, 48, 52, 53, 67, 87, 93, 115, 119, 123, 152, 153, 170, 193, 217,
218, 219, 244, 259, 284, 289, 304, 317
Muştafâ, 12, 14, 32, 83, 90, 107, 110, 125, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 245, 279, 291,
301, 326, 327
Muzaffer Ozak, XVI
Müselmân, 88, 101, 217, 320, 330

N

- Nahifî (Süleyman), XIII, XIV, XV, XVII, XIX, XX
Naşrânî, 53, 80
Nazmî, VIII, XIV, 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 21, 25, 33, 44, 52, 55,
58, 61, 82, 90, 107, 130, 339
Nazmî Divânı, 3
Nazmî Efendi, bk Nazmî
Nemrûd, 119, 152, 170, 315
Nicholson (Reynold A.), XXI, 10
Nûh, 58, 136, 170, 271, 292
Nuhbetü'l-Âsâr, 6

O

Osman Türer, 4, 21
Osmanlı Müellifleri, XV, 6

Ö

Ömer (Hz.), 14, 32, 123, 135, 136, 137, 138, 139, 143, 144, 145, 175, 190, 195, 196,
198, 199, 315, 316, 325

P

Peyğam-ber, 97, 138, 152, 178, 184, 191, 194, 200, 208, 216, 234, 258, 279, 299, 308,
311, 326, 334

R

Rabb, 11, 44, 53, 59, 67, 74, 87, 97, 99, 113, 125, 197, 310, 318
Rafî'â Efendi, 3
Ramazan Efendi, 1
Râzî, 49

Resûl-i Ekrem, 164
Resûlu'llâh, 83, 89, 186, 187, 191, 195, 299
Rûmî, Rûmîyân, 19, 78, 297, 301
Rüstem, 216, 294

S

Sa'd, 127, 164
Safâyi Tezkiresi, 6
Şafî, 233, 329
Sefîne-i Evliyâ, 6
Semerkand, 39, 41
semud, 285
Seyyid Yahyâ-yi Şîrvânî, 5

Sırr-ı Ma'nevî, VIII, XII, XIV, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 21, 22, 23, 25, 27, 340
Sicill-i Osmânî, 6
Şiddîk, 184, 187, 211, 236
Sivâsiyye, 2, 5
Sultan Veled, VIII
Sübbûhî Ahmed Dede, 2
Süleymân, 1001, 103, 106, 120, 121, 122, 149, 159, 230, 231, 305, 308, 309, 314
Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa, 21

Ş

Şâm, 334
Şehremîni, 2
Şems-i Tebrîzî, 38, 60
Şeybân-ı Râ'î, 92
Şeyh Abdulahad Nûrî, 2, 5
Şeyh Abdulmecid-i Sivâsî, bk. Abdulmecid-i Sivâsî
Şeyh Abdulmecid-i Şîrvânî, 5
Şeyh Muhammed Rukiyye, 5
Şeyh Seyyid Mehmed Vahyî Efendi, 3
Şeyh Şahkubâd-ı Şîrvânî, 5
Şeyh Şemseddin Ahmed-i Sivâsî, 5
Şeyh Yusuf-ı Mahdûm, 5
Şeyh-zâde Derviş Mehmed, 2
Şîr-i Hâk, 258, 316, 322, 351

T

Tahirü'l-Mevlevî, XXI
Tarihî Türkiye Türkçesi, 22
Temer, 205
Tersâ, 53, 55, 86
Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, 3

Trabzon, 1
Tih, 317
Tübâ, 178
Tuhfe-i Nâ'îlî, 1, 6
Tür, 14, 28, 93
Türk, 1, 8, 19, 25, 26, 78, 120, 190, 191, 202, 212, 253, 301, 338
Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu, 25
Türki, 8, 301, 338
Türkçe, 6, 8, 15, 17, 18, 19, 21, 23
Türkmân, 91
Türkoloji Dergisi, 25

U

Uyvar Kalesi, 2

Ü

Ülker, 252, 335
Ümmî Sinan-zâde Tekkesi, 2
Üniversite Kütüphanesi, XV

V

Vakâyi'ü'l-Fuzalâ, 6
Vedûd, 95, 285
Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl, 7

Y

Yaḥyâ, 170
Yahüdî, 52, 89, 335
Ya'kûb, 174
Yavaşça Mehmet Ağa Tekkesi, 3

Yeni Osmanlıca, 22
Yenikapı Mevlevîhânesi, 2, 7
Yenişehirli Avnî, XVI
Yezdân, 59, 232
Yezîd, 94, 204
Yûsuf, 36, 174, 244, 273, 274, 276, 319

Z

Zeng, Zengi, 115, 191, 301
Zengîyan
Zerdüş, 331
Zeyd, 96, 156, 299, 301, 303, 308, 311, 312, 313
Zühre, 17, 68, 85, 188

SÖZLÜK

Bu sözlük, *Sırr-ı Ma'nevî*'de geçen ve anlamı az bilinen ya da bilinmeyen Arapça, Farsça kelimeler ile Türkiye Türkçesinde kullanılmayan ya da az kullanılan arkaik Türkçe kelimeleri içermektedir. Kelimeler anlamlandırırken mümkün mertebe esere bağlı kalınmıştır.

-A-

âb: su 56, 305,796.

âbādān: mamur, bayındır 316.

abdāl: derviş 273, 1474.

°âbid: ibadet eden, kul, köle 2692.

âb-kür: içtiği suyu inkâr eden, nankör 2571.

âb-vâr: su gibi 904.

°Âd: Hz. Hüd Peygambere isyan ettiklerinden helâka uğrayan bir kavim 876, 3186.

°ad: sayma, sayılma, değer, itibar 697, 3553.

âdem: insan, adam, Hz. Âdem 290, 738.

°adem: yokluk 71, 3177, 3570.

âdem-rüy: insan yüzlü 326.

âdem-zâde: Âdemoğlu 558.

âdemî: bir insan, insanoğlu 1043, 1514, 1971.

°adl-veş: adalet gibi 1770.

°adû: düşman 335, 1354, 2420, 3764.

°adûl: çok adaletli 190.

âfât: âfetler, belâlar, musibetler 2791.

âfât-kârî: âfet işleyen, âfet veren 2112.

âgâh, âgeh: uyanık, haberdar 247, 547, 1255, 2164, 2794.

âgâhî: uyanıklık, uyanık olma hali 640.

ağlâl: zincir 3306.

ağleb: ekseriya, çoğunluk 3508.

ağniyâ: zenginler, elindeki ile iktifa edenler 91, 1264, 3264.

âhen: demir 397, 1589, 2547.

âhenger: demirci 1727.

âher: diğer, başka, gayrı 166, 2711, 2800, 3286.

âhîr-bîn: ileriye gören kimse, sonunu gören 840, 2644.

âhîr-endîşî: sonu, ileriye düşünme 956.

âhîrîn: sonradan gelenler, sonrakiler 1806.

ahterân: yıldızlar 772.

âhûr-bîn: ahır gören 2644.

aşvel: şaşı 340, 344, 347.

aşî: kardeş 1677, 2381, 3135.

°akıbet-bîn: her işin sonunu önceden görebilen 507, 509.

°akîl: akıllı, akıl sahibi 48, 1776, 2109.

- °**âkilân**: akıllılar, akıl sahipleri, uyanıklar 530, 974.
âl: aile, dostlar 4022.
âlâm: elemeler, kederler 266.
°**alâmât**: işaretler, nişanlar 106.
°**alef**: yem, gıda, yiyecek 3017.
°**alem**: nişan, işaret, bayrak 620, 2784, 2804.
°**âlimân**: âlimler, bilginler 1345, 3710.
Allâhiyân: Allah'ı zikr edenler, Allah'a mensup olanlar 1939.
Allâhu a'lem bi's-şevâb: Doğruyu en iyi Allah bilir. 4075.
âlüdegi: bulaşıklık 237.
âlüde-zehr: zehirle bulaşmış, zehirli 464.
âlüfte: alışık, alışmış olan 89.
°**âlî**: büyük, yüksek, yüce 1409, 2344.
°**âlî-cenâb**: iyilik sahibi, cömert 3503.
°**âlî-himmet**: himmeti yüksek, gayreti çok 3698.
°**âlî-şân**: şanı, makamı yüce olan 1480.
°**âlîl**: hasta, illetli 42, 119, 167.
°**âlim**: bilen, her şeyi hakkıyla bilen Allah 106, 173, 1095.
°**âlî-mağâm**: makamı yüksek 3564.
°**âm**: umumî, herkese ait 357, 1881, 3803, 4081.
a'mâl: ameller, işler 293,976.
°**âmil**: yapan, sebep 868.
°**ammî**: halka özgü, umuma ait 1363.
°**anâ**: zahmet, güçlük 664.
°**anâşır**: unsurlar, esaslar 3486.
ancılayın: onun gibi, öyle 2555.
°**andelîb**: bülbül 2353.
°**anķâ-gîr**: anka tutan, anka kuşunu yakalayan 3853.
°**ankebüt**: örümcek 2379.
°**anüd**: çok inatçı, muannid 1022, 3903.
ançdur-: hatırlatmak 1716.
a'râbî: çölde yaşayan Arap 1453.
a'râf: cennet ile cehennem arasındaki yüksek yerler 3600.
ârâm: rahat, huzur 310.
°**araz**: işaret, nişan, geçici olan durum 1523.
°**a'râz**: varlığı kendi kendine olmayıp başka bir cevherle meydana gelen hal ve keyfiyet 2160.
arıķ: bakımsız, zayıf, cılız 2026, 3590.
°**arîzî**: sonradan ortaya çıkan, gelip geçici 51.
°**ariyet**: ödünç, iğreti, emanet 917, 1282.
°**arūs**: gelin 1475, 1477, 2040.
°**arî**: çıplak 241.
âsân: kolay 46, 498, 500.

- °**asel**: bal 2146.
°**aşam**: sağır, kulağı işitmez 2444, 2706.
°**Aşhâb-ı Kehf**: Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen ve devirlerinin zalim padişahlarından gizlenerek beraberce bir mağaraya saklanıp Allah'a sığınan dindar ve makbul kim-seler 418, 420, 3251.
°**âsitin**: yen, elbisenin kolu 3876.
°**aslan-gîr**: aslan tutan, aslan yakalayan 1392.
°**aşl-cû**: bir şeyin aslını araştıran 645.
°**âsüde-ser**: kafası rahat, huzurlu 410.
°**âşık-ves**: âşık gibi 862.
°**âşüfte-hâl**: çılgınlık hali 1496.
°**âtâ**: bağışlama, lütuf, ihsan 226, 483, 3438.
°**âtab**: mahvolma, harab olma, kaza 664.
°**âteş-âgin**: ateşli, ateşle dolu 1904.
°**âteş-cebin**: ateşten korkan, ateş alınlı 4031.
°**âteş-fürüz**: ateş veren, ateş yakan 3930.
°**âteş-küş**: ateş öldüren, âteş söndürme 2003.
°**âteş-mişâl**: ateş gibi 810.
°**âteş-perest**: ateşe tapan, mecusî 848.
°**âteş-zâde**: ateşin çocuğu, ateşten doğmuş 898, 3468.
°**âteşi**: ateş mensubu olan, ateşli, kızgın, öfkeli 804, 3762.
°**âteşin**: ateşli, ateş gibi yakıcı 1615.
°**atlas-püş**: atlas giyen 2926.
°**âvâmu'n-nâs**: insanlardan halk tabakası, halk 230.
°**âvân**: eli değnekli, vurucu, kırıcı 827.
°**âvn**: yardım, yardımcı 1927, 3779, 4074.
°**âyâ**: şüphe ve tereddüt bildiren edat, acaba, hayret 266, 1119, 1287.
°**âyb-püş**: ayıp, kusur örten 2406, 2409.
°**âyet**: ayet, işaret, Kur'an-ı Kerim'deki her bir cümle 1492, 1714.
°**âyn**: göz 1814, 2027.
°**âyne'l-yakîn**: gözle görürcesine, kesin 3558, 3591.
°**âzb**: tatlılık, tatlı 822.
°**âzerî**: ateş ve ateşperestliğe yani Mecusî dinine mensup 817.
°**âzm**: niyet, kasıt 186.
°**azrak**: daha az, azıcık 2939.
°**âzurde**: incinmiş, kırılmış 157.
°**âzze vü cell**: yücelik ve büyüklük sahibi Allah 521, 2655.

-B-

- °**bâ**: -lı, li, ile 999, 1324.
°**bâ-°arz**: arz ile, sunma ile 2165.
°**bâb**: kapı 5, 2751, 2861, 3933.
°**bâbet**: münasebet, uygun 2670.

- bâ-çemen:** çimenle 176.
ba°de-zâ, ba°d-ez-ân: bundan sonra 186, 1215,1098, 3232.
ba°d-ez-nefy: sürgünden sonra 470.
bâd-gîr: rüzgarlık, rüzgar alan 1013.
bâd-hevâ: boş 279.
bâ-edviye: devalarla, ilaçlarla 2996.
bâ-envâ°: türlerle, çeşitli 3749.
bâ-feth: fetihle 1712.
bağal: koltuk 3619, 3620.
bâgiyâne: serkeşçesine, haksızlık edercesine 2287.
bağil: cimri, pinti, hasis 2667.
bağr-vâr: deniz gibi 888, 1755.
bağri: denizci, denize ait 76, 1648, 2066.
bâ°iş: sebep olan, icap ettiren 91, 1965.
bâk: korku, endişe 16, 494, 3982.
bâl: kanat 41, 727, 1252.
bâl-vâr: kanat gibi 888.
bâlîn: yastık 3913.
bâng: ses, sada 9, 1305, 1306.
bâr: an, kere, zaman, defa 414.
bâr: meyve, yük 1380, 1381, 2173.
bâr-gîr: yük alan, yük taşıyan 596.
bârid: soğuk 1003.
başar: görme, görme duygusu 2183, 2405.
bâ-şitâb: çabukça, acele ile 187.
başar: kibirlenme, tekebbür 50, 3580.
bâ-şarîk: yol ile 2731.
başın: iç, karın 1413.
batmân: eski ağırlık ölçülerinden olup, iki okkadan sekiz okkaya kadar değişir, genellikle altı okkadır 3304.
bâzergân: tacir, tüccar, alış veriş yapan esnaf 1590, 1690.
bâz-güne: ters, ters yüz 2542.
bâzü: güç, kuvvet 2078, 4085.
bâziçe: oyuncak, eğlence 3493.
bedân: kötüler, bed olanlar 3961.
bed-aşl-nümân: kötü asıllılığı göstermek 2936.
bed-fi°âl: kötü fiiller, günahlar 2623.
bed-gümân: şüpheci, şüphelenen 236, 246.
bed-hû: kötü huylu, kötü mizaçlı 1954, 3935.
bed-mestî: kötü şarhoşluk 1356.
bed-nâm: adı kötüye çıkmış, kötü şöhretli 2397.
bed-şifat: kötü sıfatlı 461.
bedter: daha kötü 3278.

- bed-zamir**: kötü kalpli 4027.
be-gāyet: çok fazla, gayetle 1004.
be-gir: tut, al 2997.
be-ḥ'āb: uykuda 430.
be-ḥaḥḥ: hakk için, doğruluk ile 845, 1066.
behcet: güler yüzlülük, sevinç 3728.
behr: pay, hisse, nasip 39, 331, 2194, 2817, 3515.
be-imdād: yardım için 4099.
be-küllī: külli olarak, tamamen 372, 3523.
Bel'am-ı Bā'ūr: İsrail kabilesinden bir kimse olup Hz. Musa hakkında kötü söz söyleyen kişi 3363.
bem: bas, gür ses 2245, 2444.
bend: bağlama 936.
bend: kendi hükmü altına alma, düğüm, ip, tuzak 19, 416, 425, 445, 860, 1261, 2609, 2955.
bende: kul, köle 40, 1917, 1972, 1430.
bende-furūş: köle alıp satan 2406.
bendegān: kullar, köleler 649.
bendegī: kulluk, hizmetçilik 2107.
bende-kār: işi kulluk olan 3788.
ber: üzeri, üzerinde, lı, li, lu, lü Farsça ön ek. 4025, 4093.
ber: kara, yeryüzü 626.
ber-ācizān: acizlerin, düşkünlerin üzerinde 649.
berāt: nişan veya bir imtiyaz verildiğini belgeleyen tuğralı ferman 1140.
berāy: için, dolayı 216, 607, 2565.
ber-eflāk: feleklerin üzerinde 25.
ber-emr: emre hazır 3143.
berg: yaprak 144, 1380, 1381.
ber-güzīn: gösterişli, seçkin 4047.
ber-hevā: havada, savurmak 878, 1179, 2546, 3683.
berk: sağlam, kuvvetli 2451.
berḥ: şimşek 1552, 2074.
berḥ-āver: şimşek getiren, şimşek çakan 3850.
ber-sūrūr: sevinçli, mutlulukla 2468.
ber-vefḥ: uygunluk üzere 3200.
ber-vücūd: vücutta, varlık üzerinde 2342, 3473.
berī: uzak, kurtulmuş, âzâde 1055.
berīn: yüksek 3181.
beste-dem: nefesi tutulmuş 2671.
beşir: müjdecî 191, 473, 1392.
bevl: sidik 1118, 1124.
beyābān: çöl, kır 1256, 2835.
bey'at: bağlılığını bildirmek 686.

- bey'at-medâr:** bağlılığa sebep 326.
bezl: saçma, dağıtma, bol bol verme 2275, 2287, 2290.
bi'l-huzûr: huzurla 394.
bi't-tamâm: tamamıyla 206, 3001.
bihâr: denizler 1145.
bikr: el sürülmemiş, taze, temiz 1113, 2197, 3218.
bilâ-şek: şüphesiz 484.
beliğle-: korku ile birden sıçramak 257.
billiş: bildik, tanıdık, dost 76.
birûn: dış, dışarı 1160, 1177.
bisât: kilim, minder 2731.
bisyâr: çok 944.
bi-'ad: sayısız, adetsiz 1017.
bi-'â'ide: kazançsız, faydasız, boş 1698.
bi-âletân: alet olmaksızın, vasıtasızlar 2757.
bi-âleti: aletsizlik 2759.
bi-bahâ: değersiz, kıymetsiz 1967.
bi-başîr: görmeyen, kör 1986.
bi-câriha: yara açmaksızın, yarasız 3816.
bi-cây: yersiz, zamansız 384.
bi-çeri: askersiz 713.
bi-çün ü çerâ: nasılsız ve niçinsiz, sebepsiz 356, 410.
bidâr: uyanık 644.
bidâri: uyanıklık 640.
bi-direng: erken, geç olmadan, hemen 1460, 2210, 1337.
bi-emân: korkmadan, amansız 263, 896, 990.
bi-ğalat: yanlışsız, doğru 3109, 3142.
biğâne-rû: yabancı yüz, ilgisiz yüz 855.
bi-girih: düğümsüz, ukdesiz 704.
bi-girye: ağlamasız 2264.
bi-ğulûl: hainlik yapmadan, zahmetsiz 140.
bi-gümân: şüphesiz, zansız 307, 440, 448.
bi-güzâf: faydasız, boş olmayan 513.
bi-hicâb: perdesiz, örtüsüz, utanmadan 1995, 3355, 3713.
bi-hilâf: hilafsız, yalansız, gerçek 513.
bi-himem: himmetsiz, gayret sarf etmeden 1442.
bi-hod: kendinden geçme, baygın 2038, 2438, 2711.
bi-ıtlâk: boşamaksızın, salıvermeksizin 2783.
bi-irtiyâb: şüphelenmeksizin 822.
bi-iştibâh: şüphesiz, hatasız 74, 3576.
Bijen: Rüstem'in kız kardeşinin oğludur. 330.
bi-kerân: sonsuz, sınırsız 85, 643, 2433.
bi-kesb: çalışmadan, çalışmaksızın 2351.

- bî-ķil ü ķāl:** dedikodusuz 100, 2837.
bîm: korku, tehlike 183, 228, 357.
bî-maķāl: sözsüz, konuşmadan 171, 1557, 2672.
bîmāri: hastalık, rahatsızlık 113.
bî-me'al: manasız, anlamsız 431, 1885, 3364.
bî-medlül: mefhumsuz, manasız 3520.
bî-menās: melcesiz, himayesiz 220.
bî-miħen: mihnetsiz, sıkıntısız 1424.
bî-muħābā: çekinmeden, korkusuz 3057.
bî-müntehā: sonu olmayan, sonsuz 2007, 3550.
bî-mūrā: riyasız, iki yüzlü olmaksızın 103, 339, 518.
bînā: gören, görücü 540.
bî-naşir: yardımcısız 1349.
bî-nazir: eşsiz, benzersiz 123, 3168.
bî-nevā: çaresiz, muhtaç, değersiz 387, 1155.
bî-nifāk: fitnessiz, fesatsız 3034.
bîni: burun 457.
bî-per: kanatsız 31.
bî-perr ü bāl: kolsuz ve kanatsız 243.
bî-recā: korkusuz 3965.
bî-reng: renksiz, mat 518, 3524, 2530.
bî-rüz: gündüzsüz, karanlık 1825.
bî-seħāb: bulutsuz 2427.
bî-semi'c: işitmeksizin, sağır 1986.
bî-sipāh: askersiz 2599, 3853.
bîş: çok, fazla, ziyade 1201.
bîşe: orman, meşelik 1172, 2274.
bî-şikāk: ikilik olmaksızın, ittifak 284.
bî-şirā': satın almadan 83.
bî-şuhūd: şahitsiz, şahid olmadan 3473.
bî-şümār: sayısız, hesapsız 195, 1077, 2796.
bî-tevaķķuf: durmadan, tereddüt etmeden 4046.
bî-tekellūf: külfetsiz, gösterişsiz 76, 1225, 3253.
bî-ucūl: akılsızlar 3742.
bî-zebān: dilsiz 28, 955, 2827.
bî-zevāl: sona ermeyen, devamlı, zeval bulmayan 1869.
bî-in ü ān: şu bu olmaksızın 2551.
Bū Cehl: Ebu Cehil 803.
Bū Müseylem: saadet asrında Yemameli bir yalancı 331, 332.
bū, būy: koku 128, 1305, 1948.
bu'l-aceb: şaşkınlık uyandıran, ilginç 1546, 2859, 3666.
bu'l-füzūl: boş boğaz, geveze 140, 3439.
bu'l-ħakem: çok hakemlik yapan 1543,1544.

bu'l-ḥazen: çok hüzünlü 1370, 2402.
bu'ḍ: uzaklık 8.
buḥl: cimrilik, tamahkarlık 282, 3349, 3782.
burâḳ: cennete mahsus bir binek 1106, 3502, 3674.
burût: bıyık 2379.
Bû-türâb: Hz. Ali'nin lakabı 3870.
bu'l-beşer: insanoğlunun atası, Hz. Âdem 1271, 3198.
bükâ: ağlama 2620.
bünyâd: yapı, temel 3866.
bürd ü mât: satrançta yenme 295, 617.
büt: put 491, 789, 790.
büzürg: büyük 3173.

-C-

câ, cây: yer, mahal, mekan 2075, 2785, 3320.
câh: mertebe, makam, mevki 1199, 4016.
caḥîm: cehennem 800.
Câlinûs: Yunanlı bir hekimin ismi, Galen 24, 545.
câm: kadeh, kâse, bardak 624, 1020.
câme: elbise, çamaşır 832, 2323, 2378.
câmedâr: elbise sahibi, elbiseli 1815.
câme-ken: elbiselik, camekân 2832, 3973.
câme-şüy: çamaşır yıkayan, çamaşırçı 3949.
câmid: cansız 1312.
cân-baḥş it-: can bağışlamak 2001.
cân-fezâ: can artırıcı, can ferahlatan, cana can katan 223, 2140.
cângâh: can evi, kalp 613.
cânib: taraf, yön 358, 357, 766, 3162.
cân-ken: can kazıyan, cana zahmet veren 4008.
cân-nişâr: can sağan, can veren 1978.
cân-şikâr: can avlayan 96.
cân-ver: canlı, hayat sahibi 1312.
câriye: hizmetçi kız, cariye 40, 42, 54, 3319.
cârûb: süpürge 1395.
cârî: akan, akıp giden, geçiş 2777, 2778.
câvidân: ebedî, daimî 3912.
cây-gîr: yer tutan, yerleşmiş 608.
câzû: cadı 851.
cebbârî: kuvvet ve kudret sahibi Allah 634.
cebrîyân: zorlayanlar, insan iradesini inkâr eden Cebriyye mezhebine mensup olanlar 653.
cebîn: alın, cephe 3339.
cehennem-tab^c: cehennem mizaçlı 3767.

- celā:** boşaltma, dışarı çıkartma 1680.
celī: açık, belli 288, 367, 408.
celīl: büyük ve ulu olan Allah 42, 867, 992.
cem': toplama 45, 1327, 3287.
cemād: cansızlar 529, 1514, 2174, 3930.
cemālu'llāh: Allah'ın cemali, rü'yeti 1066.
cemel: deve 3130.
cemm-i ğafīr: pek kalabalık cemaat 751.
cemi'an: hep birlikte, bütün 1463.
ceng-cū: savaççı, kavga arayan 3088.
cennet-mekān: mekanı cennet olan 2859.
ceres: çan, çingirak 1305.
cerr: medrese talebesinin para ya da yemek toplaması 2858.
cerī: cesaretli, cür'etli 1646, 2373, 2773.
cevād: cömert, kerem, eli açık 529, 1152.
cevher: öz, asıl, maya 2160, 2803, 3084.
cevlaķī: kel, yağır kuş 267.
ceyb: cep 2082.
cez̄m: niyet, kesin karar 1590.
cezīre: ada 2198.
cibāl: dağlar 975, 1946.
cidd: ciddi, çalışma, gayret 1612, 2979.
cidāl: mücadele, kavga, dövüş 694, 1567.
cihān-ārā: cihanı süseyen 3098.
cimāf: çiftleşme 1709, 3498.
cinān: cennetler, güzel bahçeler 1625, 3575.
cū': açlık 482, 484.
cūd: cömertlik 483, 484, 522.
cūd-kār: işi cömertlik olan, çok cömert 2746.
cūşış: coşku, kaynama 10.
cū(y): ırmak, nehir 54, 1400, 2572, 2580.
cūfā: köpük, su üzerindeki çer çöp 238.
cūhūd: bilerek inkār eden, Yahudiler 365, 370, 501.
cūl-āb: gül suyu 464.
cūnbiş: kımıldanma, hareket 622, 2003.
cūst ü cū: arayıp sorma 436, 2054, 2266.
cūvān: genç, yiğit 137, 2365, 3003.

-Ç-

- çāh:** kuyu, çukur 921, 3226.
çāk: yırık, yırtık 22, 1734, 2247.
çālāk: hızlı, atik, çevik 25, 117.
çap-: sürmek, koşmak, koşturmak 557, 3276.

çâr: dört 3226.
çâre-sâz: çare bulan 203.
çârum: dördüncü 665.
çeng: bir çeşit çalgı aleti 615, 1607, 2135.
çerâ: neden, niçin 356, 1391.
çerâ: otlak, mer'a 1391.
çerâğ: mum, kandil 399, 1684, 1995.
çeşm: göz 7, 2075, 2573.
çevgân: ucu eğri değnek, baston 1917, 256.
çüb: sopa, odun parçası 2047, 2162.
çü: gibi 118, 2144.
çiz: şey 149.

-D-

dād: adalet 527, 1603.
dādger: adalet eden, âdil 3487.
dād-ḥ'âh: adalet isteyen, hakkını arayan 2249.
dâğ: nişan, yara 687, 1845.
dağal: hile, oyun, hilekâr 395, 3620.
daḥme: kabir, mezar 1976.
dağ: yerme, verem ya da iltihaplı bir hastalıktan kaynaklanan ateş 1317, 3922.
ḡalāl: dalalet, azma, doğru yoldan çıkma 489.
ḡāl: dalalete düşmüş, sapıtılmış 88, 3492.
ḡallîn: sapıklar, doğru yoldan çıkanlar 3457.
dām: tuzak 73, 3852, 3961.
dāmān, dāmen: etek 128, 3505, 3876.
dāmen-keşān: elini eteğini çekenler, köşeye çekilenler 3633.
dānāyān: bilginler, âlimler 734.
dāniş: biliş, ilim, ma'lumat 1197, 3739.
dār: darağacı, asmak 356, 3367.
ḡarr: zarar, ziyan 631.
dāru'l-ḡilāfe: hilafet merkezi 2797.
dāru'l-bekā: beka yurdu, ahiret 906.
ḡarîr: anadan doğma kör 530.
dās: orak 85, 2357.
dāye: bakıcı, dadı, lala 435, 438, 572.
dāyin: alacaklı olan 895.
debîr: katip, müsteşar 311, 692, 1534.
Deccāl: hakkı batıl, batılı hak olarak gösteren 386.
ded: yırtıcı bir hayvan 2198.
delğ: eski aba 1464, 2649.
dellāk: delme ve dağlama işini yapan 3047, 3051.
dellāl: ilan edici, müşteri çeken, tellal 3519, 3520.

- dem-be-dem:** zaman zaman 291, 620, 1190.
demren: okun ucundaki sivri demir 319.
dem-sâz: arkadaş, dost 12, 27.
denî: alçak, aşağı 157, 1528.
der-âhiret: ahirette 296.
der-anbâr: anbarda 396.
der-be-der: kapı kapı dolaşan, muhtaç 3479.
der-belâ: belada, bela içinde 940.
der-cihân: cihanda, dünyada 3365.
der-dest: elde 407.
derdmend: dertli 1390.
derdmendân: dertililer 3716.
dergehi: bir dergâh, tekke 1484.
der-ğilâf: kında, kılıfta 710, 729.
der-gil: çamurda, toprak içinde 118.
der-gür: mezarda 1102.
der-iftirâk: ayrılıkta, hicrânda 1597.
der-ķafâ: ensede, kafanın arkasında 901.
der-kenâr: kenarda, haşiyeye, kucakta 96, 3605.
der-nüzûr: ikaz etmede, korkutmada 3893.
der-pirehen: gömlek içinde, gizli 142.
der-şikem: karında 628.
dervâze: büyük kapı 1309.
derzi: terzi 3269.
dest: el 44, 97.
dest-bûs: el öpme 2040.
dest-gîr: elinden tutan, yardım eden 101, 3357.
deşt: ova, çöl 590.
devân: koşan, koşucu 1019, 1084, 132.
deyyâr: kimse, fert 150.
dıraht: ağaç 964.
dırâz: uzun 218, 1144, 1955.
dîde: göz 1012.
dîde-bân: gözcü 3835.
dîgerân: değerler, başkalar 2646.
diger-gün: başka türlü 853.
dilâ: ey gönül 390, 3407.
dil-berân: gönül alanlar, sevgililer 139, 1790.
dil-dehend: gönül vermiş 1150.
dilîr: cesur, yiğit 1343, 2487.
dil-nişîn: gönülde yer tutan 3088.
dil-rencân: gönlü sıkıntıda olanlar, üzgünler 1726.
dil-rübâ(y): gönül kapan, sevgili 1799, 2479.

dil-rübüd: gönül çalan 877.
dil-şād: mutlu, sevinçli 1472.
dîr: uzun 17.
dîvâne-vâr: deli gibi, mecnun gibi 1450.
dirîğ: yazık, eyvah 262, 2572.
dizdâr: kale muhafızı 3701.
döy-: dayanmak, tahammül etmek 2073.
dūd: duman 794, 2604.
duh̄ter: kız, kerime 208, 209.
duh̄ül: dâhil olmak, girmek 1555, 1647.
dün: alçak 144, 1650.
dünân: dun olanlar, alçaklar 330.
dūr: uzak 6, 1851, 281.
dūr-bîn: uzağı gören, dürbün 1056.
dūr-endâz: uzağa atan, uzağa fırlatan 1150.
dūzah: cehennem, tuzak 303, 1414, 1421.
düldül-şikâr: at avlayan 3502.
düm: kuyruk 968, 3055.
dü-mâh-rû: iki ay yüzlü, iki sevgili 2703.
dümgeh: kuyruk kısmı 3055.
dürc: kutu 736.
dür-efşân: inci saçan 523.
düril-: ortadan kaldırmak 2351.
dürîş-: gayret etmek 1871.
dürît-: peyda etmek, icat etmek, türetmek 3842.
dürr: inci 736, 1509, 2411.
dürr-i yetîm: sadefinden tek çıkan iri inci, Hz. Muhammed 3004.
dürüst: sağlam, doğru 242, 3952.
dü-tâ: iki katlı 145, 569, 2784.
düzd: hırsız 1289, 2449.

-E-

e'ş-şalâ: bağırma, salat ve selam getirme, şükretme 2338.
ebced: elif, be, cim ve dal harflerinin oluşturduğu harfler grubu 2788, 2789.
ebdân: bedenler, tenler 1975.
ebleh: ahmak 434, 2568, 2569.
eblehân: ahmaklar 1194.
ebr: bulut 1504, 3068, 3468.
ebrâş, âbrâş: uyuz gibi bir illete müptela olma 3133.
ecille: büyükler rütbe ve marifet cihetiyle büyük olanlar 883.
ecl: sebep, illet, ötürü 1557.
ecr: ücret, sevap, karşılık 747, 1469.
ef'âl: fiiller, işler 321.

- efḏāl:** daha faziletli 2187,
efhām: idrākler, fehimler 1807.
efkende: yıkılmış, yıkık, zavallı 4094.
efşah: en fasih 1240, 2053.
efsūn: sihir, büyü 1487, 1804, 2375, 2393.
efsūs: tahassür, yazıklar olsun 2567.
eḥādīs: hadisler, sözler 3529.
ehem: en önemli, en mühim 1096.
ehlū's-sümū: yüksek makamlıları, rif'at sahipleri 1718.
ehrimen: Zerdüşt dini temelindeki iki kuvvetten biri olup şer ve karanlık ifade ederdi, şeytan 215.
Ekrād-zā: Kürtlerden doğan, Kürt 681.
el-emān: meded 347, 827, 1351.
elest: değil miydi anlamında Allah'ın kullara söylediği hitap, elestü bezmi 1278, 2160.
elḥān: nağmeler, şarkılar 1735, 1737.
el-ḥazer: sakın, çekin 3369.
elvāḥ: levhalar 402, 1709.
emān: eminlik, korkusuzluk 755, 966.
emānu'llāh: Allah'a emanet olma 1895.
emced: en şerefli 2077.
emlah: çok güzel, çok sevimli 2053.
emvāl: mallar 4035.
emīrū'l-mū'minīn: müminlerin emiri, halife 1486, 3360.
enbān: torba, heybe, çanta 1519.
enbāz: ortak, eş 1899.
encām: son, nihayet 147, 3919, 4076.
endāze: 60 cm.lik bir ölçü, ölçü 1348.
enderūn: iç, iç yüz 1160.
endişe-ḥū: mizacı kaygılı olan, şüpheli 3093.
enfās: nefesler 906, 909, 2037, 2103.
enhār: nehirler, ırmaklar 1625, 3155, 3626.
enhār-vār: nehirler gibi 2779.
ensāb: nesepler, soylar 3464, 3465.
epsem: sessiz, suskun 1495, 2453.
eriş: orta parmak ucundan dirsek başına kadar olan uzunluk ve bu uzunluğun kullanıldığı ölçü birimi 896.
esed: aslan 3049, 3111, 3177.
esfel: süfli, çok aşağı 554, 555, 3587.
eshār: seherler, seher vakti 3243.
esrār: sırlar, gizlilikler 6, 3735.
esrār-dān: sırları bilen 1232.
eşcār: ağaçlar 1598.

eşheb-süvâr: kır at binicisi 39.
etfâl: çocuklar 3492.
etmek: ekmek 914, 3950, 4065.
evc: yüce, yüksek 1324, 2637.
evlâ: daha üstün, daha uygun 116.
evvelîn: ilk gelenler, eskiler 1806.
Eymen: Hz. Musa'nın Allah'ın tecellisine nail olduğu mukaddes vadi 1298.
eymen: pek uğurlu, bereketli 176.
ez: -den, -dan 1515.
ez-âşâ: asadan 2192.
ez-bağar: gururdan, kibirden 50.
ez-behr: paydan, kısmetten 3516.
ez-birûn: dışarıdan 3306.
ezdâd: zıtlar, tezatlar 1327.
ez-eyyâm: mevsimden 3003.
ez-ğayâl: hayalden, hayal için 3160.
ez-iştihâr: şöhretten, meşhur olmaktan 1587, 1588.
ez-ğazâ: kaza eseri 198.
ezmân: zamanlar, vakitler 1480, 3100.
ez-selsebil: tatlı ve hafif sudan, cennetteki çeşmeden 1515.
ezvâk: zevkler, lezzetler 2783.
ez-yâ tâ-elif: ya'dan elif harfine kadar 2977.

-F-

fahru'l-'âlemîn: âlemin kendisiyle övündüğü Hz. Muhammed 1364.
fağih: fıkıh ilmini bilen 2893.
fâliku'l-işbâh: yaratıcı, yaratan Allah 413.
fariğ: vazgeçmiş 176, 1751, 2698.
fâris: atlı, binici 3744, 4030.
farık: ayıran, ayırıcı 476, 706, 898.
fâsık: günah işleyen, fista olan 1505.
fâsid: kötü, fena, bozuk 2366.
fâsidât: kötüler, fenalar, bozuklar 1313.
faşih: iyi ve düzgün konuşan 672.
fehîm: anlayışlı 3983.
fenâ-ender-fenâ: yokluk içinde yokluk 1981.
fend: hile, desise 189, 1223.
fenn: fen, hile, aldatma 392.
fer: dal, budak, bir aslın neticesi 901, 3463.
fer: güç, kuvvet 428.
ferâğ: vazgeçme, rahat 399.
ferc: kadının ve dişi hayvanların âlet-i tenasülü 3416.
ferdâ: yarın 2339.

- feres:** at 1305.
ferhunde: uğurlu, mübarek 1958.
fer'i: asla ait olmayıp fûru'ât ve şu'ubâta mûte'allik olan 1557.
ferište: melek 283, 2278.
fermân-ber: emirlere hazır, muti' 1109, 2204, 2705.
fersah: denizde üç mil uzaklık, yaklaşık beş km.lik mesafe 3016.
feryâd-res: imdada koşan 581, 1722.
fesih: bol, geniş, açık 86.
fetâ: delikanlı, yiğit, cömert 285, 695, 887, 1107.
fevc: bölük, cemaat 1324.
fevķ: üst, yukarı 32, 1623, 3036.
fevt: fırsatı kaçıрма, ölmek 2038.
fisk: isyan 3409.
fil-bân: fil çobanı 216.
fî'l-cümle: kısaca, sonunda 127.
fî'l-hâl: hemen, derhal, anında 1135, 3793.
fî'l-meşel: misalde, örnekte 43, 521, 1820.
figâr, fikâr: yaralı, mecruh 11, 2103.
firâz: yokuş 665.
firîb: aldatma, aldatıcı 595.
fitne-cû: fitne arayan, çıkarıcı 678.
fitne-kâr: fesatçı, işi fitne olan 566.
fu'ad: kalp, gönül 1385.
fuḥûl: akranlarından üstün olanlar 1081.
fütür: gevşeklik, gayretsizlik 2129, 3695.
fuzûl: faziletli 947, 2361.
fûsûn, efsûn: sihir, büyü 2391, 2393, 2394, 2395.
fütûḥ: fetihler, zaferler 1481.
füzûn: fazla, ziyade 144, 3459, 3534.

-G-

- gabîn:** aldanma, yazık etme 1816.
gadâb, gâzâb: öfke, kızgınlık 2584, 2589, 3249.
gadır: göl, su gölü 2927.
gâf: gaf harfi 3521.
gâfilân: gaflette olanlar, habersizler 587.
gâfir: çok, bol 751.
gâ'ibân: görünmeyenler, gizli olanlar 3039, 3040, 3041, 3699.
galat: yanlış, yanılğı 691, 1080.
galat-bîn: yanlışlığı gören 1362.
gamgîn: gamlı 857.
gammâz: fitneci, gamzeden 34, 1305.
gamnâk: gamlı 2827, 2828.

- ġanem:** koyun 881, 3393.
ġār: mağara 421, 3077.
ġāret: yağma 3606.
ġarġ: boğulma, batma, batış 323, 801, 1045, 3870.
ġarġ-âb: suya batan 59.
ġarġter: iyice boğulmuş, tam batmış 1796.
ġāv: öküz 551, 3108.
ġavr: dip, küh 1610.
ġayūr: çok gayret eden, gayretli 1812.
ġazv: niyet 746.
gebr: Mecusî, ateşe tapan 501, 3299.
gebz: kalın, iri ve sağlam 4069.
genc: hazine 47, 98, 4088.
gerdün: dönen, dolaşan, uçan, felek 411, 997, 3487.
germ: sıcak 2107, 3610.
germî: sıcaklık 536.
ġılâf: kılıf, kın 352, 3611.
ġılzet: kalınlık, kabalık 2383.
ġırrre: gaflet, mağrur, kibirli 2776.
ġirân-cân: değerli, kıymetli 1804.
ġirde: açılmış yufka 2132.
ġiriftâr: tutulmuş, esir 111.
ġirih: düğüm 349, 2622.
ġiryegâh: ağlama yeri 2262.
ġisû: omuza dökülen saç, kakül 2078.
ġiyâ, ġiyâh: ot, nebat 113, 503.
ġök: mavi 1367, 2548, 3046.
ġubâr: toz 452, 4029.
ġül: şeytan 378, 1130.
ġulâm: köle, esir 340, 2697.
ġülân: şeytanlar 3010.
ġulgule: gürültü, şamata 1619.
ġulûv: haddi aşma, taşkınlık 1354.
ġüne: şekil, tarz, çeşit 1423, 3364.
ġür: mezar 1330.
ġuşsa: kaygı, tasa, üzüntü 372.
ġuş: kulak 7, 14.
ġüft ü ġü: dedikodu 586, 2761.
ġüftâr: söz, kelam 362, 478.
ġül-âb: gül suyu 689, 2836.
ġül-şeker: gül reçeli 2436.
ġümân: zan, şüphe 292, 3208.
ġümân-engiz: çok şüpheli 563.

güm-râh: yolunu kaybetme, şaşırma 273.

gün: gündüz 3074.

güneş-veş: güneş gibi 3594.

gürg: kurt 3106, 3110.

gürsine: aç 3268.

gürz: bir nevi topuz 3639.

güriz: kaçma, kaçış 802, 2540.

güşad: açma, açılma, açılmış 3822, 3832.

güvâh: şahit, delil 2254, 3366, 3881.

güzâf: boş lakırdı 513, 1635.

güzâr: geçme, geçiş 491, 792.

güzeşt: geçme, geçiş, geçmiş 590.

güz-mişâl: sonbahar misali 3002.

-H-

h'âce: hoca, üstat, efendi 163, 169, 259.

h'ân: sofraya, yemek sofrası 821, 3121,

h'ân: okuyan, söyleyen 121.

h'âr: bayağı, hor 726.

h'âb: uyku 63, 3249, 3446.

habbe: tane, tohum 3258

habbe-zâ: ne güzel, âferin 2226.

habt: hata, yanılma 754, 1570.

habîr: haberli, haberdâr, her şeyden haberdar olan Allah 530, 659, 2064, 2913, 3112.

haccâm: hacamat yapan, hacamatçı 250.

hacer: taş 1518, 1959, 2206.

hâcet-revâ: ihtiyaçları yerinde gören 1928.

hacil: utanmış, mahçup 1416, 3208.

haclet-künân: utanma, utanmış 115.

had: yanak 3551.

hadd: sınır, güç 144, 583, 2553.

hadîd: demir 466, 3304.

haftân: kaftan, elbise 1202, 1314, 2406.

hâ'il: perde 2631.

hâk: toprak 450, 2725.

hâk-bîn: toprağı gören 2214.

hâksâr: toz toprak içinde kalmış, zelil 1905.

Hâk-vâr: Allâh gibi 1520.

hâk-zâde: toprak oğlu, topraktan olma 3468.

hakîm: tabib, hekim 57, 65, 161, 183, 203, 3059, 3491.

halâ'îk: mahlûklar, halklar 4096.

halâş: kurtulma, kurtuluş 175, 220.

- ḥalâvet:** tatlılık 1610.
ḥālîk: halk eden, yaratan Allah 1526, 1394.
hâlik: helak eden, öldüren 2574, 3116.
ḥalk-vâr: halk gibi 1520,
ḥall-°asel: sirkeli bal 55.
ḥalt it-: karıştırmak, münasebetsiz söz söylemek 2614.
ḥalvet: yalnızlık, tenhalık 148, 566, 662, 1335.
ḥalvet-güzîn: yalnızlığı seçen 567.
ḥālî: boş, kimsesiz 150, 436, 873.
Ḥalîl: Hz. İbrahim'in sıfatı, dost 442, 1791.
Hâmân: Hz. Musa zamanındaki Firavun'un veziri 1227.
ḥamdu li'llâh: Allah'a hamd olsun 4077.
ḥâme: kalem 117, 407, 408.
ḥâmil: yüklü, yük taşıyan 959.
ḥamr: şarap 624, 2663.
ḥamûş: sessiz, susmuş 424, 3094.
ḥamye: gayret 3413.
ḥandân: gülen, neşeli 130.
ḥande-şakḥ: kahkaha 737.
ḥân mân: ev, bark 315.
ḥanîn: şiddetli arzudan doğan inilti, feryat 2460.
ḥâr u ḥes: çör çöp, çalı çırpı 1124.
ḥâr: diken 154, 889, 1060, 1242.
ḥar: eşek 118, 1036, 1344, 1353.
ḥârâ: mermer, sert taş 3668, 3889.
ḥarâbî: haraplık, virane yer 314.
ḥar-bende: eşek vs. binek hayvanlarına bakmakla meşgul olan kimse 3017.
ḥâr-çîn: diken topayan 161.
ḥarec: zorluk, darlık 2071.
ḥar-güş: tavşan 1192.
ḥarûn: huysuz, inatçı hayvan 2616, 3132.
Hârût: Harut adlı bir melek, Marutla beraber olup sihir yaptıklarından Babil kuyusunda saçlarından asılmışlardır 3385.
ḥarîf: sanat arkadaşı, dost 1602, 2568.
ḥarîş: aç gözlü, hırslı 387.
ḥarîşân: aç gözlüler, hırs gösterenler 21, 971.
ḥâşân: haslar, seçilmiş olanlar 39, 809.
ḥaseb: haysiyet, şeref, asalet 507.
ḥasf: ışığı sönme, tutulma 1932, 3372.
ḥâşıl: elde etme, husule gelen 579, 2368.
ḥâşiyyet: özellik, bir şeye özgü olan durum 468.
ḥasta-ḥâl: hasta, hastalık hali 3425.
ḥaşîn: sağlam, kuvvetli 756.

- ḥāsīsān:** cimriler, pintiler 3096.
ḥāşa-li'llāh: Allah göstermesin, asla, kesinlikle 2422, 2963.
ḥaşem: hizmetli 1431.
ḥaşyet: korku, korkma 1459.
ḥaḥab: odun 110, 3341.
Ḥātem: Cömertliğiyle meşhur İbnü Abdullah bin Sa'de't-Tâi 1052.
ḥātem: mühür 3644, 3645, 3647.
hātıl: durmadan akan yağmur 3993.
hātif: ilm-i gaybdan seslenen melek 2216.
ḥavf u recā: ümit ile korku 3681, 3682.
ḥayāl-endişe: hayalperest 550.
ḥayāt-ender-ḥayāt: hayat içinde hayat 3940.
ḥayret-efken: hayrete düşüren, hayret veren 516.
ḥayret-künān: hayretederek 382.
ḥayr-ḥ'āh: hayır isteyen 1458.
ḥayy: diri, canlı, hayat sahibi, Allah'ın sıfatı 1578.
ḥazer: sakınma, çekinme 931, 932, 2097.
ḥāzık: usta, ehil olan 65, 228, 2754.
ḥāzırān: hazırda bulunanlar 3040.
ḥāzırūn: hazırda bulunanlar 3534.
ḥaziz: en aşağı 1324.
heft: yedi 772.
heftād: yetmiş 280, 2242.
helile: ishal için kullanılan bir nebat 56, 2996.
hem-'ayār: aynı ayarda olan 3357.
hem-çü: aynı gibi 56, 452, 2274.
hem-çünān: böylece 3568, 3632.
hem-dem: arkadaş 420, 3644, 3645.
hem-'inān: refik, arkadaş 618, 2961, 3085.
hem-nişin: aynı yerde oturan, arkadaş 420, 728.
hem-rāz: sırdaş, aynı sırrı paylaşan 1243, 1543, 1736.
hem-şire: kız kardeş 1320, 1682.
hem-zebān: aynı dili konuşan, arkadaş, dost 15, 28.
hemî: aynen bunun gibi, devamlı 2149.
hemîn: hemen, sadece 493, 567.
hest, hestî: dır, dir, varlık, vücut 1861, 2130, 3161.
hevān: bayağılık, hakaret, zillet 796.
hevvez: ebced hesabında “he”, “vav” ve “ze”den meydana gelen harfler grubu 2789.
hezār: bin 928, 997.
hezārān: binlerce 520.
hezl: alay, eğlence, şaka 2979.
ḥıqd: kin 1686.

- hırz:** nefsi muhafazaya vesile olacak şey 755.
hışn: sığınılacak yer, kale, hisar 756.
hicâb: utanma, sıkılma, perde, engel 635, 1158, 1640, 2241, 3860.
hicr-âşüfte: akılsızca ayrılık 1775.
hikem: hikmetler 1096.
hil: helal 1685.
hil^âat: elbise 188, 2916.
hilm: huy yumuşaklığı, sabırlılık 2735, 3814.
hilye: Hz. Muhammed'in güzel sıfatları 746.
hirâs: korku 14662.
hod: kendi, bizzat 228, 993, 1243.
hod-bîn: kendisini beğenen 2897, 3412.
hoş-âvâz: güzel sesli 1737, 1749.
hoş-hişâl: güzel huylar 3002.
hoş-liķâ: güzel yüz 497.
hoş-mezâķ: lezzetli, tatlı 284.
hoş-nihâd: güzel mizaç 1261.
hoş-şarîr: hüzün veren ses 3986.
hü, hüy: huy, mizaç, yaratılış 709, 1735, 1755.
hübrek: daha iyi, hada güzel 939.
hüb-rü: güzel yüz 1844, 3847.
hübter: daha güzel, daha iyi 932, 2404.
Hüd: Hz. Hud Peygamber 877.
Hudâ: Allah 10, 2414, 2416.
hüdar: yeşillik 842.
hüdâvend: sahip, malik, efendi, Cenab-ı Hak 1193.
hufte: yatmış, uyumuş 3103.
hüm: küp 1992.
humül: bitkin, ümitsiz, halsiz 3714.
hün-âşâm: kan içen 941.
hün-rîz: kan döken, kan dökücü 757, 770.
hür: huri, huri gözlüler 283, 4020.
hürşîd-vâr: güneş gibi 1848.
hurûf: harfler 3142.
hurûş: çoşma, coşkunluk 62, 1488, 3336.
hürî-veş: huri gibi 430.
husûf: ay tutulması, kararına 2513, 4063.
hüş: akıl 14, 133, 164.
hüşdâr: akıllı 594.
hüşmend: akıllı, akli başında 576, 3374.
hüşyâr: uyanık 463.
hümâm: himmet sahibi 1183, 2281.
hürre: hür kadın 2867.

hüsn ü ân: güzellik, iyilik 3331.

hüşk: kuru 278.

hüşyârî: akıllılık, uyanıklık 1072.

hileger: hileci, aldatıcı 1540.

hîn: vakit 1915.

hîz: kalkma 802.

-I-

'ıķāl: bağ, bend, ayak bağı 2389.

°ıķd: gerdanlık 3000.

ır-: ayırmak, kırmak 1311.

ırla-: şarkı söylemek, taganni etmek 1383, 2141.

ışbı'ayn: iki parmak 776.

ıssı: sıcak, sıcaklık 2106, 3657, 3660, 3662, 3666,

ıssi: sahip, malik 1155, 2375, 2804.

ıtlāk: takılma, salıverme, boşamak 56, 2041.

'ıyân: açık, belli 126, 1165.

ızturâr: çaresiz olmak, mecburiyet, ihtiyaç 635.

-İ-

ibā: çeknmek, tiksilmek 4019.

'ibād: abidler, köleler 3643, 3678.

'ibārāt: ibareler, cümleler 956.

ibni: oğul 3893.

ibnü'l-vaķt: zamanın çocuğu, çağın adamı 136

ibrişim: bükülmüş ipek, ibrişim 2220, 2237.

ibtidā: başlangıç, evvel 973, 3004.

iclāl: büyüklük, kudret ve kuvvet sahibi 4022.

ıdbār: talihsizlik, geri dönmek 3975.

ıqlāl: sapıklık 3187.

ifnā: fena bulma, yok olma 561, 1936.

ıhlaş: içten, samimi, sadece Allah rızasını gözetme 379.

ıhrāk: yakma, yakılma 1316.

ıhtilāt: karıştırma 1579, 2633.

ıhtisāb: hesap sorma, mesuliyet 747.

ıhtışār: kısaltma, özetleme 18.

ıhtiyār: seçme, beğenme, irade 195, 496, 566.

ıhyā: diriltmek, canlandırmak 4098.

ıhżār: hazır etmek, hazırlamak 187.

ıķād: yakmak, yakılmak 3454.

ıķlīm: ülke, memleket 1628.

ıktisāb: kazanma 2134, 3005, 3846.

f'lām: bildirmek, bildirilmek 2699.

- ‘illethâ:** hastalıklar, illetler 23.
‘illiyîn: cennetin ve semanın en yüksek tabakası 66.
ilter: uzaklaştırır, götürür, eriştirir 903, 1770.
ilzâm: yenmek, söz ve fikirde galibiyet 1015.
‘imâret: mamur, bayındır 2537, 2538.
imtişâl: numune kabul etmek, benzetme 1191.
în: bu 706.
in‘âm: nimet vermek, ihsan etmek 127, 264
‘inâyât: iyilikler, yardımlar 401, 1926.
‘inâyethâ: iyilikler, yardımlar 701.
‘inde‘l-liqâ: yanında, gözünde 3242.
insân-süz: insan yakan 1415.
insiyân: insi olanlar, beşer olanlar 3719.
inşa‘allâh: Allah izin verirse 51.
intifâ: sönmek 2004.
intiḥâb: seçme, seçilme 639.
iplik-künûn: iplik yapan 3142.
irgür-: ulaştırmak, eriştirmek 1377, 2793.
irtikâ: yükselmek, ileri gitmek 906.
‘Isâ-ḥitâb: Hz. İsa gibi hitabetli 1640.
‘Isâ-nişân: Hz. İsa’yı gösteren 815.
İsmâ‘il-sân: Hz. İsmail gibi 238.
‘işmet: günahsızlık 3386, 3418.
istidlâl: delil getirmek, delile dayanarak hüküm çıkarmak 2178, 2180.
istiḡfâr: tevbe etmek 641, 3243.
istikmâl: tamamlama, bitirme 3276.
istize-cân: kavgacı 292.
‘iş: yaşama, zevk ve safa sürmek 2200.
‘iş-sâz: yiyip içen, zevk ve safa süren 1393.
işârât: işaretler, izler 956.
işkâl: güçlük, zorluk 1110, 2971.
iştikâk: aynı kökten gelme, türev 303.
‘işve-dih: işve veren, naz yapan 349.
i‘tâ: vermek, verilmek 1064.
‘itâb: paylama, azarlama 2134.
iḥ‘âm: yemek yedirmek 135.
i‘ticâl: acele etme, çabuklandırma 135.
i‘tiyâd: alışkanlık, huy, adet 999.
itmâm: tamamlama, bitirme 147, 711.
‘ivâz: karşılık 494.
‘iyâdet: hasta ziyareti, gidip görmek 3447.
‘izâm: büyükler, ulular 2040.
iz‘ân: basiret, anlayış 109.

izdiyād: fazlalaşma, çoğalmak, artmak 894.

-J-

jeng: pas, kir 35, 2986, 3539.

jiyān: kükreyen, kükremiş 2563, 3048.

-K-

ķabā: cübbe, kafan 2004, 4083.

ķabuş-: kapışmak 3653.

ķabza: tasarruf 3039.

ķaçan: nasıl, ne zaman 249.

ķadh: yerme, zemmetme 1911.

ķādirven: güç ve kuvvet sahibiyim 1716.

kāf: kaf harfi 3142.

kāfirān: kâfirler, Allah'a ortak koşanlar 290, 3667.

kāh: saman çöpü 278, 3866.

ķāhirven: kahrederim, yok ederim 1716.

ķahhār: çok kahr eden Allah 1890.

kāhil: tenbel 964,1101.

ķak-: kaldırmak, kakmak 3120.

ķak: 548.

ķakıl-: çakılmak, saplanmak 2562.

ķāl: söz, laf 364, 1259.

ķalb: sahte, gerçek olmayan 308, 2201.

ķalgır-: sıçramak, hoplatmak 158.

ķaltabān: namussuz, rezil, deyyus 347.

kālīve: ahmak, sarhoş, hayran 3851.

kām: arzu, istek 206.

kām-kār: arzusuna erişmiş 3979, 3686.

kān: maden ocağı, kaynak 182, 3804.

ķan-bahā: kan değerinde, çok pahalı 1800.

ķand: şeker 464, 1641.

ķanda: nerede, nereye 151, 174, 1173, 117.

ķandīl-āsā: kandil gibi 1545.

ķāni^f: kanaat eden 21, 3987.

ķa'r: dip, çukur, nihayet 886, 3478.

ķaraņu: karanlık 1291.

kār-bān: kervan, katar 2248.

kārgāh: iş yeri 629.

ķarġa-vār: karga gibi 2066.

kārger: işçi, görevli 3030.

Ķārūn: zenginliğiyle meşhur olmuş bir kâfir 887.

kār-zār: inleme, mücadele, muharebe, tartışma 446, 3370.

- qarin:** yakın 665, 3720.
qâşır: aciz, kısa, eksik 1285.
qasvet: sıkıntı 51.
qâşır: kısa, çok kısa 39, 3946.
kâş, kâşki: keşki, ne olur 211, 3199.
kâşifü'l-esrâr: sırları keşfeden 3659.
qatı: çok, çok fazla, iyice 342, 500.
qattâl: çok katlı eden, öldürücü 1707.
qav: ateş yakmak için kullanılan, çelik ve çakmak taşının birbirine çarpılmasıyla yanan ağaç 397.
qavi: güçlü, sağlam 1031, 1288.
qâyil: razı olmuş 913.
qaylan-: kaygılanma, tasalanma 3444.
kâze: gölgelik, kulube 1433.
qazf: iftira atmak 3372.
kâzib: yalancı 184.
Qazvîniyân: Kazvinliler 3045.
kebûd: mavi, gök rengi 535, 537.
kec: yanlış, eğri, çarpık 921, 2619, 2627.
kef: el içi, el, köpük 1650, 2737, 2777.
kefçe: kepçe 3639.
kehkeşân: samanyolu, hacıaryolu 3738.
keh-rübây: samankapan, kehribar 2131.
kej-dehen: ağzı eğri, çarpık 833.
kej-ıtab': huysuz, yaratılışı bozuk 710.
kelâl: yorgunluk, gevşeklik, 131.
kelîm: Hz. Musa'nın lakabı, mütekellim olan 1560, 2542.
kem: az, değersiz, kötü 762, 763, 1201.
kemâhi: olduğu gibi, nitekim 227.
kemend: ip, halat 1223.
kemîne: aciz, zavallı 60, 929.
kenâr: kucak, kıyı, sınır 1789, 1842.
kenîzek: cariye, hizmetçi 162, 204, 220.
ker: sağır 584.
kerkes: akbaba 411.
kerr ü fer: düşmanı yanıltmak için geri çekilip tekrar hücum etme 2964, 3532, 3683.
kârvân ber-kârvân: kervan üzeri kervan 1937.
keştî: gemi 418.
kevn ü mekân: varlık, kainât 3799.
kevineyn: iki kevn, dünya ve ahiret 2110.
kevşer-eşer: kevser gibi, kevser suyu gibi tesirli 2795.
key: çok, pek, ziyadesiyle 1673.
keyâ: büyük, padişah, efendi 510, 2434, 2556, 3074, 3242.

- ķıbtı**: Kıpt kavmine mensup olan, ķingene 886.
ķıřař: kıssalar, hikâyeler 1487, 582.
ķıřřa-h'ân: kıssa okuyan 121.
ķıřr: babuk 3558, 3832.
ķıyâm: ayaĝa kalkmak, ortaya çıkmak, başlamak 374, 862.
ķıbrıyâ: Allah'ın azameti ve kudreti 2506.
ķımiyâ-kâr: kimyager, kimya ilmiyle uğraşan, kimyacı 533.
ķirâm: şerefliiler, büyükler 3806.
ķızb: yalan 1218, 1259.
ķolcaķ: kola geķirilen kılıf 3268.
ķubâd: kaba, konuşması ve şivesi kaba 2918.
ķubķ: ķirkinlik 642.
ķubûr: mezarlar, kabirler 2227.
ķûcek: köçek 2247.
ķûdek: çocuk, tıfl 3500.
ķûdekân: çocuklar 1642.
ķudretu'llâh: Allâh'ın kudreti, her şeyi yapabilme gücü 1571.
ķûh: daĝ 25, 2099.
ķûh-ken: daĝ yaran, Ferhad'ın lakabı 1518.
ķulûb: kalpler, gönüller 3220, 3774, 4083.
ķûr: kör 535, 536, 570.
ķurř: çörek, külçe, daire 2316.
ķûs: büyük davul 3599.
ķût: gıda, yiyecek 2995, 3849.
ķuţb: evliyanın gavstan sonraki derecede olanı 2181.
ķuteh-nazar: dar görüşlü, kısa görüş 2058, 2823.
ķûy: köy, mahalle 114, 375, 655.
ķûze: testi 20, 21.
ķufrân: nankörlük etme, iyilik bilmeme 89, 1309.
ķûhen: eski 1621, 2567.
ķümmelîn: kâmiller, olgun kimseler 4023.
ķün fe-kân: ol dedi oldu, Allah'ın evreni yaratması 3131.
ķün: ol 1838, 2176.
ķün: et, yap 834.
ķüngüre: gök kubbenin tepesi 705, 706.
ķünûd: nakörlük 3745.
ķûs: kadının cinsel organı 1267.
ķüstâķân: küstahlar, edebsizler 86.
ķûsûf: ay ve gümeş tutulması 95, 1493, 4063.
ķuşte: öldürölmüş 720.

-L-

lâ: yok, deĝil, -sız, -siz 129.

lâ-bûd: elzem, gerekli 508, 2651, 3427.
lâ-cerem: şüphesiz, elbette 1354, 3382.
lâ-mekân: mekansız 1048, 1420, 1623.
lâğ: oyun, hile 1103, 2144.
lahm: et 319, 599.
lahza: an 2151, 2523.
lâl: dilsiz 1663.
la'l-gün: la'l, yakut renkli 2022.
lâm: lam harfi 3521.
la'n: lanet etmek, sövme 289.
lâ-şey: pek değersiz, bir şey değil 1012.
la'ın: lanetli, kovulmuş 386, 1903, 1924.
leb-deryâ: deniz kenarı 1808.
lecc: inat etme, ayak direme 1655, 1656.
ledün: Allah katı 1811, 3005, 3708.
lehv: oyun, eğlence, faydasız iş 3496.
leng: topal 954.
lerzân: titrek, titreyen 2791, 3353.
lerze: titreme, titreyiş 1318.
leşker: asker 1224, 4061.
leţâfetnâk: letafetli, güzel, tatlı 2884.
levh: levha 1097.
levm: kınamak, kınanmak 4004.
levn: renk 1313.
levzîne: badem helvası 1534.
li'llah: Allah için 3872, 3875, 4049.
licâm: gemlemek 3868.
lîk: lakin, fakat, amma 7, 1739, 1977.
liķâ: yüz, çehre 7.
livâ: bayrak 2673.
lu'b: oyun, eğlence 3496, 3497.
lûle: küçük boru 2883, 2884.

-M-

mâ: su, ab 285, 2724.
mâ: bizim 396.
mâ-beyn: iki şey arası 280.
mâ-cerâ: olup biten şey, vak'a, macera 2533.
mâder: enne 2736, 3848.
ma'düm: yok, ölmüş 137.
mağz: öz, iç 2073, 3204.
mâh: ay 205, 3979.
maħbûbrek: daha iyi sevgili 939.

- maḥbūbu'l-ḳulūb**: kalplerin sevgilisi 4083.
maḥfūz: saklanma, korunmuş 1097.
māhiyān: balıklar 1580, 1939.
maḥmūd: övülmüş, övülmeye değer 706, 3706.
maḥmūl: yüklenilmiş 959, 1107.
maḥmūm: hummaya tutulmuş 1645.
maḥrem: sırdaş 14, 1617.
maḥşūr: etrafı kuşatılmış 2769.
māh-tāb: ay ışığı 2315.
maḥūf: korkunç, korkulu 1493.
maḥz: öz, iç 249, 3473.
maḥzūz: hoşlanmak 1097.
māhi: balık 521, 3575.
mā'ide: sofrası 83.
ma'iyet: birinin idaresi altında bulunan, beraberlik 1504.
maḥar: karar edecek yer 946, 2447.
maḥhūr: kahredilmiş 3642.
maḥta: kat' edilecek yer, bitiş 3026.
ma'lūm: bilinen, bilinmiş, belli 1500.
ma'mūrī: bayındırlık, abadanlık 314.
mānend: gibi, benzer, tıpkı 1317.
manzūr: nazar olunmuş, bakılmış 4095.
marāz: hastalık 54, 1333.
mār-gir: yılan ısırması 2391, 2418.
ma'rız: bir şeyin görüldüğü ve zuhur ettiği yahut arz ve inha olduğu mahal, makam 2470.
ma'rūf: bilinmiş, bilinen 2891.
Mārūt: bk. Harut 3385.
maḥarayı: maskaralık 1713, 1718.
mā-sivā: Allah'ın dışındaki her şey 1068.
ma'şiyet: isyan sahibi, günah 93, 2243.
maḥnū: sanatla yapılmış 3987.
māḥiṭa: gelinlerin saçlarını tarayıp yüzlerini süsleyen kadın, kuaför 3514.
maḥriḳ: güneşin doğduğu yer, şark 68, 1848.
ma'şūk: sevgili, sevilen 30, 1791.
maḥar: yağmur 176, 2086.
maḥlab: istek, talep olunan 429, 4055.
mavṭın: vatan, yer, mahal, mekân 4005.
maḥlūmān: mazlumlara, zulme uğrayanlara 245.
medār: sebep, merkez 549, 871.
medhūs: dehşete düşme 2037.
mefḥar: övünmeye sebep olan 2110.
meges: sinek 1124, 3287.

- mehân:** ay gibi güzeller 1600.
meh-cebîn: ay alınlı 141.
mehcür: uzaklaşmış, ayrı düşmüş 2869.
mehek: ölçü, mihenk 308, 309.
meh-liqâ: ay yüzlü 152.
meh-rüyân: ay yüzlüler 73.
meh-veş: ay gibi 2635.
muhîb: korkulur, tehlikeli, heybetli 3086.
mekkâre-hisâb: hile düşünen, hileci 2752.
mekr: hile, tuzak 286, 353.
mekremet: kerem, izzet 3680.
melbûsât: elbiseler, giyecek şeyler 3630.
mellâh: denizci 1118.
memât: ölüm 1329, 3755.
men: ben 3076.
menâl: nail olunan şey, mülk 907, 2415.
menâş: sığınacak yer 389.
mensûh: hükmü kalkmış 3931.
merd: erkek 2, 864, 865.
merdân: mert olanlar, yiğitler, erkekler 93, 330, 510.
merdüd: redd edilmiş, kovulmuş 2762, 3119.
merdüm: insan, adam 929, 3913.
merdümek: göz bebeği 1026.
merg: ölüm, mevt 2319, 2360, 4035.
merğzâr: çimenlik, çayırılık 1600.
merh: gövdesi yeşil renkli bir ağaç 873.
merkad: mezar 179.
Mervî: Merv şehrinde olan 297.
merî: gözetilen, gözle görülen 1646.
mesâg: izin, ruhsat 1171, 2472.
mescüd: kendisine secde edilmiş 557.
meslûb: kaldırılmış 345.
mesrûr: mutlu, sevinçli 197, 1951.
mestûre: örtülü, örtünmüş kadın 2442, 2449.
Mesîh: kurtarıcı, Hz. İsa 49, 86, 516.
meşkür: şükrolunmuş 4097, 3707.
mevâlîd: mevlidler 1703.
mevc-der-mevc: dalga içinde dalga, çok dalgalı 3740.
mevkûf: vakfolunmuş 1670.
mevlûd: doğum, doğmuş çocuk 1702, 1711.
mevşûf: vasıflandırılmış 2891.
meymûn: uğurlu, bereketli, mübarek 1601.
meyyit: ölü, ölmüş insan cesedi 1578.

- mezād:** mezat, bir malı satılığa çıkarma muamelesi 1884.
mezāk: lezzet, tatmak 284, 302.
mi'ād: süre, vaat 360.
miġ: bulut, duman, sis 262, 1774.
mih: küçük çivi, mih 2562.
mihā: ey büyük 3928.
mihr: güneş, sevgi 205, 1553.
mihr-bān: şefkatli, sevimli, sevgili 251.
mihter: daha büyük, ekber 2840.
miḵrāz: makas 3145.
mīr: bey 476, 3225.
mir'āt: ayna 2806, 2809.
mis: bakır 3075, 3948.
mişl: gibi, eş, benzer 3226, 3385, 3396.
mīşezār: meşelik, ormanlık 2972.
mīvedār: meyveli 964.
mīve-resān: meyve yetiştiren 3937.
mīve-vār: meyve gibi 2993.
miyāh: sular 1234.
miyān: orta, ara 69, 143.
mīzān: tartma, mikyas, terazi 3611, 3613.
mū: kıl 54.
mu'arrif: tarif eden, etraflı anlatan 1304.
mu'asser: zor, güç 505, 506.
mubdel: değişme 344.
mū-be-mū: inceden inceye 381.
mu'cize-bahşā: mucize bahşeden 533.
muḍill: doğru yoldan sapıtan, azdıran 3554.
muġaylān: deve dikenini 2017.
muġtesel: yıkılmış 2146.
muhān: alçak kişi, aşağılık 3185, 3500.
muḥtemil: ihtimal dahilinde olan 2873.
muḥtesib: hesap ileriyle uğraşan memur, güvenilir kimse 2231.
muḵaddem: takdim olunmuş, öne geçirilmiş olan 731, 948.
muḵbil: ikbal edici 473, 743, 777.
muḵtedā: reis, baş, önder 103, 571.
muḵim: oturan, sağlam 401.
muntazım: nizamında olan, sıralanmış 80.
muntazır: bekleyen 67, 2562.
mūr: karınca 2922, 3334.
murġ: kuş 31, 3472.
murġ-gīr: kuş tutan, kuş avlayan 327.
Murtażā: beğenilmiş, seçilmiş Hz. Ali 94.

- muşâhib:** sohbet eden 1781.
müş: fare 257.
mû-şikâfân: kılı kırk yaran, ince eleyip sık dokuyan 382.
muştı: müjde 3184.
müş-ves: fare gibi 1292.
mû-tâf: kıldan dokunmuş 2367.
mu'temed: güvenilen, itimad edilmiş 3143, 3833.
mu'trib: çalgıcı 2121, 2132.
muttaşıl: devamlı, ulaşan 2580, 3873.
muttefaq: birleşmiş, ittifak etmiş 1383.
mu'în: yardım eden, yardımcı 386, 3857.
mübeyyîn: beyan eden, anlatan 3589.
mübrem: muhkem, sağlam, elzem 2593.
mücmel: kısa, öz, muhtasar 1807.
müctebâ: seçilmiş, seçkin 102.
müdâm: sürekli, devamlı 683, 862.
müdemmağ: ahmak, beyinsiz 2872.
mü'ennes: dişi, dişil 2023, 2025.
müflisân: iflas edenler 920.
müfid: faydalı, hayırlı 1251.
mükteseb: kazanılmış, elde edilmiş 84.
mül: şarap 1948.
mülteki: kavuşan, kucaklaşan 1717.
mümtehen: imtihan olunmuş 1674.
münbasıf: yayılan, açılan 414, 703.
münka'atı^c: kesilen 85.
münkeder: kederli 2596.
münker: kabul ve tasdik edilmeyen 1270, 1727.
münkir: inkâr eden, dinsiz 1014, 1853.
münşa'ib: ayrılan, kollara ayrılan 580.
mürâ'ât: gözetme, riayet etme 302, 3402.
mürâyi: ikiyüzlü, riyakâr 293, 2692.
mürd ol-: ölmek, gebermek 3068.
mürde: ölü, ölmüş 30, 221.
mürde-cân: ölmüş can 2003.
mürselîn: gönderilmiş olanlar 4023.
mürtebi: irtibatlı 2631, 2634.
mürteşi: rüşvet alan 2027.
mürüvvet: mertlik, insaniyet 3800, 3801.
mürîdân: müritler 574.
müsemma: isimlendirilmiş 3522.
müsta'id: kabiliyetli, istidatlı 3672.
müsta'kar: karar edilen yer 2447.

müste'ân: kendisine yardım istenen 287.
müstehân: alçak, değersiz 752.
müstehîl: imkânsız, muhal 1515.
müstemi^f: dinleyen 2439, 2440.
müstemir: süregelen, devam edip gelen, uzayan 1182.
müsteṭâ^c: mümkün muhtemel, yapılabilir 1709.
müsteṭâb: iyi ve temiz görülmüş 783, 1158.
müşfik: şefkatli 177.
müşk(g): misk, güzel koku 278, 333.
müştehi: iştahlı, istekli 1484.
müşir: işaret eden, bildiren, mareşal 3083, 3637.
mütteh^m: suçlu, kabahatli gösterilen 609, 4018.
müttaḳî: Allah'tan korkan, zahit 246, 1465, 2717.
müvekkel: vekil tayin edilmiş 826.
müyesser: kolay olma 501, 502, 505.
müzekker: eril 2025.
müzevvir: tezvîr eden, ara bozan, yalamı telleyip pullayan 3359.

-N-

nâb: saf, halis 333, 3406.
nâ-bedîd: görünmeyen, belirsiz 432, 2591.
nâbe-kâr: işsiz, güçsüz, yaramaz 1924, 2871, 3349.
nâ-bûd: kaybolan, yok olan 1713.
nâ-dân: cahil, bilmez 185, 3347.
nâ-dânî: cahillik, bilmezlik 1972.
nâdim: pişmanlık duyan, pişman 1539, 2498, 1693.
nâf: göbek 214.
nâfe: misk ahusu denilen hayvanın göbeği altından çıkarılan bir çeşit misk 1510.
nâ-halef: halefsiz, hayırsız evlat 558, 1189.
naḥl: ağaç, hurma ağacı 2168, 3023.
naḥs: uğursuzluk 1324.
naḥvet: gurur, kibir 24, 2376
naḥvî: gramerci 2894, 2897.
nâ'ib: vekil, nöbet 237, 3107.
nâ'im: yatan, uyuyan 965.
nâḳa: dişi deve 2570, 2573, 2576.
nâ-kes: kimsesiz, cimri 1198, 1208, 1360.
nâḳış: noksan, eksik 1650, 1652, 1653.
nâḳilân: nakledenler, rivayet edenler 3024.
naḳş: eksik, noksan, kusurlu 2114, 3616, 3635.
naḳş: nakış, hile, oyun, yaratma 3191, 3738, 3823, 4050.
naḳş: resim, işleme 480, 2990.
naḳîbân: başkanlar, reisler, şeyhe vekâlet eden derviş, dede 2836, 2918.

- na'l:** nal 3736, 3850.
nālān: inleyen 5, 844.
nāle: inleme, inleyiş 2, 7, 842.
nā-maḥrem: sırdaş olmayan 1241, 2441.
nā-ma'kūl: akla yatmayan, uygun bulunmayan 2197.
nā-ma'mūl: imal edilmeyen, üretilmeyen 2949.
nā-muvāfık: uygun düşmeyen 3864.
nān: ekmek 169, 2950.
nān-kūr: nankör, iyilik bilmez 2013, 2571.
nā-puḥte: pişmemiş, ham, tecrübesiz 3125.
nār: ateş, od 467, 2415, 2630.
nār: cehennem 2630.
nār-dāng: nar pekmezi 725.
nār-gün: ateş renkli 1315.
nāru'llāh: Allah'ın ateşi 1369.
nāru'l-kāfirin: kafirlerin ateşi 3768.
nā-şavāb: doğru olmayan, haksız 783, 3485.
nā-sezā: uygun olmayan, yakışsız 2824, 3496.
nāşih: nasihat eden, öğütleyen 462, 893, 894.
Naşrānī: Hristiyan 335, 354, 747.
naşir: yardım eden, yardımcı 751, 1349.
nātık: konuşan, söyleyen 255, 3372, 3675.
nā-tüvān: zayıf, güçsüz 2780, 3715.
nā-ümīd: ümitsiz, bezgin 3678.
nazra: bir tek bakış, bakma 560, 2843.
nāzük-dil: gönül inceliği 3043.
nazīf: temiz, pak 3219.
nazir: eş, benzer 124, 272.
necāt: kurtulma, halas 3977, 3998.
necm: yıldız 557, 3737.
nedim: can ciğer arkadaş, dost 194, 1381, 3995.
nef: fayda, kazanç, menfaat 405, 1563, 1565.
nefger: faydalı, menfaatçi 4066.
nefh: üfleme, şişirme 889, 2036, 2129.
nefsi: ben, benlik 3988.
neft: petrol, yağ 56, 2604.
nefy: inkâr, sürgün 1785.
nefir: feryat ve figan, boru 918, 2189.
nehār: gündüz 17.
neheng: timsah 1054.
nehr-vār: nehir gibi 1181.
nehy: yasak 4001, 4002.
nemek: tuz, lezzet 169, 2053.

- neng:** şan, şöhret 72, 210.
nerd: tavla, tavla oyunu 1836.
nerdübân: merdiven 312, 313.
nerm: yumuşak, ılımlı 883, 3668.
neşf: soğurma, emme, sızma 902, 1932.
neşv ü nemâ: gelişip büyüme, serpilme 1093.
nevâl: kısmet, bağış 1683, 2244.
nevâle: yiyecek, içecek 3041.
nevhâger: feryat ederek ağlama 2618.
nevmîd: ümitsiz, çaresiz 741, 3315, 3316.
nevmîd-vâr: ümitsiz gibi, ümitsizce 265.
nezd: yan, kat, huzur 484.
neşmet: ceza, nimeti inkâr, mücazat 2111.
nişf: yarı, yarım 2635, 2777, 4049.
nî: hayır, yok 129.
nî'âl: nallar 3736.
nîg, nîk: iyi, güzel 5, 135, 449, 614.
nîgâr, nîger: resim, suret, sevgili 2193, 2990.
nîgeh-bân: gözcü, kollayıcı 256, 3085.
nîjâd: soy, nesil, sülâle 527.
nîkâb: örtü, yaşmak 2982, 4028.
nîkât: nükteler, ince anlamlar 2656
nîkû, nîgû: iyi, güzel, hoş 846.
nîk-zât: iyi kimse, kişiliği iyi 3509.
nîm: yarım, yarı 251, 248.
nî'me'l-'ivâz: güzel karşılık 945.
nî'me'r-refîk: ne güzel arkadaş 1473.
nîşâr: saçma, serpme, dağıtma 778, 1755.
nîsyân: unutmama 1715.
nîş: arı ve akrep gibi hayvanların iğnesi 455.
nîşter: neşter 250, 1915.
nîzâr: zayıf, arık 3435, 3448.
nîze: kargı, mızrak 544.
nuql: meze, çerez 624, 965.
nûn: nun harfi 3142.
nûr-bîn: nur gören 3244.
nûş et-: içmek 577.
nuţfe: döl suyu, meni 3586.
nûfeys: nefiscik 423.
nûfûr: ürküp kaçma, iğrenme 1045.
nûh: dokuz 3505.
nûhûft: saklı, gizli 180.
nûkûl: sakınma, kaçınma 498.

nüzül: inme, konaklama 3297.

-Ö-

'ösr: onda bir, öşür 3195.

'özr-ḥ'âh: özur dileyen, afv isteyen 1856, 1857, 2475.

-P-

pâ, pây: ayak 97, 2839, 2869.

pâk-zâd: temiz doğmuş, kişiliği temiz olan 406.

pâldüm: at eyerinin ensesine geçirilen kayış 2125.

pâlûdegi: süzölmüş, saflaştırılmış 237.

pâ-mâçân: ayak öpenler 1676.

pâ-mâl: ayaklar altında kalmış, saçma 4015.

Pârs: İran 1019.

pâyân: son, uç 658, 3140, 3165.

pâydar: daimî, sürekli, ebedî 221, 2180.

pâyende: ebedî, daimî 460.

peleng: panter 1054.

pelîd: pis, mundar 281, 432, 894.

penâh: sığınılacak yer, melce 348, 1856.

penbe: pamuk 583, 584, 1636.

penbezâr: pamuk tarlası, aydınlık 1636.

penç: beş 2771.

pend: nasihat, öğüt 608, 1332, 1880.

per est: kanattır 727.

per-tâb: sıçrama, atlama 257

pervâne-vâr: kelebek gibi 823, 825.

pervâz: uçma, kanatlanma 1481, 1482, 3420.

perverdigâr: besleyen ve rızık veren Allah 417.

perveriş: terbiye etme 182.

pes: sonra 1729, 3463.

pesend: beğenme, seçme 3206.

pest: alçak, değersiz 544, 556.

peşm: yün 1236.

peşşe-gîr: sivrisinek avlayan, tutan 2124.

peyâm: haber 1571, 1633.

peyk: haber veya mektup götürüp getiren kimse, mektup 1620.

pindâr: zan, gurur, ucb 3278.

pinhân: gizli, saklı 109.

pistân: meme 744, 2041, 2226.

pîç: boş 1554, 2744.

pîç: kıvrım, büklüm 3972.

pîrân: yaşlılar 3009.

- piş:** ön, ön taraf, huzur 541.
pöstin: kürk 1131, 2924, 3355.
puhte: pişmiş, pişkin 18, 3124, 3851.
puhte-hürân: pişkinler 3804.
pül: madenden yuvarlak, parlak levhacık ki sırma ve tel ile karışık olarak elbise kenarına işlemeye yarar 3948.
pür: çok, dolu 3, 13.
pür-âfet: bela ile dolu, belalı 3006.
pür-âşüb: çok kavgalı 1952.
pür est: doludur 1041.
pür-eşvâk: çok şevkli, çok istekli 1595.
pür-fiten: fitneli, çok kavgalı 3342.
pür-gâzab: kızgınlık dolu, çok sinirli 1186.
pür-ğatar: çok tehlikeli 3006.
pür-ğavf: çok korkulu, korku ile dolu 3006.
pür-keder: kederle dolu 3442.
pür-keşif: çok yoğun, kesafetli 2548.
pür-mihên: mihnet dolu, çok sıkıntılı 3178.
pür-nihân: çok gizli 1769.
pür-ıarab: sevinçle dolu 2122.
pür-şemer: çok meyveli 4017.
püser: erkek çocuk 121, 559.
püşt: arka, destek, dayanak 1856.
püştegân: arka çıkanlar, destek verenler 720.

-R-

- rabb:** sahip, malik, seyyid, her şeyi terbiye eden Allah 49.
rabbenâ: Rabbimiz, cümle mahlûkatın rabbi olan Allah 2519, 2520.
rabbıye'l-a'lâ: en yüksek, en yüce olan Allah 2515.
rabbü'l-ıibâd: kulların Rabbi 4093.
rabbü'l-vücüd: varlığı kesin olan Allah, herşeyi yoktan var eden Allah 3664.
râci: dönen, geri dönücü 219.
râğıb: istekli, isteyen, râğbet eden 582.
rağm: rağmen, bir işi istememe 2072, 3906.
râh, reh: yol 12, 97, 4080, 4094.
râh-ber: yol gösteren, rehber 2565.
rahmet est: rahmettir, ihsandır 3081.
raht: yol hazırlığı, at takımı 1431, 3973.
rahîk: saf şarap 2030, 2783.
rahîm: merhamet eden, acıyan, mü'minlere merhamet eden Allah 439, 702.
rakşân: raksetme, dönme, dönüş 1380, 1386.
raşad: gözetleme 1363.
raşe: titreme, titreyiş 1537.

- râvî**: rivayet eden 2098, 3529.
râvegân: pek çok, bedeva 83, 371.
râyet: sancak, bayrak 3558.
râz: sır 1065, 2131, 2207.
Râzî: Raz şehrinden olan 297.
recm: taşlamak, taşlanmak 3907.
recim: taşlanmış, lanetlenmiş 3907,
ref: kaldırma, yüceltme 584, 2755, 3751.
reffâr: yürüme, nazlı nazlı yürüme, tarz 478, 1475.
refîk: yol arkadaşı 136, 2030, 2658.
reg: damar 2610.
rehâ: kurtuluş, kurtulma 813, 2903.
reh-güzâr, reh-güzer: yol üzeri, gelip geçme yolu, güzergâh 357, 589.
rehn: rehin 1211.
reh-nümâ: yol gösterici, klavuz 79, 276, 369.
reh-zen: yol kesen, haydut 93, 461.
reh-zenân: yol kesenler, haydutlar 966.
remâd: kül 9.
renc: sıkıntı, keder, hastalık 54, 550, 700.
rencür: hasta 1102, 3272.
rencide-ten: icinmiş, sıkıntı çeken, eziyet gören vücut 1831,
reng-âmîz: renkli, türlü türlü renkli 1365.
resen: ip 870, 3888.
resûl: elçi, Hz. Muhammed 2361, 3295, 3296.
reşâd: doğru yolu bulup yürüme 1596, 2557.
revâkî: başörtüsü 2081.
revân: akan, akıcı, gitme, gidiş, yürüyen 71, 2277, 282.
revgan: yağ 55, 2531.
revh: rahat, safa, âşâyîş 1097.
revzen: pencere 3694.
reyb: şüphe 309, 1188.
re'y-rân: fikir ileri süren 1120.
rikk: kulluk, kölelik, cariyelik 3884.
rîzvân: Cennetin kapıcısı olan büyük melek 3449.
ribâţ: tekke 2633.
ricâl: erkekler, makam sahipleri 1624, 3584, 3689.
ric'at: geri dönmek, rücu' 218.
ridâ: örtü, şal 2259.
rif'at: yükseklik, yücelik 606,607.
rikâb: üzenği, huzur, ön 3086.
rimâh: mızraklar, süngüler 3382.
riş-hand: sakala gülmek, alay etmek 3560, 3615.
riv: hile, mekr 1919.

riyâset: başkanlık, reislik 670.
riyâz: bahçeler, yeşillikler 3924.
riyâzet, riyâzât: nefsi terbiye için az yiyip içme 238, 482.
rû-be-rû: yüz yüze, karşı karşıya 318.
rûhu'l-emîn: Cebrail aleyhisselam 756.
Rûmiyân: Rumular 3534, 3538, 3545.
rû-nümâ: yüz gösteren 1991.
rû-siyâh: kara yüzlü, günahkâr 830.
rû-şen: parlak, aydın, münevver 1432, 1988, 2057.
rüy-püş: yüz örtme 3094.
rüz: gün, gündüz 407, 1278.
rûze: oruç 20.
rüz-efrûz: gün aydınlatan, mutluluk veren 1748
rüzgâr: zaman, devir 49, 903, 1381.
rücû': dönmek, geri dönmek 482.
rücûm: taş atmalar, taşlamalar 774, 3721.
rûkn: temel, esas, kaide 482.
rüşd: doğru yolu bulup sülûk etme 313, 3113.

-S-

şâbir: sabreden, sabırlı 1314.
şâbitât: sabit olanlar, kımıldamayanlar 773.
şâbûr: çok sabırlı, sabrı çok olan Allah 647.
şâbî: küçük çocuk 628, 1272.
sa'd: kutluluk, mutluluk 1324.
şad: yüz 117, 928, 997.
şadr: göğüs, mevki, baş taraf, reis 98, 394, 1332, 2855.
şadrû'l-verâ: ötelere reisi 2429.
şâf-güher: parlak inci 3264.
şafra: sarılık denilen hastalık 55, 110.
şafi: temiz, saf, pak 3450.
şafi: Hz. Âdem'in lakabı 2708.
şafir: ıslık 327, 377.
şâgal: maskara, oyuncak 551.
şâğış: adet, sayı, hesap 681.
şâgîr: küçük 250, 2719.
şahbâ: büyük kadeh 333, 1923.
şâhib-'ayâr: hilekâr, kurnaz, dolandırıcı 978.
şâhib-beyân: beyan sahibi 3045.
şâhib-ḥayâl: hayal sahibi 3689.
şâhib-ḥuzûr: huzurlu, huzur sahibi 4052.
şâhib-kemâl: kemal sahibi, olgun 3425.
şâhib-minen: sıkıntı çekenler 2820.

- şâhib-rikâb**: üzengi sahipleri, ileri gelenler 3508.
şâhib-şafâ: mutlu kimseler 3565.
şâhib-sır: sır sahibi 1872, 1987.
şâhirân: sihirbazlar, sihir yapanlar 287, 2213.
sâ'il: dilenci 2805, 2806.
sâ'il: sual eden, soru soran 2544.
sâ'im: oruçlu 18, 2692.
sağf: dam, tavan 2128, 3870.
sâkinân: sakinler, mukim olanlar 2144.
sâkit: susan, hamuş 1793, 3554.
sağkâ: sucu, su taşıyan adam 1257.
sağta: yanlış, eksik, illet 3618.
sâl: yıl, sene 280, 2242.
şalâh: dine bağlılık 3379.
sâlikân: salıklar, sülük edenler, bir tarikata girenler 1623.
sâlûs: riyakâr, hilekâr 2200.
Sâmîrî-veş: Samirî gibi 2318.
şâniyâ: ikinci olarak, tekrar 1930.
şarf: kelime bilgisi 2909.
sârî: sirayet eden, bulaşan 77.
şarşar: çok şiddetli soğuk 3389.
şavâb: doğru, doğruluk 187, 2970, 3027.
şavfet: temizlik, paklık 237.
şavm: oruç 746, 1731.
şavt: ses, sada 1781, 3421.
sa'y: çalışma, gayret etme 160, 3244.
sâye: gölge 69, 120, 121, 218.
şaykal: cila 3044, 3220.
sayru: hasta 2026.
şayyâd: avcı 214, 332.
sâz: çalgı aleti, yapan, kuran 12, 1393, 1543.
seb: sövme, küfretme, hakaret etme 2949.
sebağ: ders, ibret 1031, 1035, 1999.
sebğ: geçmek, geçmiş olmak 2734.
sebû: testi 2965.
sebzevât: yeşillikler 2654.
sebzezâr: yeşillik, çayırılık 2088, 2091.
sebz-hû: yeşil mizaçlı, sürekli yeşil 1843.
sebz-revân: yeşilliği getiren, renk veren 3155.
sebîl: bol, parasız, çeşme, akmak 167, 3163, 3376.
sedâd: doğruluk 529.
sedd: kapamak, set çekme, engel olma 543, 2009.
sedîd: doğru 2702.

- sefâhet:** günah olan zevk ve eğlence 1694.
seg: köpek 1044, 3085, 3445.
seg-sâr: köpek gibi 2625.
sehâ: ömertlik 1591.
sehâb: bulut 524, 1552.
sehl: kolay, kolaylık 799.
sehv: yanılma 1570, 3829.
sekr: sarhoşluk 592.
sem[°]: işitme, kulak 1670.
şemen: baha, kıymet 3783.
şemer: meyve 2168.
semî: yüksek, yüce, aziz 3381.
şenâ: övme, övgü 59, 131, 534.
seng: taş 739, 3668.
serâ: saray, büyük konak 3320, 3326.
ser-â-pâ: baştan ayağa 32.
ser-be-ser: baştan başa 211.
serd: soğuk, sert 209, 576, 2106.
serdî: soğukluk 2107.
ser-efrâz: baş yükselten, âlî, mümtaz 4058.
ser-hayl: sürü başı, katar başı 3867.
ser-keş: baş çeken, baş kaldıran 700, 2454, 2936.
ser-mest: pek sarhoş 34, 3609.
ser-nigûn: baş aşağı 1315, 2421, 2615.
ser-rişte: ipucu 2999, 3000.
ser-tâ-pâ: baştan ayağa kadar 2984.
settâr: kullarının ayıplarını örten Allah 3357.
sevdâyi: aşk ve bağlılıktan kaynaklanan bir çeşit hastalık 565.
seyyi'ât: günahlar, kötü ameller 3906.
seyyidâ: ey efendimiz, ey seyyidimiz 3656.
şibâğ: boya 3984, 4024.
şibgatu'llâh: Allah'ın yaratma gücü 783.
şihhat-efzâ: sıhhat veren, sağlık artıran 2996.
şıklıg: ıslık 328.
sımâţ: sofraya, yemek bezi 3323.
şınık: kırık 3271.
şıyt: ses, sada 3427.
sicn: zindan, hapisane 656.
sihre-fen: sihir ilmine vakıf, sihirbaz 2622.
şikât: inanılan, güvenilen kimseler 4004.
şim: gümüş 182, 3702.
şimiyâ: eski batıl kimya ilmi 533, 851.
şim-ten: gümüş tenli, gümüş renkli 318.

- sî-murğ:** anka veya masal kuşu 1481, 2816.
sî-murğ-veş: anka kuşu gibi 3025.
şimâr: meyveler, yemişler 1842.
sinân: mızrak temreni 3568.
sipâh: asker 1351, 1618.
sipâr: ısmarlama, tevekkül 413, 970.
sipih: gök, sema, asuman 2699.
sîr: tok 17.
sîr: sarımsak 462.
sirâc: kandil, چراغ 4043.
sirişte: yoğrulmuş 2999.
sirk-engebîn: bal ile sirkenin karıştırılmasından elde edilmiş şerbet 1569.
sütiz: kavga, çekişme 933, 1151.
sivâ: başka, gayrı, Allah'tan başka şeyler 321, 3210.
siyâhî: siyaha mensup, zenci 737.
siyeh-âb: kara su 796.
siyeh-kârî: hareketi kötü, fâsık 467.
siyer: ahlâk ve yüksek nitelikler 2836.
sofestâyî: Allah'ı kabul etmemek için her şeyi inkâr eden 565.
şoriş-: birbirinin halini sormak 98.
şöyün-: sönmek, parlaklığı gitmek 3766.
süy: taraf, canib 107, 3629, 3755.
sü-be-sü: taraf, taraf, her taraf 2798.
süd: fayda, kâr 351, 3891, 4038.
şudür: meydana çıkma 393, 2992.
suhen: söz, kelâm 987, 1176, 4044.
suhre: birini alaya alma, maskaralık 511, 3347, 3492.
suhrîye: maskaralık 833, 835.
sü'-i zann: kötü zan 3100.
sü'î'l-każâ: kazaen, kaza canibi 3971.
şulb: arka kemiği, omurga 3219.
şun': iş, kâr, eser-i kudret 1184, 3659.
sür: düğün 444, 1609.
şüret: çehre, yüz, resim 543, 3052.
şüret-perest: surete tapan 692, 727.
şu'üd: yükselme, yukarı çıkma 905.
şuver: suretler, resimler 2956.
süz: yanma, yanlış 576, 1418.
sübât: dalgınlık, uyku hali 3932.
sübhân: Allah'ın isimlerinden 3204.
sücüd: secde etme 522, 3067.
sühâ: büyükayı yıldız kümesinin en küçük yıldızı 1161.
sükker: şeker 515, 1534.

sükkerin: şeker gibi leziz 1605.
sürüd: terennüm, şarkı söyleme 421.
sürür: sevinç, neşe 570, 647, 2468.
süst: gevşek 165, 2387, 3796.

-Ş-

şâb: genç 3802.
şâd-kâm: sevinçli, mutlu 1993, 2801.
şâdmân: mutlu, memnun 78, 1379.
şâdi: mutluluk, şadlık 630, 2827, 2829.
şâh-bâz, şeh-bâz: doğan kuşu 203, 3818.
şâh-râh şeh-râh: büyük işlek yol, cadde 797, 2241.
şâ'iriyet: şairlik 4080.
şâkirâna: şükrederek, şükretmek suretiyle 460.
şakç: yarılma, yarılmak 121, 1517.
şakî: şikâyet eden, yakınan 1465, 3318.
şa'sa'â: parlaklık, gösteriş 2331.
şât: nehir kenarı 2777.
şâyi': şuyu' bulmuş, duyulmuş, herkesin ma'lumu olmuş 668, 1078.
şeb: gece 407, 1825, 2520.
şeb-peren: gece kuşu, yarasa 2756.
şefa'ât: suçluların suçunun bağılanması ricasında bulunma 86.
şeff': şefaathçi 356, 2673.
şehd: bal 2652, 3275.
şehîr: meşhur, ünlü, namlı 3385.
şek: şüphe, zan, tereddüt 309, 1028, 3349.
şekür: çok şükreden 1314, 3745.
şem': mum 201, 1103, 3262.
şemme: bir kere koklama 409, 1976.
şem'-efrüz: parlatma, daha çok aydınlatma 3069.
şem'-sân: mum gibi 492.
şemsü'l-minen: minnet duyulanların güneşi 2561.
şems-veş: güneş gibi 121.
şemşîr: kılıç 1893, 4014.
şenâr: ayıp, yüz kızartıcı durum 969.
şerm: utanma, hicap etme 636, 2755.
şerr: kötülük, kavga, gürültü 358, 393.
şeş: altı 1047, 2546.
Şeybân-ı Râ'î: çoban olan Şeyban 879.
şeyh: yaşlı, pir 2132, 3802.
şeyn: manevi leke 1814.
şihne: gece bekçisi, subaşı 2575, 3697.
şî'âr: işaret, alamet 3029.

şikâr: av 39, 3077, 3079.
şikest: kırma, parçalama 44, 3853.
şinâver: yüzücü 1648.
şir: arslan 272, 4034.
şir: süt 272.
şirâne: aslancasına 855.
şir-cû: süt arayan, süt isteyen 950.
şitâb: koşma, seğırtme, acele etme 986, 4075.
şive-kâr: şiveli 1611.
şu'â': ışıklar 3713.
şuğl: iş, meşguliyet 611, 2074.
şu'le-füzûd: aevli, çok aevli 804.
şu'lehâ: parıltılar, ışıklar 766.
şüm: uğursuz, kötü 969, 771, 969.
şür: kavga, görültü 358, 1186, 2769.
şüre: çorak, kıraç arazi 283, 503.
şurû': başlama 1425.
şükûfe: çiçek 2994.
şükûh: ululuk, büyüklük 824.
şümâr: hesap, sayma 1610, 3881.

-T-

tâb: parlaklık 773, 2653.
tâ be-key: ne zamana kadar 2257.
ta'ab: yorgunluk, zahmet 110, 2838.
ta'alluk: alakalı, münasebet, irtibat 1574, 2581.
tâ'ât: itaatler, inkiyadlar, ibadetler 3559.
ta'azzum: büyüklük satma 2682, 3785.
tab': tabiat huy, karakter 229, 503.
tâbân: parlak 126, 1386, 2991.
tâbe-güş: kulağa kadar 2409.
tâbe-rûz: sabaha kadar 2374.
tâbe-şaf: safa kadar, durulan yere kadar 1189.
tâbe-şeb: geceye kadar 2060.
tabl: davul 3599.
tâb-nâk: parlak 2925.
ta'dâd: sıralama, sayma 166,
tafşil: etrafiyla anlatma 1406, 2700.
tağyir: değışme, başkalaşma 170.
taħarri: araştırma, irdeleme 2431, 2470.
taħkik: hakikati araştırma 334.
taħrimi: haram kılmaklık, harama aitlik 1287.
taħrir: yazmak, yazılmak 2829.

- taht:** alt, alt taraf 33, 2637, 3155.
taḥūr: temiz, pak 1371.
taḥyīl: zihinde hayale suret verme 3875.
tāk: üzüm asması 2104.
taḳāzā: tazyik, serzeniş 627, 2269, 2270.
taḳdīs: pak ve mukaddes tutmak 2711.
ṭālibān: talep edenler, isteyenler 371, 611, 765.
ṭālibūn: talep edenler, istekliler 14.
ṭāliḥān: soysuzlar, yaramazlar 2573.
ṭāmi^c: tama' eden 2410.
ta^cmiye: muamma şeklinde kılma, ebced hesabına göre sayı düzenini gösterme 4080.
ṭāmu: cehennem 3573.
ṭāⁿ ey-: ayıplamak, kınamak 341.
ṭāpu: huzur, nezd, makam 75.
tār, tārik: karanlık 3478, 3759.
ṭarab: ferah, sürur, sevinç 732, 769, 1859.
ṭard: kovmak, defetmek, uzaklaştırma 445.
tārmār: darmadağın, perişan 2088, 3458, 3864.
ṭarīḳ: yol, cadde, gidilen yol 136, 888, 2197.
ta^cris: düğün yapma, bir kızı gelin etme 2038.
ṭāş-dil: taş kalpli 1416.
ṭāşra: dışarı 573, 878, 3245.
ṭā^cūn: veba 91.
ṭāv^can: isteyerek, kendi rızasıyla 2034.
ṭāvḳ: gerdanlık 33, 416.
ṭayrān: uçma, uçma yeri 3877.
ṭayyib: iyi, hoş, güzel 909
ṭayyibāt, ṭayyibīn: iyilikler, özellikler 1535.
ta^czīm: hürmet etme, ululama 202.
teb: sıtma, titreme 1318
tebāh: bozuk, harap, berbat 373, 503, 2248.
tebdīlāt: değiştirmeler, başkaşmalar 1323.
teber: balta 718, 3311.
teberrā: uzaklaşma, uzak durma 2466.
tecziye: cezalandırma, ceza kesme 698.
te^cdīb: edeplendirme 637.
tefāvūt: birbirinden farklı olma 2089.
tefvīz: ihale etme, birinin uhdesine verme 3286.
tehlīlāt: “lâ-ilâhe illâllâh” cümlesini tekrar etme 2730.
tehi: boş 1089, 1480, 1484.
tek: gibi 16, 2147, 2163.
tekellūf: zahmet, sıkıntı 132, 601.

- tekrîm:** büyük ve muhterem tutma 1657.
telh: acı, yakıcı 926, 2246.
temyîz: ayırt edici özellik, seçip tefrik etme 2012, 2694, 2695.
tenâküz: zıtlık, birbirine muhalif olmak 1865.
teng: dar, sık 2438, 2713, 3161.
ten-hevâ: ten arzusu 1931.
tenzihî: kabahat ve noksandan beri olma 1287.
te'nîş: müennes kılmak 2023, 2024.
ter: yeni, taze 1845,1945.
tersâ: Hristiyan, Nasranî 350, 375, 384.
teşne: susuz, susamış 919, 1792, 2439.
teşnegân: susamışlar 1792, 2970.
teşne-leb: dudağı kurumuş, pek susuz 3567.
te'vîl: zahiri manadan başka bir mana ile tefsir etme 1113, 1288.
te'yîd: kuvvetlendirme 1404.
tezvîr: zırva, saçma sapan söz 353, 938.
tıfl: çocuk 572, 1805.
tılsım: tılsım, sihir 450.
tırâz: tarz, üslûp, süs, bezek 1956.
tî tî: taklidi ses 1666.
tîğ: kılıç 238.
tîğ-zen: kılıç vurucu, vurucu 3958.
tin: çamur 526, 4031.
tîre: bulanıkı karanlık 1320, 1682.
tîre-rû: ekşi suratlı 2350.
tîr-keş: okun kabı, terkeş 436.
tufeyl: dalkavuk, asalak 3652.
tûğ: eskiden sancak tepesine ve başa takılan at kuyruğu 3368.
tuğyân: azma, azgınlık, haddi tecavüz 2554.
tuħfe: hediye, armağan 906, 1593.
tulû^c: doğma, doğuş 2740.
tûmâr: kitap, defter 480, 516, 672.
tu^cme: azık, rızık, lokma 597, 600.
turş-rû: ekşi suratlı 1187.
tünd-bâd: sert rüzgâr 3863.
tünd-hû: sert mizaçlı 625, 846.
türrehât: saçmalıklar, manasız hikâyeler 2376.

-U-

- °ubûr:** geçme, geçiş 1812.
°ucb: amelîne güvenme, kibir 1648.
uçmak: cennet 3573.
°üd: öd ağacı 351.

ufül: kaybolmak, batmak 343, 1773.
uğır-, uğur-: çalmak, gizlenmek 329, 1154, 1754, 2075, 2867.
ulü'l-elbâb: akıl sahipleri 332.
°ür: silahsız, tek gözlü korkuluk 1314.
'urs: düğün yemeği, düğün 444.
°urüc: yukarı çıkma, yükselme 3505, 3950.
'uryân: çıplak 143, 3012.
uşurlâb: güneş terazisi, yıldızların yüksekliğini ölçen bir çeşit gözlem aleti 113.
'uyüb: ayıplar, kusurlar 1389, 3410.
'uyün: gözler 794.

-Ü-

üftâde: düşkün, âciz 1604.
ülker: süreyya yıldızı 2976, 4064.
ümem: ümmetler 2574, 3330, 3859.
ümmî: okuma yazma bilmeyen 546.
üns: alışkanlık, alışma 2486.
ünsî: alışmış olan, ünsiyet eden, evcil 3375.
üstâd-âşinâ: üstat bilen, mürşid tanıyan 510.
üstühân: kemik 216, 2336, 2813.
üz-: kesmek, koparmak 1746.

-V-

vağel: bayağılık, basitlik 2865.
vâ-ħasretâh: eyvah, yazık, hasretler olsun ki 3607.
vâhib: hibe eden, bağışlayan Allah 3816.
vâhid: tek, bir olan Allah 3073.
vâkıf: vukuf sahibi, aşına 108, 173, 360.
vârişân: varisler, mirasçılar 2054.
vaz': koyma, ortaya koyma, belirleme 3579.
vazî': alçak, bayağı 4039
va°id: korkutma, ceza vaat etme 2596.
vech: yüz, vecih, sebep, yön 36, 1068, 1635.
vechu'llâh: Allâh'ın yüzü, Allah'ın sıfatları 1437.
vedâd: sevgi, dostluk 65, 2495, 3240.
vedüd: fazlasıyla muhabbetli ve şefkati olan Allah 905, 3380.
vefir: çok, bol, zengin 1482.
vehhâb: Ziyade lutuf ve ihsanda bulunan Allah 2307,
veliyyu'llâh: Allah'ın sevgili kulu, ermiş kişi 247.
velîk, velîkin: lâkin, ancak, ama, fakat 449, 2662, 3549.
verâ: arka taraf, öte 771.
verd: gül 811,3900.
vesvâs: şeytanının telkin ettiği şey, kuruntu 2357.

vezn: tartma, ölçü 3084.
veşîk: sağlam, muhkem 4088.
vizr: günah, suç 561.
vuḥūş: vahşi hayvanlar 1396.

-Y-

yağar: yağmur 2060.
yaqîn: kesin olarak bilme 309, 563.
yapça: yavaş 151, 375.
yârân: dostlar 5, 1023, 1031.
yâr-gîr: dosta zarar veren 2418.
yavuz: güçlü, kuvvetli 1190.
yayaq: yaya, yürüyerek 947.
yedüm: devam eden, sürekli olan 3711.
yek-be-yek: birer birer, sıra ile 3602.
yek-düzî: kalpazan, sahte iş gören 2201.
yel-: koşmak, acele yürümek 71, 437.
yemîn: sağ, sağ taraf, and, kasem 1605, 3400.
yesâr: sol, sol taraf 3400.
yesîr: kolay 123.
yeşm: yeşil renkli yağmur taşı 532.
yevm: gün 2171, 2651, 3340.
yevmü'l-cezâ: ceza günü, kıyamet günü 3744.
yevmü's-su'âl: sual günü, kıyamet günü 1728.
yezdân: Allah, hâlık 438, 2695.
yıldıra-: parıldamak, ışıldamak 1342.
yig: üstün, iyi, daha iyi 1336, 3040, 3105.
yiv: bir şeyin girip yerleşmesine yarayan oyuk, çizgi 1225.
yun-: yıkanmak 3286.

-Z-

zâd: yiyecek, azık, rızık 965, 2896.
za'ferân: safran 2587.
za'fgâh: zayıf yer, kuvvetsizlik 3390.
zâğ: karga 4024.
zâhid-siyer: zahidin halleri 1032.
zaḥm: yara 3, 3044, 351.
zaḥmet est: zahmettir, sıkıntıdır 3081.
zâkir: zikr eden 2002.
zâlâm: karanlık, zulmet 605.
zâmîr: kalp, iç 3092.
zâr: ağlayan, inleyen 111, 3114.
zârî: inleme, inleyiş 111, 112, 569.

- zāt:** kendi, öz, asıl 125, 756, 1069.
zebān: dil, lisan 116, 1634, 1741.
zebed: köpük 239, 1751.
zeber: üst 2640, 2976.
zebūn: zayıf, düşkün 1053, 3248, 3394.
zehre: öd, safra 455, 2203.
zemm: yerme, kötüleme 1505.
zen: kadın 2, 865, 967.
zenān: kadınlar 2493.
zencebīl: zencefil denilen kök 3625.
zeneb: kuyruk 4063.
Zengiyān: zenciler 3581, 3583.
zer: altın 182, 3703, 3948.
zer^c: ekme, tohum saçma, ziraat 85.
zerd: sarı 172, 209, 646.
zer-ger: kuyumcu 187, 192, 195.
zerrin: altından yapılmış 411.
zevc: koca, erkek eş 2311, 2794.
zevķ-gīr: zevk tutan, zevk alan, zevkli 250.
zıddeyn: iki zıt 1457.
zıll: gölge 434, 3029.
zımn: iç taraf, iç yüz 138.
zībā: güzel, yakışıklı 317, 1755.
zi-beytü'l-māl: beytülmal, hazineden 2218.
zi-bīm: korkulu, korkudan 228.
zihī: ne güzel, ne hoş 1399.
zindānī: zindana ait 1331, 1971.
zindegī: dirilik, dinçlik 2107.
zīr: alt 1454, 2868.
zīr ü zeber: alt üst 1796, 2640.
zīr-bār: yük altında, sıkıntı 417.
zīrek: anlayışlı, zeki, uyanık 190, 2032.
zīrekān: anlayışlılar, zekiler, uyanık olanlar 1642.
zirih: zırh 2991.
zī-seng: taştan yapılmış 2162.
zişt: çirkin, kötü 209, 2425.
ziyād: fazla, ziyade 2051, 3616.
ziyā'ü'l-ħaķ: Hakkın ziyası 444.
ziynet: süs, güzellik 213.
zūd: çabuk, tez 717, 1022.
zū-hüner: hünerli, güçlü 2227.
zulmāt: karanlıklar 92.
zulmet-ķarīn: karanlığa yakın 2723.

- zulmet-şıfat:** karanlık sıfatlı 1295.
zulmet-süz: karanlık yakan, aydınlatan 1748, 3758.
zulm-hü: zalim, mizacı zulüm olan 335.
zû'l-âîâ: bağışlayan yüce Allah 1384.
zû'l-celâl: celal sahibi Allah 975, 1853, 2267, 2415.
zû'l-kerem: cömertlik sahibi Allah 619.
zû'l-minen: minnet ve bağış sahibi Allah 4078.
zükâm: nezle 2445.
zunnâr: papazların kuşandıkları Hristiyanlığa ait kuşak 370, 376.

KAYNAKLAR

Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali e'n-Neseî, *Sünenü'n-Neseî*, (trc. A. Muhtar Büyükçınar vd.), Kelam Yayıncılık, İstanbul, 1981.

Abdürrezzâk es-San'anî, *Feharisu Musannif*, El-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1987.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1991.

Akkuş, Mehmet, *Abdullah Selahaddin-i Uşşâkî, (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri*, MEB, Ankara, 1998.

Aksoy, Hasan, “Nazmi Efendi”, Mehmed, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2006, C. 32, s. 460–461; Alaüddin Ali el-Muttakî b. Hüsamüddin el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1985.

Almaz, Hasan (Dr.), *Bakü'den Anadoluya Yansıyan Işık Halvetî Pir Seyyid Yahyâ Şîrvânî Hayatı ve Eserleri*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2007.

Ayvansarayî Hafız Hüseyin, *Vefâyât-ı Selâtin Ve Meşâhir-i Ricâl* (hzl. Fahri Ç. Derin), İstanbul, 1978.

Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955.

_____, *Keşfü'z-Zunûn Zeyli*, İstanbul, 1971.

Bektaş, Halime, “*Şeyh Mehmed Nazmî Divânı* (edisyon kritik, inceleme)”, Cumhuriyet Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Ebiyatı Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış YLT), 2005.

Burhân-ı Kati, (hzl. Prof. Dr. Mürsel Öztürk-Dr. Derya Örs), TDK, Ankara, 2000.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1333.

Mevlâna Celâlüddin Mevlevî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, (hzl. Reynold A. Nicholson), Doktor Kademali Seramî'nin mukaddemesiyle birlikte, Tahran, 1380.

Çelebioğlu, Âmil (Prof. Dr.), “XIII-XIV (ilk yarısı) Yüzyıl Mesnevilerinde Mevlana Tesiri”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB, İstanbul, 1988.

_____, *Türk Edebiyatı'nda Mesnevî (XV. yy'a kadar)*, İstanbul, Kitabevi, 1999.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1992.

Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam Abdürrezzâk es-San'anî, *el-Musannef*, thk.

Habiburrahman A'zami 2. bs., Beyrut, El-Meclisü'l-İlmi, 1983.

Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. Ali Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetu Ahvâli Sahibi'sh-Seria*, Tahkik eden: Abdülmü'ti Kal'aci, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.

Ebu Davud Süleyman b. El-Eş'as, *Sünenü Ebu Davud*, Darü'l-Hadis, Beyrut, 1969.

Ebül-Fazl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Askalanî, *el-Kavlü'l-Müsedded fi'z-Zabbî an Müsnedi İmam Ahmed*, Abdullah Muhammed, Tahkik eden: Zübeyr b. Nasır Nasır, Dâru İbn Kesir, Beyrut, 1993.

Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Daru'l-İhyâi't-Turafi'l-Arabî, Beyrut, 1988.

Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl Darimî, *Sünen-i Darimî*, Tercümesi ve tahkiki: Abdullah Aydın, Madve Yayınları, İstanbul, 1996.

el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'ân-ı Kerîm, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1990.

Gölpınarlı, Abdulbâkî, "Nazmî Şeyh Mehmed", *İslâm Ansiklopedisi*, MEB, Eskişehir, 2001, 13. C., s. 147-148.

Güleç, İsmail, "Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri", *Türklük Bilgisi Araştırmaları/Journal of Turkish Studies*, C. 27/II, *Günay Kut Armağanı-II*, 2003.

_____, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Hacitahiroğlu, Abdullah Öztemiz, *Mesnevî (kendi vezniyle manzum tercüme)*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1972.

Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhîr-i Ricâl*, (hzl. Fahri Ç. Derin), İstanbul, 1978.

Halıcı, Feyzi, *Mesnevî (İlk 1001 Beyit), Manzum*, Doğu Matbaası, Konya, 1982–1986.

Hüseyin Amîd, *Ferheng-i Amîd*, Müessesese-i İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, Tahran, 1369.

İbrahim Cûdî Efendi, *Lûgat-ı Cûdî*, (hzl. İsmail Parlatur-Belgin Tezcan Aksu-Nicolai Tufar), TDK Yayınları, Ankara, 2006.

İpekten, Haluk, vd. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

İsmail b. Muhammed el-Aclûnî el-Cerrahî, *Keşfü'l-Hafâ*, C. II, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.

İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, (hzl. Prof. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu), AKM Yayınları, Ankara, 1999.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, MEB Yayınları, İstanbul, 1967.

Karaismailoğlu, Adnan, *Mevlâna'nın Gözüyle...-İnsan ve Toplum-*, Hizmet-İş Sendikası Yayınları, Ankara, 2007.

_____, Adnan-Okumuş, Sait-Çoşkun, Fahrettin, *Mevlâna Bibliyografyası*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya, 2006.

Karatay, F. Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, C., I-II İstanbul, 1961.

Kırboğa, Mehmed Ali, *Kamusu'l-Kütüb ve Mevzu'atu'l-Müellefat*, Konya, 1974.

Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli (hzl. Prof.Dr. Hayrettin Karaman vd.) TDV Yayınları, Ankara, 1993.

Mazıoğlu, Hasibe (Prof. Dr.), “Anadolu’da Türk Edebiyatının Başlamasında ve Gelişmesinde Mevlâna’nın Yeri ve Etkisi”, *Mevlana’nın Düşünce Dünyasından*, (hzl. Yrd. Doç. Dr. Nuri Şimşekler), Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya, 2005.

_____, (Prof. Dr.), “Mesnevî'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri”, *Mevlâna'nın 700. ölüm yıldönümü dolayısıyla Uluslar arası Mevlâna Semineri* (15–17 Aralık 1973) (hzl. Mehmet Önder), Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1973.

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî Osmanlı Ünlüleri*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

Mevlâna'nın Düşünce Dünyasından, (drl. Yrd. Doç. Dr. Nuri Şimşekler), T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya, 2005.

Muallim Nâci, *Lûgat-ı Nâcî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1995.

Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah el-Buhârî el-Ca'fi, *Sahîhü'l-Buhârî*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul, tarihsiz.

Muhammed Ebi Hamid el-Gazalî, *İhyâu Ulumi'd-din*, (trc. Ali Arslan), Merve Basım Yayıncılık, İstanbul, 1985.

Muhammed Mu'în, *Ferheng-i Mu'în*, 6 C., Çaphane-i Sipihr, Çap-ı Heştom, Tahran, 1371.

Mustafâ Safâyi Efendi, *Tezkire-i Safâyi*, (hzl. Doç. Dr. Pervin Çapan), AKM Yayınları, Ankara, 2005.

Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık, İstanbul, 1995.

Müstakim-zâde Süleyman, *Hulasatü'l-Hediye*, Millet Kütüphanesi, Şer'iyye No. 1128.

_____, *Mecelletü'n-Nisâb* (Tıpkıbasım), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

Nureddin Ali b. Ebi Bekr el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.

Onay, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, TDV Yayınları, Ankara, 1992.

Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5 C, (hzl. Prof. Dr. Mehmet Akkuş-Prof. Dr. Ali Yılmaz), Kitabevi, İstanbul, 2006.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1989.

Parlatır, İsmail (Prof. Dr.), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2006.

Redhouse, Sir James W, *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Salim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, İkdâm Matbaası, Der-sa'adet, 1315.

Süyutî, *el-Le'âli'l-Masnu'a fi'l-ehadisî'l-Mevzu'a*, el-Mektebetü't-Ticaretî'l-Kübrâ, Kahire, tarihsiz.

Şahin, Ahmet Metin, Mevlâna Celâleddin-i Rumî, *Mesnevî, Nazmen Tercüme*, 3 C., Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006.

Şemseddin Samî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Tıpkıbasım, Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996.

_____, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

Şeyhî Mehmed, *Fakayî'u'l-fuzâla*, C. 2, (hzl. Abdulkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989.

Şükün, Ziya, *Farsça-Türkçe Lûgat, Gencine-i Gûfâr Ferhenh-i Ziyâ*, MEB Yayınları, 3 C., İstanbul, 1996

Temizel, Ali, "Mevlâna ve Mevlevîlikle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler ve Müellifleri" (Yayımlanmamış YLT), Selçuk Üniversitesi, SBE, Konya, 2006.

Timurtaş, Faruk Kadri (Prof. Dr.), *Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları III Osmanlı Türkçesi Grameri*, Alfa Basım Dağıtım, İstanbul, 1995.

Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâ'îli -Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri-* (hzl. Cemâl Kurnaz- Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001.

Türer, Osman (Yrd. Doç. Dr.), *Türk Mutasavvıf ve Şairi Muhammed Nazmî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988.

_____, Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat -Halvetîlik Örneği-Hediyetü'l-İhvân*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler, İsimler, Eserler, Terimler, 6. C., Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986.

Ülkü, Feyzullah Sacid, *Mesnevî-i Şerif ve Manzum Tercüme*, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1945.

Ünver, İsmail, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, C. XI, S. 1, Ankara, 1993.

Yavuz, Kemal (Prof. Dr.), *Mu'inî'nin Mesnevî-i Muradiyye'si & Mesnevî Tercüme ve Şerhi* C. I-II, S. Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya, 2007.

Yeniterzi, Emine (Prof. Dr.) *Sevginin Evrensel Mühendisi Mevlâna*, Makine Mühendisleri Odası Konya Şubesi, Konya, 2007.

_____, *Mevlâna Âşığı Konyalı Bir Şair, Veysel Öksüz ve Şiirleri*, Selçuk Belediyesi, Konya, 2006.

Yeni Tarama Sözlüğü (Düzenleyen: Cem Dilçin), TDK Yayınları, Ankara, 1983.

Ziya Şükûn, *Farsça-Türkçe Lûgat, (Ferheng-i Ziya)*, III C, MEB, İstanbul, 1996.

METİN
SIRR-I MA'NEVÎ

Bi'smillâhîr'rahmani'r-rahîm

Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün

39b

Diñle neyden ne hikâyet ider ol
Ayrılıklardan şikâyet ider ol

Kesdiler tâ kim çamışlığdan beni
İñledür nâlem benüm merd ü zeni

İsterem her sîne pür-zañm-ı firâķ
Diyem aña şerh-i derd-i iştiyâķ

Her kim oldı kendü aşlından cüdâ
Girü ister aşlına ol vaşl ola

5

Ben ki her meclisde nâlân olmuşam
Nîk ü bedle cüft ü yârân olmuşam

Her kişi zannıyla olur baña yâr
Olmaz esrâr-ı derûnum âşikâr

Nâle-i dilden degül sırrum cüdâ
Lîk çeşm ü gûşa yok nûr-ı liķâ

Cân u ten beyninde bu'd u dûr yok
Her-kese cân görmege destûr yok

Bâñg-i ney âteşdür anı şanma bâd
Yanmayan bu âteşe olsun remâd

10

Âteş-i 'aşķ-ı Hüdâ'dur neyde bu
Cûşiş-i 'aşķ-ı Hüdâdur meyde bu

Ney olur yârinden ayrılana yâr
Perdeleri perdemüz eyler figâr

Ney gibi kim gördi zehr ü tiryâķ
Ney gibi kim gördi dem-sâz-ı firâķ

Ney haber virür reh-i pür-hündan
Kıssa-i aşk-ı dil-i Mecnûn'dan

Maḥremi bu hüsuḡ erbâb-ı cünûn
Müşterîdür dile güş-ı ṭalibûn

15 Ğamda günler olmada bî-vaḡt u ân
Günler oldı yanmalara hem-zebân

Günlerümüz gitdi ise bâk yok
Bize sen ḡal ey senüḡ tek pāk yok

Şuya balıḡ olmayanlar sır olur
Şâ'im olanuḡ nehârî dîr olur

Aḡlaya mı puḡte ḡâlin hîç ḡâm
İḡtişâr eyle kelâmı ve's-selâm

Bendi kır âzâd ol gel ey oḡul
Altuna aḡçeye yeter olma ḡul

20 Baḡri ṭoldursañ eger bir kûzeye
Aḡa şıḡan yetmeye bir rûzeye

Kûze-i çeşm-i ḡarişân ṭolmadı
ḡâni° olmayan şâdef pür olmadı

°Aşḡdan kimüḡ libâsı çāk olur
Cümle ḡırş u °aybdan ol pāk olur

Şâd ol ey °aşḡ-ı ḡoş-sevdâ-yı dil
Ey ṭabîb-i cümle-°illethâ-yı dil

Ey devâ-yı naḡvet-i nâmûsumuz
°Aşḡdur Eflâṭûn u Câlînûsumuz

25 °Aşḡ-ıla bu cism ber-eflāk olur
Kûh raḡş u devr ider çâlāk olur

°Aşḡ cân-ı Ṭûr olunca °āşıkâ
Ṭûr mest ü ḡarre Mûsâ şâ'ikâ

Sen leb-i dem-sâz ile cüft ol başa
Ney gibi bir nice söz diyem saña

Olsa her kim hem-zebânından cüdâ
Bî-zebândur eyler ise şad nevâ

Çünkü gül gitdi bozuldı gülsitân
İşidilmez ser-güzeşt-i bülbülân

30 Cümle ma'şûkudur 'âşık perdedür
Zindedür ma'şûk [u] 'âşık müreddür

'Aşkdan pervâsı olmayan kişi
Murğ-ı bî-per gibi vâveylâ işi

Ben nice olam 'ağıldan hişsedâr
Tâ ser-â-pâ olmayınca nür-ı yâr

Nür-ı yârüm şağda şolda taht u fevķ
Gerdenümde başda güyâ ki tavķ

'Aşk ister bu söz ola âşikâr
Âyine ğammâz olsa vechi var

35 Âyineğ ğammâz olmadı senüğ
Jengi zîrâ gitmedi cân u tenüğ

Âyineğde zâhir olmaz vech-i yâr
Nazmiyâ zîrâ ki daĥı jengi var

40a

**Bir pâdişâh bir câriyeye 'âşık olup âĥir-i kâr ol
câriyeye mâlik olduĝı hikâyedür.**

İşidüğ ey döstlar bir dâsitân
Ol haķıķat 'ayn-i ĥâl-i 'âşikân

Bir zamânda var idi bir pâdişâh
Dîn ü dünyâ pâdişâhıydı o şâh

Bir gün olmuşdı o şeh eşheb-süvâr
Maĥrem ü ĥâşân ile behr-i şikâr

- 40 Görđi bir cāriye yolda çünki şāh
Cāriyeye bende oldu pādīşāh
- Mürğ-i cānı uçmağa çün açdı bāl
Mālik oldu virdi aña hayli māl
- Aldı vaşla irdi ol şāh-i celīl
Gör kazāyı cāriye oldu °alīl
- Fī'l-meşel har buldı pālān yoğidi
Çün semer buldı eşegi kurd yidi
- Bardağı buldı yetişmez şuya dest
Şu bulunca bardağı oldu şikest
- 45 Her tarafından şāh idüp cem°-i tabīb
Didi elñüzde iki cān-ı habīb
- Cān işi āsān baña cānān odur
Derdliyim ben hastaya dermān odur
- Her ki dermān eyleye cānānuma
Mālik olur gencüme mercānuma
- Didiler bu yolda cān oynayalum
°Ākilüz bunuñ °ilācın bulalum
- Her birimüz bir Mesīh-i rüzgār
Bir belāya bizde biñ dermān var
- 50 Hāğ dilerse dimediler ez-bağar
Anlara gösterdi Hāğ °ac-z-i beşer
- İnşa°allāh dimemek kāsvet olur
Dille demek °arızī hālet olur
- Çoğ kişi var almaz istiñnā dile
Cānı ammā cān-ı istiñnā ile
- Her ne deñlü itdiler ise °ilāc
Renci artdı bulmadı şihhat miżāc

- Câriye oldu marâzdan mû mişâl
 55 Çarıya döner kazâdan hall-^casel
 Revğan-i bādâm olur huşki^c amel
- Gidüp itlâk-ı helîle kabz ider
 Hem-çü neft âb olur imdâd-ı şerer

**Bu şerh-i şerîf pâdişâha tabîblerüñ câriyeye 'ilâcdan 'aczleri zâhir
 olıcağ tabîblerden rû-gerdân olup dergâh-ı Hâkq'a yüz sürdükde bir
 mübeşşir-i gaybî⁷ [y]i vâkı'asında görüp tabîb-i İlähiye vâşıl ve murâdî
 hâşıl olmasın beşâret beyânındadır.**

- 'Aciz oldu çün hâkimler gördi şâh
 Yalın ayağ mescide dek gitdi şâh
- Vardı mihrâb-ı namâza ağladı
 Secdegâhın yaşî Ceyhûn eyledi
- Geldi ğarq-âb-ı fenâdan keşrete
 Hoş lisân açdı şenâ-yı hâzrete
- 60 K'ey kemîne bahşîşi mülk-i cihân
 Ben ne diyem saña zâhir her nihân
- Didi Mevlâ sırruñuz zâhir baña
 Âşikâren eyleñüz lâkin du^câ
- Çünkü zâhir oldu cânından hurûş
 Bahr-i ihşân-ı İlähî itdi cüş
- Ağlayarak h^vâba vardı pâdişâh
 Gördi bir pîr-i hidâyet destgâh
- Didi ey şeh hâcetüñ oldu revâ
 Bir ğarîb gelse gerek yarın saña

57b Kenarda yazılı olan mısraı aldık. Metindeki mısra şöyledir: "Gitdi çıplak mescide dek pâdişâh"

- 65 Ol ḥakīm-i ḥazīq-ı üstāddur
Anı şādıq bil emīn vedāddur

Gör °ilācında anuḡ sihr-i ḥelāl
Hem mizācında kemāl-i z̄ü'l-celāl

Gice gidüp oldu çün rüz-ı vişāl
İtdi maşrıqdan güneş °arz-ı cemāl

Pencereden olmuş idi muntazır
Tā ki ola āşikārā gizli sır

Gördi bir fāzil bulunmaz māyede
Āfitāb ammā miyān-ı sāyede
- 70 Karşudan gelür o meh hem çün hilāl
Yoğ görünür var çün şekl-i ḥayāl
- 40b K'ol °ademdür bu ḥayāl ender revān
Bir ḥayāl üzre yeler ḥalk-ı cihān

Ol ḥayāl üzre iderler şulḡ u ceng
Ol ḥayāl üzre iderler faḥr u neng

Ol ḥayāller k'oldı dām-ı evliyā
°Aks-i meh-rüyān-ı büstān-ı Ḥudā

Ol ḥayāli kim düşünde görđi şāh
Görđi ol mihmānda bī-iştibāh
- 75 Karşu vardı aḡa şeh ḡapuya dek
İtdi istiḡbāl aḡa ḡapuya dek

İki baḡrī āşinā bilişdiler
Bī-tekellüf iki cān görışdiler

Sevdügüm sensin degüldür cāriye
Līk °ālemde sebebler sāriye

Sen baḡa çün Muşafā ben çün °Ömer
Ḥıdmetüḡe baḡladum ben de kemer

Yâ İlâhî **Nazmî**'ye it reh-nümâ
Böyle bir pîr-i hidâyet âşinâ

80 Tâ ki ola cümle kârî muntaẓım
Senden özge olmaya aña muhim

**Cenâb-ı ħudâvend-i veliyyü't-tevfîkden her ħalde edebe ri'âyete
muvaffaċ olmaċ ricâ eylemegi ve bî-edebliğüñ zarar-ı 'azîmin beyân ider.**

İsterüz Mevlâ bize vire edeb
Bî-edeb olana olmaz luċf-ı Rab

Kendüye Şanma ziyân-ı bî-edeb
Belki yaċar âteşe dünyâyı hep

Mâ'ide gökden inerdi her zamân
Bî-Őirâ' u bî-meŐaċċat râyegân

Ķavm-i Mûsâ'dan bir iki bî-edeb
Didi bize sebze olsa mûkteseb

85 Münċaċı^c oldı ta^câm-ı âsumân
Ķaldı zer^c ü dâs u renc-i bî-kerân

Eyledi Ħaċ'dan Şefa^cât çün Mesîĥ
Bir ŧabaċla virdi ni^cmet Ħaċ feŐĥ

Girü küstâĥân olup bî-edeb
Fazla ni^cmeti götürürlerdi hep

Anlara 'İsâ didi ey ċavm-i dâl
Dâyimîdür buña eksilmek muĥâl

ĦırŐı ċoñ rızċuñuz âlüfte gelür
Ulular yanında bu küfrân olur

80 Bu beyit kenarda yazılmış.

84 Bu beyitte Şu ayete telmih vardır: "Ey Musa! Bir tek yemekle yetinmeyiz; bizim için Rabbine dua et de yerin bitirdiĝi Şeylerden; sebzesinden, hıyarından, sarımsaĝından, mercimeĝinden, soĝanın-
dan bize ċıkarŐın dediniz..." , Bakara, 61.

- 90 Hırş ile ol görmedükler itdi bed
Anlara rahmet apusu oldu sed

Bitmez ot virmez zekātın ađniyā
Hem vebā ā^cūna bā^cişdür zinā

Her ne gelür kişiyē zulmāt u am
Ma^cşiyetden bī^c-edeblikden o hem

Her ki dost yolında merd olmaz o fil
Reh-zen-i merdān u nā^c-merd oldu bil

Āsumān oldu edebden pür-ziyā
Hem melek oldu edebden Murtażā
- 95 Oldı küstāhī kūsūf-ı āfitāb
Cür^oeti iblīsī itdi redd-i bāb

**Pādişāha düşünde mülākātı ile müjde eyledükleri abīb-i İlähī'ye
mülākāt itmesi beyānındadır.**

- Göricēk şāh anı itdi der-kenār
^cAş gibi anı itdi cān-şikār

Dest ü pāyin öpdī şāh-i pür-kemāl
Meskenini rāhını itdi sū^oāl

Şorışaraq şadre dek ıdı bile
Didi buldum genc āhīr şabr ile

Didi sensin nūr-ı Hā def^c-i hārec
Ma^cnī-i eş-şabru miftāhu'l-ferec
- 100 Vech-i pākūndür cevāb-ı her sū^oāl
Hāl idersin müşkili bī^c-ıl ü āl

Tercemānisuđ öñülde olanuğ
Dest-irisüğ amurda alanuğ

Merhabâ ey müctebâ ey murtażâ
Bizi koyup gitme kim gelür kaçâ

Sağa tâlib olmayan ey muçtedâ
Ol helâk olsun muhaççağ bî-mürâ

Çün tamâm oldu bu bezm-i pür-kerem
Elini tutdı götürdi tâ harem

**Pâdişâh o tabîbi hastanuç hâlin görmek için başı ucına götürüp
kendü gitmesi beyânındadır.**

- 105 Hastanuç hâlini didi pâdişâh
Hem öñinde kodı üstâdı o şâh
- 41a Reng-i rüy [u] nabzını gördi hakîm
Oldı esbâb u 'alâmâta 'alîm
- Didi kim şâh itdiler hayli 'ilâc
Lîk oldı bâ'îş-i süy-i mizâc
- Olmadılar vâkıf-ı hâl-i beden
Şıgımuram iftirâdan Haçça ben
- Gördüğü dem rencin iz'ân eyledi
Lîk şehden yine pinhân eyledi
- 110 Renc-i şafrâdan degüldi bu ta'ab
Çoqusından bilinür her bir haçtab
- Gördi zârîsi anuç zâr-ı gönül
Teni hoş olmuş giriftâr-ı gönül
- 'Âşıkı rüsvây ider zârî-i dil
Hastalık olmaz çü bîmârî-i dil
- Hastalık zann itme 'aşkı ey giyâ
'Aşğ uşurlâb-ı esrâr-ı Hudâ
- 'Aşğ olmuş yâ haçîkat yâ mecâz
Küy-ı yâra reh-ber olur bî-niyâz

- 115 ‘Aşkı nice eylesem şerh ü beyân
‘Aşka gelsem oluram haclet-künân

Rû-şen olur gerçi tefsîr-i zebân
‘Aşkı ta‘bîr itmemek evlâ hemân

Hâme gerçi yazmada çâlâk olur
‘Aşka geldükde dili şad çâk olur

‘Aql anı şerh itmede der-gil çü har
Şerh-i ‘aşk u ‘âşığı hem ‘aşk ider

Āfitāba āfitāb oldu delîl
Yüz çevirseñ göremeziñ ey ‘alîl
- 120 Sāye andan gerçi kim virür nişân
Şems gibi olmaz ammâ nūr-ı cān

Sāye gūyâ kışşa-h’āndur ey püser
Şems zāhir olsa şakḳ olur ḳamer

Şems-veş olmaz cihānda bir ṭabīb
Şems-i cān bâḳīdur ey cān-ı ḥabīb

Şems ḥāricle egerçi bî-naẓīr
Mişlini taşvīr anuḡ olur yesīr

Şems-i cān kim ḥāric-i çarḡ-i eşīr
Zāhir ü bâṭında yoḡ aḡa naẓīr
- 125 Zātı olur mı taşavvur yâ ḥayāl
Tâ mişālin ola taşvīre mecāl

Çünki vech-i şems-i dīn ola ‘iyān
Şems-i tābān-ı cihān olur nihān

Vācib olur çün gele nāmı anuḡ
Şerḡ ola fī’l-cümle in‘āmı anuḡ

Bu nefes cān tutdı dāmānum benüm
Būy-ı Yūsuf buldı bu cānum benüm

- Dime haqq-ı şoḥbet için lâ vü nî
Söyle ol hoş ḥâller[ün] aḥvâlini
- 130 Tâ zemîn ü âsmân ḥandân ola
'Aql ü rûḥ u çeşmümüz tâbân ola
- Baḡa teklîf itme kim oldum fenâ
Fehme geldükde kelâl olmaz şenâ
- Bir sözi kim söyleye bî-'aql u dil
Biḡ tekellüf eylese lâyiḡ degil
- Ben ne diyem bir kalemde hûş yoḡ
Şerḥ idersem yâri fehm ü gûş yoḡ
- Şerḥ-i hicr-i dil-ber ü hûn-ı ciger
Bu zamân olmaz ola vaḡt-i diger
- 135 Didi iṭ'âm it beni ey nîk ḥâl
Vaḡt keskin ḡılıç eyle i'ticâl
- Şüfî ibnü'l-vaḡt olur ey hoş refîḡ
Yarın olsun dimez erbâb-ı ṭarîḡ
- Sen meger şüfî degülsin ey cüvân
Sîneden mevcüdü ma'düm bil hemân
- Didüm örtülmek güzeldür sırr-ı yâr
Sen ḡikâye zımnına gel gûşdâr
- Hoş olur ḡâyet ki sırr-ı dil-berân
ḡıṣşasında ḡayrınuḡ ola beyân
- 140 Didi luṭf it âşikârâ bî-ḡulül
Söyle def' itme beni ey bu'l-fuzül
- Pes açık söyle bunu ey meh-cebîn
Âşikâr olmaḡ gerekdür zıkr-i dîn
- Perdeyi ḡaldur da çıplaḡ söyle ben
Sevmem ol yâri k'ola der-pîreḡen

139b "Söylenile der-ḡadıṣ-i dîḡerân" mısraının yerine kenarda metne aldığımız mısra yazılmıştır.

Didüm 'uryân ola ger ol yâr-ı cân
Ne alursun sen ne vaşl ü ne miyân

Ârzünü eyleme adden füzün
Kûha âat eylemez bir berg-i dñn

145 Âfitâb eyler cihânı pür-ziyâ
Lîk dünyâyı yaar olsa dü-tâ

41b Fitne vü an dökmei itme merâm
Şems-i Tebrîzî'den olsun söz temâm

Bunun olmaz eylemek itmâmını
Yüri söyle ışşanun encâmını

**Ol velî, câriyenün marazın teşhîş için câriye ile alvet olmak
murâd eyledüğün beyân ider.**

alvet eyle didi şâha âneyi
Dür eyle dostı [vü] bîgâneyi

Kimse tutmasun ula dehlîzden
Şorayum aa bir iki îzden

150 âne hâlî aldı bir deyyâr yo
Bir abîb bir asta var âgyâr yo

Yapa yapa didi şehrüñ andadur
Zîrâ her şehrüñ 'ilâcı andadur

Ol şehirde saa kimdür arabâ
Döstuñ kimdür senün ey meh-liâ

Nabzını tutdı vü didi di baa
Bileyim cevri-i felek n'ider saa

Bir işinün ayağına batsa âr
Ayağını dizine or zâr zâr

155 İgne ucıyla arar ucın eger
Bulamazsa dudağıyla yaş ider

- Hâr ayağda vire böyle iztırâb
Dilde diken nice olur vir cevâb
- Dildeki hârı göreydi her denî
Ġam kaçan âzürde ideydi teni
- Merkebûñ kıyruğına kıosan diken
Kalgır anuñ def'ini bilmez neden
- Muħkem olur şıraduğça pek geçer
Aña bir 'âkıl gerek ihrâc ider
- 160 Derd ile ħar def'-i ħâra sa'y ider
Çifte atduğça nice yüz zahm açar
- O ħakîm-i ħâr-çîn üstâd idi
İmtihân idüp elin nabza kıodı
- Kışşa yolundan kenîzek ħâlini
Aña şordı dostlar aħvâlini
- Kışşalar didi ħekîme âşikâr
Ĥâcesinden döstlerinden ne ki var
- Söyledüğü kışşaya dutmuşdı güş
Nabzına cünbişine tutmuşdı hüş
- 165 Tâ kimüñ nâmiyla nabzı cüst olur
Yâri oldur cânı andan süst olur
- Döstân-ı şehri ta'dâd eyledi
Şoñra şehri-i âħeri yâd eyledi
- Kendü şehrüñden çıkınca ey 'alîl
Kangı şehre evvelâ düşdi sebîl
- İsm-i şehri-i âħeri virdi ħaber
Reng-i rüyı nabzı olmadı dîger
- Nice şehri ü ħâceden birer birer
Virdi hem nân u nemeklerden ħaber

- 170 Ev-be-ev her şehri üstād da didi
Reng-i rüy u nabzı tağyır olmadı
- Nabzı bir hāl onda idi bī-maḳāl
Çün Semerḳandı aḡa itdi su'al
- Nabzı sür'at itdi yüzi oldı zerd
K'anda bir ḳuyumcıdan olmışdı ferd
- Çün bu rāza vāḳıf oldı ol ḡakīm
Ol belānuḡ aşlına oldı 'alīm
- Didi semti ḳanda baḡa vir ḡaber
Didi Köprübaşı semti Ğātifer
- 175 Didi senüḡ rencüḡi bildüm neden
Siḡrler idem ḡalāş itmekte ben
- Şād u eymen fāriḡ ol ki saḡa ben
An'idem kim maḡar ider bā-çemen
- Ben ḡamuḡ yirem senüḡ sen yime ḡam
Yüz pederden ben saḡa müşfiḡ ḡam
- Şaḡın itme kimseye sen keşf-i rāz
Gerçi senden pādişāḡ eyler niyāz
- Merḡad-ı rāzı anuḡ kim dil ola
Ol kişi maḡşūda tiz vāşıl ola
- 180 Didi Peyḡām-ber olursa sır nüḡüft
Tiz olur ol kişi maḡşūdına cüft
- Dāne yir altında çün pinhān olur
Sırrı anuḡ sebze-i bostān olur
- Sīm ü zer olmasa ger pinhānda
Perveriş bulur mı idi kānda
- Va'deler iḡsānlar idüp ol ḡakīm
Ḥastayı itdi ḡalāş-i renc-i bīm

- 42a Va'de-i şâdıķ olur hem havf-i cân
Va'de-i kâzib virür tasa hemân
- 185 Va'de-i ehl-i kerem genc-i revân
Va'de-i nâ-dân oldu renc-i cân

**Ol velî hastanuj rencine vâķıf olup pâdişâha câriyenuj marazın
'arz eyledüğün beyân ider.**

Ba'd-ez-ân 'azm-ı hużür-ı şâh idüp
Şâha andan şemmecik âgâh idüp

Didi budur buña tedbîr-i şavâb
Zer-geri ihzâr idesin bâ-şitâb

Zer-geri ol şehrden da'vet idüğ
Hil'at u zer gönderüp 'izzet idüğ

İşidüp sulţân hakîmuj pendini
Cân u dilden tutdı anuj fendini

**Pâdişâh Semerķand'a elçiler gönderüp câriyenuj derdine
'ilâc için ol zer-geri da'vet itmesi beyânındadır.**

- 190 Şâh aña gönderdi bir iki resûl
Hâzıķ u zîrek idiler hem 'adûl
- Çün Semerķand'a gelüp iki emîr
Zer-gere sulţândan oldılar beşîr
- Didiler ey kâmil ustâ san'atuj
Fâş oldu her şehirde ķudretuj
- Pâdişâh itdi seni ey bahtiyâr
Kendüye kıyumculıķa ihtiyâr
- İşte hil'at işte altun işte sîm
Varıcaķ sulţâna olursuj nedîm
- 195 Gördi zer-ger mâl u hil'at bî-şümâr
İtdi terk-i şehri ehl-i ihtiyâr

Şādmān girdi yola şāha gider
Bilmez anuñ cānuna şeh қаşd ider

Bindi nāzik atlara mesrūr u şād
Hūn bahāsın şandı devlet nā-murād

Nice kimse sefer ider ez-қаzā
Gider ayağıyla tā sū'ī'l-қаzā

Mülk ü 'izz ü devlet eyler ol hayāl
Dir 'Azrā'il aña *hūnā ta'āl*

200 Çünki yoldan geldi ol merd-i ğarīb
Pādişāha anı iletdi tabīb

Şāha iletdiler anı nāz ile
Tā yana ol şem'a biñ niyāz ile

Şāh aña hayli ta'zīm eyledi
Maḥzen-i altunı teslīm eyledi

Didi şāha ol ḥakīm-i çāre-sāz
Cāriyeyi vir buña ey şāh-bāz

Tā kenīzek vaşl ile şihḥat bula
Āb-ı vaşlıyla ol āteş def' ola

205 Cāriyeyi aña virdi pādişāh
Şanki geldi bir yire mihr ile māh

Altı ay sürdiler anda zevḳ ü kām
Tā ki şihḥat buldı ol kız bi't-tamām

Şoñra bir şerbet virüp aña tabīb
Tā kızuñ öñinde eridi ğarīb

Hastelikden çün cemāli ḳalmadı
Duḥterüñ fikr-i vişāli ḳalmadı

Çünki zişt ü nā-ḥoş oldu yüzi zerd
Duḥterüñ gönline yap yap oldu serd

- 210 Reng ü rüya olan 'aşk-ı bî-ķarār
 'Aşk olmaz olur āhır neng ü 'ār
- Kāş zer-ger 'ayb olaydı ser-be-ser
 Tā bu yolda virmeyeydi cān u ser
- Ķanlar aķıtdı cū gibi gözi
 Düşmen oldu cānına anuĶ yüzi
- Düşmen-i řāvūs oldu ziyneti
 Nice řāhuĶ ķatle bā'ış şevketi
- Didi ben ol āhüyum kim behr-i nāf
 Dökdi bu şayyād benden hūn-i şāf
- 215 Ħayf ben ol dilküyüm kim pusudan
 Postı için öldüre bir ehrimen
- Yā ben ol fīlim ki zaĥm-i fīl-bān
 Dökdi ķanımı berāy-ı üstühān
- BaĶa bu Ķün oldu yarın aĶ'olur
 Ķanum olur mı heder ol da bulur
- Sāyesin dīvār ider gerçi dirāz
 Girü aĶa ric'at eyler bî-mecāz
- Bu cihān daĶ fi'lümüz Ķüyā nidā
 Bize rāci'dür nidālardan şadā
- 42b 220 Bunı didi virdi cānın bî-menās
 Ol kenīzek oldu 'aşķından Ķalāş
- Öliler 'aşķı degüldür pāydār
 AnuĶ için mürde olmaz bize yār
- Zinde 'aşķıyla dil ü çeşm ü beden
 Her zamān olmaķda tāze Ķonçeden
- 'Āşķ ol o zindeye kim bāķī ol
 Kim şarāb-ı cān-fezāya sākī ol

Anuñ ‘aşkın iste kim hep enbiyâ
Oldılar ‘aşkıyla anuñ evliyâ

225 Sen dime bize o şâha râh yok
Kim kerîme müşkil iş yok luḫfi çok

Naẓmî kuluḡa sen ey Rabb-i kerîm
Luḫf u iḫsân u ‘aṭâñı kıl ‘amîm

Eyle anı maẓhar-ı zât u şıfât
Görine aḡa kemâhî kâ’inât

**Ol ṭabîb kuyumcıyı zehirlemek işâret-i İlähî ile olup hevâ-yı nefis ü
te’emmül-i fâsid ile olmadığın beyân ider.**

Zer-geri öldürmek ol ḫâzık ḫaḫîm
Ne ümîd ile idi ne ḫod zi-bîm

Ṭab‘-i şâh için degüldi bu ‘amel
Gelmiş idi emr-i Ḥaḫ ile ecel

230 Kesdi başını Hızır bir oḡlanuñ
Sırrını bilmez ‘avâmu’n-nâs anuñ

Aḡa kim Ḥaḫ’dan ola vaḫy u ḫiṭâb
Her ne söylerse olur ‘ayn-ı şavâb

Cân viren ḫatl eylese olur revâ
Desti anuñ nâ’ib-i dest-i Ḥudâ

Öḡine ḫo başuñ İsmâ‘il-sân
Şâd u ḫandân tıḡine vir bâş u cân

Şâd u ḫandân kıla cânuñ tâ ebed
Cân-ı pāk-i Aḫmed-âsâ *bâ-Aḫed*

235 Ol zamân ‘âşık çeker cām-ı şafâ
Kendü maḫbûbı elinde ḫatl ola

Şehvet için dökmedi bu kanı şâh
Bed-gümânlık idüp itme iştibâh

Bunu zannetme ola âlûdegî
'Aşk olur mı şafvet-i pâlûdegî

Anuñ için bu riyâzet bu cefâ
Sîmden tâ ayrıla 'aşk u cüfâ

Bil medâr-ı imtiñân-ı nîk ü bed
Anuñ içündür sicille zer zebed

240 Olmasa ger işi ilhâm-ı İlâh
Yırtıcı bir kelb idi degüldi şâh

Pâk idi şehvetden 'ârî-i hevâ
Eyü itdi kem görindi şüretâ

Gemiği deldi Hızır çün baırda
Yüz dürüstlük var şikest-i Hızırda

Vehm-i Mûsâ itmedi fehm ü hayâl
Bu havâda uçma sen bî-perr ü bâl

Qırmızı güldür aña sen dime kan
Mest-i 'aqla dime Mecnûn-ı zamân

245 Hûn-ı mazlûmânı itse ol murâd
İsmiñi itmezdüm anuñ zıkr u yâd

Eşkiyâ medhiyle ditrer 'arş-ı Rab
Müttaqîyi bed-gümân eyler bu bâb

Şâh idi ammâ şeh-i âgâh idi
Hâş idi hâş-ı veliyyu'llâh idi

Böyle bir sulţân anı kim katl ider
Ol kişi baht u sa'âdetle gider

Fâ'ide görmese anı qahrda
Mağz-ı lutf-ı Hâk bunı qaçan ide

250 Nişter-i haccāmdan ditrer şağır
Vālide bu ğamdan olur zevk-ğır

Nīm cān olursa virür nice cān
Vehme gelmez luḫ ider ol mihr-bān

Evliyāyı kendüğe itme kıyās
Anları idrāk itmez bu havās

**Bu hikāye bir baqqālūḡ tūḫsi dūkkānıḡda yağ döküp ol sebeble
tūḫi dilsüz olup söylemedügidür.**

Bir zamān var idi bir baqqāl ferd
Ḥoş şadā bir tūḫye mālīkdi o merd

Gözedürdi tūḫi dūkkānı tamām
Söyler idi ḫalka luḫ ile kelām

255 Nuḫk-i insān ile ḫoş nāḫk idi
Tūḫiler dilinde de ḫāzık idi

Ḥ̄āce bir gün evine oldu revān
Tūḫiyi ḫodı nıgeh-bān-ı dūkkān

43a Bir kedi bir mūşa per-tāb eyledi
Bīm-i cāndan tūḫicik beliḡledi

Şıçradı bir cānibe oldu revān
Gül yağı şışesini kırdı hemān

Geldi cūnkim ḫ̄āce evden muḫterem
Geçdi oturdu dūkkāna muḫteşem

260 Gördi yağ olmış libās u her maḫal
Tūḫnūḡ başına urdı oldu kel

Bir iki gün itmedi nuḫk u kelām
Merd-i baqqāl eyleyüp feryād-ı tām

Yoldı saçın şaḫalın didi dirīḡ
Āfitāb-ı ni'metümi tıtdı mīḡ

- Ellerüm kırılmış olsa ol zamân
Urmayaydum başına ben bî-emân
- Eyledi in'âm-ı dervîş ü gedâ
Tâ ki nuṭṭ ide o murğ-i hoş-şadâ
- 265 İki üç gün geçecek hayrân u zâr
Oturup dükkânda nevmîd-vâr
- Biş ğam u âlâma olup yâr u râm
Didi bu murğ ide mi âyâ kelâm
- Buṇa didüm ne ide ne eyleye
Tâ ki nuṭṭa gele tûṭî söyleye
- Cevlakî-i baş açığ yalın ayak
Başı kel idi anuṇ güyâ kabaḳ
- Geçdi gördi tûṭî anı söyledi
Bang urdı ey fulân dervîş didi
- 270 Neden ey kel kellere olduṇ emîr
Sen de yağ şisesi mi kırduṇ faḳîr
- Bu kıyâsından gülişdi ḥalk aṇa
Şandı kendü gibi ol'ehl-i fenâ
- Kendüñi pâkâne eyleme nazîr
Beṇzer imlâda egerçi şîre şîr
- Bu sebeble ḥalk güm-râh oldılar
Kim-durur abdâl-ı Ḥaḳ bilmediler
- Evliyâyı kendü gibi bildiler
Kendülerin enbiyâdan kıldılar
- 275 Didiler anlar beşer biz de beşer
Hem bizüm gibi olar da yir iḳer
- Bilmediler enbiyâ vü evliyâ
Oldılar râh-ı Ḥudâ'ya reh-nümâ

273a Kenarda "Geçdi anı tûṭî görüp söyledür" mısraı var.

İki arı bir çiçekden itdi fâl
Oldı birinde zehir birinde bal

Yidügi ahünuñ âb u kâh-ı hüşk
Oldı birinde necis birinde müşk

İki kâmiş bir mağalden şu içer
Anda olur bād-hevâ anda şeker

280 Nice yüz biñ böyle teşbîh ü mişâl
Farq var mâ-beynde heftâd sâl

Bir kişi nâr yir pelîd ü dūr olur
Ol birisi yir ser-â-ser nūr olur

Biri yir aña olur buhl u hased
Ol birisine olur ‘aşq-ı Ehad

Bu mağal münbit olur ötesi şūr
Bu ferişte olur ol iblîs hūr

Her iki şüret bir olsa bî-şikâk
Cümle şular olur idi hoş-mezâk

285 Zevki olmayan ne bilsün ey fetâ
Tatlu şu nedür yâ-hod ne acı mâ

Mu‘cizeye sihri eyleme kıyâs
Mu‘cizeye mekr olur mı hîç esâs

Virdi Mûsâ`ya ‘aşâyı Müste‘ân
Hem getürdi çok ‘aşâlar sâhîrân

Ol ‘aşâyâ beñzemez bunlar velî
İki iş beyninde var farq-ı celî

Bu işüñ şoñunda var la’n u cüdâ
Ol işüñ hem âhîri raħm-ı Hudâ

290 Cengde maymün-ıtabî‘at kâfirân
Bil tabî‘at âdeme ider ziyân

Ne 'amel eylerse âdem dem-be-dem
Anı gördükde ider maymûn hem

Eyledüm âdem gibi eyler gümân
Farqını bilür mi ol istîze-cân

Biri li'llâh ider ol biri riyâ
Olur a'mâl-i mürâyî hep hebâ

Mü'mine uyar munâfık der-namâz
Mü'min itdükçe niyâz eyler o nâz

295 Hıacda oruçda namâz u hem zekât
İtmede mü'min münâfık bürd ü mât

Mü'min olur bürd ü gâlib 'âkıbet
Hem münâfık mât olur der-âhiret

43b

Gerçi işler iki kişi bir işi
Biri Mervî biri Râzî ey kişi

Her kişi kendü maqâmına gider
Kârına nâmına göre zevk ider

Mü'mine mü'min disej mesrûr olur
Nâmını disej münâfık hor olur

300 Nâm-i mü'min oldu zâtından habîb
Nâmı fi'linden anuñ oldu garîb

Mîm u vâv u mîm u nûn olmaz şerîf
Bilinür anuñla mü'min ey laţîf

Ger münâfık disej erbâb-ı nifâk
İstemez bu nâmdan itmez mezâk

Olmasa bu nâma düzah iştiqâk
Düzah itmezdi münâfıkla vifâk

Bedligi bu nâmuñ olmaz harfden
Acılığı âbuñ olmaz zarfdan

- 305 H̄arf z̄arf oldu aḡa ma'nā çü āb
Baḡr-ı ma'nā-yı sini *ümmü'l-kitāb*
- Oldı acı tatlu baḡruḡ ey cüvān
Ortasında *berzaḡun lā-yebḡiyān*
- İkisinüḡ aşlı birdür bī-gümān
İkisinden de geç aşla ir hemān
- H̄ālīş altun ḡalb altuna 'ayār
Oldı meḡek bī-meḡek yoḡ i'tibār
- Her kimüḡ cānına ḡodı H̄aḡ meḡek
O bilür nedür yaḡın ne reyb ü şek
- 310 Geḡzine şıçrasa kişinüḡ ḡa'ām
Çıḡmaduḡça eylemez ārām-ı tām
- Niçe biḡ loḡmada bir ḡār-ı ḡaḡır
Olsa anı farḡ ider ḡiss-i debīr
- ḡiss-i dūnyā bu cihāna nerdübān
ḡiss-i dīnī nerdübān-ı āsmān
- Şiḡḡati bu ḡissüḡ olur her ḡabīb
Şiḡḡati ol ḡissüḡ oldu bil ḡabīb
- Buḡa şıḡḡat oldu ma'mūrī-i ten
Şiḡḡat ol ḡisse ḡarābī-i beden
- 315 Baḡtlu ol kim aḡa 'aşḡ ola me'āl
Terk ide o ḡānmān u cān u māl
- Cān yolunda cismini vīrān ide
Şoḡra ol vīrāmī ābādān ide
- Genc-i māl iḡün o kim evin yıḡar
Mālī alup evini zībā yapar

305b "O, katımızda bulunan Ana Kitap'ta (levh-i mahfuzda) mevcut...", Zuhruf, 4.

306b "Birbirine geḡip karışmazlar", Rahmān, 20.

- Şuyı kesüp ırmağı pāk eyleyen
Şoğra şalar âb-ı pāk-i sim-ten
- Eti yarup çıkarırlar demreni
Şoğra lahm-ı taze bitürür teni
- 320 Kāl'ayı alınca eyerler hārâb
Şoğra yaparlar nice yüz burc u bâb
- Bilinür mi keyf-i ef'âl-i Hudâ
Didügüm didüm zarüretle saña
- Gâh iderüm kâr gâhî zıdd-ı kâr
Kâr-ı dінде 'aql olur hayrân u zâr
- Öyle hayrânî degül kim dür ider
Öyle hayret belki ğarq-ı nür ider
- Birinüñ yüzi cenâb-ı hâzrete
Birisinüñ kendüsine keşrete
- 325 Her-kese eyle nazar hıfz it özi
Ola ki hıdmetle bileydüñ yüzi
- Çünki çok iblîs-i âdem-rüy var
Alma her kişiden el bey'at-medâr
- Bil ki şayyâd urıcağ bāng u şafîr
Aldadur çok kuşları ol murğ-gîr
- İşidicek şıklığı murğ-i faķîr
Cinsi zan idüp olur dâma esîr
- Harf-i dervîşi uğurlar merd-i dün
Sâde-dillere ider anı füsün
- 330 Kâr-i merdân-ı Hudâ rû-şen olur
Kâr-i dünân hîle-i Bîjen olur
- Yüñden arslanı yaparlar behr-i māl
Bü Müseylem'e laķab Aħmed muħâl

Bü Müseylem'e laķab kezzāb olur
İsm-i Aķmed hem ulū'l-elbāb olur

Mihr-i Őahbā-yı İlāhī müşk-i nāb
Bāde-i mey-ķāneden olur 'azāb

Eyleme ser-mest-i taķlīd ü hevā
Naźmī'yi ķıl mest-i tahķīķ ey Hūdā

**Ol Yahūdī pādīŐāhınuķ ħikāyetidür ki kendü milletine
ta'aŐşubdan NaŐrānileri ķatlı ider idi.**

- 44a** 335 Var idi bir Őeh Yahūdī zulm-ķū
Düşmen-i 'İsā vü NaŐrānī 'adū
- Dīn-i 'İsā 'ahdi idi ol zamān
Mūsā cān-ı 'İsā ol 'İsā'ya cān
- Rāh-ı Hāķ'da Şaşı idi ķünkü Őāh
Bir vücūda iki itmiŐdi nigāh
- Didi ustā Şaşı ħıdmetķāra sen
Var ķötür bir Şişe vardur odadan
- Didi oĝlan Şişe iki bī-mürā
ĶaņıŐını getürem ustā Őaņa
- 340 Didi ustā Şişe birdür ey ĝulām
Aķvel olup virme aņa iki nām
- Didi ey ustā baņa ta'c n eyleme
Ustā didi ķır birini söyleme
- Birini ķırduķda ĝördi ĝayrı yoķ
ĶiŐm ile Şaşı olanlar ķatı çoķ
- Bir ŐiŐeyi ķünkü iki ĝördi ol
Birini ķırduķda hep itdi ufül
- ĶiŐm u Şehvet kişiyi aķvel ider
Ķoĝrı rūķı egri vü mubdel ider

345 Çün ğarâz gele hüner meslûb olur
Göz göñjülden ğâfil u maħcûb olur

Çünkü kâğî rüşvete vire karar
Zâlim ü mazlûma itmez i'tibâr

Pes 'inâd ile o şâh-ı kıaltabân
Öyle aħveldür ki yâ Rabb el-emân

Öldürüp mü'minleri hep bî-günâh
Oldı güyâ dîn-i Mûsâ'ya penâh

Ol Cühüdiler şâhunun vezîri pâdişâha ta'lim-i mekr itdügidür.

Bir vezîri vardı anuñ işve-dih
Kim murâd itse şuya bağlar girih

350 Didi tersâlar idüben hıfz-ı cân
Dînlerini senden iderler nihân

Yok yire kıatl eyleme kim sûd yok
Dînde zîrâ bü-y-i misk ü 'üd yok

Gizlü sırdur dîne olur yüz ğılâf
Zâhiri senüñ gibi içi hilâf

Şeh vezîre didi yâ tedbîr ne
Buña mekr ü çâre vü tezvîr ne

Olmaya Naşrânî 'âlemde 'iyân
Dîn-i 'İsâ olmaya zâhir nihân

355 Didi şâhum kes kıulağum elümi
İt ğazâbla bu işi yar dilümi

Çek beni hem dâra bî-çün ü çerâ
Şoñra bir kimse şeffî olsun baña

Bu işi it reh-güzâr-ı 'âmda
Çâr-şûda eyle şubh u şâmda

Şoñra sür bir şehre beni eyle dür
Tâ ki idem anlara biñ şerr ü şür

Ol vezîr Naşrânîlere eyledügi telbîs beyânındadır.

Gizlüce ben diyeyim Naşrâniyem
Ol Hudâ bilür benüm hâlümü hem

360 Oldı vâkıf şâh çün İmânuma
Çaşd itdi ol mi'âd-ı cânuma

Diledüm dînüm idem şehden nihân
Dînin anuğ idem izhâr u 'iyân

Şâh duydu 'âkıbet esrârımı
Diñlemez oldı benüm güftârımı

Didi sözüñ igne gibi nânda
Hem dilüñden pencere var cânda

Gördüm ol pencereden ben cânuñı
Hâlüñi bildüm işitmem kâlüñi

365 Cân-i 'İsâ olmasa çâre başa
Ol Cühüd eylerdi biñ dürlü cefâ

Cân u başum virürem 'İsâ için
Anı minnet bilürem dimem niçün

Cânı 'İsâ'dan dirîğ itmem velî
Vâkıfum dînine 'ilmine celî

Hayf olur başa kim ol dîn-i pāk
Ola cāhiller arasında helāk

Haqq'a olsun şükr hem 'İsâ'ya tā
Olmışım ben dîn-i Haqq'a reh-nümā

370 Ol Cühüd u dînini terk eyledüm
Belüme zünnârı şimdi bağladum

Devr devr-i 'İsi'dür ey tâlibân
İşidüñ esrâr-ı dîni rāyegān

Çün vezîr ol şâha bu mekri didi
Gitdi gönliñden be-küllî ğuşşası

Didügi işleri itdi aña şâh
Halk buña oldı hayrân u tebâh

Sürdi Nasrânîler içre itdi dâm
Ol da halkı da^cvete itdi kıyâm

Naşârâ'nuñ mekr-i vezîri kabûl itmeleri beyânındadır.

375 Nice yüz biñ merd-i tersâ süyine
Yapça yapça derilüp hep küyine

Gizlice anlara eyledi beyân
Sırr-ı *İncî* ile zünnârı ^ciyân

Zahiren ol vâ^ciz-i aḥkâm idi
Lîk bâḫında şafîr ü dâm idi

Anuñ içün ba^czı aşḫâb-ı Resûl
Şordılar andan ne mekr-i nefsi-i ğül

Söyle ne ḫîle ğarâz eyler nihân
Ol ^cibâdât ile ihlâşla ^ciyân

380 İtmediler faẓl-i t̄â^câti su²âl
^cAyb-ı zâhir oldı anlara muḫâl

Mekr-i nefsi zerre zerre mü-be-mü
Bilmiş iken şübhesüz anı kamu

Mû-şikâfân-ı şaḫâbe ol zamân
Oldılar bu vâ^czdan hayret-künân

Nazmî'ye yâ Rab luḫfuñ eyle ḫâş
Nefs elinden ol za^cîfi it ḫalâş

Naşârâ'nuñ ol vezîre tâbi^c olması beyânındadır.

Virdiler Tersâlar aña dil tamâm
Ne ola taḫlîd-i bî-cây-ı ^cavâm

385 Ekdiler câna maḫabbet toḫmını
Şandılar kim nâ²ib-i ^cİsâ anı

O hemān Deccāl idi a^cmā la^tin
Ey Hūdā yetiş bize sensin mu^tin

Nice yüz biñ dām vardur ey Hūdā
Çuş gibi bizse ħariş ü bī-nevā

Her nefes bir tāze dāma mübtelā
Oluruz olsağ da^canķā yā hümā

Sen idersiñ dā^timā bizi ħalāş
Biz iderüz yine bir dāmı menāş

390 Biz bu anbāra çoruz buğday dilā
Cem^c olan buğday olur hep hebā

Biz niçün fikr itmezüz tā hüş ile
Bu zarar buğdaya mekr-i müş ile

Delmede anbārumuz bizüm şıçan
Fenn-i müş ile ħarāb anbār-ı cān

Evvel ey cān def^c-i şerr-i müş kıl
Şonra buğday cem^cine sen cüş kıl

Ne buyurdi işit ol şadr-ı şudür
Bil namāz olmaz illā bi'l-ħuzür

395 Olmasa anbārda müş-ı dağal
Çırķ yıllık kanı buğday-ı^c amel

Azar azar şıdķ her rüz-ı vefā
Niçün olmaz cem^c der-anbār-ı mā

Āhen [u] çakmağdan āteş kim çıkar
Çav kabül idüp anı cāna çeker

Līk bir ħırsız karanlıkda nihān
Barmağın āteşler üzre çor hemān

Söndürür āteşleri itmez ferāğ
Tā ki yanmaya felekde bir çerāğ

400 Her qademde olsa yüz biq dām eger
Sen bizümle olıcaq kim ğam çeker

Çün °ināyātū bize ola muqīm
Ol ħarāmīden kim eyler ħavf ü bīm

Dām-ı tenden her gice ervāhumuz
Qurtarırsıñ qoparup elvāhumuz

Bu qafesden qurtılır her gice cān
Fāriğ ü āzāde bī-qayd-i cihān

Ehl-i zindān ħabsi bilmezler gice
Ehl-i devlet devleti bilmez nice

405 Gice yoğ efkār-ı nef° ü hem ziyān
Yoğ ħayāl-ı bu falān u bu filān

Ĥāl-i °arif böyledür ey pāk-zād
Hem rükūdün didi Ĥağ itme °inād

Ĥāl-i dünyādan uyurlar rüz u şeb
Nitekim ħāme döner der-dest-i Rab

Ol ki görür ħāmeyi görmez eli
Zanneder ħāmeyle bu fi°l-i celī

Şemmecik bu ħālden gösterse Ĥağ
Ĥ°āb-ı ħissīye var[ır]lar cümle ħalq

410 Cānları şaĥrā-yı bī-çūna gider
Rūĥ u tenleri olur āsūde-ser

45a Çünki nūr-ı şubĥ ide °arz-ı cemāl
Kerkes-i zerrīn-i gerdün aça bāl

Pür-şadādan girü dām içre çeken
°Adl u dāda cümleyi çeken çü sen

Fāliqū'l-işbāĥ İsrāfīl-vār
Şüretine her-kesi eyler sipār

406b "...uykuda oldukları halde...", Kehf, 18.

- Münbasıt ervâhı tenle ħabs ider
Her teni yüklü ider bār-i dıger
- 415 Cān atından egeri aldı çü o
Sırr-ı en-nevmu aĥu'l-mevt oldu bu
- Gündüz anuñçün götürür girü Ĥaĥ
Ayağına ĥoya anuñ bend-i tavĥ
- Girü ol şahrâdan ol perverdigār
Götürür otlakdan anı zîr-bār
- Kāş çün Aşĥâb-ı Kehf olsa bu rûĥ
Yâ-ĥod itse ĥıfz çün keşti-i Nûĥ
- Tâ ki tûfân-ı belâ-yı hüşdan
Ĥurtula-y-ıduĥ bu dil bu hüşdan
- 420 Ey nice Aşĥâb-ı Kehf ü 'ârifân
Hem-nişinüñ hem-demüñdür bu zamân
- Ġār anuñla yâr eyler o sürüd
Müĥr urılmış çeşmüñe ammâ ne sūd
- Şeyĥ Muhammed Nazmî** ĥuluñ ey Ĥudâ
Eyle rûĥ-ı evliyâya âşinâ

Ĥalîfe Leylâ'yı gördükde begenmedügi beyânındadır.

- Didi Leylâ'ya ĥalîfe ey nüfeys
Senüñ 'aşĥuñla mı Mecnün oldu Ĥays
- Ġayriden ĥüsnüñ degül efzün u cüş
Didi sen Mecnün degülsin ol ĥamüş
- 425 Uyanıĥ olan ziyâde uyĥuda
Uyanıĥ da uyĥuda hem ĥayĥuda

415b "Uyku ölümün kardeşidir.", Heysemî, *Mecmaü'z-Zevâ'id ve Menbau'l-Fevâ'id*, 5/69; Aclunî, C. 2, s. 329.

Haqla uyanıķ degül çün cānumuz
Uyanıķlık bendümüz zindānumuz

Cān hayālün dimesün yir her zamān
Fıkr-i havf u sūd u hırmān u ziyān

Çomadı cānda şafā vü luḫf u fer
Hem idemez āsmān üzre sefer

O kişi uyḫudadur ki her hayāl
Aḫa maḫlab ola eyle aḫa fāl

430 Dīvi çün kim gördi ḫūrī-ves be-ḫ'āb
Şehvetinden aḫa dökdi hayli āb

Nesli toḫmın şūra ekdi bī-me'āl
Kendüye geldükde gördi yoķ hayāl

Başı aḫrır oldu teni hem pelīd
Āh o şüretten geh olur nā-bedīd

Bir kuş olsa gökyüzünde cilveger
Yirde anuḫ gibi bir kuş devr ider

Ebleh ol zıllı şikāra sa'y ider
Yorulınca anuḫ ardınca gezer

435 Bī-ḫaber kim bu o murḫuḫ sāyesi
Bilmedi kim ḫanda aşlı dāyesi

Sāyeye atar ḫamu oḫların o
Tīr-keşini ḫālī eyler cüst ü cū

Çalmaz anuḫ tīr-keş-i 'ömründe tīr
Zıll-ı şayda yelenün cismi erir

Sāye-i Yezdān'ı bulsa dāyeden
Çurtara anı hayāl u sāyeden

Sāye-i Rabb-i raḫīm ol bendedür
Ölmiş 'ālemden anuḫla zindedür

- 440 Dāmenin tīz tut anuḡ kim bī-gümān
Görmeyesin fitne-i āhīr-zamān
Keyfe medde'z-zille naḡş-i evliyā
Nūr-ı mihr-i Ḥaḡḡ'a olur reh-nümā
Bu yola gitme o olmazsa delīl
Lā uḡibbi'l-āfilīn didi Ḥalīl
Sāyeden şems-i ḡaḡīḡīye yetiş
Dāmen-i şeh Şems-i Tebrīz'e yapış
Bilmedüñse sen ne rāh-ı 'urs u sūr
Gel ziyā'ü'l-ḡaḡ Ḥüsāmü'd-dīn'e sor
- 445 Tutmaya bu yolda boḡazın ḡased
Kim ḡasedle oldu şeyṡān ṡard u red
O ḡasedden eyledi Ādem'den 'ār
O sa'ādet ile itdi kār-zār
Bil ḡaseddür bend-i rāh-ı evliyā
Kimde kim yoḡdur ḡased devlet aḡa
Bu cesed beyt-i ḡaseddür bī-gümān
Hem ḡasedden oldu vīrān ḡānedān
Çün ḡased evi cesed oldu velīk
Bu cesedi pāk ider Allāh nīk
- 45b** 450 *ṡahhīrā beytī* beyān-ı pākīdür
Genc-i nūr gerçi ṡılısmı ḡākidür
İtme pākāna ḡased ey merd-i rāh
Tā ḡasedle olmaya ḡalbūḡ siyāh
Ol ḡubār-ı pāy-ı merdān-ı Ḥudā
Şaç ḡased başına ṡopraḡ hem-çü mā

441a "...ḡölgeyi nasıl uzattıḡımı...", Furkan, 45.

442b "...batanları sevmem...", En'am, 6.

450a "...evimi temiz tutun...", Bakara, 125.

Nazmî'yi pāk it ḥasedden Rabbenā
Eyle ahlāḳuḅla anı müctebā

Vezîrûḅ ḥasedi beyānındadır.

Ol vezîrle çün ḥased toḅdı bile
Ḳulaḅını burnını virdi yile

455 Maḳşadı niş-i ḥasedle ide çāk
Nice miskīn zehresin cānın helāk

Kim ḥasedden ḳoparırsa bir burun
Kendü burnın ḳulaḅın kesdi o dūn

Bīnī oldur ki duya ol bir ḳoku
Būy aḅa bir cānibe aça ḳapu

Her kimüḅ ḳoḳusu yoḳ ma'nāsı yoḳ
Būy būy-ı dīndür kim zevḳi çoḳ

Kim ki ḳoḳu duydu şükrin itmedi
Kāfir-i ni'met olup burnın yedi

460 Şükr eyle şākirāna bende ol
Anlaruḅ öḅjinde öl pāyende ol

Reh-zen olma çün vezîr-i bed-şıfat
Virme ḥalkā ruḥşat-ı terk-i şalāt

Nāşıḅ-ı dīn idi ol kāfir vezîr
Mekr idüp ḥelvāya ḳodı acı sır

Naşārā'nuḅ ḥāzıḳları vezîrûḅ mekrini fehm eyledükleridür.

Sözlerinden ehl-i zevḳ ü ḥūşyār
Gördi bir lezzet içinde acı var

Nükteler söyler ki her bir ḥarfi ḳahr
Kim cül-āb-ı ḳand ile ālüde-zehr

465 Zāhiren dirdi 'ibādet eyleḅüz
F'îl ile dir istirāhat eyleḅüz

Zâhiren aķçe beyâz u hem cedîd
Elüñ eşvâbuñ arardur çün adîd

ırmızı yüzlü şererdür gerçi nâr
Hep siyeh-kârîdür aa fi'l ü kâr

Yıldırımıñ nûr gerçi şüreti
Göz amaşdurma anuñ âşiyyeti

Kim ki câhil ğayr-i şâhib-zev idi
Sözi anuñ gerden[in]de tav idi

470 Altı ay midârı ba'd-ez-nefy-i şâh
Ol vezîr oldu Naşârâ'ya penâh

Dîn ü dil virdiler aa hep mekân
Emrine ükmine virdi alk cân

Şâh ol reh-zen vezîre gizlü aber götürmesidür.⁵⁴

Gönderüp ol şâha şâh aa aber
Şâh aa tutmuşdı güneş ü amer

Yazdı gönderdi şeh ey mubil vezîr
Vat oldu olasıñ baa beşîr

Didi şâhum sa'yim oldur ser-be-ser
Dîn-i 'İsâ'da oyam ben fitneler

avm-i Nasârâ on iki sıb ve fıra olması beyânındadır.

475 avm-i 'İsâ itselerdi dâr u ğîr
âkim idi anlara on iki mîr

Her farikûñ bir emîri var idi
Ol fari ol mîre ıdmetkâr idi

avmi ile on iki mîr-i kebîr
Olmış idi bende-i mekr-i vezîr

⁵⁴ Başı kenarda yazılmıştır.

İnanurlardı anuñ güftârına
Hep uyarlardı anuñ reftârına

Her beg öñinde anuñ her vaqt u ân
Emr ideydi cümlesi virürdi cân

Vezîrûñ aḥkâm-ı İncî'i taḡlîḡ ü taḥlîḡ itmesidür.

- 480 Her birine virdi bir tûmâr o ḥar
Yazdı her tûmârda naḡş-i diger
- Her birinüñ oldı aḥkâmı diger
Biribirine muḥâlîf ser-be-ser
- Birine yazdı riyâzât ile cû'
Tevbe anda rûkn idi şarḡ-ı rücû'
- Yazdı birinde riyâzet hep hebâ
Bu yola lâzım olan cûd u 'aḡâ
- Yazdı birinde ki cû' u cûd-ı ḥalḡ
Şirkdür sizden bilâ-şek nezd-i Ḥaḡ
- 485 Ğayr-i teslîm ü tevekkül bî-keḡâm
Cümlesi ḡamda şafâda mekr ü dâm
- 46a Ḥıdmeti vâcib dimiş birinde hem
Eyleyen fikr-i tevekkül müttehem
- Birisinde emr ü nehy-i Kirdḡâr
'Aczümüz şerḡine anuñ behr-i kâr
- Tâ ki 'aczümüz ḡörevüz râyegân
Ḳudret-i Ḥaḡḡ'ı bilevüz ol zamân
- Birisinde yazdı 'acz oldı vebâl
'Acz küfr-i ni'met oldı hem ḡalâl
- 490 Ḳudretüñi ḡör odur luḡf-i Ḥudâ
Ḳudretüñi ni'met-i Ḥaḡ bil şehâ

488 ḡörevüz D: Metinde "ḡöreyüz" / bilevüz D: Metinde "bileyüz" şeklindedir.

Birisinde bu ikiden kıl güzār
Büt olur her görmiyen itme nazar

Birisinde şem'i şöndürmek yamān
Kim nazar oldu bu cem'e şem'-sān

Çün nazardan geçesin ey merd-i dīn
Şem'-i vaşlı gice söndürdün hemīn

Ol birinde şem'i söndür itme bāk
Göresin nice 'ivaz ey merd-i pāk

495 Şem'i söndür tā ki cān efzūn ola
Şabr ile Leyl'iñ saña Mecnūn ola

Terk-i dünyāyı kim eyler ihtiyār
Aña dünyādan gelür her ne ki var

Birisinde Hāq ne kim virdi saña
Görinür evvel saña hūb hoş-liķā

Ol saña āsāndur anı it kabūl
Virme zaḥmet kendüye itme nükūl

Anı alma idi birinde cevāb
Ger kabūl idesiñ olduñ redd-i bāb

500 Muhtelif yollar kıatı āsān olur
Her kişiye milleti ḥod cān olur

Hāq müyesser itdügi hep olsa rāh
Her Cühūd u Gebr olurdu dīnde şāh

Birisinde her ne müyesser saña
Ol ḥayāt-ı dil olur cāna ğidā

Zevķ-i ṭab'uñ geçdi çün oldu tebāh
Şüre yir gibi bitürmez bir giyāh

Hāşılı olur peşimānī anuñ
Şatılacaķ kıaldı ḥusrānī anuñ

- 505 Ol müyesser olmaz ender 'âkıbet
Nâm olur aña mu'asser 'âkıbet
- Sen müyesser ne mu'asser ne eger
Bildüğ ise yüzlerine kııl nazar
- Birisinde dimiş üstâd it taleb
'Âkıbet-bîn iste isteme haseb
- 'Âkıbet-bînz didiler her milel
Oldılar lâ-büd zelîl ü bed-'amel
- 'Âkıbet-bînlık kolay olaydı şâf
Dînde olmazdı bu deñlü ihtilâf
- 510 Ol birinde sensin üstâd ey keyâ
Anuğ için olduğ üstâd-âşinâ
- Suñre-i merdân olma âdem ol
Kendüñi bil olma hayrân yolu bul
- Birisinde de dimiş bu cümle bir
İki gören kişicik şaşu faķır
- Ol birinde yüz bir olmaz bî-hilâf
Bunu diyen oldu mecnûn bî-güzâf
- Her biri bir kavî kim zıdd-ı diger
Bir olur mı hîç zehr ile şeker
- 515 Geçmeyince zehr ü sükkerden kişi
Gülşen-i vahdetde yok anuğ işi
- On iki tûmâr-ı hayret-efkeni
Yazdı ol dîn-i Mesîh'üñ düşmeni

Bu ihtilâf şüretde rû-şen olup haķıkatde olmaduğın beyân ider.

Bilmemiş yek-rengî-i 'İsâ'yı o
Yok hum-ı 'İsâ'dan anda fi'l ü hû

Câme-i şad-reng o küpden bî-mürâ
Sâde vü bî-reng olurdu çün şabâ

- Olmaz ol yek-rengi kim virür melâl
Belki ol çün mâhî vü âb-ı zülâl
- 520 Gerçi kurunuñ hezârân rengi var
Çuri ile balıguñ hem cengi var
- Mâhî nedür bañr nedür fî'l-meşel
Beñzeye tâ mâlike 'azze vü cel
- Nice biñ deryâ vü balıñ der-vücüd
Eyler ol ikrâm u cûda hep sücüd
- Çok 'aâ yağmurları bārân ola
Ol sebeble bañr dür-efşân ola
- Doğmaludur şems-i luñfi bî-hisâb
Çarıña tâ bañr-ı cüd ile şehâb
- 46b 525 Pertev-i zâtına mañhar oldu tîn
Dânededen ħâşıl vire rüy-i zemîn
- Ne ekerseñ yir aña olur emîn
Ekdüğüñi bitürür saña zemîn
- Bu emânet oldu añ'aşl u nijâd
Toğdı zîrâ aña mihr-i 'adl ü dâd
- Ħağ nişânın virmedükçe nev-bahâr
Ħâk itmez sırlarını âşikâr
- Bir cemâda gör ki viridi ol cevâd
Hem ħaberler hem emânet hem sedâd
- 530 Bir cemâdı eyleyen fañlı ħabîr
'Âñilânı eyledi ħahrı ÷arîr
- Bunı dirdüm cân u dilde cüş yok
Kime diyem dünyede bir güş yok
- Çanda varsa güş andan oldu çeşm
Çanda varsa seng andan oldu yeşm

525a Metinde bu mısra düzeltilmiş ve kenarda yazılmıştır.

- Kîmiyâ-kâra ne şeydür kîmiyâ
Mu'cize-baḥşâ ne olur sîmiyâ
- Bu şenâ benden olur terk-i şenâ
Bu vücûda dâldur varlık ḥaḫâ
- 535 Varlığı öñinde yok cümle vücûd
Varlık öñinde anuñ kûr u kebûd
- Olmasa kûr andan olurdu fenâ
Germî-i mihre olurdu âşinâ
- Ta'zietden olmasaydı ol kebûd
Buz gibi toñmaz idi her bir vücûd

Bu mekrde vezîrûñ ḥasâreti beyânındadır.

- Şeh gibi nâ-dân u ğâfildi vezîr
Pençeleşdi Rabb-i kâdirle ḥaḫîr
- Öyle kâdir kim 'ademden âdemi
Hem yaratdı nice yüz biñ 'âlemi
- 540 Yüz bunuñ gibi cihân peydâ ola
Çünkü çeşmüñ kendüñi bînâ ola
- Saḫa nisbet bu cihân ğâyet kebîr
Pîş-i kudret zerreden daḫı ḥaḫîr
- Cânuñuz ḥabsi degüldür bu cihân
Sa'y idüñ aña k'odur şahrâ-yı cân
- Bu cihân maḫdûd yokdur aña ḫad
Naḫş u şüret oldu ol ma'nâya sed
- Nice yüz biñ nîze-i Fir'avn-ı pest
Bir 'aşâ-yı Mûsâ'dan oldu şikest
- 545 Nice yüz biñ ṭıbb-ı Câlînûs hem
Ol dem-i 'İsâ'ya nisbet derd ü ğam
- Nice yüz biñ defter-i eş'âr var
Oldı ol ümmîye nisbet cümle 'âr

Böyle bir gâlib Hudâ'ya cânını
Virmeye mi olmayan âgâh denî

Tağ gibi çok göñül kopardı Hâk
Urdı çâpük kuşlar ayağına kaç

Olmadı fehm ü zekâ râh-ı Hudâ
İnkisâr oldu medâr-ı her 'aâ

550 Çok hazîne fikr idüp bucağ kazan
Ol hayâl-endîşe kaldı renc-i ten

Gâv kimdür olasin şağal aña
Hâk nedür kâh olasin ey giyâ

Yüzi qar'oldı zinâdan bir zenüñ
Zühreyi mesh eyledi şağın tenüñ

Bir zeni zühr'eylemek mesh-i beden
Hâk u gil kalmağ degül mi mesh-i ten

Olmış iken âsmânda rûh u dil
Kalduñ esfelde dirîgâ âb u gil

555 Esfeline kendüñi mesh eylemek
Olmış iken reşk-i maşsüd-i melek

Gör bu meshi eylemek neden niçün
Bu mesih ol meshe nisbet pest u dün

Necme çapduñ himmet atın ey keyâ
Añlamaduñ âdem-i mescûdı yâ

Bil ki Âdem-zâdesiñ ey nâ-ğalef
Niceye dek pestligi bildüñ şeref

'Âlemi tutmağ dilersiñ ser-te-ser
Dolduram dirseñ cihâni ey püser

560 Qar olsa cümle 'âlem ser-be-ser
Mihir anı bir nazra ile mahv ider

Yüz anuḡ gibi vezîrûḡ vizrini
Bir şererle Ḥaḡ ider ifnâ denî

Ol taḡayyül çeşmesin ḡikmet ider
Ol zehirler 'aynını şerbet ider

Ol gümân-engîze ḡalḡ ider yaḡîn
Hem maḡabbet bitürür esbâb-ı kîn

47a Nârî İbrâḡim'e ol gülzâr ider
Ḥavfî rûḡa râḡat u dergâḡ ider

565 Bî-sebeb kârında ben sevdâyi'em
Hem ḡayâlinde çü sofestâyi'em

Vezîrûḡ kavm-i Naşârâ'yı idlâl için mekr-i aḡer peydâ itmesidür.

Ol vezîr oldı yine bir fitne-kâr
Va'zı koyup itdi ḡalvet ihtiyâr

Nâr-ı şevḡa yaḡdı aḡbâbın hemîn
Niçe günler oldı çün ḡalvet-güzîn

Ḥalḡı mecnûn eyledi şevḡı anuḡ
İftirâḡ u şoḡbet u zevḡı anuḡ

Yalvarup zârîlik itdiler aḡa
Olmış idi ol riyâzetden dü-tâ

570 Bize sensüz yoḡdurur nûr u sürür
Bî-'aşâ nice olur aḡvâl-i kûr

Luḡf idüp Allâḡ için ey muḡtedâ
Şoḡbetüḡden eyleme bizi cüdâ

Biz çü tıfluz sen bize dâye şehâ
Üstümüzden säyeḡi itme cüdâ

Didi cânım sizden olur mı cüdâ
Lîk taşra çıḡmaḡa yoḡdur rızâ

561a vezîrûḡ D: Metinde "vezîri" şeklindeidir.

Geldiler beyler şefa'ât itdiler
Hem mürîdân hayli minnet itdiler

575 Bize ne bed-bahtlıktur ey kerîm
Dîn ü dilden kalmışuz sensüz yetîm

Sen bahân'itdükçe biz ey hüşmend
Süz-ı dilden eylerüz biñ âh-ı serd

Hüy idindük sözlerüñ güş itmege
Hikmetüñ südini hem nüş itmege

İtme bu cevri bize Allâh için
Hayrı te'hîr eylemeñ bilsek niçün

Göñlümüzi cümlemüz virdük saña
Sensüz olur hâşilumuz hep hebâ

580 Kıruda balık gib'olduk muztarib
Bendi kaldur şuyı şal it münşa'ib

Saña benzer kimse yok 'âlemde pes
Bize Allâh için ol feryâd-res

Vezîrûğ mürîdleri def' itmesi beyânındadır.

Didi anlañ ey sözüñ râğıbları
Va'z u güftâr-ı zebân tãlibleri

Penbeyi bu güş-ı hâdden def' idüñ
Bend-i hissi çeşmüñüzden ref' idüñ

Sır kulağı penbesidür güş-i ser
Şağır olmazsa bu güş olur o ker

585 Hiss ü güş u fikri ol kim terk ide
İrci'î kavli-i kerîmin işide

580b münşa'ib D: Metinde "münşağib" şeklinde yazılmıştır.

585b "...dön...", Fecr, /28.

Uyanıklıkda iderseñ güft ü gū
Uyhu sözünden alur mısuyı çoğu

Seyr-i zâhir kıavl u fi'l-i ğâfilân
Seyr-i bâtın oldu fevķ-i âsumân

Hiss-i huşķı gördi huşķiden toğar
‘İsâ-i cân itdi deryâda kıarâr

Cism-i hâķı kıarıya eyler sefer
Seyr-i cân deryâ-yı eyler reh-güzer

590 Kıırılıķda çünkü ‘ömr itdi güzeşt
Gâh tağda geh deñizde gâh deşt

Kıanda itdün âb-ı hayvâmı taleb
Kıanda olur mevc-i deryâ şaķķ ‘aceb

Mevc-i hâķı vehm ü fehm [ü] fikrümüz
Mevc-i âbı oldu maħv u sekrümüz

Bunda olan mest oldu anda dūr
Kim ki bunı gördi anda oldu kūr

Güft ü güy-ı zâhiri oldu ğubâr
Eyle bir müddet sükût u huşdâr

Mürîdler tekrâr vezîre “Ħalveti terk eyle” diyü recâ itmeleridür.

595 Didiler ey pîr ‘illet eyleme
Bu firîb ü cevri bize söyleme

Bâr-ğire tākatince bâr kıo
‘Âcizâne kıudretince kâr kıo

Her kıuşuy kıadrince olur loķması
Her kıuşuy incîr olmaz tu‘mesi

Ħıfla süd yirine etmek virseler
Ħıfl-i miskîni ol etmek kıatl ider

Çünkü sonra dişleri bite hemân
Kendü tâlîb olup ister laħm ü nân

- 600 Kuş kanadı bitmeden uça eger
 Yırtıcı kedi anı tu^cme ider
- 47b Çün kanadı gele uçar kendü hem
 İstemez şıklık tekellüf eyü kem
- Dīv ü şeytāmı ider nuḡkuḡ ḡamūş
 Kulağumuzı sözüḡ itmez mi hūş
- Nuḡka gelseḡ hūş olur hep ḡuşumuz
 Huşkumuz baḡr olur olsaḡ sen deḡiz
- Senüḡ ile ḡāk bize gökden ey
 Ey münevver senüḡ ile cümle şey
- 605 Sensüz olsaḡ bu felek üzre zālām
 Sensüz ey meh bu felek bize ḡarām
- Şüret-i rif^cat ki bu eflākedür
 Ma^cna-i rif^cat revān-i pākedür
- Şüret-i rif^cat berāy-ı cismdür
 Cismler ma^cnāya nisbet ismdür

Vezirüḡ mürıdler e “Ḥalveti terk itmeme” diyü cevāb virmesidür.

- Didi şoḡbetlerüḡüz itmeḡ keşir
 Pendüm olsun cānlarda cāy-gir
- Ben emīnem müttehem olmaz emīn
 Ger dir isem āsmāna ben zemīn
- 610 Kāmil isem kāmile inkār ne
 Nāḡış isem zaḡmet ü ikrār ne
- Ḥalveti terk eylemem ey ḡālibān
 Anuḡ için k’oldı şuḡlum ḡāl-i cān

605a Bu mısra kenarda yazılmıştır.

Mürîdlerün halvet-i vezîre tekrâr i'tirâz itmeleridür.

- Didiler kim ey vezîr inkâr yok
Sözümüzde ta'ne-i ağıyar yok
- Lîk gözyaşı firâkıdan revân
Âh-ı cāngâh olmada dilden 'ıyân
- Dâyesiyle eylemez ma'sûm ceng
Söyler ammâ ne bulursa nîk ü neng
- 615 Biz mişâl-i çeng sensin zahme-zen
Biz degülüz eyleyen efgân sen
- Ney gibiyüz bizde sendendür nidâ
Dâğ gibiyüz bizde sendendür şadâ
- Biz çü şatranc itmedeyüz bürd ü mât
Senden olur bürd ü mât ey hoş-şifat
- Biz kimüz ey bize olan cân-ı cân
Tâ senüñle olavüz biz hem-'inân
- Biz 'adem varlığumuzda hem 'adem
Sen vücûd-ı bâķîsüñ ey zü'l-kerem
- 620 Şîrüz ammâ şûret-i şîr-i 'alem
Cümlemüz olmağda yelden dem-be-dem
- Gizlüdür yel cümlemüz ammâ 'ıyân
Bizden eksik olmasun gizlü olan
- Bu vücûd u cünbişi sensin viren
Cümle varlığı iden îcâd sen
- Yoğa varlık lezzetini gösteren
Yoğı sensin kendüñe 'âşık iden
- Lezzet-i in'âmuñı itme dirîğ
Nuql u hamr u cāmuñı itme dirîğ

618b olavüz D: Metinde "olavüz" şeklindedir.

- 625 Ger dirîğ itseñ kim ider cüst ü cü
Naşş naşşāşa olur mı tünd-hü
- Bize eyleme nazar ey Rabb-i ber
İtdügün ikrām u cūda kııl nazar
- Ne teķāzā var idi ne ĥod vücūd
İstemeden bize itdün luţf u cūd
- Naşş olur naşşāş öñinde hem ķalem
Çün şabī mağlūb u  aciz der-şikem
- Ķudretün öñinde ĥalk-ı bārgāh
 aciz igneden şikem-i kārgāh
- 630 Gāh şeyţān gāh Ādem naşş ider
Gāh şādī vü gehī ģam naşş ider
- Yoķdur el tā idevüz anuñla def^c
Nuţķ yoķ tā söyle bu đarr bu nef^c
- Oķu *Ķur an* dan nedür tefsīr-i beyt
Didi Mevlā *mā remeyte iz remeyt*
- Atsaķ oķ bizden degüldür ol  amel
Biz kemānuz oķ atan Rabb-i ecel
- Cebr şanma ma ni-i cebbārīdür
Zikr-i cebbārī berāy-i zārīdür
- 635 Zārlıģumuz delīl-i izţrār
Hem ĥicābumuz delīl-i iĥtiyār
- Olmasa bizde eger kim iĥtiyār
Olmaz idi bu ĥayā vü şerm ü zār
- Ustā şākirdi niçün te dīb ider
Bunca tedbīri göñül tertīb ider

631a idevüz D: Metinde İdeyüz" şeklindedir.

632b "Attıģın zaman sen atmadın.", Enfāl, 17.

- Dir-iseñ sen ğāfil olma cebrden
Māh-ı haqqı gizleme bulutda sen
- 48a İřidürseñ buña var bir hoş cevāb
Küfrden dīni iderseñ intiĥāb
- 640 H̄astelikde ĥasret ü zārī olur
Cümle āġāhī vü bīdārī olur
- Ol zamān ki olasın bīmār sen
Cürmüñe eylerseñ istiġfār sen
- Görinür ol dem saña ħubĥ-ı günāh
Niyyet eylerseñ ideyim °azm-ı rāh
- °Ahd idersin̄ kim ideyim ba°d ez-ān
Tā°at-i Mevlā'da sa°y-i bī-kerān
- Pes yaĥīn bilindi bu bīmārlik
Virir imiş ādeme bīdārlik
- 645 Pes bu aşlı bil ki sen ey aşl-cū
Her kimün̄ kim derdi var aldı ħoĥu
- Kimde kim bīdārlik derdi çok
Her kimün̄ āġāhlığı çok zerdi çok
- Beste-i zencīr olan itmez sürür
Hem esīr-i ĥabs eyler mi şabūr
- Ayaġunı baġlu görürseñ eger
Saña musallaĥ nice ħapucılar
- Pes musallaĥ olma sen ber-°ācizān
Bu degül zīrā ki ħab°-i bendegān
- 650 Görmedün̄se cebr-i Haqq'ı sus hemān
Gördün̄ ise ħanı yā sende nişān
- Ķanġı kāra meyl ider ħalbün̄ hemān
Ķudretün̄i anda görürsün̄ °ıyān

Çanğı kâra meylüñ olmaz yoğ recâ
Cebri olup dırsüñ eyledi Hudâ

Enbiyâ dünyâ işinde cebriyân
Kâr-i dînde cebri olur kâfirân

Enbiyâ °uğbâyı itdi ihtiyâr
Câhilân dünyâyı itdi ihtiyâr

655 Her kuş uçar kendü cinsi süyına
Cân uçar ammâ habîbi küyına

Çün cehennem hâbsi oldu kâfirân
Sicn-i dünyâ anlara oldu mekân

Cins-i °illiyîn oldu enbiyâ
Oldı °illiyîn cânlarına câ

Bu sözüñ pâyânı yoğ ey dil hemân
Gel tamâm-ı kışsa-yı eyle beyân

Vezîr mürîdleri halveti terk itmemesinden nevmîd eyledügidür.

İçerüden virdi âvâz ol vezîr
K'ey mürîdler oluğuz benden habîr

660 Baña °İsâ böyle gönderdi haber
Dostlarıñ hışımlarıñ eyle güzer

Oturup tenhâ yüzüñ dîvâra vir
Kendü kendüñden de halvet eyle dir

Gayri yoğ destür-i güftâr ü kelâm
Ba°d ez-în size sözüñ yoğ ve's-selâm

Elvedâ° ey dostlar ben ölmüşem
Yiri yedinci felekde bulmuşam

Tâ felek altında çün nâr-ı haşab
Yanmışam zevk ü °anâda vü °aşab

665 Hâzret-i °İsâ'ya oldum ba°d ez-în
Tâ firâz-i çarh-i çârumda çarîn

Veziirüñ her beyi başka başka velî-^cahd itmesidür.

Beyleri şonra idüp da^cvet tamâm
Her birine didi tenhâ bir kelâm

Dîn-i 'İsâ' da benüm cân u tenüm
Nâ'ib-i Hâk'sıñ halîfemsıñ benüm

Ėayri beyler cümlesi tâbi^c saña
İtdi 'İsâ cümlesin şayi^c saña

Saña her kim uymaz ise ey emîr
Öldür anı yâ-ğod it Ėabs ü esîr

670 Lîk ben dünyâda iken söyleme
Ölmeyince ben riyâset eyleme

Ölmeyince ben bunı itme beyân
Eyleme da^cvâ-yı şâhî bî-gümân

İşte tûmâr işte ağkâm-i Mesîğ
Ümmete bir bir bunı oğu faşîğ

Her emîre böyle didi bî-mürâ
Sensin el-ân nâ'ib-i dîn-i Ėudâ

Her birini eyledi bir bir ^cazîz
Oña didügin buña da didi tîz

675 Her birine virdi bir tûmâr kâr
Her birinde ol birinüñ zıddı var

Oldı ol tûmârlar hep muğtelif
Şanki Ėarf-i yâ idi tâ bâ-elif

Zıdd idi Ėükmi bu tûmârıñ aña
Bundan öñ dimişdük ol zıddı saña

48b Veziirüñ Ėalvetde kendüsini öldürdügidür.

Çırk gün andan şonra açmadı Ėapu
Kendüsin Ėatl eyledi ol fitne-cü

- 680 Halk mevtinden çün old'âgâh anuñ
İtdiler kabrin kıyâmetgâh anuñ
- 680 Kabrine cem[°] oldu mahlûkât-ı Hâk
Haftanın yırtup şaşalın yolarak
- Ol kadar kim şağışın bilür Hudâ
Rûmî vü Türk ü[°] Arab Ekrâd-zâ
- Başlarına saçdılar hâkin hemân
Derdin anuñ buldılar dermân-ı cân
- Kabri üzre halk bir ay bî-kelâm
Gözlerinden kan ağıtdılar müdâm
- İtdiler anuñ firâkından figân
Hem ulular hem kiçiler hem şahân

Ümmet-i 'İsâ (a.s) ol on iki begden velî-[°]ahd kangısı idügin taleb eylemeleridür.

- 685 Didiler bir ay geçince ol vezîr
Kimi itdi kendü yirine emîr
- Tâ anuñ yirine ola ol imâm
Vire bize tâ ki bey[°]at ol hemân
- Çün güneş gıtdi vü bize urdı dâğ
Aña çâre olmaz illâ kim çerâğ
- Gözümüzden çünki gıtdi vaşl-ı yâr
Bize andan nâ[°]ibîdür yâdigâr
- Geçdi gül çün gülsitân oldu hârâb
Büy-ı gül bulunmaz illâ der gül-âb
- 690 Çünkü Hâk bu gözlere olmaz[°]ıyân
Nâ[°]ib-i Hâk oldılar peygâm-berân
- Yok ğalağ itdüm ki nâ[°]ible menüb
İki zann iderseğ olmaz nîk ü hûb

679a Bu mısra kenarda yazılmıştır.

İkidür şüret-pereste ey debîr
Çırtılan şüretten aña oldu bir

Şürete baksañ gözün iki 'ıyân
Nür-ı çeşm ammâ ki birdür bî-gümân

İki gözün nürü fark olmağ muhâl
Cümle gözde nür bir itme cidâl

“Lâ nufferîku beyne aḥadin” ma'nâsınca cümle peygâmler

nür-ı Hâk olması beyânındadır.

- 695 On çerâğ olsa bir evde ey fetâ
Gayırdur biribirinüğ şüretâ
- Her birinüğ nürünü kim fark ider
Çünkü nür-ı şem'aya ola nazar
- Eyleseñ yüz ayva vü almayı 'ad
Soñra şıksañ yüz gidüp kalur aḥad
- Çısmet ü a'dâd olmaz ma'nide
Tecziye efrâd olmaz ma'nide
- Hoşdur itmek dost ile dost ittiḥâd
Ma'niyi tut şüreti itme murâd
- 700 Ço bu ser-keş şüret erisün be-renc
Tâ o renc altında gör vahdet çü genc
- Sen eritmezseñ 'inâyethâ-yı Hâk
Eridür ol kim odur mevlâ-yı Hâk
- Gösterür dillere kendü ol rahîm
Hırka-i dervîşi diker ol kerîm
- Münbasıḫ bir gevher idük biz ezel
Başsuz ayaqsuz o 'âlemde ecel

Başlık "...onlardan hiçbiri arasında fark gözetmeksüzün...", Bakara, 136.

702a kendü D: Metinde "kendü ben" şeklindedir.

Bir güher idük mişâl-i âfitâb
Bî-girih hem şaf idük anda çü âb

705 Şürete geldi çün ol nür-ı sere
Çoğalup oldu çü zıll-i küngüre

Küngüreyi itse vîrân mancınık
Ortadan giderdi fark-ı ın farık

Şerhin iderdüm bunun ben ey cüvân
Korçarum yağıla bundan nice cân

Nükteler var bunda çün tığ-i metin
Kalkanuğ yoksa şakın varma yakın

Gelme bu elmâsa karşı bî-siper
Tığe zîrâ kesmedür hü y u hüner

710 Anuğ için tığı itdüm der-ğilâf
Tâ ki bir kej-tab' itmeye hilâf

Geldük imdi kışşanuğ itmâmına
Doğrılar 'ahd-i vefâ encâmına

Kalkdılar bu muhtedâdan şonra hep
Yirine bir nâ'ib itdiler taleb

Velî-'ahd olmada begleruğ nizâ'ı beyânındadır.

Geldi ol beglerden ilerü biri
Öğine geldi o kavmüñ bî-çeri

49a Didi şimdi nâ'ibem ihvân ben
Nâ'ib-i 'İsâ dağı el-ân ben

715 İşte bu tûmâr bürhânüm benüm
Nâ'ibüm ben şimdi devrânüm benüm

Geldi bir beg ilerü başdı kadem
Ol da da'vâ-yı hilâfet itdi hem

Gösterüp ol dağı bir tûmâr züd
İkisi de itdiler hışm-i Cühüd

- Hep birer birer o begler geldiler
Birbirine çekdiler tîğ ü teber
- Her birinüñ tîğ ü tûmârı be-dest
Birbirine düşdi çün fîlân-ı mest
- 720 Kâtl olındı nice biñ Naşrâniyân
Küştelerden oldı nice püştegân
- Açdı kıan seyler gibi oldı revân
Tozdan oldı dağlar gökde 'ıyân
- Fitneler toğmın ki ekmişdi vezîr
Kıavmuñ oldı başına derd-i kebîr
- İçlü içlü çok cevizler kırdı ol
Şoñra rûh-i pâka kıaşd itdi o ğül
- Kâtl olınmak ölmek oldı bu tene
Elmayı nârı kırarsuñ aña ne
- 725 Ol ki tatludur olur ol nâr-dâñg
Çüriyen yimişde olmaz ğayr-i bâñg
- Ma'nası olanuñ olur âşikâr
Çürük olanlar olur rüsvây u h'âr
- Tut kıulağ ma'nâya ey şüret-perest
Ma'nâ zîrâ şürete bâl ü per est
- Ehl-i ma'nâya olursañ hem-nişîn
Çok 'atâlar bulasın ey merd-i dîn
- Cân-ı bî-ma'nâ bu tende bî-hilâf
Şan ağaçdan bir kıılıçdur der-ğilâf
- 730 Kıında iken vardur anuñ kıymeti
Kııksa kıından olur âteş âleti
- Cenge ağaç kıılıcı götürme sen
Bağ muğaddem yoksa virdüñ cân u ten

Ağaç ise gayrısın eyle taleb
Ger ola elmās oña gel kıl tarab

Evliyā ceb-hānesinde tīğ-i tīz
Evliyāyı görmedür kīmyā ‘azīz

Cümle dānāyān bunı dirler hemīn
Oldı dānā *reḥmeten li’l-‘ālemīn*

735 Nār alursañ çatlağın al ey püser
Dānesinden çatlağı virür ḥaber

Ey mübārek şağ ki ağzından ‘ıyān
İçı görine çü dürr-i dürc-i cān

Nā-mübārek ḥande-şakḳ-ı lāle k’ol
Görinür anda siyāhī-i göñül

Nār-ı ḥandān gülşeni ḥandān ider
Şoḥbet-i merd ādemi insān ider

Ol ki seng-i şaḥra yā mermer ola
Bulıcağ şāḥib-dili gevher ola

740 Pāklar sevgisini cānuñda қо
Göñülü dil-ḥoşlara vir ey ulu

Olma sen nevmīd var ümmīdler
Zulmete gitme ki var ḥurşīdler

Ehl-i dil semtine çeker seni dil
Ten çeker kim ide ḥabs-i āb u gil

Ehl-i dilden vir dil ü cāna ğidā
İste bir muḳbilden iḳbāl ey keyā

Tıfl-i cān-ı **Nazmī**’yi sen ey Ḥudā
Şīr-i pistān-ı velīden vir ğidā

734b “...ālemlere rahmet olarak gönderdik”, Enbiyā, 107.

744 Bu beyit kenarda yazılmıştır.

Ta'zîm-i na't-i Resûlullah (şala'llâhu te'âlâ 'aleyhi ve selem)**İncil'de mezkûr olmasıdır.**

- 745 Var idi *İncil*'de nâm-ı Muştafâ
Ol ser-i peygâm-berân baħr-i şafâ
- Ĥilye vü şekli anuĥ mezkûr idi
Ĝazv ü şavmı anda hem mestûr idi
- Niçe Naşrânî umup ecr ü şevâb
Gelseler ol nâma behr-i ihtisâb
- Bûs iderler idi tütup muĥterem
Yüz sür[er]lerdi o vaşf-i pâke hem
- Didügüm fitneden ol kavm-i güzîn
Oldılar ol fitnelerden hep emîn
- 750 Bulmadı şerr-i vezîr anlara râh
Nâm-ı Aĥmed anlara oldu penâh
- Oldı nesli anlaruĥ cemm-i ğafîr
Nûr-ı Aĥmed anlara oldu naşîr
- Bir bölügi kim Naşârâ'nuĥ hemân
Tutdılar nâm-ı Resûl'i müstehân
- Oldılar bu fitneden ĥor u ĥaķîr
İrdi anlara ğam-ı şerr-i vezîr
- 49b Oldı dîni anlaruĥ ĥabt u ĥaĥâ
Geldi ol tûmârlardan bu belâ
- 755 Nâm-ı Aĥmed ola ĥırz-ı dîn ü cân
Nûr-ı pâki 'âleme ola emân
- Nâm-ı Aĥmed ola çün ĥışn-ı ĥaşîn
Ne ider zâtı k'odur rûĥu'l-emîn

748b sürerlerdi D: Metinde "sürlerdi" şeklindedir.

Bu şeh-i hün-rîzden sonra yine
K'ol vezîrûn düşdilerdi mekrine

Bir gayri Cühüd pâdişâhınun helâk-i dîn-i 'İsâ'ya sa'y eyledügidür.

Bu şehün neslinden âher pâdişâh
Çavm-i 'İsâ'ya çeküp tîğ-i tebâh

Bu hurûca ister-iseñ bir haber
Sûre-i *zâti'l-burûc'a* kııl nazâr

760 Sünnet-i bed k'eyledi evvelki şâh
Kıldı anuñla 'amel bu pâdişâh

Her ki çor 'âlemde bir bed sünneti
Aña her sa'ât irişür la'neti

Eyüler çodılar eyü sünneti
Kemler ammâ çodı çulm u la'neti

Tâ kıyâmet kem ki kemlerden doğar
Yüzi kemlige olup kemlik ider

Eyülere oldı mîrâş tatlu âb
Ne güzel mîrâş *evreşne'l-kitâb*

765 Baķsañ olmışdur niyâz-ı çâlibân
Şu'lelâ-yı gevher-i peyğam-berân

Şu'leler gevherler ile devr ider
Şu'leler hem cânib-i kâna çider

Pencerenüñ nûrı evi dolanur
Burcdan burca güneş zîrâ yürür

Kim ki bir yıldıza eyler intisâb
Aña ol yıldızla olur inçilâb

759b "...burçlar sahibi...", Bürûc, 1.

764b "...kitabı mirâş verdik.", Fâtır, 32.

- Ṭālî'î Zühre olan eyler ıtarab
Meyl-i küllîsi olur 'aşk u taleb
- 770 Ṭālî'î Mirrîḥ-i hün-rîz ise ger
Ceng ü bühtân u huşümet ıan ider
- Bu nücümüñ var verâsında nücüm
K'olmaz anda iḥtirâk u naḥs u şüm
- Ġayri göklerde döner ol aḥterân
Şanma kim bu görinen heft âsmân
- Şâbitât-ı tâb-ı envâr-ı Hudâ
Biribirine ne vaşl u ne cüdâ
- Ṭālî'î kimüñ ki ola bu nücüm
Ol ider kâfirlere ıa'n u rücüm
- 775 Hışm-i Mirrîḥî degül hışmı ıamu
Münkalibdür ğâlib ü mağlûb-ı hû
- Nür-ı ğâlib naşş u zulmetden emîn
İşbi'aynın nûrı Mevlâ'da rehîn
- Cânlara ol nürdan şaçdı Hudâ
Muḫbil olanlar etek ıtıdı aña
- Ol nişâr-ı nürdan alan naşîb
Yüz çevirdi cümleden oldu ḥabîb
- Her kimüñ dâmân-ı 'aşkı olmaya
Ol nişâr-ı nur-ı Hâk'dan bulmaya
- 780 Cüz'lerüñ yüzleri semt-i külledür
Bülbülüñ 'aşkı vü zârı güledür
- Ṭaşrasında reng-i insân u baıar
Var içinden iste envâ'-ı diger
- Eyüler rengi şafâ küpünd'olur
Reng-i bed seyl-i siyâh ile gelür

Şıbgatu'llāh nām-ı reng-i müsteṭāb
La'netu'llāh ism-i reng-i nā-şavāb

Ol ki deryādandur ol baħra gider
Her şey eyler geldügi seyre güzer

785 Dağ başından gelmede seyl-i revān
Cismümüzden 'aşk-ıla gider bu cān

**Bir Cühüd pādişāhı 'azīm āteş yakup ve kenār-ı āteşe bir büt vaz' idüp
ol büte secde ideni āzād ve itmeyeni iħrāk bi'n-nār eyledügidür.**

Ol Cühüd-i kelb gör ne eyledi
Çoyup āteş yanına bir büt didi

Kim buğa secde ider olur ḥalāş
İtmeyenüñ yiri āteş 'ām u ḥāş

Olmadı nefsi bütin kırmaç ehem
Doğdı nefsinden anuñçun bu şanem

Bütlerüñ anasıdur nefs-i yamān
Zīra kim nefs ejdehādur büt yılan

50a 790 Büt şerer çaçmaçla taşdur nefs-i dūn
Ol şerer şudan sönüp olur zebūn

Seng ü āhen şu ile bulmaz sükūn
Ādemoğlı bu ikisinden zebūn

Seng ü āhen āteşi cānda tutar
Şu nice ol āteşe itsün güzār

Zāhiri nāra bulursa şu zafer
Seng ü āhen nārına itmez eşer

Taş u çaçmaçdur 'uyūn-ı nār u dūd
Çatreleri küfr-i Tersā vü Cühüd

795 Bardağın küpün şuyı fānī olur
Çeşme şuyı dā'imā bākī olur

Bardağ içre büt siyeh-âb-i nihân
Çeşme-i âb-i siyeh nefsi-i hevân

O yunulmuş büt nedür seyl-i siyâh
Büt yapan nefsi oldu 'ayn-ı şâh-râh

Yüz küpi bir pâre taş eyler şikest
Çeşme şuyına irişmez taş u dest

Büti kırmağ sehdür gâyetle sehl
Sehl görmek nefsi oldu cehl cehl

800 Nefsi bilmek ister-iseñ ey püser
Kıssa-i nâr-ı cahîme kıl nazâr

Her nefes bir mekri var mekri 'iyân
Niçe biñ Fir'avn'ı ğark ider hemân

Eyler-iseñ Rabb-i Mûsâ'ya gürîz
Dökmez imânuñ şuyın Fir'avn-i hîz

İt Aḥad'la Aḥmed'e gel ihtîşâş
Kardaş ol Bū Cehl nefsünden ḥalâş

Küçük oğlancık nuḡka gelüp âteş içinden ḥalkı âteşe da'vet itmesidür.

Bir zeni oğluyla getürdi Cühûd
Büt önüne k'âteşî şu'le-füzûd

805 Alup andan oğlın atdı âteşe
K'avratuñ yüregine kırkı düşe

Secde kaçd idüp didi zen bilmedüm
Didi oğlan ey ana ben ölmedüm

Bunda gel ey ana bunda ben ḥoşam
Şüretâ gerçi miyân-ı âteşem

Âteş oldu gözlere bend ü hicâb
Raḥmet-i Mevlâ'dan itme ictinâb

Bunda gel bürhân-ı Ḥaḳḳ'ı göresiñ
'İşret-i ḥâşân-ı Ḥaḳḳ'ı göresiñ

- 810 Gel içerüye şu gör âteş-mişâl
Bir cihândan k'âteşidür şu cemâl

Sırr-ı İbrâhîm'i gel gör âşikâr
K'âteş olmuşdı aja verd-i bahâr

Şandım ölüm beni doğurduğda sen
Çatı korğdum bu cihâna gelmeden

Doğıcağ zindândan buldum rehâ
Bu cihân gördüm ki hoş reng ü hevâ

Rağm gibi şimdi bu dünyâ bağa
Çünkü bu âteşde buldı dil şafâ
- 815 Ben bu âteş içre gördüm bir cihân
Zerresi anuğ dem-i 'İsâ-nişân

İşte bir 'âlem ki yok şeklinde var
Ol cihân var şekli ammâ bî-çarâr

Analık haqqıçun ana gel beri
Gör ki bu âteşde yokdur âzerî

Vâlide gel içerü gör 'izzeti
Gel içerü çoma elden devleti

Çudretin gördük o kelbüğ ey ana
Bunda gel gör tâ nedür luğf-i Hudâ
- 820 Merhametden isterim bunda seni
Bir şafâ buldum ki bilmem ben beni

Âteşe gir halkı da'vet eyle hem
K'âteş içre çodı Hağ h'ân-ı kerem

Ey Müselmânân gelüğ bî-irtiyâb
'Azıb-ı dînden çayrısı cümle 'azâb

Girüğüz bu âteşe pervâne-vâr
Bunda zîrâ var nice yüz biğ bahâr

- İşidicek bu nidâyı ol gürûh
Cümle halkuñ cânına düşdi şükûh
- 825 Bunı gören merd ü zen bî-ihtiyâr
Yandılar ol âteşe pervâne-vâr
- Ne müvekkel ne çeker var cezb-i yâr
Acıları tatlu itmek aña kâr
- Öyle girdiler ki halkı ol 'avân
Men' idüp dirlerdi girmeñ el-emân
- Çara oldu ol Yahûdî'nün yüzi
Hem peşimân oldu hem yandı özi
- 50b Halk ĩmâna çü 'âşık oldılar
Cismini yakmağda şâdık oldılar
- 830 Mekr-i şeytân kendüsin itdi tebâh
Şükr-i şeytân kıldı anı rû-siyâh
- Ėayrınuñ yüzine kim ki ne sürer
Çubhı anuñ kendü yüzine irer
- Her ki halkuñ câmesini itdi çâk
Kendüsinuñ yırtar anlara ne bāk

**Hâzret-i Resûlu'llâh'uş (şallallâhu te'âlâ 'aleyhi ve selem) nâm-ı şerifini
suħriyye ile okuyanuş ağızı egri çalması beyânuşdadur.**

- Ağzın egüp suħriyyeyle söyleyen
Yâ Muhammed oldu bî-şek keç-dehen
- Geldi didi yâ Muhammed 'avf kün
Kim senüñ elçâf u 'ilmüñ *min ledün*
- 835 Cehl ile suħriyye itdüm ben saña
Baña 'â'id oldu suħriyyem baña

Perdesin çāk itse kişinüñ Hudā
Ta'ne-i pākāna eyler mübtelā

Hağ dilerse örte 'aybını o kes
Ehl-i 'ayb 'aybından urmaz ol nefes

Diler ise Hağ bize yarı ide
Meylümüzi cānib-i zārī ide

Ey mübārek göz k'ola giryān aña
Ey mübārek dil k'ola büryān aña

840 Ağlamanuñ şonı āhir hānedür
Merd-i āhir-bīn mübārek bendedür

Şulı yirde sebze vü ni'met olur
Gözyaşı dökenlere rahmet olur

Ağla çün dülāb eyle nāleler
Gülşen-i cānuñda bite tā huğar

Ağlayana rahm it ola saña rahm
Kıl za'ife rahm ide Mevlā rahm

Nazmī'yi 'aşkuñla giryān eyle sen
Derdüñ ile zār u nālān eyle sen

845 Yā İlāhī itme 'aşkuñdan cüdā
Bir nefes anı be-ħağğ-ı Muştafā

Ol Cühüd pādişāhınuñ āteşe 'itāb itmesidür.

Āteşe didi o şeh ey tünd-ħū
Çanı 'ālem-süz olan tab'-i nīkū

Yağmaz olduñ çanı yā ħāşiyetüñ
Bahtumuzdan döndi gibi niyyetüñ

Yoğ-idi āteş-pereste sende rahm
Urmaz olduñ düşmenüñe şimdi zaħm

Yağmağ idi senüñ ey nār 'ādetüñ
Yağmağa yoğ-idi senüñ kudretüñ

850 Bu 'aceb göz bağı mı yâ 'aql bend
Nice yakmaz böyle bir nâr-ı bülend

Câzûlık mı itdiler yâ sîmiyâ
Bahtumuzdan 'aks-i tab'uy oldu yâ

Didi âteş kim niye ben âteşim
Gel içerü tâ göresin tâbişim

Tab'ım olmadı diger-gün ey kişi
Tîğ-i Hâk'uy izn-ile kesmek işi

Çadırı öñinde kelb-i Türkmân
Çâpilüs eyler görince mihmân

855 Görse geçen ecnebî bigâne-rû
Hamle görür kelbden şîrâne o

Ben köpekden kem miyim kullukda yâ
Türkmân'dan kem midür kâdir Hudâ

Âteş-i tab'uy seni gamgîn ide
Ol yakışı emr-i şâh-ı dîn ide

Âteş-i tab'uy ki şâdîlık vire
Aña şâdîlık şeh-i dînden ire

Ġam görürseñ dilde istiğfâr kıl
Emr-i Hâk'la geldi ol ġam kâr kıl

860 Hâk dilerse °ayn-ı ġam şâdî olur
°Ayn-ı bend-i pây-ı âzâdî olur

Yil şu âteş hâk cümle bendedür
Baña saña ölü Hâk'la zindedür

Hâk öñinde âteş itmekde kıyâm
Kıvrılır dolaşur °âşık-veş müdâm

Taşı ursañ demüre âteş çıkar
Emr-i Hâk ile hem olur âşikâr

Taş ile demür olur sebab velîk
Sen yukarı kııl nazar ey merd-i nîk

865 Āhen-i nefis ü hevāyı urma sen
Bu ikisi doğurur çün merd ü zen

51a Ol sebab olur bu esbāba medār
Ol sebebsüz bu sebab eyler mi kār

Ol sebebler k'enbiyā oldı delîl
Ol sebebler bu sebeblerden celîl

Bu sebabde ol sebab °āmil olur
Ol sebebsüz bu sebab bâtil olur

Bu sebabüç °aql olur hem maḥremi
Ol sebeblerüñ nebîler hem-demi

870 Fārisî'de buğa didiler resen
İp kıuyu içinde eyler kār u fen

Çıkrıgıñ dönmesine olur medār
Döndüreni görmemek noķşān u °ār

Bu sebebler ipin °ālemde hemîn
Çarḥ-i ser-gerdāndan anlama şaķın

Olma ser-gerdān u ḥālî hem-çü çarḥ
Yanmayasın beynsüzlikden çü merḥ

Āteşi yili yaratdı emr-i Ḥaķ
Her birini mest itdi ḥamr-i Ḥaķ

875 Āb-ı ḥilm ü āteş-i ḥışm ey püser
Aç gözüñi gör Ḥudā'dandur bular

Ḥaķķ'a vāķıf olmasaydı cān-ı bād
Eylemezdi farķ beyn-i ķavm-ı °Ād

Yil Hūd Peygām-ber zamānında °Ād ķavmini helāk eyledügidür.

Çekdi mü'minlere bir dā'ire Hūd
And'esen yil oldı nerm[ü] dil-rübüd

- Kim ki haṭdan ṭaşra ḳaldı bî-mürâ
Pâre pâre itdi anı ber-hevâ
- Çekse ger Şeybân-ı Râ'î hem-çünân
Ḳoyunuṅ eṭrâfına bir haṭ 'iyân
- 880 Gitse idi cum'aya ol pîr eger
Virmeye ḳurdlar ḳoyuna tâ zarar
- Dâ'ireye ḳurdlar girmezdi hem
Ol nişândan çıkılmaz idi hem ğanem
- Kurd u ḳoyun hırşu yiline ebed
Dâ'ire-i merd-i Ḥaḳ olmaḳda sed
- Böyledür bād-ı ecille 'arîfân
Nerm ü hoşdur çün nesîm-i gülsitân
- Âteş İbrâhîm'e eyler mi zarar
Çünki maḳbûl-i Ḥaḳ olmışdı o er
- 885 Nâr-ı şehvet ile yanmaz ehl-i dîn
Çeker ammâ ğayrı tâ ḳa'r-i zemîn
- Mevc-i deryâ Ḥaḳḳ'ıñ emriyle yeler
Ümmet-i Mûsâ'yı Ḳıbtî'den seçer
- Ḥâk-i Ḳârûn'a buyurdu çün Ḥudâ
Tâc u taḫtıyla anı itdi fetâ
- Âb u gil oldu dem-i 'İsâ'ya yâr
Oldı bir perende murġ-i bâl-vâr
- Oldı tesbîḫüñ buḫâr-ı âb u gil
Murġ-i cennet oldu nefḫ-i şıdḳ-ı dil
- 890 Ṭûr itdi nûr-ı Mûsâ ile raḳş
Oldı kâmil şüfî andan gitdi naḳş
- Ṭaġ 'aceb mi olsa şüfî ey dedem
Bir kesekden idi cism-i Mûsâ hem

**Cühüd pâdişâhının inkâr ve ta'n itmesi ve hâş nâşihlerinün
naşihatın kabûl itmemesidür.**

Çok 'acâ'ib gördi ol şâh-ı Cühüd
Ta'n u inkârın ziyâd itdi hâsüd

Haddi geçme didi nâşihler aña
Tâ bu deñlü ceng atın sürme şehâ

Nâşihâtı bende urdı ol pelîd
Zulmi hâdden izdiyâd itdi Yezîd

895 Ğaybdan geldi o demde bir nidâ
Ğahrumuza dâyin ey kelb-i gedâ

Ğırık eriş âteş yalıñlanup hemân
Yağdı Cühüdları cümle bî-emân

Çün ezelden anlaruñ aşlıydı nâr
Eylediler aşlı âher ihtiyâr

Çünki âteş-zâde idi ol farîk
Sûy-ı küldür cüz'lere âhir tarîk

Çünki mü'min yakıcı nâr idiler
Odları kendülere itdi eşer

900 Anlar kim ümmî ola *Hâviye*
Hâviye anlara olur zâviye

Ana oğul birbirin eyler taleb
Der-ğafâdur fer'lerle aşl hep

Şuya gerçi havzlar zindândur
Bâd neşf eyler anı erkândur

51b Ğurutur ilter anı kâna çarar
Göremezsiñ az az ilter rûzgâr

900a "...onun anası (yeri, yurdu) Hâviye'dir.", Kâria, 9.

- Cânlarumuzu nefesler âb-vâr
Habs-i 'âlemden azar azar çalar
- 905 Eyler eyü sözler Allâh'a şu'üd
Varır ol yire ki bilür ol Vedüd
- İder enfâs-ı mübârek irtikâ
Bizden olur tuhfe-i dârü'l-bekâ
- Ba'dehü gelür mükâfât-ı maqâl
Hâzret-i Hâk'dan bize za'f-ı menâl
- Şonra virür nice emşâlin Hudâ
İre tâ kim kul 'aţâya dâ'imâ
- Böyle çıkar böyle iner dâ'imâ
Tayyib enfâs u mükâfât-ı Hudâ
- 910 Bil ki bu cezb-i İlähî bu guşuş
Ol tarafından geldi andandur cuşuş
- Göz diker ol semte kişi râyegân
Sürmiş idi bir gün anda havf-i cân
- Kendü cinsinden ider her-kes şafâ
Cüz'lere külden olur mihr ü vefâ
- Her ne cinse kim kişi kıyıl olur
'Âkıbet ol zümreye vâşıl olur
- Cinsümüz degül bizüm etmekle şu
Yisek içsek bize olur cüst ü cü
- 915 Âb u nânuş yok bize cinsiyyeti
Var bir âhîr i'tibâr eyle katı
- Cinsümüzden ğayriden zevk u şafâ
Cinse beşzer anuş içündür dilâ
- Cinse beşzeyen olurmuş 'âriyet
'Âriyet bâkî kalur mı 'âkıbet

Hoş gelür murğa eger evvel şafır
Bile çün cinsi degül eyler nefir

Teşne zevk ider serâbı göricek
Şu degüldür gördi gider âba dek

920 Müflisâna kalb aqçe hoş gelür
Varıcaq darb-hâneye rüsvây olur

Kalb aqçe olmasun reh-zen saña
Kec hayâlün olmasun çâh-ı belâ

Gel *Kelîle*'den işit bu kışşayı
Hem o kışşadan taleb kıl hisşeyi

Şikârların arslana “Tevekkül eyle ve kesbi terk eyle” dimesi beyânındadır.

Kendü vâdîsind'olan hayvânlara
Oldı bir arslan musallaat anlara

Pusudan gelüp kapardı anları
Ol mağalden ürker oldı cânları

925 Geldiler arslana hîle itdiler
Rızquı her gün virelüm didiler

Ğayrı şayd ardınca yilme ey keyâ
Tâ ki telh olmaya bize bu giyâ

Arslanın şikârlara cevâb virmesi ve cehdün fâ'idesin dimesidür.

Didi hoş görsem vefâ olmasa mekr
Gördüm ammâ hayli mekr-i Zeyd ü Bekr

Ben helâk-i mekr-i halkam şad hezâr
Beni şoqdı nice 'akreb nice mâr

Merdüm-i nefsüm derünumda kemîn
Cümle halkdan artuq eyler mekr ü kîn

930 *Çulağum lâ yuldeğü'l-mü'min* dedür
Çavl-i Peyğam-ber dil ü cânumdadur

Ol şikârlar tevekküli cehd ve iktisâb üzre terciğ itmeleridür.

Cümle didi ey hâkîm-i bâ-ğaber
Fâ'ide itmez çadere bil çazer

Kim çazerden zâhir olur şür u şer
Gel tevekkül it tevekkül hûbter

Gel çazâya pençe urma ey 'azîz
Tâ çazâ senüçle itmeye sitiz

Öli ol geldükde sağa hük-m-i Haç
Sağa zağm urmaya tâ Rabbu'l-falaç

Arslan cehd ü iktisâbı tevekkül ve teslim üzre terciğ itmesidür.

935 Didi arslan kim tevekkül emr-i Rab
Sünnet-i Peyğam-ber oldı hem sebeb

Didi Peyğam-ber nidâ idüp bülend
Çıl tevekkül eyle hem çayvânı bend

Remz-i *el-kâsib çabîbu'llâh* i bil
Terk-i esbâb itme tevekkül de çıl

52a

Şikârlaruğ tevekküli ictihâd üzre terciğ itmeleridür.

Didiler kesb oldı za'f-ı çalçdan
Loçma-i tezvîr behr-i çalçdan

Kesb tevekkülden degüldür hûbrek
Var mıdur teslimden maçbûbrek

930a "Mümin, bir delikten iki defa sokulmaz.", Buhârî, Edeb, 83; Müslim, Zühd, 63, İbn Mace, Fiten, 13.

937a "...kazanan Allah'ın sevdiğidir", Heysemî, C. 2, s. 64; Ahmed b. Hanbel, Müsned, 18/167.

- 940 Çok kişi kaçar belādan der-belā
Kaçdı mārđan oldu şayd-ı ejdehā

İtdügi ĥıle kişiye dām olur
Anı ki cān şandı ĥūn-āşām olur

Kaşuyı kaşadı dūşmen ĥānede
Oldı Fir'avn māt bu efsānede

Nice biş tıfl öldürüp kan eyledi
Anı kim arardı ol evde idi

Gözümüzde 'illet-i bisyār var
Gel fenā kıl bu gözi al çeşm-i yār
- 945 Gözümüze görmesi ni'me'l-'ivaż
Görmesinde bulunur küllī ġaraż

Tutmaz ise yürümezse tıfl eger
Babasınuş omzıdur aña maşar

Çün fuzūl olup uzatdı el ayak
Mişnet-i zaşmet ile kaşaldı yayak

Elden ayakdan muşaddem cānlar
Hep vefādan zevka uçardı meger

Oldı emr-i *ehbitū* zindānumuz
Ĥabs-ı ĥışm u ĥırş u kāni' cānumuz
- 950 Biz 'iyāl-i ĥazretūz hem şır-cū
Didi Aşmed *ħalk* 'iyālu 'llāħ kamu

Gökden ol kim yağdurur yağmur hemān
Kaşadir olur raşmet ide vire nān

949a "...inin !", A'raf, 24.

950b "Halk Allāh'ın ayālidir.", Aclunı, C. 1, s. 1380.

Arslan cehdi tevekkül üzre yine terciḥ itmesidür.

- Didi gerçeksiz velî Rabb-i cihân
Öğümüzde kodı bizüm nerdübân
- Pāye pāye çıķılır ey nîk nām
Bunda cebri olmak oldu hırş-ı cān
- Ayağuş varsa kişı gel olma leng
Hem elüj var ise gizlü itme ceng
- 955 Virse bir bel bendesine bir kişı
Bî-zebān ma'lûm olur anuş işi
- Bel gibi eller işārāt-ı Hūdā
Âḥir-endîşî 'ibārāt-ı Hūdā
- Cānuḡa o gel işārātın anuş
Ol işārāta vefāda vir cānuḡ
- Vire esrār ol işāretler saḡa
Saḡa bir iş vire ki yük aldura
- Hāmil iken seni ol maḡmül ide
ābil iken seni ol maḡbül ide
- 960 ā'il-i emr olasın ābil iken
Vaşla ālibken olasın vaş sen
- Sa'y şükr-i ni'met ü udret olur
Cebrîlik inkār-ı her ni'met olur
- Şükr-i udret udretüj efzün ider
Cebr-i ni'met ni'metüjî dün ider
- Cebrdür yolda uyumaḡ uyuma
Görmedükçe bābı muḡlaḡ uyuma
- Uyuma ey kāhil-i bî-i'tibār
Bulmaduḡça tā dıraḡt-ı mîvedār
- 965 Dalı taḡrîk idicek her laḡza bād
Nā'imüj başına dōke nuḡl u zād

Cebr uyumağdur miyân-ı reh-zenân
Vahtsüz öten kuşa virmezler emân

Hâk işâretlerine bıyık büzen
Er şanursın görsej ammâ anı zen

Ne kadar 'aqluğ olursa güm olur
Başda kim 'aql olmaya ol düm olur

Şükr itmezsej olur şüm u şenâr
Cây olur şükr itmeyene қа'ı-r-ı nâr

970 Hem tevekkül eyle hem kııl kesb ü kâr
Ekin ek şonra Hüdâ'ya kııl sipâr

Girü hayvânâtuğ tevekküli kâr u kesbe terciğ itmeleridür.

Cümle çağrışdılar ey mîr-i kebîr
Ol sebeb eken hârişân-ı faķîr

Nice gürüh nice yüz biğ merd ü zen
Pes niçün maħrûm olurlar 'ömrden

Niçe biğ kes ibtidâ-yı dehrden
Açmış iken ejdehâ gibi dehen

Ol kadar mekr itdiler ol 'âķilân
Tağı yirinden kıopardıldardı şan

975 Vaşf idüp mekirlerin dir zü'l-celâl
Ol mekirdeñ zâ'il olurdu cibâl

52b Kısmet-i rüz-ı ezelden ğayrı kâr
Cehde göstermedi a'mâl u şikâr

Bâñıl oldu cümleten tedbîr ü kâr
Kaldı ancağ hükmi-Râbb-i Kirdkâr

Kesbi sen bir nâm bil ey nâmdâr
Cehdi bir vehm añla ey şâhib-'ayâr

**Ḥazret-i 'Azrâ'îl bir adama nazar idüp ol adam ḥavfindan Süleymân
'aleyhi's-selâmuḡ sarâyına kaçması ve tevekkülü cehd üzre terciḥün taḡriri
ve cehdüḡ fâ'idesi az olduḡın beyân ve 'iyândur. Va'llâhu a'lem bi's-şavâb.**

- Geldi bir kuşluḡ zamânı bir cüvân
Kaşrına girdi Süleymân'ıḡ hemân
- 980 Yüzi şarı dudaḡı gök ḡor u zâr
Pes Süleymân didi ey ḡâce ne var
- Didi 'Azrâ'îl baḡa bir nazar
İtdi kim ḡışm ile yüregüm deler
- Didi Süleymân murâduḡ neyse di
Ey penâh-ı cân yile buyur didi
- Tâ ki Hindüstân'a ilete beni
Ola andan ḡurtaram cân u teni
- Faḡrdan gerçi kaçır ḡalk-i cihân
Loḡma-i ḡırş u emel olur hemân
- 985 Ḥavf-ı faḡr ol ḡâcenüḡ faḡrı hemân
Ḥırş u cehdi bil ki sen Hindüstân
- Yile oldı kim Süleymân'dan ḡitâb
Bunu Hindüstân'a götür ḡıl şitâb
- Ertesi gün vaḡt-i divân u suḡen
Pes Süleymân didi 'Azrâ'îl'e sen
- Ol Müselmân'a ki ḡışm ile nazar
İtmiş idüḡ kim anuḡ cânın yaḡar
- Didi ḡışm ile nazar olmaz edeb
Bunda göricek anı itdüm 'aceb
- 990 Kim buyurmuşdı Ḥudâ yârî hemân
Cânın al Hindüstân'da bî-emân
- Didüm olsa yüz ḡanadı daḡı ger
Niçesine yarın ol Hind'e gider

Sen cihānuñ işini hep böyle bil
Aç gözüñi gör nedür sırr-ı celîl

Kendüden kaçmağ kişi oldu muhāl
Çapalum kimden Hudā'dan hod vebāl

Girü arslan cehdi tevekkül üzre terciğ ve cehdüh fâ'idelerin beyân itdügüdür.

Didi kim aslan tevekkül hoş ola
Yâ niçün kesb itdi cümle enbiyâ

995 Anlaruñ cehdini idüp Hâk revâ
Ne ki gördiler sıcağ şoğuş cefâ

Hîleleri anlaruñ oldu laîf
Kim zarîfün itdügi cümle zarîf

Eylediler murğ-i gerdünü şikâr
Oldı eksikleri eفزün şad hezâr

Çâdir olduçça çalış ey ehl-i fen
Enbiyâ vü evliyâ yolunda sen

Pençeleşmek bâ-każâ olmaz cihād
Biz każâdan olduç aña i'tiyād

1000 Kâfirim bir kimse görürse ziyân
Tâ'at u İmân yolunda bir zamân

Bağlama başuñı çün yarık degül
Bir iki gün çalış andan hânde kııl

İsteyen dünyâyı itdi mağâl
İsteyen 'uqbâyı oldu nîk hâl

Kesb-i dünyâda meger bârid dilâ
Terk-i dünyâda mekir oldu revâ

Mekrdür zindânı delmek mekr lîk
Oldı ammâ kim be-gâyet mekr nîk

1005 Bu cihân zindân biz olduç hâbs aña
Delegör zindânı kırtar cân dilâ

Ġaflet-i ĤaĤĤ'a sebep dünyâ odur
Şanma altun 'avrat oğul aĤçadur

Mâlî Allâh için olduğsa ĥamûl
Ni'me mâlun şâlihun didi Resûl

Geminûğ şudur helâkine sebep
Şusuz ammâ gemi yürür mi 'aceb

Mâl ü mülki göğline çün Ĥomadı
Pes Süleymân kendüne miskîn didi

1010 Ağzı bağlu bardaĤ âb üzre güzer
Çünkü yille tolidur şuda yüzer

Çünkü dervîşlik yilini dil bula
Âb-ı 'âlem üzre ol sâkin ola

53a Gerçi mülkidür anuğ cümle cihân
Dîde-i cânında lâ-şeydür hemân

Ur dehân-ı dile mühr ol hem-çü dür
Bâd-gîr-i *min ledün*'den eyle pür

Cehd ĥaĤ derd ü devâ ĥaĤ ey püser
Nefy-i cehd içinde münkir cehd ider

Cehdün tevekkül üzre terciĥi muĤarrer olmağlığıdır.

1015 Böyle çok ĥüccet getürdi şîr-i mîr
İtdi ol cebrîleri ilzâm u sîr

Dilkü vü âhû vü tavşan u çaĤal
Eylediler terk-i cebr ü Ĥîl ü Ĥâl

Eylediler şîr ile 'ahd-i belîğ
Kim bu bî-'ad'olmaya Ėadr ü dirîğ

1007b "Helal mal ne güzel.", Aclunî, C. 2, s. 320.

1013b "...(Allah) tarafından...", Hûd, 1.

Gele her gün rızķı bî-zaħmet aña
Kesb ü kâra aña zaħmet almaya

ur'a her gün kime düşerse hemân
Pârs ise gide aslana devân

1020 unki geldi avşana bu câm-ı devr
ağırup didi yeter bize bu cevır

ayvânât avşanuğ aslana gitmede te'ħır eyledüğin inkâr eyledükleridür.

Didi ol avm nevbetümüzde aña
'Ahdı bozmaduğ idüp cânlar fedâ

İsteme bu nâmlığumuz ey 'anüd
Tâ ki incinmeye aslan yürü züd

avşanuğ anlara virdüği cevâbdur.

Didi mühlet virüğ ey yârân baña
Mekr idem ki ğamdan olasıız rehâ

Mekr ile cânlaruğuz bula emân
Buña evlâd ola vâriş râyegân

1025 Her peyâm-ber ümmetini bî-keâm
Böyle bir maħlaşa oğurdı müdâm

aşra gitmegi felekden gördiler
Merdümeğ gibi küçük itsek nağar

Göz bebegin gördi küçük ħalk eğer
Ululığın ağlamadı bir beşer

ayvânâtığ avşana i'tirâz itmeleridür.

Didi avm ağla sözümeğ ey eşek
Kendü avşanlığuğ ağla itme şek

Bu ne lâf olur ki senden ulular
ağırından itmedi bu iş güzar

- 1030 'Acaba düşdün bize geldi kaçā
Yoħsa senüğ gibiye bu söz ħaħā

Ṭavşanüğ ħayvānāta ğirü cevāb virmesidür.

- Didi yārān baġa bu ilhām-ı Ħaħ
Ben za'ıf aldum kavīlerden sebaħ
- Arıya anı ki bildürdi Ħudā
Anı bilmez merkeb ü aslan şehā
- Ṭatlu ile tolu ev eyler binā
Ħaħ o 'ilmüğ ħapusın açdı aġa
- Ħaħħ ipek ħurdına öğretdüğini
Ħiç bilür mi anı yā fil-i denī
- 1035 Ādem-i ħākīyi 'ālim kıldı Ħaħ
Yirde gökde ne ki var virdi sebaħ
- Nām u nāmūs-ı melek oldı şikest
Körlüğine anuğ o ħaħdur şikest
- Altı yüz biġ yıl olan zāhid-siyer
Ol buzaġuya aġız baġı düzer
- 'İlm-i dīn südini tā kim içmeye
Ol yüce köşk cānibinden geçmeye
- Ehl-i ħiss aġzına olur 'ilmi bend
Virmeye süd aġa ol 'ilm-i bülend
- 1040 Ķaħre-i dilde o gevher var dilā
Gökde vü deryāda yoħdur mişl aġa
- Niceye dek olasın şüret-perest
Cān-ı bī-ma'nā ki şüretten pür est

1030a düşdün D: Metinde " düşdün yā" şeklindedir.

1039a Bu mısra düzeltilerek kenarda yazılmıştır.

Şüret ile âdem insân olsa ger
Aḥmed ile ola bir Bū Cehl-i ḥar

Eyleseñ dīvāra tasvīr âdemī
Var mı ol şüretde noḡşān u kemī

Cümle aslanlar ḡodılar yire ser
Çün seg-i Aşḡāb oldu mu‘teber

1045 Ne ziyān itdi aḡa naḡş-i nūfūr
Cānı oldu çünki ḡarḡ-i baḡr-i nūr

Naḡş-i âdem yazılır mı nāmede
‘Ālim ü ‘ādil yazılır ey dede

53b ‘Ālim ü ‘ādil-durur ma‘nā-yı ten
Şeş cihetde bulamazsuḡ anı sen

Lā-mekāndan tene doḡar ey kişi
Göklere şıḡsın mı hıç cān güneşi

Ṭavşanuḡ dānişi ve dānişuḡ fażilet ve menāfi‘i beyānındadır.

Bu söze yoḡdur nihāyet bī-gümān
Ḳıssa-i ṭavşana ṭut sen gūş-ı cān

1050 Şat eşek ḡulaḡın al gūş-ı kemāl
Şıḡmaz eşek ḡulaḡına bu maḡāl

Dilkü oynın var gör ṭavşandan
Mekrini gör ṭavşanuḡ aslana sen

Ḥātem-i mülk-i Süleymān ‘ilmdür
Cümle ‘ālem şüret ü cān ‘ilmdür

Bu hünerden âdeme ey zū-fünūn
Oldı maḡlūḡāt u ṭaḡ u ṭaş zebūn

Bu hünerden faredür şīr ü peleng
Muḡtaribdür baḡr ḡavf eyler neheng

1055 Bu hünerden ötüri dīv ü perī
Ḳaçuban âdemden oldılar berī

Gizlü düşmen âdeme çoğdur şağın
Çorçağ âdem oldı 'âkil dūr-bîn

Hulq-i gizli hûlarıdur âşikâr
Göñüle her-dem ider te'sîr ü kâr

Ġusl için gitseñ eger ırmağa sen
Şu içinde hârdan çorçar beden

Gerçi şu içinde gizli ol diken
Ayağuna batdı bildüğ anı sen

1060 İztrâb-ı vağy u hâr-ı vesvese
Bir kese olmaz olur bu her-kese

Hissünji sa'y eyle kim mübdel ola
Cân göziyle gör ki müşkil hâll ola

Bilesiñ kimler sözün redd eyledüğ
Kimlerüğ sözine eyva'llâh didüğ

Münâcât-ı Mütercim

Vesveseden *Nazmî*'yi idüp rehâ
Mazhar-ı ilhâm u vağy it Rebbenâ

Bir kulağ vir kim kelâmıñ işide
Bir göz i'tâ it cemâlüğ seyr ide

1065 Bunuğ ile bulur âdem imtiyâz
Cümle hayvânâtdan ey ehl-i râz

Bir göñül vir kim be-ğaçğ-ı Muştafa
Çâbil-i 'aşğ-ı cemâlu'llâh ola

Bir 'ilim vir bilem anuğla beni
Kendüni bilen kişi bildi seni

Bir fenâ vir mağv ola hep mâ-sivâ
Sır gözinde görine vech-i bekâ

Ola zāt-ı baht ol dem âşikâr
Vâşılun 'ilmîdür olan vaşl-i yâr

Girü naĥcîrler tavşanun mekrinün sırrın taleb itmesidür.

1070 Didiler tavşana kim mekrün nedür
Söyle görelüm senün fikrün nedür

Sen ki arslan ile eylersin savaş
Gizleme fikrünü eyle bize fâş

Meşveret idrâk u hüşyârî virür
'Aql 'aqla kuvvet ü yarî virür

Meşveret idün didi fahr-i cihân
Meşveret iden kişi çekmez ziyân

Tavşan ol ĥayvânâtı mer'âdan men' itmesidür.

Lâyık olmaz kişi râzın söylemek
Kim oyun gâh cüft gelür gâh tek

1075 Eylesen bir şâf âyîneye âh
Tiz olur âyinenün yüzi siyâh

Üç şeyi söyleme depretme lebün
Seferünü altunuñi mezhebün

Kim bu üçe gizli düşmen bî-şümâr
Duyulursañ sañ'olurlar âşikâr

Bir iki kimseden itmezseñ nihân
Sırrun olur 'âleme şâyî' hemân

İki üç kuş bir yire bağlansa hem
Yir yüzinde ĥayrî çekmezler elem

1080 Meşvereti gizli itmek ĥübdür
Bir kinâyeyle ĥalať maĥbübdür

Dostlarıyla meşveret itse Resül
Vâkıf olmaz idi aşlına fuĥûl

Zîra temşîl içre dirdi ey ulu
Tâ başı ayağı bilmeye 'adû

Cümle anlardan cevâb alurdi o
Ġayr anuñ sözünden almazdı çoķu

54a Tavşanun aslana eyledügi mekr ü hilenün kıssa ve beyânıdır.

Eglenüp bir sâ'at ol tavşan hemân
Geldi aslan öñine şonra devân

1085 Böyle geç geldüğüñ tavşan faķır
Yirleri yırtup çağırurdi o şır

Dir idi ben didüm idün ki 'ıyân
'Ahde itmezler vefâ bu aħmaķân

Böyle sözlerini çoķ çaldı yire
İnanıram yine ben bu sözlere

Ġaldı 'âciz ol kaba şaķallu mır
Öñin ardın bilmedi aħmaķ faķır

Yol düz altında velî var dâmlar
Ma'nâ bulunmaz tehî çoķ nâmlar

1090 Dâma beñzer lafz u nâm ey nîk-nâm
Ömrümüz şuyına kum tatlu kelâm

Bir kum olur şu çıkar andan revân
Ġatı azdur anı ara bul hemân

Nedür ol kum ey oğul merd-i Hudâ
Ġaķķ'ı bulup Ġaķ'dan olmışdur cüdâ

Dîn şuyı andan bulur cüş u şafâ
Andan olur tâlibe neşv ü nemâ

Merd-i Ġaķķ'uñ Ġayri kuru kum hemân
Âb-ı 'ömrün yir senün ol her zamân

1095 İste hikmet merd-i Ġaķ'dan ey Ġaķım
Tâ olasin sen daħı andan 'alîm

Ṭālib-i ḥikmet olur kân-ı ḥikem
Aña taḥşil ü sebep olmaz ehem

Ḥāfız-ı levḥ oldı bir maḥfûz-ı levḥ
‘Aklı oldı rûḥdan maḥzûz u revḥ

‘Aklı üstād idi aña evvelā
‘Aklı şākird oldı aña ba‘de-zā

‘Aql Cibrīl gibi dir ey Muştafā
Bir ḳadem ḳorsam yaḳar beni ziyā

1100 Beni bunda ḳo ilerü ol revān
Bu benüm ḥaddümdür ey sultān-ı cān

Kim ki kāhil olup itmez şükr ü şabr
O hemān bilür ki tutar pāyi cebr

Cebrī olan kendüsin rencür ider
Öyle ḥasta kendüsin der-gür ider

Lāg ile ḥasta olan didi Resül
Ḥasta ölür olur mişāl-i şem‘ ol

Cebr kırık bağlamağa didiler
Hem bitişikdür üzülmiş bir tamar

1105 Çünki sen bu yolda ḳırmadıḳ ayağ
Kime gülerseḳ ne ayağında bağ

Ol ki dīn yolunda ḳırmışdur ayağ
Bindi ol geldi aña Ḥaḳ‘dan burāk

Ḥāmil-i dīn oldı maḥmül ey fetā
Ḳābil-i dīn oldı maḳbül-ı Ḥudā

Ḥaḳḳ‘uḳ emrin çün ḳabül itdi Resül
Şoḳra cīnn ü inse fermān itdi ol

Eyler iken aña yıldızlar eşer
Oldı yıldızlar aña fermān-ber

1110 Bunda işkâl eyler-iseñ sen eger
Pes idersin şekk *en-şakka'l-kamer*

Tāze it İmānuñ olmaya söz ol
Ey hevāyı tāze eyleyen cehül

Tā hevā tāzedür İmān olmaya
Oldı kilīdi bu vādīnūñ hevā

Eyledüñ te'vīl-i ħarf-i bikri sen
Kendüñi te'vīl it itme zikri sen

Eyledüñ *Ḳur'ān*'ı te'vīl-i denī
Senden alçağ oldı ma'nā seni

Siğegün rekik te'vīlinūñ züyüf-ı bī-i'tibār olması beyânındadır.

1115 Ol siğege beñzer aĥvāluñ hemīn
Kim ol ādem zann idüben kendüsin

Kendüsinden geçmiş içmedin şarāb
Zerresini zann iderdi āfitāb

Vaşfın işitse toğanlaruñ 'iyān
Dirdi ben 'ankā-yı Ḳāfım bī-gümān

Bevl-i ħarda yaprağ anda ol siğek
Baş kaldurmuş idi mellāĥ tek

Dir idi kim gemiyi deryāyı ben
Fikr iderdüm çoğ zamān āyā neden

1120 İşte deryā işte gemi ben hemān
Ustā gemiciyim ehlüm re'y-rān

Şalını sürerdi olup reh-nümün
Bu görünürdi aña ħadden füzün

54b Aña nisbet bu sidik bī-ħadd idi
Ol nazarla gördi çün gerçek didi

Görişine göre olur  alemi
Böyle ba ruş böyle olur  ademi

Eyleyen te v l-i b t l   n meges
Vehmi bevl-i  ardur  ilmi  ar u  es

1125 Re'y ile itd gi te v li  osa
Ol si egi ba tı eylerdi h m 

Ol si ek mi anda bu  ibret ola
R h  anu   urete olmaz rev 

 avşanun  eç gelmesinden arslanun a ırup  a ırmasıdır.

Aslana  arşu  oyan  avşan-ı ferd
R h  olmaz l yık-ı  add   cesed

Didi aslan  ışm   k n ile ben m
S z ile ba ladı g z m d şmen m

Ba ladı cebr ler n mekri beni
 td' a   ılı ları  asta teni

1130 Di lemem şimden ger  böyle  aber
Kim sad -y  g l u şey andur bular

Durma yırt bunları ey g n l hem n
Postların yırt kim bulardur p st n

Post ned r d rl  d rl    l     l
şu y zinde na ş eglenmek mu  l

S z  abu dur i i ma n dur hem n
S zi şuret a la sen ma n y  c n

 r k i n  ayb n  rter ger i post
şa  i ' rter  ayretinden  ayb u dost

1135   n  alem yil ola k ge z ola şu
Ne yazarsa  bozılır f 'l-  l o

Nağş-ı şudan iden ümmîd-i vefâ
Döndi elin ışıarak bil şehâ

Yil ne âdemde hevâ vü ârzü
Çün hevâyı geçdüñ olduñ yâr-ı Hû

Hübdur aḥbâr-ı Rabb-i Kirdgâr
Kim olur başdan ayağa pâydar

Şevket-i şâhân olur cümle fenâ
Çalır ammâ nâm u şân-ı enbiyâ

1140 Kim hevâdur şöhret-i şâhân hevâ
Kibriyâdandır berât-i enbiyâ

Ağçelerden de gider nâm-ı şehân
Nâm-ı Aḥmed bâkîdür itme gümân

Nâm-ı Aḥmed nâm-ı cümle enbiyâ
Yüz didüñ toḡsan denildi ey fetâ

Ṭavşanuç mekri beyânındadır.

Gitmede ṭavşan te'ḥîr eyledi
Mekrini aslana tedbîr eyledi

Girdi yola ba'de te'ḥîr-i dırâz
Tâ ki aslana diye bir iki râz

1145 Bil çoğ 'âlem var diyâr-ı 'ağlda
Gör ne vüs'at var biḥâr-ı 'ağlda

Şüretümüz ol deñizde ey püser
Şu yüzinde kâseler gibi yeler

Dolmaduğça şu yüzündedir legen
Dolıcağ deryâya ġarğ olur iñen

'Ağl pinhân 'âlemî zâhir dedem
Şüretümüz mevcdür andan ya nem

Şüretümüz neyi vesîle ider
Ol vesîleyi deñiz ṭaşra atar

1150 Görmeye tā dil-dehend-i rāzı ol
Bilmeye hem tır-i dūr-endāzı ol

Atını zāyi' şanup eyler sitiz
Yeldür[ür] atını yolda tiz tiz

Gerçi zāyi' şanup atın ol cevād
Atı anı çekmeddür hem-çü bād

Eyler ol ser-sem figān u cüst ü cū
Her taraf şorar gezer kapu kapu

Dir ki atum kim uğurladı 'aceb
Dirler altuñda nedür ey bī-edeb

1155 Dir ki at altumda atum kanı yā
Kendüñe gel ey at issi bī-nevā

Cān zühürından nihān u gizlidür
Küpde şuyı görür ol kim gözlidür

Göre mi kırmızı yeşil şarı mor
İbtidā ol kişi kim görmeye nūr

Çün tala elvāna 'aql-i müsteşāb
Olur ol nūra o rengler hep hicāb

Çün gice ol rengler ola nihān
Bildüñ olur reng-i nūr ile 'iyān

55a 1160 Nūrı nice gösterür nūr-i birün
Böyledür reng-i hayāl-i enderün

Zāhiri nūra sebep şems ü sühā
Nūr-ı bāṭın 'aks-i envār-ı Hudā

Nūr-ı nūr-ı çeşmüñ oldı kadr-i dil
Nūr-ı çeşmi nūr-ı dilden aña bil

Bil ki nūr-ı nūr-ı dil nūr-ı Hudā
Kim o 'aql u hisden olmışdur cüdā

- Gice nûr olmaz görünmez rengler
Nûrî pes zıddıyla bildüñ ey püser
- 1165 Rengi görmek nûrî görmekdür hemân
Buni zıdd-ı nûr ile bildüñ 'ıyân
- Zaḥmet ü renci yaratdı kim Hudâ
Tâ bu zıdla biline zevk ü şafâ
- Gizlüler zıddı ile olur 'ıyân
Çünkü Haḫḫ'ıñ zıddı yoḫ olur nihân
- Kim görünür nûr evvel şoñra reng
Zıdd ile zıd bilinür çün Rûm u Zeng
- Pes bilindi nûr zıdd-ı nûr ile
Geldi zıd zıddı ile ḫalb ü dile
- 1170 Nûr-ı Haḫḫ'ıñ zıddı yoḫdur bî-gümân
Tâ ki zıddıyla o nûr ola 'ıyân
- Haḫḫ'ı idrâke göze yoḫdur mesâğ
Buni saña gösterir Mûsâ vü tağ
- Şüret ü ma'nâyı şîr ü bîşe bil
Yâ-ḫod âvâz-ı söz ü endîşe bil
- Bu söz âvâz fikrden zâhir olur
Baḫr-i endîşe 'aceb ḫandan gelür
- Çünkü söz mevcini göresin laḫîf
Bildüñ anuñ baḫrini ḫüb u şerîf
- 1175 Çün 'ilimden mevc-i endîşe yele
Andan âvâz ile söz şüret gele
- Pes suḫenden doḫdı şüret öldi hem
Mevc ilettdi kendüni baḫre dedem
- Çün 'ademden oldı ol şüret birün
Girü gıtdi *innâ ileyhi rāci'un*

Her nefes ölür dirilürsiñ 'ıyân
Dünya bir sâ'at didi faħr-i cihân

Fikrümüz Hû'dan havâda çün ħadenk
Ber-hevâ durmaz gider tâ Ĥaĥĥ'a dek

1180 Her nefes dünyâyı Mevlâ yeñiler
Biz beĥâda yeñilikden bî-ħaber

'Ömr yeñi yeñi irer nehr-vâr
Gören anı zanneder kim pâydar

Tîzliginden müstemir şekil eger
Tîz çevirseñ âteş olur bir şerer

Ucı yanmış çubuğı dönder müdâm
Bir 'azîm âteş görünür ey hümâm

Tîz-i destî eyledi anı dirâz
Sür'at-ı şun' ile oldı çok bu az

1185 Olsa 'allâme bu sırruñ ħâlibi
Ol Ĥüsâmü'd-dîn'üñ olsun kâtibi

Tavşanuç aslana irişdügidür.

Pür-ğazab aslan hem pür-ħışm u şür
Gördi kim tavşan ırâĥdan geliyor

Ĥorĥusuz küstâĥ yilüp gelür o
Ĥışm u kîn ile ĥazabla turş-rû

Ĥorĥusuz gelmek giderür töhmeti
Cür'et eyler def'-i şekk ü reybeti

Geldi çün bî-bâk tavşan tâbe-şaf
Çağırup aslan didi ey nâ-ħalef

1190 Yırtarım ben nice fîller dem-be-dem
Yavuz aslanlar ĥulağın burmışam

Bir küçük tavşan ki böyle bî-mecâl
Emrüme itmeye benüm imtişâl

Terk-i h'âb-ı gâflet-i har-güş it
Na'ra-i aslanı ey har güş it

avşanuj giç geldüğine 'özr beyân eylesidür.

Didi tavşan diyem 'özrüm vir emân
'Afv ider ise hudâvend-i zamân

Didi ne 'özr ey kuşur-i eblehân
Pâdişâha gelinür mi bu zamân

1195 Murğ-i bî-vaqte virirler mi emân
Ahmağ 'özrin diğlemez 'âkil olan

55b Ahmağuj 'özri günâhından beter
'Özri nâ-dânuğ olur zehr-i hüner

'Özrüy ey tavşan dânişden ırak
Ben ki tavşan degülüm tutmam kulak

Didi ey şeh nâ-kesüm gerçi ki ben
'Özrini sitem görenüğ diğle sen

Bâ-ğuşuş olur zekâti câhuğuj
Yağılana ol delîli râhuğuj

1200 Suyı ırmağlara viren bağr iken
Her hesi başında oldur götüren

Vire mi noğşân deryâya kerem
Ola mı deryâ keremden biş ü kem

Didi aslan ehle iderüm kerem
Her-kese haftân bulınca keserem

Didi tavşan ger degülsem luğfa câ
Başum öğünğde senüğ ey ejdehâ

Yola kuşluğ vağti girdüm idi hem
Yoldaşumla sen şehe tâ kim gelem

1205 Bağa bir tavşanı itdiler refiğ
Sen şehe gönderdilerdi ol feriğ

Yolda bir arslan aşd itdi bize
İkimüze aşdı gelürken size

Ol şehenşāha uluz didüm aa
Ol apu ullarıyuz itme mürā

Didi şehenşāha kimdür it ayā
Ama her bir nā-kesi avf it baa

Yırtaram hem seni hem şāhuı ben
Yoldaşula dönesin apumdan

1210 Didüm aa o beni bār-i dīger
Şāhumu yüzün görem virem aber

Yo[ld]aşuı rehn vir tā kim baa
Mezhebümde yosa urbān sen sezā

Ço recā itdüm velī sūd itmedi
Beni gönderdi anı alıodı

Yoldaşum üç ben adardı ey emīr
Semiz idi güzel idi hem kebīr

Baladı şimden gerü ol bu yolu
Saa didüm ālī ben bil ey ulı

1215 İtme ümmīd-i vazīfe ba'd-ez-ān
aı didüm a acıdur bī-gümān

Yolu pāk eyle vazīfenē tā gele
Def it anı ormaz ol senden hele

Aslanu avşana cevāb virüp ve avşan ile yola girmesidür.

Didi bismi'llāh gel andadur ol
Düş öüme gerçek-ise anı yol

Tā anu yüz at cezāsını virem
Kizb ise sözü saa neler idem

- Düş öğüme it kulağuzluk başa
Götür anı dāmına it mübtelâ
- 1220 Bir kıyu kim tavşan itmişdi nişân
İtdi aslana o çâhı dām-ı cân
- Gitdiler ol deñlü göründi kıyu
İşte bir tavşan şaman altında şu
- Şu şamanı götürür şahrâya hep
Tağı götürse olur ammâ 'aceb
- Dām-ı mekrin itdi aslana kemend
Özge tavşan ki geçe aslana fend
- Şanki bir Mūsâ idi yâ Nil-i pāk
Leşkeriyle itdi Fir'avn'ı helāk
- 1225 Bir yar[ım] kanat siğek Nemrüd'ı o
Bî-tekellûf başı yivin yardı o
- Düşmenüñ sözin tutanuñ hâli zâr
Gör cezâsın kim hasûda ola yâr
- Hâli Hâmân'a uyanuñ böyl'olur
Hâli şeytâna uyanuñ böyl'olur
- Gerçi düşmen dost gibi söyler saña
Dâm bil ger dâneden dirse n'ola
- Saña şekker virse bil sen anı zehr
Zâhiren luğf itse bil sen anı kıahr
- 1230 Çün kazâ gele görünmez illâ post
Añlamazsuñ ki bu düşmen mi ya dost
- Budur iş çünki it Haqq'a niyâz
Nâle vü tesbîh ü şavm it kııl namâz
- Nâle idüp di ki ey esrâr-dân
Mekr taşıyla bizi dögme amân

Kelblik itdükse biz ey şîr âferîñ
İtme aslanı bize yâr u qarîñ

Şekl-i âteş virme şuya yâ İläh
Âteş içinde kıoma şekl-i miyâh

56a 1235 Çün şarâb-ı kıahrdan mest ola ten
Yoqlara sensin begüm varlık viren

Varlık oldur görmede bağlana çeşm
Tâ ki taş incü görine yün peşm

Ne durur varlık havâs mübdel ola
Gözde ilğın ağacı şandal ola

**Kışsa-i Hüdhüd ve Süleymân (a. s) ve anuñ beyânındadır ki çün
 kızâ gele münevver gözler bağlanup görmez olur.**

Kırsalar otaķ Süleymân'a eger
 Cümle kıuşlar kıdmetine geleler

Kendülere bulup anı hem-zebân
Cân ile öğine oldılar revân

1240 Cümle kıuşlar eyleyüp terk-i şadâ
 Kıardaşından efsâh oldılar aña

Hem-zebânlıkdur kıışmılık ey cüvân
 Kışı nâ-mahremle zindânda hemân

Hem-zebân çok Türk ü Hindü yâr olur
 İki kıardaş birbirine kıâr olur

Dille hem-râz olmaķ ol kıod kıayrı şey
 Hem-zebânlıkdan göñül birliği ey

Bî-işâret bî-kitâbet bî-lisân
 Zâhîr olur dilde yüz bîn tercemân

1245 Cümle kıuşlar her biri esrârını
 'İlm ü hünerden ne ise kıarını

Gösterirlerdi Süleymân'a 'ıyân
Kendülerin 'arz idüben her zamân

Bu vücüd ü kibrden degüldi bil
Tâ ilerü çeke anı ol celîl

Bir kûl almağ dilese bir kişi
Hünerin 'arz itmedür kuluñ işi

Ağa kûl olmağdan itse bende 'âr
Olur ol topal şağır hasta vü zâr

1250 Nevbet irdi hüdhüde çünki hemân
Eyleyüp ol şan'at u fikrin beyân

Didi ey şeh şan'atundan bir hüner
Diyeyim benden müfîd ü muhtaşar

Didi söyle ne hünerdür ol hüner
Didi kim açsam havâda bâl ü per

Çün baqam diğğat göziyle yüceden
Görürem şuyı yirün dibinde ben

Çandadur deriñ midür rengi ne hem
Toprağ u taşdan mı çıkar görürem

1255 Ey Süleymân şu için ben âgehi
Tut seferlerde bile hâk-i rehi

Pes Süleymân didi ey eyü refîk
Ol beyâbânlar ki yoğ şuyı 'amîk

Leşkere şuyı bulursañ bî-keder
Olasıñ aşhâba saçğâ her sefer

Çarganuç hüdhüde ta'n u dahl itmesidür.

Çarğa çün işitdi eyledi hâsed
Didi Süleymân'a bu söz egri bed

1254b çıkar D: Metinde "çıkarrı" şeklindedir.

Şāh öjinde itmedi edeble āl
Hem huşuşan eyledi kizb-i muāl

1260 Bu nazār olsaydı aa ey hümām
opraq altında niün görmezdi dām

Niün olur bend-i dām ol hoş-nihād
Niün olur ol afesde nā-murād

Didi Süleymān revā mı hüdhüdā
Senden evvel kāsede cür'a ola

Mestlik izhār idesin ayrandan
İdesiņ öņümde kizb ü lāf sen

Hüdhüd arganuņ a'n ve daline cevāb virmesidür.

Didi ey řāh-ı faır ü ađniyā
Diņleme dūřmen sōzin behr-i Hudā

1265 Bāıl ise itdügüm da'vā řehā
Gerdenümden kes başum eyle cüdā

arġa k'oldı münkir-i hükm-i azā
Nice biņ 'al olsa kāfir di aa

Kāfirāndan sende bir kāf olsa bil
Çün kūs-i zen cāy-ı řehvetsiņ rezīl

Ben havāda dāmı görürem řehā
Örtmese 'alum gözini ger azā

Çün azā gele uyur re'y-i řavāb
Ay siyāh olup utulur āfitāb

1270 Böyle örter pes azāyı āderi
Bil azādandur azānuņ münkeri

56b

**Ḥazret-i Ebû'l-beşer Âdem (a.s) kıssası ve kazâ Âdem'ün nazarın
nehy-i şariha ri'ayet ve te'vili terke ri'ayetden bend itmesidür.**

Bu'l-beşer ki '*alleme'l-esmâ*'ya mîr
Her tamarı niçe biñ 'ilm ile sîr

Adını her şey'ün olduğu gibi
Tâ kıyâmet bilür idi ey şabî

Her laqab ki virdi bâtıl olmaz ol
Kime çapük didi kâhil olmaz ol

Bildi evvel sonra mü'min olanı
Şonra kim kâfir-durur bildi anı

1275 Her şeyün adını işit ehlden
'*Alleme'l-esmâ*' rumûzın diñle sen

Bilürüz eşyanuñ ismin zâhirâ
Bâtinî ismin bilür ancak Hudâ

Degneginüñ adı Mûsâ'ya 'aşâ
Ḥazret-i Mevlâ yanında ejdehâ

Bunda 'Ömer adı idi büt-perest
Lîk mü'mindi adı rûz-ı elest

Ol ki bize ismidür anuñ menî
Ḥağ katında oldurur naqış seni

1280 Yoğiken bir şüret idi bu menî
Olduğı gibi bilürdi Ḥağ anı

Pes ḥağîkat oldur ad u sanumuz
Ḥağ öñinde neyse âhir şanumuz

1271a "İsimleri öğretti.", Bakara, 31.

1275b "İsimleri öğretti.", Bakara, 31.

Her-kese bir ad ço[ya]rlar 'âkıbet
Ad olur mı ol ki kona 'âriyet

Gördi nūr-ı Hâk'la çün Ādem ata
Sırr-ı esmā oldu zāhir hep aña

Nūr-ı Hâk'ı anda gördi çün melek
Secde idüp hıdmetin itdi dilek

1285 Ben ol Ādem nāmını medh iderem
Tā kıyāmet medhin itsem kâşıram

Cümleyi bilürdi çün geldi kaçā
Bilmeyüp bir nehy eyledi haḫā

Nehy taḫrīmī midür āyā ki bu
Bilmedüm tenzīhī midür yoḫsa o

Buldi göñlünde çü te'vīl-i kavī
Ḥayret ile ḫab'ı buğday diledi

Bāğbānuḫ batdı pāyına çü ḫār
Düzd fırsat bulup eşyāyı çalar

1290 Gitdi ḫayret çünki geldi yola zār
Gördi kim ḫırsız götürmiş ne ki var

Rabbenā innā zalamnā didi vāh
Geldi karaḫu yaḫıldum yolu āh

Bir bulutdur kim kaçā örter güneş
Şīr ü ejderhāyı eyler mūş-veş

Dāımı vaḫt-i ḫükmdede görmez isem
Anda cāhil yaluḫuz ben degülem

Ey sa'ādetlü o iyi kār ide
Zor terk eyleye āh ü zār ide

1295 Ger kaçā itse seni zulmet-şıfat
Hem kaçā ḫutar elüñi 'âkıbet

Ger kazâ yüz kerre kaşd-ı cân ide
Hem kazâdur cân vire dermân ide

Ger kazâ yüz kerre yoluñı ura
Çaduruñ âhir semâ üzre kıra

Bil keremden kırkudur seni Hudâ
‘Âlem-i Eymen’de sultân ide tâ

Çok uzandı bu söze olmaz karar
Dinle aslan kıssasın al i‘tibâr

Tavşan kuyuya yaklaşduğda aslandan ayağın girü çekmesidür.

1300 Çün yakın geldi kuyuya gördi şîr
Girü kaldı yoldan ol tavşan faķîr

Didi aslan kim niçün kalduñ girü
Ayağuñ çekme girü gel ilerü

Didi kanı el ayağ gitdi kamu
Kopdı ciger ditredi cân ey ulu

Reng-i rüyum gördüñ oldı şanki zer
Yüregümden hod virür rengüm haber

İtdi simâyı mu‘arrif Rabb-i ber
‘Ârifân simâya eylerler nazâr

1305 Reng ü bü ğammâz oldı çün ceres
Atı saña ğamz ider bāng-i feres

Bāngi her şey’üñ virür andan haber
Farğ olunur bāng-i harla bāng-i der

Halkı temyîz itmede dir Muştafâ
Dili altında kişi gizli ola

57a Reng-i rü virür göñüllerden nişân
Rağmet it dik göñlüme mihrüñ hemân

Yüz kızılığ-ı-durur şükre nişân
Şarı çehre oldı küfrāndan beyân

- 1310 Baña ol geldi ki dest ü pā kıomaz
Reng-i rüy u kıuvvet ü sımā kıomaz
- Ol ki her neye gelür ise kıırar
Kıoparur ağacı kökünden ırar
- Baña ol geldi ki andan oldu māt
Ādemođlı cān-ver cāmıd nebāt
- Bunlar eczādur hem andan küllıyāt
Levn’olur şarı kıoğusu fāsıdāt
- Tā cihān geh şābir olur geh şekür
Büstān ĥaftān geyer gāh geh ‘ür
- 1315 Bu güneş doğduğda doğar nār-gün
Geçicek bir sāt olur ser-nıgün
- Gökde yıldızlar olurken pür-zıyā
Şonra olurlar iĥrāka mübtelā
- Ayda kim yıldızdan artuğdur cemāl
Renc-i dağdan oldu mānend-i ĥayāl
- Yırde varken bu sükün [u] bu edeb
Zelzele virür aña lerze vü teb
- Bu havā olmuş iken rüĥa kıarın
Çün kıazā gele vebā olur hemın
- 1320 Tātlu şu kim rüĥ ile hem-şıredür
Gölde şarı acı vü hem tıredür
- Āteşüĥ kim yil bıyığında idi
‘Ākıbet yil aña ölürsüĥ didi
- Gör deđızüĥ ıztırāb u cüşını
Añla tebdılāt-ı ‘aql u ĥüşını
- Başı döner cüst ü cüda āsmān
Ĥāl-i güyā ĥāl-i evlādı hemān

- Geh hâzîz ü geh miyâna gâh evc
Sa'd u naḥs aña gelürler fevc fevc
- 1325 Kendü nefsunḡden sen ey cüz'î 'ıyân
Bil nedür aḥvâl-i ser cümle cihân
- Çünki külliyâta vardur renc ü derd
Nice olmaz cüz' külle rüy-i zerd
- Bâ-ḥuşûş ol cüz'î kim ezdâddan
Cem' ola topraḡ u od u bâddan
- Bu 'aceb olmaz ḡoyun ḡurtdan ḡaçā
Ḳurda ḡoyun virse dil 'aceb ola
- Ülfeti bu zıdlaḡ oldu ḡayāt
İḡtilâf u cengleri oldu memāt
- 1330 Luḡf-ı Ḥaḡḡ'ı gör ki şîr ü gûra hem
İki zıdda virdi ülfet ey dedem
- Çün cihân ḡasta vü zindânî ola
Yâ 'aceb mi ḡasta ger fânî ola
- Şîre virdi o bu yüzden nice pend
Didi beni girü ḡor işte bu bend

Aslanuḡ ḡavşana şormasıdur ki niye benden ayauḡ girü çekdüḡ.

- Didi aslan nedür esbâb-ı marâz
Ol sebebi di odur baña ḡaraż
- Didi ḡavşan bu ḡuyudadur o şîr
Oldı bu ḡal'ada emîn ü emîr
- 1335 Ḳa'r-i çâhı eyler 'âḡil iḡtiyâr
Kim olur ḡalvetde zevḡ-i ḡalb-i zâr
- Zulmet-i ḡalḡdan ḡuyu yigdür baña
Ḳurtarır baş ol ki ḡalḡdan çeke pâ
- Gel öḡe gör zaḡmumu ḡâhır mıdur
Gör ki aslan ḡuyuda ḡâzır mıdur

Didi tavşan yaqdı ol âteş beni
Al kucağıña meger hıfz it teni

Sen zahır olursañ ey kân-ı kerem
Gözüm açup kuyu içine baqam

Aslan kuyuya bakup kendünün ve ol tavşanun 'aksini görmesidür.

1340 Çekdi aslan gögsine anı hemân
Kuyuya dek seyr ile oldı revân

Çünki itdiler kuyu içre nazar
Şu içinde gördiler 'aks ü eşer

Gördi aslan şuda 'aksi yıldırar
Kucağında bir semiz tavşanı var

Şu içinde haşmını gördi dilr
Tavşanı koyup çehe şıgradı şır

Qazduğı kuyuya düşdi şır-i har
Zâlimün zulmi başına geliser

1345 Çâh-ı muzlim oldı zulm-i zâlimân
Böyle didiler cemî'-i 'âlimân

57b Kim ki zulmı çok kuyusu qorqı hep
Kemlige kemlik 'adil buyurdi Rab

Manşibuñdan sen ki zulm itdün o ân
Kendüñe bir kuyu qazduñ bî-gümân

Kendüñe şarma ipek qurdi mişâl
Kendüñe qazduñ kuyu endâze al

Şanma kim ola za'ifân bî-naşır
Süre-i zâ cā'yı oqu ol habır

1350 Fil-iseñ qaçarsa senden haşm eger
Pes cezâ *ṭayrân ebâbîl* al haber

- Bir za'îf yirde didükde el-emân
Zâr zâr iñler sipâh-ı âsmân
- Işırup dişüñle itseñ kan hep
Dişüñ ağrı tutsa n'eylersiñ 'âceb
- Şîr 'aksin gördi kıyuda o ħar
Bilmedi kendü 'adâvetden meger
- 'Aksini zann itdi kendüye 'adüv
Lâ-cerem çekdi kılıç itdi ğulûv
- 1355 Ey nice zulmi görürsüñ ğayrdan
Kendü ħuyuñdur görürsüñ anda sen
- Varlığuñdur oldı anlardan 'iyân
Ger nifâķ u zulm-i bed-mestî amân
- Sensin ol ol zaĥmı urduñ sen sağa
Ol zamândan la'net itdüñ kendüñe
- Ol bedi kendüñde görseydüñ 'iyân
Kendüñe düşmen olurduñ ey cüvân
- Ħamle itdüñ kendüñe ey sâde bâl
Kendüñe ħamle iden aslan mişâl
- 1360 Çünkü ħuyuñ ħa'rına irdüñ hemân
Bildüñ ol nâ-kesligüñ senden 'iyân
- Ķa'r-i çehde gördi aslan kendüsin
Kendü naķşın ğayri zann itdi hemîn
- Kim çıkardı bir za'îfüñ dişini
İtdi ol şîr-i ğalať-bîn işini
- Ey gören 'ammî yüzinden ħâl-i bed
'Aks-i ħâlüñ itme 'ammüñden raşad

1350b "Onların üstüne ebâbil kuşlarını gönderdi.", Fil, 3.

1353b Metinde "kendüyin" şeklindedir.

Birbirine āyinedür mü'minīn
Böyle buyurdu o faḥrū'l-'ālemīn

- 1365 Pencereyi camı reng-āmīz iden
Güneşüñ nūridur aḡla anı sen
- Gözüñe gök āyine tıtdıñ 'ıyān
Ol sebebden gök görüñdi bu cihān
- Gök şışeden oldı körlük ey cüvān
Kendüñe kem di dime ġayra yamān
- Nūr-ı Ḥaḡ'la mü'min itmese naḡar
Ġaybı nice görür idi ey püser
- Çünki nāru'llāh ile itdüñ naḡar
Eyü kem aḡlanmaz ey cāna peder

- 1370 Azar azar nūrı nāra ur ki sen
Tā ki nāruñ nūr ola ey bu'l-ḡazen
- Yā İlähī sen şaçup mā-i ṡahūr
'Ālemüñ nārını eyle cümle nūr
- Emrüñe fermān-ber deryā senüñ
Āteş ü şü hep ḡudāvendā senüñ
- Ger dilerseñ āteş āb-ı ḡoş olur
Diler-iseñ āb-ı āteş cüş olur

Münācāt-ı mütercim

- Virüñ ḡuluñ **Nazmī**'ye yā Rab ṡaleb
Anı eyle maḡhar-ı feyz ü edeb
- 1375 'Aşḡ u ihlāş u şadāḡat vir aḡa
Vuşlat u 'irfān maḡabbet vir aḡa

1364a "Müminler birbirinin aynasıdır.", Ebu Davud, Edeb, 49.

1371 Bu beytin başında kırmızı mürekkeple "münācāt" diye yazılmış.

Nâr-ı hırmân ile yakma Rabbenâ
Nûr-ı kırb ile anı kıl pür ziyâ

Luţf idüp bizi bize işmarlama
Bu uzaq yolda kıoma irgür saqa

avşanuş hayvânâta müjde itmesidür ki “Aslan kıuyuya düşdi ve helâk oldu.”

urtulup aslan[dan] oldu şâdmân
Oldı hayvânâta toğrı ol revân

ehde gördi aslanı zâr u fiğân
arh urup şahrâya gitdi şâdmân

1380 urtulup mevtden urur el çün çenâr
Tâze vü raqşân havâda berg ü bâr

Hâkdan âzâd olunca berg ü bâr
Baş çeküp oldu nedîm-i rûzgâr

Dalı yapraqlar yarup oldu devân
Tâ ağaç doruğına çıkdı hemân

58a

Şat'ehu diliyle idüp şükr-i Hâq
İrladı yaprağ u mîve muttefaq

Didiler besler kökümüz zü'l-^caţâ
Tâ ağaç *esteğlez* oldu *v'estevâ*

1385 Âb u gille bağlanan cân u fu²âd
urtılacaq âb u gilden oldu şâd

Oldılar raqşân havâ-yı ^caşqda
Mâh-ı tâbân-veş şafâ-yı ^caşqda

Raqş idince cism ü cândan şorma sen
Câna neler var bilür mi anı ten

1383a “Onlar filizini yarıp çıkarmış,...”, Fetih, 29.

1384a bk. bir önceki beyit.

Aslanı tavşan kıoya zindāna hayf
Kala bir tavşandan aslana hayf

Böyle 'uyüb iken ol budur 'aceb
Kim diyeler fahr-i dīn aña laķab

1390 Sen ki aslansın kıuyu dibinde ferd
Nefs-i tavşan dōke kıanuķ derdmend

Nefs-i tavşan ide şahrāda ķerā
Sen ķeh-i ķün ü ķerāda yūf saña

Gitdi hayvānāta ol aslan-gīr
Muştuluk ey kıavm gelmişdür beşīr

Müjde müjde ey gürüh-i 'İş-sāz
Gitdi ol kelb-i cehennem nāra bāz

Müjde müjde ol 'aduvv-i cān hemān
Kırdı dışın kıahr-ı Hālīķ ve's-selām

1395 Ol ki çok kelleler itmişdi şikest
Süpürüp cārüb-ı mevt eyledi pest

Hayvānlar tavşanuķ etrāfına cem' olup cümlesi tavşana şenā itmesidür.

Ol zaman cem' oldılar cümle vuķuş
Şād u ħandān itdiler cüş u ħurüş

Ĥalkā oldılar o ortada ķü şem'
Secde idüp didiler aña o cem'

Sen melek yā-ħod perī Cibrīl'sin
Yoķ sen aslanlara 'Azrā'īl'sin

Her ne-iseñ cānumuz kıurbān saña
Kıoluņa kıuvvet zihī 'irfān saña

1400 Ĥaķ bu şuyı sürdi cūyuņa senüñ
Āferīn kıoluņa bāzuņa senüñ

Nice inandurduñ aņı mekrüģe
Nice sürdün ol 'avānı mekrüģe

Çışşayı söyle ki dermân em ola
Girü söyle cânlara merhem ola

Zülmünü naql it anuñ bu ânda
Nice yüz biñ zaħmı vardur cânda

Didi bu te'ÿid-i Hâķ'dur ey mihân
Yoksa bir tavşan kim ola bî-nişân

1405 Viridi kuvvet kalbüme hem daħı nür
Nür-ı dil ele ayağā viridi zür

Cânib-i Hâķ'dan gelür tafşiller
Hem der-i Hâķ'dan gelür tebdiller

Devr ü nevbet 'âleminde bunı Hâķ
Ehl-i zanna gösterür virür sebaķ

Tavşanuç naħcîrâna "Zinhâr buña şâd olmañ" diyü naşîhat virmesidür.

'Âlem-i nevbetde şâd olma şaķın
Nevbete bağlusuç olma sen emîn

Mülk'anuç nevbetden 'âlî ola ger
Nevbetin eflâk üzre çaldılar

1410 Ehl-i Hâķ nevbetden olmışdur ħalâş
Cânları olmışdur 'işret ihtîşâş

Bir iki gün bu şarâbı terk iden
Ol şarâb-ı bâķiye tutar dehen

"Race'nâ min'el-cihâdi'l-aşgar ile'l-cihâdi'l-ekber" ħadişinüñ tefsîridür.

Zâhiri ħaşmı ben öldürdüm şehâ
Çaldı bir ħaşm içerü oldur belâ

Bunı öldürmek degül 'aķla revâ
Şîr-i baṭın tavşana olmaz ħidâ

- Nefs düzaḥdur ne düzaḥ ejdehâ
Eksilür mi yedi deryâ ile yâ
- 1415 Yedi deryâyı eger içse henüz
Zerrece eksilmez ol insân-süz
- Taşlar kâfirler ü hem taş-dil
Gelüp aña gireler zâr u hacil
- Anı sâkin itmeye bunca ğidâ
Aña irince Hudâ'dan bu nidâ
- Diye doydun mı diye doymam henüz
İşte âteş işte şu^ele işte süz
- °Älemi bir loḡma eyler ol şedîd
Na'ra urup yine dir *hel min mezîd*
- 58b** 1420 Lâ-mekândan kıoya aña Hâḡ ḡadem
Ol zamân sâkin ola urmaya dem
- Nefsümüz çün cüz²i düzaḥdur hemân
Cüz² küll ṭab^cın tutar itme gümân
- Pây-i Mevlâ'dur ki anı depeler
Hâḡ'dan özge kim anuḡ pâyın çeker
- Ṭoḡrı oḡ korlar kemâna her biri
Egri bir güne bu yayuḡ oḡları
- Ṭoḡrı ol oḡ gibi ḡurtul yaydan
Ṭoḡrılar şıçrar kemândan bî-miḡen
- 1425 Ceng-i zâhirden çün itdüm ben rucū^c
Eyledüm pes bâṭınî cenge şurū^c
- Dönderüp küçük ğazâdan göz ü yüz
Biz Nebî ile büyük seferdeyüz
- İsterim tevfiḡ-i ḡuvvet vire Rab
Kûh-ı Kâf'ı ḡoparam iḡneyle hep

1419b "Daha ziyâde var mı?", Kaf, 30.

Bir kolay aslandur ol kim şaf boza
Şîr odur kim nefsinî şıyup düze

**Hzret-i 'Ömer'e Rûm Pâdişâhından elçi gelüp ve
Hzret-i 'Ömer'den kerâmet görmesi beyânındadır.**

Gel işit bu ortada bir kışşasın
Tâ sözümden alasın bir hışşesin

1430 Geldi Kayser'den 'Ömer'e bir resûl
Tâ Medîne'ye uzak yollardan ol

Didi kanda kaşr-ı sultân ey haşem
Tâ ki ben anda atum rahtum çekem

Didiler yok kaşrı anuñ ey seni
'Ömer'üñ var kaşr-ı cân-ı rû-şeni

Gerçi beglikle anuñ âvâzesi
Hücre-i dervîş gibi kâzesi

Kaşrını nice görürsüñ sen anuñ
Cân gözünde çünki kıl bitmiş senüñ

1435 Kıldan 'illetden gözünji pāk kıl
Şoñra kaşrını anuñ idrāk kıl

Her kimüñ ola hevesden cânı pāk
Tîz görür hâzreti eyvâni pāk

Çün Muhammed oldı bu oddan hâlâş
Kanda baksa gördi vechü'llâhı hâş

Bil refîkûñ vesvese şeytân iken
Añlamazsuñ *semme vechü'llâhı* sen

Her kimüñ kalbinden ola feth-i bâb
Göñli göginde görür yüz âfitâb

1438b "...Allah'ın yüzü (zati) ...", Bakara, 115.

- 1440 Ğayrılar beyninde zāhirdür Ğudā
Nitekim yıldızlar içre meh şehā

İki parmağın gözünge ço hemān
Görünür mi hiç inşāf it cihān

Görmemekle sen cihān olmaz ʿadem
Nefs elindendür bu ʿayb ey bī-himem

Parmağın kaldır gözünğden bir zamān
Şonra neyi ister-iseñ gör ʿıyān

Nūḥ'a didi ümmeti ḳanı şevāb
Didi Ğaḳ'dandur *büründiler şiyāb*
- 1445 Bürüdünğüz başunğuzla yüzünğüz
Görmedünğüz gerçi kim var gözünğüz

Ādemī görmek-durur Ğayrısı post
Görmek olur ki göresünğ rüy-ı dost

Rüy-ı yāri görmeyenden kūr ey
Bāḳī ḳalmaz dōst olmağ dūr ey

Elçi kim bu sözleri Ğüş eyledi
Oldı müştāḳ-ı ʿÖmer cüş eyledi

Oldı maḳşūdı anuğ rüy-ı ʿÖmer
Raḳt u atın zāyi ʿ itdi ser-te-ser
- 1450 Her ḫaraf ol merd-i kār ardınca zār
Gider idi şorarağ dīvāne-vār

Dirdi dünyāda ola bir böyle merd
Hem cihāndan gizlene cān gibi ferd

Anı arardı ola bende aḡa
İsteyen maḫlūbunı bulur dilā

Gördi bir aʿrābī zen anı Ğarīb
Didi ḫurmā sāyesindedür ḫabīb

1444b "...(beni görmemek için) elbiselerine büründüler.", Nūḥ, 7.

Zîr-i hürmâ halkdan olmuş cüdâ
H'âba varmış gölgede zıll-ı Hudâ

Resül-i Rüm °Ömer'i hürmâ ağacı altında uyur bulduğudur.

- 1455 Geldi anda durdu ırakdan haķır
°Ömer'i gördükde ditredi faķır
- 59a** Geldi bir hâlet °Ömer'den şânına
Bir güzel hâlet hem indi cânına
- Mihr ü heybet birbirine zıd iken
Bu iki zıddeynde cem° olmak neden
- Kendüye didi ki gördüm nice şâh
Çok ulu sultâna oldum hayr-h'âh
- Bende yoķdı pâdişâhlar haşyeti
°Aqlum aldı bunuğ ammâ heybeti
- 1460 Aslana kaplana vardum bî-direng
İtmed'anlardan yüzüm tebdîl-i reng
- Nice kerre cenge girdüm şâdmân
Şîr-veş oldum k'olurdu iş yamân
- Yaraladum yaralandum bî-ķıyâs
Kimseden gelmezdi gönlüme hirâs
- Yoķ silâhı yird'uyur bir nesnedür
Ditrer endâmum cemî°an bu nedür
- Heybet-i Haķ'dur degüldür havf-i halk
Bu degüldür havf-i merd-i ehl-i delķ
- 1465 Kim ki Haķ'dan ķorķup ola müttakî
Ķorķar andan cinn ü insân u şakî
- Bu fikir de bağlayup el ol Resül
Tâ °Ömer bîdâr olunca durdu ol

Kayser'ün elçisi Hazret-i 'Ömer'e selâm virmesidür.

Hıdmet itdi 'Ömer'e virdi selâm
Didi Peyğam-ber selâm andan kelâm

Pes selâmın ald'öjine oğıdı
Havf itme durma gel otur didi

Hâ'ifine *lâ-tehâfû* dur nüzül
Anlara lâyıkdurur bu ecr-i kül

1470 Kim ki qorqar anı iderler emîn
Qorqanuğ göñlini itmezler hazîn

Qorqmayana sen dimezsen qorqma pes
Ders alur mı olmayan muhtâc-ı ders

Ol dili gitmiş dil-şâd eyledi
Hâtır-ı vîrânın âbâd eyledi

Ba°dehü didi nice sözler dağık
Kim şifât-ı Hâq'dan ol ni°me°r-refik

Dağı abdâla Hâq'ıñ ihsânını
Tâ bile hâl u maqâmuñ şânını

1475 Hâl °arusuñ gitmesi reftâr ile
Bil maqâm ammâ ki halvet yâr ile

Şâh gayr-i şâh görür cilvesin
Vaqt-i halvet şâh olur ammâ qarîn

Hâş u °âma cilve itmişdür °arūs
Halvet içre şeşle gitmişdür °arūs

Süffilerden ehl-i hâl çok ey hümâm
İçlerinde azdur erbâb-ı makâm

Cânı menzillerini itdi beyân
Rûhunuñ seyrânını itdi °iyân

- 1480 Ol zamāndan kim tehî ezmāndan
Ol maḳām-ı ḳuds-i °ālî-şāndan

Ol havādan k'anda bu sî-murğ-ı rūḫ
Bundan evvel gördi pervāz u fütūḫ

Her-kesūḫ pervāzı göklerden keşir
Hem ümîd ü hırşî °aşîḳdan vefîr

Buldu aḡyār şüretinde yār °Ömer
Cānı anuḫ ṭālib-i sırr u ḫaber

Şeyḫ kāmîl idi ṭālib müştehî
Merd çāpük idi merkeb dergehî
- 1485 Gördi mürşid ḳābil-i irşād u dem
Toḫm-ı pāk ekdi zemîn-i pāka hem

Resûl-i Rûm'uş emîrû'l-mü'minînden su'âl itmesidür.

- Elçi didi ey emîrû'l-mü'minîn
Niçün indi cān yire ey merd-i dîn

Bu ulu ḳuş nice oldu der-ḳafes
Didi Ḥaḳ oḳıdı efsûn u ḳışaş

Ol °ademlerde ki yoḳdur çeşm ü güş
Çün füsûn oḳıyacaḳ eyler ḫurüş

Ol füsûn ile °ademler tîz tîz
Gelmeden sūy-i vücûda ey °azîz
- 1490 Bir füsûn oḳır girü mevcûda Rab
°Askerin sürer °ademden yaḫa hep

Bir ḳulaḡa dir gül-i ḫandān ider
Bir ṭaşā söyler °aḳîḳ ü kân ider

Cisme bir āyet didi cān oldu o
Mihre bir söz didi raḫşān oldu o

Ḳulaḡına dirse bir nükte maḫūf
Pes düşer güneş yüzine yüz kūsūf

59b

ulağına ne didi ebrj
Kim gznden ırbalarla yaş dker

1495

Ne didi hkj ulağına Hud
Kim murıb oldu epsem d'ım

Pes teredddde alur şfte-hl
Aa kim didi mu'amm-yı mal

Bu iki znda alup eker emek
Bunu mı itsem anı mı diyerek

Emr-i H'la birine virp arr
kisinden birin eyler itiyr

tmesn dirsej tereddd hş-ı cn
ıama panbu işide gş-ı cn

1500

Keşf ola t kim mu'ammlar saĝa
Zhir  bın amu ma'lm ola

Pes maĝall-i vahy oldu gş-ı cn
Vahy nedr sylemek hsden nihn

Cn gzi ulağı bu hsden ĝarb
'Aĝl u hs ulağı andan b-naşb

Cebr dirsem 'aşĝı ol b-şabr ider
'şk olmayan o hbsin cebr ider

Bu ma'ıyyetdr degldr cebr bu
Nridur anuĝ degldr ebr bu

1505

Cebr ise bu cebr-i 'şkdur begm
Zmm olınan cebr-i fşkdur begm

Cebri anlar bildiler kim ey pser
Aĝmak ola dillerinden H başar

Anlara gemiş gelecek şkr
Zkr-i mz anlara neye yarar

1494a Metinde bu kelime siliktir.

- İhtiyâr u cebr olardan mu'teber
Çatrelere olur şadeflerde güher
- Çatire iken taşrada küçük büyük
Pes şadefde dürr olur büyük küçük
- 1510 Nâfe-i âhû gibi ol kavm hem
İçerüsi miskdür taşrası dem
- Taşrada bu mâye dime çan iken
Nâfeye girdükde misk olmağ neden
- Taşrada gerçi bağır h' or ey püser
Oldı iksir içre altun u Güher
- İhtiyâr u cebr olur sende hayâl
Olur anlarda velî nûr-ı celâl
- Sofrada oldukça nân oldı cemâd
Oldı rûh-ı âdemîde rûh-ı şâd
- 1515 Sofrada etmek olur mı müstehîl
Cân anı tebdîl ider ez-selsebîl
- Çuvvet-i cân bu olunca bî-gümân
Yâ ne oldur ağıla zûr-ı cân-ı cân
- Zûr-ı cân ile bir et pâre cüvân
Dağı bahrı kânı şakğ eyler 'iyân
- Zûr-ı cân-ı Kûh-ken yarar çacer
Zûr-ı cân-ı cân ider *şakğ-ı kamer*
- Ger bu dil enbân-ı râzı keşf ide
Cân-i 'arif cânib-i 'arşa gide

**Hzret-i Âdem (a.s) sırr-ı hayr u ihtiyâra vâkıf olmağın ol zelleyi
“Rabbenâ zalamnâ”¹⁰⁶ demekle kendü nefesine izâfet idüp şeytân kendü
günâhın “Bimâ ağveytenâ” demekle Hâk Teâlâ’ya izâfet eylesidür.**

1520 İkisın gör fi’l-i Hâk-vâr halk-vâr
Fi’lümüz vardur bizüm bil âşikâr

Yoğise ortada halkuñ ger işi
Kimseye dime niçün itdüy kişi

Hâk bizüm işlerümüz İcâd ider
Fi’lümüz âşâr-ı Hâk’ı yâd ider

Söyleyen yâ lafzı görür yâ ‘arâz
Bir nefesde ola mı iki ğarâz

Gitse ma’nâ semtine ger kaldı söz
Birden öñin ardını görür mi göz

1525 Ol zamân kim gördüñ arduñ râyegân
Sen kaçan görürsüñ arduñ ey cüvân

Hârf u ma’nâyı muhîf olmaz revân
Nice olur ikisin Hâlık bu cân

Cümleyi itmiş ihâta Kirdigâr
Girü tutmaz kârdan bir ğayrı kâr

Didi şeytân niçün azdurduñ beni
Kendü işüñ gizledi dîv-i denî

Didi Âdem ki *zalamnâ Rabbenâ*
Fi’l-i Hâk’dan şanma ki ğâfil ola

1530 Fi’l-i Hâk’ı gizledi idüp edeb
Bu güneñ benden did’oldı luğf-ı Rab

¹⁰⁶ “Ey Rabbimiz! Biz kenimize zulmettik...”, “Öyle ise beni azdırmana karşılık ...”, A’raf, 23-16.

1529a “Ey Rabbimiz! Biz kenimize zulmettik.”, A’raf, 23.

60a

Âdem'e tevbe idicek didi Rab
Ben yaratmadum mı o cürmi 'aceb

Ol benüm taqdîrüm idi bî-gümân
'Özr vaqti fi'lümi itdün nihân

Didi kim korçdum ki olam bî-edeb
Seni dost tutdum anuñcun didi Rab

Hürmet iden buldı hürmet ey debîr
Kim ki sükker getüre levzîne yir

1535 Tayyibât oldu naşîb-i tayyibîn
Yâri hoş it incit ol yine emîn

Farq için ey dil getür bir hoş mişâl
İhtiyârı cebri bil aña me'al

Ra'şeden bir el ki ditrer oldu ho
Senüñ oynatduñ el gibi mi o

İkisi de gerçi kim halk-ı Hudâ
Lîk olmaz bu kıyâs aşlâ aña

Bundan olduñ nâdım itdün hevesin
Mürte'iş nâdim midür ey mümtehin

1540 Baḡş-ı 'aqlîdür bu 'aql-i hîleger
Bu yola giden za'îf ola meger

Baḡş-ı 'aqlî ger dür ü mercân ola
Ġayrıdur ol çünki baḡş-ı cân ola

Baḡş-i cânuñ pes maḡâmı başkadur
Bâde-i cânuñ kıvâmı başkadur

Ol zamân kim baḡş-i 'aqlî sâz idi
Pes 'Ömer'le Bu'l-ḡakem hem-râz idi

'Aḡldan kim câna geldi çün 'Ömer
Oldı anda Bu'l-ḡakem Bû-Cehl-i ḡar

- 1545 Semt-i hiss ü °aqlda kâmil idi
Câna nisbetle velî câhil idi
- Bahş-i hiss ü °aql eşerdür yâ sebeb
Bahş-i cân ammâ °acebdür bu'l-°aceb
- Nür-ı cân gelse gider ey müstaẓî
Lâzım u melzûm u nâfî muқтаẓî
- Bir başîret toğsa bir nür-i celîl
Olmaz ol a°mâ ider terk-i delîl

“Ve hüve ma°aküm eyne mâ küntüm” âyetinüñ tefsîridür.

Ya°nî “Allâh sizinledür her kıanda iseñüz.”¹⁰⁹

- Yine geldük kıışşaya biz ey püser
Kıışşadan hod taşra degüldük eger
- 1550 Cehle gelsek ol Hâk'uş zindânıdur
°İlme gelsek ol anuş eyvânıdur
- Uyhuda mestânesidür cânumuz
Uyanıklıkda odur destânumuz
- Ağlasağ anuş şehâb-ı rızkıyuz
Gülsek anuş ol zamân pes berkıyüz
- Hışm ü cenge gelsek °aks-i kahrıdur
Şulh u °özr eylersek °aks-i mihridür
- Biz kimüz °âlemde °âlem pıç pıç
Biz elif gibiyüz ol tutar mı hiç

**Resül-i Rüm'uş Hazret-i °Ömer'den su°âlidür ki “Bu rûh ne
sebeb ile âb u gil-i cisme mübtelâ oldu.”**

- 1555 Çün °Ömer'den bunu işitdi resül
Nür-ı °irfân itdi kıalbine duhûl

1547b nâfî muқтаẓî D: Metinde “nâfî vü muқтаẓî” şeklindedir.

¹⁰⁹ Başlık için bk., Hadid, 4.

Çalınmadı anda su'âl [u] hem cevâb
Cümleden geçdi hañâ vü ger şavâb

Aşla irdi qodı fer'î bî-mağâl
Hikmet eclîçün idüp ammâ su'âl

Didi yâ °Ömer ne sırdur ne zühür
Böyle muzlim yirde habs olmuş o nür

Âb-ı şâfî ola balçıkda nihân
Bu bedende bağlana ol şâfi cân

1560 Didi °Ömer eyledüñ bañş-i °ağım
Bağladuñ ma'nâyı harfe ey kelîm

Habs itdüñ ma'nâ-i âzâdı sen
Bağladuñ bir harfde pes bâdı sen

Bunu itdüñ ki olasın fâ'ide
Sen hod olduñ fâ'ideden perdede

Ol ki andan toğdı bu nef'-i keşir
Gördigümüz görmeye mi ol başir

Nuñk vañtı cüz'-i cüz' iken dilâ
Fâ'id'ola küll külde olmaya

1565 Sen cüzüñ kârında ola nef'-i tām
Pes niçün külle ola ta'n u kelām

Söyleme yoğise sözde fâ'ide
Yohsa şükr it i'tirâzı qo dede

Şükr-i Haññ'ı her-kese sen farz bil
Pes cidâl itmek yüz ekşitmek degil

Şükr olur ise yüz ekşitmek eger
Kimse olmaz sirke gibi şükr ider

60b

Yol iderse cigere sirke hemîn
Di aja sirkeden ol sirk-engebîn

1570 Ma' nâ kim nazm ola odur sehv ü ħabṭ
Ol şapan taşı gibi olur mı zâbṭ

**“Men erāde en yeclise ma'a'llāhi felyeclis ma'a ehli't-taşavvuf”
hadîş-i şerîfinün beyânındadır. Ya'nî “Bir kimesne Allāh Te'ālā
ile oturmak murād eylese ehl-i taşavvuf ile otursun.”**

Elçiyi mest itdi bu bir iki cām
Ne risālet qaldı anda ne peyām

Ḳudretu'llāh ile ħayrān oldı ol
Bir yire irdi ki şāh oldı resül

Seyl geldi bahre baħr oldı o dem
Dāne ħāke geldi maħşül oldı hem

Çün ta'alluḳ buldı nān u bu'l-beşer
Öli etmek dirilüp duydı ħaber

1575 Mum odun çünkim fedā-yı nār ola
Zulmeti cümle gide andan ola

Sürme taşı göze bû[-yı] 'aceb
Gözci olur görmege olur sebeb

Devlet aḡa oldı nefsinden ħalāş
Eyledi bir zinde cāna iħtişāş

Vāy o ħayya ola mevtāya qarīn
Oldı meyyit ħayy iken ol merd-i dīn

Çün kaçup Ḳur'ān'a itdün irtibāṭ
Enbiyā rūḫıyla itdün iħtilāṭ

1580 Oldı Ḳur'ān ħāl u şān-i enbiyā
Māhiyān-ı baħr-i pāk-i kibriyā

Oḳuyup Ḳur'ān'ı itmezseḡ ḳabül
Enbiyā vü evliyāyı görmiş ol

Ger kabûl itseñ okuduğça kışaş
Murğ-i cāna dar olur pes bu kafes

Çuş kim aña çün kafes zindāndur
Ger ħalāş istemeye nā-dāndur

Rūĥlar kim bu kafesden ħurtula
Enbiyā-yı hādi[ye] lāyık ola

1585 Bu kafesden ħurtulanlardur müdām
Yol budur ħurtulmaya bu ve's-selām

Bu kafesden biz bununl'olduğ ħalāş
Kim bu yol-durur buña ancağ menāş

Kendüñi eyle °alîl-i zār zār
Seni ideler ħalāş ez-iştihār

İştihār-ı ħalkdur bend-i ħavî
Bend-i āhenden bu kem mi ey seni

**Bir bāzergāna Hisdüstān'a ticārete gitdükde kafesde maĥbūs
olan tūĥisi Hindüstān tūĥilerine selām göndermesidür.**

Var idi bir tūĥı bir tācirde pes
Olmış idi tūĥı maĥbūs-i kafes

1590 Çünki bāzergān sefere itdi °azm
Gitmege ol Hind'e itdi °azm u cezm

Her ħula cāriye[ye] idüp şehā
Didi size ne getürem diğ baña

Her biri didi murādını aña
Cümlesine ħ~āce va'd itdi şehā

Didi tūĥıye saña ne armağan
Getüreyim tuĥfe-i Hindüstān

Didi ol tūĥı ki anda tūĥiyān
Çün göresin eyle aĥvālüm beyān

- 1595 Kim fulān tūī size müştākdur
Biz de ammā ki pür-eşvākdur

Eyleyüp size selām eyledi dād
Sizden ister çāre vü rāh-ı reşād

Didi lāyıķ mı ki olam iştiyāk
Cān virem bunda olam der-iftirāk

Ben olam bend içre bunda zārda
Siz olasız sebze vü eşcārda

Böyle mi olur vefā-yı dōstān
Bunda ben ħabs u siz onda şādmān
- 1600 Ben faķır-i zārı aņup ey mehān
Bir ķadeķle merģzār içre hemān

Yāri yāri aņsa ħoş meymūn ola
Bā-ħuşūş ol Leylā bu Mecnūn ola

Ey büt-i mevzūnma olan ħarīf
Ĥūn-ı dil nūş itmedür kār-ı za‘īf

Bir ķadeķ nūş eyleyüp yād it beni
Dādumı virmek dilersenē ey seni
- 61a** Yā bu ben üftādenūņ yādıyla sen
İçdügūņde dök yire o cür^eadan
- 1605 Ķanı ol va^edeyle ķanı ol yemīn
Va^edeler ķanı o lebin sūkkerīn

Bu firāķa kemlik olduysa sebeb
Keme kem itdūņ ne oldu fark^eaceb

Bize şol kemlik ki itdūņ cengden
Yıgdür ol bize şadā-yı çengden

1595b Mısraın vezninde aksaklık var.

1605b o lebin D: Metinde “oluban” şeklindedir.

- Ey bize cevruñ vefâdan hûbdur
İntikâmuñ cândan maḥbûbdur
- Bu ola nâruñ °aceb nûruñ nedür
Mâtemüñ bu olıcağ sûruñ nedür
- 1610 Bu ḥalâvet kim senüñ cevruñde var
Luḫfuñuñ ğavrını kim ider şümâr
- İñlerem ḳorḳaram inanup o yâr
Cevrin az ide baña ol şive-kâr
- Luḫ u ḳahrı °aşıḳıyam cidd ile
Ülfet itdüm ben bu iki zıdd ile
- Bu dikenden bostâna ger gidem
Derd ile bülbül gibi feryâd idem
- Bu °aceb bülbül ki açduḳda dehân
Ḥâr ile gülzârı yir birden hemân
- 1615 Bu ne bülbül bir balıḳdur âteşin
°Aşḳdan nâ-ḥoşlar aña ḥoş hemîn
- Güle °aşıḳ kendü ḥod gül bu °aceb
Zâtına °aşıḳ ider °aşḳın taleb
- °Uḳûl-i İlâhî ḳuşlarınuñ ḳanatları şan°atıdur.**
- Ḳıṣṣa-ı ḫıṭî-i cân budur dilâ
Ḳanı bir kes kim buña maḥrem ola
- Ḳanı bir murğ-i za°îf-i bî-günâh
Anda ola hem Süleymân hem sipâh
- İñlese âh itse bî-şükr ü gile
Yeddi ḳat göklere düşe ḡulgüle
- 1620 Aña dâ°im yüz kitâb yüz peyk gelür
Bir kez Allâh dise yüz *lebbeyk* gelür

1620 “Buyur” anlamında Arapça bir söz.

Hağ katında cürmi tã^catdan hasen
Küfri öjinde anuğ imân kühen

Her-dem olur aña yüz mi^crâc-ı hâş
Tâci üzre çodı Hağ yüz tãc-ı hâş

Şüreti hâk üzre cânı lâ-mekân
Lâ-mekân kim fevğ u hem sâlikân

Lâ-mekân degül ki fehm ide ricâl
Yâ-hod andan toğa saña bir hayâl

1625 Belki hükümünde mekân u lâ-mekân
Cennet enhâriyla çün ehl-i cinân

Yüz çevir bundan yeter şerh ü hitâb
Söyleme *va'llâhu a'lem bi's-şavâb*

**H'âcenüñ Hindüstân tũtũlerin gördükde kendünüñ
tũtũsinüñ haber ve selâmın irişdüdügidür.**

Döstlar bundan girü geldük hemân
Murğ ü tâcir kışşası ola beyân

Çünki Hind iklimine itdi güzer
Gördi bir kaç tũtũ şahrâda gezer

Çeküp atuğ başını itdi nidâ
Ol emânet ü selâm oldı edâ

1630 İçlerinden titredi bir tũtũ pes
Düşdi öldi gayrı virmedi nefes

Söyledüğine peşimân oldı hep
Didi şunuñ mevtine oldum sebeb

Bu o tũtũye hışım idi meger
İki cism ammâ ki cân bir ey püser

1626b "Allah doğruyu en iyi bilendir." anlamında bir söz.

Niçün itdüm bunı getürdüm peyâm
Yağdı ol bî-çâreyi bir hâş kelâm

Taş ile demür gibidür bu zebân
Şıçrayan andan olur âteş hemân

1635 Urma taşı demüre itme güzâf
Gâh vech-i naql ile gâhıce lâf

Kim kârânu her taraf hod penbezâr
Penbeye düşse ne ider bir şerer

Zâlim anlardur ki diküp gözlerin
Yağdılar bir sözle dünyâyı hemîn

Bir söz ile bir cihân vîrân olur
Ulu dilkü cân bulup aslan olur

Cânlar aslında egerçi 'İsâ-dem
Gâh zaħm olur gehî merhem dedem

61b 1640 Cânlardan kalķar ise ger hicâb
Her-kesün sözi olur 'İsâ-ħitâb

İster iseñ sözüñ ola mu'teber
Yime şabr it hırşdan kand u şeker

Şabır oldu ârzü-yı zîrekân
Oldı helvâ ârzü-yı küdekân

Şabr iden çıkdı felekden yuķaru
Kim ki ol helvâ yidi gitdi girü

Ferîdü'd-dîn-i 'Aţţâr kıddise sırrehunuñ bu kavlinüñ tefsîridür:

Tü şâhib-nefsî ey gâfil miyân-ı hâk hün mî ħor
Ki şâhib-dil eger zehrî ħored ân engübîn baş ed

**Ya'nî "Ey gâfil! Sen şâhib-nefssün, toprak içinde kan yirsün
ammâ bir göñül şâhibi eger zehr yirse ol zehr aña bal olur."**

Ehl-i diller eylemez bundan ziyân
Yirler ise zehr-i kâtil ger 'ıyân

1645 Buldılar şıhhat geçüp perhîzden
Tâlib-i miskîn dağı maḥmûm-ı ten

Didi Peyğam-ber ki ey tâlib cerî
Sen saḥın maṭlûb ile itme merî

Âteşe Nemrûd iken itme duḥûl
Girer iseḡ evvel İbrâhîm ol

Ne şinâversüḡ ne ḥod baḥrî vaṭan
Atma kendüḡ °ucbile deryâya sen

Oddan ol kırmızı güller bitürür
Hem zararlıardan fevâ'id getirür

1650 Kâmilüḡ destinde ḥâk altun olur
Zer kef-i nâkışda ḥâk-i dün olur

Çün ḳabûl-i Ḥaḳḳ ola ol merd-i dîn
Eli işlerde olur dest-i metîn

Dîv ü şeyṭân elidür nâkış eli
Ḥîle vü teklîf dâmindâ belî

Cehl kâmilde olur °ilm ü kemâl
°İlm nâkışda olur cehl ü vebâl

Her ne kim tuta °alîl °illet olur
Tutsa bir kâmil küfür millet olur

1655 Ey yaya atlu ile ḳo lecci sen
İster iseḡ baş ayaḳ tüt şimdiden

Sâhirler Ḥâzret-i Mûsâ'ya ta°zîm idüp "Emrûḡüz nedür?

Evvel °aşâyı siz mi atarsız meydâna?" didükleridür.

Sâḥirân-i °ahd-i Fir°avn-ı la°în
İtdiler Mûsâ ile çün lecc ü kîn

Lîk Mûsâ'yı ki taḳdîm itdiler
Sâḥirân aḡa ki tekrîm itdiler

- Didiler fermân senüñdür ey keyâ
İster iseñ sen birağ evvel 'aşâ
- Didi yoğ evvel anuñ ey şâhirân
Hîlelerin atdılar pes sâhirân
- 1660 Bu kadar ta'zîm ile dîn aldılar
Pes cedelcün el ayağ kesildi ger
- Hâğğ-ı Mûsâ'yı çü bildi sâhirân
El ayağ virdiler ol cürme hemân
- Kâmiline loğma vü nükte halâl
Sen degülsin kâmil ol lâl itme kâl
- Dil degülsün sen kulağ ol ey ulu
Kulağa buyurdi Hâğğ kim *ve'nşitû*
- Toğıcağ oğlan süd içer bir zamân
Söylemez cümle kulağ olur hemân
- 1665 Azğını dikmek gerek nice zamân
Sözden ol tâ ögrene lafz u beyân
- Ger kulağ tutmazsa tî tî söyler ol
Kendüsin 'âlemde dilsüz eyler ol
- Annesinden ol ki şağır toğdı pes
Dilsüz olup eylemez söze heves
- Söze diğlemek gerekdür evvelâ
Söze diğlemek yolundan gel dilâ
- Dâhîl oluñ evlere ebvâbdan*
İsteyüñ mağşüduñuz esbâbdan
- 1670 Sem'e mevķûf olmayan nuğğ u kelâm
Nuğğ-i Hâllâğ oldu ancağ ve's-selâm

1663b "...susun ki...", A'raf, 204.

1669a "Evlere kapılarından girin.", Bakara, 189.

Ol ider icād aña üstād yoğ
Cümleye mesned aña isnād yoğ

Ġayrılar şan^c atda sözde bī-maḳāl
Tabī^c-i üstād u muhtāc-ı mişāl

Bu sözüñ ehli degülsüñ ey dede
Eskiler key ağla bir virānede

62a

Ağladı kırtuldu ādem zelleden
Vaḳt-i tevbe ağla sen ey mümtehen

1675 Yire Ādem indi k'āğlaya müdām
Tā ola maḳzūn ide feryād-ı tām

Yeddi gün cennetden Ādem bī-gümān
Gitdi pā-māçāna ^cözr için hemān

Ādem evlādından-iseñ sen daḳı
Ol talebde zümresinden ol aḳı

Gözyaşın dil āteşin it naḳl-i cān
Kim güneş yağmurla güler büstān

Ne bilürsüñ göz yaşı zevḳini pes
Etmek oldu görmemişlere heves

1680 Eyle bu etmek tağarcıñın celā
Ululuḳ gevherleriyle dola tā

Tıfl-i cāna virme şeytān südini
Şonra meleklerle ortaḳ it anı

Tā ki zulmānī melül ü tīresin
Bil ki şeytān ile sen hem-şīresin

Loḳma kim ol arturur nūrda kemāl
Oldı ol kesb-i ḫelāl ile nevāl

Çünki ḳandīlümüzi söndüre yağ
Şu di aña ol ki söndüre çerāḳ

1681b meleklerle D: Metinde "meklerle" şeklindedir.

- 1685 °İlm ü hikmet loğma-i hilden toğar
°İşk u riğkat loğma-i hilden toğar
- Loğmadan çünkim göresün hıkd u dām
Cehl ü ğaflet toğdı bil anı harām
- Arpa biter mi begüm buğdaydan
At eşek toğurduğun gördün mi sen
- Loğma tohm u midesi ezkardur
Loğma deryā incüsü efkardur
- Pes helāl loğmadan olur itme şek
Hıdmet u dost iline °azm eylemek

Bāzergān Hind tūñilerinden gördüğün kendü tūñisine naql itmesidür.

- 1690 İtdi bāzergān ticāreti tamām
Girü geldi menziline şād-kām
- Her kuluğa getürüp bir armağan
Cāriyelere bağısladı nişān
- Didi tūñi kāmı armağan kula
Ne ki gördün ne ki didün di baņa
- Didi virmem k'olmuşum nādım aņa
Kim yidüm el parmağ ıırdım aņa
- Ben °abeş bu çig haberi niçün āh
Getürüp itdüm sefāhet cehl ü āh
- 1695 Didi ey h'āce peşmānlık neden
Ne bu hışm u kīne bā'ış söyle sen
- Didi didüm şekveji ey hoş şadā
Bir gürüh tūñiye kim beñzer baņa
- Biri aldı çünkü derdün den çoğu
Ditredi kopdı yüregi oldu o
- Nādım oldum bu ne söz bī-°ā'ide
Çün didüm pişmānlık itmez fā'ide

- Çıksa bir nükte ağızdan bil ki sen
Oğ gibidür ol ki çıktı yaydan
- 1700 Girü dönmez yoldan ol oğ ey püser
Seyli başdan bağlamak gerek meger
- Başdan aşdı çün tutar dünyâyı hep
Ger cihānı yıksa olunmaz ʿaceb
- Ġaybda toğar her işden bir eşer
Hük-m-i halk ile degül mevlüdler
- Ortağı yok cümlesin Hāk halk ider
Nisbeti bize mevalīdün eger
- Zeyd ʿAmr’a atdı bir oğ ey debīr
ʿAmr’ı yaraladı kaplan gibi tīr
- 1705 Bir sene miqdārı oğdan toğdı derd
Hāk yaradur derdleri şanma ki merd
- Oğ atan Zeyd korqusından ölse ger
Tā ölünce ʿAmr’a derd itdi eşer
- Gerçi ağırdan eşerden öldi o
Zeyd’e oğ atdığıçün kattāl oğu
- Ağrıları Zeyd’e nisbet eyle sen
Cümlesin gerçi ki Mevlā’dur iden
- Böyledür ekin nefes tuzağ cimā^c
Bu eşerler Hākḳ’a rām u müsteṭā^c
- 1710 Evliyāda var Hudā’dan zor hū
Girü getirürler atılmış oğu
- Dest-i mevlūdı sebebden bağlar o
Nādım olsa çün yed-i Hākḳ ile bu
- Dinmiş olur dinmemiş bā-feth-i bāb
Pes ne andan şış yanar ne hod kebāb

1712a bāb D: metinde “bāz”;

- 62b Her göñül den nükteyi işidür o
Sözleri nâ-bûd maḥv ider kamu
- Ey ulu ḥüccet gerek ise saḡa
Oḡusun *min âyetin ev nünsihâ*
- 1715 Oḡu *ensevküm zikrî* âyetin
Aḡla nisyân ḡomaları ḡudretin
- Aḡdurupmamaḡa ḡâdirven
Ḥalḡuḡ anlar dillerine ḡâhirven
- Baḡlar ise ol naḡar yoln eger
İş becermez olsa da ehl-i hüner
- Masharayî şanduḡuz ehlü's-sümü
Oḡuyuḡ *Ḥur'ân*'dan *ensevkümü*
- Şâh-i 'âlem bu bedenler şâhidur
Ehl-i diller cân u benler şâhidur
- 1720 Görmege iş fer^c oldu itme şek
Pes degüldür âdem illâ göz bebek
- Bu sözi kâmil dimeḡ emr-i muḡâl
Kim ider aşḡâb-ı merkez men^c-i ḡâl
- Andan aḡmaḡ hem unutmāḡ âdeme
Hem urur feryâd-res ehl-i ḡama
- Yüz biḡ iden daḡı kimden ol ulu
Her gice göñülleri boşaldur o

1712b ebâb D: metinde "itâb" şeklinde yazılmış.

1714b "Biz bir âyeti nesheder yahut onu unutturursak, ondan daha hayırlısını yahut mislini getiririz.", Bakara, 106.

1715a "...size beni yâdetmeyi unutturdu..." Mü'minûn, 110.

1716 Beytin vezninde aksaklık var.

1718b bz. 1715. beyit.

Gündüz eyler dilleri andan tolu
Ol şadefler dolar incüden kamu

1725 Cümle evvel itdüğü efkâr hep
Cânlar anlar kim hidâyet itdi Rab

Şan^cat u ^caqluñ gelür senden yaña
Tâ sebebler kapusın aç a saña

Gitmez altuncı işi âhengere
Ol eyü hüy gide mi o münkere

Şan^cat u hüy u hüner çehre mişâl
Şâhibine geliser yevmü's-su'âl

Hüy u şan^cat uyğudan sonra kamu
Şâhibine yelerek gelür girü

1730 Fikr ü şan^cat pes seher vaqtinde hem
Andan ider kim odur eyü vü kem

Şol güvercin gibi ğayr-i şehrdin
Dâne için eyleye ^cazm-i vağan

**Ol tütü bâzergândan ol tütülerüñ hareketini işitdükde kafesde
öldügin ve h^ıâce teveccüh-i figân itdüğü beyânındur.**

Çün işitdi tütüler ne itdügin
Ditredi düşdi bu da öldi hemîn

H^ıâce gördi tütü düşmiş çün o dem
Şıçradı urdı külâhın ire hem

Gördi çün bu hâl ile olmuş helâk
H^ıâce şıçradı yaqasın itdi çäk

1735 Didi ey tütü-i hoş elhân u hū
Saña bu ne niçün oldı böyle bu

1731b ^cazm-i vağan D: Metinde “^cazmi vağan” şeklindedir.

- Ḥayf tūṭî-i hoş-âvâzum benüm
Ey nedîmüm yâr-ı hem-râzum benüm
- Ḥayf tūṭî-i hoş-elḥânum benüm
Râḥat-ı cân bâğ-ı reyḥânum benüm
- Pes Süleymân böyle bir kuş bulsa ger
İtmez idi ğayr-i kuşlara nazar
- Ey dirîğâ tūṭî kim buldum ucuz
Lîk yüzünden çevirdüm tîz yüz
- 1740 Çok ziyân eylerseñ ey dil sen baña
Söyleyici sen ne diyem ben saña
- Ḥırmen ü âteş de sensin ey zebân
Ḥırmene âteş urup itme ziyân
- Cân senden dâ'imâ eyler fiğân
Gerçi ne virseñ anı eyler hemân
- Genc-i bî-pâyân sensin ey zebân
Renc-i bî-dermân sensin ey zebân
- Kuşlara şıklık belâ-yı cân sen
Hem enîs-i vahşet-i hicrân sen
- 1745 Bir emân vir baña sen ey bî-emân
Baña kîne eyleyüp kıran kemân
- İşte uçurduñ kuşumı ey zebân
Zulm murğın senden üz otla amân
- Yâ cevâbum ver yâ-ḥod dâd it baña
Yâ surûr esbâbını yâd it baña
- Ey benüm tūṭî-i zulmet-süzüm âh
Ey benüm tūṭî-i rûz-efrüzüm âh
- Ey benüm tūṭî-i hoş-âvâzum âh
İntihâdan evvele itdüñ mi râh

1744a şıklık belâ-yı D: Metinde “şıklık kim belâ-yı” şeklindedir.

- 1750 °Āşık-ı zaḥmet oldı [nādān ebed] ?
Kaḫ oḫ *lā uḫsimu tā fī kebed*
- 63a** Yüzüñ ile fāriğ oldum kebedden
Şāfī oldum ırmağında zebeden
- Hep ḫayālün den [.....]
Kesilüp naḫd-i vücūdunda tamām
- Ġayret-i Ḥaḫ idi Ḥaḫḫ'a çāre yok
Kaḫ bir dil ḫükm-i Ḥaḫ'da pāre yok
- Ġayret anuḫ kem uğuru cümleñüñ
Ol beyānuḫ dan münezzeḫdür senüñ
- 1755 Ey dirīğā yaşum olsa baḫr-vār
Dil-ber-i zībāya olsaydı nişār
- Ṭūṭī bir ḫoş ḫū-yı dil-dārum idi
Tercemān u fikr ü esrārūm idi
- Rızḫ virsem virmesem gelür baḫa
Gelür evvel sözden ol yāda dilā
- Ṭūṭī kim vaḫy idi āvāzı anuḫ
Bu vücūddan evvel āğāzı anuḫ
- Sende olmışdur o ṭūṭī pür-nihān
°Aksidür her gördü[gü]ñ anuḫ °ıyān
- 1770 Şāduḫı sen andan ilter zevḫuḫ ol
Zulmi andan °adl-veş itdün ḫabül

1749a āvāzum D: Metinde “revānum” şeklindedir.

1750b Birinci mısraın vezninde aksaklık olduğu gibi okunuşunda da problem var. Biz anlamdan hareketle metin tamiri cihetine gittik. “Bu beldeye -ki sen bu beldedesin- babaya ve ondan meydana gelen çocuğa yemin ederim ki biz, insanı (yüzyüze geleceği nice) zorluklar içinde yarattık.”, Beled, 1-4.

1751a kebeden” D: Metinde “kebed-dem” şeklindedir.

1752a Metinde boş bırakılmış.

- Ol ki cânı ten için yağıdı dilâ
Cânı yağıdı tenine virdi ziyâ
- Yanmışum ben yanmış ister ol kişi
Tâ ki benden hâre ura âteşi
- Yanmış olur kâbil-i âteş ufûl
Yanmışı ol âteşi cezb ider ol
- Ey dirîğâ ey dirîğâ ey dirîğ
Böyle bir ay kıala zîrâ zîr-i mîğ
- 1775 Âh etsem âteş-i dil tîz ola
Şîr-i hicr-âşüfte vü hûn-rîz ola
- Ol ki tünd ü mest ola °âkîl iken
Nic'olur alsa ele câm aqla sen
- Mest-i aslan vaşfdan bîrûn ola
Gülşene gelse dağı efvûn ola
- Qâfiye fikr iderem yârüm benüm
Dir yeter ço ğayret didârum benüm
- Qâfiye fikrin ço ey cân u tenüm
Qâfiye-i devletüm sensin benüm
- 1780 Hârf nedür fikri ola sağı kâr
Hârf ne dîvâr-ı bâğı şanki hâr
- Hârf u şavtı sözi terk it °âşîkâ
Bu üçü terk it muşâhib uy bağı
- Ol demî kim anlamamışdı Hâlîl
Ol demî kim bilmemişdi Cebra'îl
- Ol demî kim itdi o demden nihân
Sağı diyem anı ey sırr-ı cihân
- Ol nefes k'urmadı andan °İsâ dem
Ğayret-i Hâğ bizsüz urmaz anı hem

1778b Mısram vezninde aksaklık vardır.

1785 Biz luġatde oldu ġün iŖbātı nefy
Ben ki ma°dūmum benūm bī-zāt u nefy

Varlıġı yoġluġda buldum ben gedā
Varlıġı yoġluġda pes itdūm fedā

Ėullarınuġ ġulıdur cūmle Ŗehān
ÖlmiŖinūġ ölmīŖi cūmle cihān

PādiŖāhlar pestlerinūġ pestidūr
Ėalġ cūmle mestlerinūġ mestidūr

ĖuŖlara Ŗayyād olur ol Ŗikār
Tā ki anları ider Ŗayd u kenār

1790 Cān ile °uŖŖākı ister dil-berān
Cūmle ma°Ŗūġān Ŗikār-ı °āŖıġan

Kim °āŖıġı gōresin ma°Ŗūġ bil
Öldürür ma°Ŗūġ u °āŖıġ ey ġalīl

TeŖneler Ŗu ister ise bī-gūmān
Ėb-ı cūd °ālemdede ister teŖnegān

Ėünkü ol °āŖıġ-durur sen sākıt ol
Sen ġulaġ ol ġün ġulaġuġ ġeker ol

Bend ile ġünkü seyl ola revān
Yoġsa rūsivāy u ġarāb oldu cihān

1795 Baġa ne ġam olsa virāne cihān
Kim oldu virānede genc nihān

Ėarġ-i Ėaġġ ister ki ola ġarġter
Mevc-i baġr-i cān gibi zīr ü zeber

Altı mı deryā yig Ŗsti mi gūzel
Oġı mı ġalġanı mı anuġ ecel

Vesveseyle pārelenmiŖsin dilā
Zevġi bilesin belādan özge tā

- Ger murâdunda şeker zevki ola
Bî-murâdî hod murâd-ı dil-rübâ
- 1800 Yıldızdır şan-bahâ-yı yüz hilâl
‘Âlemüñ şanın dökerse ol helâl
- 63b İstedüm göñlüni yârüñ râz ile
Ol bahâne itdi baña nâz ile
- Didüm olmuş ğarķ ‘aql u cân saña
Didi var git oğuma efsün baña
- Bilmezem ne fikr idersüñ anı ben
Çünki iki gözle gördüñ dostı sen
- Ey girân-cân hor gördüñ yâri sen
Kim ucuz aldıñdı anı cümleden
- 1805 Her ki ucuz alur ucuz virür ol
Gevherî etmeke virür tıfl ki ol
- Ğarķum ol ‘aşķa kim anda ğarķ-ı leb
Evvelîn ü âhirînüñ ‘aşķı hep
- Bunı mücmel didüm itmedüm beyân
Yoğsa hem efhâm yanar hem zebân
- Ben ki leb diyem ü leb-deryâ olur
Ben ki lâ diyem murâd illâ olur
- Ŧatluluğumdan yüzüm ekşisi hep
Sözümüñ çoğluğudur şamta sebep
- 1810 Ŧatlu[lu]ğumuz iki ‘âlemde tâ
Ekşilik perdesi altında qala
- Her kulağa girmeye bu söz bu dem
Nice yüz sırr-ı ledünden bir direm

*Be-her çe ez-râh ü emânî çe küfr ân ħarf ü çe îmân
Be-her çe ez-düst dūr üftî çe zışt ân nağş ü çe zibâ*

Ya'nı her ne ile ki rāh-ı Hāḡ'dan girü ḡalasun ne farḡı var ol ḡarfün ger İmān
 imiş ger küfr imiş. Ve her ne ile ki dostdan ırāḡ olasaḡ ne farḡı var ol naḡşun
 gerek zışt olmış gerek zibā. Ve der-ma'nı-i ḡavl-i 'aleyhi's-selām "İnne Sa'den le-
 ḡayūrun ve ene aḡyarū min Sa'din. Va'llāhu eḡyarū minnı ve min ḡayretihi
 ḡarreme'l-fevāḡiše mā ḡahare minhā ve mā baḡane." Ve ol ḡadış-i şerİfün ma'nāsı
 tefsirüḡdedür ki Resül-i Ekrem (a.s) buyurur: "Taḡkİken Sa'd ziyāde ḡayret
 şāḡibidür. Ve ben Sa'd'den ḡayretliyim. Ve Allāh Te'alā benden daḡı ḡayretlidür.
 Ve Allāh Te'alā'nun ḡayretindendür ki fevāḡiše ve ḡabāyİḡün āşikārın ve gizlisin
 ḡarām eylemişdür."¹³⁰

Cümle 'ālem oldı anuḡ çün ḡayūr
 Ğayret-i Hāḡ cümleden itdi 'ubūr

Cān gibidür Hāḡ çü ḡālİbdur cihān
 Kemlik iylik ḡālİba cāndan hemān

Kimüḡ oldı ḡİblesi miḡrāb-ı 'ayn
 Gitmek İmān cānibine oldı şeyn

1815 Kim ki oldı pādişāha cāmedār
 Aḡa şāḡiçün ticāret 'ayb u 'ār

Her kim ola pādişāha hem-nişİN
 Aḡa eşik üzre oturmaḡ ḡabİN

Kime elin öpdürürse pādişāh
 Ol ayaḡın öpmek isterse ḡünāh

Ayaḡ üzre baş ḡomak [ḡİdmet] dilā
 Aḡa ḡöre oldı bu ḡİdmet ḡaḡā

Ğayret ü ḡİşm ider aḡa pādişāh
 ḡörmüş iken ḡoḡuya ḡāni' ola

1820 Ğayret-i Hāḡ fi'l-meşel buḡday hemān
 Ğayret-i insān ḡüyā kim şaman

¹³⁰ Başlık için bk, Müslim, Liān, 16.

Aşlını ğayretlerüñ Hâķ'dan bilüñ
Ĝayret-i insânı Fir'avn'dan kıluñ

Terk idüp şerhın bunuñ şekvâ idem
On gönüllü yâr cevrinden dedem

İñlerüm zîrâ aña hoş nâleler
İki 'âlemden ğam u nâle diler

Acı acı iñledür destân-ı yâr
Çün degülem hem-dem-i mestân-i yâr

1825 Nice olmam şeb gibi bî-rüz ben
Görmedüm çün rüy-i rüz-efrüz ben

64a Nâ-hoşî hoş cânuma anuñ dilâ
Yâr-ı dil-rencânuma cânum fedâ

Kendü renc ü derdüme ben 'âşıkam
Şâh-ı ferdüm çünki hoşnüd şâdıkam

Ĝam tozin sürme idem gözüme tâ
İki gözüm deñizi incü tola

Anuñ için hâlķuñ ağladığı yaş
Yaş şanma incüdür ey h'âce taş

1830 Cân-ı cânumdan şikâyet eylerem
Eylemem şekvâ rivâyet eylerem

Dir gönül kim olmuşam rencide-ten
Bu nifâķından iderem hânde ben

Toğrılık it toğrılaruñ fâhri sen
Ey ki sen şadr u kapuñ eşigi ben

Şadr u eşk ma'nide yâ kıandadır
Sen ben olmaz anda kim yâr andadır

Ey ki cânı sen ü benden kıurtulan
Erde vü 'avratda laţif rûh olan

- 1835 °Avrat er çün bir ola sensüj hemîn
Çünki birler maḥv ola sensüj o hîn

Bu ben ü biz sözlerin düzmek neden
Nerd-i hıdmet oynayasuḡ tā ki sen

Bu ben ü sen girü hem bir cān olur
°Āķibet mustaḡraķ-ı cānān olur

Hep bu var ey emr-i kün gel baḡa sen
Ey münezzeh ķıl ü ķāl diḡlemeden

Seni bu cismānī göz görmek muḡāl
Ḥandeḡi vü nāleḡi itmez ḡayāl
- 1840 Gülmek ü ḡam ḡaydına düşen göḡül
Olmaz anı görmeḡe lāyık oḡul

Ol ki ol ḡayd-ı ḡam u yā ḡandedür
Ol bu iki °āriyetle zindedür

Bāḡ-ı sebz ü °aşķa yok ḡadd u kenār
Anda var şādī vü ḡamdan ḡoş şimār

Bu iki ḡāletden °āşķılıķ ulu
Yok bahārı yok ḡazānı sebz-ḡü

Vir zekāt-ı ḡüsnüḡi ey ḡüb-rü
Şerḡa şerḡa cān şerḡin vir girü
- 1845 Ġamze-i ḡammāzdan idüp nazār
Cānuma ḡodı yine bir dāḡ-ı ter

Ḳanumı döksün ḡelāl olsun o yār
Ben ḡelāl iderem ol ider firār

İstemezsüḡ ehl-i derdüḡ nālesin
Göḡlüne niçün dökersüḡ ḡam hemîn

Ey ki her göz kim o maşrıķdan ḡoḡar
Cüşda buldı seni ḡürşid-vār

- Yine virürseñ bahâne baña yâ
Ey şeker tudağlarına yok bahâ
- 1850 Ey ki sensin köhne dehre yeñi cân
Bu ten-i bî-cândan işit fiğân
- Terk idüp Allâh için gül şerhini
Eyle gülden dür bülbül şerhini
- Şādî vü ğamdan degüldür cüşumuz
Hem hayâl u vehm şanma hüşumuz
- Ġayri bu hâlet olur nâdir o hâl
Münkir olma sen ki kâdir zü'l-celâl
- Hâlet-i insândan itme sen kıyâs
Cüd u ihsân içre eyleme esâs
- 1855 Cevr ü ihsân şādî ğam hâdiş-durur
Bunlar öler Hâk buña vâriş-durur
- Şubh oldı şubha ey püşt ü penâh
Ol Hüsâmü'd-dîn'e ğayri °ö-zr-ğ'âh
- °Özr-ğ'âh-i °ağl-i küll ü cân sen
Cân-ı cân-ı şu°le-i mercân sen
- Toğdı nür-ı şubh biz vaqt-i şabâh
Hep senünj nûruñdan olmağmış râh
- Bizi itdi câm-ı °aşkuñ bu'l-°aceb
Bâde kimdür ki bize vire țarab
- 1860 Cüşda bâde fağır-i cüşumuz
Çarğ-i gerdişde gedâ-yı hüşumuz
- Bâde bizden mest biz andan degül
Cism bizden hest biz andan degül
- Güyyâ biz arı kâlîblar çü mûm
Hâne hâne arı kâlîblar çü mûm

- 1875 Öli tûfî öyle perrân eyledi
Şarqdan şan şems seyrân eyledi

H̄`âce hayrân oldu kuşuñ kârına
Vâkıf oldu tûfînüñ esrârına

Qaldurup başını didi tûfiyâ
Bizi hâlûñden haberdâr it ki tâ

Ni'tdi ol anda ki sen olduñ `alem
Bizi yaqduñ eyledüñ bir mekr-i kem

Didi ol fi'l ile nuşh itdi başa
Kem gülüp açılma itme hoş şadâ
- 1880 Zîre âvâzuñ seni bend eyledi
Kendin öli gösterüp pend eyledi

Ey olan güyâ-yı bezm-i `âmm u hâş
Bencileyin öl ki bulasuñ halâş

Dâne olursañ düşürüp kuşlar yir
Gönçe olursañ uşaklar qoparır

Dâneyi gizle ser-â-ser dâm ola
Gönçeyi gizle giyâh-ı tam ola

Kim mezâda vire hüsün ey fetâ
Yüz kazâ yüz qor öñinden yaña
- 1885 Hışmlar gözler hâsedler bî-me'âl
Başına dökile meşkten şu mişâl

Anı yırtarlar hâsedler düşmenân
Vaqtini yağmâ iderler döstân

Bu bahâr u seyr bilmeyen hemîñ
Ne bilür bu rüzgârüñ kıymetin

Hıfz-ı luţf-i Hâqq'a eyle ilticâ
Dökdi ervâh üzre nice biñ `atâ

Bulasın tã bir penãh özge penãh
Ãteş ile Şu ola sağa sipãh

1890 Nũh'a Mũsã'ya değizler yãr idi
Anlaruğ dũşmenine řahhãr idi

Ãteş İbrãhĩm çũn oldu ĩşãr
Geldi Nemrũd'uç dilinden dũd u nãr

İtmedi mi dağ Yaĥyã'yı taleb
Çaşd idenler ağa şaş atdı hep

Didi ey Yaĥyã bağa kaç gel ki sen
Tã penãh olam sağa Őemşĩrden

Ŧũĥĩnũę ĥĩ ace-i tãcire vedã itmesi ve uğması beyãnındadır.

Ŧũĥĩ virdi ĥĩ aceye nuş-ı tamãm
Şonra didi el-vedã sağa selãm

1895 Ħĩ ace didi var emãnu'llãhda ol
Şimdi gösterdũę bağa bir iki yol

Ħĩ ace didi bu bağa pend-i nişãb
Ŧutayum anuğ yolın bu yol řavãb

Ŧũĥĩden cãnum ola mı kem
Cãn eyũ izli gerekdũr ey dedem

**Ħalkuę ta'zĩminũę zãrãrĩ ve barmağ ile gũsterilmenũę
zãrãrĩ beyãnındadır.¹³²**

Ten şafes Şeklinde oldu cãna ĥãr
Gelici gidici aldatmağda yãr

Dir ki bu hem-rãz oldum ben sağa
Dir ki o enbãz oldum ben sağa

1900 Dir ki bu yoğdur senũę gibi vũcũd
Sendedũr fażl ü cemãl iĥşãn u cũd

¹³² başlık kenarda yazılmıştır.

- Ol biri dir hep senüñdür kâ'inât
Cânumuz senden ider kesb-i hayât
- 65a Halkı gör kendüne olmuş esîr
Kibrile gitdi elinden ol faķır
- Bilmez ol kendü gibi nice begin
Şu içine atdı şeytân-ı la'în
- İltifât-ı halk şîrîn loķmadur
Andan az ye âteş-âgîn loķmadur
- 1905 Âteşi gizlü şafası âşikâr
Tütünü şonra çıkar ey hâksâr
- Dime kim ol medħe aldanmam şaķın
İzlerem medħi tama' dandur hemîn
- Medħ iden ger hicv iderse âşikâr
Nice günler gönli yaķar o nâr
- Niye hicv itdüğini bildüñ 'iyân
K'itdügi ümmîd-i dil itdi ziyân
- Ol eşer ħalur dilüñde çok zamân
Var bu ħâlet medħde it imtiħân
- 1910 Nice günler ol eşer bâķî ħalur
Mâye-i kibr ü ħurur-ı cân olur
- Eyü görünür ki tatlıdur medħ
Kem görünür acıdur zîrâ ki ħadħ
- Acı ma'cûn gibidür ħadħ ey cüvân
Acısı ħalur dilüñde çok zamân
- Ger yiseñ ħelvâ şafası tîz geķer
Bu anuğ gibi müdâm itmez eşer
- Zâhiren gider eşer ħalur nihân
Zıddı zıddıyla bilürsüñ ey cüvân

1915 Gizlü te'şiri şeker gibi hemîn
Nîşter ister bu çibandur ba'c-d-i ħîñ

Nefs olur medħile Fir'avn-i kebîr
Nefsîñi ħor eyle olmasın emîr

Bende ol hem-râh-ı sulţân olma sen
Zahm-i bî-tob gibi çevgân olma sen

Yohsa çün çalmaya bu luţ u cemâl
Senden o kişilere gelür melâl

Ol cemâ'at geh saña virürdi rîv
Göreler çün seni dirler işte dîv

1920 Cümlesi dir seni görse taşra git
Baş kaldurdu çabirden ölmîş it

Tâze oğlana ko[ya]rlar ki nâm
Anı ħîleyle iderler şayd-ı dâm

Çünkü şaklana bu nâmlıķla o
'Âr ider şeytân dimez ki n'oldı bu

Âdem olduķça sen ördekden la'îñ
Hem yiler hem tatdur şahbâ-yı kîñ

Çünkü şeytân ħüyı ola saña yâr
Pes kaçar senden la'îñ-i nâbe-kâr

1925 Dâmenüñe yapışan meddâħlar
Hep kaçarlar böyle olursañ eger

**“Mâ-şâ'a'llâhu kâne” ħadışını tefsirdür.
Ya'ni “Allâh Te'âlâ diledüğü olur.”¹³³**

Hep didügüñ kîñ bu yolda ey fetâ
Ĥiçün olmazsa 'inâyât-i Ĥudâ

Olmayınca 'avn-ı Ĥaķ ħâşân-ı Ĥaķ
Ger melek ise olur çara varaķ

¹³³ Başlık için bk. İmam Gazali, *İhyâu Ulûmiddîn*, Hikmet Neşriyat, C. 3, s. 211.

- Ey Hudâ fazlûñ senüñ hâcet-revâ
Kimseyi senüñle yâd olmaz revâ
- Bu kadar irşâdı itdüñ sen °aâ
°Aybumuz örtdüñ bunuñla ey Hudâ
- 1930 Eyledüñ bir kaçre °ilm evvel °aâ
Anı deryâña ulaşıdur şâniyâ
- °İlmden bir kaçre itdüñ câna hâş
Anı hâk-i ten-hevâdan it halâş
- Andan evvel yirler anı hasf ide
Andan evvel yiller ide neşf ide
- Neşf iderse yiller ey kâdir Hudâ
Anı anlardan alursuñ bî-çerâ
- Kaçre yire düşse olsa yâ havâ
Kudretüñ gencinden olur mı rehâ
- 1935 Ger °adem yâ yüz °adem içre gide
Gel diseñ aña başın ayağ ide
- Nice biñ zîd zıddım ifnâ ider
Yine hükümün anları taşra çeker
- Bil °ademlerden vücûda her zamân
Gelmededür kârvân ber-kârvân
- Her gice hod fikrler hem °ağllar
Ol deriñ deryâda mağv olur gider
- Girü vaqt-i şubh ol Allâhiyân
Baş ururlar deñizden çün mâhiyân
- 1940 Nice dal yaprağ hazân vaqti yine
Bozılup gitdi ölüm deryâsına
- Mâtem idüp qarğa pes geydi siyâh
Ol yeşillige ider gülşende âh

65b

Gelicek Hâk'đan girü fermân aña
Ey °adem vir yidüğüñ girü baña

Yidüğüñi girü vir ey mevt sen
Otdan ü yaprağđan u otluğđan

Bir nefes kül °ağla çardaş gör °iyân
Sende de vardur bahâriyla hazân

1945 Tâze vü ter gör göñül bağın hemîn
Tolu çonçe serv ü gül hem yâsemîn

Çoğluğđndan yaprağđıñ gizlendi dal
Keşret-i külden nihân şahrâ cibâl

Hep bu sözler ki didüm °ağl-i çülüñ
Büyıdur ol bâğ-ı serv ü sünbülüñ

Büy-ı gül gördüñ mi olmaz anda gül
Cüş-ı mül gördüñ mi olmaz anda mül

Saña çulavuz u reh-berdür çoğu
Cennet ü kevşere ister seni bu

1950 Çoğu nürânî ider gözi yüzi
Çođudan açıldı Ya°çüb'üñ gözi

Gözi çirkîn çoğu kim bî-nür ider
Büy-ı Yüsuf gözleri mesrür ider

Çünkü Yüsuf olmadıñ Ya°çüb ol
Ağla anıñ gibi pür-âşüb ol

Diñle kim didi Hâkîm-i Ğaznevî
Bulasıñ eski vücüduñda nevî

Yüz gerekdür gül gibi kim ide nâz
Yoğise hüsn olma bed-hü it niyâz

1955 Çirkîn olur yüzi çirkîn itse nâz
Sahtdur görmez göze derd-i dirâz

Eyleme Yûsuf öjninde hüsñ ü nâz
İt niyâz u âh-ı Ya'küb'ı tırâz

Tûtî ölmek ma'nâsı oldu niyâz
Öl niyâz u fakırda ol ehl-i râz

Tâ bir 'Îsâ-dem seni zinde ide
Kendü gibi hüb u ferhunde ide

Hîç bahâr ile yeşersin mi hâcer
Hâk olursañ dürlü dürlü gül biter

1960 Nice yıllar taş idüñ güyâ hemân
Tecrübe için gubâr ol bir zamân

Pîr-i çengî hikâyesidür ki fakırından Allâh için mezârlarda çeng çalar idi.

Hâzret-i 'Ömer rağiya'llahu 'anh zamân-ı şeriflerinde.

An'ışitdün ki zamân-ı 'Ömer'de
Var idi bir çengî-i şakrak dede

Bülbül âvâzından eylerdi 'aceb
Hoş şadâsından yüz olur bir tarab

Bezemişdi nağmesi her meclisi
Çoparırdı idî kıyâmetler sesi

Şanki İsrâfîl'di ses itse hemân
Ölülerün cismine gelürdi cân

1965 Olmuş İsrâfîl'e yâr-i hem-nişîn
Fil kanatlanur işitse nağmesin

Urur İsrâfîl bir gün nâlesin
Cân virür çürük bedenlere hemîn

Dilde ider nağmeler hem enbiyâ
Tâlibe virür hayât-i bî-bahâ

Bî-haber bu nağmelerden güş-ı his
Kim sitemden güş-ı his olmuş habis

Âdem işitmez perînüñ nağmesin
Kim perînüñ esrârına yok yaķın

1970 Bu cihândanken o nağme ey h̄'āce
Nağme-i dil bu ikisinden yüce

Kim perî vü âdemî zindânîdür
Her ikisi bende-i nâ-dânîdür

Ma'sere'l-cinni oķu Raħmân'dan
Testetü'tenfüzü'yı anla sen

Enbiyâ gönjlüğde olan nağmeler
Evvelâ dir ey yok eczâ-yı beşer

Bu 'ademden baş kırtarmaķ ehem
Bir yaņa atup hayâl u vehm hem

1975 Ey bu 'âlemde çürük ebdânuğuz
Bitmedi toğmadı bâķî cânuğuz

Dirsem ol nağmelerüñ şemmesin
Dağmelerden baş urur cânlar hemîn

Tut kulaķ ol nağmelerde dūr yok
Saņa naķla lîk anı destür yok

Evliyâ bil oldu İsrâfîl-vâr
Kim ölüye ider anlar cân-nişâr

Ķabr-i tenden ölmüş olan kesleri
Kefeninden çıkarur nefesleri

66a 1980 Dir bu ses ġayrı şadâlardan cüdâ
Kim diriltmek kâr-ı âvâz-ı Ķudâ

Biz ölüp olduķ fenâ-ender-fenâ
Geldi âvâz-ı Ķudâ bulduķ beķâ

1969b yok D: metinde "yokdur" şeklindedir.

1972 "Ey cin ve insan toplulukları! Göklerin ve yerin çevresinden çıkıp gitmeye gücünüz yetiyorsa geçin. Ancak büyük bir güçle çıkıp gidebilirsiniz.", Raħmân, 33.

- Âşikâren gizlû âvâz-ı Hudâ
Meryem'e virdüğünü virür sağa
- Ey bu post altında olanlar fenâ
Girü gelün döstdan geldi nidâ
- Ol şadâyı muṭlaḳâ Allâh didi
Gerçi 'Abdu'llâh boğazından idi
- 1985 Didi oña ki dilün gözün benüm
Hem rızâ hem hışm u hem özüñ benüm
- Yüri bî-semî' ü bî-başîrda sen
Sır da sensin belki şâhib-sır da sen
- Sen benüm olup viresün baş u cân
Ben dañı senün olurum bî-gümân
- Sağa dirüm gâh sen gâhî benüm
Her ne dirsem âfitâb-ı rû-şenüm
- Kağrı müşkâta virem bir dem ziyâ
Nice biñ müşkiller anda ḫall ola
- 1990 Bir ḳarañu k'olmaya güneşle dür
Bir nefesümüzle olur maḫz-ı nür
- Âdem'e esmâyı gösterdi Hudâ
Ğayrılara andan oldı rû-nümâ
- Nürı andan al yâ-ḫod Âdem'den al
Bâdeyi destîden al yâ ḫümdan al
- Ol ḳabaḳ küpe ulaşıḳdur tamâm
Ol ḳabaḳ senün gib'olmaz şâd-kâm
- Görene devlet beni didi Resûl
Dañı şu ki gördi beni gören'ol
- 1995 Bir çerâğ alsa şemi'den nür u tâb
Anı gören şem'i gördi bî-ḫicâb

Yüz çerāğa naql olınsa ol ziyā
Aşlı gördi şonrakin gören şehā

Nür-ı evvelden dilerseñ anı al
Şem°-i cāndan al dilerseñ bir me°āl

İster-iseñ gör çerāğ-ı evvelī
İster-iseñ āhiri gör ey velī

**Ehl-i ḥadıṣ-i şerīfūñ beyānındadır ki Resūl-i ekrem °aleyhi°ş-şalatū
ve°s-selām buyurur ki “*İnne li-Rabbikūm fi-eyyāmi dehrükūm nefehātın
elā fete°arrezū lehā.*” “Ya°nı °ömrünüz günlerinde güzel rāyihalar vardır.**

Ġāfil olmañ andan. Hıṣṣedār olmağa sa°y idüñ.”¹³⁶

Didi Peyğam-ber nice elṭāf-ı Hāḫ
Günler içre virmede size sebaḫ

2000 Tıtuñuz bu vaḫte °aḫl u gūşuñız
Böyle elṭāfı ḫapasız tā ki siz

Nefḫa geldi sizi gördi gitdi o
Kimi dilediyse cān-baḫş itdi o

Bir daḫı gelür bu nefḫa ḫāzır ol
Ḫalma andan daḫı girü zākir ol

Buldı andan cān-ı nār āteş-küşı
Mürde-cān hem buldı andan cünbişı

Cān-ı āteş buldı andan inṭifā
Mürde geydi hem beḫāsından ḫabā

2005 Bundan olur cünbiş-i Ṭübā °ām
Cünbiş-i ḫalḫ gibi degül bu ḫırām

Bu düşeydi yire göge ḫorḫudan
Zehreleri şu olurdı ol zamān

¹³⁶ Başlık için bk. Aclunı, C. 1, s. 231-232; Heysemı, *Mecmua°z-Zevāid ve Menbau°l-Fevāid*, C. 1, s. 84.

Bilesün ne bu dem-i bî-müntehâ
Oķı *fe-ebeyne en yeħmilnehâ*

Ne idi *aşfaķne minhâ* ey cüvân
Ėorķudan olmasa dağuğ Ėalbi Ėan

Dün gice el virdi nice ma' nâ âh
Geldi bir Ėaç loķma oldu sedd-i râh

2010 Loķma için Ėabs ola Loķmân giri
Vaķt-i Loķmân'dur sen ey loķma yûri

Hep bu Ėam tasa olur bir loķmadan
ĖıķaruĖ Loķmân' uÇ elinden diken

Yoķ anuğ elinde diken gölge hem
Ėırşdan yoķ sizde temyîz ey dedem

Gördigün Ėurmayı sen ağla diken
Ėatı nân-kür görmedün sen eydesen

Cânı Loķmân' uÇ Ėudâ gülzâr ola
Ayağında Ėastelik Ėârı n'ola

2015 Bir devedür bu cesed kim yir diken
Bir Muğammed-zâtdür ağa binen

Ey deve arķaĖda bir deng gül nihân
Ėoķusından bitmede yüz gülsitân

66b Sen muğaylâna idersün meyl sen
Nice bir gül devşir[ir]sün Ėârdan

Bu Ėaleble her yağa devr eyleyen
Nice bir dirsün bu gülşen Ėanda sen

Ayağuğdan çıķmaduķça bu diken
Göz ĖaraĖluķ idemezsün seyr sen

2007b "...onlar bunu yüklemekten çekindiler...", Ahzâb, 72.

2008a "...(sorumluluğundan) korktular.", Ahzâb, 2.

2014a gülzâr D: metinde "güzlârî" şeklindedir.

- 2020  Aleme Őıĝmayan  dem b -g m n
Bir diken ucunda olur ol nih n
- Muŝtaf  geldi bula bir hem-nefes
S yle baĝa ey H meyr  s yle ses
- Ey H meyr   teŝe  o na'li sen
Ola na'l nden la'l-g n beden
- Bu H meyr  lafzı te'niş oldu c n
Aĝa da didi m 'enneŝ  alim n
- L k te'niş eylemez c na ziy n
R ha merd   zen ŝer k olmaz  iy n
- 2025 Bu m 'enneŝden m zekkerden ŝer f
Deg l o c n  uridan yaŝdan la'f f
- Bu deg l ol c n bu yiye n ndan
G h sayru g h arıqlaya beden
- Hoş ider hoşdur daĝı  ayn-ı hoŝı
Olmayan hoş hoş olur m'ey m rteŝı
- Sen şekerden  atlu olduĝsa hem n
G h'olur ol şeker senden nih n
- Kimi şeker itse te'şir-i vefa
Pes şeker olur mı şekerden c d 
- 2030 Balsa  aŝıĝ kend den ĝamr-ı raĝıĝ
 Aql anda maĝv olur maĝv ey refiĝ
-  Aql-i c z'  m nkir-i  aŝĝ-ı H d 
G ster r ger i ki ŝ hib-sır ola
- Z rek   d n  vel  olmadı l 
D vd r olmazsa melek maĝv u fen 

2022b Mısraın vezninde aksaklık var.

2026b sayru D: Metinde "sayre" şeklinde yazılmış.

- Gerçi sözde işde olur yârümüz
Hâle gelsek bilmez ammâ kârumuz
- Maıv olur çün varın itmedi fenâ
Tav'an olmazsa olur kerhen dilâ
- 2035 Cân kâmindür nidâsı hüd kemâl
Muştafâ dirdi *erihnâ yâ Bilâl*
- Ey Bilâl eyle şadânı yüce sen
Cânıya nefh itdüğüm enfâsdan
- Âdemî ol demdi medhüş eyleyen
Yeddi gök ehli[ni] bî-hüş eyleyen
- Bî-hüd itdi Aımed'i ol şavt-i râz
Leyle-i ta'ris fevt oldu namâz
- Uyıkudan kaldurmadı başın Resûl
Tâ güneş kuşluk yirine geldi ol
- 2040 Ol 'arûs öñinde ol gice tamâm
Dest-bûs itdiler aşâb-ı 'izâm
- 'Aşk u cân ikisi de pinhân u ğayb
Ger 'arûs ıtlâk idersem itme 'ayb
- Söylemezdüm yâr olsaydı melûl
Bir nefes hem virse mühlet baña ol
- Lîk dir söyle ki 'ayb olmaz baña
Bu degül illâ teğâzâ-yı kaçâ
- 'Ayb gören kişiye olur bu 'ayb
Ğayb görsün mi olanlar cân-ı ğayb
- 2045 Halka nisbetle olur 'ayb u kuşûr
Hakk'a nisbetle degüldür 'ayb u zûr
- Hakk'a nisbet hikmet olur küfr hem
Bize nisbet itseñ âfet derd ü ğam

Yüz hünerle cem^c ola bir^c ayb eger
Ol nebât içre çûba beñzer meger

İkisin yeksân çekerler bî-gümân
Her biri zîrâ ki oldu cism ü cân

Ulular didi bunı itme hilâf
Cism-i pākân oldu^c ayn-ı cân şâf

2050 Nefsleri nağşları sözleri
Cân-ı muṭlaḡ oldu cümle özleri

Anlara düşmen olanuḡ cānı cism
Ṭavlada ziyād oyunu gibi ism

Ṭopraḡa ḡarışdı anlar oldu ḡāk
Bunlar ammâ ṭuza düşdi oldu pāk

Ol nemekden emlaḡ oldu Muştafâ
Ol ḡaberden efşah oldu Muştafâ

Bu nemek mîrâş-ı bâḡîdür ḡamu
Senüñ ile vârişân it cüst ü cü

2055 Oturur öñüñde öñüñ yoḡ belî
Var öñüñ ol fikr ider cân yoḡ velî

Öñüm ardum var dirsüñ bî-gümân
Bend-i cisme baḡlusuñ maḡrûm-ı cân

67a Vaşf-ı tendür ard ü öñ alçaḡ yüce
Bî-cihetdür cân-i rû-şen ey ḡ[~]âce

Nür-ı pāk-i şehden aç gözüñ şehâ
Aḡlama kuteh-nazarlar gibi tâ

Sen sen-iseñ gelmede şādî vü ḡam
ḡanı öñi ardı olmayan^c adem

2060 Gün yaḡarlıdur yûri var tâbe-şeb
Bunı yaḡmur şanma bu bārân-ı Rab

**Hzret-i Âyişe-i şiddîka, hâzretden şorduğudur ki “Yâ Resûla'llâh
siz bu gün mezârlığa gıtdüğünüzde yağmur yağdı ne 'aceb mübârek
libâsuğuz işlanmamış” Resûl-i ekremüğ 'Âyişe'ye cevâbidur.¹⁴³**

Mağbereye gitdi bir gün Muştafâ
Dostlarından bir cenâzeyle dilâ

Țoldurup kabrini topraqla hemân
Virdi yir altında aña tâze cân

Bu ağaçlar âdem oğlı güyyiâ
Hâkden el kaldurup eyler du'â

Halka iderler işârât-ı keşîr
Kulağı olan kişi olur habîr

2065 Yaprak elle daldan dille 'ıyân
Țoprağuş gönlündeki eyler beyân

Şuya dalmış bahrîler gibi bular
Gâh olur tâvûs olur geh qarğa-vâr

Bunları kışın ider mağbûs Hâk
Qarğalar iken ider tâvûs Hâk

Kışda virür bunlara gerçi memât
Yazın ammâ ki virür yaprak hayât

Münkirân dirler ki bu 'âlem kadîm
Pes nice dirüz ki yaratdı kerîm

2070 Anlara körlük dil-i 'uşşâkda
Hâk bitürdi bâğ u bostân ey dede

Dilde her bir gül ki қоқа bî-gümân
Söyler ol gül sırr-ı gülzârı 'ıyân

Münkirân rağmına anlardan қоқu
'Âlemüğ etrafına gider kamu

¹⁴³ Metinde “Hzretüğ şeklindedir.

Büy-ı gülden boğ böcegi münkirān
Tavula döymez yayağğa mağz u cān

Eylemişler kendülerin şugle ğarğ
Hiç baqmazlar ne bu lem'a bu berğ

2075 Göz uğurlarlar ki yokdur çeşm-i cān
Göz odur ki göre bir cāy-ı emān

Mağbereden çünki döndi Muştafa
Geldi kim Şiddīka'ya hem-rāz ola

°Äyişe gördi yüzün çün Aħmed'ün
Kodı yüzine elin ol emcedün

Şarığına yüzine ğīsūsına
Yağasına gögsine bāzūsına

Didi Peyğam-ber ne ararsın aña
Didi kim yağdı bu gün yağmur şehā

2080 Araram eşvābuñı idüp taleb
Görürem ıñlanmamışuñ ne °aceb

Ne koduñdı didi başuña Resül
Başuma kodum revākī didi ol

Didi kim anuñ için ey pāk ceyb
Saña gösterdi Hudā bārān-ı ğayb

Ol bu yağmurdan degüldi ey °arī
Ğayrıdur buludı başka gökleri

**Ĥakīm Senāyī küddise sırruhu'nuñ iki beyt-i şerifinüñ
tefsiridür ki beyān olnur:**

*Āsmānhāst u vilāyet-i cān
Kār-fermā-yı āsmān-i cihān*

*Der-reh-i rūħ pest [ü] vālāhāst
Kūhhā-yı bülend ü deryāhāst*

“Ya'ni vilâyet-i cânda gökler vardır ki cihân gögüne emr ider, hâkimdür. Rûh yolunda alçağ yüksek vardır ki yüce tağlar ve dağı deryâlar vardır” buyurur.

- Buludı yağmurı ğaybuğ ğayrıdur
Gögi de güneşi dağı ayrıdur
- 2085 Görmez anı kimse illâ evliyâ
Ğayriler şekde ki dâ'im halk ola
- Bir maţar var bâĝa virür tâze cân
Bir maţar var gülşeni eyler hazân
- Nef'i yaz yağmurunuğ olur 'aceb
Sıtmadur güz yağmuru bostâna hep
- Ol bahâr yağmurı ider sebzezâr
Bu hazân yağmurı ider târmâr
- Böyledür kış yiller ü hem âfitâb
Hep tefâvüt üzredür aňla cevâb
- 67b** 2090 Ğaybde de var böyle envâc-i keşîr
Hem ziyân hem fâyide renc-i kebîr
- Bu dem-i abdâldan olur ol bahâr
Cân u dilden biter andan sebzezâr
- Aĝaca yaz yağmurı ider eşer
Anlaruğ nefesleri eyüy'eser
- Çalsa bir yirde kırık aĝaç eger
Cân yilinden bilme anı ey püser
- Esdî yil eyledi kârın âşikâr
Cânı olan anı itdi ihtiyâr

**Ol hadîs-i şerîfün ma'nasındadır ki Resûlu'llâh 'aleyhi's-selâm buyurur ki
"Evvel bahârün şouğı ile ğanîmetlenün ki ol ağaçlara itdügi bedenleriñüze
ider. Ve güz şouğundan kaçın. Zîrâ taḥkîk ol ağaçlara ne iderse
bedenleriñüze daḥı anı ider."¹⁴⁴**

2095 Yaz şouğundan didi kim Muşafâ
Gövde gözi örtmeñüz ey aşfiyâ

Kim ider cânuñuza ol rüzgâr
Anı kim ağaçlara ider bahâr

Lîk idün güz şouğundan hâzer
Anı ider size kim bâğa ider

Râvîler pes zâhirine gitdiler
Hem bu şüretle kanâ'at itdiler

Bî-ḥaberdür cāndan pes ol gürüh
Görmediler kâni görüp tağ u küh

2100 Hâḫ katında ol ḥazān nefis ü hevâ
'Aḫl ü cân oldı bahâriyla beḫâ

Var ise bir 'aḫl-i cüz'î sende ger
Ṭâlib ol iste bir 'aḫlı kâmil er

Tâ o külden cüz'ün ola kül müdām
'Aḫl-i kül nefis üzre ola bend-i tām

Cüz' ü küll ol külden oldı âşikâr
'Aḫl olur pes bâdeden mest ü fikâr

Bu olur te'vîli kim enfâs-ı pāk
Oldı güyâ kim bahâr-i berg ü tāk

2105 Ḳatı vü yumşaq kelâm-i evliyâ
Örtme ten kim dînüñe nâfi' ola

¹⁴⁴ Hadis'in son kısmı Aclunî'de geçiyor. bk. Aclunî, C. 1, s. 322.

Serd diye yumşak diye hoş tut hemîn
Tâ şouqdan ıssıdan kırtulasın

Germ ü serdîdür bahâr-ı zindegî
Mâye-i şıdķ u yaķın-i bendegî

Zîre andan diridür bostân-ı cân
Bu cevâhirden tolu  ummân-ı cân

 Aķilüñ göñlüne olur nice ğam
Bağ-ı dilden bir hilâl olursa kem

** Ayışe'nün Resûlü'llâh hâzretinden sũ'al itmesi ki "Bu gün yağmur
sırrı ne idi?" vallâhu a'lem.**

2110 Mefhâr-i kevneyne Şiddîķ'a didi
Bu yağın yağmurda hikmet ne idi

Bu  aceb bârân-ı rahmet mi idi
Kibriyâ mı idi neķmet mi idi

Büy-ı eltâf-ı bahârîden midür
Yoħsa güz âfât-kârîden midür

Didi tesķin-i ğam içün ol yağar
Kim muşibetden o kim ķalbe toğar

Âdem ol âteşde kılsaydı eger
Çok fenâ vü naķsa düşerdi beşer

2115 Bu cihân vîrân olurdu ol zamân
Ķurtulurdu hırşdan halk-i cihân

Bu cihânun diregi ğaflet-durur
 Aķıl olmak  aleme âfet-durur

Ol cihândandur  aķıl çün ol hemân
Ĝâlib olsa pest olur hep bu cihân

Hırş ķar güyâ güneşdür  aķl-i cân
 Aķl şu güyâ ki kirdür bu cihân

Ol cihândan az sızar bunda meded
Tâ cihânda azmaya hırş u Һased

2120 Çok sızar ise eger kim feyz-i ğayb
Ne hüner Һala bu  alemde ne  ayb

BuҺa yok Һad ibtidâya gel hemân
Merd-i mutrib kışşasın eyle beyân

**PİR-i ÇENĞİNÜŖ HİKÂYESİNÜŖ BÂKİYYESİ VE
ANUŖ ҺALÂŞI BEYÂNINDADUR. VA'LLÂHU A'LEM.**

Һalk o mutribden olurdu pür-Һarab
Bitirürd'âvâzı Һâlât-ı  aceb

Murğ-i dil perrân olur itse nidâ
 Aql-ı cân Һayrân olur itse şadâ

Çünkü  ömri geçdi oldu çenĝi pîr
 Aczle oldu bâz-ı cânı peşşe-gîr

68a 2125 Olmuş idi küp gibi arkası Һam
Pâldüm idi gözi üzre Һaşı hem

Güzel âvâzı anuŖ olmuşdu bed
İtibâr itmezdi aҺa bir aҺad

Reşk-i Zühre olan ol ra nâ nevâ
Bir Һoca eşşek sesiydi güyiyâ

Çanĝı ma müredür olmaya Һarâb
Çanĝı saĝfı gördüŖ olmaya Һurâb

Ancaĝ âvâz-ı velîye yok fütür
K'olur anlaruŖ deminden nefh-i şür

2130 Bir göŖül kim diller andan cümle mest
Bir fenâ kim andan olur cümle hest

Keh-rübây-ı fikr-i her âvâz odur
Lezzet-i ilhâm u vahy u râz odur

2123b "olur" D: Metinin ilk mısrandâ "olurdu" şeklindedir.

- Çünkü muṭrib oldu böyle şeyḫ ü pîr
Oldı bir girdeye muḥtâc u faḳîr
- Didi virdüḡ °ömr ü mühlet tâ kese
Eyledüḡ elṭâf İlähî ben ḥase
- Olmuşam yetmiş yıl °iṣyân iktisâb
Kesmedüḡ iḥsânüḡ itmedüḡ °itâb
- 2135 Yoḡ bu gün kesbüm ḳonuḡam ben saḡa
Çengi senüḡcün çalaram ey Ḥudâ
- Aldı çengin ele Allâh diyerek
Gitdi ḳabristâna feryâd ederek
- Didi Ḥaḳ'dan isterem ger beş bahâ
Çün kemi eylüge ṭutar ol Ḥudâ
- Çengini çok çaldı ḳodı yire baş
Çengi yaşdıḡ itdi yatdı dökdi yaş
- Mürḡ-i cāmı uyudı buldı ḫalâş
Çengilikden çengden oldu ḫalâş
- 2140 Zaḫmet-i tenden cihândan ḳurtulup
Sâde °âlem cân-fezâsını bulup
- Cânı onda ırlayup idüp nevâ
Dirdi beni ḳosalar bunda n'ola
- Cânum oldu râḫat-ı bâḡ u bahâr
Oldı bu şaḫrâda [mest-i] lâlezâr
- Bunlar ayaḡsuz ḳanatsuzdur sefer
Hem yinür dişsüz dudaḡsuz her şeker
- Zıkr ü fikrinde çü yoḡ renc-i dimâḡ
Sâkinân-i çarḫ ile olmaḡda lâḡ
- 2145 Görmişem kûr [gözler ile] bir cihân
Devşirür elsüz gül ü reyḫân bu cân

2143a Bunlar D: Metinde "Bunlara" şeklindedir.

Murğ-i bahrî ğarķ-i deryā-yı  asel
Çeşme-i Eyyüb nüş u muğtesel

Anda Eyyüb ayağından başa dek
Rencden pāk oldu nūr-ı şarķ tek

Meşnevî gökler gibi olsa  azîm
Şığmaya bundan aña pes ba'z nîm

Kim bu vâsi' yirler ü gökler hemî
Darlığından pärelerdi gönlümi

2150 Bir cihân gördüm uyukum içre ben
İnkişâfından açıldı bâl-i ten

Bu cihânuñ yolu olsa âşikâr
Anda bir lahza kim eylerdi karar

Emr-i Hâķ geldi ümîdüñ kesme sen
Gir yola çıķdı ayağundan diken

Cân-ı çengî anda kalmış istedi
Kim fezâ-yı rehmet ü ihsân idi

**Hâtifün Hâzret-i  mer'e taķķık dimesidür ki “Şu kadar altun beytü'l-mâldan
ol kimseye vir ki mezâristânda uyumuşdur”. Vallâhu Te'âlâ a'lem.**

Virdi Hâķ bir uyku  mer'e o dem
Alamadı uykudan kendini hem

2155 Böyle bî-vaķt uykudan itdi  aceb
Ğaybdan geldi bu vardur hükmi Rab

Uyudu gördi düşünde güyyâ
Cânına geldi Hudâ'dan bir nidâ

Bir nidâdur ol ki aşl-ı her-nidâ
Ol-durur ancak nidâ bâķî şadâ

Türk ü Kürd ü hem  Acem daķı  Arab
Anı anlarlar kulaksuz cümle hep

Bu ne sözdür Türk Zengî hem °Acem
Bunu aklar taş ağaç toprak hem

2160 Her nefesde dir *el'est* ol Kirdgâr
Cevher ü a°râz olurlar cümle var

Ger *belâ* gelmezse anlardan velî
Yoğdan anlar geldiği oldu *belî*

Didüm idi aklar zî-seng ü çüb?
Diyeyim bir kışşa saña aqla hûb

68b

Ḥannâne direginüñ işlemesi. Çünkü Resûlu'llâh'a minber yaptılar. Zîrâ cemâ'at çoğaldı ve didiler ki "Va'z eşnâsında biz senüñ mübârek yüzüñi görmezüz" ve Resûl ve şahâbenüñ o nâleyi işitmesi ve Resûlu'llâh'ıñ direge âşikâren ve °alenen su'âl ve cevâbı beyânındadır.¹⁴⁹

Hecr-i Ahmed'le Ḥannâne ol direk
İñledi ağladı ehl-i °aql tek

Meclis-i va'z ortasında râyegân
Andan âgâh oldu her pîr ü cüvân

2165 Kaldılar hayretde aşhâb-ı Resûl
Neden işler bu direk bâ-°arz u tûl

Didi Peyğam-ber ne istersin sûtün
Didi cânım fûrkatüñle oldu hûn

Başa dayanur idüñ kuduñ beni
Mesned itdüñ minberi gördüm seni

İster-iseñ naḥl-i ḥurmâ ol eger
Şarḳ u ğarb ehli yiye senden şemer

2160a "...Ben sizin Rabbiniz değil miyim?..." , A'râf, 172.

2161b "Evet (buna) şahit olduk..." , A'râf, 172.

¹⁴⁹ Başlık için bk. Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, C. 2, s. 446; Darimî, *Sünen*, 1/49.

Yâ o  alemde ide bir serv a ad
Tâ ter ü t ze  alasın t -ebed

2170 Didi anı isterem d 'im olam
İŞit ey   fil a açdan olma kem

Ol diregi g mdi yire ol em n
 aŐr ola adem gibi t  yevm-i d n

T  bilesin kimi o uya  ud 
Ol kişi eyler cih n işin fed 

Her kime ola  ud 'dan k r u b r
Buldı anda zev  itdi terk-i k r

A a kim esr rdan yo  keŐ  ü d d
Eylemez taŐd k ide n le cem d

2175 Dilden itmez itse de ol ittifa 
Dimeyeler kim budur ehl-i nifa 

Olmayadı v kif n-ı emr-i k n
Ma v olur idi cih nda bu su en

Nice y z bi  ehl-i ta l d ü niŐ n
Bir yarım vehm anlara virdi g m n

 ann ile ta l d ü istidl lleri
 anla   'im c mle perr ü b lleri

Virse Őey  n anlara bir Ő bhe ger
C mle ol k rlar baş aŐa ı d Őer

2180 P y-ı istidl l a açdur  Őik r
Hi  a aç ayak olur mı p yd r

Anca  ol  u b-ı zam n ehl-i nazar
Kim va  retten olur ta   ire-ser

Olur a m nu  ayacı pes  aŐ 
Baş aŐa ı d Őmeye taş  zre t 

- Ol bir atlu kim odur halka zafer
Oldur ehl-i dīne sultān-ı başār
- Pes °aşā ile görür a°mā yolu
Göz'açık ādem penāhında velī
- 2185 Olmayaydı gözliler şehler eger
Mürde olurdu cemī°i kūrılar
- Gelmez ekmek biçmek a°mādan şehā
Ne ticāret fā'ide ne hōd binā
- Olmayaydı size ger efđāller
Kırılırdı çüb-ı istidlāller
- Bu °aşā nedür kıyās eyle delīl
Ol °aşāyı size virdi ol celīl
- Çün °aşā ol'ālet-i ceng ü nefīr
Ol °aşāyı kır ey a°mā-yı faķīr
- 2190 Hāķ °aşā virdi gelesiz oņa tā
Hışmile siz urduņuz aņa °aşā
- Kūrılar içinde ne işe geldüņüz
Getürüņ ortaņuzā gözciyi siz
- Tut etegin kim ki virmişdür °aşā
Baķ neler görmişdür ādem ez-°aşā
- Mu°cizāt-ı Aħmed ü Mūsā niger
Oldı °aşā mār direk aldı haber
- Mār °aşādan nāle direkden hemīn
Urmada beş kerre nevbet behr-i dīn
- 2195 Yoħsa ma°ķül olsa idi bu meze
Hācet olmazdı bu deņlü mu°cize
- °Aķla uyanı ider °ākıl ķabūl
Mu°cizesüz [.....]

Bu  arık-i bıkır-i n -ma k lı g r
Mu bil n g nl nde bu ma b lı g r

 demiden nite kim ibl s   ded
 a dılar cezireye id p  ased

Mu ciz t-ı enbiy dan  avfdan
 ekdi m nkirler ot altına beden

2200  Irz-ı İsl m ile t   iŐ ide o
İde s l Ől k ki bilinmeye bu

69a Nitekim  alb a  e ol na d-i teb h
Yek-d z  var hem var anda n m-ı Ő h

S zleri z hirde tev id-i H d 
B t n  del celi etmek dil 

Felsefen n zehresi yok dem ura
Dem urursa H    anı mu kem ura

Eli ayağı cem d c m  meger
Her ne dirse ikisi ferm n-ber

2205 Dil ile ger i ki t hmet itmede
Eli ayağı Őeh det itmede

**H zret-i  aleyhi's-sel munu mu cize izh r eylesid r ki Eb  Cehl la' n n
elindeki ufa  taşlar s ze gel p Mu ammed  aleyhi's-sel munu  a 
Peyđam-ber olmasına Őeh det etmeleri.**

Vardı B  Cehl' n avucunda  acer
Didi ey A med ned r bu vir  aber

Ger res l-ise n ne avcumda nih n
  n iders n g kdeki r z  bey n

Diyeyim istersen  nlardan  aber
Y - od anlar m  dis n benden siyer

- Bü Cehil didi ki bu nâdir olur
Didi Aḥmed Ḥaḳ buḡa ḳâdir olur
- 2210 Avucı içindeki her tâş u seng
İtdiler cümle şehâdet bî-direng
- Lâ-İlâhe* didi *illâ'llâh* be-hem
Didiler *Aḥmed Resûlu'llâh* hem
- İşidince bunı Bü Cehl-i la'în
Taşları urup yire bâ-ḥışm u kîn
- Didi sâḫir görmedüm sen gibi ben
Sâḫirânuḡ başı sen ser-tâcı sen
- Başına topraḳ ki ol kûr ü la'în
Gözi şeytân idi anuḡ ḫâk-bîn

**Pîr-i Çengînüḡ ḳışsasunḡ baḳıyyesi ki emirü'l-mü'mînîn 'Ömer hâtıfden
âvâz geldi diyü ḫaber virmesidür.**

- 2215 Giri muḫrib ḫâleti diḡle tamâm
K'intizârdan geldi aḡa 'ac-z-i tām
- Geldi hâtıfden 'Ömer'e bir nidâ
Ḳulumuḡ ḫâcetlerini it revâ
- Bir ḳulum vardur ki ḫâş u muḫterem
Var mezâristâna aḡa it kerem
- Ey 'Ömer ḳalk al zi-beytü'l-mâl-i 'âm
Avcuḡa ko yedi yüz altun tamâm
- İlet aḡa anı di ey ihtiyâr
Bu ḳadar şimdi hele ma'zûr var
- 2220 Saḡa bu miḳdâr ibrişim bahâ
Ḥarc it anı dükenicek gel baḡa

2211 "Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed aleyhisselâm Onun elçisidir." anlamında kelime-i tevhid.

Heybetinden bu şadānuş pes °Ömer
Şıçradı bu kâra bağladı kemer

Pes mezāristāna yüz tıtdı °Ömer
Koltuğında kīse yiler devr ider

Gezdi eṭrāf-ı mezāristānı çok
Gördi pīrden ğayrı anda kimse yok

Bu degül didi yine dolandı mīr
°Āciz oldı ğayrı yok illā ki pīr

2225 Didi Haḡ buyurdı bir kulum ki o
Lāyık u şāfī vü kütlu nīk-hū

Pīr-i çengī oldı mı ḡāş-ı Hudā
Ne güzel bu sırr-ı pinhān ḡabbe-zā

Yine dolaşdı kubbūri pes °Ömer
Şayd arar arslan gibi ol zū-hüner

Çün yakīn bildi ki yokdur ğayrı pīr
Didi zulmetde münevver dil keşīr

Geldi ādāb ile yanına °Ömer
Aşırup °Ömer uyandı pīr ber

2230 °Ömer'i gördi ta°accüb itdi pīr
Gitmek ister līk ditrer ol faḡīr

Didi maḡfī dād senden ey Hudā
Muḡtesib mi çengī-i pīre cezā

Baḡdı ol pīre °Ömer ol iḡtiyār
Gördi kim yüzi şararmış şermsār

Pes °Ömer didi ki benden kōrkma sen
Saḡa getürdüm Hudā'dan müjde ben

Eyledi Mevlā seni medḡ ü şenā
Tā °Ömer'i °āşık eyledi saḡa

2235 Öñüme otur benüm ey pür-niyâz
Tâ ki güşuğa diyem iqbâl-i râz

Ḥaḡ selâm eyledi şordı ḥâlûñi
Renc ü ğamdan nicedür aḥvâlûñi

Bir kaç altun işte ibrişim bahâ
Buni ḥarc eyle girü gel sen baña

69b

İşidicek ditredi pîr-i ḥarâb
Elini çiyneidi itdi iztırâb

Çağırup didi ki ey Rabb-i başîr
Pes ḥayâdan eridi bî-çâre pîr

2240 Çünkü çok ağladı ḥadden aşdı şevḡ
Çengi yire urdı kırdı itdi zevḡ

Sen ḥicâbumsın benüm Allâh'dan
Yolumı ördüñ benüm şeh-râhdan

Ey içen ḡanum benüm heftâd sâl
Ey yüzüm senden siyeh piş-i kemâl

Saña maḥşûş ey Ḥudâ luḡ-ı vefâ
Ma'şiyetde geçmiş 'ömre kıl 'aṭâ

Virdi Ḥaḡ bir 'ömr her vaḡti nevâl
Kimse anuñ kıymetin bilmek muḡâl

2245 Ḥarc itdüm 'ömrümi ben dem-be-dem
Cümle üfürdüm anı der-zîr ü bem

Âḥ maḡâm u perde-i evc-i irâḡ
Gitdi yâdımdan dem-i telḡ -i firâḡ

Tîzî-i küçekden oldu sîne çâk
Ḳurudı maḡşülüm oldu dil helâk

Bu yigirmi dört maḡâmdan âḥ u âḥ
Kâr-bân geçdi günüm oldu tebâḥ

Ey Hudā feryād-ı nefşümden saña
Dād-ı ħāhem yine nefşümdür baña

2250 Var mıdır bir kimse baña dād ider
Ol ki benden baña aķrebdür baña

Kim bu benlik baña andan her zamān
Gitse benlik anı görürdüm ʿıyān

Saña ol kimse gibi kim vire zer
Kendüne olmaz aña olur nazār

Böyle ağlardı iderdi nāleler
Nice yıllık cürmin aňardı meger

**Ĥazret-i ʿÖmer pır-i çengınüň nazārın maķām-ı gıryede maķām-ı istiğrāka
durduğunuğ beyānidur. Ve zırā ađlamaķ varlık maķāmındandur, istiğrāķ
fenā ʿālemindendür. Mağlüb olan fenādur.**

Pes ʿÖmer didi ki rāz-ı vāh vāh
Varlığuğdan oldı āşār u güvāh

2255 Ol ki fānı ola rāhı başķadur
Varlığuğ zırā günāhı başķadur

Varlık olur aňmadan māzıı hem
Māzı müstaķbel ĥicāb-ı Ĥaķ dedem

Bu ikisin āteşe yaķ tābe-key
Olasın bundan boğum boğum çü ney

Neyde boğum olsa hem-dem olmaya
Ol leb ü āvāze mağrem olmaya

Çün řavāf itdüň řavāf oldı ridā
Eve geldüň hem yine varlıkla yā

2260 Ey ĥaberleri Ĥudā’dan bı-ĥaber
Tevbeň olmuşdur günāhuđdan beter

2256a “hem-dem” D: Metinde “hem-dām” şeklindedir.

- Ey geçmiş hâlden tevbe iden
Pes kaçan bundan idersin tevbe sen
- Gâh idersün bâng-i zîri kıble sen
Gâh giryegâh-ı zârı kıble sen
- Çün °Ömer âyîne-i esrâr idi
Cân-ı pîr esrârdan bîdâr idi
- Cân gibi bî-girye hem bî-ħandedür
Gitdi cânı ğayrı cândan zindedür
- 2265 Geldi bir ğayret aña kim ol zamân
Hep gözünden çığdı °arz u âsmân
- Geldi bundan özge aña cüst ü cü
Bilmezem ben sen bilürsün di ne o
- Bundan özge geldi aña kâl u ħâl
Oldı ol ğarķ-i cemâl-i zü'l-celâl
- Öle ğarķ olmadı ki kırtula tâ
Bilmez anı baħrden ğayri şehâ
- Külden °aql-i cüz'î virmezdi ğaber
Olmasaydı bu teķâzâlar eger
- 2270 Çün teķâzâ ber-teķâzâ irişür
Ol deñizün mevci bunda irişür
- Bunda irdi kışşası pîrüh sözi
Pîr ü ħâli perdeye çekdi yüzi
- Ĝüft ü ğüdan pîr silikdi dâmenin
Aĝımızda ğaldı ba°zı söz hemîn
- Ol şafâ vü zevķ ü °îş için dilâ
Nice yüz biñ cân fedâ olsa revâ
- Bîşe-i cânı şikâra ol toĝan
Cân-bâz ol hem-çü ħurşîd-i cihân

- 2275 Bezl ider cânın güneş şubh u mesâ
Boşalursa doldururlar dâ'imâ
- 70a Cân saç ey âfitâb-ı ma'nevî
Göster eski 'âleme tâ kim nevî
- Âdem'ün cisminde bu cândur revân
Ġaybdan gelmekte çün âb-ı revân

**Ol iki melekûn du'âsınınuñ tefstridür ki her gün her çar-sû başında nidâ idüp
der ki: "Allâhumme a'tî külle münfîkin halefen allâhüme a'tî külle mümsikin
telefen." Ya'nî: "Yâ Rab! Her mâlını şaklamayup fuğâraya virenlere 'ivâz vir
ve her mâlını şaklayup fuğâraya virmeyenlere telef virve anı beyân ider ki ol
münfîk ki Allâh yoluna harc yoğsa hevâ yoluna iden degüldür.**

- Didi Peyğam-ber ki pend için sağa
İki ferişte ider dâ'im nidâ
- Ey Hudâ vir eşhiyâya sen ğinâ
Birine vir biğ 'ivâz yüz biğ cezâ
- 2280 Ol ki virmez mâlını şaklar hemân
Aña vir dâ'im ziyân içre ziyân
- Virmeden ey virmemek var ey hümâm
Mâl-i Hâk'ı emr-i Hâk'a vir müdâm
- Tâ 'ivâzlar vire niçe genc ü kân
Kâfirândan olmayasın râyegân
- İste bir vâşıldan emr-i Hâk'ı tâ
Emr-i Hâk her dilde bulunmaz dilâ
- Ġaflet ehlin k'orkudur *Kur'ân* da hep
K'anlaruñ infâkı hasret oldı hep
- 2285 K'avm-i Mekke ceng-i Peyğam-berde ol
Şandılar kurbânları ola kabûl
- Develer kurbân iderlerdi ki tâ
Ağmed'e ğalib ola ol eşkiyâ

Yağı bir kul gibi kim ol 'adl ider
Mâl-i şahı bâğiyâne bezl ider

Böyle kuluñ 'adl u dâdı âşikâr
Yüz karası oldu hem hışma medâr

Çorqusından vir anuñgun mü'minîn
Toğrı yola it hidâyet ey hemîn

2290 Bezl-i mâl ider sehil̄er her zamân
Bezl-i cân oldu sehä-yı 'âşikân

Nân virürsüñ Hâk' a nân virür saña
Cân virürsüñ Hâk' a cân virür saña

Ger dökerse yaprağımı bir çenâr
Yine virür pür aña yaprağ Kirdgâr

Çalmasa bezl eylesen elün̄de mâl
Fazl-ı Hâk seni ider mi pây-mâl

Her kim ekse olur anbârı tehî
Mezra'asında olur ammâ behî

2300 Ol ki anbâra çodı men' eyledi
Pes havâdiş şıçanı bitı yedi

Bu cihân fânî beğâda it taleb
Şüretün̄ boş ma'nañ ammâ nehr-i Rab

Acı cânuñ tut kılıca bî-emân
Şoñra al deryâ gibi bir tatlu cân

Bu çapuya olmaduñsa âşinâ
Diñle bir kışsa diyeyim ben saña

**Ol bir halifenün̄ kışşasıdur ki keremde kendü zamânında Hâtem-i Täyî
geçmiş idi ve nazârın̄ tutmaz idi. Ya'nî bî-nañır idi ve's-selâm.**

Bir halife var idi Bağdâd'da
Hâtem'i kul itdi cüd u dâda

2292b Mısraın vezninde aksaklık var. pür D: Metinde "pür" şeklinde yazılmıştır.

- 2305 Cūd u ikrām sancağın aldurmuş o
Faqr u hācet dūnyeden gitmiş amu
- Bahşışindendür deñiz olmuşdı şāf
Pes sehāası gitmiş idi tā be-āf
- °Ālem-i hāke o ebr ü āb idi
Mazhar-ı bahşāyiş-i vehhāb idi
- Baħr u kāna virdi cūdı zelzele
Gelür idi her arafdan āfile
- ıble-i hācāt idi dervāzesi
Gitdi dehre cūdnuñ āvāzesi
- 2310 Hem °Acem hem Rūm u hem Türk ü °Arab
Cūd u iħşānına itmişdi °aceb
- Āb-ı ħayvān idi hem baħr-ı kerem
Ĥayy idi andan °Arab daħı °Acem

**Bir faır a°rābınun ışsası ve Ĥatununun faırlık ve yoqluk sebebi ile eri ola-
na°rābiyle mā-cerāsını beyāndur. Va'llāhu Te°ālā a°lem bi-ħaı'l-ħāl.**

- Zevci bir a°rābınun gice idi
Güft ü güyü Ĥadd aşırđı didi
- 70b Kim çekevüz biz hemān faqr u sitem
Cümle °ālem Ĥoş ola biz pür-elem
- Etmegümüz yo atı Ĥod derd ü reşk
Bardağumuz yo şu gözden aan eşk
- 2315 Ĥıramız gündüzde tāb-i āfitāb
Gice yorğān yaşığı oldu māh-tāb
- urş-ı ayı şanmışuz biz urş-ı nān
Göge uzatdu elümüz rāyegān
- Farumuzdan geldi bizüm fara °ār
Gice gündüz fikrümüzdür fikr ü kār

Bizden ürker âşinâ bîgâne hep
Sâmirî-veş'âkîl ü dîvâne hep

İstesem bir kimseden bir mercimek
Dir ki merg ü derd ye çekme emek

2320 Faḫr-ı evlād-ı 'Arab cūd u ğazā
Sen 'Arab'da gūyiyā ḫaṭṭ-ı ḫaṭā

Ne ğazā olduĝ ğazāsuz biz helāk
Tîĝ-i faḫr itdi bizi ḫod çāk çāk

Ne 'aṭā oldı gedālîk bize kār
Biz havāda iderüz Şekl-i Őikār

Bir ḫonuk gelse eger ki ol menem
Uyuduĝda cāmesini Şoyaram

**Mürîd-i muḫtācuḫ müdde'î ve müzevvire muḫtāc olması onları Őeyḫ, muhteşem,
vāŐıl-i kāmîl ḫann idüp ve naḫd u nesî'eyi naḫddan ve ḫāliŐ gümüşî ḫalb gümüşden
farḫ itmemesi ve ber-beste ki Şüret uğrısıdur ber-rüsteden ki muḫliŐāndur
anlamaması beyānındadır.**

Anuḫ iḫün didiler erbāb-ı fen
Ehl-i iḫsāna ḫonuk olmaḫ ḫasen

2325 Sen aḫa olduḫ mürîd ü mîḫmān
ḫāŐıluḫ alur senüḫ virmez emān

Ol degül ĝālib k'ide ĝālib seni
Nūr virmez tîre ider ol demi

Kendüde yok zerrece nūr-ı ḫudā
Ĝayre nice vire ol nūr u ziyā

Gözi aĝrır ĝayre itdükte devā
Göz ṫaŐı çeküp ider gözi fedā

ḫālimüz faḫr u 'ĝināda böyle pes
Bize ḫonuk olmasun bir ferd ü kes

- 2330 Görmeyen on sene atı Őuretā
Gözin açsun bize basun dā'imā
- Zāhirimüz çün derün-ı müdde^cā
Gönlü ara dili olmuş Şa^cŐa^cā
- Ne Hudā'dan bir ou var ne eşer
Da^cvā idüp dir ki Őit'üm bül-beşer
- Nefsini göstermemiŐ Őeytān aa
Dir ki abdālüm re'is-i evliyā
- Ço kişi derviŐlerüŐ sözin çalar
Tā anı adem Őana her nāmdār
- 2335 Söze geldükde geçinür Bāyezīd
^cĀr ider anuş derünından Yezīd
- Nān u h^vān-ı āsmāndan bī-niŐān
İtmemiŐ aa Hudā bir üstühān
- Çaırup dir mün'im ü āzādeyim
Nā'ib-i Hā'um hālīfe-zādeyim
- E'Ő-Őalā di sāde diller e'Ő-Őalā
İŞte ni^cmet yiyüŐüz doyunca tā
- Va^cde-i ferdāŐı hāla nice sāl
Ol apuda ğāyet-i ferdā muhāl
- 2340 Ço zamān ister ki sırr-ı ādemī
ĀŐikārā ola eyüsi kemī
- Genc mi dīvār-ı cismüŐ altı yā
Beyt-i mār u mür mı yā ejdehā
- Çün bilindi ol degülmiŐ ber-vücüd
^cÖmr-i tālīb gitdi bilinmiŐ ne sūd

Anuñ beyânındadır ki az vâkıf olur ki “Bir mürîd-i şâdık bir müdde’î müzevvir mürşide şıdık ve itikâd ile ricâlu’llâhdandır” diyü irâdet kuşağın bağlar. Ve ol itikâd ile bir maķâma vâsıl olur ki şeyhi ol mertebeyi vâkıf’asında göremez. Ve ol mürîd şu ve âteş zarar eylememek bir şâhibü’l-kirâm kimse olur âteş ve şu şeyhine zarar ider. Lakin ziyâde az vâkıf olur.

Az olur t̄alib h̄ulûşunda dede
Aña şeyhüñ kizbi ola fâ’ide

Niyyetiyle ol bulur ‘âlî maķâm
Şeyhi cân şandı o cism idi tamâm

2345 Gice itdi kıbleyi bir kes recâ
Kıblesüz oldı namâzi pes revâ

71a Müdde’îñün kaht-ı cânı sırdadır
Lîk kaht-ı nân bize zâhirdedür

Müdde’î-veş müdde’î setri niçün
Cân çekişeyüz qurı bir ‘ırz için

A‘râbîñün zevcine şabr ile emr eylemesi ve ‘avratına şabr u
faķruñ fażîletini dimesidür.

Didi a‘râbî ne sende bu taleb
Gitdi ‘ömrüñ çoğı ne kaldı ‘aceb

Çoğa aza ‘âķil eyler mi nazâr
Seyl gibi ikisi de tîz geçer

2350 Şâf olmış seyl yâ-ħod tîre-rü
Söyleme andan ki bâķî degül o

Bu cihânda niçe biñ hayvân var
Kim dürilür ‘îş ider bî-kesb ü kâr

Üveyik dâ’im Ĥudâ’ya şükr ider
Gice rızķum yok diyü çekmez keder

Ḥamd ü şükr eyler Ḥudā'ya ʿandelīb
Kim viren sensin bize rızq ey mucīb

Çün toğana şāh elindendür taʿam
Cümleden ümmīdini kesdi tamām

2355 Böyle tüt sözi sipekden tābe-fil
Hep ʿiyālu'llāh Ḥaḫ niʿme'l-muʿīl

Sīnemüzdeki bu ğamlar ne ki var
Böyledür bu öyledür odan toğar

Kökümüz kıran bu ğamlar dāsumuz
Böyle bu öyledür o vesvāsumuz

Ḥastelik bil ki ölümden pāredür
Pāresin sür kim ölüme çāredür

Çaçmağ olmaz çünki cüzʿī mevten
Küllī başuğa dökerler aḡla sen

2360 Cüzʿī merg olursa ki tatlu saḡa
Mevti daḡı bil saḡa tatlu ola

Ḥastelikler oldı ölümden resül
Ol resülden yüz çevirme ey fużül

Tatlu dirilen olur acı daḡı
Tenine tapan iletmez cānını

Çoyunu kim kırdan eve çekseler
Belki semizin boğazlarlar meger

Gice geçdi ey Temer oldı seḡer
Nice bir efsāne-i altun zi-ser

2365 Sen cüvān iken ḫanāʿat-ver idüḡ
Tālib-i zer oldun evvel zer idüḡ

Mīveyi aşma niçün kāsīd ola
Mīve vaḡti pişmeye fāsīd ola

2355b Ne güzel güvenilen (yardım dilenen)dir.

Mîven̄ olmak gerek idi tatlu hep
Sen mû-tâf gibi girü gitmek 'aceb

Çiftimüzsün̄ çift gerekdür hem şıfat
Tâ ki hâşıl ola cümle maşlaḥat

Çift olur çifte münâsib ser-be-ser
Mest ü pâpûç çiftine eyler nazar

2370 Pâbucuḡ biri ayaḡa olsa ṭar
İkisi de kârına olmaz medâr

Ḳapunuḡ iki ḡanadı bir olur
Hiç olur mı ḡurduḡ eşi şîr olur

Deveye olur ber-â-ber her çuvâl
Biri ṭolı biri boş olmak muḡâl

Ben ḡanâ'at içre olam dil ḡavî
Sen şenâ'at içre olasın cerî

Merd-i ḡânî' ez ser-i iḡlâş u süz
Böyle dirdi 'avratına tâbe-rüz

A'rabî'nün 'avratı a'rabî'ye naşîḡat eylemesidür ki kendü maḡâm-ı kıdemünḡden ziyâde söz söyleme ki Ḥaḡ Te'âlâ "*lime teḡülüne mâ-lâ tef'alün*" buyurmuşdur ya'nî "Niçün işlemedigünüzü söylersiz"? Gerçi maḡâm-ı tevekkül dürüstdür, 'âlidür. Lâkin senün̄ maḡâmıḡ degüldür ve bu kendü maḡâm ve mâ-melekden 'âlî sözi söylemek saḡa ziyân eyler. "*Kebüre maḡten 'inde'llâh*" olur. Ya'nî "Allâh ḡatında ḡaşm u ḡaḡab bundan girer ve 'aḡım olur."¹⁵⁶

Sizün̄ dimekten şol şey ki üşenmezsiz.

2375 Ḥayḡırup zen didi ey 'âr issi er
Artuḡ efsünüḡ yimem ṭoḡrı ḡaber

Türrehât-ı da'vet ü da'vâyı ḡo
Yürü kibr ü naḡvet ü ḡavḡâyı ḡo

¹⁵⁶ Başlık için bk. Saff, 2-3.

Niçeye dek tımçurâk u kâr u bâr
Kendü hâlin gör utan ey nâbe-kâr

Kibr-i kem ammâ gedâdan dağı kem
Câme ıslak kar u şovuk rüz hem

71b

Niçe bir da^cvâ ne bu bād-ı burût
Ey evi güyâ ki beyt-i ^cankebüt

2380 Cānuş aldı mı *kanâ^c*atdan ziyâ
Sen *kanâ^c*at ismine olduş rızâ

Didi Peygam-ber *kanâ^c*at *genc* ağı
Genc ü renci anlamadış sen dağı

Bu *kanâ^c*atdur begüm genc-i revân
Lâf urma senge sensin renc-i cān

İtme gılzet dime bağa cüft sen
Ehl-i inşâfa olurum cüft ben

Mîr ü begden dem urursın cümle hep
Niçün içersün sişek kanın ^caceb

2385 Kelblerle bu kemik cenginde sen
İçi boş ney gibi efgānuş neden

Bağa bakma horluğla süst hem
Yohsa ne varsa şamaruğda direm

Kendü ^caqlın benden ey artuğ gören
Nice gördüñ bu ben eksik ^caqlı sen

Bize gâfil kurd gibi şıçrama var
Senüñ ^caqluğdan ider Mecnün ^câr

Çün senüñ ^caqluğ ola halka ıqāl
Ol ılan ^caqrebdür ^caql olmağ muhāl

2390 Hâşm ola zulmüñe mekrüñe Hudâ
Mekr-i ^caqluğ ola bizlerden cüdâ

Hem ılsın hem füsünce bu 'aceb
Mâr-gîr ü mârsuñ 'âr-ı 'Arâb

Çarğa bilse çirkin oldığın eger
Çar gibi ğamdan erirdi meger

Bir kişi ılana efsün okusa
Ol ılan da okuya efsün aña

Olmasaydı dâm aña efsün-ı mâr
Ol füsün-ı mârâ olmazdı şikâr

2395 Hırş-ı kesb ile füsün iden hemân
Añlamaz efsün-ı mârı ol zamân

Ġâfil olma ey füsünge dir o mâr
Gör benüm efsünuma olduñ şikâr

İsm-i Hâkğ ile şikâr itdün beni
Eyledün rüsvây u bed-nâm u denî

İsm-i Hâğ'dur bend ü bağ olan baña
Nâm-ı Hâğğ'ı dâm itdün vâÿ saña

Senden alsun ism-i Hâğ dâdum benüm
Nâm-ı Hâğğ'a virmişem cân u tenüm

2400 Yâ benüm zağmumla cânuñ çan ola
Yâ benüm gibi yirüñ zindân ola

Zen bunuñ gibi yoğun sözle meger
Erine okıdı nice nâmeler

**Erkek 'avratına naşîhat eylesidür ki "Fağirlere çor baçma ve kâr-ı
Hâğğ'a kemâl-i çanla baç ve fağir ü fağirlere kendü yoçluğun çümân ve çayâl ile
ça'neyleme. Ve'llâhu Te'âlâ a'lem.**

Didi ey zen zen misin yâ bu'l-çazen
*Fağr fağrüm*dür başuma urma sen

Mâl u altun başa çuyiyâ külâh
Kel olan eyler külâha pes penâh

- Ol ki ola anda zülf-i mu^cteber
Çün külâhı gide olur hübter
- 2405 Oldı güyâ merd-i Hâk nür-ı başar
Göz açık gerek ki ide ol nazâr
- Şatar iken kılunı bende-furüş
Çıkarır haftâni haftân ^cayb-püş
- Hîç şoyar mı ^caybı olursa eger
Belki haftânla aña hîle ider
- Dir ki kemden eyüden maħcüb^cdur
Şoysañ eli ürker ol maħbüb^cdur
- H^vâce batmış baħr-ı ^cayba tâbe-güş
Mâli vardur mâl olur ^cayb-püş
- 2410 ^cAybını görmez anuñ tami^c beden
Ki tama^cdur dilleri cem^c eyleyen
- Dürr ü cevher söyler ise bir faķır
Ne kulağ tutar faķır ü ne kebır
- ^cAkla şıgmaz kâr-ı dervîş ey püser
Eyleme dervîşe sen egri nazâr
- Mâl u mülki kodi çün dervîşler
Ulu ni^cmetlere buldılar zafer
- Çün Hudâ ^cādildür ol ^cādil Hudâ
Eylemez dervîşlere cevr ü cefâ
- 2415 Birine vire nice mâl ü menâl
Ol birin nâra ata ol zü'l-celâl
- Kim bu zannı iderise yaķa nâr
Bir Hudâ'dur dü cihâni itdi var
- 72a** *Faķr-ı faħrî* şanma kim ola mecâz
Nice biğ var anda gizlü ^cizz ü nâz

Başa laqablar qoduñ idüp gâzab
Yâr-gîr [û] mâr-gîr itdüy laqab

Çıkarıram dişini tutsam ilan
Tâ başın dövmekden olmaya ziyân

2420 Kim o diş aña °adü-yı cân u sem
Düşmeni bu °ilmile dost iderem

Ben tama°la oqumam her-gîz füsün
Eyledüm ben hırşî zirâ ser-nigün

Hâşa-li'llâh halk için hırşî ide cân
Var kanâ°atdan gönülde bir cihân

Armud ağacında görürsün yamân
İn aşğa tâ ki qalmaya gümân

Çünkü döndüy döndi başuñ ey ulu
Hâneyi döner görürsün sensin o

**Anuñ beyânındadır ki her-kesün cünbişi kendü maqâmındandır ve her-kes kendü
dâ°ire-i vücüdünden görür. Meşelâ gök şişe güneşi gök ve kırmızı şişe
kırmızı gösterür. Çünkü şişelerde renkler olmaya beyâz olur. Cümle şişelerden
ol toğrı söyleyici ve toğrı gösterici olur. Va'llâhu a°lem.**

2425 Aħmed'e didi Ebü Cehl-i la°în
Yok Benî Hâşim'de zîşt sencileyin

Didi Aħmed aña toğrı söyledün
Haddi geçdün gerçi toğrısın didün

Didi Şiddîk Aħmed'e ey âfitâb
Sen ne şarkîsün ne ğarbi bî-sehâb

Didi Aħmed râst didün ey °azîz
Ey bu dünyâdan olan pâk u temiz

Didi hâzır aña ey şadrü'l-verâ
Her iki zîd nicesi toğrı ola

- 2430 Didi ben āyīne-i pākīzeyem
Bende görür kendüsin Türk ü °Acem
- Sen ʔama°-kār aḡladuḡ ey zen beni
Zen gibi etme taḡarri ey seni
- Pes ʔama° gibi bu raḡmetdür velī
Yoḡ ʔama° bunda bu ni°metdür velī
- Bir iki gün faḡrı ile imtiḡān
Faḡr içinde gör ḡnā-yı bī-kerān
- Faḡra ṡabr it ḡo melāli ey keyā
Kim bu faḡr içindedür °izz ü ḡnā
- 2435 Sirke šatma gör nice biḡ cān u bāl
Pes ḡanā°atdan ḡariḡ-i baḡr-ı bal
- Gör nice biḡ acı çekmiṡ cānı sen
Gül-šeker içinde gül gibi ḡasen
- Ey dirīḡā sende olmasa ḡuṡūr
šerḡ-i dil cānumda eylerdi zuḡūr
- Cān memesinde bu söz sütdür °ıyān
Emmeyince cūṡ idüp olmaz revān
- Müstemi° çün isteyüp teṡne ola
Vā°iz öli ise söyleye dilā
- 2440 Müstemi° çün tāze ola bī-melāl
Sözde dil-süz ide yüz dilli maḡāl
- Gelse nā-maḡrem ḡapudan pes o dem
Perdede mestūr olur ehl-i ḡarem
- Gelse bir maḡrem ḡararsuz iḡerü
Aḡa ol mestüreler ḡöstere rü
- Her neye kim zīb ü zīnet ideler
Gözlüler iḡün iderler ey püser

- Ola mı âvâz-ı çeng ü zîr ü bem
Bir kulağ için ki işitmez aşam
- 2445 Yoğ yire Hâk miske virmedi çoğu
Hiss içündür yoğ zükâm ola ne bu
- Çün semâ vü arzı halk itdi şükûr
Ortasında kodı niçe nâr u nûr
- Âdem u hayvâna yir oldı mağar
Gökleri itdi melekler müstağar
- Hâkiyân ehl-i semâya dil-fikâr
Müşterîsi her mekânüñ âşikâr
- Pes sen ey mestûre-i sâhib-vefâ
Kendüñi a' mâ için düzdüñ mi yâ
- 2450 °Älem incü ile tolsa ey habîb
Bende yem olmaya çün saña naşîb
- Cengi yol urmağı ey zen eyle terk
Yoğsa beni terk kaçduñ eyle berk
- Eyü kem cengine yoğ bende merâm
Kim bu göñlüm şulhdan ürker müdâm
- 72b Ephem ol yoğsa iderem anı ben
Hân mânı terk iderem kal esen

°Avrat erinüñ hâtırına ri'âyet ve söyledigi sözden istigfâr itmesidür.

- Gördi °avrat erini ser-keş tamâm
Ağladı kim ağlamak °avrata dâm
- 2455 Didi kim senden buni itmem ümîd
Senden ümmîdüm benüm luğf-i mezîd
- Geldi zen yoğluğ yolundan içerü
Didi hâk-i pâyüñem ey hûb-rû
- Cism ü cân her ne ki var senüñdür ol
Hüküm ü fermân hep senüñ redd ü kabûl

Gerçi bî-şabr idi faqr ile göñül
Senüñ için idi benümçün degül

Sen benüm derdüme olmışduñ tabīb
İstemem kim olasın sen bî-naşīb

2460 Cānuñ için bu degül benüm için
Senüñ içündür bu nāle bu hanın

Ben ki va'llāhī senüñçün ölmüşem
İsterem ben dā'im öñüñde olam

Kāşki cānum cānuña olsun fedā
Cānuñ olsa cānuma vāqıf n'ola

Çünkü sen baña idersüñ böyle zan
Baña gerekmez bu cān u bu beden

Toprak altun u gümüşden ey baña
Çünkü sen benümle olasın şehā

2465 Sen ki cān u dilde itmişdün vañan
Bu kadarla beni terk itmeñ neden

Çudretüñ varımı terk itseñ eger
Sen teberrā eyleseñ cān °özr ider

Añ o vañtı olmuş idüm ben saña
Şanki bir büt sen tapar idüñ baña

Çuluñ uydı saña göñli taldı nūr
Yandı dir pişdi mi diyüñ ber-sürür

Ispanağım ne pişirirseñ pişir
Tatlu yā-ğod eşki çorba ile dir

2470 Söyledümse küfr geldüm dīne ben
Ma°rız-ı hükmüñe geldüm cāndan

Bilmedüm şāhāne hūyuñı ğarīb
Öñüñe küstāh sürdüm har °acīb

- Çünkü °avfıñdan senüñ yağıdım çerâğ
Tevbe itdüm i°tirâza yoğ mesâğ
- Öğüñe ÷odum senüñ tığ ü kefen
Boynum ur ÷odum öğüñe başı ben
- Ayrılığdan başa eyleme kelâm
Ne dilerseğ it bunu itme merâm
- 2475 Sende gizlü °özü-ğ° âhüm var benüm
Sende bensüz bir penâhüm var benüm
- °Özü-ğ° âhem sende hıñıñdur şehâ
Aña dayanup göñül ider hatâ
- Gizlü rahmet it baş'ey hıñm eyleyen
Kim senüñ hıñıñ eyüdüñ baldan
- Dirdi bu üslüb ile luğf-ı kelâm
Ağlamak tutdı bu ortada tamâm
- Hâdden aşdı ağlamak hem hây hây
Ağlamadan olmışıdı dil-rübây
- 2480 İtdi bir âteş bu yağmur âşikâr
Göñlüne urdı o merdüñ bir şerâr
- Merd güzel yüzine olmışıdı esîr
Kılluğ izhâr ide zen n'olur fağîr
- Ol ki kibrinden göñül lertzân ola
Nic'olur çün ol saña giryân ola
- Ol ki nâzından dil ü cân kıan ola
Çün niyâz ide bu dil büryân ola
- Cevri anuğ kim ola dâm-ı şikâr
°Özrümüz nedür çü °özü ide o yâr
- 2485 *Züyyine li'n-nâsı* Hâğ'dur bezeyen
Ol ki Hâğ bezedi kırtulmağ neden

2485a "....insanlara çekici kıldı.", Âli İmrân, 14.

Çünkü üns için yaratmışdur Hudā
Nicesi Havvā'dan Ādem kat⁶ ola

Rüstem olsa Hamza'dan olsa dilīr
Avratınun sözine olur esīr

Ol ki 'ālem sözünun mesti idi
Söyleye ey 'Ā'īşe baña didi

Āteş üzre şu olur gālib dede
Kāynadur āteş şu olsa zarfda

2490 Arasına girse bir çölmek n'ola
Yoğ idip āteş şuyı eyler havā

Zāhiren 'avrata er gālib olur
Bāṭnen mağlūb kim ṭālib olur

73a Böyle hāşiyet olur insānda
Pes maḥabbet az olur ḥayvānda

“İnehunne yağlibne'l-ākīl ve yeğlibehünne'l-cāhil” haberinun beyānındadır.

Ya'nī 'avratlar 'ākīl erlere gālib olurlar ve cāhil erler 'avratlara gālib olurlar.¹⁶⁰

Didi kim Peyğam-ber-i āḥir-zamān
Geldi gālib 'ākīlān üzre zenān

Līk cāhiller zene gālib olur
Anun için kem kavī hārib olur

2495 Kim olarda az olur luṭf u vedād
Anlara ḥayvānlık olmışdur nihād

Mihr ü riḳḳat vaşf-i insānī olur
Ḥışm u şehvet vaşf-i ḥayvānī olur

Pertev-i Ḥaḳ'dur o ḥod ma'sūḳ degül
Güiyā Ḥālīḳ'dur ol maḥlūk degül

¹⁶⁰ Başlıktaki hadis için bk., İbn Kesir, *el-Bidāye ve'n-Nihāye*, 10/163.

**Merd-i a'rabî taleb-i ma'şetden 'avratınun iltimâsına kendüsini teslîm
itmesi ve 'avratınun i'tirâzını âşâr-ı Hâk bilmesidür.**

*Be-nezd-i 'aql her dânendeî hest
Ki bâ gerdende gerdânendeî hest*

**Ya'nî "Her 'âlimün 'aql katında bu zâhirdür ki her dönücünün bir döndüricisi
vardur."**

Bu sözine nâdim oldı şöyle şan
Kim dem-i âhırde zulme zâlimân

Didi niçün hışm-ı cân-ı cân olam
Cânumun başına depmeler uram

2500 Çün kazâ gele kalur göz görmeden
Başı ayakdan seçemez 'aql-i fen

Kendüsin yir çünki geçdi ol kazâ
Perde yırtılmış görüp yırtar yağa

Didi merd aña peşimân olmışam
Kâfir isem ger Müselmân olmışam

Ben günehkârem baña raḥm eyle sen
Beni ḳoparma kökümnden yirden

Pîr-i kâfir çün peşimân ola ol
Çünkü 'özü idüp Müselmân ola ol

2505 Hâzretün pür-raḥmet ü hem pür-kerem
'Âşıkundur hem vücüd ü hem 'adem

'Âşıkı ol kibriyânun küfr İmân
Bendesı ol kimiyânun mis ü cân

**Hâzret-i Mûsâ 'aleyhi's-selâm daḳı Fir'avn her ikisi mushḫar-i meşiyet-i İlahî
olması beyânındadır. Nitekim zehr ve pâ-zehr daḳı nûr ve zulumât ve
Fir'avn'un 'aleyhi'l-la'ne ḫalvetde 'arzı şikest olmamaḳ için münâcât eylesidür.**

Mûsâ vü Fir'avn ma'nânun kulu
Zâhiren ol yolda ol yolsuz belî

Ḥaḫḫ öñinde Mūsā gündüz iñledi
Dün yarısı oldı Fir^cavn ağladı

Kim bu ne ğul gerdenümde ey Ḥudā
Olmasa ğul ben dimezdüm ben baña

2510 Ol ki Mūsā'yı münevver eyledüñ
Beni andan hem mükedder eyledüñ

Mūsā'yı andan ki meh-rü eyledüñ
Cānumı andan siyeh-rü eyledüñ

Hıç olur mı yıldızum andan yüce
Çün ḥusūf ola nedür çāre ḥ^ıāce

Nevbetüm sultān u Rab çalındı ger
Ay tütulduğda çalarlar taşlar

Ḥalḫ urup ol taşa ğavġā itdiler
Ayı ol zaḥm ile rüsvāy itdiler

2515 Ben ki Fir^cavn'am ḥalḫdan vā baña
Zaḥm-i taş ol Rabbiye'l-a^clā baña

Ḥ^ıācedaşuz aña ammā ḥikmetüñ
Keseri yarar budağı şan^catüñ

Aşlar aña şonra bir şāḥ-i ^cacīb
Ġayri budağı kesüp eyler ġarīb

Var mı budağa keserden hıç menāş
Şāḥ olur mı keserden hıç ḥalāş

Ol keserde kuvvetüñ çün Rabbenā
Toġrı egrimüz kerem it ey Ḥudā

2520 Girü kendüye didi Fir^cavn ^caceb
Rabbenā dimez miyim ben cümle şeb

Ḥāk ü mevzün oluram tenhāda ben
Çün irem Mūsā'ya ḥün olmağ neden

- 73b Çalb altun rengi on çat olsa ger
 Âteşe girse siyeh-rûdur o zer

 Çalıbam çalbüm senüñ hükümünde dost
 Oluram bir lahza iç bir lahza post

 Sebz oluram ekin ol dise baña
 Şaru oluram dise zıst ol şehâ

 2525 Oluram bir dem çamer bir dem siyâh
 Buña kim çâdir budur kâr-ı İlâh

 Hük-m-i kün çevgâni öñinde müdâm
 Gâh mekânda eylerem gâh lâ-mekân

 Rengsüzlik kim ola reñge esîr
 Müsâ Müsâ'ya ide ceng-i keşîr

 Çünki bî-reñgî ola saña 'iyân
 Şulh ide Fir'avn ile Müsâ hemân

 Ger bu nüktede gelürse bir su'al
 Rengden hâlî olur mı çıl ü çâl

 2530 Bu 'aceb bu reng ol bî-rengden
 Reng bî-reng ile ceng itmek neden

 Revğanuñ aşlına şu iken sebeb
 Şoñra niçün zıdd olur şuya 'aceb

 Çünki yoğruldı şudan yağ oldu şâf
 Niçün ider yağ ile şu ihtilâf

 Gül dikendendür diken gülden dilâ
 Bu ikisinde nedür bu mâ-cerâ

 Yâ degüldür ceng bu hikmet-durur
 Har şatanlar cengi bir san'at-durur

 2535 Ne odur ne bu bu hayrânlık dede
 Mâl isterseñ ara vîrânede

2523a çalbüm D: Metinde "çalbümün" şeklindedir.

Ol ki gencine tevehhüm eyledüñ
Ol tevehhümden anı güm eyledüñ

Re'y ü vehmüñi 'imâret gibi bil
Genc 'imâretle olur mı ey halîl

Pes 'imâretde olur varlıgla ceng
Yokluğa varlıqdan olur 'âr u neng

Varlıq itmez yokdan feryâd u zâr
Belki yok ider o vara dâd u zâr

2540 Sen dime ben eylerem yokdan gürîz
Yok kaçar senden yigirmi kez 'azîz

Zâhiren kendüne oğur ey seni
Redd ider degnekle bâtında seni

Bâz-güne na'ldur bu ey selîm
Bil ider Fir'avn'dan nefret Kelîm

Eşkiyanın iki cihanda mahrûm olmasının beyânındadır ki

“Şakî dünyâda ve âhîretde ziyân eyler.”¹⁶²

Bir tabî'î i'tikâd itmiş hemîn
Gök yumurda şarısı güyâ zemîn

Didi bu sâ'il nice kalur bu yir
Ortada gökler muhîf iken meger

2545 Bir aşılmış kandîl-âsâ bî-sebeb
Aşağa yukaru gitmeye 'aceb

Ol tabî'î didi cezb eyler semâ
Şeş cihetden kim kalur pes ber-hevâ

Olsa mıkñâfîsden bir kubbe ger
Âhen anuñ ortasın eyler mağar

¹⁶² “...O dünyasını da, ahiretini de kaybetmiştir...”, Hac, 11.

- Birisi didi hekimüñ gök latîf
Kendüye çeksün mi yiri pür-keşîf
- Belki def eyler zemîni âsmân
Anuñ için qaldı ortada hemân
- 2550 Redd ider çün hâtır-ı ehl-i kemâl
Olur anuñçun nice Fif'avn-ı dâl
- Def ider pes bu cihân hem ol cihân
Qaldı ol yolsuzlar bî-in ü ân
- Baş çekerseñ evliyâdan bî-mağâl
Senden anlar bil ki tutmuşdur melâl
- Keh-rübâların iderlerse 'iyân
Cezb iderler varlığıñ otın hemân
- Keh-rübâların iderlerse nihân
Olasın teslîm iken tuğyân-ı cân
- 2555 Ancılayındur bu kim hayvânlıq
Eylemiş anı esîr insânlıq
- Rûtbe-i insânı dest-i evliyâ
Râm ider hayvân gibi hem ey keyâ
- Didi Aḥmed kullarum tutup reşâd
Ḥalqa cümle oḳı sen *ḳul yâ 'ibâd*
- Sen devesüñ deveci 'aḳlūñ dedem
Seni çeker her tarafa eyü kem
- 'Aḳluñ 'aḳlı olıcaḳ pes evliyâ
Cümle ḫalqa devecidür güyiyâ
- 2560 Anlara 'ibretle âḫir ḳıl naḫar
Nice biñ câna biri reh-ber yeter
- Ne ḳılavuz ne deveci aḫla sen
Belki bir gözdür görür şemsü'l-minen

- Bir kaçılmış mîhdür gice cihân
Muntazırdur gündüze güne hemân
- 74a Bir güneş kim işte zerrede nihân
Çuzı postında saña şîr-i jiyân
- İşte bir deñiz şaman altında o
Ol şamana ayağuş bî-şübhe ço
- 2565 Şübhe vü zann olsa kalbünde eger
Rağmet-i Hağ'dur berây-ı rāh-ber
- Yalıñuz geldi cihāna her resül
Yüz cihāna mâlik idi gizli ol
- °Ālem-i kübrā-yı efsûsın Hudā
Bir kühen nakş içre gösterdi saña
- Gördi eblehler anı ferd ü za°if
Ne za°if olur olan şāha harif
- Didi ebleh çok degül bir kişi bu
Var aña kim °ağıbet-bîn olmaz o

Hağret-i Şālih °aleyhi's-selāmı ve devesini zāhir gözi hağır ve haşmı yok görmesi beyānındadır. Hağ Te°ālā bir leşkeri helāk murād eylese anlara haşmların hağır ve az gösterir tā ki ol haşm gālib ola. Kāle Te°ālā “ Ve yuğallilüküm fi-a°yühim li-yağziya'llāhu emren kāne me°üle.”¹⁶⁴

- 2570 Nāğa-i Sālih deveydi şüreti
Cehl ile sinirledi bir kavm anı
- Şu için haşm oldılar aña o kavm
Nān-kūr u āb-kūr oldu bu kavm
- Ol deve içerdi āb-ı cüy u mîğ
Āb-ı Hağğ'ı tutdılar Hağ'dan dirîğ

¹⁶⁴ “Allah, olacak bir işi yerine getirmek için (savaş alanında) karşılaştığımız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor.”, Enfāl,44.

- Nâkadur gūyâ ki çeşm-i Şâlihân
Bir puşu k'eyler o çatlı-tî t'alihân
- Oldılar derd ile hâlik ol ümem
Nâkatu'llâhi ve sukyâ itdi hem
- 2575 İstedi pes şîhne-i qahr-ı Hudâ
Bir deveye bir cihâmı hûn-bahâ
- Rûhı Şâlih bil teni nâka mişâl
Tende faqr u nâka cânda var vişâl
- Rûh-ı Şâlih âfeti itmez qabûl
Nâkaya zahm olur olmaz rûha ol
- Rûh olmaz qâbil-i âzâr-ı dün
Nûr-ı Hâk olsun mı küffâra zebûn
- Hâk anuqün ulaşıq cisme nihân
İncideler cismi ide imtiyhân
- 2580 Cismi âzâr oldı âzâr-ı Hudâ
Âb-ı cûya muttaşıl küpdeki mâ
- Cisme itmişdür ta'alluq kim İlâh
Cümle 'âlem ideler aqa penâh
- Kimse aqlar göñlüne bulmaz zafer
Kim şadef görür zarar görmez güher
- Evliyânuy qorsuy ayağına baş
Rûh-ı Şâlih'le olursun h'âcedaş
- Didi Şâlih çünki oldı bu hâsed
Hâk'dan irişür gadâb-ı bî-'aded
- 2585 Girü üç gün geçicek Hâk'dan 'iyân
Gele bir âfet ki tuta üç nişân
- Cümleñüzüñ yüzünñ rengi meger
Reng-i âher ola itdükde nazâr

2574 "Allah'ın devesine ve onun su hakkına dokunmayın.", Şems, 13.

Pes ola evvelki gün çün za^cferān
Ola ikincide gūyā erğuvān

Yüzünüz üçüncü gün ola siyāh
Gele andan şonra pes qahr-i İlah

Bu gadāba benden istersen şişān
Tağa oldu deve küçügi revān

2590 Tutar-isenüz ola çāre pedīd
Yoħsa qaçdı dāmdan murğ-i ümīd

Tutamadılar küçük oldu ba^cīd
Gitdi tağlar içre oldu nā-bedīd

Şanki rüh-ı pāk idüp tenden ^cār
Eyledi ol cānib-i Haqq'a firār

Didi Şālih oldu mübrem bu qažā
Boynın urdı şahş-ı ümmīdün Hudā

Bu küçük ne oldu tab^c-ı evliyā
İdüñüz anlara iħsān u ^catā

2595 Kurtulursız gelse gönli yerine
Yoħsa nevmīd oluban ellerine

Çün iştdiler va^cīdi münkeder
Gözlerin dikdiler olup muntazar

Gördiler evvelki gün yüzleri zerd
İtdiler nevmīd olup āh-ı serd

Qızarup ikinci gün rüy u beden
Oldılar me'yūs ümīd ü tevbeden

Oldı üçüncü günü yüzler siyāh
Hük-m-i Şālih rāst oldu bī-sipāh

74b 2600 Baş koyup kesdi ümīdi cümlesi
Kuş gibi diz çökdiler kesüp sesi

- Getürüp *Kur'an*'da Cebrîl-i emîn
Şerh idüp bu hâli didi *câsimîn*
- Ol zamân diz çök saña ta'lîm ola
Böyle diz çökmek olur havf u hayâ
- Oldılar hep za'ım-ı kâhra muntazır
İtdi yoq ol şehi kâhr-ı muqtedir
- Geldi Şâlih şehre halvetden girü
Gördi şehri dūd u neft üzre kamu
- 2605 Cüz'leri işitdi eyler nâleler
Gördi cânı gözleri kan yaş döker
- İşidüp Şâlih buğa itdi hemîn
Eyledi ol kavm için âh u enîn
- Didi ey kavm itdiñüz Hâk'dan firâr
Sizden itdüm Hâk'a girü âh u zâr
- Hâk buyurdi şabr it bu cevre sen
Vir naşihat az qaldı devrden
- Ben didüm pendümi bend itdi cefâ
Pend südin artırur meyl u şafâ
- 2610 Bağa ol deñlü cefâlar itdiler
Toñdı şîr-i pend reglerde meger
- Hâk didi virdüm saña luğf-ı tamâm
Ben senüñ zaħmuña merhemler koyam
- Gök gibi göñlümi şâf itdi Hudâ
Hâtırundan gitdi hep cevr ü cefâ
- Eyledüm yine size pend-i dğger
Nice sükker gibi emşâl u haber
- Tâze süd itdüm şekerden âşikâr
Söze süti balı halı itsem ne var

2601b "...diz üstü dona kaldılar.", A'râf, 78.

- 2615 Sizde zehr olurdu bu elṭāf kelām
Zehr idüñüz başdan ayağa tamām

Ġam çekem mi ço ġam olsun ser-nigün
Ġam idüñüz başa ey kavm-ı harün

Kimse ġam gitdi diyü eyler mi zār
Baş oñulsa kılmı kim yolar

Kendü kendüne didi ey nevhager
Näleñe lāyık degüldür bu nefer

Toğrı *Ķur'an* oquyan kec oquma
Zālīmīne dil nice maḡzün ola
- 2620 Cān u dilinde girü buldı bükā
Geldi bir raḡmet sebebsüz pes aña

Yaşına ḡayrān olurdu ol vücüd
Bī-sebebdı kaṭre-i deryā-yı cūd

°Aqlı aña dirdi bu girye neden
Lāyık-ı girih degül bu siḡre-fen

Ne bu girye işleri ḡod hep vebāl
Kīneleri ḡod sipāh-ı bed-fi°āl

Paslı vü kara göñülleri yamān
Dilleri şan zehr-i mār idi hemān
- 2625 Nefesi dişleri seg-sār güyyiā
°Aḡrebe gözleri ağızları cā

Ceng ü istihzālarına ağılamak
Şükr itdi anları maḡbūs-ı Ḥaḡ

Elleri ayaqları gözleri kec
Şulḡları ḡışm u hem ārzūları kec

Naḡl u taḡlīd ile itmişler vifāḡ
Rūy-ı pīr-i °aḡla ḡomışlar ayaḡ

İstemezler pîr cümle pîr-i hâr
Hep riyâ işleri yoq çoqdan hâber

2630 Bendeler getürdi cennetden Hudâ
Anlara gösterür ehl-i nârî tâ

“Merece'l-bahreyni yeltekiyân beyne-hümâ berzeğün lâ-yebğiyân”¹⁶⁷ âyet-i kerîmesinüñ ma'ânâsinüñ beyânındadır. Ya'nî Hâk Te'âlâ iki deryâyı biri tatlu ve biri acı muttaşıl aqıtdı. Lakin Allâh Subhânehu ve Te'âlâ'nun kudreti hâciz ve hâ'ıldür biribirine qarışmazlar.

Baqsan ehl-i nâr u cennet mürtebiğ
Ortada hâ'il var itmez muhteliğ

Ehl-i nâr u nûr itmiş iğtilâf
Ortalarında velî var kûh-ı Kâf

Toprak altun k'anda eyler iğtilâf
Ortalarında nice şahrâ ribâf

Boncuq incü dizilecek mürtebiğ
Yolcular gibi k'olurlar muhteliğ

2635 Nısfı deryânun şekerden tatludur
Ta'mı tatlu rengi meh-veş katludur

Yarısı güyâ ki olmuş zehr-i mâr
Ta'mı acı rengi muzlim şanki nâr

75a Birbiriyle ceng ideler taht u evc
Güiyâ deryâdur olmuş mevc mevc

Cengleri şüreti cism-i tengde
İğtilâf-ı cân şulh u cengde

Şulh mevci doquşursa ey fetâ
Kînelerden sîneler olur rehâ

¹⁶⁷ Başlık için bk.: Rahmân, 19-20.

- 2640 Mevc-i ceng olurdu şekl-i dîğ̃er
Sevgileri ider ol zîr ü zeber

Sevgi acıyı ider tatlu oğul
Sevginüñ zîrâ ki aşlı toğrı yol

Tatluyı qahr acıya çeker müdâm
Tatlu ile acı bir mi ey hümâm

Tatluyı acıyı görmez bu nazâr
‘Aq̃bet-bîn ol göresüñ ey püser

Çeşm-i âhîr-bîn görürse revâ
Çeşm-i âhûr-bîn olur ‘ayn-ı haţâ
- 2645 Çok şeker gibi lezîz ü tatlu var
Ol şeker içinde vardur zehr-i mâr

Qoqusından duyar anı ‘âq̃ilân
Ağzına alduğda duyar dîğ̃erân

Dudağı boğazı anı redd ider
Gerçi dir şeytân yiyüñ itmeñ hâzer

Boğazında birinüñ zâhir olur
Bedeninde birinüñ bâhir olur

Ol birini vaqt-i hâcetde yaq̃ar
Zevki bir ciger-i delq̃ yara açar
- 2650 Niçe günden sonra birine qoyar
Ol biri öldükde qabr içre toyar

Qabrde mühlet olursa bî-quşûr
Lâ-büd ider yevm-i maşşerde zuhûr

Her nebât u sükker ü şehd-i cihân
Aña bir mühlet virür devr-i zamân

Niçe yıl geçmek gerek kim âfitâb
La‘la vire reng-i rûy u âb u tâb

- İki ayda hâşıl olur sebzevât
Yetişir bir yılda gül bulur şebât
- 2655 Anuñiçün didi Hâk'azze vü cell
Süre-i *En'âm*'da zıkr-i ecel
- Her kıluñ olsun kulağ işit nikât
Nüş olsun içdüğüñ âb-ı hayât
- Âb-ı hayvân di buña dime kelâm
Köhne harf içre yeñi cân gör müdâm
- Diñle bir nükte dañı sen ey refîk
Cân gibi gizlidür ol gâyet dañık
- Bir yir olur kim olur yüz zehr-i mâr
Hâk'ıñ emri ile gâyet hoş-güvâr
- 2660 Bir mañalde zehr bir yirde devâ
Bir mañalde küfr bir yirde revâ
- Gerçi anda olur ol cânâ zarar
Bunda geldükde olur dermân u fer
- Koruğuş şuyı olur ekşi velîk
Üzüm olduğda olur tatlu vü nîk
- Şoñra küpde hamr olup olur harâm
Sirke olduğda olur *ni'me'l-edâm*

2655b “Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O’dur. Bir de onun katında mayyen bir ecel (kıyamet günü) vardır. Siz hâlâ şüphe ediyorsunuz.”, *En’âm*, 2.

2663b “Ne güzel içecek.” anlamında Arapça bir söz.

Ol nesneyi ki velî-yi kâmil ider anuñ beyânındadır ve mürid küstâhlik idüp onu itmek lâyiğ degüldür. Zîrâ helvâ tabîbe ziyân itmez ammâ hastaya ziyân ider, qar ve şouk üzûme zarar itmez ammâ ğuruğa zarar ider ki henüz yoldadır.

“*Li-yağfire leke’llâhü mâ teğaddeme min zenbike vemâ teaħħar*”¹⁷⁰

âyetine daħı mazħar olmuşdur.

Zehr yise bir velî ol nüş olur
Yise bir t̄alib velî bî-hüş olur

2665 *Rabbi heblî*yi Süleymân’dur diyen
Virme benden ğayriye bu mülki sen

Görme benden ğayrı bu luğı sezâ
Bunu şanma kim ğaseddür yâ hevâ

Cânile *lâ yenbağî* sırrın oğu
Sırr-ı *min ba’dî* baħilden midür ol

Belki gördi mülkde nice ğaħar
Cümleten mülk-i cihândur bîm-i ser

Bîm-i ser hem bîm-i cân hem bîm-i dîn
İmtihân olmaz bize böyle hemîn

2670 Pes Süleymân himmet olmalı ki t̄a
Geçe böyle zîb ü zînetden şehâ

Böyle kuvvetle Süleymân daħı hem
Oldı mevcinden o mülküñ beste-dem

Çün bu ğamdan ğondı göñline ğubâr
Raħmet idüp cümle ğalğa oldı yâr

75b Hem şeffî olup didi mülk ü livâ
Vir kemâl ile virürseğ ey Ğudâ

¹⁷⁰ “Böylece Allâh, senin geğmiş ve gelecek ğünahını bağışlar.”, Fetih, 2.

2665a “Süleyman: Rabbim! Beni bağışla; bana senden sonra kimsenin ulaşamayacağı bir hükümlük ver. Şüphesiz sen, daima bağışta bulunansın, dedi.”, Sâd, 35.

2667 Bu beyitteki âyet için bk. bir önceki dipnot.

Kime virseñ vir kemâl ile kerem
Ol Süleymân olur ol kişi benem

2675 Şoğra olmaz benden ol benümle hem
Benüm ile ne dimekdür ol benem

Şerhi farz iken bunun ben ħod yine
Girü döndüm kışsa-i merd ü zene

°Arabuñ ve °avratınuñ mâ-cerâsinuñ muħliř ve te'vili beyânındadır.

Qışsasını erüñ °avratuñ tamâm
Girü ister anı bir muħliř merâm

Merd ü zen aĥvâli olunmışdı naql
Bunu sen bil bu mişâl-i nefis ü °aql

Bu er °avrat oldu nefis ü °aql hem
Eyüye keme gerekdür bu ehem

2680 Bu iki lâzımlı bu dünyâda pes
Gice gündüz cengdedür her nefes

Zen eviñ ister hemişe ĥâcetin
°Irz u etmek şofra vü manşıb hemîn

Nefs °avrat gibi maşşûdın diler
Geh ta°azzum geh tevâzu°lar ider

°Aqlda olmaz bu fikr ü bu merâm
°Aql u fikrinde Ĥudâ'dur ve's-selâm

Qışsa-i ĥiřşe egerçi dâne dâm
Şüretini kıřsanuñ diñle tamâm

2685 Pes beyân-ı ma°nevî yetse n'ola
Ĥalk-ı °âlem °âtl u bâtl ola

Hem maĥabbet fikr ü ma°nâ olsa ger
Zâhiren şavm u şalâtı kim n'ider

Virür anuñçün hedîye döstân
Döstluğdan şüretâ virür nişân

Tâ şehâdet eyleye bu armağan
Ol maḥabbet üzre kim olmuş nihân

Zâhiri iḥsân şâhiddür ʿiyân
Gizli sevgi üzre ey maḥbûb-ı cân

2690 Şâhidüñ geh râst u geh pest olur
Kimi meyden kimi südden mest olur

Süd içüp mestânelik peydâ ider
Hây u hüy u fitne vü ğavġâ ider

Şâ'im ü ʿâbid mürâyî dâ'imâ
Tâ anı zann ideler mest dilâ

Ḥâşılı başka olur zâhirde kâr
Nice eyler gizli şey'i âşikâr

Vir bu temyîzi bize yâ Rab sen
Añlayalum egriyi tâ doğrıdan

2695 Hiss-i temyîz eylemek nice ola
Meger ol ḥiss-i nûr-ı Yezdân ola

Ger eşer yoksa sebep izhâr ider
Ol ḥuşımlık gibi ḥubb izhâr ider

Ol ki nûr-ı Ḥaḫ aña oldu imâm
Olmaz ol esbâb u âşâra ğulâm

Tâ maḥabbet göñline ura ziyâ
Ol eşerden fâriğ olur bî-mürâ

Hâceti yok olana i'lâm-ı mihr
Kim maḥabbet yüzün urdı tâ sipihr

2700 Bunda çok tafşîl var olsun tamâm
Bu söz ammâ iste anı ve's-selâm

Oldı ma'na gerçi şüretde bedîd
Şüret u ma'na qarîb u hem ba'îd

Şu ağaç gibi delâletde sedîd
Bağsañ ammâ ki haqîkatde ba'îd

Dime mâhiyyât u hâşiyâtı ço
Eyle şerh-i hâl-i ân dü-mâh-rû

‘Arab kendü dil-beri olan ‘avratınun iltimâs ve recâsına göñül koyup ve râzî olup ve “Benüm saña bu teslim olmamda bir hîle ve imtihânım yokdur” diyü yemîn eylemesi beyânındadır.

Didi er geçdüm hilâf itmem ‘iyân
Hüküm elünge çek kılıc virme emân

2705 Her ne dirseñ ben saña fermân-berem
Eyü kem ne dirseñ anı eylerem

Ben vücûduñda senün oldum ‘adem
Ben muhibbem hubb ider a‘mâ aşam

Didi zen iylik mi kaçduñ başa hep
Sırrımı hîleyle açığ mı ‘aceb

76a Didi vâ’llâh ‘âlimü’s-sırru’l-hafî
Kim yaratdı Âdem’i itdi Şafî

Üç arış kâlibda gösterdi Hudâ
Her ne var elvâh [u] ervâhda aña

2710 Her ne varsa tâ ebed cümle Hudâ
‘Alleme’l-esmâdan öğretti aña

Bî-hod oldı tâ melek tadrîsden
Kuds-i âher buldı ol taqâdsiden

İtdi keşf anlara Âdem’den zühür
Âsmândan olmadı bu keşf ü nür

2708a “Gizli sırları bilen Allah’tır” anlamında Arapça bir söz.

2710b “Allah Âdem’e bütün isimleri öğretti.”, Bakara, 31.

2712a keşf D: Metinde “bir keşf” şeklindedir.

Buldı ol deñlü fezâ-yı pāk-cān
Teng geldi aña yedi āsmān

Didi Peyğam-ber buyurmuşdur Hudā
Alçağa yüksege şıgmam ben belā

2715 Göklere yirlere °arşa bī-hilāf
Şıgmazam ben bir hoş aňla itme lāf

Mü'minüñ göñline şıgdum bu °aceb
Beni isterseñ göñülde it taleb

Didi gir kıllaruma ol mülteķī
Rü'yetüm cennetine ey mütteķī

°Arş ol nūr ile vüs°atle hem
Kıalbi gördi gitdi kendinden o dem

°Arş hod olmuş-durur ğāyet kebīr
Līk şüret ma°nāya nisbet şaĝīr

2720 Her melek didi ki biz bundan evel
Ülfet itmişdük yir ile bī-maħal

Yire toħm-i ħidmeti ekdükde hep
Bu ta°alluķdan biz eylerdük °aceb

Bu °alāka pes bu topraĝa neden
Āsmān üzere yār olmuş iken

Nūr iken biz olavüz zülmet-karīn
Nūr ile zülmet dirilsün mi hemīn

Büyuñ ey Ādem sebepmiş meyle ma
Yirden imiş pes arış arĝaç sana

2725 Doķumışlar ħākdan cism ü tenüñ
Nūr-ı pāküñ yirde bulmuşlar senüñ

Beynümüzde bu olan mihr ü vefā
Ĥākte bulmuşduķ anı evvelā

2714b yüksege D: Metinde “yükseke” biçimindedir.

- Yirdeyüz yirden °aceb gâfil idük
Yirde medfün gencden zâhil idük
- Çün bize buyruldı ol yirden sefer
Acı oldu ağzumuz bundan meger
- Nice hüccetler getürdük biz buña
Yirümüze kim gele yâ Rebbenâ
- 2730 Nür-ı tesbîh ile tehlîlât hep
Kıl ü kıla şatasuñ olur °aceb
- Hükm-i Hağ bize döşedi bir bisât
Kim diyüñ siz bâ-ıarık-i inbisât
- Her ne gele dilünjüze yoğ ziyân
Mağbül oğulla peder gibi hemân
- Lâyık olmaz böyle söz size velî
Hem ğazabdan rahmetüm sâbık belî
- Pes bu sebki idüp izhâr ey melek
Sizde qodum nice şüphe nice şek
- 2735 Tâ ne dirseñüz ğazab itmem ebed
Hilmümi inkâr ider mi bir aħad
- Hilmüm içinde nice mâder peder
Her nefes toğar u mağv olup gider
- Bağr-i hilmümden köpük hilm-i cihân
Kef gelür gider deñizdür aşl u kân
- Ne diyem ol dürr öñinde bu şadef
Degül illâ keff-i keff-i keff-i keff
- Ol köpük hağğı vü ol deryâ-yı sâf
Kim degül bu imtiħân u qavl [u] lâf
- 2740 Bu söz itmişdür mağabbetden tulü°
Ol Hüdâ hağğı ki añadur rucü°

İmtihân ise öñünde bu heves
İmtihânı imtiḥân it bir nefes

Sırrı örtme sırrum ola tā °iyân
Yine kâdirsem baña emr it hemân

Göñlün örtme göñlüm olsun âşikâr
Her neye kâbilsem idem ihtiyâr

Ne ideyim yoḡ elümde çâre hıç
Cânuma baḡ baña işler piç piç

**°Avratün kendü ket-ḥudâ ve şâhib-ḥânesi olan erine rızık talebinün yolını
ta°yın ve beyân ol daḡı kabûl eylemesi beyânındadır.**

2745 Didi °avrat bir güneş itdi zuhûr
Buldı °âlem cümle andan zîb u nûr

76b Nâ'ib-i Hâḡ ol ḡalîfe cûd-kâr
Şehr-i Bağdâd oldu andan nev-bahâr

Şâh olasıñ şâha eyle intisâb
Eyleme her müdbir ardınca şitâb

Muḡbil ile şöḡbet oldu kîmiyâ
Bir nigâhı gibi kimyâ ḡand'ola

Çün Ebû Bekr'e nazâr itdi Resûl
Oldı bir taşdıḡden Şiddiḡ ol

2750 Didi beni şâh eyler mi kabûl
Bî-bahâne nice idem yâ duḡûl

Yâ gerekdür ḡile yâ-ḡod intisâb
Âlet olmayınca olmaz fetḡ-i bâb

Biri Mecnûn'ı görüp itdi ḡitâb
ḡastadur Leylî-i mekkâre-ḡisâb

Bî-bahâne niçe gidem didi âḡ
ḡitmez isem ḡod olur ḡâlüm tebâḡ

Ben olaydum kâşkî hâzık tabîb
Eyleseydüm 'azm-ı Leylâ-yı habîb
2755 *Ḳul te'âlev* didi bize çün Hudâ
Oldı ref'-i şermde bu reh-nümâ

Şeb-perenüj olsa gözi âleti
Gündüz uçup hoş olurdu hâleti

Didi 'avrat şâh olduḡda 'iyân
'Ayn-ı âlet ola her bî-âletân

Varlık u da'vâ imiş âlet meger
Pest ü bî-âlet olursañ iş beter

Didi âletsüzlügi itmem merâm
K'oluram bî-âletî ile menâm

2760 Pes gerek iflâsuma benüm güvâh
Raḡm ide yâ mûnis ola pâdişâh

Güft ü güdan rengden ḡayrı güvâh
Gösterürseñ saña raḡm ide o şâh

Olsa şâhid hîleden sözden eger
Ḳâḡî yanında olur merdûd u şer

Şâhidi ola anuḡ taşdıḡ-i hâl
Nûrı anuḡ zâhir ola bî-maḡâl

**'Arabuḡ miyân-i bâdiyeden bir destî yağmur şuyunu Baḡdâd cânibinden
emîrû'l-mü'minin olan pâdişâha Baḡdâd'da şuya maḡaḡt olmak mülâḡazası
hediye eylesidür.**

Didi 'avrat şıḡ o kendüñden tamâm
Hem geçesüñ kudretüñden ve's-selâm

2765 Destide yağmur şuyu var hoş şudur
Saña ser-mâye vü mülk esbâb odur

Destî ile şuyı ilet gir yola
Pâdişâha armağan düz it şenâ

Di ki bundan ğayrı yok bizde sebeb
Bundan a'la şü olur mı hiç °aceb

Gerçi çok anda metâ°-i hoş-nümâ
Böyle şü bulunmaya nâdir ola

Nedür ol bardağ ten-i maşşürumuz
Andaki şü hod havâss-ı şürumuz

2770 Küpümüz bardağumuz sen ey Hudâ
Fazluğ ile eyle bizden eşterâ

Bardağuş beş lülesidür penç his
Pâk tut ol şuyı eyleme necis

Tâ bu bardağa yol ola süy-ı bağır
Bardağumuz tuta tâ kim hüy-ı bağır

Armağanuş şâha ilet ol cerî
Hüb görür aña olur müşteri

Ola bundan şonra âbî râyegân
Bardağumdan tola niçe yüz cihân

2775 Lüleyi pek bağla küpden eyle pür
Hâk hevâdan gözi yumuş buyurur

Ğirre olup didi yok bu armağan
Öyle bir şâha budur lâyıq hemân

Bilmedi zen reh-güzârında meger
Anda cârî şâtt güyâ kim şeker

Şehrde cârî deşiz gibi ol âb
Balık ağı gemiler var bî-hisâb

2770b "...satın aldı.", Tevbe, 111.

2775b Bu beyit için bk. "... gözlerini (harama) dikmemelerini, ırzlarını da korumalarını söyle.", Nür, 30.

Yürü sultāna göresin kār u bār
Göre hiss anda açar enhār-vār

2780 Bizde bu idrāk ü hiss-i nā-tüvān
Çatredür ol nehr-i şāfidür hemān

°Avrat yağmur şuyı ile tolu destîyi hırkasınıu içine diküp ve erinüñ gāyet
i'tikādından aña maḥabbet virmesi beyānındadır.

Destînüñ bağla başını didi er
Kim bu hediye bize çok nef' ider

77a

Dik keçe içine bu destîyi sen
Pādişāh orıcın aça bu şudan

Bu şu yok °ālemde bî-ıtlāḳdur
Bu rahîḳ ü māye-i ezvāḳdur

Acı şu içerler idi dā'imā
Gözleri za'f u cisim olmuş dü-tā

2785 Tuzlu şu olursa murgüñ meskeni
O ne bilür cāy-ı āb-ı rü-şeni

Tuzlu şuyı eyleyen cāy-ı şebāt
Ol ne bilür nehr-i Ceyhün u Furāt

Sen bu fānî dünyeyi terk itmeden
Ne bilürsin inbisāṭ u maḥvı sen

Naḳl-i ecdād ile bilürsüñ n'ola
Oldı ebced gibi bu sözler saña

Ebced ü hevvez olur gāyet °iyān
Her küçük bilür velî ma' nā nihān

2790 Destîyi aldı pes ol merd-i °Arab
°Azm-ı rāh idüp giderdi rüz u şeb

Destîye āfāt dan lertzān beden
Şehre ilet di anı bir tepeden

Döşeyüp seccâde zen eyler niyâz
Rabbi sellim dirdi kı lup çok namâz

Ki şuyı hırsızdan it hıfz ü penâh
Bağra irgür gevheri sen yâ İlâh

Gerçi zevcüm 'âkıl u âgâhdur
Gevhere düşmen gedâ vü şâhdur

2795 Gevher ol nedür bu hüd kevşer-eşer
Kaşresidür bunuñ aşı-ı her güher

Eyler eylerdi du'âlar âh u zâr
Erün ağır yüki gam hüd bî-şümâr

Taş u hırsızdan olup sâlim hemân
Oldı tâ dâru'l-hilâfeye revân

Gördi bir dergâh ni'metler tolu
Ehl-i hâcet dâm kurmuş sū-be-sū

Her tarafda ehl-i hâcet dâ'imâ
Ol kapudan bulur ihşân u 'a'fâ

2800 Mü'min ü küffâra zişt ü hüb hem
Şanki yağmur güneşi yâ-hod İrem

Gördi bir kavmi bezenmiş şâd-kâm
Kavm-ı âher muntazır itmiş kıyâm

Hâş u 'âm a'lâ vü ednâ rāyegân
Cân bulmuş şürdan güyâ cihân

Ehl-i şüret cevhere olmuş garîk
Ehl-i ma'nâ baħr-ı ma'nâya refîk

Ol ki bî-himmet bulur mı himmet ol
Himmet issi buldı ulu ni'met ol

Anuñ beyânındadır fakîr, kerem ve kerîme ‘âşık oldığı gibi kerîm dañı ‘âşık-ı fakîrdür ve eger fakîr şabr itse kerîm ol fakîrün çapısına gelür idi ve eger kerîm şabr itse fakîr kerîmün çapısına gelürdi. Lakin fakîrün şabrı fakîre kemâldür, kerîmün şabrı kerîme noğşândur.

- 2805 Gel gel ey tâlib-i dîv oldı şadâ
Sâ'ile muhtâcdur zîrâ şehâ

Cüd ister sâ'il ü faqr u ğarîb
Nitekim mir'ât-ı şâf ister habîb

Hüb olur âyîne de maħbûb hem
Hep gedâdan görünür vech-i kerem

Veç-duħâ da didi anuñçün Hudâ
Yâ Muhammed *eyleme redd-i gedâ*

Çün gedâ âyîne-i cüd oldı pes
Rûy-ı mir'âta ziyân eyler nefes
- 2810 Birinün cüdün gedâ eyler bedîd
Ol biri virür gedâya çok mezîd

Cüd-ı Hâkk'a âyîne oldı gedâ
Cüd-ı muflâkdur olan Hâk-âşinâ

Bu ikiden olmayan ğod mürdedür
Bu çapuda yoğ o nağş-ı perdedür

**Hudâ'ya dervîş ü muhtâc ve Hudâ'ya teşne olan kimesne ile
Hudâ'dan dervîş-i rû-gerdân olup ğayriye teşne ve tâlib olan
kimesnenün beynini fark beyânındadır.**

Şüretî dervîş olmaz ehl-i cân
Nağş-ı kelbe atma sen hiç üstühân

Loğmaya ʿāşık olur mı ehl-i Hāḡ
Ḳoma ölmüş naḡş öḡine sen ḡabaḡ

2815 Ḳurı balıḡı imiş ol nān arar
Şekl-i balıḡ līk deryādan ḡaçar

Ev ḡuşıdur degül o sī-murḡ-i Ḳāf
Lūt yir Hāḡ'dan yimez ol feyz-i şāf

77b ʿĀşık-ı Hāḡ'dur velī behr-i nevāl
Cānı degül ʿāşık-ı ḡüsn ü cemāl

Ger tevehhüm itse anı ʿaşḡ-ı zāt
Zāt olmaz vehm-i esmā vü şifāt

Vehm ḡādişdür bilürsin bunu sen
Hāḡ Teʿālā ḡoḡmadı bir kimseden

2820 Vehmine taşvīrine ʿāşık geḡen
Ḳanda olur ʿāşık-ı şāḡib-minen

Vehme ʿaşḡı şādıḡ olursa eger
Ol mecāz olur ḡaḡīḡat al ḡaber

Bu söz ister kim ola şerḡ-i ḡasen
Ḳorḡaram aḡlamaya fehm-i kühen

Nice fehm-i nāḡış-ı kuteh-naḡar
Yüz ḡayāl-i nā-münāsib fikr ider

Rāst aḡlar mı sözi her nā-sezā
Her ḡuşa incir olur mı ḡidā

2825 Bā-ḡuşuş ol ḡuş olup ḡürüye ol
Pür-ḡayāl aʿmā ola görmeye yol

Naḡş-i māḡīye deḡiz ne ḡara ne
Reng-i Hindī'ye şabun ne ḡara ne

Naḡşı ger ḡamnāk yazsaḡ ber-varaḡ
Ol ḡam u şādīden alsun mı sebaḡ

- Şüreti ğamnâk ol çekmez keder
Şüreti ħandân o andan bî-ħaber
- Dilde taħrîr olınan şadı vü ğam
Ol ğam u şadıye nisbet naķş kem
- 2830 Bizüm içündür bu naķş-ı ğam nedîm
Bize zâhir ola râh-ı müstaķîm
- Şüret-i ħandân senüñçündür o hem
Tâ o şüret ola ma'nevîye 'alem
- Bu cihân ħammâmına naķş olınan
Câme-kende câme gibidür hemân
- Taşrada ancak görürsün câmeler
Câmeyi ço içerü gel it nazâr
- Kim o semte câme ile yoķ güzër
Câme tenden ten bu cândan bî-ħaber

**Ĥalîfenüñ çavuşları ve kaçucuları a'rabîye ikrâm için ve hediyesin kaçbül
içün ilerü gelmeleri beyanındadır. Ve's-selâm.**

- 2835 Pes ol a'rabî beyâbandan revân
Geldi çün dârü'l-ħilâfete hemân
- Öñine geldi naķîbân hoş siyer
Yüzine ihsân gül-âbın saçdılar
- Ĥâcetini bildiler bî-ķîl ü ķâl
İşleri ħod luţf u ihsân bî-su'al
- Aña didiler ki ey vech-i 'Arab
Sen ne yirdensin nice râh u ta'ab
- Didi yüz virürseñüz vechüm virem
Yüzüme kaçmazsañüz pây-ı ħarem
- 2840 Ey yüzi gözde nişân-ı mihterî
Şevketüñüz hoş çü zer-i Ca'ferî

Bir yüzüñüzdür sizüñ rüy-ı hezâr
Dîñüñüze nice altunlar nişâr

Cümle gözde nür-ı Hâk ile nazâr
Bahşış için şâha itmişdür sefer

Kim urursız kîmiyâ-yı nazradan
Bu bakır halkuñ başına bî-mihen

Bir ğarîbem gelmişem bir tepeden
Pâdişahuñ luftı ümmîdiyle ben

2845 Bûy-ı luftı dutdı dünyâyı tamâm
Cânları hem hıfzı zerresi müdâm

Gelmişidüm bunda gerçi behr-i mâl
Çünki geldüm olmuşam mest-i cemâl

Biri etmekçiye gider ala nân
Göricek etmekçiyi virür o cân

Biri itdi kaçd-ı seyr-i gülsitân
Oldı anuñ seyri vech-i bâğbân

Ol °Arab gibi kıyudan çekdi âb
Rüy-ı Yûsuf dan şata bûy-ı gül-âb

2850 Gitdi Mûsâ kim ide nârı menâş
Gördi bir nâr oldı âteşden hâlâş

Şıçradı düşmenden °İsâ rûh-ı Hâk
Göge iletdi anı ol şıçramaş

Âdem'e buğday egerçi oldı dâm
Tâ vücûdundan gele cümle enâm

Loğma için dâma tutuldu toğan
Pâdişahuñ kolını itdi mekân

Oğumağa mektebe küçük gider
Kuş ümîdiyle ola luft-ı peder

2841a yüzüñüzdür D: metinde "yüzinüzdür" şeklindedir.

- 78a 2855 Pes o mektebden ol âhir şadr olur
Gerçi aylık virür ammâ bedr olur
- Ceng için °Abbās geldi itdi kīn
Muṣṭafā'yı ḳaldıra hem ḳalḳa dīn
- Tā ḳıyāmet oldı ol dīne mu'īn
Oldı evlādı ḫalīfe ber-zemīn
- Gelmişidüm bu ḳapuya cerr idem
Çün ḳapuya geldüm oldum şadr hem
- Etmek için şu getürdüm armağan
İtdi bü-yı nān beni cennet-mekān
- 2860 Âdem'i nān itdi cennetden cüdā
Beni itdi ehl-i cennet āşinā
- Şudan etmekden geçüp oldum melek
Yok ğaraż bu bābda mişl-i felek
- Bu cihānda gerdiş olmaz bī-sebeb
°Āşıḳuḳ cān u teninde ğayrı hep

Anuḡ beyānındadır dünyāya °āşıḳ ve tālib, ziyā-yı āfitāb düşmiş dīvāra °āşıḳ olan kimesneye beḡzer ki cehd ü sa'y eylemez. Ol nūr ve revnaḳ dīvārdan olmayup ḳurş-ı āfitābdan oldıḡı aḡlaya. Lā-cerem bi'l-küllıye göḡlini dīvāra baḡlar. Çünkü aḡşām ola pertev-i āfitāb āfitāba ulaşa ol kimse ebedī maḡrūm ḳalur nitekim. Ḥaḳ buyurur “*Ve ḫıle beynehüm ve beyne mā yeştehün*” Ya'ni “Anlaruḡ murādları ile ortalarına ḫā'il ḳılındı”¹⁸³ dimekdür ve's-selām.

°Āşıḳ-ı küll olmadı °uşşāḳ-ı cüz'
Ḳaldı külden ol k'ola müştāḳ-ı cüz'

Çünkü bir cüz' bir cüz'e ülfet ider
Külle ma'şūḳı anuḡ ḡod tiz gider

¹⁸³ Başlıktaki âyet için bk., Sebe , 54.

2865 Masħara vü bende oldu ol vaġel
Ėarġ olmiş her za'ife urur el

Ol degül ħâkim aña tîmâr ide
H'âcesine mi aña mı kâr ide

°Arabda bu meşeldür ki “Zinâ idersenġ ħürre ile it; sirġa idersenġ incü sirġa eyle.”

Ėürreye eyle zinâ oldu meşel
İncü uğurla hem oldu muntaġal

Ėul efendisine gitdi ġaldı zâr
Gül ġokusu gitdi güle ġaldı ħâr

Sevdüğinden dür u mehcür oldu hem
Sa'yi ġayi' pâyı ma'zür oldu hem

2870 Beġzer ol avcıya tıtdı säyeyi
Säye tıtan tıta mı ser-mâyeyi

Tıtdı bir ġuş gölgesi bir nâbe-kâr
Ėuş aġaçda bu işe ħayrân u zâr

Bu müdenmaġ kime güler kim °aceb
Bâtl imiş bu hem bilinmez sebeb

Sen aña dirseġ küle cüz' muttaşıl
Dikeni yi güli diken muġtemil

Muttaşıl olmaz küle cüz' her yaġa
Yoġsa bâtl idi ba'ş-i enbiyâ

2875 Ėalkı Ėaġġ'a vaşla geldi enbiyâ
Bir olursa cüz' ü küll ne vaşl ola

Bu söze olmaz nihâyet ey ġulâm
Aġşam oldu ġışşayı söyle tamâm

°Arab destiyi pâdişâhüġ ħıdmetġarlarına işmarlayup teslîm itmesinüġ

beyânındadır.

Ol şu destîsini dutdı ilerü
Şâh öġinde toġm-ı ħıdmet ekdi o

Didi şâha iletüj hedyem ki hâş
Sâ'ilem hâcetden idüjüz halâş

Şuyı tatlu destîsi yeşil yeñi
Hem çuğurda cem^c olan yağmur şuyı

2880 Güldiler bundan çapucılar belî
Cân gibi mağbûl tutdılar velî

Luţfı zîrâ eyü şâhuñ ser-be-ser
Eylemişdi cümle erkâna eşer

Şâhlar hüym re^câyâ aħz ider
Gök yeşil olsa yeşil olur bular

Pâdişâh bir havz erkân lüleler
Lüleden ağan şu ol gölden ağar

Çünki havzuñ şuyı cümle pâk ola
Lülede şular leţâfetnâk ola

2885 Havzda murdâr u acı olsa şu
Lülelerden ağan ol şudur kamu

Muttaşıldur havza zîrâ lüleler
Bu sözüñ ma^cnâsına dal ey püser

78b Luţf-ı Hağ ile bu cân-ı lâ-mekân
Tende cümle ne eşer itdi ^ciyân

Aşl-ı zâtı pâk ^cağluñ luţfi hem
Cümle cismi pür-edeb itdi dedem

^cAşğ-ı pâk-ı bî-ğarâr u bî-sükün
Cümle cisme olur ol derd-i cünün

2890 Luţfi ol baħruñ k'ola kevşer-eşer
Taşı anuñ hep olur dürr ü Güher

184 2889 Bu beyit kenarda yazılmıştır.

Ne h nerle ust  kim ma r f ola
Oylece Őakirdleri mevŐ f ola

Olsa  st di uŐ l  hem uŐ l
O uyup Őakird anı eyler  uŐ l

Fıĥ o ur  st d faĥ h ise eger
Ol uŐ li anlamaz fıĥha yeler

Naĥv  olur ise  st di  iy n
Hem olur Şakirdi naĥv  b -g m n

2895 Var bir ust  kim o maĥv-ı r hdur
C n-ı Şakirdi de maĥv-i Ő hdur

Bu h nerlerden  l m vaĥti hem n
Faĥrın bilmekd r bu yolda z d-ı c n

Naĥv  ile gemicin n  ik yesi bey nındadır.

Bir gemiye bindi bir naĥv  meger
 tdi ol  od-b n gemiciye naz r

Didi hi  naĥv o uduĥ m  didi l 
Didi yarım  omr n olmuşdur fen 

Gemiciye geldi bundan iz r b
L kin ol dem virmedi a a cev b

2900 Gemiye gird- ba atdı r zg r
Gemici didi ki ey naĥv -i y r

Y zmeĥi bil r mis n s yle ba a
Didi benden y zme  isteme Őeh 

Didi c mle  omr n ey naĥv  fen 
 ar  olur Şimdi gemi olmaz reh 

Bunda maĥv olma  gerek naĥv  ned r
Maĥv-ise  y ri Şuda yo dur  a ar

- Ölüyü deryâ başı üzre tutar
Diri olan kimseyi deryâ boğar
- 2905 Olasın vaşf-i beşerden ey seni
Başı üzre tuta baħr-ı sır seni
- Sen ki halka ħar diyesin rāyegān
Ħar gibi kalduħ çamurda ol zamān
- Sen cihānda olsaħ °allāme eger
Pes fenā-yı °ālem işte it nazār
- Naħvî vaşl itdüm anuħcün buħa
Semt-i maħvı öğredem tā kim saħa
- °İlm-i fıħh u kaşd-ı naħv u şarf-ı şarf
Nākış olur dā'im ey yār-ı şigerf
- 2910 °İlmimüzdür ol şu destîsi dilā
Ol ħalîfe Dicle-i °ilm-i Ħudā
- Dicle'ye götürürüz destî tolu
Ķubħını bilmezsek olduħ ħar ħamu
- Ol °Arab anuħcün ma'zûr idi
Dicle'den ol ħāfil idi dūr idi
- Dicle'den bizüm gibi olsa ħabîr
Destîyi götürmez idi ol faħîr
- Belki olsa Dicle'den vāħıf eger
Destîyi taşa ururdu bî-keder

**Ħalîfe a'rābînüħ hediyyesini ħabûl idüp ve ol hediyyeden ve ol destîden
kemāl-i istiġnāsı ile °aħā ve iħsān buyurması beyānındadır.**

- 2915 Şāh işitdi ħālını gördi °ıyān
Destisin altunla toldurdu hemān

2907a olsaħ D: Metinde "olasın" şeklindedir.

Fağrdan a[°]rābīyi itdi ħalāş
Virdi bahşışler dağı ħil[°]at ki ħāş

Ṭolu altun destīyi virüñ aña
Götürüñ gitdükde Dicle'den yaña

Pes naķībāna buyurdı ol ķubād
Ol cihān-ı bahşış ol baħr-i dād

Ḳaradan geldi bu geldükde hemīn
Dicle'den götürüñüz ol yol yaķın

2920 Dicle'den gemiye bindi ol [°]Arab
Secde itdi bükülüp itdi edeb

Ne [°]aceb ehl-i kerem olur bu şāh
Bu [°]acebdür şuyı aldı pādīşāh

Nice ol deryā-yı cūd itdi ķabūl
Böyle bir āb-ı ħaķīri mūrı ol

[°]Ālemi bir destī anla ey püser
[°]İlm ü ħiss ile ṭoludur ser-be-ser

Cümlesi bir ķatre baħri ħüsn-i Rab
Çoķluğundan şığmadı postīne hep

79a 2925 *Kenzi maħfi* çoķluğundan oldu çāk
Ḳāki itdi her felekden tāb-nāk

Kenzi maħfi pürlüğinden itdi cüş
İtdi ħāki bir şeh-i atlas-püş

Dicle-i Ḳaķ'dan göreydi bir ġadīr
Destīyi ol dem ķırardı ol faķīr

Kim ki gördi bī-ħod oldu itdi zār
Ṭaşa urdı destiyi Mecnūn-vār

2925 "Gizli bir hazine idim. Bilinmek istedim, mahlukatı yarattım ki bilineyim.", Aclunî, C. 2, s. 124.

- Ġayretinden destîyi ʔaşa uran
Destî kırıldı bütün oldu hemân
- 2930 K p kırıldı Şu d k lmedi vel 
Y z d r stl k bu kırıklıkda bel 
- İtdi k p n  her c z  taĥŐ l-i h l
‘Aql-i c z’ diye g rin r bu muĥ l
- Anda ne dest  olur z hir ne  b
ĤoŐca g r *va'll hu a'lem bi'Ő-sav b*
- Ma'n  b b n ur saĥa b z ideler
Perr-i fikri ur ki Şeh-b z ideler
- Perr-i fikr n  oldu balçıklı gir n
Saĥa z r  g l yimek oldu c  n n
- 2935 Etmek et gild r yime  ok it ĥ zer
Ĥalmayas n gil gibi yirde meger
- A  olursan  kelb olursun  ber-zeb n
Ser-keş   bed-h yi v  bed-aşl-n m n
- Ĥoĥ olursan  ĥod daĥı murd rsun 
Gitdi ĥiss n  Şanki bir d v rsun 
- Bir nefes murd r bir dem kelb-i s r
Nice giders n  reh-i Ĥaĥĥ'a faĥ r
-  let-i Őayduĥı kelb anla hem n
Nefs-i kelbe azrak at sen  st ĥ n
- 2940 Kelb olur ser-keş toĥ olsa her zam n
Ol kaĥan avdan yaĥa ola rev n
-  ekdi a'rab 'yi faĥr u zilleti
Ol ulu derg ha buldı devleti

2932b ‘‘Allah doĥruyu daha iyi bilir’’ anlamında bir s z.

2938b giders n D: Metinde ‘‘giders n ki’’ Őekindedir.

Kışşada dinmiş idi işsân-ı şâh
Ol faķire ki aŗa yoķdı penâh

Her ne dirse merd-i °açık bŷy-ı °ařķ
řıŗrar aŗzından anuŗ der-kŷy-ı °ařķ

Fıķh dirse faķr bil ol ķulı sen
Ol şadâdan bŷy-ı faķr olur gelen

2945 Kŷfr dirise gelŷr andan bŷy-ı đn
şek dirise şekki ĥod olur yaķın

Egri dirse gŷrinŷr ol mŷtaķım
Bu ne egri toŗrıyı ide selım

Egri kef baŗr-ı řadaķatdan velı
Aşl-ı şâf ol tıreyi eyler °alı

Ol kefi maķbŷl u şâfı aŗla sen
şanki sŷymekdŷr leb-i ma°řŷŷdan

Seb-i nâ-ma°mŷl olmişdur aŗa
ĥoř ki maķbŷbı cemâlićun revâ

2950 Ger şekerden piřŷresi şekl-i nân
Emicek ta°m-ı şeker gelŷr hemân

Bulsa bir mŷ'min bir altun bŷt eger
Mŷřrik ićun ķor mı anı ey pŷser

Belki atar âteşe itmez ĥazer
°âriyet řŷretin anuŗ maŗv ider

Ķalmaya bŷt naķřı altun ŷzre tâ
Reh-zen ŷ mâni° olur řŷri° şehâ

Altunŷn zâtı ĥudâ'dan ol °aŗâ
Naķř-ı bŷt °âriyet olmişdur aŗa

2955 Yaķma bir pire ićun sen bir kilım
Gŷndŷze olma siŗek ićun °azım

Büt-perest olma olup bend-i şuver
Şüreti ço ma'nâya eyle nazar

Hâcısın sen hâcıcı eyle taleb
Türk olsun Hindü olsun yâ Arab

Bakma anuñ naşsına vü rengine
Kaşdına bak azmine âhengine

Qara ise de hem âhengündür ol
Di beyâz aña ki hem-rengündür ol

2960 Bu hikâyet dindi pes zîr ü zeber
Âşıkun fikri gibi bî-pâ vü ser

Başı yoqdur ki ezelle hem-inân
Ayağı yoqdur ebedle hem-zebân

Belki bir şu kaşresi anuñ iyân
Baş ayağ hem baş ayağ yoğ râyegân

Hâşa-li'llâh bu hikâyet ola bu
Hâlümüzdür bu senün bizüm kamu

Şüfî kerr ü fer ile olur dedem
Zîkr olmaz ol ki mâzî ola hem

79b 2965 Hem Arab biz hem sebû biz hem melik
Cümle biz yû'fekü anhu men üfik

Âql[ı] er bil avratı nefis ü tama
Bu ikisi münkir-i aql ile şem

Diñle şimdi aşl-ı inkârı neden
Kim olur küllüğ cüz'î envâ'-i fen

Cüz'-i küll cüz' olmadı nisbet be-kül
Büy-ı gül gibi degül k'ol cüz'-i gül

Cüz'-i sebze luğf-ı cüz'-i gül olur
Bâng-ı kumrî cüz'i ol bülbül olur

2965b "Ondan (Kur'an'dan veya imandan) dönen döndürülür.", Zârîyât, 9.

2970 Ger olam meşgûl-i işkâl ü şavâb
Teşnegâna pes kaçan virem şarâb

Sağa olursa bu işkâl u hırec
Şabr it kim *şabr miftâhü'l-ferec*

Eyle sen efkârdan perhîz-vâr
Fikr hayvânât diller mişezâr

Her devânuş başı perhîz eyle yâd
Kim kaçınmağ uyuzı eyler ziyâd

Her devânuş aşlı perhîz oldu hem
Perhîz eyle cân kavî olsun dedem

2975 Kâbil ol bu sözlere kulağ-mişâl
Tâ ki altun küpe düzem sağa al

Küpe nedür olasin sen kân-ı zer
Ay'dan Ülker'den olasin zeber

Evvelâ işit bu halk-i muhtelif
Muhtelif cânlardur ez-yâ tâ-elif

İhtilâf u şekdedür hep harfler
Gerçi bir yüzden bir olur ser-be-ser

Zıdd iken bir yüzden olur müttehid
Hezl ise bir vech-i âher ile cid

2980 Pes kıyâmet ^carz-ı ekberdür o gün
^cArz ister zîneti olan bu gün

Her ki zıst ü Hindü-yı sevdâ ola
Rûz-ı ^carz olduğda ol rüsvâ ola

Yüzi kim anuğ degüldür âfitâb
İstemez giceden özge ol niğâb

2971b “Sabır sevincin anahtarıdır.”, Aclunî, C. 2, s. 21.

2974b Perhîz D: Metinde “perhîzi” şeklindedir.

- Bir gül olmaya ola cümle hâr
Düşmen-i esrâr ider anuñ bahâr
- Ol ki ser-tâ-pâ gül ü süsen ola
İki çeşm olur bahâr olsa aña
- 2985 Hâr-ı bî-ma' nâ hazân ister hazân
Tâ ide da'vâ-yı hâl-i gülsitân
- Örtüle hüsni anuñ nengi bunuñ
Reng görünmeye anuñ jengi bunuñ
- Pes hazân aña bahâr u hem hayât
Bir görünür seng ü yâğüt-i zekât
- Pes hazânda bilür anı bâgbân
Biri görmek gibi mi görmek cihân
- Ben cihânum dirse ol kes ebleh ol
Gökde yıldızlar nedür cüz'-i meh ol
- 2990 Pes dimekdedür kamu nağş u nigâr
Müjde müjde geldi işte nev-bahâr
- Tâ çiçek tâbân ola hem-çün zirih
Mîveler eyler mi hiç peydâ girih
- Döküle çiçek ider mîve zuhûr
Ol giderse andan ider bu şudûr
- Dökilür çiçek olur pes mîve-vâr
Ten kırıldığda olur cân âşikâr
- Mîve ma' nâdur şükûfe şüreti
Ol şükûfe müjde mîve ni' meti
- 2995 Kuvvet olmaz tâ kırılmaz cirm-i nân
Şalkımı kırmazsañ olmaz küt-ı cân
- Pes helîle kırılır bâ-edviye
Şoñra olur şîhât-efzâ edviye

PİR-i HUDĀ'nuñ şıfatı ve aña muṭāva'at ve teslīm olmağ beyānındadır.

Ey Hüsāmü'l-Ḥağ Ziyā'ü'd-dīn be-gīr
Bir iki kâğez yazılsun vaşf-i pīr

Gerçi nāzūkdür tenüñde zūr yoğ
Līk bī-ḥurşīd bizde nūr yoğ

Gerçi çün kândīl n'ra siriştesin
Līk ser-ḥayl-i dile ser-riştesin

3000 Çünki ser-rişte elüñde ey hümām
İğd-i dil incülerine vir nizām

Pīr-i kāmīl vaşfını yaz bi't-tamām
Pīre irmekdür tariğat ve's-selām

Pīri yaz ağla bu ḥalkı güz-mişāl
Ḥalk gice pīr mäh-ı ḥoş-ḥişāl

Eyledüm baht-ı cüvāna nām-ı pīr
Pīr-i Ḥağ'dur ol ne ez-eyyām-ı pīr

80a Öyle pīr ol kim aña yoğ ibtidā
Öyle bir dürr-i yetīm olmaz bahā

3005 Ḥaylī kuvvetli olur köhne şarāb
Bā-ḥuşuş ola ledünden iktisāb

Pīre ir kim pīrsüz bil bu sefer
Oldı pūr-ḥavf u pūr-āfet pūr-ḥağar

Bir yola gitseñ nice kez ey ḥalīl
Yağılırsuñ yine olmasa delīl

Pes o yol kim görmedüñ hīç anı sen
Bī-ğılāvuz gitmek ol yola neden

Sāye şalmazsa saña pīrān oğul
Pes seni ḥayrān ider āvāz-ı ğül

3010 Seni ğülān azdurup eyler zarar
Senden āğiller bu yolda kaldılar

- Oğu *Qur'ân*'da yağılmış sâlikîn
N'eylemiş anlara iblîs-i la'î'n
- Doğru yoldan niçe biñ yıl itdi dūr
Eyledi anları 'uryân bî-şu'ūr
- Anlaruñ kemiklerin gör kılların
'İbret al ol yaña sürme ħar şaķın
- Çek eşegüñ başını getür yola
Yolcılardan yol bilenlerden baña
- 3015 Merkeb-i nefsiñden el çekme şaķın
Meyli zirâ sebzâradur hemîn
- Bir nefes sen anı terk itseñ eger
Nice fersaħ otlğa doğru gider
- Yola düşmen merkebüñ mest-i 'alef
İtdi çok ħar-bendeyi âħir telef
- Yolu bilmezseñ ne isterse o ħar
'Aksin it kim doğru yoldur bu güzer
- Meşveret it anlar ile it ħilâf
'Âşî olmazsañ iderler i'îlâf
- 3020 Olma nefsile hevâya sen ħalîl
Pes *yüçillek 'an sebîli'llâhı bil*
- Bu hevâyı kimse kırmaz dünyede
Sâye-i mürşidden özge ey dede

Hzret  alehi's-sel m n Hzret-i  Al 'ye va iyet eylesid r ki   n her bir kimesne bu nev  t at ile Hz Te  l ya ta arr b isteye, sen   kil n ve h ş benden n  h beti ile Hz Te  l  h zretine ta arr b iste, t  anlar n c mlesinden pi - adem ve s b k olasın.  Hzd 'ya ta arr bde anı bey n ider.¹⁹⁴

Didi Pey am-ber  Al 'ye ey  Al 
 r-i Hz  su  pehlev nsu  ey vel 

L k itme kend ne hem i tim d
S ye-i na l-i Hzd 'y  it mur d

Z llına ol   kil n gel ey c v n
Seni  ı armaya yoldan n kil n

3025 G lgesi yirde anu   n k h-ı   f
R h dur s -murg-ve    l   av f

T  kıy met na tini dirsem eger
Ma ta  u   yet yok a a ey p ser

 ret-i ins nda gizli  fit b
Bunı a la Hz bil r ned r  av b

R h-ı  ems d r deg l mihr-i felek
Zinde n rından anu  ins   melek

Y   Al  sen c mle   atdan    r
Eyle z ll-ı h ş-ı Hz  'ı i tiy r

3030 Her ki i bir   at ile k rger
Kend sine anı ma la  zann ider

Sen y ri it s ye-i h ş  men  
 nki gizl  d  men nden ol hal  

C mle   atdan bu   l d r bel 
C mleyi ge d n bunu la ey  Al 

¹⁹⁴ Ba lıkta ge en hadis-i  erifi kaynaklara tespit edemedik.

- Çünki irdüğ pîre ol teslîm-i tām
 Hük-m-i Hızr'ı eyle Mūsā-veş merām
- Şabr eyle kār-ı Hızr'a bî-nifāk
 Tā dimeye Hızr git *hazā firāk*
- 3035 Gemiye deldükde niçün dime sen
 Tıflı öldürse saçuñ yolmağ neden
- Eline çünkim elüm didi Hudā
 Tā *yedü'llāh fevka eydihim* dilā
- Dest-i Hağ öldürse ol virür hayāt
 Zinde ne eyler anı cān-ı şebāt
- Her ki nādir bu yola tenhā gider
 Himmet-i pîr ile hem eyler sefer
- Ġā'ibāndan dest-i pîr olmaz kaçır
 Ġabza-i Allāh'dür çün dest-i pîr
- 80b 3040 Böyle hil^cat giyeler çün Ġā'ibān
 Ġā'ibāndan hazırān yigdür ^cıyān
- Ġā'ibāna çün nevāle vireler
 Pes misāfirler ne luṭfa ireler
- Öğlerinde ol ki bağladı kemer
 Taşrada olan gibi midür o er
- Pîre irdüğ olma nāzük-dil şağın
 Süst olma hem-çü āb u Ġil şağın
- Eyleme her zaḥm ile kîne dilā
 Āyîne şayḳalsuz olmaz rû-nümā

3034b "İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır.", Kehf, 78.

3036b "Allāh'ın eli onların ellerinin üzerindedir.", Fetih, 10.

Bir Kazvîni bağrı üzre arslan şüretini gök çividden urması ve ‘aķıbet igne zağmından peşimân olması beyânındadır ve’s-selâm.

- 3045 Bir hikâyet diğle dir şâhib-beyân
Olmışidi ‘âdet-i Kazvîniyân
- Çolına arķasına gögsüne hem
İgne ile gök iderlerdi raķam
- Geldi bir Kazvîni dellâka hemân
Didi şîrînlîk bağa yaz ey cüvân
- Didi ne şüret yazam ey pehlevân
Didi kim yaz şüret-i şîr-i jiyân
- Ṭâli‘üm çün kim esed yaz naķş-i şîr
Cehd it gök rengi eyle hûb u şîr
- 3050 Didi kağı ‘uzvuğ üzre naķş idem
Didi bağrum üzre it anı raķam
- İgneyi dellâk çün urdı ağa
İgne zağmı bağrın itdi mübtelâ
- Pehlevân feryâd idüp dir ey seni
Bu ne şüretdür ki öldürdüğ beni
- Didi arslan yaz buyurmuşduğ bağa
Didi kağı ‘uzva itdüğ ibtidâ
- Didi kim kuyruğdan itdüm ibtidâ
Didi terk it kuyruğı ey çeşm-i mâ
- 3055 Dümgeh-i şîr ile tutuldu nefes
Kuyruğı tutdu dümüm kesildi ses
- Bî-düm olsun şîr kim ey üstâd
İgne zağmından harâb oldu fu’âd
- Ėayrı yirin yazup urdı çünki zağm
Bî-muğabâ eylemedi ağa rağm

- Yine feryâd itdi ƣanġı ʿuzvı bu
Didi ƣulaġın yazaram ey nikû
- Didi olmasun ƣulaġı ey ƣakîm
Gûşı ƣo urma baġa zaġm-i elîm
- 3060 Ğayrı yire şoġdı dellâk iġneyi
Yine feryâd itdi Ƙazvîni didi
- Bu üçünci ʿuzvı nedür söyle tîz
Didi budur ƣarnı arslanı ʿazîz
- Didi ƣarnı daġı olmasun şehâ
Derdüm artıġ oldu zaġm urma baġa
- Ƙaldı dellâk aġa ġayrân dir amân
Parmaġın ışırđı ƣaldı ƣoġ zamân
- İġneyi urdı yire üstâd pes
Didi gördi mi bunı ʿâlemde kes
- 3065 Başı ƣarnı ƣuyruġı yoġ şîri yâ
Kimse gördi mi yaratdı mı Ĥudâ
- Şabr it ƣardaş bu derde tâ ki cân
Zaġm-ı nefis-i kibrden olsun emân
- Ol kim anlar itdiler terk-i vücüd
Anlara ay u güneş eyler sücüd
- Kim ki tenden nefis-i kibri mürd ola
Ebr u ġurşîd ola fermân-ber aġa
- Bir göġül kim ola şem^c-efrüz-ı rûz
Âfitâb eyler mi anı ġarġ u sûz
- 3070 Didi Ĥaġ zâhir güneş ġaġġında kim
Meyl iderdi toġıcaġ *ʿan kehfihim*
- Ĥâr u ġas hep ola çün gül mu^cteber
Ol cüz' öġinde kim ol külle gider

3070b "...maġaralarının saġına meyleder.", Kefh, 17.

Ne-durur Mevlā'ya ta'zīm anjla bil
Kendüñi tütmağ-durur h'ār u rezīl

Ne-durur tevḥīd-i Ḥaḡ fehm-i kü l it
Kendüñi vāḥid öñinde yağ kü l it

Gün gibi olmağ dilersen pür-ziyā
Şeb gibi varlığıñı yağ ey keyā

3075 Ḥaḡ vücūdında vücūdun eyle rāz
Mis gibi kīmyāyı at eyle güdāz

Mā vü mende ḡaldı elün pek yamān
Cümle vīrānlıḡ ikilikden 'iyān

Ḳurd ve dīlkü arslan ḥıdmetinde şīkāra gitdükleri beyānındadır.

81a Ḳurd arslan dīlkü ḡaşd idüp şīkāra
Ṭaḡlara gitdiler ol üç yār-ı ḡār

İdeler yardımlaşup çok şaydlar
Baḡlayalar yolu idüp ḡaydlar

Ol ulu şaḡrāda bu üç nāmdār
Eyleyeler ḡatı çok şayd u şīkāra

3080 Gerḡi bunlardan olurdu şīre 'ār
İdüp ikrām oldu yoldaş oldu yār

Böyle şāha gerḡi leşker zaḡmet est
Yoldaş oldu kim cemā'at raḡmet est

Böyle bir aya olur yıldızdan 'ār
İtdi cūdından nücüm içre ḡarār

Aḡmed'e geldi veşāvīrhüm müşīr
Re'yine bir re'y olmazken naḡīr

Altun arpa ile vezn olur eger
Arpa cevher olmaz ammā mişl-i zer

- 3085 Rûh u alıb Şimdi oldu hem-[ ]in n
Seg nige**h**-b n idi b b  bir zam n
- Bu cem [ ]at oldılar taĒa rev n
Ol mu**h** b arslan rik bında hem n
- aĒ ke isi ŐıĒrı tavşan-i sem n
Buldılar  n işleri bitdi hem n
- Kim ola bir ceng-c  Şire ar n
Gice g nd z yir keb b-ı dil-niŐ n
-  n Őik r  aĒdan get rdiler
DepelenmiŐ yaralu anlı  eker
- 3090 urda dilk ye ama[ ] geldi yam n
Kim olur mı ismet-i [ ]adl-i Őeh n
- Bunlaru**ŋ** [ ]aks itdi fikri Şire hep
Bildi arslan kim bu**ŋ**a ned r sebep
- Kim ola esr ra arslan u em r
Ol bil r her ne ki fikr ide zam r
- G nli h fz eyle ey endişe-h 
Kem fikirlerden ki bil r c mle o
- Bil r amm  merkebin s rer am Ő
Y z ne g ler ki ide r y-p Ő
- 3095 Ő r bildi vesveselerin [ ]iy n
Őınmadı itdi ri[ ] yet ol zam n
- Kend  kend ne didi idem sez 
Sizlere ben ey as s n u ged 
- Olmadı re'y m ben m k f  size
Zannu**ŋ**uz budur [ ]aamuzda bize
- Re'y m zden [ ]al   re'y n z siz n
Hep cih n- r  [ ]aamuzdan biz m

3098 Bu beyitte kafiye ve redif yok.

Naşş naşşāşa ‘aceb ne zann ider
Viren oldur çün aña zann u haber

3100 Böyle sū’-i zann idesiz āşikār
Baña siz ezmānesüz siz neng ü ‘ār

Zānnīne bi’llāhi zanne’s-sev’ rā
Kesmez isem başuñuz ‘ayn-ı haṭā

‘Āruñuzdan çarḥi daḥı kırtaram
Tā kıala ‘ālemde bu destān hem

Bu fikirde şīr zāhirde güler
Ḥuftesinden sen emīn olma ḥazer

Māl-i dünyā ḥande-i Ḥaḳ’dur hemān
Bizi eyler mest ü maḡrūr-ı cihān

3105 Saña yigdür ḥastalık faḳr u keder
Vardur ol ḥande ṭuzāğında zarar

**[Arslanın kurdu imtihān etmesi ve
“Ey kurt! Gel, avları aramızda pay et” demesi.]²⁰¹**

Didi arslan kıurda taḳsīm eyle sen
‘Adli tāze eyle ey gürk-i kühen

Nā’ibüm ol sen benüm kıismetde tā
Zāhir ola sen ne gevhersün baña

Didi gāv-ı vaḥşīdür ḥişşen şehā
Sen büyüksün ol büyük saña sezā

Ṭāğ keçisi baña ol orta vasaṭ
Ṭavşanı ey dilkü sen al bī-ḡalaṭ

3101a “Allah hakkında kötü zanda bulunan.....”, Fetih, 6.

²⁰¹ Metinde başlık yeri boş bırakılmış. Köşeli parantez içine aldığımız başlıklar, *Mevlāna Celāleddīn Rūmī, Mesnevī*, hzl. Adnan Karaismailoğlu, Ankara, 2004 adlı eserden alınmış (s. 135); bundan sonra bu eser (Karaismailoğlu 2004:) kısaltmasıyla verilecektir.

3110 Ne didüñ bir dañı [di] ey gürk sen
Ben olam da sen diyesüñ sen ü ben

Ne köpekdür kırd kendin göre kes
Bir benüm gibi esed öñinde pes

Didi ey ħar gel öñüme ol ħabır
Gelicek öñine anı yırtdı şır

Görmedi çün anda °aql ü rüşd hem
Postunı yüzdi siyâsetde o dem

Beni görmek sende kıoya °aql u kâr
Böyle cân ölmek gerekdür ħ̇âr u zâr

81b 3115 Nüçün olmaduñ öñümde fânî sen
Farzduz baña uram boynuñı ben

Vech-i Ħağ'dan ħayrı *şey' hâlik* ola
Vech-i Ħağ'da ölmeyen fânî dilâ

Kim ki ola zât-ı Mevlâ'da fenâ
Küllü şey'in hâlikün olmaz cezâ

Geçdi zîrâ *lâ'yı illâ* dadur ol
Fânî olmaz bulan *illâ*ya vuşul

Ħapuda olan men ü mâ'yı oğur
Ħapudan merdüddur lâ'yı doğur

[Dostunun kıapısını çalan kışinin ħikâyesi: Dost içeriden dedi: "Kimdir o?"]

"Benim dedi. Dost "Madem sen, sensin, kıapıyı açmıyorum.

Dostlardan "Ben" olan kimseyi tanımıyorum. Git" dedi.]²⁰⁵

3120 Biri bir dosta gelüp kıağdı kıapu
İçerüden didi dostı kimdür o

3116a "O'nun zatından başka her şey yok olacaktır.", Kasas, 88.

3117b Âyetin anlamı için bk. bir önceki dipnot.

3118 "Lâ" (yok), "illâ" da (ancak o) anlamındadır.

²⁰⁵ Başlık için bk. Karaismailoğlu, 2004: s. 136.

Didi ben didi yüri vaḳti degül
Kim degül bu loḳma ḥ̣ān-ı ḥām degül

Ḥāmı ḡayrı āteş-i hecr ü firāḳ
Kim pişirür it-durur terk-i nifāḳ

Gitdi ol miskīn idüp bir yıl sefer
Yandı hecr-i yār ile şām u seher

Puḥte oldı şehrine geldi girü
Pes şerīki ḥānesin devr itdi o

3125 Ḳapuyı urdı edeble ḥavf ile
Gelmeye nā-puḥte söz tā kim dile

Yāri ḥayḳırdı ḳapuyı kim ḳaḳar
Didi sensin ḳapuda ey dil-sitān

Çünki sen bensün didi gel iḳerü
Bu eve şıḡmaz iki kişi ḳamu

İki iplik geḳmez igneden °iyān
Çünki birsüḡ gir bu igneden hemān

İgne iplik irtibāt itse sezā
İgne gözi deveye olmaz revā

3130 İnce olur mı °aceb cism-i cemel
Meger eyleye riyāzāt u °amel

Ḥaḳḳ eli gerekdür aḡa ey fülān
Kim ola her bir muḥāla kün fe-kān

Dest-i Ḥaḳ’dan mümkin olur her muḥāl
Ḳorḳusından her ḥarūn olur ḥayāl

Gözsüz ebraş nedür olmuş ādemī
Diri eyler ol °azizüḡ bir demī

Ol ki yoḳ ola ölüp ola turāb
Kef-i İcādında eyler iztirāb

- 3135 *Külle yevmin hüve fı̄şe'mi* oğı
Anı bî-kâr u °amel şanma ahlî
- Azacık işi budur her gün Hudâ
Eyler üç °asker revâne bî-mürâ
- Ana rahmine biri ardın gider
Ana rahminden anı evlâd ider
- Birü gelür rahm-ı mâderden °iyân
Kimi er kimi dişi dolar cihân
- Biri °âlemden gider gelüp ecel
Tâ göre her-kes ne itdiyse °amel
- 3140 Bu söze pâyân olmaz bî-gümân
Kışşasın it ol iki dostuñ hemân
- Didi yâri gel ki sensin cümle ben
Yoğ hilâf aşlâ mişâl-i gül-diken
- Bir kat oldı bî-galağ iplik-künün
İkidür gerçi ħurûf-ı kâf u nün
- Kâf u nün çekicidür hem-çü kemend
Tâ °adem ola ber-emr-i mu°temed
- Pes olur şüretde ip gerçi dü-tâ
İkisinden bir eşer olur şehâ
- 3145 Ger iki ger dörd ayağ yol kaç° ider
İki kat miğrâz gibi bir keser
- İki ortağ çırpıcı gör bî-ħilâf
Zâhiren eylerler anlar ihtilâf
- Işladur birisi bezi ibtidâ
Ol bir ortağı kırıdur şâniyâ
- Ol biri ol kıruyı işlar girü
İki zıd şan ceng iderler rû-be-rû

3135 "O her an yaratma halindedir.", Rahmân, 29.

Bu iki zıd gösterür gerçi cidāl
İşleri dilleri bir aňla mişāl

3150 Her nebīye her velīye başka rāh
Cümle birdür çün ide vaşl-i İlāh

82a Müstemī^c de olmaya çün intibāh
Şu degirmen taşını götürdi āh

Şu degirmen üzre olurken revān
Gitdi degirmene sizinçün hemān

Ger size lāzım degülse degrimān
Aşlına olur yine ol şu revān

Dilde ta^clīme gelür nuṭṭ u edā
Yoḥsa ırmağı sözüñ olur cüdā

3155 Söz olur tekrār sensin sebz-revān
Ol cināna taḥtīdur enhār-ı cān

Ol maḳāmı cāna göster ey Ḥudā
Kim kelām anda olur bī-ḥarf edā

Tā ki cān-ı pāk ide başın ḳadem
Sūy-ı şaḥrā-yı ^cademde bī-elem

Ḳatı vāsī^cdür o şaḥrā-yı ^cadem
Gelür anda bu ḥayāl u cism hem

Bil ḥayāl oldı ^cademden ṭar hem
Ol sebebdendür ḥayālāt oldı ğam

3160 Girü varlıḳ ṭar oldı ez-ḥayāl
Ol sebebden ay oldı çün hilāl

Girü hestī-i cihān ḥiss ü reng
Ṭardur zīrā ki zindān oldı teng

Ṭarlığa oldı sebep terkīb ^caded
Cānib-i terkībē ḥis eyler meded

Süy-ı hisden ʿâlem-i tevḥîd bil
Birlik istersen o yaña it sebîl

Emr-i kün bir fi'l idi pes nün u kâf
Söze geldi oldı ma' nâ pāk u şâf

3165 Bu sözün pâyânı yoçdur bî-gümân
Çurduñ aḥvâli nic'oldı it beyân

[Arslanın pay etmede terbiyesizlik yapmış olan kurdu cezalandırması]²⁰⁷

Başını çurduñ çopard'ol ser-firâz
İki baş eyleyüp ola imtiyâz

Fenteḳamnâ budurur ey gürk-i pîr
Çünki ölmedün öñümde ey faḳîr

Döndi andan şonra dilküye o şîr
Didi bunu eyle baḫş-ı bî-naẓîr

Secde idüp didi bu gāv-ı semîn
Sen şehe çuşluk ta'âmıdur hemîn

3170 Tağ keçisi öyle vaḳti şeh-râh
Yaḫni olur ey muzaffer pâdişâh

Hem o çavşan daḫı ola çünki şâm
Sen mükerrem şâha olur ta'âm

Didi ey dilkü sen itdün ʿadl-i tâm
Kimden öğrendün bu baḫşa yoç kelâm

Kimden öğrendün bunu sen ey büzürg
Didi şâhum oldı ustâm ḫâl-i gürg

Didi çün ʿaşḳumla olduñ mübtelâ
Üçü de çayduñ senünj al git şehâ

²⁰⁷ Başlık için bk. Karaismaioğlu 2004: s. 137.

3167b “.....kendilerinden intikam aldık.”, A`râf, 136.

- 3175 Bizüm olduğ cümle çün ey dilkü sen
Nice incidem sen olduğ çünki ben
- Ben senüğ oldum şikârumla şamu
Didi gökden ayağuğ yuğarı Ŗo
- ŖutduĖ  ibret çün o gürg-i dündan
Dilkü degülsün esedsin bağa sen
-  AĞıl oldur Ŗuta  ibret Ėayriden
Dostı mevtinden ki ola pür-miğen
- Dilkü ol dem itdi yüz şükr ü du a
Kim bu Ŗurdan ŖoĖra Ŗordı ol bağa
- 3180 Bağa evvel dise kısmet eyle sen
Kim Ėalâş eylerdi andan cân u ten
- Pes ağa olsun nice şükr ü ber n
Bizi itmedi geenlerle Ėar n
- Tâ iŖitdük anlara ne itdi ĖaĖ
Bize gemiŖ ümmet oldılar sebağ
- Bize gemiŖ ŖurdaruĖ Ėalı hem n
Dilkü gibi cânumuz itdi em n
- Ümmet-i merĖüme anuğçün bize
Didi AĞmed muŖtuluk olsun bize
- 3185 Ŗılları kemikleri durur  iy n
Görüñüz aluĖ naŖ Ėat ey muğ n
-  AĞıl itmez gibi eyler luğf u d d
Çün iŖitdük n'oldılar Fir avn u  Ad
- Kibri terk itmezse Ė linden digeri
Dağı idl linden  ibret alalar

[Nuh'un kavmini "Ey aşağılanmışlar! Bana kötü davranmayınız, ben bu arada gerçeğe örtüyüm. Allah'a kötü davranıyorsunuz" diye tehdit etmesi.]²⁰⁹

- Didi Nüh ey kavm ben ben degülüm
Ben ölüp cânân ile cân u dilüm
- 82b Gitdi çün benden havâss-ı bu'l-beşer
Oldı Hâk başa kulağ 'ilm ü başar
- 3190 Ben yoğ oldum bu nefes andan başa
Kâfir olur kim inanmazsa buğa
- Var bu dilkü nağşınığ içinde şîr
Olma bu dilkü yanında sen dilîr
- Şüretinden ger inanmazsağ hemîn
Andan işitmezdüğ aslanuğ sesin
- Nüh'uş olmasa Hudâ'dan ger yedi
Bir cihânı nice gark eyler idi
- Bir ten içre nice şîr olmuş nihân
Şanki âteş idi o hürmen cihân
- 3195 'Öşri hıfz itmezse çünkim hürmeni
Böyle bir âteş kor ağa ol seni
- Kim bu gizlü aslan öğinde 'ıyân
Bî-edeb kurd gibi açarsa dehân
- Yutar ol aslan anı kurd gibi tâ
Fenteğamnâ minhüm okur ağa
- Zahm urur kurd gibi ağa dest-i şîr
Kim olursa aslan öğinde dilîr
- Kâşkî ol zahm cisme gelse tâ
Kim dil ü îmân u cân sâlim ola

²⁰⁹ Başlık için bk. Karaismailoğlu, 2004: s. 138.

2197b "...kendilerinden intikam aldık...", A'râf, 36.

3200 Gitdi gücüm geldi çün bunda kelâm
Diyemem bu sırrı ber-vefķ-i merâm

Dilkü gibi idüñ açlık ihtiyâr
Olmañ ol aslan öñinde hîlekar

Çoñ öñinde ben ü bizi tâ revâ
Mülk anuñdur virüñüz mülki aña

Doğrı yola gele çünkim bir faķır
Aña mülk olur cemî'-i şayd u şır

Kim muķaddesdür şıfat sübhân aña
Post u mağza ihtiyâc olur mı yâ

3205 Her şikâr u her kerâmetler ki var
Çulları için pür itdi Kirdgâr

Halk için yaratdı şâha yok meded
Cümle devletleri bildüñse pesend

Ol ki devleti cihânı itdi var
Mülk ü devlet aña ne işe yarar

Hakķ öñinde hıfz idüñüz cân u dil
Olmayasız bed gümândan tâ hacil

Sırr u fikr ü cüst ü cüyü görür o
Nitekim hâliş süd içre olsa mü

3210 Ol k'ola naķş-ı sivâdan sîne şâf
Naķş-ı ğayba âyinedür bî-hilâf

Sırrumuzı pek bilür ol Kirdgâr
Zîra mü'min mü'mine âyinedâr

Aķçemüzi çünki ura bir mehek
Ol yaķınen bilür itmez ğayrı şek

Aķçelere cânı oldu çün mehek
Naķd-i ğalbi bilmede eyler mi şek

**[Padişahların, gözlerinin onlarla aydınlanması için ârif sûfleri
karşılarında oturmaları]²¹²**

- Böyle idi 'âded-i şâhânda da
Bunu işit var ise hâtır dede
- 3215 Şol tarafda turur idi pehlevân
Kim göñüle oldu şol cânib mekân
- Şağda defterdâr u erbâb-ı kalem
Kim olur şağ elle 'ilm ü hem raqam
- Şüfiyâne itdi öñinde maqâm
K'âyinedür câna anlar bî-kelâm
- Şaykal urdılar dile bā-zıkr ü fikr
Görine mir'ât-i dilde naqş-i bıkr
- Şulb-ı fıtratdan toğduñ hûb nazîf
Qo öñine âyineñ olsun lañîf
- 3220 Āyinenüñ 'âşıkıdur rüy-ı hûb
Câna şaykal oldu taqvâ-yı kulüb

Hzret-i Yûsuf 'aleyhi's-selâma misâfir gelmesi ve ol misâfirden Hzret-i

Yûsuf aleyhi's-selâm'ıñ armağan ve hediye itme istemesidür.

Anı beyân ider ve's-selâm.

Geldi uzaqdan meger bir yâr-ı cân
Yûsuf-ı şiddıka oldu mihmân

Kim küçükken oldıardı âşinâ
Āşinâlık yaşdığıydı müttekâ

Didi kim qardaşlarum itdi qased
Didi zencir idi anlar ben esed

²¹² Başlık için bk. Karaismailoğlu 2004: s. 139.

2219a hûb nazîf D: Metinde "hûb u nazîf" şeklindedir.

Aslana zencir olmaz 'ayb u 'ar
Biz kazadan itmezüz şekvâ vü zâr

83a 3225 Gerden-i şîr üzre ger zencir ola
Zencir çoyanlar evvel mîr ola

Didi ne itdi saña zindân ü çâh
Didi eksildüm egerçi mişl-i mâh

Yeñi ay eksilür olur bir hayâl
Şoñra bedr olur semâda bî-mişâl

Dövüle hāvanda çün dürr-i yetim
Gözde gönülde olur nür-i 'azim

Çünkü bir buğday ekseñ yire sen
Niçe şalkım ola bitse hâkdan

3230 Girü degirmende dövseler nevâ
Kıymeti artup olur nân u gîdâ

Gir[ü] etmek dövilür dişde dañı
Olur 'aql u cân u fehm u hüş ahi

Girü ol cân çünki mañv-ı 'aşk ola
Yü'cibü'z-zurrâ'ı oñu ba'de-zâ

Bu söze pâyân olmaz eyle sed
Yüsuf'a ne didi di ol nîk-merd

**Hzret-i Yüsuf 'aleyhi's-selâmuñ misâfirde armağan
taleb itmesi beyânındadır.**

Kışşadan şoñra didi kim ey fülân
Ne getürdün bizüm için armağan

3235 Eli boş gelmek bize güyâ ki siz
Varmadur degirmene buğdaysuz

Hâk te'âlâ halka dir rüz-ı haşir
Kanı nedür armağan rüz-ı neşir

- Geldiñüz tenhâ vü yoğ sizde ğıdâ
Nitekim sizi yaratmadı ola
- Ne getirdüñüz 'aceb siz armağan
Rûz-ı maşser için ey pîr ü cüvân
- Şađduñuz gelmeyesiz öñüme yâ
Âhîret bâtil görindi size tâ
- 3240 Hâğ saña mihmân olur it i'timâd
Maţbah-ı ihsânı aç it bezl vedâd
- Münkir olmazsañ niçün boş ola el
Nice varırsuñ o bâba bî-'amel
- H'âb u ğorda nef'i az it ey keyâ
Tâ ki ola armağan 'inde'l-liķâ
- Uykuyı az it gice it âh u zâr
Eyle istiğfârı her eşhâr kâr
- Bâri bir miķdâr sa'y it çün cenîn
Vireler saña ğavâss-ı nûr-bîn
- 3245 Bu raĥim gibi cihândan taşra tâ
Gidesiz bir yire kim vâsi' fezâ
- Aña *arzu'llâhi vâsi'dür* Hudâ
Yir yir ol kim aña gitdi enbiyâ
- Ol geñiş yirden göñül olsun mı dâr
Naĥl-i ten anda kıurıamaz sebzezâr
- Yüklenüp olduĥ ğavâssuñı zebûn
Pes olursuñ çünki yorĥun ser-nigûn
- Çünki sen maĥmûl olduĥ vaķt-i ğ'âb
Gitdi turgunluķ daĥı renc ü ğadâb

3237 Bu beytin anlama için bk., En'âm, 94.

3246a "...Allah'ın yeri geñiş degil miydi?...", En'âm, 94.

- 3250 Uyku hâli bir numûnedür saña
Nice maḥmûl olur aḡla evliyâ

Evliyâ Aşḡâb-ı Kehf oldı aḡı
Ṭurmada dönmede uyḡuda daḡı

Evliyâdan bî-tekellüfdür fi'âl
Şaḡ u şoldan bî-ḡaberdür ehl-i ḡâl

Ne-durur *zâte'l-yemîn* fi'l-i ḡasen
Ne-durur *zâtü'ş-şimâl* eşḡâl-i ten

Bu ikisin gerçi işler enbiyâ
Bu ikiden bî-ḡaberler çün şadâ
- 3255 Ṭaḡ işit-durur şadânı ḡayr ü şer
Ṭaḡ ikisinden de ammâ bî-ḡaber

**Misâfirüḡ Yûsuf 'aleyhi's-selâma dimesidür ki "Saña armaḡan bir âyîne getürdüm
tâ her bâr ki ol âyîneye naḡar idesin. Kendü güzel yüzüḡi ḡoresüḡ ve beni aḡasın."**

Anı beyân ider. Ve's-selâm.

- Didi Yûsuf ḡanı bize armaḡan
O bu sözden utanup itdi fiḡân

Didi çün sa'y eyledüm ben nâtüvân
Saña lâyiḡ bulmadum bir armaḡan

Kâna nice ḡötürem bir ḡabbe ben
Ḳaṭre(y)i ummâna ḡötürmek neden

Kimyonı Kirmân'a ḡötürmek hemân
Ger ḡuzûruḡa ḡetürsem baş u cân
- 3260 Yoḡdur bir toḡm bu anbârda
Ḥüsnüḡüḡ ḡayrı ki yoḡ diyârda

3255 "...Doḡduḡu zaman maḡaraların saḡına meyleder; batarken de sol taraftan onlara isabet etmeden geḡerdi...", Kehf, 17.

83b

Sağa bu âyine lâyıķ cümleden
Getürem çün nür-ı sîne anı ben

Tâ göreseñ yüzüñ anda rāyegān
Ey ki sensin şems-i şem'-i āsmān

Bir münevver âyine işte sağa
Göricek yüzüñ aņasın beni tā

Virdi bir âyine-i şāf-güher
Hüblar âyineye eyler nazar

3265

Varlığa yoķluķ-durur âyine-vār
Aħmaķ olmayan ider yoķluğı kār

Görinür yoķluķda varlıķ ey fetā
Ağniyā eyler faķirāna seħā

Kimle kim noķşān u yoķluķ ħāl ola
Hübluķ âyinesi şan'at aņa

Nāndur mir'āt-ı aç u gürsine
Kav u çaķmaķ ķolçaķıdur âyine

Çünki ķaftān dikülüp ola tamām
Nice olur derziye muħtāc u rām

3270

Olsa yonulmamış ağac bī-'amel
Dülger anı saķf ider yā-ħod temel

Gider anda baĝlayın kırık şınıķ
Ola anda ayağı eli şınıķ

Olmasa ger ħasta vü rencür zār
Hiç olur mı şan'at-ı tıb āşikār

Ĥ'ār u dün olmasa baķır dā'imā
Görinür miydi kemāl-i ķimiyā

Oldı hem noķşān mir'āt-ı kemāl
Bu ħaķāret oldı mir'āt-ı celāl

- 3275 Kim olur zıd ile zıd zāhir ‘amel
Sirkeden bilindi hem şehd ü şeker

Kim ki noqşānımı ide āyīne
Sür‘at ile çapdı ol istikmāle

Hāq̄q̄’a uçup olamaz ol ehl-i hāl
Zann iden kendinde tekml̄ ü kemāl

Bir marāz pindārdan bedter kebīr
Yok-durur cānuḡda ey girih esīr

Gözden ü göñülde ağla çok zamān
Tā ki senden gide bu ‘aceb yamān
- 3280 ‘İllet-i iblīs enā ḡayr oldu pes
Bu marāzda müşterekdür cümle kes

Kendüyi ehl-i tevāzu‘ gören o
Şuyı şāfī şanur altı boḡ kıamu

Çün karışdırup ideler imtiḡān
Şu necāset rengini tutar hemān

Iрмаḡuḡ dibi necāset ey fetā
Gerçi şāfī görünür ırmaḡ saḡa

Yol bilür bir pīr var şāḡīb-zekā
Bāḡ-ı nefse ider ol icrā-yı mā
- 3285 Şu bilür mi olduḡuḡ pāk u ‘alem
‘İlm olur nāfi‘ Hāq̄ ‘ilmi olsa zām

Hīç kılıc şabın yunup ider mi kār
Yarayı cerrāḡa tefvīz eyle var

Cem‘ olur her yaraya üşür meges
Tā ki kıubḡın görmeye bir ferd ü kes

Ol siḡek fikrūḡle mālūḡdür senūḡ
Yaraḡ ise zūlmet-i ḡālūḡ senūḡ

Yaraña merhem eger kim qorsa pîr
Ol zamân sâkin olur derdûñ faqîr

3290 Çünkü şîhhat buldı bile kim o tâ
Pertev-i merhem irişmişdür aña

Çekme merhemden baş ey yâr teni
Bilme senden aña pertevden anı

Kâtib-i vahyûñ mürted olmasıdır. Anuñ içün ki vahyûñ pertevi anuñ qalbine urdı.

**Ol âyeti Peyğam-ber 'aleyhi's-selâmdan evvel oqudı ve didi ki "Pes ben dañı
mağall-i vahy-i İlähi'yim" anı beyân ider ve's-selâm.**

Hzret-i 'Osmân'dan evvel bir kişi
Vahy gelse yazmaq olmışdı işi

Çün Muhammed vahyden dise sebağ
O hemân yazardı anı ber-varağ

Pertev-i vahy itdi anı tâbdâr
Buldı hikmet ol dilinde aşikâr

3295 'Aynını ol hikmetüñ didi Resûl
Bu qadardan yolu yañıldı fuzûl

Anı kim dirdi Resûl ol nûr-ı nûr
Ol muhaqağ itdi qalbümden zuhûr

Pertev-i endişesin gördi Resûl
Cânı üzre qahr-ı Hâğ itdi nüzûl

84a Hem kitâbet gitdi vü hem gitdi dîn
Muşafâ'ya düşmen oldı itdi kîn

Muşafâ didi ki ey gebr-i tebâh
Senden olsa nûr olmazduñ siyâh

3300 Sen olayduñ çeşme-i nûr-i İläh
Sende çıkmaz idi bu âb-ı siyâh

'İrz anuñ bunuñ öñinde 'iyân
Şınmaz idi bağlasa bundan dehân

Cānını yakmışdı gerçi bu sebeb
Tövbeye kıadir degüldi bu ‘aceb

Āh iderdi fayide itmezdi āh
Tığ başı kapucağ n’eyler külāh

‘Irzına Hāğ urdı yüz batmān hadīd
Çok kişi bağılı vü bağı nā-bedīd

3305 Bağılı kibr ü küfr ile öyle bu rāh
Kıadir olmaz eyleye izhār-ı āh

Didi *ağlālen fehüm be-muğmeğün*
Bize bu ağlāl olmaz ez-birün

Ĥalfihim sedden fe-ağşeynāhümü
Görmeye ardınd’öğinde bendi o

Rengi şahrā tutar ol sedd-i belā
Bilmez ol kim oldurur sedd-i kıazā

Sedd-i rüy-ı dil-berüñdür şāhidüñ
Sedd-i rüy-ı mürşidüñdür mürşidüñ

3310 Ey niçe kāfirde var sevdā-yı dīn
‘Irzları bend olmuş anlara hemīn

Bağ gizli līk āhenden beter
Kim demür bağı kırar balta teber

Mümkün olur bend-i āhenden rehā
Gizlü bağı kimseler itmez devā

Bir kişiyi aru şöğarsa eger
Tab‘ı ol sā‘at anı def‘e yeler

Kibr ü varlığdan olursa zağm ger
Ğam kıavī olur ağı kim em ider

3306a “... O halkalar çenelere kadar dayanmaktadır.”, Yāsīn, 8.

3307a “...arkalarından bir set çektik de onları kapattık.”, Yāsīn, 9.

3315 Sîneden eyler bunuñ şerhi zuhûr
Çorçaram nevmîd olasın bî-ñuzûr

Olma sen nevmîd kendün şād it
İrişür feryāda Hāç feryād it

Ey seven 'afvı bağışla bize sen
Ey tabīb-i 'illet-i zaħm-ı kühen

'Aks-i hikmet ol şaķıy'itdi helāk
Kendünji görme olursuñ sen de hāk

Ey birāder saña hikmet cāriye
Saña ol ābdāldan bil 'āriye

3320 Gerçi bulduñ sen de bir nūrānī cā
Oldı çoñşuñdan münevver ol serā

Şükr eyle eyleme kibr ü gurûr
Görme kendün toķ kulaķ itme kuşûr

Hāyf kim bu hālet-i 'āriyyeti
Enbiyādan dūr itdi ümmeti

Çuliyam anuñ ki her ķanda gide
Vāşıl olmadum sımāta zann ide

Çoķ maķāmı geçmek ister sālīkā
Bir gün ire menzil-i aşlıye tā

3325 Çızarur demür velī zātı degül
Pertev-i 'āriyyet-i āteşdür ol

Pencere olsa münevver yā serā
Bil güneşdendür o nūr ol ziyā

Her der [ü] dīvār dir ki rû-şenem
Nûrı almam ğayriden rû-şen menem

Dir güneş ey ğāfil-i hāl ü me'al
Ben dolunduķda olur ma'lüm hāl

- Dir yeşillik zātīdür bizde bu hāl
Şād u hāndānız daḥı zībā cemāl
- 3330 Yaz faşlı dir ki ıuruy ey ümem
Kendüñüzi görüñüz çün ben gidem
- Nāz ider ten dir ki bende ḥüsn ü ān
Cān ammā kuvvetin itmiş nihān
- Rūḥ aḡa dir ey necāset ne bu zāt
Bir iki gün saḡa bendendür ḡayāt
- Var oldu kibr ü nāzuñdan cihān
Bilesün ḡālün ben olduḡda revān
- Dostlaruy saḡa kazarlar bir mezār
Seni ideler ta'ām-ı mūr u mār
- 3335 Bed ḡoḡıdan burnını ıtuta o kes
Ol ki dirdün ḡayli dostumdur bu kes
- Pertev-i rūḥ oldu nuḡ u çeşm [ü] ḡüş
Oldı āteşden şuda olan ḡurüş
- Nitekim cān pertevi bu tendedür
Evliyānuḡ pertevi de bendedür
- 84b** Çünki cānuḡ cānı cāndan çeke pā
Cānda cānsuz ten gibi olur fenā
- Anuḡ için ben ḡorum yire cebīn
Tā ki şāhid ola baḡa rüz-ı dīn
- 3340 Yevm-i dīnde *zelzele* ola hemīn
Cümle ḡāle şāhid ola bu zemīn
- Āşikāre pür *vire aḡbārı* hep
Nuḡḡa gele bu zemīn ḡār u ḡaḡab

3340a "...sarsıntısıyla sallandığı...", Kadr, 1.

3341a "...bütün haberlerini anlatır.", Kadr, 4.

- Buğa münkir felsefe-i pür-fiten
Dir yûri ur başuğı dîvâra sen
- Nuţğ-ı âb u nuţğ-ı hâk u nuţğ-ı gîl
Oldı maĥbûs-ı ĥavâss-ı ehl-i dil
- Felsefî kim münkir-i ĥannânedür
Evliyânuğ ĥâline bîġânedür
- 3345 Dir o câhil pertev-i sevdâ-yı ĥalk
Çoğ ĥayâlâta sebeb ĥülyâ-yı ĥalk
- Belk'anuğ küfr ü fesâdı 'aks urur
Bu ĥayâl-i münkiri kendü görür
- Felsefî kim münkir-i şeytân olur
Suĥre-i şeytân olur nâ-dân olur
- Görmedünse dîvi kendin görsün o
Almı gök olmazdı olmasa delü
- Her kimün ġöġlinde şekk ü şübhe var
Felsefî-i maĥfûdür ol nâbe-kâr
- 3350 Gösterür ol i'tikâdı ġâh ġâh
Ol tamar anuğ yüzün eyler siyâh
- Sizde var-durur ĥâzer ey mü'minân
Sizde vardur çoğ cihân ammâ nihân
- Cümle yetmiş iki millet sizde var
Vâh ki bir ġün senden olur âşikâr
- Her kime ki bu söze ġmân ola
Ĥavf ile yaprağ gibi lerzân ola
- Güldüğün şeytâna pes andan begüm
Kendünġi şanduğ velîlerden begüm
- 3355 Çünkü cân tersine giye pöstîn
Saġa vâveylâ ide çoğ ehl-i dîn

3348a örmedünse D: Metinde "Görmedi ise" seklindedir.

Gerçi yaldızlı dükānda şād olur
Çün mehek yok āfet-i hussād olur

Perdemüz açma sen ey settār mīr
İmtihānda yine sen ol dest-gīr

Gice qalb altuna olur hem-‘ayār
Altun ammā rūza eyler intizār

Dir zebān-ı hāl ile şabr eyle tā
Ey müzevvir gündüz olsun rü-nümā

3360 Niçe biñ yıl oldu iblīs-i la‘īn
Evliyādan hem emīrū‘l-mū‘minīn

Ādem’e kibrinden atdı maḥz u kīn
Tā kıyāmet oldu rüsvāy u la‘īn

**Bel’am-ı Bā‘ūr’uñ du‘ā eylemesidür ki “Mūsā ve kavmi ki bu şehri
muḥāşara eylemişlerdür, nā-murād girü dönder” diyü ve Bel’am’uñ
du‘āsınuñ qabül olması beyānındadır ve’s-selām.**

Bel’am-ı Bā‘ūr’a kim ḥalk-ı cihān
Tābi‘ oldılar çü ‘İsā-i zamān

Secde itmezlerdi andan ğayre kes
Ḥasteye efsūnı şıḥhat idi pes

İtdi Mūsā’ya ḥuşūmet bī-me’āl
İstimā‘ itdüñ ne güne oldu hāl

3365 Nice biñ iblīs ü Bel’am der-cihān
Böyle peydā oldu vü oldu nihān

Bu ikisin eyledi meşhūr İlāh
Tā olalar ğayriye bunlar güvāh

Bu ikisin aşdı dāra ol kebīr
Yoḥsa qahr içinde ḥırsızlar kesīr

Bunlaruñ tūğın iletđi şehre hep
Qahr ile ölen şayılur mı ‘aceb

- Nāzenīnsin līk bir ḥad var saḡa
El-ḥazer ḥaddūnden öte ḡoma pā
- 3370 Senden a'lā ile itme kār-zār
Seni yeddi ḡat yir altına şoḡar
- Ḳıṣṣa-i 'Ād u Şemūd oldu hemīn
Tā ki şānı enbiyāyı bilesin
- Bu nişān u ḡasf u ḡazf u şā'ıḡa
Oldı vaşf-ı 'izz-i nefsi-nāṭıḡa
- Ādem iḡün ḡatl olur ḡayvān hep
Hüş iḡün ḡatl olunur insān hep
- Hüş ne oldu 'aḡl-i küll-i hüşmend
'Akl-i cüz'ī 'aḡl ammā 'aḡl-i bed
- 3375 Cümle ḡayvānāt-ı vaḡşī keşīr
Oldı ḡayvānāt-i ünsīden ḡaḡīr
- 85a Vaḡşīnün ḡanı olur ḡalka sebīl
İtmediler ülfet-i 'aḡl-i celīl
- Pest oldu vaḡşiyān bī-iḡtilāf
Kim ḡaçup ādemden itdiler ḡilāf
- Saḡa 'izzet ola mı ey nādire
Çünki olduḡ sen *ḡumur müstenfire*
- Ḳatl olunmaz ḡar ki bulmuşdur şalāḡ
Çün ola vaḡşī olur ḡanı mübāḡ
- 3380 Gerḡi ḡarda yoḡdur idrāk u şuhūd
Ṭutmadı ma'zūr anı ammā Vedūd
- Çünki vaḡşī ola andan ādemī
Nice ma'zūr ola ey yār-i semī

3373b Hüş D: Metinde “هش” şeklindedir.

3375b ünsīden D: Metinde “ünsīdiden” şeklindedir.

3378b “...ürküp kaçan yaban eşekleri gibi...”, Müdessir, 50.

Hün-ı kâfir lâ-cerem oldu mubâh
Nitekim vahşiyi katl eyler rimâh

‘Avratı oğlanı oldu hep sebîl
Oldılar zîrâ ki bî-‘aql u zelîl

Pes o ‘aql ‘ağıldan özge bir ‘aql
‘Aklıktan eyledi hayvâna naql

**Hârût [ve] Mârût’uñ kendü ‘işmetlerine i’timâd itmeleri ve dünyâda
pâdişâhlık itmeleri ve fitneye düşmeleri beyânındadır.**

3385 Mişl-i Hârût u çü Mârût-ı şehîr
Yidiler kibrile zehr-âlûd-ı tîr

‘İşmetine eylediler i’timâd
Şu şıgırı ide şîre i’tikâd

Boynuzıyla gerçi ol çâre ider
Erkek aslan boynuzın anuñ kırar

Boynuz olsa kibri gibi cümle ger
Aslan elbette anı katl ider

Bâd-ı şarşar gerçi çok ağac kırar
Bir yeşil baş otluğa ihsân ider

3390 Ža’fgâha zaħm ide bâd-i hilâf
Zür u kuvvetden sen ey dil urma lâf

Ağacıñ budağı çok olsa ger
Çorqmayup cümlesini keser döker

Yaprağa ammâ ki itmez çâre ol
Yaraya zîrâ ki urmaz yara ol

Āteşe odun çok olursa ne ğam
Ūrke mi qaşşâb çok olsa ğanem

Ma’nâ öñinde olur şüret zebûn
Çarħi ma’nâsıdur iden ser-nigûn

3395 Çarh dolâbından kıyâs it aňla sen
Dönmesi kimdendür anuň 'aqlıdan

Dönmesi bu qalıbuň mişl-i siper
Bil ki gizli rûhdandır ey püser

Rûzgâr ma'nası gerdân ider
Şol dolâb gibi ki şu ile döner

Dâhil ü hâric olan her bir nefes
Rûhdandır kim nihân-ı pür-heves

Gâh cım eyler anı ki hâ vü dâl
Gâh şulh eyler anı gâhî cidâl

3400 Gâh gülistân eyler anı gâh hâr
Gâh yemîn eyler anı gâhî yesâr

Buncılayın rûzgârı ol Hudâ
Eylemişdi kavm-ı 'Âd'a ejdehâ

Ol yeli mü'minlere itme gümân
Eyledi şulh u mürâ'ât u emân

Didi el-ma'nâ huve'llâh şeyh-i mâ
Kim odur baħr-i ma'ânî-i Hudâ

Cümle yeddi qat zemîn ü âsmân
Çöp gibi ol baħrda olur revân

3405 Hâmlesi raqşı çöpüň şu üzre hep
İztrâbıdur şuyuň aňa sebep

Çün cedelden eyle sâkin çöpi âb
Sâhile atmaz anı ol âb-ı nâb

Çünkü sâhilden çeke mevce dilâ
Otluga nâr itdügin ider ana

Âhır olmaz bu söze eyle beyân
Qıssa-i Hârût u Mârût'ı hemân

**Kıssa-i Hârût ve Mârût'un bâkiyyesi ve anların dünyâda çâh-ı Bâbil'de
ğadâb ve 'itâb olunması beyânındadır. Ve's-selâm.**

Çünkü halkın cürm ü fıskı bî-gümân
Zâhir olsa ikisine ol zamân

3410 Ellerin çeynerler idi hışm ile
Görmeyüp kendü 'uyubın çeşm ile

Âymede görse zıst âdem özin
Hışm idüp dönderür andan ol yüzün

Görse hod-bîn bir kişide bir kuşur
Andan eyler âteş-i düzağ zuhûr

85b Hımye-i dîn dir bu kibre ol faķır
Nefs-i kâfir kendüde olmaz başır

Başka olur gayret-i dîne nişân
Sebzâr olur ol âteşden cihân

3415 Didi Hağ siz nûr u rû-şensiz eger
İtmeğüz 'âşiyeye gâfletle nazâr

Şükr idüğ siz ey sipâh-ı 'abd-i hâş
Ferc ü şehvetden siz olmışsınız halâş

Halk ideydüm sizde şehvetle hevâ
Ėayrı size mesken olmazdı semâ

Ey melekler sizde ol 'işmet ki var
'Aks-i hıfz u 'işmetümdür âşikâr

Anı benden bilüğüz sizden şakın
Tâ size gülmeye şeytân-ı la'în

3420 Öyle kim ol kâtib-i vahy-i Resûl
Kendüsinde gördi hikmet nûr ol

Şaydı kendün şavt-i mürgân-ı Hudâ
Anda pervâz eyledi ol çün şadâ

Çuşlaruñ lahnını vaşf itseñ eger
Añlamağ mümkün mi maqşudın meger

Öğrenüp bilseñ şadâ-yı bülbüli
Ne bilürsüñ nice vaşf eyler güli

Ger bilürseñ oldu ol zann u gümân
Leb kııldısından añlar şağırân

Bir şağır hasta çoñsınuñ hâfırı şormağa gitmesidür anı beyân ider.

3425 Bir şağıra didi bir şâhib-kemâl
Ki senüñ çoñsuñ olupdur hasta-hâl

Kendüne didi şağır kulaqla ger
Añlamam sözün anuñ duymam haber

Haştede hod nerm olur şıyt u şadâ
Lâ-büd ammâ varmalıyuz biz aña

Çün görem kim tudağın oynada
Bir kıyâs eyleyeyim benden aña

Çün diyeyim nice hâlüñ ey şerîf
Dir zâhir eyüyem hoşum lañif

3430 Ben diyeyim şükr ne çorbâ saña
Dir ki şerbet mercümeğ şürbâsı yâ

Ben diyeyim nüş olsun ey cüvân
Kim tabîbüñdür diyem dir kim fülân

Ben diyeyim kim mübarekdür o yâr
Çün o gele eyü olur cümle kâr

Tecrübe itdük biz anı ey fetâ
Kañda varsa oldu hacetler revâ

Bu cevâb u bu kıyâs ile hemân
Haştenüñ öñine geldi ol zamân

3435 Didi nicesin didi öldüm nizâr
Didi şükr it hasta bundan oldu zâr

Bu ne şükr olur bu düşünmüş başa
Bu kıyasında şağır itdi haḫā

Didi ne yirsin didi kim zehr-i mār
Didi nūş ola ziyāde oldı zār

Didi bundan şonra kim eyler 'ilāc
Gele bunda ide işlāḫ-ı micāz

Didi 'Azrā'il gelür ey bu'l-füzül
Pek mübārekdür ayağı şād ol

3440 Taşraya çıkdı didi ol şādmān
Şükr kim itdüm ri'āyet bu zamān

Ḫaste didi ey 'adū-yı cān-ı mā
Bilmez idük biz seni ey pür-cefā

Ḫastenüj ḫāḫırı oldı pür-keder
İster aḫa göndere dürlü ḫaber

Bir kişi yise ta'ām-ı bed eger
Gönlüni bulandurup ḫusmaḫ diler

Öykesin yutmaḫ budur ḫaylanma sen
Tā cezāsın bulasın şīrīn suḫen

3445 Şabrı yoḫdı ḫasta darıldı didi
Ḫanı bu seg 'avratı ḫaḫbe gidi

Her sözine vireyim nice cevāb
K'ol zamān şīr-i dilüm itmişdi ḫ'āb

Çün 'iyādetden tesellīdür merām
Böyle ḫāḫır şorma oldı intiḫām

Tā ki göre düşmenin za'f u nizār
Zişt-i cāmı tā ki eyleye ḫarār

Nice kimseler 'ibādetler ider
Göñli rizvān u şevāb ister diler

3450 Ma'şiyetdür bu haqîkatde hafî
Çoq bulanıq var ki şanursuq şafî

Ol şağır gibi ki ol itdi gümân
İylik itdüm ol hod itmişdi ziyân

86a Şād u handān dir ki hıdmet eyledüm
Koşşuluk haqqın ri'âyet eyledüm

Kendü için yaqdı bir nār-ı 'azāb
Hastenüj hem hâtırın itdi harāb

Qorquq ol âteşden ıqād itdügüz
Ma'şiyetlerde çoq ifsād itdügüz

3455 Didi bir şāhib-riyāya Muştafā
Qıl namāzuq kim sen itmedüj edā

İşte bu havfa 'ilac için saqa
Her namāz içinde geldi *ihdinā*

Kim qarışdurma namāzum ey Hudā
Bā-namāz-ı dāllin ü pür-riyā

Ol kıyāsı kim şağır itdi medār
İtdi bunca şöhbeti ol tarmār

Bā-ğuşuş ola kıyās-ı hiss-i dün
Vağy-i Haq'da kim odur hadden füzün

3460 Güş-ı hissün harfe lāyık ise ger
Güş-ı gaybuq bil şağırdur ey püser

İbtidā naşş muqābelesinde kıyās getüren şeytāndur anı beyān ider.

Bu kıyāsı eylemişdi evvelā
Ol Hudā öjinde iblīs-i gedā

2454a âteşden D: Metinde "âteşden ki" şeklindedir.

2456b "Bize doğru yolu göster.", Fâtiha, 6.

Didi toprağdan olur âteş laţif
Hâkdan ol ben ise nâr-ı şerîf

Pes iderüz aşlı fer' üzre kıyâş
Aña zulmet bize nûr oldu esâs

Didi Hağ ensâba yoğdur i'tibâr
Zühd ü taqvâ iledür fażl u vağâr

3465 Bu degül mîrâş-ı fânî-i cihân
Ola ensâb ile bu mîrâş-ı cân

Belki bu mîrâş-ı cümle-enbiyâ
Buğa vârişdür revân-ı etkiyâ

Mü'min oldu oğlı Bû Cehl'ün 'ıyân
Nüh'ün oğlı oldu kâfir bî-gümân

Hâk-zâde oldu bir nûr-ı İlâh
Sen ki âteş-zâdesün yüzün siyâh

Bu tağarrî bu kıyâs-ı rûz-ı ebr
Yâ gicede kıble için itdi cer

3470 Çün güneş ola görünse Ka'be hem
Kim tağarrî vü kıyâs ider dedem

Ka'be[y]i görmezlenüp döndürme yüz
Sen kıyâsından ki budur toğrı söz

Murğ-i Hağ'dan sen işitsen bir şadâ
Hıfz idersün zâhirîn idüp edâ

Şoğra eylersün kıyâs-ı bî-şuhûd
Bir hayâl-i mağzî itdün ber-vücûd

İştilâhı vardur abdâluğ deger
Andan olmaz sözler aşlâ haber

3475 *Manıku't-Tayr*'ı şadâdan öğrenin
Eyledün nice kıyâş-ı râh-zen

- Senden ol hasta gibi diller hazen
Dir şağır itdüm ri'âyet çâre ben
- Kâtib-i vahy işidüp kuşdan şadâ
Zann iletdi kim kuşa ortağ ola
- Bir kanat urdı aña kuş oldu kûr
Gitdi қа'ı-ı merg ü tãra zãr u zûr
- 'Aks ile yã zann ile siz de hãzer
Âsmãndan dũşüp olmağ der-be-der
- 3480 Olduñuz Hãrût u Mãrût'dan füzün
Nãmuğuz bunuñla *naħnu'ş-şãffün*
- Bedligine bedlerüñ raħmet idüñ
Benlige ğod-bĩnlige la'net idüñ
- Olmaya ğayret gele Hãķ'dan şaқın
Baş aşãğã dũşesiz yire ğazĩn
- Didiler fermãn senüñdür ey Hũdã
Sen amãn virmezsin ol қanda ola
- Bunı didiler velĩ dilde bu қãl
Biz eyü қullar ider mi bed-maқãl
- 3485 Қomadı iki melegi iztirãb
Ekmeyeler toħm-ı kibri nã-şavãb
- Didiler kim ey 'anãşırdan beşer
Pãkĩ-i rũħãniyãndan bĩ-ħaber
- Biz ki gerdũnda toқuruz perdeler
Yire geldügin oluruz dãdger
- İderüz 'adl u 'ibãdãt u namãz
Gice gidüp gøkde eylerüz niyãz
- Tã olalum şõhre-i devr-i zamãn
Tã қoyalum yirde biz emn ü emãn

- 3490 Gökleri yire kıyās itme şaķın
Rāst gelmez fark var gizli hemīn
- 86b **Cāhillerden kişi kendü hālını ve meslegini gizlemek
lāzım idüğünü beyān ider.**
- Diñle bunu bir hākīm-i cāndan
Başuñ anda o ki içdüñ bāde sen
- Mestiçün mey-hāneden kim dāl olur
Suhre vü bāzīçe-i eţfāl olur
- Yolda her bir cānibe düşüp gezer
Balçık içre aña her ebleh güler
- Böyle o düşmiş uşaklar peşine
Bī-haberler bu ne mestī mey yine
- 3495 Hālķ uşakdur merddür mest-i Hudā
Bāliğ oldur eyleye terk-i hevā
- Didi dünyā lu^cb u lehv-i nā-sezā
Siz uşaksız rāst buyurur Hudā
- Lu^cbı terk it olasın şāhib-kemāl
Rūh pāk olmazsa pāk olmağ muhāl
- Ehl-i şehvet şan cimā^c-i tıfl ider
Kim sürerler birbirine ey püser
- Ne ola tıfluğ cimā^c-ı bir uyuz
Rüstem ü ğāzī cimā^c-ına zebün
- 3500 Cengi hālķuñ ceng-i küdekdür hemān
Cümlesi bī-ma^cnā aşlı yoğ muhān
- alb kılıçları ağaçdan cengde
Cümlesinüñ aşdı hep bī-fā^cide
- Hep amışdan ata olmuşlar süvār
Kim burāķumdur benüm düldül-şikār

- Cümlesi hammâl iken ʿâlî-cenâb
Zann ider maḥmûldur şâhib-rikâb
- Bir gün ol maḥbûl olanlar nîk-zât
Giçeler tokkuz felegi sürüp at
- 3505 Rûḥ aḡa eyler ʿurûc u hem melek
Rûḥ ʿurûc itdükde ditrer nûh felek
- Bindüğüz çocuk gibi dâmâna hep
Güşe-i dâmân at olur mı ʿaceb
- Ḥaḡ buyurdu *zandan olmaz fâʿide*
Merkeb-i zan şanmaḡuz göge gide
- Aḡleb-i zannını terciḡ oldu dâd
Şems zâhir olıcaḡ olmaz ʿinâd
- Merkebüğüz göresüğüz ol zamân
Pâyüğüz imiş size merkeb olan
- 3510 Vehm ü ḡiss ü fikrüğüz itmek gümân
Kim uşaḡlaruḡ ḡamış atı hemân
- ʿİlmi aşḡâb-ı dilüğ hammâlıdur
ʿİlmi aşḡâb-ı tenüğ aḡmâlıdur
- ʿİlm kim câna ura ol yâr olur
ʿİlm kim tende ḡala ol bâr olur
- Didi Ḥaḡ kim *yaḡmilü asfâr* olur
ʿİlm kim olmaya andan bâr olur
- ʿİlm andan olması bî-vâsiḡa
Şâbit olmaz ol çü reng-i mâşıḡa
- 3515 Çekseḡ ammâ ol yüki itseḡ ʿamel
Yüküğ olup saḡa virürler bedel

3507a “...Şüphesiz zan, haktan (ilimden) hiçbir şeyin yerini tutamaz.”, Yûnus, 36.

3513a “...kitapları taşır...”, Cum’a , 5.

Çekme bār-ı ʿilmi ez-behr-i hevā
Tā göñülde ʿilm-i Hāḡ zāhir ola

Tā gelesin dilden ʿilme süvār
Düşe bundan şoñra omzuñdan o bār

Ḳurtarur seni hevādan cām-ı Hū
Ey ki sen Hū'dan bilürsin nām-ı Hū

Nāmdan ne toğar ancaḡ bir ḡayāl
Ol ḡayālūñ oldu dellāl-i vişāl

3520 Ola mı dellāl bī-medlül hīç
Olmasa cadde olur mı ḡül hīç

Var mı bir nām olmaya zātı oḡul
Hīç ḡāf u lāmdan ḡopsun mı ḡül

İsmi bildüñ it müsemmäyı taleb
Ayı gökde gör şuda görmek ʿaceb

Nām u ḡarfi geçmek istersin eger
Geç vücüduñdan be-küllī ey püser

İt riyāzet geç çün āhen rengden
Olasın āyīne-i bī-reng sen

3525 Kendüñi şāf eyle sür evşāfuñı
Tā göresin zāt-ı pāk ü şāfuñı

Göresin göñülde ʿilm-i enbiyā
Ne kitāb ister buña ne ustā

Didi Aḡmed ümmetüm içinde var
Baña hem gevher ya ki himmetde yār

Beni ol nūr ile görür cānları
Ben nice andan görürüm anları

Ne eḡādīş ü ne rāvī ne kitāb
Anlara āb-ı ḡayāt olmuş şarāb

87a 3530 *Sırr-ı emseynâ li-Kürdiyyâ* budur
Râz-ı aşbañnâ 'Arâbiyyâ budur

Gizli 'ilme ister-iseñ bir mişâl
 Rûmî ÇİNİ kışşasından diñle kıâl

**'İlm-i naqqâşlıkda Rûmîler ile ÇİNİler bañş ve cidâl eyledikleri ve her biri
 kendü hâlerinden şüret yazup ve taşvîr eylemeleri kışşasıdır.**

Didi ÇİNİler bizüz naqqâşlar
 Didi Rûmİler bizümdür kerr ü fer

Didi sultân kim iderem imtiñân
 Çanğıñuz da'vâsını ider beyân

Ehl-i ÇİN ü Rûm oldu hâzîrûn
 Rûmiyânun 'ilmi olmışdur füzûn

3535 Çİniyân didi ki bize bir yiri
 İdeler mañşûş size ol yiri

Var idi iki muqâbil ev hemİN
 Birin aldı ÇİNİ Rûmİ birisin

ÇİNİler istedi şehden nice reng
 Pes hazine açdı virdi bî-direng

Virir idi her şabâñ nice boya
 Çİniyâna ider idi hem 'atâ

Rûmiyân didi ne lâzım naqş ü reng
 Bize lâyıq iş bu kim olmaya jeng

3540 Kapuyı kapayup itdiler cilâ
 Sâde vü şâf oldılar hem-çün semâ

Renglüye var reñgsüzlige râh
 Reng bulut reñgsüzlük oldu şems ü mâh

3530 "Kürd olarak akşamladım, Arap olarak sabahladım", Ebu'l- Vefâ-yi Kürdî (öl. 501H/1107M).
 Daha fazla bilgi için bk.

Her ne bulutda görürseñ nūr u t̄ab
Bil ki oldur nūr-ı m̄ah u āfit̄ab

Çün ‘amelden f̄ariğ oldı Ç̄iniȳan
Çaldılar d̄āvūllar oldı ş̄adm̄an

Geldi gördi ş̄ah anda naqşlar
‘Aql u fehmi alur itdükde naz̄ar

3545 Şoñra geldi Rūmiȳana p̄adiş̄ah
Ortadan perdeyi qaldurdu çü ş̄ah

‘Aksi ol taşv̄ir ü naqşuñ b̄i-sebeb
Urdu bu d̄iv̄ara kim ş̄af idi hep

Anda olan bunda oldı āşik̄ar
Gözi göz evinden eylerdi ş̄ik̄ar

Rūmiȳan ol ş̄üf̄ilerdür ey peder
Anlaruñ yok h̄ifz̄ı vü ‘ilmi h̄üner

Şaykal itmişler vel̄ikin s̄ineye
Terk idüp h̄ırş ile buhl u k̄ineye

3550 Bil ş̄af̄a-yı āȳme vaşf-ı dil o
Şüret-i b̄i-münteh̄aya q̄abil o

Ġaybdan bir şüret-i b̄i-vaşf u ħad
İtdi Mūs̄a’ya gön̄üldeñ ‘arz-ı ħad

Şıgmaz ol şüret egerçi göklere
‘Arş u kürse baħra balıġa yire

Bunlara z̄ir̄a ki vardur ħadd u ‘ad
Olmadı mir’āt-ı q̄albe bil ki ħad

‘Aql bundan oldı s̄akit yā muğil
Kim dil oldur yā-ħod olmışdur o dil

3555 Olmadı her şey’üñ ‘aksi tā ebed
Ġayrı dil k’ola ‘aded hem b̄i-‘aded

Her ne naķış tāze gelse bî-'aded
Bî-ħicāb anda görünür tā ebed

Çurtulupdur rengden erbāb-ı ħāl
Görür anlar her naķışda bir cemāl

Naķş u kışır-ı 'ilmi anlar geçdiler
Rāyet-i 'ayne'l-yakīni açdılar

Gitdi fikr ü geldi ammā rū-şenā
Oldılar tāt u baħra āşinā

3560 Mevtiden kim ħavf ider her hūşmend
Ağa eylerler bu zümre riş-ħand

Anlaruñ göñlüne kim bulur zafer
Pes şadef ider zarar itmez güher

Geçdiler gerçi ki naħv u fiħhdan
Buldılar ammā ki maħv u faķr-ı ten

Tā sekiz cennet nuķüşü bî-taleb
Anlaruñ ħalbinde zāhir oldı hep

'Arş u kürsiden olup 'ālī-maķām
Maķ'ad-ı şıdķ içre eylerler ħırām

Peyğam-ber şalla'llāhu 'aleyhi ve-sellemüñ Zeyd rağiya'llāhu te'ālā 'anhaya

su'al itmesidür ki "Bu gün nicesin ve uyķudan nice ħalkduñ".

Ve Zeyd rađiya'llāhu 'anhu cevāb virmesidür ki "Yā Resūlu'llāh mü'min

oldıgumuz ħalde şabāħa dāħil oldum."²³⁴

87b 3565 Didi Aħmed Zeyd'e bir gün ey fetā
Nicesin bu gün sen ey şāħib-şafā

Didi 'abd-i mü'minüm didi Resūl
Bāğ-ı İmānuñ nişānı ħanı ol

3664b "Takva sahipleri cennetlerde ve ırmakların kenarlarında...", Kamer, 55.

²³⁴ Zeyd olarak verilen sahabe Haris (r.a)'dır. Bu konu için bk. Abdurrezzak, *el-Musannef*, 11/129.

Didi gündüz şâ'im oldum teşne-leb
Terk idüp 'aşk ile h'âbı cümle şeb

Tâ ki geçdüm rûz u şebden hem-çünân
Çalkana nice geçerse oğ sinân

Ol tarafda cümle millet bir imiş
Nice yıllar rûz u sâ'at bir imiş

3570 Müttehid oldı ezel ebedle hem
'Aqla yol yoğ anda zîrâ kim 'adem

Didi nedür bize andan armağan
Bu diyâr 'aqlına olmaya nihân

Didi gögi nice görür ins ü cân
Bağa 'arş u ehl-i 'arş öyle 'iyân

Sekkiz uçmağ yeddi tamu cümle hep
Bağa zâhir oldı itmeğüz 'aceb

Her biri halkuğ bağa oldı 'iyân
Buğday arpa gibi olmışdur beyân

3575 Kimdür ehl-i nâr kim ehl-i cinân
Mâr u mâhî gibi oldı hep 'iyân

Bunda bilür evliyâ bî-iştibâh
Anda *kimüñ yüzi ağ kimüñ sıyâh*

Bundan evvel cân kim pür-'ayb idi
Ana çarnında idi vü gayb idi

Ana çarnında şağîdür 'âşiyân
Cismüñ evşâfindan olurlar 'iyân

Ṭıfl-i câna bu ten oldı hâmile
Mevt derd-i vaz'-ı haml ü zelzele

3580 Cümle cânlar olmuş ağa muntazar
Tâ ne gûne toğa bu cân-ı baçar

- Zengiyân diye ki bizümdür bu cân
Rûmiyân diye bizümdür râyegân
- Çünki toğup gele dünyâya o cân
Şübhe qalmaz kara aq olur 'iyân
- Zengîise götürürler Zengiyân
Rûmîise götürürler Rûmiyân
- Toğmaduqça 'âleme müşkil bu hâl
Toğmamışı bilen azdur ol ricâl
- 3585 Ol ider nûr-ı Hudâ ile nazâr
Post içinden aña yol olmuş meger
- Aşlı cümle nuţfenüñ bi-şübhe aq
Lîk cân-ı Rûmî vü Zengî şîkâq
- Aḥseni't- taqvîm* 'e virür reng cân
Zengî ise esfele çeker hemân
- Zeyd'den söyle dükenmez bu kelâm
Kârvândan qalmayalum ve's-selâm
- Yevme tebyezzü vü tesvveddü vücûh*
Türk ü Hind olur mübeyyîn her gürûh
- 3590 Hind ü Türki toğmaduqça bilmeziz
Bilinür toğduqda arıq mı semiz
- Âhîretde nice ise cümlesin
'Avrat u er görmemiş 'ayne'l-yaqîn
- Söyleyem yâ söylemeyem bir nefes
Tudağın ışırdı Aḥmed didi bes
- Sırr-ı ḥaşri diyeyim ey Muştafâ
Neşri bu gün eyleyem keşf ü edâ

3587a " ...insanı en güzel biçimde yarattık.", Tîn, 4.

3589a "Nice yüzlerin ağardığı, nice yüzlerin de karardığı gün...", Âl-i İmrân , 106.

Ço ki idem perdeleri çäk çäk
Gevherüm ola güneş-veş tâbnâk

3595 Tâ ki nûrumdan tütulsun âfitâb
Göstereyim naḥl ü bîdi bî-hicâb

Sırr-ı ḥaşri göstereyim âşikâr
Ḥâliş ile ḳalbi eyleyem ‘ayâr

Kesün aşḥâb-ı şimâlün eli zâr
Küfr ü imân rengin idem âşikâr

Olmuş erbâb-ı nifâka yedi bâb
Baḳa rû-şendür bu hem-çün âfitâb

Diyeyim nedür belâ-yı eşkiyâ
İşidülsün ṭabl u kûs-ı enbiyâ

3600 Cennet ü a‘râf u nârı bî-gümân
Göstereyim göre kâfirler ‘iyân

Göstereyim daḥı ḥavz u kevşeri
Mest ide âb u şadâsı anları

Teşne kimdür kevşeri eyler ṭavâf
Göstereyim yek-be-yek kim bî-ḥilâf

Ol kişiler kim şusuz yiler hemân
Göstereyim ben bu dem eli ‘iyân

Sürinür omzuma omuzları hep
Na‘raları ḳulağumdadur ‘aceb

88a 3605 Ehl-i cennet gözüme hep âşikâr
Eylemişler birbirin der-kenâr

El ele alup ziyâretler olur
Leblerinde büse ğâretler olur

Şağır eyledi ḳulağum bâḅ-i âḥ
Ehl-i nâruḅ na‘rası vâ-ḥasretâḥ

- Bu işâretdür iderdüm ben fuzûl
Çorçarum âzâr ide beni Resûl
- Söyler idi böyle ser-mest ü harâb
Yağasından tutdı ol 'âlî-cenâb
- 3610 Didi çek başını atıñ oldu germ
'Aks-ı *lâ-yestecîb* geldi gitdi şerm
- İtdi âyineñ senüñ terk-i ğılâf
Âyine mîzân ider mi hiç hilâf
- Âyme mîzân tutar mı hiç nefes
Yâ utansa yâ-ğod âzâr itse kes
- Âyme mîzân meheklerdür ħasen
İki yüz yıl ħıdmet eylerseñ de sen
- Yalvaruban diseğ olma müstağîm
Artuğ it eksiltme bundan ey nedîm
- 3615 O saña dir itme başa rîş-ğand
Âyine mîzâna olmaz ħîle pend
- Bizi 'âlî eyledi Ħağ virdi dâd
Kim bizümle bilinür nağş u ziyâd
- Böyle olmasağ ne şey idük hemân
Olmaz idük zînet-i rüy-ı cüvân
- Lîk besdür çek ğılâf âyineñe
Gerçi kim oldu tecellî sineñe
- Zeyd didi zarf olur mı hiç bağal
Âfitâb-ı Ħağğ'a vü şems-i ezel
- 3620 Hem bağalı hem dağalı yırtar ol
Ne cünün ħalur öñinde ne 'uğûl
- Didi kim bir göze bir barmağ ħo sen
'Âlemi ħâlî görür ol şemsden

Barmağ ucı mâhı eylemek nihân
Bu Hudâ'nun setrine oldu nişân

Tâ ki örte 'âlemi bir noğtadan
Tutulur güneş begüm bir sağıttan

Bağla ağzuñ bañr-ı kalbe it nazâr
Bañri hod Hâkğ itdi mañküm-i beşer

3625 Şanki 'ayn-ı selsebîl [ü] zencebîl
Oldı hük-m-i ehl-i cennetde zelîl

Hükümümüzde çâr enhâr-ı cinân
Zûrumuzdan bilme emr-i Hâğ hemân

Çanda istersek olurlar hep revân
Sihr gibi kim murâd-ı sâñirân

Anlara hâkimdurur kalb u revân
Gözümüz çeşmesi gibi hep revân

Dil dilerse gide süy-ı zehr-i mâr
Diler ise gide süy-ı i'tibâr

3630 Diler ise gide mañsûsata pes
Diler ise gide melbûsâta pes

Diler ise gide külliyâta ol
Diler ise gide cüz'iyâta ol

Oldı beş hissün dañı bil hem-çünân
Emr-i dildür anda zâhir her zamân

Her ne yaña kim işâret ide cân
His gider ol cânibe dâmen-keşân

Emr-i dilde el ayak a'zâ şadâ
Nitekim Mûsâ elinde ol 'aşâ

3635 Dil dilerse ayak ider tîz rağş
Yâ kemâle gider itmez ğayrı nağş

- Dil dilerse el ider ol dem hisâb
İster ise parmağın yazar kitâb
- Elde bir gizli ele olmuş esîr
Gizli ammâ ten eline ol müşîr
- Diler ise düşmene bir mâr olur
Diler ise bir velîye yâr olur
- Dil dilerse el olur kefçe ta'âm
Diler ise ola gürz-i hâş u 'âm
- 3640 Dil ne dir a'zâya biline 'aceb
Özge vuşlatdur 'aceb gizli sebeb
- Buldı mı mühr-i Süleymân dil 'aceb
Kim bu beş hissün yuları anda hep
- Taşradan beş hiss anuñ mağhürıdur
İçerüden hem anuñ me'mürıdur
- Sende on his yedi endâm-ı diger
Dağı anlar söze gelmez ey püser
- Zür u kuvvetde Süleymân hem-demi
Ur perî vü dîve ey dil hâtemi
- 3645 Olma bu mülkünde hîle hem-demi
Almaya üç dîv elüñden hâtemi
- 88b Şoğra tuta 'âlemi ismüñ senüñ
Ola şâh-ı dü-cihân cismüñ senüñ
- Ger elüñden dîv alursa hâtemüñ
Gide şehlik bahtuñ olmaz hem-demüñ
- Oldı pes yâ hasretâ vü yâ 'ibâd
Hâtm ü lâzım size tâ *yevme't-tenâd*

3642a hiss anuñ D: Metinde "hissün anuñ" şeklindedir.

3648b "Kıyamet günü" anlamında Arapça bir ibare.

Münkir-iseñ kendü dīviñe eger
Āyine mīzān yoğ sende meger

**Ĥazret-i Loğmān'ı ĥıdmetkār ve ĥapu yoldaşları turfānda getürdügümüz
yimişleri ol yedi diyü töhmet itmeleri beyānındadır ve's-selām.**

- 3650 Ĥ'ācesi yanında Loğmān oldu bil
Ĥulları içinde ol ĥ'ār u zelīl

Ĥulların gönderdi hep bāğa ki tā
Getüreler mīve eyleye şafā

Oldı Loğmān anlara gerçi tufeyl
Pür-ma'ānī kendü ĥara mişl-i leyl

Cem' olan mīveyi ĥıdmetkārlar
Ĥoş yidiler ĥabuşur bī-'ārlar

Didiler ĥ'āceye Loğmān yidi hep
Ĥ'āce Loğmān'a darıldı pür-ğazab
- 3655 Şordı Loğmān kim nedendür bu ĥazāb
Ĥ'āce Loğmān'a 'itāba açdı leb

Didi Loğmān Ĥağ katında seyyidā
Bende-i ĥā'in olur mı Murtażā

İmtihān it cümlemüzi ey kebīr
Bize ıssı şuyı içir eyle sīr

Şoñra bir şaħrāya bizi sür hemān
Atlu sen bizler piyāde ol revān

Ol zamān gör kim-durur bed-kār hem
Gör ne şun'-ı kāşifü'l-esrār hem
- 3660 Ĥ'āce virdi bunlara pes ıssı şu
Ĥorqusından ĥullar içdiler ĥamu

Şoğra sürdi bunları şağrâlara
Yeldürüp gezdürdi çok tenhâlara

Çuşmağa başladı zağmetden çamu
Anlara kuşdurdı mîve ıssı şu

Çünkü Loğmân kuşdı dağı bî-hilâf
Geldi anuğ mi'desinden âb-ı şâf

Hişmet-i Loğmân'dan oldu bu şuhûd
Ağla nedür hişmet-i Rabbü'l-vücûd

3665 Âhîretde gör yine sizden o kâr
Gizli kim olmazdı aşlâ âşikâr

Issı şuyı içecek kaç' ola hep
Perdeler rüsvây olalar bü'l-'aceb

Nâr ile olur 'azâb-ı kâfirân
Taşı zîrâ âteş eyler imtiyhân

Seng-i hârâ gibi çalbe pür-uşûl
Nerm didük itmedi pendi çabûl

Yara kem olsa 'ilâcı kem gerek
Kim eşek başına lâyıkdur köpek

3670 Kemlere kem budur anuğ hişmeti
Ziştüñ oldu zişt çifti bâbeti

Pes ne çifte t̄alib-iseñ sen dağı
Mağv olup anuğla hem vaşf ol ağı

Nûra t̄alib müsta'id-i nûr olur
Bu'da t̄alib mu'ceb olup dür olur

3661 Beytin anlamı için bk. "Gizlenenlerin ortaya döküldüğü gün...", Târık, 9.

²⁴² 3670 Beyitte şu ayete telmih vardır. "Kötü kadınlar kötü erkeklere, kötü erkekler ise kötü kadınlara; temiz kadınlar temiz erkeklere, temiz erkekler de temiz kadınlara yaraşır...", Nûr, 26.

Ger hālāş ise bu zindāndan murād
Baş çekme secde it ol urb u şād

**Zeyd kışşasınınu bāiyyesidür. Resül ‘aleyhi’s-selāmu cevābındaki
lisān-ı Peyam-berdendür.**

Bu söze yodur nihāyet alk Zeyd
Söz burāın yeter eyle bend ü ayd

3675 Nāıa itdükde ‘aybı āşikār
Yırta aybü perdelerin her ne var

ayb malüb-ı Hā oldu āh āh
Sür davulcıyı ki balasun bu rāh

Dizginü çek sürme pek mestür ey
Kendü zannından işi mesrür ey

Hā diler kim nā-ümīd olan ‘ibād
İdeler dā’im ‘ibādet i’tiād

Bir ümīd ile müşerref olalar
Aa hıdmetle murādın bulalar

3680 Hā diler her-kese ide mekremet
Cümleye ola ‘umüm-ı meramet

Hā diler kim hep emīr ü hem esīr
Olalar hāvf u recā ile hāzīr

Perdede olma gerek hāvf u recā
Biline ol perdede şāh u gedā

89a Perde yırtılsa gider hāvf u recā
Kerr ü ferri oldu aybu ber-hevā

Bir nehirde bir yit itdi ümān
Bu balı tuta Süleymān’dur ‘ıyān

3673b Bu beytin anlamı için bk. “Allah’a secde et ve (yalnızca O’na) yakla.”, Beyyine, 19.

3685 Ger Süleymân ise niçün tıtdı ferd
Yohsa simâ-yı Süleymân'da bu merd

Çaldı bu endîşede hayrân u zâr
Tâ Süleymân oldu şâh-ı kâm-kâr

Çaçdı dîv eyledi terk-i mülk ü taht
Çanını dökdi o dîvün tîğ-i baht

Çağdı çünkim barmağına hâtemi
Oldı pes dîv ü perînüñ hem-demi

Bağmağa geldi aña cümle ricâl
İçlerinde idi ol şâhib-hayâl

3690 Çünki gördi barmağında hâtemin
Gitdi endîşe gümân geldi yakîñ

Anda vehm olur kim olmaya 'ıyân
Bu tağarrî görmemekdendür hemân

Sînede olur hayâl-i gayb 'azîm
Hâzır ola çün hayâl olmaz nedîm

Ger semâ-i nürda olur mağar
Hem kara yirde nice otlar biter

Yü'minün bi'l-gayb lâzımdur hemîn
Bağladuğ anuñçün eviñ revzenin

3695 Gökleri yarsak tamâm itse zühür
Nice dirdük var mıdur anda fütür

Tâ bu zulmetde tağarrî itdiler
Her kişi fehmine göre gitdiler

'Aks ola bir müddet işler lâ-cerem
Şıhneyi hırsız götüre vara hem

Çoğ ulu sulţân-ı 'âlî-himmeti
Kendü kulu kul ide gör hikmeti

Ġā'ibāne ullu itmek h bdu
Hıdmeti ġā'ibde it mab bdu

3700 Şāhı  ninde iden med   şenā
Bir mi aa ide ġā'ibde ayā

Memleket ucında bir dizdār tā
Saltanatdan şāhdan olmuş c dā

al'ayı a'dāya virmez ıfz ider
Virse aa nie bi sım   zer

Pādişeh yo ol ged klerde m dām
Anda āzır gibi eyler ihtimām

Şāh  ninde bu olur mab l-i tām
Kim  ninde hıdmet idenden m dām

3705 Ġā'ibāne zerrece ıfz olsa kār
Yig-durur āzırda olsa şad hezār

Şimdi ĩmān eylemek mam d olur
 licecek olur 'iyān merd d olur

Ġā'ib olan şey'e mest r olma iy
Balayup azuı meşk r olma iy

Sen s k t it s yleme ey yār-ı ġār
a ider 'ilm-i led nnı āşikār

Şemse zırrā n rı olmuşdur g vāh
C mle şeylerden olur şāhid İlāh

3710 S yler m kim eyley p *ur'ān* beyān
a-durur şāhid melekler 'ālimān

Şāhid Allāh u melek   ehl 'ul m
Yo-durur Rab ancak ol Rabb-i yed m

 n şehādet ide a ned r melek
Tā şehādete ola ol m şterek

- Kim şu'â'-ı âfitâbı bî-ħicâb
Görmez ol cân gözi kim ola ħarâb
- Nür-ı şemsi yarasa çün görmez ol
Çat'-ı ümmîd eyleyüp oldı ħumûl
- 3715 Pes melâ'ik de bizüm gibi hemân
Nür-ı şemsi anlamağda nâ-tüvân
- Bu ziyâyı biz güneşden bulmuşuz
Dermendâna 'inâyet olmuşuz
- Yeği ay gibi ya üç günlük ya bedr
Her melege başka olur nür-ı ħadr
- Üç ya dörd ħanatlıdur nür u şafâ
Mertebesince meleklerle ziyâ
- Nitekim perr-i 'uğûl-ı insiyân
Farğ çoğdur ortalarında 'ıyân
- 3720 Nîk ü bedde her-kese olur ħarîn
Ol melek kim beğzemiş aña hemîn
- Nür-ı şemsi göremez gözi tebâh
Yıldız ammâ aña olur şem'-i râh

**Peyğam-ber 'aleyi's-selâmuğ Zeyd'e rażiyallâhu 'anh dimesidür ki "Bu sırrı
bundan açık söyleme ve mutâbakatı ħıfz eyle" dimekdür.**

- 89b Didi Peyğam-ber ki *aşĥâbum nücüm*
Yolcılara şem' [u] şeytâna rücüm
- Her-kese olsa eger bu çeşm ü zür
Âfitâb çarĥinden alurdı nür
- Nemçe ħâcet olmaz idi ey zelîl
Necm olaydı nür-ı ħurşîde delîl

- 3725 Dir buluta gölgeye toprağa mäh
Ben de nâsum lîk vaḥy ider İläh

Ay u yıldız olmaz idi mu^cteber
Âfitâbı her kişi görse eger

Siz ṭabî^catda idüm ben daḥı tâ
Virdi şems-i vaḥy bu nûrı baḡa

Şemse nisbet gerçi vardur zülmetüm
Zülmet-i nefse zîyâ vü behcetüm

Zâ^cfum oldur tâ gele ṭâḡat saḡa
Kim degülsin lâyıḡ-ı *şems-i duḡâ*
- 3730 Sirke vü bal gibi itdüm imtizâc
Tâ cigerler zaḡmına olam ^cilâc

Ḳurtulup ^cilletden olduḡ nîk-ḡâl
Sirkeyi ḡo hep ḡidâḡı eyle bal

Taḡt-ı dil ma^cmür ola ḡidüp hevâ
Arş-ı Rahmân olur ol dil dâ²imâ

Ḥükm ider ol dilde Ḥaḡ bî-vâşıṭa
Ḥâşıl oldu dilde çün bu râbıṭa

Bu söze yoḡdur nihâyet ḡanı Zeyd
Olmaya rüsvâ ola pendümle ḡayd
- 3735 Söylemek ḡikmet degül esrârı bil
Çün ḡıyâmetde olur izḡârı bil

Zeyd ḡikâyesine rücû^c itmek beyânındadır ve's-selâm.

Zeyd ḡaçdı bulamazsuḡ anı sen
Şıḡradı şaff-ı ni^câl u na^clden

3729b "Güneşe ve kuşluk vaktideki aydınlığına...", Şems, 1.

3732b "Rahmân, Arş'a istivâ etmiştir.", Tâ Hâ, 5.

- Sen ki olduñ Zeyd bulmaz kendüsin
Ol necim gibi k'ola şemse qarın
- Bulamazsuñ naqş andan hem nişân
Kehkeşân yolunda bulmazsuñ şaman
- Oldı hiss-i nuṭṭ-i bî-pâyânumuz
Maḥv-ı nûr-ı dâniş-i sultânumuz
- 3740 Dillerinde °aql u hiss-i kâmilîn
Mevc-der-mevc °ilm-i Hâḡ'da *hâzîrîn*
- Pes icâzet ola çünkim gele şeb
Gizli yıldızlar ider kârın taleb
- Virdi °aql ol bî-°uḡûla gine Hâḡ
Güş-ı °aqla ḡalkalar oldu sebaḡ
- El ḡaḡup raḡş idüp ideler şenâ
Diyeler bizi *yaratduḡ* Rabbenâ
- Çürümiş kemük deri yevmü'l-cezâ
Toz ḡoparup fâris-i meydân ola
- 3745 Hâmler ideler °ademden bâ-vücüd
Âḡiretde hem şekûr ü hem künüd
- Başını çevire görmezlenme yâ
Baş çevirmedüḡ °ademde sâḡiyâ
- Pes ayak başduḡ °ademde rû-be-rû
Kim ḡoparur beni yirümden diyü
- Şun°-ı Hâḡ niçün görünmeye saḡa
Kim şaḡuḡdan çekdi getürdi Hudâ
- Tâ seni ḡalk itdi bâ-envâ°-ı ḡâl
Kim saḡa gelmezdi ol vehm ü ḡayâl

3740b°....karşımızda hazır bulunacaklar.”, Yâsîn, 32.

3743b°....iki defa dirilttin.”, Mü'min, 11.

3750 Bu  adem H aqq'a hemiŐe bended r
D v iş g r kim S leym n zinded r

D v d zer h v z gibi k seler
K dir olmaz kim ide ref -i zarar

Sen nice ditrers n id p h vf hem
Da ı artuŐ kor ucudur bil  adem

El urursın maŐıba ger i ki sen
C n  ekiŐmekd r o sa a h vfdan

 AŐ -ı H a 'dan  ayrı c mle ey p ser
C n  ekiŐmekd r Şeker yimekse ger

3755 C n  ekiŐmek gitmed r s y-ı mem t
El  ek p n Ő itmek  b-ı h y t

Mevt   h ka h lkun  i g zi var
 b-ı h yv na nice y z  an tutar

Cehd it t ksan ola bu y z g m n
Gice git yoŐsa gice gider hem n

Gicelerde t lib ol bu r zı sen
 n n e  o  aŐl-ı zulmet-s zı sen

Bu  ara u gicede  oŐ n k olur
 b-ı h yv nuŐ yiri t rik olur

3760 Nice  alk  baŐun  y  uy udan
B yle  aflet toŐmın ekd n  unki sen

90a

 l  uy u  l  loşma oldu y r
UyuduŐ sen gice h rsız itdi k r

Kim-durur h ŐmuŐ bil r mis n  aceb
H kiy nuŐ  teŐiler h Őmı hep

Şuya hem evl dına h Őm oldu n r
N ra nice h Őm-ı c n oldu Şular

3751a "...havuzlar kadar (geniş) leŐenlerden...", Sebe, 13.

- Söndürür şu âteşi zîrâ ki o
Şuya evlâdına olmışdur °adû
- 3765 Nâr-ı şehvet bil gelür bu nârdan
Anda zîrâ aşl-ı her cürm ü miñen
- Zâhiri̇ âteş söyünür âbdan
Nâr-ı şehvet nâra çeker añla sen
- Nâr-ı şehvet şu ile bulmaz sükûn
Kim cehennem-tab°dur dañı füzûn
- Şehvet odına ne çâre nûr-ı dîn
Nûruñuzdan söndi nârü'l-kâfirîn
- Söndürür bu âteşi nûr-ı Hudâ
Nûr-ı İbrâhîm eyle üstâ
- 3770 Âteş-i Nemrûd nefsüñden şehâ
Çurtula bu cism-i zâruñ dâ°imâ
- Nâr-ı şehvet sürmeden olur mı kem
Şübhesüz çalmağdan olur kem dedem
- Âteşe odun koşañ sen dâ°imâ
Hiç odundan söne mi âteş dilâ
- Odunı çekdükte âteş söndi o
Âteşe zîrâ ki taqvâ dökdi şu
- Nârdan çara olur mı rû-yı hûb
Anı tezyîñ itdi taqvâ-yı kulûb
- Emîrû'l-mü'minîn Hazret-i °Ömer zamânında
şehre âteş düşmesi beyânındadır.**
- 3775 Düşdi bir âteş °Ömer °aşrında fâş
Yandı andan çurı ağaç gibi taş
- Yandı andan hep binâlar hâneler
Belki kuşlaruñ çanadı lâneler

3765a gelür D: Metinde “getir” şeklindedir.

Nıfı şehriñ yandı ol âteşle hep
Çorqup ol âteşden itdi şü'aceb

Çırbalarla döker idi sirke şü
Ol od üzre 'âkil olanlar kamu

Âteş olurdu 'inâdından ziyâd
Aña bî-ğadlikden irdi 'avn u bâb

3780 Halk 'Ömer'den yaña itdiler şitâb
Didiler söndürmiyor bu nârî âb

Didi Haç'dan bir 'alâmetdür o nâr
Buğlünüz nârından oldı şü'ledâr

Sirke şü nedür idüñ luğ ü kerem
Baña uyan terk iderler buğli hem

Halk didi açmışuz bâb-ı şemen
Olmışuz biz eşhiyâ-i dehrden

Didi nân virmek size resm ü 'alem
El açup Allâh için idüñ kerem

3785 İşleriñüz hep ta'azzum fahr u nâz
Sizde yokdur havf u taqvâ vü niyâz

Toğm-ı mâlı ekme her yire şağın
Yol kesiciye kılıç virme hemîn

Ehl-i dîni aña ehl-i kînden
Evlüyâyı iste yâr ol aña sen

Kendü kavmine ider her-kes nişâr
Zann ider ahmağ ki itdüm bende-kâr

**Hâzret-i 'Alî kerreme'llâhu vecchüh'unuñ haşmı yüzine tükürdükte emîrû'l-
mü'minîn Hâzret-i 'Alî elinden kılıcın bırağması beyânındadır ve's-selâm.**

Ol 'Alî'den öğren ihlâş-ı 'amel
Şîr-i Haçq'ı şanma kim ide dağal

- 3790 Başdı çün bir pehlevānı cengde
Tiz çıkardı kılıcın kim katlı ide
- O °Alī'nün yüzine tükürdi vā
Kim odur faḥr-i Nebī vü evliyā
- Ol yüze tükürdi ol kim vech-i māh
Secde vaḳtinde iderdi secdegāh
- Atdı şemşīrini fī'l-ḫāl ol °Alī
Bu ğazāda kāmīl oldu ol velī
- Pehlevāna virdi ḫayret bu °amel
Bu ne °avf u merḫametdür bī-maḫal
- 3795 Didi baḡa çekmiş idüḡ tıḡ sen
Niçün atduḡ beni terk itdüḡ neden
- Sen ne gördüḡ yig benümle cengden
Süst olduḡ beni şayd itmekte sen
- Sen ne gördüḡ ḫışmuḡa geldi sükün
Böyle bir nār-ı ğazab oldu zebün
- 90b Sen ne gördüḡ ki anuḡ °aksi benüm
Nūr itdi cümle bu cān u tenüm
- Gördüḡüḡ kevn ü mekāndan mu°teber
Kim o cāndan yig ki virdüm cān u ser
- 3800 Şīr-i Rabbānī şecā°atde çü sen
Pes mürüvvetde seni kimdür bilen
- Sen mürüvvetde hemān kim ebr-i Tīh
Geldi andan çok ta°ām-ı bī-şebīh
- Cehd ile buḡday virür ebr u sehāb
Pişirüp tatlı iderler şeyḡ u şāb
- Ebr-i Mūsā raḡm u luḡfı itdi °ām
Virdi pişmiş tatlı zaḫmetsüz ta°ām

- Puhte-hürân için ol kân-ı kerem
Raḥmeti ḳaldurdu °ālemde °alem
- 3805 Ḳırḳ yıl ol iḥsân u in°âm u ta°âm
Bir gün eksik olmadı geldi tamâm
- Tâ ki anlardan nice ednâ meger
Purasa marol tere istediler
- Ümmet-i Aḥmed ki olmışdur kirâm
Ḥaşre dek anlara bâḳî bu ta°âm
- Çün *ebînet inde Rabbî* oldu fâş
Yüf°im ü yusḳmî oldu nân u aş
- Buni hiç te°vîl itme it ḳabûl
Boğazuña sût gibi eyle duḥûl
- 3810 Eyleyüp te°vîl iden redd-i °aḫâ
Bu ḫaḳîḳat aña olmışdur ḫaḫâ
- Ža°f-ı °aḳlından görür buni ḫaḫâ
°Aḳl-ı kül cân °aḳl-ı cüz°î post ola
- Kendüñi te°vîl it aḫbârı degül
Beynüñe bed söyle gülzâra degül
- Ey °Alî sen cümle °aḳl u dînsin
Baña söyle gördüğünñ şemmesin
- Cānumı ḫilmüñ ḳılıcı itdi çâk
Ḥâkümi °ilmüñ şuyı hep itdi pâk
- 3815 Sırr-ı Hû'dur bilürüm di āşikâr
Kim ḳılıcsuz ḳatlı olupdur aña kâr
- Ol Ḥudâ'dur şāni°-i bî°-cāriḫa
Vāhib-i her-fā°ide her rāyiḫa

3808 “Ben sizin gibi değilim. Ben gecelerim. Rabbim beni doyurur, içirir.”, Ebu Huzeyme, Sahih, 7/409; Darimî, Sünen, 5/217.

- İçürür °aqla nice hamr-ı şafâ
Bî-ḥaberdür çeşm ü gūşa yok °aḫā
- Söyle ey şeh-bāz-ı °arş-ı hoş-şikār
Sen ne gördüñ Ḥaḫ'dan ol vaḫt āşikār
- Gözlerüñ ḡaybi bilür görür °iyān
Ehl-i zāhir gözlerinden ol nihān
- 3820 Ol biri bir ay görür hem āşikār
Ol biri dünyâyı görür teng tar
- Ol biri üç ay görür muḫterem
Oturur bir yirde bu üç kişi hem
- Üçinüñ de gözi ḫulaḡı gūşād
Senüñ ile āşinā benümle yād
- Bu ya °ayn-ı siḫr ya luḫf-ı ḫafī
Saḡa naḫş-ı gürk u baḡa Yūsufī
- On sekiz biñ °ālem u yā-ḫod füzün
Her-kesüñ gözine olmaz ol zebün
- 3825 Aḫ bu rāzi ey °Alī-yi Murtażā
Ey ḫazā-i sū'a sen ḫüsn-i ḫazā
- Ol ki °aḫıl buldı anı söyle sen
Yā diyeyim gördüm esrārı ben
- Bende sendendür sen eylersin nihān
Ay gibi nūri şaçarsın bī-zebān
- Söze gelen çünki ḫurş-ı māḫ ola
Gice yola gidici gele yola
- Sehv ü ḡafletden bulalar emn-i rāḫ
Bāḡ-i ḡūla ḡālib olur bāḡ-i māḫ
- 3830 Söylemeksiz ay ola çün reh-nümā
Söylese olur ziyā üzre ziyā

Çünkü sensin bāb-ı şeh-r-i °ilm sen
Çünkü sensin nūr-ı şems-i hilm sen

Ey kapu ol t̄alib-i bāba gūşād
Senden ire kışra t̄alib-i murād

Sen açıl ey bāb-ı rahmet tā ebed
Ey Hudā'nuñ bārgāhı mu°temed

Her havā her zerre bir manzar kamu
Kim dir açılmasa var bunda kapu

3835 Açmaya bir kapuyı çün dīde-bān
Hāṭıra gelmez efendi bu gümān

Çün kapu açıla cān hayrān olur
Murğ-i ümmīd-i tama° perrān olur

Bulsa bir vīrānede bir kişi māl
Her ḥarābede arar aṅla mişāl

91a Sen ki bir dervīşde bulmaduñ güher
İstemezsin ḡayrı dervīşden dürer

Nice yıllar kendü zannıyla gezen
Burnı deligüni geçmez bü-y-ı fen

3840 Ğaybdan gelmese burnuṅa қоқu
Gördigüñ burnuṅdur ancak ḡanı bñ

Ol pehlevān Ḥāzret-i °Alī kereme'llāhu vechehūdan su'āl itmesi beyānındadır.

**“Çünkü baṅa zafer bulup ve ḡālib olduñ. Niçün elüñden kılcı atduñ ve beni
ḡatlden ferāḡ itdüñ” beyānındadır.**

Pes didi ol nev-Müselmān-ı velī
Mestligüñden lezzetinden yā °Alī

Kim buyursın yā emīrū'l-mü'minīn
Cān tende düritdi gūyā ki cenīn

Yedi yıldız her cenīne bir zamān
Nebet ile hıdmet eylerler hemān

- Çün gele ol vaqt cân tuta cenîn
Ol zamân güneş aña olur mu'în
- 3845 Ol cenîni uyandır pes âfitâb
Kim güneş virür cenîne cân u tâb
- Gayrı yıldızdan ider naşş iktisâb
Cân virür ammâ ki aña âfitâb
- Kağı yoldan pes ta'alluğ buldı o
Rağm-ı mâderde güneşle hûb-rû
- Gizli yoldan ki gözümüzden ırağ
Âfitâb-ı çarha çok yol var vifâğ
- Bir yol ol altun andan küt olur
Bir yol ol andan hâcer yâkût olur
- 3850 Bir yol ol kırmızı ider la'li ol
Bir yol ol berq-âver ider na'li ol
- Bir yol ol kim puhte ider mîveyi
Bir yol ol 'âkil ider kâlîveyi
- Âşikâre söyle ey şeh-bâz-ı dâm
Pâdişâhi kolını iden maqâm
- Söyle ey şeh-bâz-ı 'anqâ-gîr-i şâh
Ey şikest iden sipâhı bî-sipâh
- Şüretâ birsin ü ma'nâ şad hezâr
Söyle bendeğ bâz ki oldı şikâr
- 3855 Bu mağall-i qahrda rağmet neden
Ejdehâya kimdür el viren di sen

Emîrû'l-mü'minîn Hazret-i 'Alî'nün cevâb virmesidür ki ol hâletde elinden

kılıcı atmağa sebep ne olmışdur anı beyândur ve's-selâm.

Didi Haqq için ururam tîgi ben
Bende-i Haq ola mı me'mûr-ı ten

Şîr-i Hâk̄k'um olmazam şîr-i hevâ
Dînüme şahid olur işüm şehâ

Mâ remeyte iz remeyt olur çü âb
Ben ki tîğüm urıçıdır âfitâb

Rahtımı yoldan giderdüm ey ümem
Ben Hüdâ'dan ğayrısın bildüm °adem

3860 Gölgeyim ben şahibümdür âfitâb
Kapucıyum aña degülem hicâb

Ben o tîğüm cevheri anuñ vişâl
Hayı iderem itmezem katl ü kıtâl

Tîğümün cevherlerin örter mi şan
Buludumu süremez bād-ı vezân

Ben ki küh-ı şabr u hilmüm °adl u dād
Tağ yirinden koparamaz tünd-bād

Çöpdür ol kim yelden ola tarmâr
Katı çoğdur nâ-muvâfiğ rûzgâr

3865 Bād-ı hışm u bād-ı şehvet bād-ı âz
Sürer anı k'olmaya ehl-i namâz

Tağum anuñ varlıgum bünyâdıdır
Kâh olursam bādum anuñ bādıdır

Bād-ı Hâk̄ ile olur meylüm benüm
°Aşk-ı Hâk̄'dür çünkü ser-ğaylüm benüm

Şehlere hışm oldı şeh bize ğulâm
Bağladum hışmı idüp zîr-i licâm

Urdı hilmüm tîği hışmum gerdenin
Rağmet oldı hışm-ı Hâk̄ baña hemîn

3870 Nûra ğarğum gerçi sağf oldı harâb
Cennet oldum gerçi nâmum Bû-türâb

3858a "...attığın zaman sen atmadın...", Enfâl , 17.

Bir ğazâda gelse bir °illet başa
Tîĝi ħıfz itmek olur başa sezâ

Tâ sever li'llâh ola nâmum benüm
Buĝzdan li'llâh ola kâmum benüm

Tâ ki Allâh ola eylersem seĥâ
Tâ ki imsâk eylesem Allâh ola

91b

Eylerüm Allâh için buhl u °aĥâ
Cümle Allâh iderüm itmem riyâ

3875 İtdüğüm li'llâh degül taĥlîd hem
Gördüğümdür zann u taĥyîl eylemem

İctihâd u hem taĥarri ğitdi ĥîn
Baĝladum dâmân-ı Ĥaĥĥ'a âsitîn

Ger uçarsam bilürüm tayrân yirin
Ger dönersem bilürüm devrân yirin

Yük çekersem yiri bellüdür saĝa
Mâhum öñümde güneşdür muĥtedâ

Bundan artuĥ ĥalka söyleme maĥâl
Irmaĝa deryâyı şıĝdurmaĥ muĥâl

3880 Söyleyem alçaĥ ki fehm ide °uĥûl
°Ayb olunmaz kim budur kâr-ı Resûl

Ben ĝarażdan ĥür güvâhüm it şümâr
Ķul şehâdet itse olmaz i°tibâr

Ķul şeri°atde şehâdet itse ger
Vaĥt-i da°vâda olur mı mu°teber

Ger nice biñ ĥul iderlerse güvâh
Şer°a lâyıĥ olmaz ol bî-iştibâh

Ĥaĥ ĥatında şehvete ĥullar beter
Rıĥĥ ile ĥullardan aşĥâb-ı nażar

3885 Bir sözinden h^vācenūñ olur bu hür
Ol dirilür tatlu ölür līk mür

Bende-i şehvet olur mı hiç halāş
İtmedükçe faẓl-ı Hāķ in^eām-ı hāş

Bir kıuyuya düşdi kim yok ğür aña
Ol günāhıdur anuñ yok cevır aña

Bir kıuyuya atdı kendin ol ki ben
Bulamam dibine irür bir resen

Yiter olursa eger bu söz füzün
Pes ciger ne seng-i hārā ola hün

3890 Ol ciger kim olmaya kıan sahtdur
Ĝāfil ü meşĝül u hem bed-bahtdur

Ol gün olur kıan ki olmaz süd hiç
Şimdi kıan ol olmaya merdüd hiç

Kıullarıñ olmaz güvāhı cün kıabül
°Adl odur ki olmayasın ğıla kıul

Dindi *erselnāke şāhid* der-nüzur
Varlıĝından oldu cün hür ibni hür

Çünkü hürürüm hışm baĝlar mı beni
Vaşf-ı Hāķ itdi müzeyyen bu teni

3895 Gel seni āzād itdi faẓl-ı Hāķ
Raħmeti hışmını itmişdür sebaķ

Gel içeri şimdi yok saña haķar
Taş iken itdi seni kımyā güher

Küfr ü hār-ı küfrden olduñ halāş
Ĝül gibi açıl cü bulduñ bāĝ-ı hāş

Sen ben olduñ ben sen ey şāhib-ħaşem
Sen °Alī olduñ yā nice kıatl idem

3893a “.....Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.”, Ahzāb, 45.

- Eyledüğ bir ma'şiyet tâ'atdan ey
Gökleri geçdüş bu sâ'atde sen ey
- 3900 Pes mübârek ma'şiyet kim itdi merd
Çopmaya mı hârdan evrâk-ı verd
- Cürm olur mı 'Ömer'e kaçd-ı Resûl
Kim anuñla oldı dergâha vuşul
- Sihr-i sâhîrlerle Fir'avn anları
Çatl idüp cânâna irdi cânları
- Anları olmasa sihri ol Cuhûd
Anları çatl eylemezdi ol 'anûd
- Çünkü gördiler 'aşâ vü mu'cizât
Tâ'at oldı ma'şiyet ey bed-sıfât
- 3905 Urdı me'yûs olmanuñ boynın Hudâ
Çün günâh ü ma'şiyet tâ'at ola
- Seyyi'âtı çün ide tebdîl o ber
Ol hasûduñ rağmına tâ'at ider
- Bundan evvel recm-i şeytân-i recîm
Çatladı itdi hâsed anı dü nîm
- Ol çalışur bir günâh itdüre tâ
Anuñ ile bizi kuyuya tıķa
- Çün göre kim tâ'at oldı ol haţâ
Nâ-mübârek olur ol sâ'at aŗa
- 3910 İçerü gel bir çapu açdum saŗa
Sen tükürdüñ ben saŗa itdüm 'aţâ
- Ben cefâ idenlere idem kerem
Şol ayağ öñine ben başum çoram
- Pes vefâ idenlere virem hemân
Nice genc ü nice mülk-i Câvidân

**Hzret-i Peyğam-ber ‘aleyhi’s-selāmuñ emirü’l-mü’minin ‘Alî kereme’llāhu
vechehūnuñ rikābdārınuñ (Yk.92a) ıulagına dimesidür ki:
“ ‘Alî’nün ıatlı senün elünđe olsa ki gör saña ĥaber virdüm.”**

Ben o merdüm ıatılüm olursa ger
Luıf-ı bālın eylemem zehr-i keder

Çākerem gūşına didi Muşafā
Gerdenümden başımı ider cüdā

3915 Vaıy ile āgāh itdi ol Resül
Kim beni āıır helāk ider o ıul

Ol dir idi beni öldür ewelā
Tā ki benden gelmeye böyle ĥatā

ıatlım itmiş senün elünđe Ĥudā
Kim ıazāya ĥıle ıādir mi ola

Ol dūşüp öñüme dirdi ey kerīm
Ĥaı rızāsıçün beni it iki nım

Tā baıa olmaya bu encām-ı bed
Kendüne yanmaya cānum tā ebed

3920 Ben aıa didüm ki ıurıdı ıalem
Bu ıalemde ser-nigündür çok ‘alem

Cān u dilden yok-durur buğzum saıa
Kim degül senden bu Ĥaı’dandır baıa

Sen Ĥaı’a āletsin iden dest-i Ĥaı
Ālet-i Ĥaıı’a ben itmem ıa’n u daı

Didi kim yā bu ıışāş olmaı nedür
Didi bu sırr-ı ĥafıden şorma sen

Kārına ger Ĥaıı iderse i’tirāz
İ’tirāzından bitirür ol riyāz

3925 İ’tirāz itse yaraşur kārına
Luıf u ıahrında aıad oldur yine

- Bu havâdiş şehri içre mîr odur
Mülklerde mâlik-i tedbîr odur
- Āletini kırar ise ol Hudā
Ol kırılmış olmuşa eyler °aṭā
- Remz-i *nenseḥ* āyetin ev nünsihā
Ne'ti hayren der girüsü bil mihā
- Her şerîc at k'am nesh itdi Hudā
Otluḡ idi gül °ivaḡ virdi aṇa
- 3930 Şuḡl-i ruzî gice ider nesh ü yād
Bir cemādı gör ki °aḡl ider ziyād
- Girü itdi giceyi mensüh-ı rüz
Tā cemādı yaḡdı ol āteş-fürüz
- Gerçi zulmet oldu ol ḡvāb u sübāt
Zulmet içre bulunur āb-ı ḡayāt
- °Aḡl olur zulmetde şāf u tāze hem
Sekte olur bā°is-i āvāza hem
- Kim olur zıdd ile zıddlar āşikār
Nūrî zulmetde yaratdı Kirdḡār
- 3935 Oldı ceng-i Muştafā şulḡa medār
Tā kıyāmet oldu şulḡ ol kārzar
- Nice biḡ baş kesdi pes ol dil-sitān
Tā emān bula ser-i ehl-i cihān
- Nice tāze şāḡ kesdi bāḡbān
Tā büyüyüp naḡl ola mīve-resān
- Bāḡdan ḡopardı otluḡı °alīm
Tā ki ola bāḡ u hem mīve kerīm

3928 “Biz bir āyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak (ertelersek) mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz.”, Bakara, 106.

- Kim dişi çıkardı yirinden tabīb
Tā hālāş ola elemelerden habīb
- 3940 Naş içinde çok ziyād oldu şebāt
Var şehidāna hayāt-ender-hayāt
- Kesilürse bu boğaz ey nīk-nām
Yürzeķüne ferih̄in olur ta^cām
- Ḥalk-i hayvān kesilürse ^cadl ile
Ḥalk-i insān bitdi andan faẓl ile
- Kesile insān boğazı aņla sen
Ne toğar andan kıyās it aņla fen
- Toğdı üçünci boğaz tīmār-ı Ḥaķ
Şerbet-i Ḥaķ oldu vü envār-ı Ḥaķ
- 3945 Ol kesik boğaz iķer şerbet ki tā
Ḳurtula lā⁷dan ezel olmuş ola
- Besdür ey himmeti az eli kaşır
Tā ki saņa cān ola nān-ı kesir
- Anuğ iķün mīve virmez ta^catüñ
Nān iķün yüz şuyı dökmek ^cadetüñ
- Cān-ı his bu nāna şabr itmezse ger
Kīmiyāyı pül idesüñ misi zer
- Cāme-şüy olmaķ dilerseney ey fülān
Çericiler semtini eyle mekān
- 3950 Urucuğ kırdı ise etmek n'ola
Kim kırık bağlarsa pek yapış aņa
- Eli kırık bağlayanuğ bil hemīn
Kırması işlāh olur anuğ yaķın
- 92b** Ger kırarsaņ sen anı dir ol saņa
Sen dürüst it sende ḥod yok dest ü pā

- Çırmağ anuñ haqqı olur kim o kes
Çırığı ıslâha qâdir ola pes
- Ol ki yırtar dikmeye qâdirdür o
Her ne şatsa alur andan hûb-rû
- 3955 Hâneyi vîrân ider zîr ü zeber
Pes o sâ'at hem ider ma'cûr u ter
- Ol bedenden kesse bir başı eger
Nice yüz biñ başı ol dem var ider
- Emr-i Hağ'la pes kışâş olur şebât
Didi zîrâ var *kışâş içre hayât*
- Kimde var ol zehre kim tâ kendüden
Ol esîr-i Hağğ'a ola tîğ-zen
- Bunı bilür ol ki Hağğ itdi başîr
Kim o qâtil oldı mağlûb-i qâdir
- 3960 Her kimün bu hükm geldi başına
Çatı ider oğlını baqmaz yaşına
- Yürî hafv it eyleme ta'n-ni bedân
Dâm-ı hükm öjinde 'azcün bil hemân

Âdem 'aleyhi's-selâmuñ iblîsün çalâletinden ta'accub eylemesi beyânındadır.

Ve's-selâm.

- Olıcağ iblîs-i 'aşî bu'l-beşer
Eyledi aña hağâretle nazâr
- Kendüsi görüp begendi kendüsin
Kim görindi kâr-ı iblîs-i la'în
- Gayret-i Hağ aña didi ey Şafî
Saña mestûr oldı esrâr-ı hafî
- 3965 Kürki tersine giyerse ol Hudâ
Çağı yirinden çoparır bî-recâ

3957b "Kısasta sizin için hayat vardır.", Bakara, 179.

Niçe âdem perdesin yırtar o dem
Niçe şeytânı Müselmân ide hem

Didi Âdem tevbeler bu kibrden
Böyle küstâh olmayam bir dağı ben

Bu günâhı yâ Rab ʿavf it bendeden
Tevbe bu sözden beni aḥz itme sen

Başa yardım it hidâyet eyle sen
İftihâr olmaz ğanî vü ʿilmden

3970 albi azdırma ki itmişdüy kerem
Dönder ol kemligi ki yazdı alem

Cânuma itme benüm sũʻi'l-azâ
İtme ihvân-ı şafâdan hem cüdâ

Füratüñden acı yodur hi hi
Sen muʻin olmazsañ olur pi pi

Rahtumuzdur rahtumuza râh-zen
Cismümüzdür cânumuza câme-ken

Elümüz yir ayağumuz her zamân
Cân iletmez kimse virmezseñ emân

3975 Bu aarlardan eger urtarsa cân
avf u idbâr olur olmaz ol emân

Vâşıl-ı cânân olmaz çünkü cân
Tâ ebed zaḫmetledür bulmaz emân

Câna yol virmez-iseñ bulmaz necât
Cân ki sensüz şağ ola oldu memât

ullarıña aʻn iderseñ vechi var
Saña lâyıdur bu kâr ey kâm-kâr

Mihr ü mâha bî-ziyâ dirseñ eger
add-i serve yâ dü-tâ dirseñ eger

- 3980 Göklere °arşa eger dirseñ ħaķĩr
Kāna deryāya eger dirseñ faķĩr
- Bu kemālũne göre olur revā
Saña maĥşüş oldu tekmiĩ-i fenā
- Kem ħaţardan hem °ademden pāksın
Yoķları icād iden bĩ-bāksın
- Bitiren yaķmaġa ĥod olur °alĩm
Yırtan olur dikmegi daĥı fehĩm
- Her ħazānla çũnki yaķar bāġı o
Girũ bitirũr gũl-i şıbāġı ol
- 3985 Dir ki ey yanmışlar oluñ tāze siz
Yine oluñ ĥũb u ĥoř āvāze siz
- Çeşm-i nergis kũr iken itdi bařĩr
Başı kesik nāyı itdi ĥoř-řarĩr
- Biz ki mařnũ°-ı cenāb-ı řāni°üz
Biz zebũnuz her ne virseñ ķāni°üz
- Cũmle nefsi° nefsi° gũyān oluruz
Luţfuñ olmaz ise řeyţān oluruz
- Bize řeyţānlıķdan oldu bu menāř
Kim bizi kũrlũkden itdũñ sen ĥalāř
- 3990 Kimde varsa zindelik sensin delĩl
Olsa a°mā bĩ-delĩl olur zelil
- 93a Her ki senden ġayrı ĥoř nā-ĥoř ķamu
Ādemi yaķıcı bir āteřdũr o
- Her kime āteř penāĥ u pũřt olur
Ol Mecũsi° olur u Zerdũřt olur
- Ol ki Ĥaķķ'ũñ ġayrıdur bāţıl olur
Bir bulutdur fażl-ı Ĥaķ hātıl olur

**Girü ‘Alî kerreme’llâhu vechehû’nuñ hikâyesine rucû^c ve kıtiline
musâmağa itmesi beyânındadır.**

Gel ‘Alî’den kıtilinden it beyân
Kıtiline luğfını eyle ‘ıyân

3995 Didi görürüm hemîşe düşmenüm
Ağa hışm itmem nedîmümdür benüm

Kim ölüm helvâ gibi tatlu bağa
Pençe urmuş kalkmama ölmem şehâ

Ölmeden ölmek bize oldu helâl
Yimeden yimek bize oldu nevâl

Şüreten mevt ü haķıķatden hayât
Zâhiren noķşân u bâtında necât

Anadan toğmağ cenîne ğam kamu
Bu cihânda yeñiden açılmağ o

4000 Bende var çün ölmege ‘aşğ u hevâ
Tehlikeye düşme dinildi bağa

Tatlu şeylerden olur nehy ‘âdetâ
Acıdan hod nehye hâcet var mı yâ

Acı olsa içi taş dânenüñ
Acılığı nehyi olmışdur anuñ

Bağa ölmek dânesi şîrîn olur
Bel hüm ahyâ ı bağa temkîn olur

Öldürüñ beni idüñ levm ey şıķât
Kim bağa kıtlümde var dâ’im hayât

4005 Ölmededür bağa dirlik ey fetâ
Tâbe-key bu fūrķat-ı mavtın bağa

4000b “Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın.”, Bakara, 195.

4003b “...onlar diridirler.”, Âl-i İmrân, 169.

Fürkatüm olmasa dünyâda sükûn
Dinmez idi pes *ileyhî râcî'ün*

Râcî' olur şehrine gele girü
Gele fark-ı dehrden vahdete o

**Rikâbdârıñ dâ'imâ Hz. 'Alî kerreme'llâhu vecchü'nuñ öñine düşmesi
Beyânındadır ki "Ey emîrü'l-mü'minîn beni öldür ve bu kazadan beni
kurtar" diyü söylemesi beyânındadır.**

Girü geldi k'ey 'Alî öldür beni
Görmeyem ben tâ o vaqt-i cân-keni

Ben helâl itdüm benüm dök kanımı
Görmeyem tâ ol günü al cânımı

4010 Didi ki her zerre bir kâtil ola
Hañçer ile katlûñe mâ'il ola

Bir kılıñ kesmege olmaz iktidâr
Böyle yazıldı ezelde çün bu kâr

Lîk gam çekme şeff' olam saña
Ben ki rûhum nefse kul olmağ hañâ

Bu tenüñ yoğdur yanumda kıymeti
Tensüz itdüm rûh ile ben ülfeti

Hañçer ü şemşîr olur reyhân baña
Mevt olur bir gülşen ü bostân baña

4015 Cismini tâ böyle pâ-mâl eyleyen
Ol hilâfet istesün mi añla sen

Zâhiren isterdi güyâ câh u hüküm
Göstere gayre ki nedür râh u hüküm

Tâ hilâfet bula bir cân-ı diger
Hem ola nañl-i hilâfet pür-şemer

**Anuñ beyânındadır ki Peyğam-ber ‘aleyhi’s-selâmuñ Mekke’yi fetih etmek
istemese dünyâ mülkine dost olduğundan degül, nitekim buyurmuşdur:
“E’-d-dünyâ cîfetün”²⁶² baña emr-i İlähî ile eydür.**

Ahmed itse Mekke fetihinde himem
Hıbb-i dünyâ ile olmaz müttehem

Ol ki aña mañzen-i heft âsmân
‘Arz olınuğda ibâ ide hemân

4020 Baña baqsun diyü her bir hür u cân
Dolmuş idi cümle yeddi âsmân

Bezemişdi kendüsini cümle hep
Aña dostdan ğayre yoğ idi taleb

Öyle dolmuşdı aña iclâl-i Hıağ
Aña yol bulmaz idi hep âl-i Hıağ

Bize şıgmaz enbiyâ vü mürselîn
Hem melek hem rûh dağı kümmelîn

Didi biz zâğuz degülüz zâğ zâğ
Mest-i şıbâğuz degülüz mest-i bâğ

4025 Mañzen-i eflâk ü hem cümle ‘uğul
Hıar idi güyâ ki ber-çeşm-i Resül

93b Pes ne ola Mekke vü Şâm u ‘Irâğ
Kim aña göstere ceng ü iştiyâğ

Bu gümânı aña eyler bed-zamîr
Kim ider kendine hırşından nazîr

Şarı şırçayı iderseñ sen niğâb
Şarı görünür ziyâ-yı âfitâb

²⁶² “Dünya leştir.”, Hindî, *Kenzü’l-Ummâl*, C. 3, s. 1263; Aclunî, C. 2, s. 294.

4024a “Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı.”, Tûr, 17.

- Çır bu şarı mâ'î şîşeyi ki sen
Ağlayasın tâ ğubârı merdden
- 4030 Fârisüñ eṭrâfını tutmuş ğubâr
Merd-i Hâḡ şandun o tozi âşikâr
- Toz görüp iblîs didi kim bu ṭîn
Benden ey olsun mı ben âteş-cebîn
- Tâ göresin sen °azîz anı beşer
Bil saña iblîs' dendür ol nazâr
- Olmasun iblîsün oĝlı di baña
Ol segün mîrâsı n'eyler sende yâ
- Seg degül ben şîr-i Hâḡḡ'im Hâḡ menâş
Şîr-i Hâḡ şüretten olmışdur ḡalâş
- 4035 Şîr-i dünyâ ṭâlib-i emvâl ü berg
Şîr-i Mevlâ ṭâlib-i âzâd u merg
- Çünki ölmek içre gördi yüz vücüd
Yandurur pervâne gibi yüz vücüd
- Ölmege ṭâlib olurlar şâdıkân
İtdi bu söz her Cühüd'ı imtihân
- Didi *Ḳur'ân* da ki ey ḡavm-i Yehüd
Şâdıkâne ölmek oldı genc ü sūd
- Fâ'ide ister vazî' ü hem şerîf
Ârzü-yı mevt olur andan laṭîf
- 4040 Ey Yahüdîler utanun ḡalkdan
Dilünüzle bârî [olsun] mevt-i ten
- Buña ḡâdir olmadı hîç bir Cühüd
Çün Muḡammed'den işitdiler Yahüd

4038 Bu beytin anlamı için bk. Cum'a, 6.

4040b olsun D: Metinde "isteḡ" şeklindedir.

Didi Aḥmed dilleri dise eger
Bir Cühüd qalmazdı ʿālemde güzer

Pes Yahūdīler virüp māl u ḥarāc
Kim bizi rüsvāy itme ey sirāc

Çün dükenmez bu kelām [ü] bu suḥen
Vir elüj baḡa ki gördüj yāri sen

4045 Gülşene gel eyle terk-i mezbele
Çünki sen zülmetde gördüj meşʿale

Bī-tevaḳḳuf tiz it vażʿ-ı kadem
Bu qapuyı qo budur bağ-ı İrem

**Emirü'l-mü'minîn ʿAlī kerreme'llāhu vecchü'nuḡ nedīm ve hem-demi olan
pehlevān dimesi beyānındadır. “Çünki sen benüm yüzüme tükürdüj, nefşüm
hareket ve dilümde ihlāş qalmazdı seni öldürmeye māniʿ oldı” anuḡ beyānındadır.**

Didi aḡa pes emirü'l-mü'minîn
Ceng vaḳti ey cüvān-ı ber-güzīn

Çünki tükürdüj yüzüme sen benüm
Bundan oldı mużtarib nefş ü tenüm

Nışfı li'llāh oldı vü nışfı hevā
Ḥaḳḳ işinde şirket olur mı revā

4050 Sende Ḥaḳ naḳş itdi bu cān u teni
Mülk-i Ḥaḳ'suḡ ben yaratmadum seni

Naḳş-ı Ḥaḳḳ'ı yine emr-i Ḥaḳ bozar
Sırçasın dostuḡ yine taşı kırar

İşidince bunı göñli doldı nūr
Qırdı zünnārı olup şāhib-ḡuzūr

Didi ben ekmiş iken toḡm-ı cefā
Ġayrı dürlü baḳmış idüm ben saḡa

Sen ḡod olmışsuḡ terāzū-yı Ḥudā
Belki her mizāna dil ey Murtażā

4055 Sen benüm olmışsuñ aşl u maḥlabum
Sen ḥod olmışsuñ ziyâ-i mezhebüm

Bendesiyim ol çerâğuş ben gedâ
Kim çerâğuş andan almışdur ziyâ

Ben o mevcûñ ḳuluyum o baḥr-ı nûr
Andan itdi böyle bir gevher zühür

Baḥa °arz eyle şehâdet bu zamân
Kim seni gördüm ser-efrâz-ı cihân

Elli âdem aḳrabâsından meger
°Aşîkâne dîne yüz döndürdiler

4060 Tîğ-i ḥilimle bu deñlü ḥulḳı o
Girü aldı tîğden bu ḥalḳı o

Tîğ-i ḥilm âhen ḳılıçdan pek keser
Belki yüz leşkerden artuḳdur zafer

Bir iki loḳma yimişdi bu tenüm
Doğdı andan cüşiş-i fikrüm benüm

Âdeme bir buğday olmışdur kûsûf
Nûrî bedri çün zeneb eyler ḥusûf

94a Ne laḥîf olur göñül bir pâre nân
Ayn anuḳ eyleye Ülker nihân

4065 Ma'nevî etmek yiyen olur o sūd
Çünki şüret ola olur ol Cühūd

Yeşil ot gibi deve yirse eger
O yiyişden bula lezzet nef'ger

Çün yeşillik gide ḳuruya o ân
Bir deve yirse eger anı hemân

Yırtar avurdın damağın ey dirîğ
Böyle bir nâzûk gül-i ter oldu tîğ

Nān ki ma^cnā idi hār sebz olur
Çünkü şüret ola huşk u gebz olur

4070 Sen ezel ki ^câdetüj üzre hemīn
Kim yir idüj ey vücūd-ı nāzenīn

Ol қоқu üzre ye bu huşkī hemān
Kim қarışdı топраға ma^cnā-yı cān

Kim қarışdı hāke oldur huşk u mür
Ġayrı andan eyle perhīz ey şütür

Söz қarışdı топраға ol denjlü tā
Şu bulandı қuyunuñ aǵzın қаpa

Tā ki anı şāf ide yine Hudā
Tīre iden anı şāf itse revā

4075 Şabr ile biter murād itme şitāb
Eyle şabr Allāhu a^clem bi^cş-şevāb

Temme fi't-tārīh

Cild-i evvel ^cavn-ı Hāq'la ey hümām
Bu maḥalde buldı encām u tamām

Hāmdu li'llāh ol mu^cīn ü zū'l-celāl
İtdi baḡa niçe envā^c-i nevāl

Reh-ber olup baḡa faẓl-ı zū'l-minen
Meşnevī-i Hāzret-i Monlāyı ben

Terceme idüp anı itdüm ^cıyān
Eyledüm Türki ^cibāretle beyān

4080 Қашд-ı şī^cr ü şā^ciriyyet itmedüm
Rāh-ı remz ü ta^cmiyeye gitmedüm

Tā hafī қalmaya maқşūd u merām
Añlayalar bileler her hāş u ^cām

İde her kişi o maḥbūba nigāh
Her-kesüñ sīnesin ide cilvegāh

- Yine geydi bir kabâ-yı nev o hûb
Ne kabâ merğüb u maḥbûbu'l-ḳulûb
- Görmedi bu tarz-ı nevlê 'âşîḳân
Hem işidmemişdi gûş-ı 'ârifân
- 4085 Sînede cân gibi pinhân besteler
Hırz-ı bâzû-yı dil ü cân itseler
- Vechi var anuḳladur emn ü emân
İki âlemde selâmet bî-gümân
- Terceme olsaydı mefhûmı eger
Ehl-i nazma olur idi mu'teber
- Mümkin idi olsa her beyt-i daḳîḳ
Bir muḳaffel genc-i ma'nâ-yı veşîḳ
- Lîk maḳşûd-ı cenâb-ı Mevlevî
Hem nûkât-ı *Meşnevî-i Ma'nevî*
- 4090 Fehm olınmayup ḳalurdı ser-be-ser
Bu kitâb olurdu başḳa bir eşer
- Himmet oldu çün bu ḥıdmetden ğaraż
Rûḫ-ı Mevlânâ'dan umarım 'ivaż
- Hem ḳırâ'at iden erbâb-ı şafâ
Eylese bir fâtiḫa ihdâ baḳa
- Cümlemüzi Ḥazret-i Rabbü'l-'ibâd
Eyleye iki cihânda ber-murâd
- Şeyḫ Nazmî-i Muhammed** bendesin
Râh-ı 'aşḳ içre ğarîb efkendesin
- 4095 Eylesün manzûr-ı çeşm-i iltifât
Ola hemvâre nikû zât u şifât
- Ola maḳbûl-i ḫalâ'îḳ dâ'imâ
Ola dâ'im mażhar-ı zât-ı Ḥudâ

Yâ İlâhî sa'îyimi meşkür kııl
Her haţâmı luţ idüp mestür kııl

Eyle ihyâ 'aşk-ıla cân u teni
Zemzem-i 'irfâna sîr-âb it beni

Terzemem çün kim be-imdâd-ı Hudâ
Buldı encâm u nihâyet Nazmîyâ

4100 Nâm virdüm aña **Sırr-ı Ma'nevî**
Oldı târîhi *tamâm-ı Meşnevi*

تمام مثنوی
Sene 1087 H./1676 M.

DİZİN
(Şahıs, Yer, Eser)

A

- Abbās, 245
Abdülbaki Gölpinarlı, 7
Abdüllâh, 177
Abdüllâh Öztemiz Hacıtahiroğlu, XV, XX
Abdullah Salâhî Uşşaki, XV
Abdulmecid, 2, 3
Abdulmecid-i Sivâsî, 2
Abdurrahman Rafi'â, Refi'a Efendi, 3
Acem, 190, 191, 202, 212
Âd, 92, 270, 283, 287
Âdem, 60, 68, 74, 105, 123, 124, 136, 142, 143, 154, 172, 176, 177, 181, 187, 194, 200,
213, 216, 233, 234, 244, 245, 284, 285, 329, 330, 331, 337
Âdemoğlu, 86, 125
Adnan Karaismailoğlu, 10
Ahad, 87, 326
Aḥmed, 44, 51, 83, 87, 98, 106, 113, 181, 184, 191, 193, 194, 195, 200, 211, 221, 262,
270, 296, 299, 301, 318, 334, 336
Ahmet Metin Şahin, XXI
Alî, 11, 258, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 324, 326, 332, 333, 336
Allâh, 60, 69, 70, 95, 103, 144, 146, 149, 164, 167, 172, 173, 175, 177, 189, 197, 200,
207, 227, 259, 310, 316, 323
Âmil Çelebioğlu, XII, XIV
Amr, 156
Ankara Üniversitesi DTCF Kütüphanesi, XVI
Arab, 19, 78, 190, 202, 203, 230, 233, 237, 239, 243, 244, 246, 249, 250, 253
Arapça, VIII, 2, 6, 13, 20, 23, 25, 26
Aşhâb-ı Kehf, 58, 276

Ay, 122, 126, 218, 254, 312, 319

Âyişe, 183, 184, 187

Ayvansarayî Hafız Hüseyin, 7

Azrâ'il, 19, 42, 290

B

Bağdād, 201, 236, 237

Balat şeyhi Seyyid Hasan Nûrî Efendi, 3

Bâyezîd, 204

Bekr, Ebu Bekr, 96, 236

Bel'am-ı Bâ'ür, 284

Benî Hâşım, 211

Bijen, 51

Bilâl, 181

Bilâl Çakıcı, XVI

Bü Cehl, Ebü Cehl, 87, 106, 194, 195, 211, 292

Bü Müseylem, 51

Bu'l-Hakem, 143

C

Ca'ferî, 243

Cālînūs, 14, 28, 67

Ceyhün, 31, 239

Cibrîl, 110, 132

Cühüdî, 53, 54, 64, 80, 83, 86, 87, 90, 93, 94, 335

Ç

Çāh-ı Bābil, 288

Çāpilūs, 91

Çîni, Çîniyān, 297, 298

D

Deccâl, 55
Dicle, 249, 250
Diyanet İslam Ansiklopedisi, 7

E

Eflâṭūn, 14, 28
Ekrâd, 19, 77
el-Hâc Ahmed Dede, 2
En'âm, 227
Es'ad Efendi Kütüphanesi, XV
Eski Anadolu Türkçesi, 22, 23, 24
Eski Osmanlıca, 22
Eski Türk Edebiyatı, 25
Eymen, 125

F

Fârisî, 92
Farsça, VIII, IX, 2, 7, 8, 11, 13, 15, 23, 26
Faruk Kadri Timurtaş, 22
Fazlullâh Efendi, 2
Ferîdü'd-dîn-i 'Atṭâr, 151
Fezullah Sacid Ülkü, XIX
Feyzi Halıcı
Fir'avn, 67, 87, 98, 119
Furât, 239

G

Ġâtifer, 40
Gebr, 64, 279

H

- Ḥaḳḳ, 23, 31, 54, 59, 63, 75, 87, 90, 91, 92, 93, 103, 105, 109, 110, 115, 116, 119, 124, 127, 142, 145, 152, 153, 156, 160, 162, 169, 181, 194, 200, 201, 204, 209, 218, 222, 223, 224, 225, 229, 241, 246, 251, 258, 266, 272, 278, 303, 304, 310, 314, 316, 321, 322, 323, 326, 329, 331, 335, 336
- Ḥakīm-i Senāyī, 184
- Ḥakīm-i Ġaznevī, 174
- Ḥālīḳ, 132, 142, 216
- Halime Bektaş, 3, 7
- Halvetī, VIII, 2, 4, 5, 9, 21
- Ḥalīl, 60, 161
- Hāmān, 119
- Hamza, 216
- Ḥannāne, 191
- Hārūt, 286, 287, 288, 293
- Hasibe Mazıoğlu, XII, XV
- Ḥātem-i Tāyī, 201
- Hāviye, 94
- Ḥavvā, 216
- Ḥazret-i Monlā, 8, 338
- Ḥazret-i ‘Osmān, 279
- Ḥazret-i Şālīḳ, 222
- Hediyetü'l-Ârifin, 6
- Hediyetü'l-İhvân, 3, 4
- Ḥızır, 44, 45
- Hind, Hindū, 101, 120, 147, 150, 253, 254
- Hindüstān, 101, 147, 150
- Hūd, 18, 92
- Ḥudā, 10, 12, 14, 16, 17, 27, 32, 35, 44, 47, 48, 50, 52, 54, 56, 58, 60, 63, 68, 78, 82, 85, 88, 90, 91, 92, 93, 95, 99, 100, 101, 102, 105, 109, 110, 114, 115, 122, 123, 125, 134, 136, 137, 140, 143, 156, 168, 172, 173, 176, 177, 179, 180, 184, 189, 190, 192, 194, 196, 197, 198, 200, 203, 204, 205, 206, 208, 210, 216, 218, 222, 223, 224, 225,

227, 230, 231, 233, 234, 235, 237, 238, 241, 249, 252, 256, 258, 259, 261, 267, 268,
271, 275, 278, 288, 291, 293, 294, 301, 304, 313, 315, 318, 320, 322, 325, 326, 327,
329, 336, 338, 339, 340

Hüdhüd, 120, 121, 122

Hülâsatü'l-Hediyye, 4

Hümeyrâ, 180

Hüsâmü'd-dîn, 60, 116, 167

Hüsâmü'l-Hağ, Ziyâud-din, 256

I

Irâk, 334

İ

İbrâhîm, 69, 88, 93, 152, 170, 315

İlâh, İlâhî, 10, 11, 12, 31, 32, 34, 44, 45, 51, 90, 95, 120, 130, 149, 188, 219, 224, 240,
268, 279, 284, 292, 312, 333

İncîl, 55, 63, 82

İrem, 240, 336

İslâm Ansiklopedisi, 7

İsmâ'il, 44

İsmail Güleç, XII

İstanbul, 1, 2, 3, 7

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, 3

K

Ka'be, 292

Kâf, 134

Kamusu'l-A'lâm, 6

Kara Süleyman Efendi, 2

Ûârûn, 93

Ûays, 58

Ûaysır, 135

Kazganî-zâde Süleyman Ağa, 2
Çazvîni, 260, 261
Kelîle, 96
Kelîm, 220
Kemal Yavuz, XII
Çıbtî, 93
Kirdgâr, 63, 113, 191, 201, 272, 327
Klâsik Osmanlıca, 22
Konya Mevlâna Müzesi, 10
Köprübaşı, 40
Küh-ken, 140
Çur'ân, 74, 335
Kütükçü Süleyman Hayri Bey, XVII

L

Leylâ, 58, 148, 237
Loğmân, 179, 306, 307

M

Mağz-ı Kur'ân, 9
Manıku't-ı Tayr, 292
Mahmud II, XV
Mârût, 286, 287, 288, 293
Mecelletü'n-Nisâb, 6
Mecnûn, 16, 28, 45, 58, 64, 148, 208, 236, 250
Mecûsî, 331
Medîne, 135
Mehemmed Paşa, 7
Mehmed Galib Efendi, XVII
Mehmed Şakir Efendi, XV
Mervî, 49
Mesnevî, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 15, 17, 18, 21, 339
Mesnevî-i Ma'nevî, 8
Mesnevî-i Şerîf, 6, 9, 21
Mesnevî-i Murâdiyye, XI, XII

- Mesîh, 30, 33, 65, 77
Mevlâ, 31, 33, 74, 75, 79, 85, 87, 90, 116, 123, 134, 156, 196, 262, 265, 335
Mevlânâ, 10, 339
Mevlâna Celâleddin-i Rumî, XII
Mirrîh, 84
Mi'yâr-ı Tarîka
Muḥammed (Hz.), 89, 135, 179, 194, 241, 279, 335
Muhammed Ma'sum Le'âlî-zâde el-Müderris, 22
Muhammed Nazmî, 1, 2, 3, 4, 7, 13, 15, 21
Mu'înî, XI, XII, XIII
Murtażâ, 34, 306, 319, 336
Müsâ, 14, 18, 28, 33, 45, 48, 52, 53, 67, 87, 93, 115, 119, 123, 152, 153, 170, 193, 217,
218, 219, 244, 259, 284, 289, 304, 317
Muştafâ, 12, 14, 32, 83, 90, 107, 110, 125, 180, 181, 182, 183, 184, 186, 245, 279, 291,
301, 326, 327
Muzaffer Ozak, XVI
Müselmân, 88, 101, 217, 320, 330

N

- Nahifî (Süleyman), XIII, XIV, XV, XVII, XIX, XX
Naşrânî, 53, 80
Nazmî, VIII, XIV, 1, 2, 3, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 18, 21, 25, 33, 44, 52, 55,
58, 61, 82, 90, 107, 130, 339
Nazmî Divânı, 3
Nazmî Efendi, bk Nazmî
Nemrûd, 119, 152, 170, 315
Nicholson (Reynold A.), XXI, 10
Nûh, 58, 136, 170, 271, 292
Nuhbetü'l-Âsâr, 6

O

Osman Türer, 4, 21
Osmanlı Müellifleri, XV, 6

Ö

Ömer (Hz.), 14, 32, 123, 135, 136, 137, 138, 139, 143, 144, 145, 175, 190, 195, 196,
198, 199, 315, 316, 325

P

Peyğam-ber, 97, 138, 152, 178, 184, 191, 194, 200, 208, 216, 234, 258, 279, 299, 308,
311, 326, 334

R

Rabb, 11, 44, 53, 59, 67, 74, 87, 97, 99, 113, 125, 197, 310, 318
Rafî'â Efendi, 3
Ramazan Efendi, 1
Râzî, 49

Resûl-i Ekrem, 164
Resûlu'llâh, 83, 89, 186, 187, 191, 195, 299
Rûmî, Rûmîyân, 19, 78, 297, 301
Rüstem, 216, 294

S

Sa'd, 127, 164
Safâyi Tezkiresi, 6
Şafî, 233, 329
Sefîne-i Evliyâ, 6
Semerķand, 39, 41
semud, 285
Seyyid Yahyâ-yi Şîrvânî, 5

Sırr-ı Ma'nevî, VIII, XII, XIV, 4, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 21, 22, 23, 25, 27, 340
Sicill-i Osmânî, 6
Şiddîk, 184, 187, 211, 236
Sivâsiyye, 2, 5
Sultan Veled, VIII
Sübbûhî Ahmed Dede, 2
Süleymân, 1001, 103, 106, 120, 121, 122, 149, 159, 230, 231, 305, 308, 309, 314
Süleymaniye Kütüphanesi Hasan Hüsnü Paşa, 21

Ş

Şâm, 334
Şehremîni, 2
Şems-i Tebrîzî, 38, 60
Şeybân-ı Râ'î, 92
Şeyh Abdulahad Nûrî, 2, 5
Şeyh Abdulmecid-i Sivâsî, bk. Abdulmecid-i Sivâsî
Şeyh Abdulmecid-i Şîrvânî, 5
Şeyh Muhammed Rukiyye, 5
Şeyh Seyyid Mehmed Vahyî Efendi, 3
Şeyh Şahkubâd-ı Şîrvânî, 5
Şeyh Şemseddin Ahmed-i Sivâsî, 5
Şeyh Yusuf-ı Mahdûm, 5
Şeyh-zâde Derviş Mehmed, 2
Şîr-i Hâk, 258, 316, 322, 351

T

Tahirü'l-Mevlevî, XXI
Tarihî Türkiye Türkçesi, 22
Temer, 205
Tersâ, 53, 55, 86
Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, 3

Trabzon, 1
Tih, 317
Tübā, 178
Tuhfe-i Nâ'îlî, 1, 6
Tür, 14, 28, 93
Türk, 1, 8, 19, 25, 26, 78, 120, 190, 191, 202, 212, 253, 301, 338
Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu, 25
Türkî, 8, 301, 338
Türkçe, 6, 8, 15, 17, 18, 19, 21, 23
Türkmân, 91
Türkoloji Dergisi, 25

U

Uyvar Kalesi, 2

Ü

Ülker, 252, 335
Ümmî Sinan-zâde Tekkesi, 2
Üniversite Kütüphanesi, XV

V

Vakâyi'ü'l-Fuzalâ, 6
Vedûd, 95, 285
Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhir-i Ricâl, 7

Y

Yaḥyâ, 170
Yahüdî, 52, 89, 335
Ya'kûb, 174
Yavaşça Mehmet Ağa Tekkesi, 3

Yeni Osmanlıca, 22
Yenikapı Mevlevîhânesi, 2, 7
Yenişehirli Avnî, XVI
Yezdân, 59, 232
Yezîd, 94, 204
Yûsuf, 36, 174, 244, 273, 274, 276, 319

Z

Zeng, Zengi, 115, 191, 301
Zengîyan
Zerdüş, 331
Zeyd, 96, 156, 299, 301, 303, 308, 311, 312, 313
Zühre, 17, 68, 85, 188

SÖZLÜK

Bu sözlük, *Sırr-ı Ma'nevî*'de geçen ve anlamı az bilinen ya da bilinmeyen Arapça, Farsça kelimeler ile Türkiye Türkçesinde kullanılmayan ya da az kullanılan arkaik Türkçe kelimeleri içermektedir. Kelimeler anlamlandırırken mümkün mertebe esere bağlı kalınmıştır.

-A-

âb: su 56, 305,796.

âbādān: mamur, bayındır 316.

abdāl: derviş 273, 1474.

°âbid: ibadet eden, kul, köle 2692.

âb-kür: içtiği suyu inkâr eden, nankör 2571.

âb-vâr: su gibi 904.

°Âd: Hz. Hüd Peygambere isyan ettiklerinden helâka uğrayan bir kavim 876, 3186.

°ad: sayma, sayılma, değer, itibar 697, 3553.

âdem: insan, adam, Hz. Âdem 290, 738.

°adem: yokluk 71, 3177, 3570.

âdem-rüy: insan yüzlü 326.

âdem-zâde: Âdemoğlu 558.

âdemî: bir insan, insanoğlu 1043, 1514, 1971.

°adl-veş: adalet gibi 1770.

°adü: düşman 335, 1354, 2420, 3764.

°adül: çok adaletli 190.

âfât: âfetler, belâlar, musibetler 2791.

âfât-kârî: âfet işleyen, âfet veren 2112.

âgâh, âgeh: uyanık, haberdar 247, 547, 1255, 2164, 2794.

âgâhî: uyanıklık, uyanık olma hali 640.

ağlâl: zincir 3306.

ağleb: ekseriya, çoğunluk 3508.

ağniyâ: zenginler, elindeki ile iktifa edenler 91, 1264, 3264.

âhen: demir 397, 1589, 2547.

âhenger: demirci 1727.

âher: diğer, başka, gayrı 166, 2711, 2800, 3286.

âhîr-bîn: ileriye gören kimse, sonunu gören 840, 2644.

âhîr-endîşî: sonu, ileriye düşünme 956.

âhîrîn: sonradan gelenler, sonrakiler 1806.

ahterân: yıldızlar 772.

âhür-bîn: ahır gören 2644.

aşvel: şaşı 340, 344, 347.

aşî: kardeş 1677, 2381, 3135.

°akıbet-bîn: her işin sonunu önceden görebilen 507, 509.

°akıl: akıllı, akıl sahibi 48, 1776, 2109.

- °**âkilân**: akıllılar, akıl sahipleri, uyanıklar 530, 974.
âl: aile, dostlar 4022.
âlâm: elemeler, kederler 266.
°**alâmât**: işaretler, nişanlar 106.
°**alef**: yem, gıda, yiyecek 3017.
°**alem**: nişan, işaret, bayrak 620, 2784, 2804.
°**âlimân**: âlimler, bilginler 1345, 3710.
Allâhiyân: Allah'ı zikr edenler, Allah'a mensup olanlar 1939.
Allâhu a'lem bi's-şevâb: Doğruyu en iyi Allah bilir. 4075.
âlüdeği: bulaşıklık 237.
âlüde-zehr: zehirle bulaşmış, zehirli 464.
âlüfte: alışık, alışmış olan 89.
°**âlî**: büyük, yüksek, yüce 1409, 2344.
°**âlî-cenâb**: iyilik sahibi, cömert 3503.
°**âlî-himmet**: himmeti yüksek, gayreti çok 3698.
°**âlî-şân**: şanı, makamı yüce olan 1480.
°**âlîl**: hasta, illetli 42, 119, 167.
°**âlim**: bilen, her şeyi hakkıyla bilen Allah 106, 173, 1095.
°**âlî-mağâm**: makamı yüksek 3564.
°**âm**: umumî, herkese ait 357, 1881, 3803, 4081.
a'mâl: ameller, işler 293,976.
°**âmil**: yapan, sebep 868.
°**ammî**: halka özgü, umuma ait 1363.
°**anâ**: zahmet, güçlük 664.
°**anâşır**: unsurlar, esaslar 3486.
ancılayın: onun gibi, öyle 2555.
°**andelîb**: bülbül 2353.
°**anķâ-gîr**: anka tutan, anka kuşunu yakalayan 3853.
°**ankebüt**: örümcek 2379.
°**anüd**: çok inatçı, muannid 1022, 3903.
ançdur-: hatırlatmak 1716.
a'râbî: çölde yaşayan Arap 1453.
a'râf: cennet ile cehennem arasındaki yüksek yerler 3600.
ârâm: rahat, huzur 310.
°**araz**: işaret, nişan, geçici olan durum 1523.
°**a'râz**: varlığı kendi kendine olmayıp başka bir cevherle meydana gelen hal ve keyfiyet 2160.
arıķ: bakımsız, zayıf, cılız 2026, 3590.
°**arîzî**: sonradan ortaya çıkan, gelip geçici 51.
°**ariyet**: ödünç, iğreti, emanet 917, 1282.
°**arūs**: gelin 1475, 1477, 2040.
°**arî**: çıplak 241.
âsân: kolay 46, 498, 500.

- °**asel**: bal 2146.
°**aşam**: sağır, kulağı işitmez 2444, 2706.
°**Aşhâb-ı Kehf**: Kur'an-ı Kerim'de bahsi geçen ve devirlerinin zalim padişahlarından gizlenerek beraberce bir mağaraya saklanıp Allah'a sığınan dindar ve makbul kim-seler 418, 420, 3251.
°**âsitin**: yen, elbisenin kolu 3876.
°**aslan-gîr**: aslan tutan, aslan yakalayan 1392.
°**aşl-cû**: bir şeyin aslını araştıran 645.
°**âsüde-ser**: kafası rahat, huzurlu 410.
°**âşık-ves**: âşık gibi 862.
°**âşüfte-hâl**: çılgınlık hali 1496.
°**âtâ**: bağışlama, lütuf, ihsan 226, 483, 3438.
°**âtab**: mahvolma, harab olma, kaza 664.
°**âteş-âgin**: ateşli, ateşle dolu 1904.
°**âteş-cebin**: ateşten korkan, ateş alınlı 4031.
°**âteş-fürüz**: ateş veren, ateş yakan 3930.
°**âteş-küş**: ateş öldüren, âteş söndürme 2003.
°**âteş-mişâl**: ateş gibi 810.
°**âteş-perest**: ateşe tapan, mecusî 848.
°**âteş-zâde**: ateşin çocuğu, ateşten doğmuş 898, 3468.
°**âteşi**: ateş mensubu olan, ateşli, kızgın, öfkeli 804, 3762.
°**âteşin**: ateşli, ateş gibi yakıcı 1615.
°**atlas-püş**: atlas giyen 2926.
°**âvâmu'n-nâs**: insanlardan halk tabakası, halk 230.
°**âvân**: eli değnekli, vurucu, kırıcı 827.
°**âvn**: yardım, yardımcı 1927, 3779, 4074.
°**âyâ**: şüphe ve tereddüt bildiren edat, acaba, hayret 266, 1119, 1287.
°**âyb-püş**: ayıp, kusur örten 2406, 2409.
°**âyet**: ayet, işaret, Kur'an-ı Kerim'deki her bir cümle 1492, 1714.
°**âyn**: göz 1814, 2027.
°**âyne'l-yakîn**: gözle görürcesine, kesin 3558, 3591.
°**âzb**: tatlılık, tatlı 822.
°**âzerî**: ateş ve ateşperestliğe yani Mecusî dinine mensup 817.
°**âzm**: niyet, kasıt 186.
°**azrak**: daha az, azıcık 2939.
°**âzurde**: incinmiş, kırılmış 157.
°**âzze vü cell**: yücelik ve büyüklük sahibi Allah 521, 2655.

-B-

- °**bâ**: -lı, li, ile 999, 1324.
°**bâ-°arz**: arz ile, sunma ile 2165.
°**bâb**: kapı 5, 2751, 2861, 3933.
°**bâbet**: münasebet, uygun 2670.

- bâ-çemen:** çimenle 176.
ba°de-zâ, ba°d-ez-ân: bundan sonra 186, 1215,1098, 3232.
ba°d-ez-nefy: sürgünden sonra 470.
bâd-gîr: rüzgarlık, rüzgar alan 1013.
bâd-hevâ: boş 279.
bâ-edviye: devalarla, ilaçlarla 2996.
bâ-envâ°: türlerle, çeşitli 3749.
bâ-feth: fetihle 1712.
bağal: koltuk 3619, 3620.
bâgiyâne: serkeşçesine, haksızlık edercesine 2287.
bağil: cimri, pinti, hasis 2667.
bağr-vâr: deniz gibi 888, 1755.
bağri: denizci, denize ait 76, 1648, 2066.
bâ°iş: sebep olan, icap ettiren 91, 1965.
bâk: korku, endişe 16, 494, 3982.
bâl: kanat 41, 727, 1252.
bâl-vâr: kanat gibi 888.
bâlin: yastık 3913.
bâng: ses, sada 9, 1305, 1306.
bâr: an, kere, zaman, defa 414.
bâr: meyve, yük 1380, 1381, 2173.
bâr-gîr: yük alan, yük taşıyan 596.
bârid: soğuk 1003.
başar: görme, görme duygusu 2183, 2405.
bâ-şitâb: çabukça, acele ile 187.
baatar: kibirlenme, tekebbür 50, 3580.
bâ-tırîk: yol ile 2731.
batın: iç, karın 1413.
batmân: eski ağırlık ölçülerinden olup, iki okkadan sekiz okkaya kadar değişir, genellikle altı okkadır 3304.
bâzergân: tacir, tüccar, alış veriş yapan esnaf 1590, 1690.
bâz-güne: ters, ters yüz 2542.
bâzü: güç, kuvvet 2078, 4085.
bâziçe: oyuncak, eğlence 3493.
bedân: kötüler, bed olanlar 3961.
bed-aşl-nümân: kötü asıllılığı göstermek 2936.
bed-fi°âl: kötü fiiller, günahlar 2623.
bed-gümân: şüpheci, şüphelenen 236, 246.
bed-hû: kötü huylu, kötü mizaçlı 1954, 3935.
bed-mestî: kötü şarhoşluk 1356.
bed-nâm: adı kötüye çıkmış, kötü şöhretli 2397.
bed-şifat: kötü sıfatlı 461.
bedter: daha kötü 3278.

- bed-zamir**: kötü kalpli 4027.
be-gāyet: çok fazla, gayetle 1004.
be-gir: tut, al 2997.
be-ḥ'āb: uykuda 430.
be-ḥaḥḥ: hakk için, doğruluk ile 845, 1066.
behcet: güler yüzlülük, sevinç 3728.
behr: pay, hisse, nasip 39, 331, 2194, 2817, 3515.
be-imdād: yardım için 4099.
be-küllī: külli olarak, tamamen 372, 3523.
Bel'am-ı Bā'ūr: İsrail kabilesinden bir kimse olup Hz. Musa hakkında kötü söz söyleyen kişi 3363.
bem: bas, gür ses 2245, 2444.
bend: bağlama 936.
bend: kendi hükmü altına alma, düğüm, ip, tuzak 19, 416, 425, 445, 860, 1261, 2609, 2955.
bende: kul, köle 40, 1917, 1972, 1430.
bende-furūş: köle alıp satan 2406.
bendegān: kullar, köleler 649.
bendegī: kulluk, hizmetçilik 2107.
bende-kār: işi kulluk olan 3788.
ber: üzeri, üzerinde, lı, li, lu, lü Farsça ön ek. 4025, 4093.
ber: kara, yeryüzü 626.
ber-ācizān: acizlerin, düşkünlerin üzerinde 649.
berāt: nişan veya bir imtiyaz verildiğini belgeleyen tuğralı ferman 1140.
berāy: için, dolayı 216, 607, 2565.
ber-eflāk: feleklerin üzerinde 25.
ber-emr: emre hazır 3143.
berg: yaprak 144, 1380, 1381.
ber-güzīn: gösterişli, seçkin 4047.
ber-hevā: havada, savurmak 878, 1179, 2546, 3683.
berk: sağlam, kuvvetli 2451.
berḥ: şimşek 1552, 2074.
berḥ-āver: şimşek getiren, şimşek çakan 3850.
ber-sūrūr: sevinçli, mutlulukla 2468.
ber-vefḥ: uygunluk üzere 3200.
ber-vücūd: vücutta, varlık üzerinde 2342, 3473.
berī: uzak, kurtulmuş, âzâde 1055.
berīn: yüksek 3181.
beste-dem: nefesi tutulmuş 2671.
beşir: müjdecî 191, 473, 1392.
bevl: sidik 1118, 1124.
beyābān: çöl, kır 1256, 2835.
bey'at: bağlılığını bildirmek 686.

- bey'at-medâr:** bağlılığa sebep 326.
bezl: saçma, dağıtma, bol bol verme 2275, 2287, 2290.
bi'l-huzûr: huzurla 394.
bi't-tamâm: tamamıyla 206, 3001.
bihâr: denizler 1145.
bikr: el sürülmemiş, taze, temiz 1113, 2197, 3218.
bilâ-şek: şüphesiz 484.
beliğle-: korku ile birden sıçramak 257.
billiş: bildik, tanıdık, dost 76.
birûn: dış, dışarı 1160, 1177.
bisât: kilim, minder 2731.
bisyâr: çok 944.
bi-'ad: sayısız, adetsiz 1017.
bi-'â'ide: kazançsız, faydasız, boş 1698.
bi-âletân: alet olmaksızın, vasıtasızlar 2757.
bi-âleti: aletsizlik 2759.
bi-bahâ: değersiz, kıymetsiz 1967.
bi-başîr: görmeyen, kör 1986.
bi-câriha: yara açmaksızın, yarasız 3816.
bi-cây: yersiz, zamansız 384.
bi-çeri: askersiz 713.
bi-çün ü çerâ: nasılsız ve niçinsiz, sebepsiz 356, 410.
bidâr: uyanık 644.
bidâri: uyanıklık 640.
bi-direng: erken, geç olmadan, hemen 1460, 2210, 1337.
bi-emân: korkmadan, amansız 263, 896, 990.
bi-ğalat: yanlışsız, doğru 3109, 3142.
biğâne-rû: yabancı yüz, ilgisiz yüz 855.
bi-girih: düğümsüz, ukdesiz 704.
bi-girye: ağlamasız 2264.
bi-ğulûl: hainlik yapmadan, zahmetsiz 140.
bi-gümân: şüphesiz, zansız 307, 440, 448.
bi-güzâf: faydasız, boş olmayan 513.
bi-hicâb: perdesiz, örtüsüz, utanmadan 1995, 3355, 3713.
bi-hilâf: hilafsız, yalansız, gerçek 513.
bi-himem: himmetsiz, gayret sarf etmeden 1442.
bi-hod: kendinden geçme, baygın 2038, 2438, 2711.
bi-ıtlâk: boşamaksızın, salıvermeksizin 2783.
bi-irtiyâb: şüphelenmeksizin 822.
bi-iştibâh: şüphesiz, hatasız 74, 3576.
Bijen: Rüstem'in kız kardeşinin oğludur. 330.
bi-kerân: sonsuz, sınırsız 85, 643, 2433.
bi-kesb: çalışmadan, çalışmaksızın 2351.

- bî-ķil ü ķāl:** dedikodusuz 100, 2837.
bîm: korku, tehlike 183, 228, 357.
bî-maķāl: sözsüz, konuşmadan 171, 1557, 2672.
bîmāri: hastalık, rahatsızlık 113.
bî-me'al: manasız, anlamsız 431, 1885, 3364.
bî-medlül: mefhumsuz, manasız 3520.
bî-menās: melcesiz, himayesiz 220.
bî-miħen: mihnetsiz, sıkıntısız 1424.
bî-muħābā: çekinmeden, korkusuz 3057.
bî-müntehā: sonu olmayan, sonsuz 2007, 3550.
bî-mūrā: riyasız, iki yüzlü olmaksızın 103, 339, 518.
bînā: gören, görücü 540.
bî-naşir: yardımcısız 1349.
bî-nazir: eşsiz, benzersiz 123, 3168.
bî-nevā: çaresiz, muhtaç, değersiz 387, 1155.
bî-nifāk: fitnessiz, fesatsız 3034.
bîni: burun 457.
bî-per: kanatsız 31.
bî-perr ü bāl: kolsuz ve kanatsız 243.
bî-recā: korkusuz 3965.
bî-reng: renksiz, mat 518, 3524, 2530.
bî-rüz: gündüzsüz, karanlık 1825.
bî-seħāb: bulutsuz 2427.
bî-semi'c: işitmeksizin, sağır 1986.
bî-sipāh: askersiz 2599, 3853.
bîş: çok, fazla, ziyade 1201.
bîşe: orman, meşelik 1172, 2274.
bî-şikāk: ikilik olmaksızın, ittifak 284.
bî-şirā': satın almadan 83.
bî-şuhūd: şahitsiz, şahid olmadan 3473.
bî-şümār: sayısız, hesapsız 195, 1077, 2796.
bî-tevaķķuf: durmadan, tereddüt etmeden 4046.
bî-tekellūf: külfetsiz, gösterişsiz 76, 1225, 3253.
bî-ucūl: akılsızlar 3742.
bî-zebān: dilsiz 28, 955, 2827.
bî-zevāl: sona ermeyen, devamlı, zeval bulmayan 1869.
bî-in ü ān: şu bu olmaksızın 2551.
Bū Cehl: Ebu Cehil 803.
Bū Müseylem: saadet asrında Yemameli bir yalancı 331, 332.
bū, būy: koku 128, 1305, 1948.
bu'l-aceb: şaşkınlık uyandıran, ilginç 1546, 2859, 3666.
bu'l-füzūl: boş boğaz, geveze 140, 3439.
bu'l-ħakem: çok hakemlik yapan 1543,1544.

bu'l-ḥazen: çok hüzünlü 1370, 2402.
bu'ḍ: uzaklık 8.
buḥl: cimrilik, tamahkarlık 282, 3349, 3782.
burâḳ: cennete mahsus bir binek 1106, 3502, 3674.
burût: bıyık 2379.
Bû-türâb: Hz. Ali'nin lakabı 3870.
bu'l-beşer: insanoğlunun atası, Hz. Âdem 1271, 3198.
bükâ: ağlama 2620.
bünyâd: yapı, temel 3866.
bürd ü mât: satrançta yenme 295, 617.
büt: put 491, 789, 790.
büzürg: büyük 3173.

-C-

câ, cây: yer, mahal, mekan 2075, 2785, 3320.
câh: mertebe, makam, mevki 1199, 4016.
caḥîm: cehennem 800.
Câlinûs: Yunanlı bir hekimin ismi, Galen 24, 545.
câm: kadeh, kâse, bardak 624, 1020.
câme: elbise, çamaşır 832, 2323, 2378.
câmedâr: elbise sahibi, elbiseli 1815.
câme-ken: elbiselik, camekân 2832, 3973.
câme-şüy: çamaşır yıkayan, çamaşırçı 3949.
câmid: cansız 1312.
cân-baḥş it-: can bağışlamak 2001.
cân-fezâ: can artırıcı, can ferahlatan, cana can katan 223, 2140.
cângâh: can evi, kalp 613.
cânib: taraf, yön 358, 357, 766, 3162.
cân-ken: can kazıyan, cana zahmet veren 4008.
cân-nişâr: can sağan, can veren 1978.
cân-şikâr: can avlayan 96.
cân-ver: canlı, hayat sahibi 1312.
câriye: hizmetçi kız, cariye 40, 42, 54, 3319.
cârûb: süpürge 1395.
cârî: akan, akıp giden, geçiş 2777, 2778.
câvidân: ebedî, daimî 3912.
cây-gîr: yer tutan, yerleşmiş 608.
câzû: cadı 851.
cebbârî: kuvvet ve kudret sahibi Allah 634.
cebrîyân: zorlayanlar, insan iradesini inkâr eden Cebriyye mezhebine mensup olanlar 653.
cebîn: alın, cephe 3339.
cehennem-tab^c: cehennem mizaçlı 3767.

- celā:** boşaltma, dışarı çıkartma 1680.
celī: açık, belli 288, 367, 408.
celīl: büyük ve ulu olan Allah 42, 867, 992.
cem': toplama 45, 1327, 3287.
cemād: cansızlar 529, 1514, 2174, 3930.
cemālu'llāh: Allah'ın cemali, rü'yeti 1066.
cemel: deve 3130.
cemm-i ğafīr: pek kalabalık cemaat 751.
cemī'an: hep birlikte, bütün 1463.
ceng-cū: savaççı, kavga arayan 3088.
cennet-mekān: mekanı cennet olan 2859.
ceres: çan, çingirak 1305.
cerr: medrese talebesinin para ya da yemek toplaması 2858.
cerī: cesaretli, cür'etli 1646, 2373, 2773.
cevād: cömert, kerem, eli açık 529, 1152.
cevher: öz, asıl, maya 2160, 2803, 3084.
cevlaķī: kel, yağır kuş 267.
ceyb: cep 2082.
cez̄m: niyet, kesin karar 1590.
cezīre: ada 2198.
cibāl: dağlar 975, 1946.
cidd: ciddi, çalışma, gayret 1612, 2979.
cidāl: mücadele, kavga, dövüş 694, 1567.
cihān-ārā: cihanı süseyen 3098.
cimā': çiftleşme 1709, 3498.
cinān: cennetler, güzel bahçeler 1625, 3575.
cū': açlık 482, 484.
cūd: cömertlik 483, 484, 522.
cūd-kār: işi cömertlik olan, çok cömert 2746.
cūşīş: coşku, kaynama 10.
cū(y): ırmak, nehir 54, 1400, 2572, 2580.
cūfā: köpük, su üzerindeki çer çöp 238.
cūhūd: bilerek inkār eden, Yahudiler 365, 370, 501.
cūl-āb: gül suyu 464.
cūnbiş: kımıldanma, hareket 622, 2003.
cūst ü cū: arayıp sorma 436, 2054, 2266.
cūvān: genç, yiğit 137, 2365, 3003.

-Ç-

- çāh:** kuyu, çukur 921, 3226.
çāk: yırık, yırtık 22, 1734, 2247.
çālāk: hızlı, atik, çevik 25, 117.
çap-: sürmek, koşmak, koşturmak 557, 3276.

çâr: dört 3226.
çâre-sâz: çare bulan 203.
çârum: dördüncü 665.
çeng: bir çeşit çalgı aleti 615, 1607, 2135.
çerâ: neden, niçin 356, 1391.
çerâ: otlak, mer'a 1391.
çerâğ: mum, kandil 399, 1684, 1995.
çeşm: göz 7, 2075, 2573.
çevgân: ucu eğri değnek, baston 1917, 256.
çüb: sopa, odun parçası 2047, 2162.
çü: gibi 118, 2144.
çiz: şey 149.

-D-

dād: adalet 527, 1603.
dādger: adalet eden, âdil 3487.
dād-ḥ'âh: adalet isteyen, hakkını arayan 2249.
dâğ: nişan, yara 687, 1845.
dağal: hile, oyun, hilekâr 395, 3620.
daḥme: kabir, mezar 1976.
daḳ: yerme, verem ya da iltihaplı bir hastalıktan kaynaklanan ateş 1317, 3922.
ḳalâl: dalalet, azma, doğru yoldan çıkma 489.
ḳâl: dalalete düşmüş, sapıtılmış 88, 3492.
ḳallîn: sapıklar, doğru yoldan çıkanlar 3457.
dām: tuzak 73, 3852, 3961.
dāmân, dâmen: etek 128, 3505, 3876.
dâmen-keşân: elini eteğini çekenler, köşeye çekilenler 3633.
dānāyân: bilginler, âlimler 734.
dāniş: biliş, ilim, ma'lumat 1197, 3739.
dâr: darağacı, asmak 356, 3367.
ḳârr: zarar, ziyan 631.
dâru'l-ḫilâfe: hilafet merkezi 2797.
dâru'l-bekâ: beka yurdu, ahiret 906.
ḳarîr: anadan doğma kör 530.
dâs: orak 85, 2357.
dâye: bakıcı, dadı, lala 435, 438, 572.
dâyin: alacaklı olan 895.
debîr: katip, müsteşar 311, 692, 1534.
Deccâl: hakkı batıl, batılı hak olarak gösteren 386.
ded: yırtıcı bir hayvan 2198.
delḳ: eski aba 1464, 2649.
dellâk: delme ve dağlama işini yapan 3047, 3051.
dellâl: ilan edici, müşteri çeken, tellal 3519, 3520.

- dem-be-dem:** zaman zaman 291, 620, 1190.
demren: okun ucundaki sivri demir 319.
dem-sâz: arkadaş, dost 12, 27.
denî: alçak, aşağı 157, 1528.
der-âhiret: ahirette 296.
der-anbâr: anbarda 396.
der-be-der: kapı kapı dolaşan, muhtaç 3479.
der-belâ: belada, bela içinde 940.
der-cihân: cihanda, dünyada 3365.
der-dest: elde 407.
derdmend: dertli 1390.
derdmendân: dertililer 3716.
dergehi: bir dergâh, tekke 1484.
der-ğilâf: kında, kılıfta 710, 729.
der-gil: çamurda, toprak içinde 118.
der-gür: mezarda 1102.
der-iftirâk: ayrılıkta, hicrânda 1597.
der-ķafâ: ensede, kafanın arkasında 901.
der-kenâr: kenarda, haşîye, kucakta 96, 3605.
der-nüzûr: ikaz etmede, korkutmada 3893.
der-pîrehen: gömlek içinde, gizli 142.
der-şikem: karında 628.
dervâze: büyük kapı 1309.
derzi: terzi 3269.
dest: el 44, 97.
dest-bûs: el öpme 2040.
dest-gîr: elinden tutan, yardım eden 101, 3357.
deşt: ova, çöl 590.
devân: koşan, koşucu 1019, 1084, 132.
deyyâr: kimse, fert 150.
dıraht: ağaç 964.
dırâz: uzun 218, 1144, 1955.
dîde: göz 1012.
dîde-bân: gözcü 3835.
dîgerân: değerler, başkalar 2646.
diger-gün: başka türlü 853.
dilâ: ey gönül 390, 3407.
dil-berân: gönül alanlar, sevgililer 139, 1790.
dil-dehend: gönül vermiş 1150.
dilîr: cesur, yiğit 1343, 2487.
dil-nişîn: gönülde yer tutan 3088.
dil-rencân: gönlü sıkıntıda olanlar, üzgünler 1726.
dil-rübâ(y): gönül kapan, sevgili 1799, 2479.

dil-rübüd: gönül çalan 877.
dil-şād: mutlu, sevinçli 1472.
dîr: uzun 17.
dîvâne-vâr: deli gibi, mecnun gibi 1450.
dirîğ: yazık, eyvah 262, 2572.
dizdâr: kale muhafızı 3701.
döy-: dayanmak, tahammül etmek 2073.
dūd: duman 794, 2604.
duh̄ter: kız, kerime 208, 209.
duh̄ül: dâhil olmak, girmek 1555, 1647.
dün: alçak 144, 1650.
dünân: dun olanlar, alçaklar 330.
dūr: uzak 6, 1851, 281.
dūr-bîn: uzağı gören, dürbün 1056.
dūr-endâz: uzağa atan, uzağa fırlatan 1150.
dūzah̄: cehennem, tuzak 303, 1414, 1421.
düldül-şikâr: at avlayan 3502.
düm: kuyruk 968, 3055.
dü-mâh-rû: iki ay yüzlü, iki sevgili 2703.
dümgeh: kuyruk kısmı 3055.
dürc: kutu 736.
dür-efşân: inci saçan 523.
düril-: ortadan kaldırmak 2351.
dürîş-: gayret etmek 1871.
dürît-: peyda etmek, icat etmek, türetmek 3842.
dürr: inci 736, 1509, 2411.
dürr-i yetîm: sadefinden tek çıkan iri inci, Hz. Muhammed 3004.
dürüst: sağlam, doğru 242, 3952.
dü-tâ: iki katlı 145, 569, 2784.
düzd: hırsız 1289, 2449.

-E-

e'ş-şalâ: bağırma, salat ve selam getirme, şükretme 2338.
ebced: elif, be, cim ve dal harflerinin oluşturduğu harfler grubu 2788, 2789.
ebdân: bedenler, tenler 1975.
ebleh: ahmak 434, 2568, 2569.
eblehân: ahmaklar 1194.
ebr: bulut 1504, 3068, 3468.
ebrâş, âbrâş: uyuz gibi bir illete müptela olma 3133.
ecille: büyükler rütbe ve marifet cihetiyle büyük olanlar 883.
ecl: sebep, illet, ötürü 1557.
ecr: ücret, sevap, karşılık 747, 1469.
ef'âl: fiiller, işler 321.

- efḏāl:** daha faziletli 2187,
efhām: idrākler, fehimler 1807.
efkende: yıkılmış, yıkık, zavallı 4094.
efṣah: en fasih 1240, 2053.
efsūn: sihir, büyü 1487, 1804, 2375, 2393.
efsūs: tahassür, yazıklar olsun 2567.
eḥādīs: hadisler, sözler 3529.
ehem: en önemli, en mühim 1096.
ehlū's-sümū: yüksek makamlıları, rif'at sahipleri 1718.
ehrimen: Zerdüşt dini temelindeki iki kuvvetten biri olup şer ve karanlık ifade ederdi, şeytan 215.
Ekrād-zā: Kürtlerden doğan, Kürt 681.
el-emān: meded 347, 827, 1351.
elest: değil miydi anlamında Allah'ın kullara söylediği hitap, elestü bezmi 1278, 2160.
elḥān: nağmeler, şarkılar 1735, 1737.
el-ḥazer: sakın, çekin 3369.
elvāḥ: levhalar 402, 1709.
emān: eminlik, korkusuzluk 755, 966.
emānu'llāh: Allah'a emanet olma 1895.
emced: en şerefli 2077.
emlah: çok güzel, çok sevimli 2053.
emvāl: mallar 4035.
emīrū'l-mū'minīn: müminlerin emiri, halife 1486, 3360.
enbān: torba, heybe, çanta 1519.
enbāz: ortak, eş 1899.
encām: son, nihayet 147, 3919, 4076.
endāze: 60 cm.lik bir ölçü, ölçü 1348.
enderūn: iç, iç yüz 1160.
endişe-ḥū: mizacı kaygılı olan, şüpheli 3093.
enfās: nefesler 906, 909, 2037, 2103.
enhār: nehirler, ırmaklar 1625, 3155, 3626.
enhār-vār: nehirler gibi 2779.
ensāb: nesepler, soylar 3464, 3465.
epsem: sessiz, suskun 1495, 2453.
eriş: orta parmak ucundan dirsek başına kadar olan uzunluk ve bu uzunluğun kullanıldığı ölçü birimi 896.
esed: aslan 3049, 3111, 3177.
esfel: süfli, çok aşağı 554, 555, 3587.
eshār: seherler, seher vakti 3243.
esrār: sırlar, gizlilikler 6, 3735.
esrār-dān: sırları bilen 1232.
eşcār: ağaçlar 1598.

eşheb-süvâr: kır at binicisi 39.
etfâl: çocuklar 3492.
etmek: ekmek 914, 3950, 4065.
evc: yüce, yüksek 1324, 2637.
evlâ: daha üstün, daha uygun 116.
evvelîn: ilk gelenler, eskiler 1806.
Eymen: Hz. Musa'nın Allah'ın tecellisine nail olduğu mukaddes vadi 1298.
eymen: pek uğurlu, bereketli 176.
ez: -den, -dan 1515.
ez-âşâ: asadan 2192.
ez-bağar: gururdan, kibirden 50.
ez-behr: paydan, kısmetten 3516.
ez-birûn: dışarıdan 3306.
ezdâd: zıtlar, tezatlar 1327.
ez-eyyâm: mevsimden 3003.
ez-ğayâl: hayalden, hayal için 3160.
ez-iştihâr: şöhretten, meşhur olmaktan 1587, 1588.
ez-ğazâ: kaza eseri 198.
ezmân: zamanlar, vakitler 1480, 3100.
ez-selsebil: tatlı ve hafif sudan, cennetteki çeşmeden 1515.
ezvâk: zevkler, lezzetler 2783.
ez-yâ tâ-elif: ya'dan elif harfine kadar 2977.

-F-

fahrû'l-'âlemîn: âlemin kendisiyle övündüğü Hz. Muhammed 1364.
fağih: fıkıh ilmini bilen 2893.
fâliku'l-işbâh: yaratıcı, yaratan Allah 413.
fâriğ: vazgeçmiş 176, 1751, 2698.
fâris: atlı, binici 3744, 4030.
fâriğ: ayıran, ayırıcı 476, 706, 898.
fâsık: günah işleyen, fista olan 1505.
fâsid: kötü, fena, bozuk 2366.
fâsidât: kötüler, fenalar, bozuklar 1313.
faşih: iyi ve düzgün konuşan 672.
fehîm: anlayışlı 3983.
fenâ-ender-fenâ: yokluk içinde yokluk 1981.
fend: hile, desise 189, 1223.
fenn: fen, hile, aldatma 392.
fer: dal, budak, bir aslın neticesi 901, 3463.
fer: güç, kuvvet 428.
ferâğ: vazgeçme, rahat 399.
ferc: kadının ve dişi hayvanların âlet-i tenasülü 3416.
ferdâ: yarın 2339.

- feres:** at 1305.
ferhunde: uğurlu, mübarek 1958.
fer'i: asla ait olmayıp fûru'ât ve şu'ubâta mûte'allik olan 1557.
ferište: melek 283, 2278.
fermân-ber: emirlere hazır, muti' 1109, 2204, 2705.
fersah: denizde üç mil uzaklık, yaklaşık beş km.lik mesafe 3016.
feryâd-res: imdada koşan 581, 1722.
fesih: bol, geniş, açık 86.
fetâ: delikanlı, yiğit, cömert 285, 695, 887, 1107.
fevc: bölük, cemaat 1324.
fevķ: üst, yukarı 32, 1623, 3036.
fevt: fırsatı kaçıрма, ölmek 2038.
fisk: isyan 3409.
fil-bân: fil çobanı 216.
fî'l-cümle: kısaca, sonunda 127.
fî'l-hâl: hemen, derhal, anında 1135, 3793.
fî'l-meşel: misalde, örnekte 43, 521, 1820.
figâr, fikâr: yaralı, mecruh 11, 2103.
firâz: yokuş 665.
firîb: aldatma, aldatıcı 595.
fitne-cû: fitne arayan, çıkarıcı 678.
fitne-kâr: fesatçı, işi fitne olan 566.
fu'ad: kalp, gönül 1385.
fuḥûl: akranlarından üstün olanlar 1081.
fütür: gevşeklik, gayretsizlik 2129, 3695.
fuzûl: faziletli 947, 2361.
fûsûn, efsûn: sihir, büyü 2391, 2393, 2394, 2395.
fütûḥ: fetihler, zaferler 1481.
füzûn: fazla, ziyade 144, 3459, 3534.

-G-

- gabîn:** aldanma, yazık etme 1816.
gadâb, gâzâb: öfke, kızgınlık 2584, 2589, 3249.
gadır: göl, su gölü 2927.
gâf: gaf harfi 3521.
gâfilân: gaflette olanlar, habersizler 587.
gâfir: çok, bol 751.
gâ'ibân: görünmeyenler, gizli olanlar 3039, 3040, 3041, 3699.
galat: yanlış, yanılğı 691, 1080.
galat-bîn: yanlışlığı gören 1362.
gamgîn: gamlı 857.
gammâz: fitneci, gamzeden 34, 1305.
gamnâk: gamlı 2827, 2828.

- ġanem:** koyun 881, 3393.
ġār: mağara 421, 3077.
ġāret: yağma 3606.
ġarġ: boğulma, batma, batış 323, 801, 1045, 3870.
ġarġ-āb: suya batan 59.
ġarġter: iyice boğulmuş, tam batmış 1796.
ġāv: öküz 551, 3108.
ġavr: dip, küh 1610.
ġayūr: çok gayret eden, gayretli 1812.
ġazv: niyet 746.
gebr: Mecusî, ateşe tapan 501, 3299.
gebz: kalın, iri ve sağlam 4069.
genc: hazine 47, 98, 4088.
gerdün: dönen, dolaşan, uçan, felek 411, 997, 3487.
germ: sıcak 2107, 3610.
germî: sıcaklık 536.
ġılāf: kılıf, kın 352, 3611.
ġılzet: kalınlık, kabalık 2383.
ġırrre: gaflet, mağrur, kibirli 2776.
ġirān-cān: değerli, kıymetli 1804.
ġirde: açılmış yufka 2132.
ġiriftār: tutulmuş, esir 111.
ġirih: düğüm 349, 2622.
ġiryegāh: ağlama yeri 2262.
ġisū: omuza dökülen saç, kakül 2078.
ġiyā, ġiyāh: ot, nebat 113, 503.
ġök: mavi 1367, 2548, 3046.
ġubār: toz 452, 4029.
ġül: şeytan 378, 1130.
ġulām: köle, esir 340, 2697.
ġülān: şeytanlar 3010.
ġulgule: gürültü, şamata 1619.
ġulūv: haddi aşma, taşkınlık 1354.
ġüne: şekil, tarz, çeşit 1423, 3364.
ġür: mezar 1330.
ġuşsa: kaygı, tasa, üzüntü 372.
ġuş: kulak 7, 14.
ġüft ü ġü: dedikodu 586, 2761.
ġüftār: söz, kelam 362, 478.
ġül-āb: gül suyu 689, 2836.
ġül-şeker: gül reçeli 2436.
ġümān: zan, şüphe 292, 3208.
ġümān-engiz: çok şüpheli 563.

güm-râh: yolunu kaybetme, şaşırma 273.

gün: gündüz 3074.

güneş-veş: güneş gibi 3594.

gürg: kurt 3106, 3110.

gürsine: aç 3268.

gürz: bir nevi topuz 3639.

güriz: kaçma, kaçış 802, 2540.

güşad: açma, açılma, açılmış 3822, 3832.

güvâh: şahit, delil 2254, 3366, 3881.

güzâf: boş lakırdı 513, 1635.

güzâr: geçme, geçiş 491, 792.

güzeşt: geçme, geçiş, geçmiş 590.

güz-mişâl: sonbahar misali 3002.

-H-

h'âce: hoca, üstat, efendi 163, 169, 259.

h'ân: sofrâ, yemek sofrası 821, 3121,

h'ân: okuyan, söyleyen 121.

h'âr: bayağı, hor 726.

h'âb: uyku 63, 3249, 3446.

hâbbe: tane, tohum 3258

hâbbe-zâ: ne güzel, âferin 2226.

hâbt: hata, yanılma 754, 1570.

hâbir: haberli, haberdâr, her şeyden haberdar olan Allah 530, 659, 2064, 2913, 3112.

haccâm: hacamat yapan, hacamatçı 250.

hacer: taş 1518, 1959, 2206.

hâcet-revâ: ihtiyaçları yerinde gören 1928.

hâcil: utanmış, mahçup 1416, 3208.

hâclet-künân: utanma, utanmış 115.

hâd: yanak 3551.

hâdd: sınır, güç 144, 583, 2553.

hâdîd: demir 466, 3304.

hâftân: kaftan, elbise 1202, 1314, 2406.

hâ'il: perde 2631.

hâk: toprak 450, 2725.

hâk-bîn: toprağı gören 2214.

hâksâr: toz toprak içinde kalmış, zelil 1905.

Hâk-vâr: Allâh gibi 1520.

hâk-zâde: toprak oğlu, topraktan olma 3468.

hâkîm: tabib, hekim 57, 65, 161, 183, 203, 3059, 3491.

hâlâ'îk: mahlûklar, halklar 4096.

hâlâş: kurtulma, kurtuluş 175, 220.

- ḥalâvet:** tatlılık 1610.
ḥālîk: halk eden, yaratan Allah 1526, 1394.
hâlik: helak eden, öldüren 2574, 3116.
ḥalk-vâr: halk gibi 1520,
ḥall-°asel: sirkeli bal 55.
ḥalt it-: karıştırmak, münasebetsiz söz söylemek 2614.
ḥalvet: yalnızlık, tenhalık 148, 566, 662, 1335.
ḥalvet-güzîn: yalnızlığı seçen 567.
ḥālî: boş, kimsesiz 150, 436, 873.
Ḥalîl: Hz. İbrahim'in sıfatı, dost 442, 1791.
Hâmân: Hz. Musa zamanındaki Firavun'un veziri 1227.
ḥamdu li'llâh: Allah'a hamd olsun 4077.
ḥâme: kalem 117, 407, 408.
ḥâmil: yüklü, yük taşıyan 959.
ḥamr: şarap 624, 2663.
ḥamûş: sessiz, susmuş 424, 3094.
ḥamye: gayret 3413.
ḥandân: gülen, neşeli 130.
ḥande-şakḥ: kahkaha 737.
ḥân mân: ev, bark 315.
ḥanîn: şiddetli arzudan doğan inilti, feryat 2460.
ḥâr u ḥes: çör çöp, çalı çırpı 1124.
ḥâr: diken 154, 889, 1060, 1242.
ḥar: eşek 118, 1036, 1344, 1353.
ḥârâ: mermer, sert taş 3668, 3889.
ḥarâbî: haraplık, virane yer 314.
ḥar-bende: eşek vs. binek hayvanlarına bakmakla meşgul olan kimse 3017.
ḥâr-çîn: diken topayan 161.
ḥarec: zorluk, darlık 2071.
ḥar-güş: tavşan 1192.
ḥarûn: huysuz, inatçı hayvan 2616, 3132.
Hârût: Harut adlı bir melek, Marutla beraber olup sihir yaptıklarından Babil kuyusunda saçlarından asılmışlardır 3385.
ḥarîf: sanat arkadaşı, dost 1602, 2568.
ḥarîş: aç gözlü, hırslı 387.
ḥarîşân: aç gözlüler, hırs gösterenler 21, 971.
ḥâşân: haslar, seçilmiş olanlar 39, 809.
ḥaseb: haysiyet, şeref, asalet 507.
ḥasf: ışığı sönme, tutulma 1932, 3372.
ḥâşıl: elde etme, husule gelen 579, 2368.
ḥâşiyyet: özellik, bir şeye özgü olan durum 468.
ḥasta-ḥâl: hasta, hastalık hali 3425.
ḥaşîn: sağlam, kuvvetli 756.

- ḥāsīsān:** cimriler, pintiler 3096.
ḥāşa-li'llāh: Allah göstermesin, asla, kesinlikle 2422, 2963.
ḥaşem: hizmetli 1431.
ḥaşyet: korku, korkma 1459.
ḥaḥab: odun 110, 3341.
Ḥātem: Cömertliğiyle meşhur İbnü Abdullah bin Sa'de't-Tâi 1052.
ḥātem: mühür 3644, 3645, 3647.
hātıl: durmadan akan yağmur 3993.
hātif: ilm-i gaybdan seslenen melek 2216.
ḥavf u recā: ümit ile korku 3681, 3682.
ḥayāl-endişe: hayalperest 550.
ḥayāt-ender-ḥayāt: hayat içinde hayat 3940.
ḥayret-efken: hayrete düşüren, hayret veren 516.
ḥayret-künān: hayretederek 382.
ḥayr-ḥ'āh: hayır isteyen 1458.
ḥayy: diri, canlı, hayat sahibi, Allah'ın sıfatı 1578.
ḥazer: sakınma, çekinme 931, 932, 2097.
ḥāzık: usta, ehil olan 65, 228, 2754.
ḥāzırān: hazırda bulunanlar 3040.
ḥāzırūn: hazırda bulunanlar 3534.
ḥaziz: en aşağı 1324.
heft: yedi 772.
heftād: yetmiş 280, 2242.
helile: ishal için kullanılan bir nebat 56, 2996.
hem-'ayār: aynı ayarda olan 3357.
hem-çü: aynı gibi 56, 452, 2274.
hem-çünān: böylece 3568, 3632.
hem-dem: arkadaş 420, 3644, 3645.
hem-'inān: refik, arkadaş 618, 2961, 3085.
hem-nişin: aynı yerde oturan, arkadaş 420, 728.
hem-rāz: sırdaş, aynı sırrı paylaşan 1243, 1543, 1736.
hem-şire: kız kardeş 1320, 1682.
hem-zebān: aynı dili konuşan, arkadaş, dost 15, 28.
hemî: aynen bunun gibi, devamlı 2149.
hemîn: hemen, sadece 493, 567.
hest, hestî: dır, dir, varlık, vücut 1861, 2130, 3161.
hevān: bayağılık, hakaret, zillet 796.
hevvez: ebced hesabında “he”, “vav” ve “ze”den meydana gelen harfler grubu 2789.
hezār: bin 928, 997.
hezārān: binlerce 520.
hezl: alay, eğlence, şaka 2979.
ḥıqd: kin 1686.

- hırz:** nefsi muhafazaya vesile olacak şey 755.
hışn: sığınılacak yer, kale, hisar 756.
hicâb: utanma, sıkılma, perde, engel 635, 1158, 1640, 2241, 3860.
hicr-âşüfte: akılsızca ayrılık 1775.
hikem: hikmetler 1096.
hil: helal 1685.
hil^âat: elbise 188, 2916.
hilm: huy yumuşaklığı, sabırlılık 2735, 3814.
hilye: Hz. Muhammed'in güzel sıfatları 746.
hirâs: korku 14662.
hod: kendi, bizzat 228, 993, 1243.
hod-bîn: kendisini beğenen 2897, 3412.
hoş-âvâz: güzel sesli 1737, 1749.
hoş-hişâl: güzel huylar 3002.
hoş-liķâ: güzel yüz 497.
hoş-mezâķ: lezzetli, tatlı 284.
hoş-nihâd: güzel mizaç 1261.
hoş-şarîr: hüzün veren ses 3986.
hü, hüy: huy, mizaç, yaratılış 709, 1735, 1755.
hübrek: daha iyi, hada güzel 939.
hüb-rü: güzel yüz 1844, 3847.
hübter: daha güzel, daha iyi 932, 2404.
Hüd: Hz. Hud Peygamber 877.
Hudâ: Allah 10, 2414, 2416.
hüdar: yeşillik 842.
hüdâvend: sahip, malik, efendi, Cenab-ı Hak 1193.
hufte: yatmış, uyumuş 3103.
hüm: küp 1992.
humül: bitkin, ümitsiz, halsiz 3714.
hün-âşâm: kan içen 941.
hün-rîz: kan döken, kan dökücü 757, 770.
hür: huri, huri gözlüler 283, 4020.
hürşîd-vâr: güneş gibi 1848.
hurûf: harfler 3142.
hurûş: çoşma, coşkunluk 62, 1488, 3336.
hürî-ves: huri gibi 430.
husûf: ay tutulması, kararına 2513, 4063.
hüş: akıl 14, 133, 164.
hüşdâr: akıllı 594.
hüşmend: akıllı, akli başında 576, 3374.
hüşyâr: uyanık 463.
hümâm: himmet sahibi 1183, 2281.
hürre: hür kadın 2867.

hüsn ü ân: güzellik, iyilik 3331.

hüşk: kuru 278.

hüşyârî: akıllılık, uyanıklık 1072.

hileger: hileci, aldatıcı 1540.

hîn: vakit 1915.

hîz: kalkma 802.

-I-

'ıķāl: bağ, bend, ayak bağı 2389.

°ıķd: gerdanlık 3000.

ır-: ayırmak, kırmak 1311.

ırla-: şarkı söylemek, taganni etmek 1383, 2141.

ışbı'ayn: iki parmak 776.

ıssı: sıcak, sıcaklık 2106, 3657, 3660, 3662, 3666,

ıssi: sahip, malik 1155, 2375, 2804.

ıtlāk: takılma, salıverme, boşamak 56, 2041.

'ıyân: açık, belli 126, 1165.

ızturâr: çaresiz olmak, mecburiyet, ihtiyaç 635.

-İ-

ibā: çeknmek, tiksilmek 4019.

'ibād: abidler, köleler 3643, 3678.

'ibārāt: ibareler, cümleler 956.

ibni: oğul 3893.

ibnü'l-vaķt: zamanın çocuğu, çağın adamı 136

ibrişim: bükülmüş ipek, ibrişim 2220, 2237.

ibtidā: başlangıç, evvel 973, 3004.

iclāl: büyüklük, kudret ve kuvvet sahibi 4022.

ıdbār: talihsizlik, geri dönmek 3975.

ıqlāl: sapıklık 3187.

ifnā: fena bulma, yok olma 561, 1936.

ıhlaş: içten, samimi, sadece Allah rızasını gözetme 379.

ıhrāk: yakma, yakılma 1316.

ıhtilāt: karıştırma 1579, 2633.

ıhtisāb: hesap sorma, mesuliyet 747.

ıhtışār: kısaltma, özetleme 18.

ıhtiyār: seçme, beğenme, irade 195, 496, 566.

ıhyā: diriltmek, canlandırmak 4098.

ıhżār: hazır etmek, hazırlamak 187.

ıķād: yakmak, yakılmak 3454.

ıķlīm: ülke, memleket 1628.

ıktisāb: kazanma 2134, 3005, 3846.

f'lām: bildirmek, bildirilmek 2699.

- ‘illethâ:** hastalıklar, illetler 23.
‘illiyîn: cennetin ve semanın en yüksek tabakası 66.
ilter: uzaklaştırır, götürür, eriştirir 903, 1770.
ilzâm: yenmek, söz ve fikirde galibiyet 1015.
‘imâret: mamur, bayındır 2537, 2538.
imtişâl: numune kabul etmek, benzetme 1191.
în: bu 706.
in‘âm: nimet vermek, ihsan etmek 127, 264
‘inâyât: iyilikler, yardımlar 401, 1926.
‘inâyethâ: iyilikler, yardımlar 701.
‘inde‘l-liķâ: yanında, gözünde 3242.
insân-süz: insan yakan 1415.
insiyân: insi olanlar, beşer olanlar 3719.
inşa‘allâh: Allah izin verirse 51.
inţifâ: sönmek 2004.
intiĥâb: seçme, seçilme 639.
iplik-künûn: iplik yapan 3142.
irgür-: ulaştırmak, eriştirmek 1377, 2793.
irtikâ: yükselmek, ileri gitmek 906.
‘İsâ-ĥitâb: Hz. İsâ gibi hitabetli 1640.
‘İsâ-nişân: Hz. İsâ’yı gösteren 815.
İsmâ‘il-sân: Hz. İsmail gibi 238.
‘işmet: günahsızlık 3386, 3418.
istidlâl: delil getirmek, delile dayanarak hüküm çıkarmak 2178, 2180.
istiĥfâr: tevbe etmek 641, 3243.
istikmâl: tamamlama, bitirme 3276.
istîze-cân: kavgacı 292.
‘iş: yaşama, zevk ve safa sürmek 2200.
‘iş-sâz: yiyip içen, zevk ve safa süren 1393.
işârât: işaretler, izler 956.
işkâl: güçlük, zorluk 1110, 2971.
iştikâk: aynı kökten gelme, türev 303.
‘işve-dih: işve veren, naz yapan 349.
i‘tâ: vermek, verilmek 1064.
‘itâb: paylama, azarlama 2134.
iĥ‘âm: yemek yedirmek 135.
i‘ticâl: acele etme, çabuklandırma 135.
i‘tiyâd: alışkanlık, huy, adet 999.
itmâm: tamamlama, bitirme 147, 711.
‘ivâz: karşılık 494.
‘iyâdet: hasta ziyareti, gidip görmek 3447.
‘izâm: büyükler, ulular 2040.
iz‘ân: basiret, anlayış 109.

izdiyād: fazlalaşma, çoğalmak, artmak 894.

-J-

jeng: pas, kir 35, 2986, 3539.

jiyān: kükreyen, kükremiş 2563, 3048.

-K-

ķabā: cübbe, kafan 2004, 4083.

ķabuş-: kapışmak 3653.

ķabza: tasarruf 3039.

ķaçan: nasıl, ne zaman 249.

ķadh: yerme, zemmetme 1911.

ķādirven: güç ve kuvvet sahibiyim 1716.

kāf: kaf harfi 3142.

kāfirān: kâfirler, Allah'a ortak koşanlar 290, 3667.

kāh: saman çöpü 278, 3866.

ķāhirven: kahrederim, yok ederim 1716.

ķahhār: çok kahr eden Allah 1890.

kāhil: tenbel 964,1101.

ķak-: kaldırmak, kakmak 3120.

ķak: 548.

ķakıl-: çakılmak, saplanmak 2562.

ķāl: söz, laf 364, 1259.

ķalb: sahte, gerçek olmayan 308, 2201.

ķalgır-: sıçramak, hoplatmak 158.

ķaltabān: namussuz, rezil, deyyus 347.

kālīve: ahmak, sarhoş, hayran 3851.

kām: arzu, istek 206.

kām-kār: arzusuna erişmiş 3979, 3686.

kān: maden ocağı, kaynak 182, 3804.

ķan-bahā: kan değerinde, çok pahalı 1800.

ķand: şeker 464, 1641.

ķanda: nerede, nereye 151, 174, 1173, 117.

ķandīl-āsā: kandil gibi 1545.

ķānīf: kanaat eden 21, 3987.

ķa'r: dip, çukur, nihayet 886, 3478.

ķaraņu: karanlık 1291.

kār-bān: kervan, katar 2248.

kārgāh: iş yeri 629.

ķarġa-vār: karga gibi 2066.

kārger: işçi, görevli 3030.

ķārūn: zenginliğiyle meşhur olmuş bir kâfir 887.

kār-zār: inleme, mücadele, muharebe, tartışma 446, 3370.

- qarin:** yakın 665, 3720.
qâşır: aciz, kısa, eksik 1285.
qasvet: sıkıntı 51.
qâşır: kısa, çok kısa 39, 3946.
kâş, kâşki: keşki, ne olur 211, 3199.
kâşifü'l-esrâr: sırları keşfeden 3659.
qatı: çok, çok fazla, iyice 342, 500.
qattâl: çok katlı eden, öldürücü 1707.
qav: ateş yakmak için kullanılan, çelik ve çakmak taşının birbirine çarpılmasıyla yanan ağaç 397.
qavi: güçlü, sağlam 1031, 1288.
qâyil: razı olmuş 913.
qaylan-: kaygılanma, tasalanma 3444.
kâze: gölgelik, kulube 1433.
qazf: iftira atmak 3372.
kâzib: yalancı 184.
Qazvîniyân: Kazvinliler 3045.
kebûd: mavi, gök rengi 535, 537.
kec: yanlış, eğri, çarpık 921, 2619, 2627.
kef: el içi, el, köpük 1650, 2737, 2777.
kefçe: kepece 3639.
kehkeşân: samanyolu, hacıaryolu 3738.
keh-rübây: samankapan, kehribar 2131.
kej-dehen: ağız eğri, çarpık 833.
kej-ıtab': huysuz, yaratılışı bozuk 710.
kelâl: yorgunluk, gevşeklik, 131.
kelîm: Hz. Musa'nın lakabı, mütekellim olan 1560, 2542.
kem: az, değersiz, kötü 762, 763, 1201.
kemâhi: olduğu gibi, nitekim 227.
kemend: ip, halat 1223.
kemîne: aciz, zavallı 60, 929.
kenâr: kucak, kıyı, sınır 1789, 1842.
kenîzek: cariye, hizmetçi 162, 204, 220.
ker: sağır 584.
kerkes: akbaba 411.
kerr ü fer: düşmanı yanıltmak için geri çekilip tekrar hücum etme 2964, 3532, 3683.
kârvân ber-kârvân: kervan üzeri kervan 1937.
keştî: gemi 418.
kevn ü mekân: varlık, kainât 3799.
kevineyn: iki kevn, dünya ve ahiret 2110.
kevşer-eşer: kevser gibi, kevser suyu gibi tesirli 2795.
key: çok, pek, ziyadesiyle 1673.
keyâ: büyük, padişah, efendi 510, 2434, 2556, 3074, 3242.

- ķıbtı**: Kıpt kavmine mensup olan, ķingene 886.
ķıřař: kıssalar, hikâyeler 1487, 582.
ķıřřa-h'ân: kıssa okuyan 121.
ķıřr: babuk 3558, 3832.
ķıyâm: ayaĝa kalkmak, ortaya çıkmak, başlamak 374, 862.
ķıbrıyâ: Allah'ın azameti ve kudreti 2506.
ķımiyâ-kâr: kimyager, kimya ilmiyle uğraşan, kimyacı 533.
ķirâm: şerefliiler, büyükler 3806.
ķızb: yalan 1218, 1259.
ķolcaķ: kola geķirilen kılıf 3268.
ķubâd: kaba, konuşması ve şivesi kaba 2918.
ķubķ: ķirkinlik 642.
ķubûr: mezarlar, kabirler 2227.
ķûcek: köçek 2247.
ķûdek: çocuk, tıfl 3500.
ķûdekân: çocuklar 1642.
ķudretu'llâh: Allâh'ın kudreti, her şeyi yapabilme gücü 1571.
ķûh: daĝ 25, 2099.
ķûh-ken: daĝ yaran, Ferhad'ın lakabı 1518.
ķulûb: kalpler, gönüller 3220, 3774, 4083.
ķûr: kör 535, 536, 570.
ķurř: çörek, külçe, daire 2316.
ķûs: büyük davul 3599.
ķût: gıda, yiyecek 2995, 3849.
ķuţb: evliyanın gavstan sonraki derecede olanı 2181.
ķuteh-nazar: dar görüşlü, kısa görüş 2058, 2823.
ķûy: köy, mahalle 114, 375, 655.
ķûze: testi 20, 21.
ķufrân: nankörlük etme, iyilik bilmeme 89, 1309.
ķûhen: eski 1621, 2567.
ķümmelîn: kâmiller, olgun kimseler 4023.
ķün fe-kân: ol dedi oldu, Allah'ın evreni yaratması 3131.
ķün: ol 1838, 2176.
ķün: et, yap 834.
ķüngüre: gök kubbenin tepesi 705, 706.
ķünûd: nakörlük 3745.
ķûs: kadının cinsel organı 1267.
ķüstâķân: küstahlar, edebsizler 86.
ķûsûf: ay ve gümeş tutulması 95, 1493, 4063.
ķuşte: öldürölmüş 720.

-L-

lâ: yok, deĝil, -sız, -siz 129.

lâ-bûd: elzem, gerekli 508, 2651, 3427.
lâ-cerem: şüphesiz, elbette 1354, 3382.
lâ-mekân: mekansız 1048, 1420, 1623.
lâğ: oyun, hile 1103, 2144.
lahm: et 319, 599.
lahza: an 2151, 2523.
lâl: dilsiz 1663.
la'l-gün: la'l, yakut renkli 2022.
lâm: lam harfi 3521.
la'n: lanet etmek, sövme 289.
lâ-şey: pek değersiz, bir şey değil 1012.
la'in: lanetli, kovulmuş 386, 1903, 1924.
leb-deryâ: deniz kenarı 1808.
lecc: inat etme, ayak direme 1655, 1656.
ledün: Allah katı 1811, 3005, 3708.
lehv: oyun, eğlence, faydasız iş 3496.
leng: topal 954.
lerzân: titrek, titreyen 2791, 3353.
lerze: titreme, titreyiş 1318.
leşker: asker 1224, 4061.
le'tâfetnâk: letafetli, güzel, tatlı 2884.
levh: levha 1097.
levm: kınamak, kınanmak 4004.
levn: renk 1313.
levzîne: badem helvası 1534.
li'llah: Allah için 3872, 3875, 4049.
licâm: gemlemek 3868.
lîk: lakin, fakat, amma 7, 1739, 1977.
liķâ: yüz, çehre 7.
livâ: bayrak 2673.
lu'b: oyun, eğlence 3496, 3497.
lûle: küçük boru 2883, 2884.

-M-

mâ: su, ab 285, 2724.
mâ: bizim 396.
mâ-beyn: iki şey arası 280.
mâ-cerâ: olup biten şey, vak'a, macera 2533.
mâder: enne 2736, 3848.
ma'düm: yok, ölmüş 137.
mağz: öz, iç 2073, 3204.
mâh: ay 205, 3979.
maḥbûbrek: daha iyi sevgili 939.

- maḥbūbu'l-ḳulūb**: kalplerin sevgilisi 4083.
maḥfūz: saklanma, korunmuş 1097.
māhiyān: balıklar 1580, 1939.
maḥmūd: övülmüş, övülmeye değer 706, 3706.
maḥmūl: yüklenilmiş 959, 1107.
maḥmūm: hummaya tutulmuş 1645.
maḥrem: sırdaş 14, 1617.
maḥşūr: etrafı kuşatılmış 2769.
māh-tāb: ay ışığı 2315.
maḥūf: korkunç, korkulu 1493.
maḥz: öz, iç 249, 3473.
maḥzūz: hoşlanmak 1097.
māhi: balık 521, 3575.
mā'ide: sofrası 83.
ma'iyyet: birinin idaresi altında bulunan, beraberlik 1504.
maḳar: karar edecek yer 946, 2447.
maḳhūr: kahredilmiş 3642.
maḳta': kat' edilecek yer, bitiş 3026.
ma'lūm: bilinen, bilinmiş, belli 1500.
ma'mūrī: bayındırlık, abadanlık 314.
mānend: gibi, benzer, tıpkı 1317.
manzūr: nazar olunmuş, bakılmış 4095.
marāz: hastalık 54, 1333.
mār-gir: yılan ısırması 2391, 2418.
ma'riz: bir şeyin görüldüğü ve zuhur ettiği yahut arz ve inha olduğu mahal, makam 2470.
ma'rūf: bilinmiş, bilinen 2891.
Mārūt: bk. Harut 3385.
maḣarayı: maskaralık 1713, 1718.
mā-sivā: Allah'ın dışındaki her şey 1068.
ma'siyet: isyan sahibi, günah 93, 2243.
maḣnū': sanatla yapılmış 3987.
māḣıta: gelinlerin saçlarını tarayıp yüzlerini süsleyen kadın, kuaför 3514.
maḣrık: güneşin doğduğu yer, şark 68, 1848.
ma'ḣūk: sevgili, sevilen 30, 1791.
maḣar: yağmur 176, 2086.
maḣlab: istek, talep olunan 429, 4055.
mavḣın: vatan, yer, mahal, mekân 4005.
maḣlūmān: mazlumlar, zulme uğrayanlar 245.
medār: sebep, merkez 549, 871.
medhūḣ: dehşete düşme 2037.
mefḣar: övünmeye sebep olan 2110.
meges: sinek 1124, 3287.

- mehân:** ay gibi güzeller 1600.
meh-cebîn: ay alınlı 141.
mehcür: uzaklaşmış, ayrı düşmüş 2869.
mehek: ölçü, mihenk 308, 309.
meh-liqâ: ay yüzlü 152.
meh-rüyân: ay yüzlüler 73.
meh-veş: ay gibi 2635.
muhîb: korkulur, tehlikeli, heybetli 3086.
mekkâre-hisâb: hile düşünen, hileci 2752.
mekr: hile, tuzak 286, 353.
mekremet: kerem, izzet 3680.
melbûsât: elbiseler, giyecek şeyler 3630.
mellâh: denizci 1118.
memât: ölüm 1329, 3755.
men: ben 3076.
menâl: nail olunan şey, mülk 907, 2415.
menâş: sığınacak yer 389.
mensûh: hükmü kalkmış 3931.
merd: erkek 2, 864, 865.
merdân: mert olanlar, yiğitler, erkekler 93, 330, 510.
merdüd: redd edilmiş, kovulmuş 2762, 3119.
merdüm: insan, adam 929, 3913.
merdümek: göz bebeği 1026.
merg: ölüm, mevt 2319, 2360, 4035.
merğzâr: çimenlik, çayırılık 1600.
merh: gövdesi yeşil renkli bir ağaç 873.
merkad: mezar 179.
Mervî: Merv şehrinden olan 297.
merî: gözetilen, gözle görülen 1646.
mesâg: izin, ruhsat 1171, 2472.
mescüd: kendisine secde edilmiş 557.
meslûb: kaldırılmış 345.
mesrür: mutlu, sevinçli 197, 1951.
mestüre: örtülü, örtünmüş kadın 2442, 2449.
Mesîh: kurtarıcı, Hz. İsa 49, 86, 516.
meşkür: şükrolunmuş 4097, 3707.
mevâlîd: mevlidler 1703.
mevc-der-mevc: dalga içinde dalga, çok dalgalı 3740.
mevkûf: vakfolunmuş 1670.
mevlüd: doğum, doğmuş çocuk 1702, 1711.
mevşûf: vasıflandırılmış 2891.
meymûn: uğurlu, bereketli, mübarek 1601.
meyyit: ölü, ölmüş insan cesedi 1578.

- mezād:** mezat, bir malı satılığa çıkarma muamelesi 1884.
mezāk: lezzet, tatmak 284, 302.
mi'ād: süre, vaat 360.
miġ: bulut, duman, sis 262, 1774.
mih: küçük çivi, mih 2562.
mihā: ey büyük 3928.
mihr: güneş, sevgi 205, 1553.
mihr-bān: şefkatli, sevimli, sevgili 251.
mihter: daha büyük, ekber 2840.
miḳrāz: makas 3145.
mīr: bey 476, 3225.
mir'āt: ayna 2806, 2809.
mis: bakır 3075, 3948.
mişl: gibi, eş, benzer 3226, 3385, 3396.
mīşezār: meşelik, ormanlık 2972.
mīvedār: meyveli 964.
mīve-resān: meyve yetiştiren 3937.
mīve-vār: meyve gibi 2993.
miyāh: sular 1234.
miyān: orta, ara 69, 143.
mīzān: tartma, mikyas, terazi 3611, 3613.
mū: kıl 54.
mu'arrif: tarif eden, etraflı anlatan 1304.
mu'asser: zor, güç 505, 506.
mubdel: değişme 344.
mū-be-mū: inceden inceye 381.
mu'cize-bahşā: mucize bahşeden 533.
muḍill: doğru yoldan sapıtan, azdıran 3554.
muġaylān: deve dikenini 2017.
muġtesel: yıkılmış 2146.
muhān: alçak kişi, aşağılık 3185, 3500.
muḥtemil: ihtimal dahilinde olan 2873.
muḥtesib: hesap ileriyle uğraşan memur, güvenilir kimse 2231.
muḳaddem: takdim olunmuş, öne geçirilmiş olan 731, 948.
muḳbil: ikbal edici 473, 743, 777.
muḳtedā: reis, baş, önder 103, 571.
muḳīm: oturan, sağlam 401.
muntāzım: nizamında olan, sıralanmış 80.
muntāzır: bekleyen 67, 2562.
mūr: karınca 2922, 3334.
murġ: kuş 31, 3472.
murġ-gīr: kuş tutan, kuş avlayan 327.
Murtażā: beğenilmiş, seçilmiş Hz. Ali 94.

- muşâhib:** sohbet eden 1781.
müş: fare 257.
mû-şikâfân: kılı kırk yaran, ince eleyip sık dokuyan 382.
muştı: müjde 3184.
müş-ves: fare gibi 1292.
mû-tâf: kıldan dokunmuş 2367.
mu'temed: güvenilen, itimad edilmiş 3143, 3833.
mu'trib: çalgıcı 2121, 2132.
muttaşıl: devamlı, ulaşan 2580, 3873.
muttefağ: birleşmiş, ittifak etmiş 1383.
mu'în: yardım eden, yardımcı 386, 3857.
mübeyyîn: beyan eden, anlatan 3589.
mübrem: muhkem, sağlam, elzem 2593.
mücmel: kısa, öz, muhtasar 1807.
müctebâ: seçilmiş, seçkin 102.
müdâm: sürekli, devamlı 683, 862.
müdemmağ: ahmak, beyinsiz 2872.
mü'ennes: dişi, dişil 2023, 2025.
müflisân: iflas edenler 920.
müfid: faydalı, hayırlı 1251.
mükteseb: kazanılmış, elde edilmiş 84.
mül: şarap 1948.
mülteki: kavuşan, kucaklaşan 1717.
mümtehen: imtihan olunmuş 1674.
münbasıf: yayılan, açılan 414, 703.
münka'atı^c: kesilen 85.
münkeder: kederli 2596.
münker: kabul ve tasdik edilmeyen 1270, 1727.
münkir: inkâr eden, dinsiz 1014, 1853.
münşa'ib: ayrılan, kollara ayrılan 580.
mürâ'ât: gözetme, riayet etme 302, 3402.
mürâyi: ikiyüzlü, riyakâr 293, 2692.
mürd ol-: ölmek, gebermek 3068.
mürde: ölü, ölmüş 30, 221.
mürde-cân: ölmüş can 2003.
mürselîn: gönderilmiş olanlar 4023.
mürtebi: irtibatlı 2631, 2634.
mürteşi: rüşvet alan 2027.
mürüvvet: mertlik, insaniyet 3800, 3801.
mürîdân: müritler 574.
müsemâ: isimlendirilmiş 3522.
müsta'id: kabiliyetli, istidatlı 3672.
müsta'kar: karar edilen yer 2447.

müste'ân: kendisine yardım istenen 287.
müstehân: alçak, değersiz 752.
müstehîl: imkânsız, muhal 1515.
müstemi^f: dinleyen 2439, 2440.
müstemir: süregelen, devam edip gelen, uzayan 1182.
müsteṭâ^c: mümkün muhtemel, yapılabilir 1709.
müsteṭâb: iyi ve temiz görülmüş 783, 1158.
müşfik: şefkatli 177.
müşk(g): misk, güzel koku 278, 333.
müştehi: iştahlı, istekli 1484.
müşir: işaret eden, bildiren, mareşal 3083, 3637.
mütteh^m: suçlu, kabahatli gösterilen 609, 4018.
müttaḳî: Allah'tan korkan, zahit 246, 1465, 2717.
müvekkel: vekil tayin edilmiş 826.
müyesser: kolay olma 501, 502, 505.
müzekker: eril 2025.
müzevvir: tezvîr eden, ara bozan, yalamı telleyip pullayan 3359.

-N-

nâb: saf, halis 333, 3406.
nâ-bedîd: görünmeyen, belirsiz 432, 2591.
nâbe-kâr: işsiz, güçsüz, yaramaz 1924, 2871, 3349.
nâ-bûd: kaybolan, yok olan 1713.
nâ-dân: cahil, bilmez 185, 3347.
nâ-dânî: cahillik, bilmezlik 1972.
nâdim: pişmanlık duyan, pişman 1539, 2498, 1693.
nâf: göbek 214.
nâfe: misk ahusu denilen hayvanın göbeği altından çıkarılan bir çeşit misk 1510.
nâ-halef: halefsiz, hayırsız evlat 558, 1189.
naḥl: ağaç, hurma ağacı 2168, 3023.
naḥs: uğursuzluk 1324.
naḥvet: gurur, kibir 24, 2376
naḥvî: gramerci 2894, 2897.
nâ'ib: vekil, nöbet 237, 3107.
nâ'im: yatan, uyuyan 965.
nâḳa: dişi deve 2570, 2573, 2576.
nâ-kes: kimsesiz, cimri 1198, 1208, 1360.
nâḳış: noksan, eksik 1650, 1652, 1653.
nâḳilân: nakledenler, rivayet edenler 3024.
naḳş: eksik, noksan, kusurlu 2114, 3616, 3635.
naḳş: nakış, hile, oyun, yaratma 3191, 3738, 3823, 4050.
naḳş: resim, işleme 480, 2990.
naḳîbân: başkanlar, reisler, şeyhe vekâlet eden derviş, dede 2836, 2918.

- na'l:** nal 3736, 3850.
nālân: inleyen 5, 844.
nâle: inleme, inleyiş 2, 7, 842.
nâ-mahrem: sırdaş olmayan 1241, 2441.
nâ-ma'kûl: akla yatmayan, uygun bulunmayan 2197.
nâ-ma'mûl: imal edilmeyen, üretilmeyen 2949.
nâ-muvâfık: uygun düşmeyen 3864.
nân: ekmek 169, 2950.
nân-kûr: nankör, iyilik bilmez 2013, 2571.
nâ-puhte: pişmemiş, ham, tecrübesiz 3125.
nâr: ateş, od 467, 2415, 2630.
nâr: cehennem 2630.
nâr-dâng: nar pekmezi 725.
nâr-gün: ateş renkli 1315.
nâru'llâh: Allah'ın ateşi 1369.
nâru'l-kâfirîn: kafirlerin ateşi 3768.
nâ-şavâb: doğru olmayan, haksız 783, 3485.
nâ-sezâ: uygun olmayan, yakışsız 2824, 3496.
nâşih: nasihat eden, öğütleyen 462, 893, 894.
Naşrânî: Hristiyan 335, 354, 747.
naşir: yardım eden, yardımcı 751, 1349.
nâtık: konuşan, söyleyen 255, 3372, 3675.
nâ-tüvân: zayıf, güçsüz 2780, 3715.
nâ-ümid: ümitsiz, bezgin 3678.
nazra: bir tek bakış, bakma 560, 2843.
nâzük-dil: gönül inceliği 3043.
nazîf: temiz, pak 3219.
nazîr: eş, benzer 124, 272.
necât: kurtulma, halas 3977, 3998.
necm: yıldız 557, 3737.
nedim: can ciğer arkadaş, dost 194, 1381, 3995.
nef: fayda, kazanç, menfaat 405, 1563, 1565.
nefger: faydalı, menfaatçi 4066.
nefh: üfleme, şişirme 889, 2036, 2129.
nefsi: ben, benlik 3988.
neft: petrol, yağ 56, 2604.
nefy: inkâr, sürgün 1785.
nefir: feryat ve figan, boru 918, 2189.
nehâr: gündüz 17.
neheng: timsah 1054.
nehr-vâr: nehir gibi 1181.
nehy: yasak 4001, 4002.
nemek: tuz, lezzet 169, 2053.

- neng:** şan, şöhret 72, 210.
nerd: tavlâ, tavlâ oyunu 1836.
nerdübân: merdiven 312, 313.
nerm: yumuşak, ılımlı 883, 3668.
neşf: soğurma, emme, sızma 902, 1932.
neşv ü nemâ: gelişip büyüme, serpilme 1093.
nevâl: kısmet, bağış 1683, 2244.
nevâle: yiyecek, içecek 3041.
nevhâger: feryat ederek ağlama 2618.
nevmîd: ümitsiz, çaresiz 741, 3315, 3316.
nevmîd-vâr: ümitsiz gibi, ümitsizce 265.
nezd: yan, kat, huzur 484.
neşmet: ceza, nimeti inkâr, mücazat 2111.
nişf: yarı, yarım 2635, 2777, 4049.
nî: hayır, yok 129.
nî'âl: nallar 3736.
nîg, nîk: iyi, güzel 5, 135, 449, 614.
nîgâr, nîger: resim, suret, sevgili 2193, 2990.
nîgeh-bân: gözcü, kollayıcı 256, 3085.
nîjâd: soy, nesil, sülâle 527.
nîkâb: örtü, yaşmak 2982, 4028.
nîkât: nükteler, ince anlamlar 2656
nîkû, nîgû: iyi, güzel, hoş 846.
nîk-zât: iyi kimse, kişiliği iyi 3509.
nîm: yarım, yarı 251, 248.
nî'me'l-'ivâz: güzel karşılık 945.
nî'me'r-refîk: ne güzel arkadaş 1473.
nîşâr: saçma, serpme, dağıtma 778, 1755.
nîsyân: unutmama 1715.
nîş: arı ve akrep gibi hayvanların iğnesi 455.
nîşter: neşter 250, 1915.
nîzâr: zayıf, arık 3435, 3448.
nîze: kargı, mızrak 544.
nuql: meze, çerez 624, 965.
nûn: nun harfi 3142.
nûr-bîn: nur gören 3244.
nûş et-: içmek 577.
nuţfe: döl suyu, meni 3586.
nûfeys: nefiscik 423.
nûfûr: ürküp kaçma, iğrenme 1045.
nûh: dokuz 3505.
nûhûft: saklı, gizli 180.
nûkûl: sakınma, kaçınma 498.

nüzül: inme, konaklama 3297.

-Ö-

'ösr: onda bir, öşür 3195.

'özr-ḥ'âh: özur dileyen, afv isteyen 1856, 1857, 2475.

-P-

pâ, pây: ayak 97, 2839, 2869.

pâk-zâd: temiz doğmuş, kişiliği temiz olan 406.

pâldüm: at eyerinin ensesine geçirilen kayış 2125.

pâlûdegi: süzölmüş, saflaştırılmış 237.

pâ-mâçân: ayak öpenler 1676.

pâ-mâl: ayaklar altında kalmış, saçma 4015.

Pârs: İran 1019.

pâyân: son, uç 658, 3140, 3165.

pâydar: daimî, sürekli, ebedî 221, 2180.

pâyende: ebedî, daimî 460.

peleng: panter 1054.

pelîd: pis, mundar 281, 432, 894.

penâh: sığınılacak yer, melce 348, 1856.

penbe: pamuk 583, 584, 1636.

penbezâr: pamuk tarlası, aydınlık 1636.

penç: beş 2771.

pend: nasihat, öğüt 608, 1332, 1880.

per est: kanattır 727.

per-tâb: sıçrama, atlama 257

pervâne-vâr: kelebek gibi 823, 825.

pervâz: uçma, kanatlanma 1481, 1482, 3420.

perverdigâr: besleyen ve rızık veren Allah 417.

perveriş: terbiye etme 182.

pes: sonra 1729, 3463.

pesend: beğenme, seçme 3206.

pest: alçak, değersiz 544, 556.

peşm: yün 1236.

peşşe-gîr: sivrisinek avlayan, tutan 2124.

peyâm: haber 1571, 1633.

peyk: haber veya mektup götürüp getiren kimse, mektup 1620.

pindâr: zan, gurur, ucb 3278.

pinhân: gizli, saklı 109.

pistân: meme 744, 2041, 2226.

pîç: boş 1554, 2744.

pîç: kıvrım, büklüm 3972.

pîrân: yaşlılar 3009.

- piş:** ön, ön taraf, huzur 541.
pöstin: kürk 1131, 2924, 3355.
puhte: pişmiş, pişkin 18, 3124, 3851.
puhte-hürân: pişkinler 3804.
pül: madenden yuvarlak, parlak levhacık ki sırma ve tel ile karışık olarak elbise kenarına işlemeye yarar 3948.
pür: çok, dolu 3, 13.
pür-âfet: bela ile dolu, belalı 3006.
pür-âşüb: çok kavgalı 1952.
pür est: doludur 1041.
pür-eşvâk: çok şevkli, çok istekli 1595.
pür-fiten: fitneli, çok kavgalı 3342.
pür-gâzab: kızgınlık dolu, çok sinirli 1186.
pür-ğatar: çok tehlikeli 3006.
pür-ğavf: çok korkulu, korku ile dolu 3006.
pür-keder: kederle dolu 3442.
pür-keşif: çok yoğun, kesafetli 2548.
pür-mihên: mihnet dolu, çok sıkıntılı 3178.
pür-nihân: çok gizli 1769.
pür-ıarab: sevinçle dolu 2122.
pür-şemer: çok meyveli 4017.
püser: erkek çocuk 121, 559.
püşt: arka, destek, dayanak 1856.
püştegân: arka çıkanlar, destek verenler 720.

-R-

- rabb:** sahip, malik, seyyid, her şeyi terbiye eden Allah 49.
rabbenâ: Rabbimiz, cümle mahlûkatın rabbi olan Allah 2519, 2520.
rabbıye'l-a'lâ: en yüksek, en yüce olan Allah 2515.
rabbü'l-ıibâd: kulların Rabbi 4093.
rabbü'l-vücüd: varlığı kesin olan Allah, herşeyi yoktan var eden Allah 3664.
râci: dönen, geri dönücü 219.
râğıb: istekli, isteyen, râğbet eden 582.
rağm: râğmen, bir işi istememe 2072, 3906.
râh, reh: yol 12, 97, 4080, 4094.
râh-ber: yol gösteren, rehber 2565.
rahmet est: rahmettir, ihsandır 3081.
raht: yol hazırlığı, at takımı 1431, 3973.
rahîk: saf şarap 2030, 2783.
rahîm: merhamet eden, acıyan, mü'minlere merhamet eden Allah 439, 702.
rakşân: raksetme, dönme, dönüş 1380, 1386.
raşad: gözetleme 1363.
raşe: titreme, titreyiş 1537.

- râvî**: rivayet eden 2098, 3529.
râvegân: pek çok, bedeva 83, 371.
râyet: sancak, bayrak 3558.
râz: sır 1065, 2131, 2207.
Râzî: Raz şehrinden olan 297.
recm: taşlamak, taşlanmak 3907.
recim: taşlanmış, lanetlenmiş 3907,
ref: kaldırma, yüceltme 584, 2755, 3751.
reffâr: yürüme, nazlı nazlı yürüme, tarz 478, 1475.
refîk: yol arkadaşı 136, 2030, 2658.
reg: damar 2610.
rehâ: kurtuluş, kurtulma 813, 2903.
reh-güzâr, reh-güzer: yol üzeri, gelip geçme yolu, güzergâh 357, 589.
rehn: rehin 1211.
reh-nümâ: yol gösterici, klavuz 79, 276, 369.
reh-zen: yol kesen, haydut 93, 461.
reh-zenân: yol kesenler, haydutlar 966.
remâd: kül 9.
renc: sıkıntı, keder, hastalık 54, 550, 700.
rencür: hasta 1102, 3272.
rencide-ten: icinmiş, sıkıntı çeken, eziyet gören vücut 1831,
reng-âmîz: renkli, türlü türlü renkli 1365.
resen: ip 870, 3888.
resûl: elçi, Hz. Muhammed 2361, 3295, 3296.
reşâd: doğru yolu bulup yürüme 1596, 2557.
revâkî: başörtüsü 2081.
revân: akan, akıcı, gitme, gidiş, yürüyen 71, 2277, 282.
revgan: yağ 55, 2531.
revh: rahat, safa, âşâyîş 1097.
revzen: pencere 3694.
reyb: şüphe 309, 1188.
re'y-rân: fikir ileri süren 1120.
rikk: kulluk, kölelik, cariyelik 3884.
rîzvân: Cennetin kapıcısı olan büyük melek 3449.
ribâţ: tekke 2633.
ricâl: erkekler, makam sahipleri 1624, 3584, 3689.
ric'at: geri dönmek, rücu' 218.
ridâ: örtü, şal 2259.
rif'at: yükseklik, yücelik 606,607.
rikâb: üzenği, huzur, ön 3086.
rimâh: mızraklar, süngüler 3382.
riş-hand: sakala gülmek, alay etmek 3560, 3615.
rîv: hile, mekr 1919.

riyâset: başkanlık, reislik 670.
riyâz: bahçeler, yeşillikler 3924.
riyâzet, riyâzât: nefsi terbiye için az yiyip içme 238, 482.
rû-be-rû: yüz yüze, karşı karşıya 318.
rûhu'l-emîn: Cebrail aleyhisselam 756.
Rûmiyân: Rumular 3534, 3538, 3545.
rû-nümâ: yüz gösteren 1991.
rû-siyâh: kara yüzlü, günahkâr 830.
rû-şen: parlak, aydın, münevver 1432, 1988, 2057.
rüy-püş: yüz örtme 3094.
rüz: gün, gündüz 407, 1278.
rûze: oruç 20.
rüz-efrûz: gün aydınlatan, mutluluk veren 1748
rüzgâr: zaman, devir 49, 903, 1381.
rücû': dönmek, geri dönmek 482.
rücûm: taş atmalar, taşlamalar 774, 3721.
rûkn: temel, esas, kaide 482.
rüşd: doğru yolu bulup sülûk etme 313, 3113.

-S-

şâbir: sabreden, sabırlı 1314.
şâbitât: sabit olanlar, kımıldamayanlar 773.
şâbûr: çok sabırlı, sabrı çok olan Allah 647.
şâbî: küçük çocuk 628, 1272.
sa'd: kutluluk, mutluluk 1324.
şad: yüz 117, 928, 997.
şadr: göğüs, mevki, baş taraf, reis 98, 394, 1332, 2855.
şadrû'l-verâ: ötelere reisi 2429.
şâf-güher: parlak inci 3264.
şafra: sarılık denilen hastalık 55, 110.
şâfi: temiz, saf, pak 3450.
şâfi: Hz. Âdem'in lakabı 2708.
şâfir: ıslık 327, 377.
şâgal: maskara, oyuncak 551.
şâğış: adet, sayı, hesap 681.
şâgîr: küçük 250, 2719.
şahbâ: büyük kadeh 333, 1923.
şâhib-'ayâr: hilekâr, kurnaz, dolandırıcı 978.
şâhib-beyân: beyan sahibi 3045.
şâhib-ḥayâl: hayal sahibi 3689.
şâhib-ḥuzûr: huzurlu, huzur sahibi 4052.
şâhib-kemâl: kemal sahibi, olgun 3425.
şâhib-minen: sıkıntı çekenler 2820.

- şâhib-rikâb**: üzengi sahipleri, ileri gelenler 3508.
şâhib-şafâ: mutlu kimseler 3565.
şâhib-sır: sır sahibi 1872, 1987.
şâhirân: sihirbazlar, sihir yapanlar 287, 2213.
sâ'il: dilenci 2805, 2806.
sâ'il: sual eden, soru soran 2544.
sâ'im: oruçlu 18, 2692.
sağf: dam, tavan 2128, 3870.
sâkinân: sakinler, mukim olanlar 2144.
sâkit: susan, hamuş 1793, 3554.
sağkâ: sucu, su taşıyan adam 1257.
sağta: yanlış, eksik, illet 3618.
sâl: yıl, sene 280, 2242.
şalâh: dine bağlılık 3379.
sâlikân: salıklar, sülük edenler, bir tarikata girenler 1623.
sâlûs: riyakâr, hilekâr 2200.
Sâmîrî-veş: Samirî gibi 2318.
şâniyâ: ikinci olarak, tekrar 1930.
şarf: kelime bilgisi 2909.
sârî: sirayet eden, bulaşan 77.
şarşar: çok şiddetli soğuk 3389.
şavâb: doğru, doğruluk 187, 2970, 3027.
şavfet: temizlik, paklık 237.
şavm: oruç 746, 1731.
şavt: ses, sada 1781, 3421.
sa'y: çalışma, gayret etme 160, 3244.
sâye: gölge 69, 120, 121, 218.
şaykal: cila 3044, 3220.
sayru: hasta 2026.
şayyâd: avcı 214, 332.
sâz: çalgı aleti, yapan, kuran 12, 1393, 1543.
seb: sövme, küfretme, hakaret etme 2949.
sebağ: ders, ibret 1031, 1035, 1999.
sebğ: geçmek, geçmiş olmak 2734.
sebû: testi 2965.
sebzevât: yeşillikler 2654.
sebzezâr: yeşillik, çayırılık 2088, 2091.
sebz-hû: yeşil mizaçlı, sürekli yeşil 1843.
sebz-revân: yeşilliği getiren, renk veren 3155.
sebîl: bol, parasız, çeşme, akmak 167, 3163, 3376.
sedâd: doğruluk 529.
sedd: kapamak, set çekme, engel olma 543, 2009.
sedîd: doğru 2702.

- sefâhet:** günah olan zevk ve eğlence 1694.
seg: köpek 1044, 3085, 3445.
seg-sâr: köpek gibi 2625.
sehâ: ömertlik 1591.
sehâb: bulut 524, 1552.
sehl: kolay, kolaylık 799.
sehv: yanılma 1570, 3829.
sekr: sarhoşluk 592.
sem[°]: işitme, kulak 1670.
şemen: baha, kıymet 3783.
şemer: meyve 2168.
semî: yüksek, yüce, aziz 3381.
şenâ: övme, övgü 59, 131, 534.
seng: taş 739, 3668.
serâ: saray, büyük konak 3320, 3326.
ser-â-pâ: baştan ayağa 32.
ser-be-ser: baştan başa 211.
serd: soğuk, sert 209, 576, 2106.
serdî: soğukluk 2107.
ser-efrâz: baş yükselten, âlî, mümtaz 4058.
ser-hayl: sürü başı, katar başı 3867.
ser-keş: baş çeken, baş kaldıran 700, 2454, 2936.
ser-mest: pek sarhoş 34, 3609.
ser-nigûn: baş aşağı 1315, 2421, 2615.
ser-rişte: ipucu 2999, 3000.
ser-tâ-pâ: baştan ayağa kadar 2984.
settâr: kullarının ayıplarını örten Allah 3357.
sevdâyi: aşk ve bağlılıktan kaynaklanan bir çeşit hastalık 565.
seyyi'ât: günahlar, kötü ameller 3906.
seyyidâ: ey efendimiz, ey seyyidimiz 3656.
şibâğ: boya 3984, 4024.
şibgatu'llâh: Allah'ın yaratma gücü 783.
şihhat-efzâ: sıhhat veren, sağlık artıran 2996.
şıklıg: ıslık 328.
sımâf: sofrâ, yemek bezi 3323.
şınık: kırık 3271.
şıyt: ses, sada 3427.
sicn: zindan, hâpishane 656.
sihre-fen: sihir ilmine vakıf, sihirbaz 2622.
şikât: inanılan, güvenilen kimseler 4004.
şim: gümüş 182, 3702.
şimiyâ: eski batıl kimya ilmi 533, 851.
şim-ten: gümüş tenli, gümüş renkli 318.

- sî-murğ:** anka veya masal kuşu 1481, 2816.
sî-murğ-veş: anka kuşu gibi 3025.
şimâr: meyveler, yemişler 1842.
sinân: mızrak temreni 3568.
sipâh: asker 1351, 1618.
sipâr: ısmarlama, tevekkül 413, 970.
sipih: gök, sema, asuman 2699.
sîr: tok 17.
sîr: sarımsak 462.
sirâc: kandil, چراغ 4043.
sirişte: yoğrulmuş 2999.
sirk-engebîn: bal ile sirkenin karıştırılmasından elde edilmiş şerbet 1569.
sütiz: kavga, çekişme 933, 1151.
sivâ: başka, gayrı, Allah'tan başka şeyler 321, 3210.
siyâhî: siyaha mensup, zenci 737.
siyeh-âb: kara su 796.
siyeh-kârî: hareketi kötü, fâsık 467.
siyer: ahlâk ve yüksek nitelikler 2836.
sofestâyî: Allah'ı kabul etmemek için her şeyi inkâr eden 565.
şoriş-: birbirinin halini sormak 98.
şöyün-: sönmek, parlaklığı gitmek 3766.
süy: taraf, canib 107, 3629, 3755.
sü-be-sü: taraf, taraf, her taraf 2798.
süd: fayda, kâr 351, 3891, 4038.
şudür: meydana çıkma 393, 2992.
suhen: söz, kelâm 987, 1176, 4044.
suhre: birini alaya alma, maskaralık 511, 3347, 3492.
suhrîye: maskaralık 833, 835.
sü'-i zann: kötü zan 3100.
sü'î'l-kazâ: kazaen, kaza canibi 3971.
şulb: arka kemiği, omurga 3219.
şun': iş, kâr, eser-i kudret 1184, 3659.
sür: düğün 444, 1609.
şüret: çehre, yüz, resim 543, 3052.
şüret-perest: surete tapan 692, 727.
şu'üd: yükselme, yukarı çıkma 905.
şuver: suretler, resimler 2956.
süz: yanma, yanlış 576, 1418.
sübât: dalgınlık, uyku hali 3932.
sübhân: Allah'ın isimlerinden 3204.
sücüd: secde etme 522, 3067.
sühâ: büyükayı yıldız kümesinin en küçük yıldızı 1161.
sükker: şeker 515, 1534.

sükkerin: şeker gibi leziz 1605.
sürüd: terennüm, şarkı söyleme 421.
sürür: sevinç, neşe 570, 647, 2468.
süst: gevşek 165, 2387, 3796.

-Ş-

şâb: genç 3802.
şâd-kâm: sevinçli, mutlu 1993, 2801.
şâdmân: mutlu, memnun 78, 1379.
şâdi: mutluluk, şadlık 630, 2827, 2829.
şâh-bâz, şeh-bâz: doğan kuşu 203, 3818.
şâh-râh şeh-râh: büyük işlek yol, cadde 797, 2241.
şâ'iriyet: şairlik 4080.
şâkirâna: şükrederek, şükretmek suretiyle 460.
şakç: yarılma, yarılmak 121, 1517.
şakî: şikâyet eden, yakınan 1465, 3318.
şa'sa'â: parlaklık, gösteriş 2331.
şâtt: nehir kenarı 2777.
şâyi': şuyu' bulmuş, duyulmuş, herkesin ma'lumu olmuş 668, 1078.
şeb: gece 407, 1825, 2520.
şeb-peren: gece kuşu, yarasa 2756.
şefa'ât: suçluların suçunun bağılanması ricasında bulunma 86.
şeffi': şefaathçi 356, 2673.
şehd: bal 2652, 3275.
şehîr: meşhur, ünlü, namlı 3385.
şek: şüphe, zan, tereddüt 309, 1028, 3349.
şekür: çok şükreden 1314, 3745.
şem': mum 201, 1103, 3262.
şemme: bir kere koklama 409, 1976.
şem^f-efrüz: parlatma, daha çok aydınlatma 3069.
şem^f-sân: mum gibi 492.
şemsü'l-minen: minnet duyulanların güneşi 2561.
şems-veş: güneş gibi 121.
şemşîr: kılıç 1893, 4014.
şenâr: ayıp, yüz kızartıcı durum 969.
şerm: utanma, hicap etme 636, 2755.
şerr: kötülük, kavga, gürültü 358, 393.
şeş: altı 1047, 2546.
Şeybân-ı Râ'î: çoban olan Şeyban 879.
şeyh: yaşlı, pir 2132, 3802.
şeyn: manevi leke 1814.
şihne: gece bekçisi, subaşı 2575, 3697.
şî'âr: işaret, alamet 3029.

şikâr: av 39, 3077, 3079.
şikest: kırma, parçalama 44, 3853.
şinâver: yüzücü 1648.
şir: arslan 272, 4034.
şir: süt 272.
şirâne: aslancasına 855.
şir-cû: süt arayan, süt isteyen 950.
şitâb: koşma, seğırtme, acele etme 986, 4075.
şive-kâr: şiveli 1611.
şu'â': ışıklar 3713.
şuğl: iş, meşguliyet 611, 2074.
şu'le-füzûd: aevli, çok aevli 804.
şu'lehâ: parıltılar, ışıklar 766.
şüm: uğursuz, kötü 969, 771, 969.
şür: kavga, görültü 358, 1186, 2769.
şüre: çorak, kıraç arazi 283, 503.
şurûf: başlama 1425.
şükûfe: çiçek 2994.
şükûh: ululuk, büyüklük 824.
şümâr: hesap, sayma 1610, 3881.

-T-

tâb: parlaklık 773, 2653.
tâ be-key: ne zamana kadar 2257.
ta'ab: yorgunluk, zahmet 110, 2838.
ta'alluk: alakalı, münasebet, irtibat 1574, 2581.
tâ'ât: itaatler, inkiyadlar, ibadetler 3559.
ta'azzum: büyüklük satma 2682, 3785.
tab': tabiat huy, karakter 229, 503.
tâbân: parlak 126, 1386, 2991.
tâbe-güş: kulağa kadar 2409.
tâbe-rûz: sabaha kadar 2374.
tâbe-şaf: safa kadar, durulan yere kadar 1189.
tâbe-şeb: geceye kadar 2060.
tabl: davul 3599.
tâb-nâk: parlak 2925.
ta'dâd: sıralama, sayma 166,
tafşil: etrafiyla anlatma 1406, 2700.
tağyir: değışme, başkalaşma 170.
taħarri: araştırma, irdeleme 2431, 2470.
taħkik: hakikati araştırma 334.
taħrimi: haram kılmaklık, harama aitlik 1287.
taħrir: yazmak, yazılmak 2829.

- taht:** alt, alt taraf 33, 2637, 3155.
taht: temiz, pak 1371.
taht: zihinde hayale suret verme 3875.
tāk: üzüm asması 2104.
taḳāzā: tazyik, serzeniş 627, 2269, 2270.
taḳdīs: pak ve mukaddes tutmak 2711.
ṭālibān: talep edenler, isteyenler 371, 611, 765.
ṭālibūn: talep edenler, istekliler 14.
ṭāliḥān: soysuzlar, yaramazlar 2573.
ṭāmi^c: tama' eden 2410.
ta^cmiye: muamma şeklinde kılma, ebced hesabına göre sayı düzenini gösterme 4080.
ṭāmu: cehennem 3573.
ṭāⁿ ey-: ayıplamak, kınamak 341.
ṭāpu: huzur, nezd, makam 75.
tār, tārik: karanlık 3478, 3759.
ṭārab: ferah, sürur, sevinç 732, 769, 1859.
ṭārd: kovmak, defetmek, uzaklaştırma 445.
tārmār: darmadağın, perişan 2088, 3458, 3864.
ṭārik: yol, cadde, gidilen yol 136, 888, 2197.
ta^rris: düğün yapma, bir kızı gelin etme 2038.
ṭāş-dil: taş kalpli 1416.
ṭāşra: dışarı 573, 878, 3245.
ṭā^cūn: veba 91.
ṭāv^can: isteyerek, kendi rızasıyla 2034.
ṭāvḳ: gerdanlık 33, 416.
ṭāyrān: uçma, uçma yeri 3877.
ṭāyyib: iyi, hoş, güzel 909
ṭāyyibāt, ṭāyyibīn: iyilikler, özellikler 1535.
ta^rzīm: hürmet etme, ululama 202.
teb: sıtma, titreme 1318
tebāh: bozuk, harap, berbat 373, 503, 2248.
tebdilāt: değiştirmeler, başkaşmalar 1323.
teber: balta 718, 3311.
teberrā: uzaklaşma, uzak durma 2466.
tecziye: cezalandırma, ceza kesme 698.
te^cdīb: edeplendirme 637.
tefāvūt: birbirinden farklı olma 2089.
tefviz: ihale etme, birinin uhdesine verme 3286.
tehlilāt: “lâ-ilâhe illâllâh” cümlesini tekrar etme 2730.
tehi: boş 1089, 1480, 1484.
tek: gibi 16, 2147, 2163.
tekellūf: zahmet, sıkıntı 132, 601.

- tekrîm:** büyük ve muhterem tutma 1657.
telh: acı, yakıcı 926, 2246.
temyîz: ayırt edici özellik, seçip tefrik etme 2012, 2694, 2695.
tenâküz: zıtlık, birbirine muhalif olmak 1865.
teng: dar, sık 2438, 2713, 3161.
ten-hevâ: ten arzusu 1931.
tenzîhî: kabahat ve noksandan beri olma 1287.
te'nîş: müennes kılmak 2023, 2024.
ter: yeni, taze 1845, 1945.
tersâ: Hristiyan, Nasranî 350, 375, 384.
teşne: susuz, susamış 919, 1792, 2439.
teşnegân: susamışlar 1792, 2970.
teşne-leb: dudağı kurumuş, pek susuz 3567.
te'vîl: zahiri manadan başka bir mana ile tefsir etme 1113, 1288.
te'yîd: kuvvetlendirme 1404.
tezvîr: zırva, saçma sapan söz 353, 938.
tıfl: çocuk 572, 1805.
tılsım: tılsım, sihir 450.
tırâz: tarz, üslûp, süs, bezek 1956.
tî tî: taklidi ses 1666.
tîğ: kılıç 238.
tîğ-zen: kılıç vurucu, vurucu 3958.
tin: çamur 526, 4031.
tîre: bulanıkı karanlık 1320, 1682.
tîre-rû: ekşi suratlı 2350.
tîr-keş: okun kabı, terkeş 436.
tu feyl: dalkavuk, asalak 3652.
tûğ: eskiden sancak tepesine ve başa takılan at kuyruğu 3368.
tuğyân: azma, azgınlık, haddi tecavüz 2554.
tuħfe: hediye, armağan 906, 1593.
tulû^c: doğma, doğuş 2740.
tûmâr: kitap, defter 480, 516, 672.
tu^cme: azık, rızık, lokma 597, 600.
turş-rû: ekşi suratlı 1187.
tünd-bâd: sert rüzgâr 3863.
tünd-ħû: sert mizaçlı 625, 846.
türrehât: saçmalıklar, manasız hikâyeler 2376.

-U-

- °ubûr:** geçme, geçiş 1812.
°ucb: amelîne güvenme, kibir 1648.
uçmak: cennet 3573.
°üd: öd ağacı 351.

ufül: kaybolmak, batmak 343, 1773.
uğır-, uğur-: çalmak, gizlenmek 329, 1154, 1754, 2075, 2867.
ulü'l-elbâb: akıl sahipleri 332.
°ür: silahsız, tek gözlü korkuluk 1314.
'urs: düğün yemeği, düğün 444.
°urüc: yukarı çıkma, yükselme 3505, 3950.
'uryân: çıplak 143, 3012.
uşurlâb: güneş terazisi, yıldızların yüksekliğini ölçen bir çeşit gözlem aleti 113.
'uyüb: ayıplar, kusurlar 1389, 3410.
'uyün: gözler 794.

-Ü-

üftâde: düşkün, âciz 1604.
ülker: süreyya yıldızı 2976, 4064.
ümem: ümmetler 2574, 3330, 3859.
ümmî: okuma yazma bilmeyen 546.
üns: alışkanlık, alışma 2486.
ünsî: alışmış olan, ünsiyet eden, evcil 3375.
üstâd-âşinâ: üstat bilen, mürşid tanıyan 510.
üstühân: kemik 216, 2336, 2813.
üz-: kesmek, koparmak 1746.

-V-

vağel: bayağılık, basitlik 2865.
vâ-ħasretâh: eyvah, yazık, hasretler olsun ki 3607.
vâhib: hibe eden, bağışlayan Allah 3816.
vâhid: tek, bir olan Allah 3073.
vâkıf: vukuf sahibi, aşına 108, 173, 360.
vârişân: varisler, mirasçılar 2054.
vaz': koyma, ortaya koyma, belirleme 3579.
vazî': alçak, bayağı 4039
va'id: korkutma, ceza vaat etme 2596.
vech: yüz, vecih, sebep, yön 36, 1068, 1635.
vechu'llâh: Allâh'ın yüzü, Allah'ın sıfatları 1437.
vedâd: sevgi, dostluk 65, 2495, 3240.
vedüd: fazlasıyla muhabbetli ve şefkati olan Allah 905, 3380.
vefir: çok, bol, zengin 1482.
vehhâb: Ziyade lutf ve ihsanda bulunan Allah 2307,
veliyyu'llâh: Allah'ın sevgili kulu, ermiş kişi 247.
velîk, velîkin: lâkin, ancak, ama, fakat 449, 2662, 3549.
verâ: arka taraf, öte 771.
verd: gül 811,3900.
vesvâs: şeytanının telkin ettiği şey, kuruntu 2357.

vezn: tartma, ölçü 3084.
veşîk: sağlam, muhkem 4088.
vizr: günah, suç 561.
vuḥûş: vahşi hayvanlar 1396.

-Y-

yağar: yağmur 2060.
yaqîn: kesin olarak bilme 309, 563.
yapça: yavaş 151, 375.
yârân: dostlar 5, 1023, 1031.
yâr-gîr: dosta zarar veren 2418.
yavuz: güçlü, kuvvetli 1190.
yayaq: yaya, yürüyerek 947.
yedüm: devam eden, sürekli olan 3711.
yek-be-yek: birer birer, sıra ile 3602.
yek-düzî: kalpazan, sahte iş gören 2201.
yel-: koşmak, acele yürümek 71, 437.
yemîn: sağ, sağ taraf, and, kasem 1605, 3400.
yesâr: sol, sol taraf 3400.
yesîr: kolay 123.
yeşm: yeşil renkli yağmur taşı 532.
yevm: gün 2171, 2651, 3340.
yevmü'l-cezâ: ceza günü, kıyamet günü 3744.
yevmü's-su'âl: sual günü, kıyamet günü 1728.
yezdân: Allah, hâlık 438, 2695.
yıldıra-: parıldamak, ışıldamak 1342.
yig: üstün, iyi, daha iyi 1336, 3040, 3105.
yiv: bir şeyin girip yerleşmesine yarayan oyuk, çizgi 1225.
yun-: yıkanmak 3286.

-Z-

zâd: yiyecek, azık, rızık 965, 2896.
za'ferân: safran 2587.
za'fgâh: zayıf yer, kuvvetsizlik 3390.
zâğ: karga 4024.
zâhid-siyer: zahidin halleri 1032.
zahm: yara 3, 3044, 351.
zahmet est: zahmettir, sıkıntıdır 3081.
zâkir: zikr eden 2002.
zâlâm: karanlık, zulmet 605.
zâmîr: kalp, iç 3092.
zâr: ağlayan, inleyen 111, 3114.
zârî: inleme, inleyiş 111, 112, 569.

- zāt:** kendi, öz, asıl 125, 756, 1069.
zebān: dil, lisan 116, 1634, 1741.
zebed: köpük 239, 1751.
zeber: üst 2640, 2976.
zebūn: zayıf, düşkün 1053, 3248, 3394.
zehre: öd, safra 455, 2203.
zemm: yerme, kötüleme 1505.
zen: kadın 2, 865, 967.
zenān: kadınlar 2493.
zencebīl: zencefil denilen kök 3625.
zeneb: kuyruk 4063.
Zengiyān: zenciler 3581, 3583.
zer: altın 182, 3703, 3948.
zer^c: ekme, tohum saçma, ziraat 85.
zerd: sarı 172, 209, 646.
zer-ger: kuyumcu 187, 192, 195.
zerrin: altından yapılmış 411.
zevc: koca, erkek eş 2311, 2794.
zevķ-gīr: zevk tutan, zevk alan, zevkli 250.
zıddeyn: iki zıt 1457.
zıll: gölge 434, 3029.
zımn: iç taraf, iç yüz 138.
zībā: güzel, yakışıklı 317, 1755.
zi-beytū'l-māl: beytülmal, hazineden 2218.
zi-bīm: korkulu, korkudan 228.
zihī: ne güzel, ne hoş 1399.
zindānī: zindana ait 1331, 1971.
zindegī: dirilik, dinçlik 2107.
zīr: alt 1454, 2868.
zīr ü zeber: alt üst 1796, 2640.
zīr-bār: yük altında, sıkıntı 417.
zīrek: anlayışlı, zeki, uyanık 190, 2032.
zīrekān: anlayışlılar, zekiler, uyanık olanlar 1642.
zirih: zırh 2991.
zī-seng: taştan yapılmış 2162.
zişt: çirkin, kötü 209, 2425.
ziyād: fazla, ziyade 2051, 3616.
ziyā'ū'l-ħaķ: Hakkın ziyası 444.
ziynet: süs, güzellik 213.
zūd: çabuk, tez 717, 1022.
zū-hüner: hünerli, güçlü 2227.
zulmāt: karanlıklar 92.
zulmet-ķarīn: karanlığa yakın 2723.

- zulmet-şıfat:** karanlık sıfatlı 1295.
zulmet-süz: karanlık yakan, aydınlatan 1748, 3758.
zulm-hü: zalim, mizacı zulüm olan 335.
zû'l-âîâ: bağışlayan yüce Allah 1384.
zû'l-celâl: celal sahibi Allah 975, 1853, 2267, 2415.
zû'l-kerem: cömertlik sahibi Allah 619.
zû'l-minen: minnet ve bağış sahibi Allah 4078.
zükâm: nezle 2445.
zunnâr: papazların kuşandıkları Hristiyanlığa ait kuşak 370, 376.

KAYNAKLAR

Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali e'n-Neseî, *Sünenü'n-Neseî*, (trc. A. Muhtar Büyükçınar vd.), Kelam Yayıncılık, İstanbul, 1981.

Abdürrezzâk es-San'anî, *Feharisu Musannif*, El-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1987.

Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, Darü'l-Fikr, Beyrut, 1991.

Akkuş, Mehmet, *Abdullah Selahaddin-i Uşşâkî, (Salâhî)'nin Hayatı ve Eserleri*, MEB, Ankara, 1998.

Aksoy, Hasan, “Nazmi Efendi”, Mehmed, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul, 2006, C. 32, s. 460–461; Alaüddin Ali el-Muttakî b. Hüsamüddin el-Hindî, *Kenzü'l-Ummâl*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1985.

Almaz, Hasan (Dr.), *Bakü'den Anadoluya Yansıyan Işık Halvetî Pir Seyyid Yahyâ Şîrvânî Hayatı ve Eserleri*, Bizim Büro Basımevi, Ankara, 2007.

Ayvansarayî Hafız Hüseyin, *Vefâyât-ı Selâtin Ve Meşâhir-i Ricâl* (hzl. Fahri Ç. Derin), İstanbul, 1978.

Bağdatlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâü'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, Maarif Basımevi, İstanbul, 1955.

_____, *Keşfü'z-Zunûn Zeyli*, İstanbul, 1971.

Bektaş, Halime, “*Şeyh Mehmed Nazmî Divânı* (edisyon kritik, inceleme)”, Cumhuriyet Üniversitesi, SBE, Türk Dili ve Ebiyatı Ana Bilim Dalı (Yayımlanmamış YLT), 2005.

Burhân-ı Kati, (hzl. Prof. Dr. Mürsel Öztürk-Dr. Derya Örs), TDK, Ankara, 2000.

Bursalı Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul, 1333.

Mevlâna Celâlüddin Mevlevî, *Mesnevî-i Ma'nevî*, (hzl. Reynold A. Nicholson), Doktor Kademali Seramî'nin mukaddemesiyle birlikte, Tahran, 1380.

Çelebioğlu, Âmil (Prof. Dr.), “XIII-XIV (ilk yarısı) Yüzyıl Mesnevilerinde Mevlana Tesiri”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB, İstanbul, 1988.

_____, *Türk Edebiyatında Mesnevî (XV. yy'a kadar)*, İstanbul, Kitabevi, 1999.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Aydın Kitabevi, Ankara, 1992.

Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmam Abdürrezzâk es-San'anî, *el-Musannef*, thk.

Habiburrahman A'zami 2. bs., Beyrut, El-Meclisü'l-İlmi, 1983.

Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyin b. Ali Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve ve Ma'rifetu Ahvâli Sahibi'sh-Şeria*, Tahkik eden: Abdülmü'ti Kal'aci, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1985.

Ebu Davud Süleyman b. El-Eş'as, *Sünenü Ebu Davud*, Darü'l-Hadis, Beyrut, 1969.

Ebül-Fazl Şehabeddin Ahmed İbn Hacer el-Askalanî, *el-Kavlü'l-Müsedded fi'z-Zabbî an Müsnedi İmam Ahmed*, Abdullah Muhammed, Tahkik eden: Zübeyr b. Nasır Nasır, Dâru İbn Kesir, Beyrut, 1993.

Ebu'l-Fidâ İsmail b. Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, Daru'l-İhyâi't-Turafi'l-Arabî, Beyrut, 1988.

Ebu Muhammed Abdullah b. Abdurrahman b. Fazl Darimî, *Sünen-i Darimî*, Tercümesi ve tahkiki: Abdullah Aydınlı, Madve Yayınları, İstanbul, 1996.

el-Mu'cemü'l-Müfehres li Elfâzi'l-Kur'ân-ı Kerîm, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1990.

Gölpınarlı, Abdulbâkî, "Nazmî Şeyh Mehmed", *İslâm Ansiklopedisi*, MEB, Eskişehir, 2001, 13. C., s. 147-148.

Güleç, İsmail, "Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri", *Türklük Bilgisi Araştırmaları/Journal of Turkish Studies*, C. 27/II, *Günay Kut Armağanı-II*, 2003.

_____, *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*, Pan Yayıncılık, İstanbul, 2008.

Hacitahiroğlu, Abdullah Öztemiz, *Mesnevî (kendi vezniyle manzum tercüme)*, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1972.

Hafız Hüseyin Ayvansarayî, *Vefâyât-ı Selâtin ve Meşâhîr-i Ricâl*, (hzl. Fahri Ç. Derin), İstanbul, 1978.

Halıcı, Feyzi, *Mesnevî (İlk 1001 Beyit), Manzum*, Doğu Matbaası, Konya, 1982–1986.

Hüseyin Amîd, *Ferheng-i Amîd*, Müessesese-i İntişârât-ı Emîr-i Kebîr, Tahran, 1369.

İbrahim Cûdî Efendi, *Lûgat-ı Cûdî*, (hzl. İsmail Parlatur-Belgin Tezcan Aksu-Nicolai Tufar), TDK Yayınları, Ankara, 2006.

İpekten, Haluk, vd. *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

İsmail b. Muhammed el-Aclûnî el-Cerrahî, *Keşfü'l-Hafâ*, C. II, Dârü'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.

İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, (hzl. Prof. Dr. Abdülkerim Abdulkadiroğlu), AKM Yayınları, Ankara, 1999.

İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu, MEB Yayınları, İstanbul, 1967.

Karaismailoğlu, Adnan, *Mevlâna'nın Gözüyle...-İnsan ve Toplum-*, Hizmet-İş Sendikası Yayınları, Ankara, 2007.

_____, Adnan-Okumuş, Sait-Çoşkuner, Fahrettin, *Mevlâna Bibliyografyası*, Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya, 2006.

Karatay, F. Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, C., I-II İstanbul, 1961.

Kırboğa, Mehmed Ali, *Kamusu'l-Kütüb ve Mevzu'atu'l-Müellefat*, Konya, 1974.

Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli (hzl. Prof.Dr. Hayrettin Karaman vd.) TDV Yayınları, Ankara, 1993.

Mazıoğlu, Hasibe (Prof. Dr.), “Anadolu’da Türk Edebiyatının Başlamasında ve Gelişmesinde Mevlâna’nın Yeri ve Etkisi”, *Mevlana’nın Düşünce Dünyasından*, (hzl. Yrd. Doç. Dr. Nuri Şimşekler), Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya, 2005.

_____, (Prof. Dr.), “Mesnevî'nin Türkçe Manzum Tercüme ve Şerhleri”, *Mevlâna'nın 700. ölüm yıldönümü dolayısıyla Uluslar arası Mevlâna Semineri* (15–17 Aralık 1973) (hzl. Mehmet Önder), Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara, 1973.

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmanî Osmanlı Ünlüleri*, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996.

Mevlâna'nın Düşünce Dünyasından, (drl. Yrd. Doç. Dr. Nuri Şimşekler), T.C. Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Konya, 2005.

Muallim Nâci, *Lûgat-ı Nâcî*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1995.

Muhammed b. İsmail Ebu Abdullah el-Buhârî el-Ca'fi, *Sahîhü'l-Buhârî*, el-Mektebetü'l-İslamiyye, İstanbul, tarihsiz.

Muhammed Ebi Hamid el-Gazalî, *İhyâu Ulumi'd-din*, (trc. Ali Arslan), Merve Basım Yayıncılık, İstanbul, 1985.

Muhammed Mu'în, *Ferheng-i Mu'în*, 6 C., Çaphane-i Sipihr, Çap-ı Heştom, Tahran, 1371.

Mustafâ Safâyi Efendi, *Tezkire-i Safâyi*, (hzl. Doç. Dr. Pervin Çapan), AKM Yayınları, Ankara, 2005.

Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık, İstanbul, 1995.

Müstakim-zâde Süleyman, *Hulasatü'l-Hediye*, Millet Kütüphanesi, Şer'iyye No. 1128.

_____, *Mecelletü'n-Nisâb* (Tıpkıbasım), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2000.

Nureddin Ali b. Ebi Bekr el-Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid ve Menbau'l-Fevâid*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1988.

Onay, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*, TDV Yayınları, Ankara, 1992.

Osmanzâde Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ*, 5 C, (hzl. Prof. Dr. Mehmet Akkuş-Prof. Dr. Ali Yılmaz), Kitabevi, İstanbul, 2006.

Pala, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 1989.

Parlatır, İsmail (Prof. Dr.), *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Yargı Yayınevi, Ankara, 2006.

Redhouse, Sir James W, *Turkish and English Lexicon*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Salim Efendi, *Tezkire-i Sâlim*, İkdâm Matbaası, Der-sa'adet, 1315.

Süyutî, *el-Le'âli'l-Masnu'a fi'l-ehadisî'l-Mevzu'a*, el-Mektebetü't-Ticaretî'l-Kübrâ, Kahire, tarihsiz.

Şahin, Ahmet Metin, Mevlâna Celâleddin-i Rumî, *Mesnevî, Nazmen Tercüme*, 3 C., Kaynak Yayınları, İstanbul, 2006.

Şemseddin Samî, *Kâmûsu'l-A'lâm*, Tıpkıbasım, Kaşgar Neşriyat, Ankara, 1996.

_____, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yay., İstanbul, 1992.

Şeyhî Mehmed, *Fakayî'u'l-fuzâla*, C. 2, (hzl. Abdulkadir Özcan), Çağrı Yayınları, İstanbul, 1989.

Şükün, Ziya, *Farsça-Türkçe Lûgat, Gencine-i Gûfâr Ferhenh-i Ziyâ*, MEB Yayınları, 3 C., İstanbul, 1996

Temizel, Ali, "Mevlâna ve Mevlevîlikle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler ve Müellifleri" (Yayımlanmamış YLT), Selçuk Üniversitesi, SBE, Konya, 2006.

Timurtaş, Faruk Kadri (Prof. Dr.), *Tarihî Türkiye Türkçesi Araştırmaları III Osmanlı Türkçesi Grameri*, Alfa Basım Dağıtım, İstanbul, 1995.

Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâ'îli -Divân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri-* (hzl. Cemâl Kurnaz- Mustafa Tatçı), Bizim Büro Yayınları, Ankara, 2001.

Türer, Osman (Yrd. Doç. Dr.), *Türk Mutasavvîf ve Şairi Muhammed Nazmî*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara, 1988.

_____, Mehmed Nazmî Efendi, *Osmanlılarda Tasavvufî Hayat -Halvetîlik Örneği-Hediyetü'l-İhvân*, İnsan Yayınları, İstanbul, 2005.

Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi Devirler, İsimler, Eserler, Terimler, 6. C., Dergâh Yayınları, İstanbul, 1986.

Ülkü, Feyzullah Sacid, *Mesnevî-i Şerif ve Manzum Tercüme*, İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1945.

Ünver, İsmail, “Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler”, *Türkoloji Dergisi*, C. XI, S. 1, Ankara, 1993.

Yavuz, Kemal (Prof. Dr.), *Mu'inî'nin Mesnevî-i Muradiyye'si & Mesnevî Tercüme ve Şerhi* C. I-II, S. Ü. Mevlâna Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, Konya, 2007.

Yeniterzi, Emine (Prof. Dr.) *Sevginin Evrensel Mühendisi Mevlâna*, Makine Mühendisleri Odası Konya Şubesi, Konya, 2007.

_____, *Mevlâna Âşığı Konyalı Bir Şair, Veysel Öksüz ve Şiirleri*, Selçuk Belediyesi, Konya, 2006.

Yeni Tarama Sözlüğü (Düzenleyen: Cem Dilçin), TDK Yayınları, Ankara, 1983.

Ziya Şükûn, *Farsça-Türkçe Lûgat, (Ferheng-i Ziya)*, III C, MEB, İstanbul, 1996.